Elias Lönnrotin

Matkat

I.

OTE

Wiipurin Kaupunginkirjaston Lainaston järjestyssäännöistä.

§ 2. Jokainen Wiipurin kaupungin asukas on oikeutettu kirjojen lainausta varten kotiin saamaan kaksi lainauskorttia, joista vaan toisella annetaan kaunokirjallisuutta. Kirjoja suomalais-ruotsalaiselta osastolta saavat lainata

a) henkilöt, jotka maksavat veroa Wiipurin kaupungille ja heidän perheensä ilman takausta, samoin henkilöt, jotka tunnetaan kirjastossa. (Kirjasto voi vaatia todisteeksi verokuitin).

b) Muut lainaajat veroa maksavien henkilöiden takausta tai 10 markan panttia vastaan.

§ 3. Jokaisella lainauskortilla, jossa on lainanottajan nimi ja joka on voimasa 3 vuotta, annetaan kotilainaksi yksi kirja kerrallaan.

§ 5. Lapsia ja nuorisoa alle 16 vuoden neuvotaan lainaamaan ainoastaan sellaisia kirjoja, jotka heille katsotaan sopiviksi.

§ 6. Jokaisen kirjan lainausaika on yksi kuukausi.

§ 7. a) Jos kirjaa pidetään lainana yli määräajan, on lainaajan maksettava sakkoa viisitoista (15) penniä päivältä siksi kunnes lainattu kirja tuodaan takaisin, tai kun sakko nousee kolmeen markkaan.

b) Jos lainaaja vahingoittaa hänen hallussaan olevaa kirjaa sillä tavoin, ettei sitä voi katsoa kulumiseksi, on lainaajan korvattava vahinko kirjastonhoitajan arvion mukaan tai voi hän myös pitää viottuneen kirjan, suoritettuaan sen kirjakauppahinnan. Jälkimäisessä tapauksessa on kirjan nimilehteen leimattava »Poistettu kirjastor luettelosta».

c) Jos lainanottaja ei suostu maksamaan a) kohdassa määrättyä sakkoa tai b) kohdassa mainittua vahingonkorvausta, menettää hän lainaamisoikeutensa kirjastosta.

d) Jos takausmies vaadittaessa kieltäytyy sitoumuksistaan, jotka ovat voimassa siksi kunnes ne sanotaan irti, menettää hän itsekin lainausoikeutensa. Niiden, jotka ovat lainanneet hänen takaustaan vastaan on hankittava uusi takausmies.

f) Kirjoja ei saa lainata koteihin, jossa on tarttuvia tauteja. Jos sellaisia ilmaantuu, on siitä heti ilmoitettava kirjastoon, jonka jälkeen lainaajan velvollisuus on lähettää kirja Terveyshoitolautakunnalle, joka puolestaan saa päättää, onko kirja desinfisioittava tai hävitettävä.

g) Lainattua kirjaa ei lainaaja saa antaa toiselle henkilölle.

i) Henkilöiden, jotka lopettavat kirjojen lainaamisen kirjastosta, on tuotava takaisin lainauskorttinsa.

j) Lainaaja on joka tapauksessa vastuunalainen kirjoista. jotka hänen kortillaan lainataan.

l) Lainaajan asuntoa muuttaessa on siitä viipymättä ilmoitettava kirjastolle. Laiminlyönti tässä tapauksessa voi aiheuttta lainausoikeuden menettämisen.

§ 8. Jos joku tahallaan tavalla tahi toisella vahingoittaa kirjoja, olkoon laillisen edesvastuun uhalla velvollinen heti korvaamaan vahingon.

Karjalan Kirjapaino Osakeyhtiö
— — Viipuri — —

Paito 55456
Ф 19491
289

KIRJASTO.

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN

TOIMITUKSIA.

98 OSA.

I.

Elias Lönnrot.

II 1949 л.
— 289

ELIAS LÖNNROTIN MATKAT

I OSA

VUOSINA 1828—1839

Карело-Финская база
Академии Наук СССР
БИБЛИОТЕКА

HELSINGISSÄ
SUOMAL. KIRJALLIS. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ
1902

ELIAS LÖNNROTIN

SYNTYMÄN

SATAVUOTISMUISTOKSI

JULKAISSUT

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA

Kun ei ollut toiveita saada aikaan aineen mukaista ja arvoista Elias Lönnrotin elämäntyön ja persoonan kuvausta siksi merkkipäiväksi, jona ensimäiset sata vuotta hänen syntymästänsä tulevat umpeen kuluneiksi, päätti Suomalaisen Kirjallisuuden Seura tätä muistoa kunnioittaaksensa ja osaksi korvataksensa sitä puutetta, mikä siten yhä jää kirjallisuuteemme, koota ja julkaista kaiken, mitä Lönnrotin omasta kynästä on tallella hänen keräys- ja tutkimusmatkojansa valaisevata. Paitsi matkamuistelmia, jotka Lönnrot itse aikoinaan on sanomalehdissä ja aikakauskirjoissa julkaissut, oli sellaisen julkaisun aineksiksi tarjona käsinkirjoitettuja matkakertomuksien luonnoksia, jotka syystä tai toisesta ovat jääneet painoon valmistamatta ja painattamatta, matkapäiväkirjoja ja -muistiinpanoja, matkoja koskevia kirjeitä ja kirjeiden konsepteja. Kaikki tämänlaatuinen aines, millä mainitussa suhteessa oli arvoa, päätettiin ajan mukaan järjestettynä saattaa julkisuuteen. Luonnollisena pidettiin että teos toimitettiin suomeksi, vaikka suurin osa aineksista onkin alkuaan ruotsiksi kirjoitettu.

Kun mainituita matkoja oli verraten suuri määrä, näytti sopivimmalta antaa kutakin eri matkaa koskevain ainesten muodostaa oma lukunsa, vaikkakin luvut siten tulevat jotenkin erisuuruiset, osittain matkain erilaisen laajuuden, osittain julkaistavissa aineksissa olevien aukkojen vuoksi. Luvun alkuun on liitetty lyhyt yleiskatsaus koko matkaan. Missä varsinaista matkakertomusta ei ole ollut, on puutetta koetettu korvata otteilla päiväkirjoista, muistiinpanoista, kirjeistä ja niiden konsepteista. Onpa toisinaan käytetty eri aineksia rinnakkainkin, kun ne ovat täydentäneet toisiansa. Missä sekä painettu teksti että sen käsikir-

joitus on säilynyt, on etusija annettu painetulle, mutta jos käsikirjoituksessa on jotakin tärkeämpää ollut, joka on puuttunut painetusta, on se lisätty ja lisäys puolihakasten väliin pantu. Samoin on lähetetty kirje julkaistu, ja konseptista, jos se on säilynyt, otettu vaan tärkeämmät eroavaisuudet. Parhaimmallakaan tahdolla eivät kaikki aukot enää ole olleet täytettävissä. Luonnollista on myöskin, että teoksen suunnitelman ja esitystavan eheys paikoin tuntuvastikin on kärsinyt, kun viimeistellyn matkakertomuksen jatkoksi tai täydennykseksi on rinnalle täytynyt panna kirjeiden luonnoksia ja hajanaisia muistiinpanoja, viimemainittuja useimmiten siinä satunnaisessa asussa, missä ne alkuaan ovat paperille tulleet. Esitystyylin ja varsinkin kielen epätasaisuutta lisää vielä sekin, että se mitä Lönnrot itse on suomeksi kirjoittanut joko julkisuutta varten tai ystävilleen tai vaan muistiinpanoihinsa — viimemainittuihin usein vielä paikkakunnan murretta jäljitellen — on painettu muuttamatta; ainoastaan kiireessä tehtyihin muistiinpanoihin ja niiden suomennoksiin on tarpeellisia välimerkkejä lisätty, koska lukeminen muuten olisi käynyt työlääksi. Eheyden puutetta korvannee kuitenkin se hyöty, joka tieteellä on näiden ennen painamattomien käsikirjoitusten julkaisemisesta ja lukijalla siitä, että täten saa aivan välittömästi seurata Lönnrotia hänen matkoillansa. Monin paikoin on ymmärtämistä tarvinnut helpottaa outojen sanojen y. m. selityksillä. Nämät ovat joko alimuistutuksina tai kokohakasten välissä, kuten yleensä kaikki, mikä on julkaisijain lisäämää.

Kaikki teoksen ainekset, joita ei ennen ole julkaistu, säilytetään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa. Ennen julkaistuista mainitaan joko matkain alkukatsauksissa tai alimuistutuksissa, mistä mikin on otettu. Mainitsematta on kuitenkin jäänyt että sivuilla 129—135 oleva kuvaus „Ritvalan Helka“ on käännetty 1832 vuoden „Helsingfors Morgonbladin“ numeroista 41—2 ja kaikki Lönnrotin kirjeet rouva Törngrenille E. Nervanderin julkaisusta „Elias Lönnrots ungdomstid på Lækkö“, Helsingfors 1893.

Lönnrotin matkojen tarkoitusta huomioon ottamalla on matkamuistelmat jaettu kahteen osaan siten, että nyt ilmestyvä ensi-

mäinen osa käsittää etupäässä runonkeruumatkoja, toinen läheisessä tulevaisuudessa valmistuva osa taas matkoja, joilla kielentutkimus oli Lönnrotilla pääasiana.

Teoksen alkuun liitetty Lönnrotin kuva on jäljennös eräästä vanhasta kivipiirroksesta, jonka originaalin pietarilainen taiteilija G. Budkowski v. 1845 on tehnyt.

Teoksen toiseen osaan on aikomus liittää Suomen kartta ja erityinen niiden seutujen kartta, joilla Lönnrot näillä matkoilla enimmäkseen liikkui, sekä luettelo tärkeimmistä matkakertomuksissa esiintyvistä henkilöistä.

Suomennostyön on tehnyt t:ri *J. Hahl.* Suomennosta on kielen puolesta tarkastanut maist. *E. A. Tunkelo* samalla kiinnittäen huomiotansa kieli- ja kansatieteellisiin seikkoihin. Ainekset on allekirjoittanut koonnut, joka myös on kirjoittanut edellä mainitut katsaukset matkoihin ja Lönnrotin runokokoelmista etsinyt tekstissä tavattavat ruotsinnoksia vastaavat tai vaan viittaamalla merkityt vanhat runot, jotka on kieliasua Kalevalan malliin tasoittamalla julkaistu. Seuran valitsemina ovat t:ri *K. Grotenfelt* ja prof. *K. Krohn* toimitusta koskevissa asioissa olleet toimittajilla avullisina.

Helsingissä huhtikuulla 1902.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteeri.

SISÄLLYS.

ENSIMÄINEN MATKA (v. 1828).

Sivuilla:

VAELTAJA eli Muistelmia jalkamatkalta Hämeessä, Savossa ja Karjalassa . . . . . 3—110
Hajanaisia muistiinpanoja . . . . . 110—113
LIITE: Professorinrouva Törngrenille 28. VII. 28 . . . . . 114—116

TOINEN MATKA (v. 1831).

OTE PÄIVÄKIRJASTANI . . . . . 119—125
Tilapäisiä muistiinpanoja . . . . . 125—128
LIITE: **Ritvalan Helka** . . . . . 129—135

KOLMAS MATKA (v. 1832).

MATKAMUISTELMIA . . . . . 139—160
Hajanaisia muistiinpanoja . . . . . 160—162

NELJÄS MATKA (v. 1833).

MATKAMUISTELMIA . . . . . 165—193
LIITE: 1. Maisteri Wirzénille 11. X. 33 (konsepti) . . . . . 194—195
2. Rehtori Appelgrenille (konseptia) 196
3. Tohtori Cajanderille 3. XII. 33 (konseptia) . . . . . 196—197
4. Professori Linsénille 6. II. 34 (konsepti) . . . . . 197—199

VIIDES MATKA (v. 1834).

1. Päiväkirjasta 4. I. 35 . . . . . 203—205
2. „ 16. I. 35 205
3. **Muistiinpanoja matkalta** . . . . . 205—226

Sivuilla:

Liite: 1. Lehtori Keckmanille 1. V. 34 (konsepti) . . . . . 227—229
2. Apteekkari Skogmanille 20. XI. 34 (konsepti) . . . . 229—230
3. Lehtori Keckmanille 6. II. 35 (kirjettä) 230

KUUDES MATKA (v. 1835).

1. Lehtori Keckmanille 12. IV. 35 . . . . . 233—234
2. Päiväkirjasta 21. IV. 35 . . . . . 235—237
3. „ 22. IV. 35 238
4. „ 1. V. 35 . . . . . 238—239
5. „ 5. V. 35 . . . . . 239—240
6. Lehtori Keckmanille 8. V. 35 . . . . . 240—243
Liite: 1. Tohtori Rabbelle 25. VIII. 35 (konseptia) 244
2. Kruununvouti Wichmannille 30. VIII. 35 (konsepti) . . 244
3. Lehtori Keckmanille 18. IX. 35 245

SEITSEMÄS MATKA (vv. 1836—37).

1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle 8. III. 38 . . . . . 249—256
2. Tohtori Rabbelle 15. IX. 36 . . . . . 256—257
3. Lehtori Keckmanille 24. XI. 36 . . . . . 257—259
4. Luutnantti Örnhjelmille 24. XI. 36 . . . . . 259—260
5. Kruununvouti Wichmannille 25. XI. 36 (konsepti) 260
6. Postinhoitaja Gosmanille 25. XI. 36 (konsepti) . . . . . 260—261
7. Tuomari Flanderille 25. XI. 36 (konsepti) . . . . . 261—262
8. Lääket. kandid. Ingmanille 25. XI. 36 (konsepti) 262
9. Tohtori Rabbelle 25. XI. 36 (konsepti) . . . . . 262—263
10. Ylioppilas Cajanille 27. XI. 36 (konsepti) 263
11. Päiväkirjasta 29. XI. 36 . . . . . 263—266
12. „ 2. XII. 36 . . . . . 267—268
13. „ 5. XII. 36 . . . . . 268—269
14. Ylioppilas Cajanille 1. I. 37 . . . . . 269—271
15. Päiväkirjasta 1. I. 37 . . . . . 271—273
16. Ylioppilas Cajanille 1. I. 37 (konsepti) . . . . . 273—277
17. Konsuli Vaseniukselle 1. I. 37 (konsepti) . . . . . 277—278
18. Päiväkirjasta 2. I. 37 . . . . . 278—279
19. Luutnantti Örnhjelmille 2. I. 37 (konsepti) 279
20. Tuomari Flanderille 4. I. 37 (konsepti) . . . . . 279—281
21. Vanhemmille 12. I. 37 (konsepti) 281
22. Postinhoitaja Gosmanille 12. I. 37 (konsepti) . . . . . 281—282
23. Kruununvouti Wichmannille 12. I. 37 (konsepti) . . . . . 282—283
24. Tohtori Höglundille 14. I. 37 (konsepti) 283

Sivuilla:

25. Hajanaisia muistiinpanoja . . . . . 284—288
26. Päiväkirjasta: Matka Majavalahdesta Heinäjärveen . . . . 288—292
27. Päiväkirjasta 28. I. 37 . . . . . 292—297
28. „ 29. I. 37 . . . . . 297—300
29. „ 1. II. 37 301
30. „ 1. II. 37 . . . . . 302—306
31. **Kolme kuukautta Venäjän Karjalan pohjois-osissa** . . . 306—315
32. Päiväkirjasta 1. II. 37 . . . . . 315—321
33. „ 2. II. 37 . . . . . 322—323
34. „ 3. II. 37 . . . . . 323—324
35. „ 6. II. 37 . . . . . 324—325
36. „ 6. II. 37 . . . . . 325—326
37. „ 13. II. 37 . . . . . 326—329
38. „ 14. II. 37 . . . . . 329—336
39. „ 15. II. 37 . . . . . 336—338
40. Matkakirje „Mehiläiseen“ 16. II. 37 . . . . . 338—340
41. Päiväkirjasta 19. II. 37 . . . . . 340—345
42. Tohtori Rabbelle 3. III. 37 . . . . . 345—348
43. Arkiaterinrouva Törngrenille 3. III. 37 . . . . . 348—349
44. Lehtori Keckmanille 4. III. 37 . . . . . 350—354
45. Lähtö Kuolasta . . . . . 354—357
Matka Kuolasta Muotkaan . . . . . 357—358
Päivä Muotkassa . . . . . 358—362
Matka Muotkasta Petsamoon . . . . . 362—363
Petsamo. Matka sieltä Paatsjoelle . . . . . 364—365
Matka Paatsjoelta Näytämöön . . . . . 365—366
Näytämöstä Näytämönjoen rannalle Ekdahlin virkataloon . . 366—367
Näytämönjoelta Inarin kirkolle . . . . . 367—371
46. **Viisi päivää Venäjän Lapissa** . . . . . 371—379
Kuolasta Muotkaan . . . . . 373—374
Päivä Muotkassa . . . . . 374—376
Muotkasta Petsamoon . . . . . 376—377
Petsamosta Paatsjokeen . . . . . 377—378
Paatsjoesta Näytämöön . . . . . 378—379
47. Lehtori Keckmanille 26. V. 37 . . . . . 379—381
48. Arkiaterinrouva Törngrenille 26. V. 37 . . . . . 382—383
49. Lehtori Keckmanille 2. VI. 37 . . . . . 383—384
50. Matkakertomusta . . . . . 384—389
51. „ . . . . . 389—390
52. „ . . . . . 390—395
53. „Matkalta“ . . . . . 395—399

Sivuilla:

54. Lehtori Keckmanille 31. VIII., 20. X. 37 . . . . . 399—403
55. „ „ 3. IX. 37 . . . . . 403—404

KAHDEKSAS MATKA (v. 1838).

1. Maisteri Ståhlbergille 12. X. 38 (konsepti) . . . . . 407—408
2. Tohtori Rabbelle 12. X. 38 408

YHDEKSÄS MATKA (v. 1839).

1. Tohtori Rabbelle 6. IX. 39 . . . . . 411—412
2. „ „ 11. X. 39 . . . . . 412—413
3. Matkakertomusta 23. X. 39 . . . . . 413—315

Korjauksia:

S. 127, 9 r. ylh. on: Vuokkiniemi; pitää olla: Vuokinniemi.
„ 203, 10 „ alh. lisättävä heti rivin alle : (Alk. suomeksi.)
„ 230, 8 „ ylh. „ „ „ yläpuolelle : 3.
„ „ , „ „ „ „ „ alle : (Alk. suomeksi.)
„ 257, 13 „ alh. „ „ „ „ : (Alk. suomeksi.)
„ 307. 8 „ „ on: Pirtojärvi; pitää olla: Pistojärvi.

ENSIMÄINEN MATKA

ENSIMÄINEN MATKA

v. 1828.

VAELTAJA

ELI

MUISTELMIA JALKAMATKALTÄ HÄMEESSÄ, SAVOSSA JA KARJALASSA

KIRJOITTANUT

E. L.

[Lähtö Sammatista 29 p. huhtikuuta. — Matka Hämeenlinnan, Heinolan, Mikkelin, Kerimäen, Sortavalan, Ilomantsin, Pielisjärven kautta Nurmekseen. Paluu Kuopion, Rautalammin ja Laukaan kautta Vesilahden Laukkoon, jonne Lönnrot saapui 4 p. syyskuuta.]

Hämeenlinna, toukokuun 3 p:nä 1828.

Kahden viikon mietintäajan kuluttua, jonka olen erottuamme viettänyt kotona vanhempieni ja sukulaisteni parissa, olen vihdoinkin saapunut tänne. Olet kaiketi itse kokenut, mitenkä arkaillaan kun lähtee kotoa matkalle. Jos lopulta onkin onnistunut haihduttaa vanhempien usein sangen tuntuva ja aiheeton huolehtiminen sen menestymisestä, niin on kyllä vielä tätejä, kummeja ja muita, jotka joutuisivat tunnonvaivoihin, jos päästäisivät rauhassa lähtemään. Joku heistä pelkää minun saavan surmani veteen hukkumalla ja toistelee vanhoja juttuja kaikennäköisistä hukkuneista henkilöistä aina vedenpaisumuksen ajoilta, jotta muka olisin varovaisempi. Tämän jälkeen toinen tuo esiin unen, jonka hän on nähnyt edellisenä yönä tai useampia öitä aikaisemmin ja joka välttämättömästi on sovitettava minuun. Milloin minut muka ryös-

tetään, milloin suistun surman suuhun matkalla, milloin taas karhut ja sudet minut syövät, j. n. e. Lopuksi kuulee tusinoittain juttuja eräästä, joka matkusti itään ja toisesta, joka matkusti länteen ja vielä toisista, jotka matkustivat muille ilmansuunnille ja joista ei yhtäkään omaisten sanomattomaksi suruksi ja kaihoksi koskaan sen jälkeen ollut näkynyt kotiseudullaan. Minä puolestani olen jotenkin vihainen kaikille unille ja annan isä Homeroksen pitää luulonsa omana varanaan. Isä Homeros, joka sanoo, että „unetkin lähtevät Jumalasta", on epäilemättä tässä väitteessään suuresti erehtynyt, sillä se ei suinkaan voine olla Jumalan tarkoitus, että matkustaja tai joku muu kristitty ihminen ikäkulun tädin levottoman unen takia on joutuva jonkun tapaturman alaiseksi. — Mutta onpa aika heittää laukku selkään ja antaa tämän hellämielisen neuvoskunnan päättää mitä tahansa halajaa.

Läksin kotoa huhtikuun viimeisen edellisenä päivänä. Minun kai pitäisi tavallisuuden mukaan mainita, miten majesteetillisen auringon laita oli lähtiessäni, mutta tuskin sitä enää muistankaan. Tätä saattaa näet meidän päivinämme pitää tarpeettomana, sittenkuin ilmahuomioita kaikkialla on ruvettu tarkemmin ja innokkaammin merkitsemään. Mutta ennen muinoin se oli hyödyllisempää, kuten itse helposti ymmärrät, koska huomiontekijöitä oli vähän tai ei ollut ollenkaan. Sentähden pidettiin silloin hyvin tärkeänä jokaisessa nimipäivä- ja muunlaatuisessa onnittelussa omistaa ensimäiset rivit säteillään kaikkea elvyttävälle auringolle, ja luotettavin lähde, jota voitaisiin käyttää sen ajan ilmatietoluettelojen laatimiseen, olisi varmaankin täydellinen kokoelma kaikennäköisiä silloin kyhättyjä onnentoivotuksia sekä muutamia matkakertomuksia. — Mutta tällä tavoin taidat pian väsyä minua seuraamaan, sillä en vielä ole ehtinyt tätä pitemmälle. Kauan minua ympäröivät vuoret ja metsät, joissa lapsena milloin kävin paimenessa, milloin toisten lasten kanssa poimin mansikoita ja muita marjoja tai asetin loukkuja ja viritin ansoja metsälinnuille. Vielä näen ympärilläni järviä ja lampia, joista päivät pitkät vanhassa ruuhessa istuen ongin kaloja, voidakseni illoin kotiväelle tarita pienen kalakimpun. Kuinka voisinkaan katsella siellä täällä olevia jyrkkiä mäkiä, joita myöten ennen niin monasti laskiaisena

iltaan asti „laskin pitkiä pellavia, suuria herneitä ja lihavia nauriita“ koko pitäjän tarpeiksi, ilman että vielä kerran ajatuksissani kuppuroitsen niitä alas. Vielä minusta tuntuu kuin ilmassa kaikuisivat suosionhuudot, joita hilpeät toverit runsaasti jakelivat sille, jonka kelkka saavutti etäisimmän päämäärän tai jonka sukset ensimäisinä olivat sujahtaneet alas mäestä. Kuinka tyhjä on toki maailma verrattuna siihen ahtaaseen piiriin, missä lapsuutemme päivät ovat kuluneet! Ja kuitenkin ihminen niin kevytmielisesti rientää pois tästä rauhan templistä, ja mitä hän etsii? Tavoitteleeko hän nimeä ja kunniaa? Kenties. Mutta onko aikaansaamamme hyvä silloin parempi, kun tuhannet sen tuntevat, kuin silloin, kun yksi ainoa sen tuntee tai milloin ei ainoakaan siitä tiedä? Ehkäpä hän havittelee rikkautta ja kultaa? Miten lyhytnäköistä! Jokainen kotiseudun kivi on tyhjentymätön kultakaivos, kun sitävastoin Perun kuuluisat kultakätköt näyttävät alastomilta kallioilta. —

Suo anteeksi, että näin kauan sinua viivyttelen, mutta en saata toisin tehdä. Ethän vaatine, että minun pitää kiitäen kulkea kautta seutujen, missä joka puu ja pensas, joka kivi, joka mäki, missä lammet, järvet, vuoret ja notkot puhuvat minulle kieltä, mitä niin hyvin ymmärrän. Sanotaan muiston lapsuuden ajasta seuraavan ihmistä hänen elämänsä kululla, mutta siinä erehdytään. Tämä muisto ei niin suuresti seuraa häntä maailmaan, vaan jää ja juurtuu enemmän niihin paikkoihin, missä hän vietti lapsuutensa ajan. Sillä mistä olisi muuten johdettavissa ne entispäivien muistokuva-parvet, mitkä niillä seuduin, joissa ne ovat syntyneet, täyttävät koko sielumme, ellei siitä, että itse muistot, jotka vuosien kuluessa ovat näillä seuduilla säilyneet tallessa, nyt ohimennen tulevat kotvan ajaksi meitä tervehtimään. Monet nimet, monet seikkailut, jotka poissa kotoa kokonaan olen unhottanut, muistan äkkiä ikäänkuin taika-iskun vaikutuksesta.

Ennenkuin jätän taakseni kotimetsät, täytyy minun vielä lisätä muutama sana matalasta lakeasta vuoresta, jota seudulla sanotaan „Pahan askeleeksi“. Se on sen tien vieressä, jota nyt kuljen, ja sen keskikohdalla on kaksi syvennystä, ikäänkuin jonkun kalliolla seisovan luonnottoman isot jalat olisivat hieman

vajonneet siihen ja jättäneet nämä jäljet. Niitä kenties pidettäisiin ihmisen jälkinä, jos ne olisivat muodostuneet lumeen tai saveen, mutta koska ne ovat syntyneet kovaan kiveen, on luonnollista, että ainoastaan paholainen on voinut ne jättää. Tietävätpä vanhat ihmiset kertoakkin, miten ne ovat syntyneet. Ennen muinoin, kun ihmiset eivät vielä olleet niin häijyjä, vaan elivät tuttavallisessa sovussa keskenään, täytyi paholaisen usein käydä heitä tervehtimässä häiritäksensä heidän ylen suurta hupaisuuttaan. Nyt on ihmisillä täysi työ toisistaan, ja paholainen saa rauhassa levätä. Mutta ennen muinoin hän usein näyttäytyi, ja ainoastaan vanhat ihmiset sen muistavat. Silloin oli kylässä elänyt keski-ikäinen talonpoika vaimoineen ja lapsineen. Eräänä pääsiäisaamuna he matkallaan kirkkoon tapasivat jonkun matkan päässä kylästä korppiparven, joka kauheasti rääkyen lentää lekutteli heidän ylitsensä. Vaimo piti tätä onnettomuuden enteenä ja tahtoi kääntyä takaisin, mutta mies ei siihen suostunut. „Korpit ovat vaaralliset ainoastaan kuolleille“, sanoi mies, „mutta ne eivät koskaan ole ahdistaneet elävää ihmistä“, ja samassa hevonen sai läiskäyksen piiskasta, niin että se juoksi kahta nopeammin. Pian he tulivat rannalle, mistä talvitie poikkesi jäälle, mutta kesätie seurasi rantaa. Vaimo arveli, ettei jää ollut kyllin vahvaa ja pyysi miestään ajamaan maitse, mutta mies sanoi: Koska jää on kantanut meidät ennen, niin se kantaa nytkin. Nyt hän toistamiseen löi läjähytti hevosta piiskalla ja ohjasi jään poikki. He olivat jo lähempänä toista rantaa, kun jää murtui ja hevonen rekineen kuormineen vaipui avautuneeseen veteen. Miehen onnistui kuitenkin pian pelastautua jäänreunalle, mutta vaimo piti kiinni avannossa uivasta reestä. Hevonen ponnisteli viimeisillä voimillaan isäntänsä luokse ja pelastuikin lopulta tämän avulla. Nyt olisi ollut vuoro pelastaa vaimo, mutta häntä ei enää näkynyt. Siinä mies nyt seisoi pulmallisessa tilassa, eipä juuri niin muun vuoksi, mutta hän oli itsessään tuntenut omituista liikutusta, missä, siitä hän ei saattanut tarkemmin tehdä selkoa. Hän vaan luuli jonkun osan ruumistaan, jota sanoi omaksitunnoksi ja josta hän oli kuullut pappien puhuvan paljon ja kummallisia seikkoja, tulleen järkytetyksi. Muuten hän vähän välitti siitä, oliko tällä omallatunnolla sijansa päässä

vai vatsassa vai molempien keskivälillä. Hetken ajan hän seisoi siinä mietteissään, ja hevonen, jota hän piti kiinni marhaminnasta, korskui hänen vieressään. Viimein hän keikahti rekeen ja ajaa hölkytteli kirkolle, jonne oli matkalla, lohduttaen itseään niin hyvin kuin taisi vaimonsa menettämisestä. Muutamat ilkeäkieliset ihmiset, jotka sittemmin kuulivat hänen kotonaan asiasta kertovan, tosin salavihkaa nauroivat ja sanoivat hänen pian tulleenkin lohdutetuksi, kun hän pitkässä puolijyrkkänä rannasta kohoavassa mäessä oli huomannut, että hevonen mennä hölkytti paljoa keveämmin vetäessään häntä yksinään, kuin sekä hänen että vaimonsa istuessa reessä. Olipa niitäkin, jotka väittivät hänen keventääkseen hevosen kuormaa, tahallansa jättäneen vaimonsa avantoon. Asiaa vakavasti aprikoivat arvelivat kuitenkin, ettei hän mitenkään olisi voinut pelastaa sekä hevosta että vaimoaan ja hyväksyivät sen, että hän antoi etusijan edelliselle, siitä syystä, että hän hevosesta oli maksanut puhdasta rahaa, mutta vaimostaan ei mitään. Kohta hän saattoi saada uuden vaimon ja hänen kanssaan uusia rahoja, niin että hänen hukkansa tältä kannalta katsoen muuttui todelliseksi voitoksi. Aivan niin me pojat ennen kotona menettelimme vaatteidemme suhteen. Kun ne kävivät liian vanhoiksi, ja vanhempamme kuitenkin pitivät niitä täysin kelpaavina, revimme ja leikkelimme ne tahallamme rikki ja saimme silloin tavallisesti uudet sijaan. Miten liekkään ollut Tekolan laita, — se oli talonpojan nimi — niin oli hän puolen vuoden kuluttua valmis viettämään häitä. Hän oli jo kolmasti kuulutettu valittunsa, kohtalaisen rikkaan ja kohtalaisen vanhan Kaukolasta kotoisin olevan immen kanssa. Häät piti vietettämän kolmannen kuulutuspäivän jälkeisenä maanantaina ja kaikki oli valmiina juhlaa varten. Sunnuntai-iltana oli Tekola muutamien ystävien kanssa, — ja ystäviä on kyllä pitojen lähestyessä — tutkinut hääoluen laatua. Sen jälkeen hän pani maata ja vaipui tavallisuuden mukaan hyvin sikeään uneen. Mutta puoliyön aikaan, luullakseni, hän äkkiä heräsi. Kuinka pimeä lokakuun yö liekkään, luuli hän kuitenkin eroittavansa jonkun, joka seisoi hänen vuoteensa ääressä. Hän tähysteli tuota henkilöä lähemmin ja mikäli hän vaivasi silmiään sitä tarkastaakseen, sikäli se selveni hänen edessään, kunnes hän

lopuksi näki hukkuneen vaimonsa, mitä alusta pitäen oli pelännyt, ja minkä lienet jo arvannutkin. „Mutta haahmut tunnetaan heti“ huomauttanet ehkä tähän. Tosin useimmiten käy niin, mutta minä en ole syypää siihen, että tämä poikkesi tavallisesta säännöstä. Sitäpaitsi sen pitkät hiukset olivat valuneet alas kasvoille ja tekivät olennon alussa tuntemattomaksi. Vettä valui virtoinaan sekä hiuksista että vaatteista ja näytti miltei tulvallaan peittävän koko huoneen. Vaimo oli vallan samanlainen kuin järven pohjasta ylös vedettäissä, eroa oli vaan se, että hän nyt oli pystyssä ja näytti elävän. Tekolaa pöyristi kun hän näki tämän odottamattoman vieraan, ja kylmä hiki peitti koko hänen ruumiinsa, niin että hänkin nyt näytti vedestä äsken vedetyltä. Mitä sitten tapahtui heidän välillään, en tiedä, mutta seuraavana päivänä, kun häävieraat kokoontuivat, oli sulhanen poissa. Juotiin ja odotettiin, ja odotettiin vieläkin, mutta Tekolaa vaan ei näkynyt. Vanhan tavan mukaan vieraat poistuivat oluen loputtua, toivoen pian taas kokoontuvansa, ellei sulhanen ainaiseksi ollut kadonnut, joka sittemmin näyttäyi olevan sangen luultavaa, kun ei kukaan tiennyt eikä kuullut mitään hänestä. Arvailtiin vallan tyhjentymättömiin, miten hän oli kadonnut, ja moni piti varmana, että paholainen oli hänet vienyt, sillä sentapaiset ihmisryöstöt eivät kuulu siihen aikaan olleen vallan tavattomia. Tämä luulo näyttäyi todeksi seuraavana kesänä, jolloin kylän paimenlapset näkivät pirun ilmielävänä seisovan äsken mainitulla vuorella ja kuulivat sen laulavan ilohymniä hyvin onnistuneesta Tekolalle tekemästään kepposesta. Lapset juoksivat pelästyneinä kotia ja kertoivat asian. Muutamat vanhemmat henkilöt, jotka mielestään olivat kyllin rohkeita katsomaan paholaista kasvoihin, riensivät paikalle. Mutta se, jota he etsivät, oli jo poissa, ja ainoastaan jäljet olivat painuneet vuoreen paimenlasten ainaiseksi kauhuksi, sillä he eivät koskaan uskalla ajaa karjaansa tänne. — Lopetan juttuni lisäämällä ainoastaan, että tarun mukaan siinä huoneessa, mistä Tekola katosi, joka vuosi sen päivän jälkeisenä yönä kuuluu kauheasti kummitelleen, jonka vuoksi silloinen isäntä katsoi parhaaksi siirtää rakennuksen toiseen paikkaan ja muuttaa tilan nimen, jotta paholainen olisi eksynyt seuraavalla lokakuun-käynnillään.

Koska olen viipynyt niin kauan kotimetsässä, pitäisi minun ajanhukan korvaukseksi lentää jäljellä oleva matka Hämeenlinnaan. Kuinka suuresti saattanetkin toivoa sellaista lentoa kirjeisiini, niin olisi se kuitenkin todellisuudessa ollut paljoa tervetulleempi minulle. Mutta koska minun huolimatta kaikesta ponnistamisestani lentääkseni, kuitenkin täytyy kulkea jalkapatikassa, niin en yöksi ehdi pitemmälle kuin mutaiseen Pusulan Kaukolaan, missä nimipastori Höglundin luona vietän seuraavan aamupäivänkin, jolloin lakkaamatta sataa. Seuraavan yön aioin viettää Vihdissä talonpoikaistilalla, jonka asujanten kanssa isoisäni isän sanottiin olleen niin läheistä sukua, että hän usein teki neljän peninkulman pituisen matkan Sammatista tänne ystävänä ja sukulaisena auttaakseen heitä jouluoluen ja lihavien liikkiöiden lopettamisessa. Koska minun osakseni täällä tullut vastaanotto ei ilmaissut mitään sukulaisuuden merkkejä ja koska minä, — selitä tämä seikka miten tahdot — kernaammin maksan illallisestani vieraalle kuin sukulaiselle, päätin vielä astua muutaman neljännespenikulman lisää ja tulin näin Sajaniemen kestikievariin. Syötyäni illalliseksi piimää ja leipää, nukuin täällä oikein makeasti heidän asuintuvassaan olevalle rahille, johon minulle tilapäisesti oli valmistettu vuode. „Eikö siis ollut mitään vierashuonetta?“ kaiketi kysynet. Olipa kyllä, mutta sinun tulee muistaa, että kuljin jalan, ja että jalkamies kievarinisännän mielestä maallä on yhtä kuin rahaton mies ravintolanisännän mielestä kaupungissa. Lisäksi saan mainita tämän kievarinisännän puolustukseksi, joka minusta tuntui erittäin sävyisältä mieheltä, että samaan aikaan kuin minä tulin kievariin, toinenkin matkustavainen, ajaen muhkeissa lakeeratuissa kääseissä, saapui tänne yöksi. Hän tuli hyvin meluten tupaan, polki pitkävartisia saappaitaan lattiaan, ikäänkuin olisi tahtonut ravistaa pois lumen, vaikkei yhtään lunta enää ollut pihalla, pudisteli itseään eikä näyttänyt vähintäkään aikovan tervehtiä, kuten tavallista on. Tummanruskea nahkalakki näytti sijaitsevan niin hyvin hänen päässään, että hän piti vahinkona siirtää sitä sen edullisesta asemasta. Hänen sinistä viittaansa yhdisti leuan alla suuret hopeahakaset ja vyötäisillä oli punainen vyö. Kievarinisäntä vastaanotti hänet hyvin kohteliaasti ja pyysi häntä menemään

vierashuoneeseen. Kysyin kievarinisännältä, tunsiko hän tämän matkustavaisen, mutta hän sanoi, ettei ennen ollut häntä nähnyt. Seuraavana aamuna kysyi kievarinisäntä, osasinko lukea kirjoitettua, ja kun siihen myöntävästi vastasin, toi hän päiväkirjan ja pyysi minua ilmoittamaan, mitä äsken talosta lähteneen herran tekemä muistutus sisälsi. Otin päiväkirjan käteeni ja tavailin siitä: Rosthålar Sonen A... J..... B..... Tämä oli kirjoitettu niin harvaksi venytetyllä käsialalla, että se ulottui paitsi poikki toisten sarekkeiden myös sen yli, johon muistutuksia merkitään, jonka vuoksi kievarinisäntä pelkäsi, että siinä oli muistutus häntä vastaan. Rauhoitin hänet pian ja annoin hänelle tietoja tuosta miehestä, jonka tunsin nimeltä. Hän on niitä herroja rusthollareita ja rusthollarin-poikia, joita Suomen rannikkopitäjissä nykyään on niin viljalti. Sellaisen herran arvoon vaaditaan talvella suuret karhunnahkasuiset päällyssaappaat, sininen viitta tai turkit tai myöskin tulppi, vyö, joka saattaa olla erivärinen, karvalakki ja suuri merenvaha-piippu. Mutta kesällä siihen tarvitaan kiiltosaappaat kalosseineen tai ilman, sievät, pitkät housut, hännystakki ja liivit, joiden ei suinkaan tarvitse olla kotitekoiset, taskukello tai vielä parempi jos kaksi, pitkine vitjoineen ja upeine kelluttimineen y. m. Mutta ennen kaikkea muuta siihen vaaditaan, ettei suinkaan saa piitata mistään työstä, ettei puhu aineista, joita ymmärtää, ettei käy tavallisten talonpoikien tai muun työväen rinnalla, j. n. e. Saattaa suuresti pistää vihaksi, kun ajattelee, kuinka paljoa alemmalla sivistysasteella Savon ja Karjalan rahvas vielä on näihin nähden. Kun siellä tapaa harmaaseen sarkatakkiin puetun talonpojan kirkossa tai kun näkee hänen otsansa hiessä kyntävän peltoaan, niin tekisi mieli luulla hänen yhtä vähän kuuluvan uusmaalaiseen herrasrotuun kuin hottentottilainen kuuluu europpalaiseen. Yksinkertaisuudessaan hän tyytyy isältään perittyyn maapalstaan ja kätkee ne rahat, jotka häneltä voivat säästyä, isältä perittyyn kirstuun, kun sitävastoin Uudenmaan herras-talonpoika, vaikka hänellä ei olisi ropoakaan, välttämättömästi tahtoo omistaa 3 tai 4 tilaa tai niin monta kuin hänen aikansa sallii hänen hävitellä. Pelkään näiden mietteiden, joita itse saatat jatkaa mielesi mukaan, tuntuvan sinusta yksitoikkoisilta

ja ikäviltä, jonka vuoksi en tästä asiasta tällä kertaa hiisku sanaakaan.

Nyt saat ripein askelin seurata minua Lopen kautta, jolla seuduin paholaisen joku aika sitten sanotaan hyvin viihtyneen. Kovin raskaalta tuntuu näin kuivin suin kuljeksia vappuna, etenkin kun ei voi estää ajatustaan tiheään retkeilemästä Turkuun muinaiselle vappukentälle, mutta tahdonpa tänä iltana ehtiä Hämeenlinnaan. Pieni pysäys kuitenkin Räikälässä, viimeisessä Lopen ja Hämeenlinnan välisen tien varrella olevassa kestikievarissa. Täällä pyydän itselleni kyytihevosta, aikaisemmin saapuakseni kaupunkiin tai oikeammin: tullakseni sinne matkustajana enkä kisällinä. Kievarinisäntä vastaa minulle: „saadaan kattoa“, ja tätä „saadaan kattoa“ minä odotan runsaasti puoli tuntia ja huvitan itseäni katselemalla, miten emäntä rämisevällä kaiteella yhtämittaa lyö kudetta koreaan kankaaseensa. Aika kului jotenkin nopeaan keskustellessani hänen tyttäriensä kanssa, jotka talonpoikaistytöiksi näyttivät sangen sieviltä. Mutta lopuksi huomasin, ettei luvattua hevosta näkynyt. Pyysin erästä tuvassa olevaa poikaa menemään tämän viivytyksen syytä kysymään. „Kievarinisäntä työskentelee yläporstuassa, voitte itse mennä“, sanoi poika kiukkuisen näköisenä. Menin isännän luo ja kysyin, eikö ollut yhtään hevosta kotona, vai miksi minun annettiin odottaa niin kauan. „On kyllä hevosiakin, vaikkei kisälleille anneta“, vastasi isäntä äänenpainolla, joka olisi voinut suututtaa ketä tahansa. Rauhoituin kuitenkin, sanoin, etten ollut kisälli, luettelin kaikki pitkät arvonimeni, kuten civis academicus, philosophiæ candidatus, medicinæ studiosus, stipendiarius publicus (Nylandus), ja kun tämä kaikki ei näyttänyt tekevän häneen muuta vaikutusta kuin että hänen suunsa minun lausuessani jokaista uutta arvonimeä aukeni hieman enemmän, ikäänkuin hän siihen olisi tahtonut yhdellä kertaa koota kaikki nämä ihanuudet, niin minä lopuksi virkoin olevani maisteri. Tähän en saanut muuta vastausta kuin „sanokaa Kransille (suuri musta permannolla loikova koira) senlaisia, ehkä hän uskoisi ja kyydittäisi teitä . . .“ Tämä ivallinen vastaus saattoi sydämeni sellaiseen epäjärjestykseen, että pelkäsin sen panevan mäsäksi kaikki vasemman puoliset kylkiluuni. Melkein vaistomaisesti oikea

nyrkkini puristautui kokoon ja oli jo valmis ryhtymään lisätodisteluihin, kun samassa renki, jykeäluinen, harteva mies, sattui tulemaan sisään ja esti minua käyttämästä näitä tilapäisiä todistuskeinoja. Minun kävi vallan niinkuin yliopistollisessa väitöksessä, kun „præses“ suvaitsee puuttua asiaan, jolloin vastaväittäjä usein menettää rohkeutensa ja virkkaa: „concedo“ (myönnän). Enempää ryhtymättä selityksiin, jotka, kuten kaikesta saatoin päättää, olisivat olleet hyödyttömiä, menin harmissani ja vaieten asuintupaan, heitin laukun selkääni ja lähdin matkaan. Mennessäni sanoi sama poika, joka aikaisemmin oli minua suututtanut: „käydenkö magisteri lähtee?“ Ja kun minä loin häneen pari äkäistä katsetta, huomasin selvästi, että kaikki vetivät suunsa nauruun. Pidin itseäni onnellisena kun pääsin tästä ikävästä paikasta ja häpesin enimmin sievien tyttärien edessä, joiden silmissä kernaasti olisin tahtonut olla pelkkää kisälliä vähän parempi mies.

Päivä oli jo niin matalalla kuin ennen muinoin Turussa siihen aikaan, jolloin tyhjät punssitynnyrit vappukentällä kehottivat meitä ajattelemaan kotimatkaa, mutta minulla oli vielä puolentoista peninkulman matka Hämeenlinnaan. Vaikka olinkin väsynyt, kuljin kuitenkin pysähtymättä noin peninkulman matkan ja olisin varmaankin poikennut johonkin talonpoikaistaloon yöksi, ellen kievarinisännän vuoksi olisi ollut suuttunut jokikiseen talonpoikaan. Sitäpaitsi oli tulet jo sammutettu niissä paikoin, joiden ohitse tieni kulki, ja pelkäsin että minua olisi voitu luulla rosvoksi, jos noin yöllä olisin kolkuttanut heidän ovelleen. Sinun tulee muistaa, että tämän seudun kyliä senlaiset vieraat joskus käyvät tervehtimässä. Pitikö minun siis mennä kaupunkiin? Mutta kuka siellä keskellä yötä antaisi minulle majaa? Olinpa todella pulassa, kun onnellinen ajatus minut siitä pelasti. Voinhan mennä tien vieressä olevaan havumetsään ja siellä tehdä itselleni vuoteen kuusenhavuista, — tuuma, minkä heti toteutinkin. Mutta saattoihan vilustua! Vieläpä mitä! Lepäsiväthän muinoin Turussa useat sankarit iloisten vappukemujen jälkeen paljaalla maalla ja nousivat ylös seuraavana aamuna sangen virkistyneinä. Muistelen erästä, joka koko yön oli nukkunut pää lumikinoksen laidalla ja joka seuraavana aamuna oli pahoillaan ainoastaan siitä, että hänen

täytyi kulkea neljännespeninkulman matka kaupunkiin virkistämään ruumistaan rohtoryypyllä. Tämä kiireessä suorittamani vertaaminen, väsymys, uneliaisuus, yö saattoivat minut ilman suurta ajanhukkaa metsään, ja pian makasin kyynärän korkuisella, kuusenhavuista tehdyllä vuoteella, jolle kokosin niitä melkein yhtä suuren joukon peitteeksi. En vielä tiedä, näinkö unta vai mistä tuo lie johtunut, että yltympäri metsässä kuulin kauheata melua, eri ihmisääniä milloin miltäkin taholta ja koirien haukuntaa. Jos olisi ollut toinen vuorokauden aika, en olisi hetkeäkään epäillyt, että oltiin suden- tai karhunajossa. Koirat minua enimmin kauhistuttivat, sillä jos ne olisivat vainunneet minua ja nostaneet melua epävarman tyyssijani ympärillä, niin olisi minut varmaankin vangittu rosvona. Tätä hälinää kesti runsaasti tunnin ajan, jonka jälkeen kaikki kävi hiljaiseksi, ja minä joko todella vaivuin uneen tai lakkasin unta näkemästä. Herätessäni kello 1:n ajoissa olin edellisen päivän jalkamatkan jälkeen niin virkistynyt, etten mitenkään saattanut uudelleen nukahtaa. Jalat, kädet ja koko ruumis olivat niin täydelleen levottomat, että oli mahdotonta hetkeäkään pitää niitä liikkumattomina. Pidin tätä merkitsevänä viittauksena alottamaan päivän vaellusta, nousin siis ylös ja aloin astua. Mutta minne? Yö oli niin pimeä, etten nähnyt monta kyynärää eteeni; muuten kai olisin löytänyt tien, joka ei ollut varsin kaukana makuupaikastani. Kun ei ollenkaan tiedä minne mennä, ei ole muuta kuin kaksi menettelytapaa: joko paikalleen jääminen tai nenän osoittamaan suuntaan kulkeminen. Minä luotin nenääni ja läksin kulkemaan, mutta vaikka pidinkin sen opastusta varmana, se näytti minut kuitenkin väärälle tolalle. Metsään eksyminen ei ole mikään tavaton asia, jonka tähden en sitä huoli kuvailla. Lopuksi löysin tien, jota seikkaa minun täytyy huomauttaa, jotta et luulisi minun yhä vielä olevan metsässä. Noin kello 2:n ajoissa olin Hämeenlinnassa ja etsittyäni löysin sen apteekin, jossa ennen olin palvellut oppilaana. Portti ei ollut lukossa, joten esteettä pääsin apteekkioppilasten makuuhuoneen eteiseen ja aioin ruveta naputtamaan heidän huoneensa ovelle, kun tämä ovi ensi koskettuksestani heti aukeni selälleen. Jos olisin ollut taikauskoinen, olisin voinut luulla talon kotihaltijan tunteneen minut ja tehneen

minulle tämän palveluksen, mutta nyt ajattelin vaan, ettei lukonsalpa ollut mennyt tarpeeksi sisälle pihtipielen reikään, vaan että se oli pysähtynyt sen suulle. Muuten en paljoa välittänyt siitä miten pääsin sisälle, kunhan vaan pääsin. Lääkkeenvalmistajat nukkuivat sikeästi eivätkä näyttäneet heräämisen merkkiäkään. Luulinpa melkein unenjumalan painaneen kiinnelaastari-liuskan poikkipuolin heidän silmäluomilleen. Otin sohvankannen, joka oli pystytetty konttorinovea vastaan, asetin sen kummankin pään alle tuolin ja valmistin itselleni tähän vuoteen konttorissa olevista vanhoista kauhtanoista ja muista vaatteista. Kaiken tämän tein niin hiljaa, ettei kukaan huoneessa olevista herännyt. Sitten panin maata ja nukuin kauan, aina päivänrintaan, lääkkeenvalmistajain suureksi hämmästykseksi, he kun eivät mitenkään voineet selittää, miten ja mistä olin tullut. Kun heräsin ja minun piti mennä likööri-kamariin, minne proviisori pitäen huolta terveydestäni oli pyytänyt minua tippoja maistelemaan, tunsin omituista hellyyttä jalkapohjissani. Vedin saappaat jalasta ja tarkastelin niitä joka puolelta, mutta näin niiden olevan virheettömät. Taidatpa nauraa yksinkertaisuudelleni, kun oletin saappaissa piilevän tunnetta, mutta otappa huomioon, ettei varovainen lääkäri tutkiessaan vamman syitä jätä mitään tutkimatta. Saappaista siirryin sukkiin, jotka, lukuunottamatta pientä kannassa ja suurempaa varpaankärjessä olevaa reikää, myöskin olivat hyvässä kunnossa. Jäljellä oli itse jalan tarkastus, ja heti ensi katseella sen alapinnassa huomattiin suuria rakkoja. Tämä ikävä seikka estää minua muutamaan päivään jatkamasta matkaani ja tarjoaa minulle laillisen syyn jäädä ainakin viikoksi Hämeenlinnaan. Jos vastaat tähän kirjeeseen, saat pian enempiä tietoja ystävältäsi — — —.

Toukokuun 6:na päivänä läksin Hämeenlinnasta ja saavuin yöksi Heinäkankaan kestikievariin. — Saatat helposti kuvitella, että kernaasti tahdoin tavata nuorta isäntää, kun vaan muistelet, että noin 7 tai 8 vuotta sitten asuessani Hämeenlinnassa usein kävin tässä maatalossa. Silloin ei kestikievari vielä ollut tässä vaan neljännespeninkulman päässä tästä eteenpäin Eteläisissä. Vaan tämä tila oli silloin apteekkari Bjuggin hallussa, joka sittemmin myi sen nykyisen isännän isälle. Sama nuori isäntä, joka silloin

vielä oli poika, kävi usein Hämeenlinnassa, ja mitä vähäistä hän joskus tarvitsi apteekista, annoin hänelle usein maksutta kuin oman lampuodin pojalle ainakin. Täten tuli hän minulle niin kiitolliseksi, että kun kerran hänen mukanaan tilasin Forssiuksen algebran Turusta, hän ei mitenkään suostunut ottamaan maksua tästä kirjasta. Ja vielä nytkin hän osotti minulle erityistä ystävyyttä antamalla minulle yömajaksi kamarin ja sijoittamalla sen edessä olevaan saliin makaamaan erään venäläisen upseerin ja tämän palvelijan. Illalla, josta vietin osan tuvassa, tapasin vanhan savolaisen rakuunan. Tämä harmaapää sankari oli väsyneenä taistelun telmeeseen valinnut toisen, rauhallisemman toimeentulokeinon. Hän oli hylännyt miekan ja sen sijaan tarttunut matkasauvaan, ja patruunalaukun asemessa hänellä nyt oli selässä ruokapussi, joka lesken öljyruukun tavoin aina pysyi tyhjentymättä. Hänen terävät säihkyvät silmänsä, hänen levolliset, älykkäät kasvonsa ja arvokas, tasainen käyntinsä ilmaisivat kohta, mihinkä ihmisluokkaan hän ennen oli kuulunut. Ainoastaan viikset olivat epäkunnossa ja tuuhean harmaan parran ympäröimät, vallan kuin puutarhan pensaat ja puut, jotka paremman hoidon aikana ovat olleet säännöllisesti leikattuina, mutta jotka laiminlyötyinä pian toisiinsa takertuneina kasvavat metsäksi. Hänen kookas sauvansa oli alapäästä huolellisesti raudalla kengitetty, ja sen yläpäässä oli rautakoukku, joka lähinnä vivahti hänen muinaisen miekkansa kahvaan. Pitkällinen harjoitus oli hankkinut hänelle niin suuren taitavuuden tämän aseen käyttämisessä, että hän sillä sangen helposti karkoitti kokonaisen koira-pataljonan, joka tavallisesti kylissä karkasi hänen kimppuunsa vaikeuttaen hänen pääsyänsä sinne. Tämä vanha soturi piti kerjäämistä arvoansa alentavana, ja koska hänen kuitenkin täytyi elää kuolinpäiväänsä asti, oli luonnollista, että hän arvokkaammalla tavalla tahtoi päästä tämän murheenlaakson läpi. Senpä vuoksi hän oli ahkeroinut ennustustaidon harjoittamista. —

En vielä ollut ehtinyt panna maata, kun venäläinen upseeri saapui kestikievariin ja jäi sinne yöksi. Hän oli jotenkin viluissaan ja tilasi itselleen hyvän valkean, jonka ääressä puhelin hänen kanssaan sen verran kuin taisin venättä. Sitten panin maata

ja olin hyvin ehtinyt nukahtaa, kun joku äkkiä koputti sen huoneen ikkunaan, jossa upseeri makasi. Minä heräsin tähän kolkutukseen ja sain heti nähdä vanhan kimnaasi- ja yliopistotoverin, komministeri Martinin Lammilta. Hän oli käynyt Hämeenlinnassa, jossa oli kuullut minun lähteneen sieltä Lammin pitäjää kohti. Hän arvasi minun yöpyneen Heinäkankaan kievariin ja poikkesi sentähden sinne minua tapaamaan. Hän pyysi minua tulemaan kotiinsa Lammille, ja minä noudatin mielelläni kutsua. Sillä olihan minulla huvia siitä, että sain tavata entistä kimnaasi- ja yliopistotoveria ja puhella hänen kanssaan, ja sitäpaitsi hänen kääseissään pääsin kolme peninkulmaa eteenpäin. Seuraavana aamuna tulimme rovasti Appelrothin luo, missä Martin asui. Vietettyäni täällä pari hauskaa päivää, läksin Koskelle ja Hollolaan. — Lammin pitäjä monine pyöreine kunnaineen tarjoaa matkustajalle kauniin näyn. Maa on muuten jotenkin tasaista, mutta siellä täällä näkee noita kunnaita, joista muutamat ovat melkoisen korkeat ja matalampien puiden ja pensaiden peittämät. Nämä ovat suunnattoman suurten mättäiden näköisiä ja sopisivat varsin hyvin moneen isoon puutarhaan. Muuten tämä Lammin pitäjä, samoin kuin Kosken kappeli, on Suomen paraita pellavaseutuja. Vihreä pellava, jota markkinoilla ostetaan, on enimmäkseen täältä kotoisin. Kysyin miten sitä valmistetaan, mutta valmistustavassa ei näyttänyt olevan mitään erinomaista, joka voisi tehdä sen niin oivalliseksi kuin sitä kehutaan, jos ei sitä ota lukuun, ettei pellavaa täällä liottamisen jälkeen kuivateta maassa, kuten muualla on tavallista, vaan että se sidottuna pieniin kimppuihin ripustetaan aidanseipäihin. Koskella minulle kerrottiin, kuinka seudun väestöä joku vuosi sitten oli peijattu pellavakaupassa. Muutamat arkangelilaiset talonpojat, jotka usein ennen olivat ostaneet heiltä suuria pellavamääriä, olivat taas ilmestyneet seudulle, mutta ilman rahoja. Heidän antamastaan velkakirjasta olivat useat kuitenkin antaneet heille pellavia, mutta sittemmin ei heitä ole täällä näkynyt. — Kulkiessani Koskella kasvoi tieni varrella paljon näsiäispensaita (Daphne Mesereum), jotka nyt (toukokuun 9 p.) olivat täydessä kukassa. Tuo Daphnen nimi johti muistooni tarun Apollon rakkaudesta Daphne keijukaiseen. Liekköhän auringon-

jumala todella rakastunut johonkin toiseen keijukaiseen, ajattelin. Onhan tämä kyllin kaunis ja tarpeeksi tuon rakkauden arvoinen! Ainakin sillä siihen vielä muiden rinnalla on etuoikeutensa, eikä se myöskään näy olevan niin nurjamielinen kuin runo väittää. Johan se on morsiuspuvussaan, vaikka auringonjumala vasta pikimältään käy sitä tervehtimässä ja jotenkin harvoin luo katseensa sen purppuranpunaisiin kasvoihin. Minä puolestani en usko runoa, joka kertoo Daphnen tylyydestä; kuinka se voisikaan yhtyä sellaiseen kauneuteen? — —

Illalla tulin Hollolan pappilaan. Täällä tapasin vanhan tutkintotoverini maisteri Langin, jonka kanssa melkein kokonaista kuusi viime vuotta olen asunut yhdessä. Vaikka ei ollut täyttä vuotta kulunut siitä kuin erosin hänestä Turussa, oli se kuitenkin tarpeeksi pitkä aika, jotta toistemme kohtaaminen täällä meissä herätti mitä miellyttävimpiä tunteita. Seuraavana päivänä kuljimme hänen vanhempiensa talolle, joka oli näpeän peninkulman päässä pappilasta. Mutta koska jää hiljan oli lähtenyt ja vielä ajelehti ympäri Vesijärveä, jonka yli meidän piti soutaa, oli meillä paljon vaikeuksia ennenkuin löysimme maallenousupaikan. Viimein tulimme kuitenkin niemelle, joka oli vapaana ajojäästä. Vielä meidän oli jalkaisin kiertäminen eräs lahti tullaksemme Kaitaan, niin että olimme hieman väsyneinä, kun saavuimme perille. Vietettyämme täällä kaksi sangen hupaisaa vuorokautta, palasimme taas pappilaan. Vielä ajojää esti meitä kulkemasta veneellä koko matkaa, jonka vuoksi vene oli vedettävä kaidan kannaksen poikki, jolla upoten polvien yläpuolelle kahlasimme savessa. Kun meillä sitäpaitsi Parinpellon rannasta, jolle nousimme maihin, oli astuttavana savisia ja mutaisia kujasia ennenkuin pääsimme pappilaan, ei ollut kummallista, että olimme kahden muurarinkisällin näköiset. Koska oli sunnuntai, täytyi Langin virkansa tähden lähteä kirkkoon, mutta minä pidin parempana jäädä pappilaan. Seuraavana päivänä minulla kuitenkin oli tilaisuus katsella Hollolan kirkkoa sisältäkin. Alttarin läheisen permannon muodostavat suureksi osaksi lukuisat hautakivet, joihin piirretyt kirjoitukset olivat jotenkin epäselvät, niin ettei niitä voinut lukea. Näin kuitenkin vuosiluvuista, että muutamat niistä olivat noin 200:n vuoden ikäi-

Карело-Финская База
Академии Наук СССР
БИБЛИОТЕКА

siä, toiset nuorempia, ja ne kätkivät allansa muutamien seurakunnan huomatumpien sotilashenkilöiden ja pappien maallisia jäännöksiä. Tämä kirkko on muuten kivestä ja on viimeinen kivikirkko, jonka matkallani Savon ja Karjalan halki näin. Toukokuun 13:ntena päivänä läksin täältä. Lang sekä muut täkäläiset ystävät saattoivat minua kolmenneljännespeninkulman matkan Hertsanalan kylään; sieltä minun piti vesitse lähteä näpeän peninkulman päässä olevaan Paimelaan. Hertsanalaan saavuimme kello yhden aikaan iltapäivällä. Täällä panimme toimeen jäähyväispäivälliset, jonka jälkeen neljän aikaan läksin sieltä. Vielä kauvan viipyivät ystäväni erään vuoren kukkulalla. Matka kului, ja näin heitä enää vaan epäselvästi; viittasin heille vielä kerran „hyvästi“ ja olin nyt taas yhtä yksin kuin kaksi viikkoa sitten, erottuani kotiväestä. Eronhetki ja ero on yleensä sangen tukalaa. En tiedä mistä raskasmielisyys silloin niin voimakkaana tulee. Unhotamme kaiken muun, ja ajatus kiintyy kokonaan niihin, joista olemme eronneet. Usein tahdomme palata ja senkautta pidentää tätä haikeata hetkeä. Ehkä tämä eronhetki, joka meihin tekee niin syvän vaikutuksen, on aavistusta viimeisestä meitä odottavasta eronhetkestä, tai ehkä me noiden edellisten kautta totumme taipumaan siihen ajatukseen, että viimeinen meitä odottaa. — —

Puolentoista tunnin soutumatkan jälkeen olin Paimelan rannassa. Kysyin soutajapojalta, mitä hän tahtoi vaivastaan. Hän virkkoi: „antakaa iteh kunniastasi mitä arvaatte“, mutta koska nämät kunnianmukaiset maksut eivät aina ole paraita, vaadin häntä itseään määräämään. Silloin hän sanoi olevan tavallista, että maksettiin kaksinkertaiset kyytirahat järvien yli kuljettaessa, ja minun täytyi siis antaa hänelle 44 killinkiä, sillä minulla ei sattunut olemaan pienempiä pankkiseteleitä. Tällaiset vesimatkat, ajattelin muuten, pian tyhjentäisivät kukkaroni, jonka vuoksi päätin joko kokonaan välttää niitä tai edeltäkäsin sopia soutajan kanssa kyytirahasta. Täältä läksin Paimelan kylän kautta Heinolaa kohti. Nimi Paimela palauttaa matkustajan mieleen sen kauniin lahnalajin, jota ennen täällä pyydettiin. On omituista, ettei, vaikka Vesijärvi on maamme suurempia järviä, useammissa paikoin sitä saada tätä oivallista lahnaa. Ennen sitä

pyydettiin pääasiallisesti Paimelassa, mistä se on saanut nimensä, mutta viime aikoina tapahtuneen veden laskemisen jälkeen on Vesijärven lahna hylännyt entiset olopaikkansa. Paimelaiset saavat nyt varsin vähän tai eivät saa juuri ollenkaan tätä puheenaolevaa kalaa, jotavastoin toiset kylät, joihin kuuluvissa kalavesissä se ennen ei näyttäynyt, nyt pyytävät sitä niin runsaasti, että niiltä sitä riittää myytäväksikin. Tätä kalaa sanotaan kuitenkin vielä „Paimelanlahnaksi". Nimismies Langin luona Kaidassa sain tilaisuuden syödä tätä lahnaa sekä tuoreena että suolattuna. Koska jo ennen olen syönyt Kokemäen siikaa, luulen sananparren: „Paimelanlahnalla, Kokemäensiialla konsanansa, Maailmassa ei ole vertaistansa" todella olevan oikeassa. — Täältä tulin yöksi Asikkalan nimismiehen, mainitun Langin veljen luo. Toisena päivänä läksin sieltä Heinolaan. Pitkin koko laajaa hietakangasta, joka on Urajärven ja Heinolan välillä, kasvoi sormivuokkoja (anemone pulsatilla), jotka saattoivat tuon karun kanervaisen kankaankin miellyttävän näköiseksi. Ensimäinen seikka, johon Hämeenlinnasta päin Heinolaan tulleen matkustajan huomio kääntyy, on muhkea äsken rakennettu puusilta. Se on kaksiosainen, ollen molemmin puolin siinä joessa olevaa saarta, joka yhdistää Päijänteen Konninveteen, ja jota muutamat, tosin vähällä perusteella, pitävät Kymijoen alkuna. Kymijoki näet oikeastaan alkaa Koskenniskan putouksen ja Konninveden jälkeen Iitin pitäjässä. Sillan lyhyempi osa, jota myöten ensin tulee mainittuun saareen, on noin 40:n askeleen pituinen ja on kummallekin rannalle rakennetun kiviarkun kannatuksella, joista tukihaaroja lähtee kannattamaan keskikohtaa. Sillan suurempi osa, noin 150 askeleen pituinen, on neljän hyvin asetetun arkun varassa, lukuunottamatta kahta itse rannan yhteydessä olevaa. Keskelle siltaa on kummallekin puolelle asetettu penkkejä niitä varten, jotka haluavat istua, ja toisen yläpuolelle taulu, jossa on luettavana rakennusmestari Lillkvistin ja rakennustöiden päällysmiehen, kruununvouti Grenmanin nimet sekä niiden päivätöiden lukumäärä, jotka oli tarvittu sillan kuntoonpanemiseen ja joita oli ollut 8000. Kaipasin vaan koko yrityksen kustannussummaa, joka myös olisi pitänyt mainita taulussa ja joka, kuten kuulin kerrottavan, taisi nousta noin 24 tuhanteen

ruplaan. Itse saarella kasvaa muutamia ikivanhoja honkia, ja rannalle on äsken istutettu puita saaren enempää kaunistamista varten tulevaisuudessa. Kun on tullut sillan yli, huomaa joen rannan oikealla kädellä olevan sangen jyrkän, ja se kohoaa melkoisen korkeana muodostaen niin sanotun Myllymäen, joka on saanut nimensä yhdestä ainoasta sen huipulla kohoavasta tuulimyllystä. Tältä mäeltä on laaja näköala yli kaupungin, joka puutarhoineen ja leveine suorine katuineen sijaitsee vallan sen juurella. Kaupunki on rakennettu kohtalaisen hyvin. Maaherran-virkatalo, sairashuone, y. m. yleiset rakennukset eivät missään suhteessa ole huomattavia. Kaupungissa ei ole ainoatakaan kivirakennusta, kirkkokin on puusta. Helatuorstaina olin tässä kirkossa läsnä jumalanpalveluksessa. Saarnatuoli on rakennettu kiinni sakariston seinään, seikka, jota en muualla ole nähnyt, ja pappi nousee saarnatuoliin suorastaan sakaristosta, tarvitsematta kulkea kirkon kautta. Enpä tiedä liekkö johtunut tavattomuudesta vai mikä lie tehnyt, että erittäin pidin tällaisesta saarnatuolin sijoittamisesta. Vastapäätä kirkon isoa ovea ja käytävää seisoi saarnaaja siinä alttarin yläpuolella yhtä kaukana, tai oikeammin yhtä lähellä kumpaakin puolta, ja julisti ylhäältä sanaa. Kirkko on muuten hakattu kahdeksankulmaiseksi, ja jos kohta se on pieni, on se sangen sievä sisältä. Jotta samaa voisi sanoa sen ulkomuodostakin, olisi se maalattava. Lähellä kirkkoa on kaupungin alkeiskoulu, jossa oli sisäänkirjoitettuna noin 40 oppilasta, osaksi kaupungista, osaksi naapuripitäjistä. Poikia opetetaan täällä lukemaan katkismustaan ja uskonnonhistoriaa, kirjoittamaan ja laskemaan neljää luvunlaskun alkutoimitusta. Täkäläinen koulunopettaja, ylioppilas G. Hahl, on kuitenkin sitäpaitsi tarjonnut halukkaille pojille opetusta historiassa, maantiedossa, matematiikissa ja latinassa. Tämä hänen menettelytapansa ansaitsee vielä suurempaa kiitosta, koska hän tarjoten tätä opetustaan yksityisopetuksen nimellä, ei vaivastaan useinkin varattomanpuolisilta pojilta vaatinut mitään erityistä maksua. Sairashuone- ja hulluinhuonerakennukset ovat kaupungin laidalla ja näyttävät olevan riittävän suuret niille vähälukuisille sairaille, jotka näissä seudun laitoksissa saavat hoitoa. Tällöin siellä oli 40—50 sairasta, enimmäkseen kuppatautisia. Sai-

rashuoneiden lattiat, vuoteet y. m. todistivat hyvää järjestystä ja huolellista hoitoa. Mitä sairaiden ruokaan tulee, tarjottiin sitä 28 $^1/_2$ kopeekkaan pankkiseteleitä vuorokaudessa kutakin henkilöä kohden. Kaupungissa on kaksi ravintolaa, joilla se näyttääkin tulevan hyvin toimeen. Suuret puutarhat, kaupungin ulkopuolella virtaava joki ja vastapäätä vallan lähellä oleva havumetsä varmaankin saattavat Heinolan miellyttäväksi kesäolopaikaksi. Mutta kivittämättömät kadut ovat sangen vaivaloiset kävelijöille, sillä ne ovat hienon hiedan peittämät, ja tämä kohoaa tuulisäällä ilmaan lennellen sinne tänne. Täytyy ylipäänsä tunnustaa, että pienemmillä kaupungeilla on oma omituinen hauskuutensa, jota kaipaa suuremmissa. Matkustaja kokee tätä aina ja kieltämättä sen tunnustaakin — tulemmehan suurempaan kaupunkiin aivan tuntemattomina. Tosin silmä täällä kiintyy useihin uusiin esineisiin. Merkillisyyksiä esiintyy, joista osaksi on kuullut puhuttavan ja joiden näkeminen nyt tuottaa iloa; toisiakin tapaa, joista ei ennen ole kuullut edes puhuttavan. Kaikki tämä vaikuttaa sen, että aluksi olet mielissäsi, mutta kun olet ehtinyt katsella näitä merkillisyyksiä tai kun olet kyllästynyt niiden katselemiseen, tulet kortteeriisi. Huomaamattomana ja kokematta kenenkään puolelta suurempaa tuttavallisuutta tai lähempää ystävällisyyttä ja osanottoa olet kävellyt ympäri kaupunkia. Nyt olet yksin; koska kaipaat seuraa ja varsinaista tointa käy aika pitkäksi, valmistaudut matkalle ja matkustat pois — kylmänä ja välinpitämättömänä. Pienemmissä kaupungeissa on asianlaita päinvastainen. Pian olet nähnyt sen merkillisyydet. Käveltyäsi muutaman tunnin, tunnet ainakin nimeltä joka kadun, joka kulman, huomattavimmat talot. Kuljet kuin kotiseudullasi. Kaikkialla sinua kohdellaan ystävällisesti ja tuttavallisesti, ikäänkuin olisit kauan oleskellut seudulla. Jopa unhotat olevasi vieraalla seudulla, ja kun vihdoin matkustat pois, on vaikeata jättää uudet ystävät, joiden hyvyyttä, suopeutta ja kohteliaisuutta saat kiittää niin paljosta. Heinolasta läksin 15:ntenä päivänä ja saavuin seuraavaksi yöksi vanhan tutun ja yliopistotoverin, komministeri G. Hahlin luo. Muuta lukuunottamatta olen hänelle kiitollinen siitä, että hän lahjoitti minulle Porthanin teokset „Dissert de poësi fennica“, „de

bircarlis", „de antiqua gente quenorum", ja Lencqvistin teoksen „De superstitione veter. fennorum", jotka puuttuivat matkakirjastostani. Seuraavana päivänä läksin täältä. Kuljettuani viiden neljännespeninkulman matkan tulin Paason taloon, joka on Savon rajalla, jos Savoon tahtoo lukea koko Mäntyharjun pitäjän. Tätä niiden kylien asukkaat, joissa ensin kävin, eivät kuitenkaan itse näyttäneet tekevän. Paason lähistössä näkee molemmin puolin maantietä muutaman tuhannen kyynärän pituisen, hyvin tehdyn kiviaidan, joka kiinnitti huomioni, koska en ennen ollut nähnyt näin suurta kiviaidan paljoutta. Ajattelin itsekseni, kuinka tavattomasti vaivaa, kuinka monta päivätyötä tämä on maksanutkaan maatilan omistajalle, vaikkapa se sitten pitkiksi ajoiksi vapauttaakin jälkeentulevat uudesta aidanteontyöstä. En vielä huomannut, kuten sittemmin tapahtui, kun Savossa näin useita rahvaan hallussa olevia peltoliuskoja kiviaidan ympäröiminä, että täällä on paljon helpompi aikaansaada kiviaitaa kuin eteläisemmissä maakunnissa. Saan pian tilaisuuden esittää syyn tähän väitökseeni. Nyt, ennenkuin astun Savon rajojen sisälle, tahdon tehdä Hämeen suhteen muutamia huomautuksia, jotka tähän asti olen jättänyt mainitsematta. Kaikkialla Hämeessä huomaa halukkaisuutta pääasiallisesti maanviljelyksen harjoittamiseen. Kaskenviljelystä tosin ei ole unhotettu, jopa sitä paikoittain harjoitetaan melkoisesti, mutta sen sijaan, että ennen pääasiallisesti luotettiin kaskien tuottamaan epävarmaan ja säiden mukaan vaihtelevaan satoon, turvaudutaan tätä nykyä peltojen tasaiseen ja varmaan viljavuuteen. Kaskenviljelys on siis nykyään sivuelinkeino, esi-isiltä peritty ammatti, josta vastenmielisesti kokonaan tahdotaan luopua. Joskus sattuva hyvä sato, jonka kaskimaat tuottavat, luultavasti myös houkuttelee useita koettamaan onneansa, ja kokemus, joka osottaa, että niiden viljelys sangen usein onnistuu huonosti ja tuskin palkitsee työtä, ei ole opettavainen. Täälläkin, kuten kaikkialla muualla maassa, on viime aikoina ruvettu viljelemään soita. Siitä on heti silmäänpistäviä etuja, nimittäin rikas sato, niittymaan lisääntyminen y. m., ja rahvaskin on varma siitä, että tämän kautta maalle koituu melkoinen voitto. Kevättouvot, jotka halla ennen monessa seuduin pani, kypsyvät nyt usein hallan vahingoittamatta. Tämän he lukevat

suoviljelyksensä ansioksi. Myöskin viime aikoina sattuneet lauhkeammat talvet he johtavat samasta syystä. Siitä syytöksestä, joka liian usein on tehty hämäläisiä vastaan, etteivät taloudessaan ole tarpeeksi siistejä, ei näinäkään aikoina juuri saata heitä vapauttaa. Tosin näkee talonpoikaispirttejä, joissa pöydät, rahit, tuolit, ruoka-astiat y. m. ovat sangen siistit ja puhtaat, mutta nämä paikat ovat liian harvat, voidakseen kumota yleistä arvostelua. Lautaikkunaisia pirttejä käytetään paljon ja joskus tapaa kokonaisia kyliä, missä ei ole mitään parempaa asuntoa. Toisissa paikoin näkee kuitenkin täälläkin siirtymisasteita parempaan rakennustapaan. Tapaa talonpoikia, jotka ovat rakentaneet itselleen salin ja kamareita, maalauttaneet punaisiksi rakennuksensa, joilla on lasi-ikkunat asuintuvissaan y. m. Hämäläinen talonpoika on yleensä hitaampi sielun ja ruumiin puolesta kuin rahvas muualla maassa. Ennenkuin sivistys ja siivous täällä pääsevät vallalle, ja ennenkuin vanha raakuus ja haluttomuus häviävät, täytyy valistuksen joka taholta tänne kohdistaa säteensä, tullaksensa tehoisaksi. On muuten vaikeata löytää syytä siihen, miksi hämäläiset sivistyksessä ovat jääneet jäljelle syvemmällä maassa asuvista savolaisista, karjalaisista ja ennen kaikkea pohjalaisista. Jotakin epäilemättä on vaikuttanut itse heidän kansallisluonteensa, mutta ulkonaisista syistä näyttävät juuri ne, joiden pitäisi levittää valistusta, olleen sille esteenä. Molemmilla merenrannikoilla olevat kaupungit eivät ole varsin kaukana heistä, ja niissä on enimmäkseen ruotsalaisia asukkaita. Pian hämäläiset ovat tehneet kaupunkimatkansa, myyneet liikenevät tavaransa ja tehneet tarpeelliset ostoksensa, sitten he palaavat ja tuntevat itsensä onnellisiksi ja tyytyväisiksi isiltään perityissä mökeissään. Suurempia vesistöjä ja purjehdukseen kelpaavia jokia, jotka kesällä vilkastuttaisivat sisämaan liikettä, ei täällä ole niin runsaasti kuin muilla seuduin. Kesän he siis enimmästi viettävät kotona viljellen maatansa, ja muutaman neljännespeninkulman kirkkomatkoja pidetään jo pitkinä ja vaivalloisina. Toisin on savolaisen ja karjalaisen laita. Saimaan vesistöt, Orihvesi, Kallavesi, Pielisjärvi ja lukuisat muut järvet tekevät hänestä maan sydämessä taitavan merimiehen. Kauan arvelematta lähtee hän 40, 50 jopa 60:n peninkulman pituisille

matkoille, kesällä veneessään ja talvella reessään. Tällöin esiintyy usein seikkoja, jotka kysyvät koko hänen sielunsa toimintaa, jos hän tahtoo tulla toimeen. Tottumus matkaansaa, että hän sitten vähemmän pulmallisissa tiloissa pian tointuu ja arvostelee järkevästi. Matkoiltaan, jotka vievät suuren osan hänen talveaan, hän palaa kotia tuoden mukanaan kokemusta ja tuntien asioita ja tapoja laajalta ympäristöltä. Jotenkin sama on pohjalaisen laita. Tosin vielä laihahko maa on pakottanut häntä harjoittamaan useita sivuelinkeinoja, joita rahvas muilla seuduin ei ole harrastanut. Pohjalaisen suhteen toteutuu varsin hyvin vanha sananlasku: „Kyllä vatsa lappalaisen laulamaan opettaa.“ — —

Vaikka taikausko Hämeessä ei suinkaan ole vähempi kuin pohjoisemmissa seuduin, ovat vanhat runot täällä melkein kokonaan unhotuksiin joutuneet. Syy lienee pikemmin hämäläisen suuremman hitauden, sekä mitä uusien runojen tekemiseen, että vanhempien muistissa pitämiseen tulee. Enpä saata ainakaan omien tietojeni mukaan mainita Hämeestä ainoatakaan luonnonrunoilijaa. Ainoa todiste hämäläisten nerokkaisuudesta tässä suhteessa on se, että he silloin tällöin parsivat uusmuotoisia ruotsinvoittoisia lauluja muutamalla puoleksi typistetyllä säkeistöllä, joka usein paljastaa tekijän mauttomuuden ja parempain aatteiden puutteen. Näitä täten varustettuja lauluja lauletaan jotenkin yleisesti, ja ne ovat malleina ensi kertaa esiintyvälle runoilijalle, kun hän viehättyneenä jostakin aiheesta aikoo siitä ruveta laulamaan. Vaikka näillä lauluilla typistetyn kielensä tähden, joka saattaa runomitan teeskennellyksi, sekä etsiskeltyjen loppusointujensa vuoksi ei ole mitään erityistä arvoa, ovat ne kuitenkin merkillisiä kansallisten sävelmiensä puolesta. Uudet tämäntapaiset laulut saavat usein ennen vallan tuntemattomia sävelmiä, jotka runoilija luo yhdessä sanojen kanssa, ja jotka useimmiten ovat hyvin tuntehikkaita, korvaten sanojen puutteellisuutta. Muuan Uudellamaalla ja Hämeessä hyvin tavallinen, jopa Savossa ja Karjalassakin jo tunnettu laulu päättyy näillä sanoilla: „Ei tällä laulull' ol' yhtäkään isää, Kuin joku taitaa, niin pankoon vaan lisää“. Onpa erityisesti pantu mieleen nämä sanat. Mitä erilaatuisimpia seikkoja käsitellään eri säkeistöissä, samaa ajatusta ei kauan seurata. Koska

harvoin kuulee näitä lauluja laulettavan muuten kuin typistettyinä ja turmeltuina, on vaikeata antaa niistä näytettä. Tahdon kuitenkin tähän liittää näytteeksi pari kappaletta.[1]) — — —

Toisenlaisia runoja on viime aikoina ruvettu täällä sepittämään, tarkoitan hengellisiä runoelmia. Jo useita vuosia on Hämeessäkin ollut niinkutsuttuja „heränneitä“ eli „kääntyneitä“. Eipä saata sanoa näiden muodostavan erityistä lahkoa, jos sanalla „lahko“ tarkoittaa tavallista käsitettä. He eivät eroa yleisestä jumalanpalveluksesta, eivät vetäydy pois lukukinkereistä tai ehtoollisen nautitsemisesta j. n. e. Seikka, jossa he eroavat muusta joukosta, on se, että he joutohetkillään, etenkin pyhäpäivinä, usein kokoontuvat pitämään rukouksia ja harjoittamaan muunlaista hartautta. Useita sellaisia on olemassa, jotka raamatun ja muiden hartauskirjain ahkeralla lukemisella ovat saavuttaneet tavattoman, niissä esiintyvän sana- ja puheenparsi-rikkauden. Nämä henkilöt ovat mainituissa kokouksissa usein valmiit ilman vähintäkään valmistusta esiintymään, pitäen rukouksia ja saarnoja; tällöin he mainitsevat raamatun kohtia, joihin perustavat puheensa. Kotona he ahkerasti lueskelevat hengellisiä kirjoja, joku on oppinut kirjoitustaidon. Viimemainittua ei kuitenkaan saa lukea yksinomaan heidän kunniakseen, koska yleensä on kiitoksella mainittava suomalaisesta rahvaasta, että moni on oppinut tämän taidon. Muutamat näistä „heränneistä“ kulkevat toisiin seurakuntiin, kuitenkin, kuten syystä luulen, vähemmin siinä tarkoituksessa, että käännyttäisivät ihmisiä oppiinsa, kuin siinä, että elättäisivät itseään ilman ankarampaa tointa. He pidättäytyvät kaikista huvituksista, kuten tanssista, korttipelistä, leikeistä, y. m. Ainakin paikoittain he ovat tehneet säännökseen käydä kotikutoisissa vaatteissa, karttaa punaisten kankaiden käyttämistä ja muita turhia koristeita. Jumalan nimeä he eivät mainitse jokapäiväisessä puheessa. Kun heitä esim. tervehtii sanomalla „hyvää päivää“, he eivät kernaasti vastaa, kuten on tavallista, „Jumal' antakoon“, vaan: „teille myöskin“, tai jotakin sentapaista. Heitä syytetään jonkunmoi-

[1]) Runoja, joita varmasti voitaisiin katsoa niiksi, mitä Lönnrot tässä tarkoittaa, ei ole voitu kokoelmista löytää.

sesta itserakkaudesta; se johtuu henkisestä ylpeydestä, jonka he, mielestään oikean elintapansa ja vastaheränneen uskonsa vuoksi, kernaasti itselleen omistavat. Koska suomalaisella melkein on tarve laulaa, ja koska nämä „heränneet“ eivät kernaasti laula maallisia lauluja, niin sepitetään siellä täällä heidän keskuudessaan hengellisiä runoja, jotta niitä vaihtelun vuoksi laulettaisiin varsinaisten virsien ohella. Laulaessaan he usein joutuvat jonkunmoiseen haltiotilaan, laulu keskeytyy, ja heidän kuulee sen sijaan puhuvan vierailla kielillä. Ne, joilla on ollut tilaisuus tällöin tarkastaa heitä, vakuuttavat etteivät he tässä tilassa ollessaan tiedä mistään, mitä heidän ympärillään tapahtuu. Turhaan on koetettu herättää heitä palavilla päreillä, jotka on viety niin lähelle heitä, että kuumuuden nähtävästi olisi pitänyt käydä sietämättömäksi, mutta he eivät siitä ole tietäneet mitään eivätkä ole näyttäneet vähintäkään kivunmerkkiä. Toinnuttuansa tästä tilasta näyttävät he noloilta ja ikäänkuin häpeävät, joka seikka myös näyttää todistavan, että he ovat olleet kokonaan haltioissaan. Mitä itse kieleen tulee, jota he silloin puhuvat, niin siinä kuuluu olevan oikeita kielellisiä äänteitä, mutta se kuuluu olevan ympäröiville ymmärtämätöntä. Ymmärtävätkö toisiaan useiden langetessa tähän haltiotilaan, kuten joskus tapahtuu, en tiedä. Muutamat väärinkäsitetyt raamatunkohdat, kuten esim. I Korint. 14 luk. ovat varmaankin tämän kielen kielioppina ja sanakirjana. He ovat hyvin valmiit luulemaan olevansa välittömien korkeampien mielijohteiden ohjaamina. Eräästä pojasta kerrottiin, ettei hän rippikoulussa ollut osannut lukea jotakin paikkaa, ja että hän sentähden oli saanut papilta „reput“ ynnä sen varoituksen, että hän vast'edes paremmin harrastaisi lukutaitoa. Kotimatkalla hän muka oli kertonut kovan kohtalonsa eräälle vastaan tulleelle miehelle, jolta oli kysynyt, miten piti menetellä. Tämä oli neuvonut häntä menemään yksin metsään ja rukoilemaan Jumalaa. Tämän hän oli tehnytkin sellaisella menestyksellä, että hänestä heti tuli paraita lukijoita. Eräästä tytöstä kerrottiin, että hän ilman vähintäkään opetusta oli oppinut kirjoittamaankin ja että hän nyt sepittää hyvin suuressa arvossa pidettyjä hengellisiä runoja. Muuan mies, joka lapsuudesta alkaen on ollut sokea, kuuluu raamatusta ja virsi-

kirjasta aukaisevan kohtia, jotka hänelle mainitaan. Tämä on tosiseikka, jonka olen kuullut luotettavilta miehiltä. Hän kuuluu tällöin tarkasti tunnustelevan sormillaan ja melkein aina jotenkin varmasti onnistuvan. Kuinka uskomattomassa määrin siis saattaa tuntoa kehittää!

Paikoittain Hämeessä naiset kehräävät kaikki lankansa niin sanotuilla „puntturitalkoilla“, jotka tapahtuvat seuraavasti: Kylän ämmät ja tytöt kokoontuvat jonkun naapurin luo ja kehräävät päivässä tai korkeintain kahdessa kaikki vuoden kehruut. Sitten mennään toisen luo, ja siten kylän joka taloon samalla tavoin. Muutamissa paikoin käytetään näissä tilaisuuksissa kahvia vieraiden kestitsemiseen, toisissa paikoin on nauriiden paistaminen vielä käytännössä. Nämät talkoot tapahtuvat talvella. Kaikki, eivät ainoastaan kylän vaan myöskin koko pitäjän asiat otetaan täällä tarkastuksen ja pohdinnan alaisiksi. Toiset kertovat satuja, toiset laulavat ja toisilla on muuta hauskaa ajanvietettä. Poikia kokoontuu usein kujeilemaan monella tavoin, tai ainakin uutisia kuulemaan. Toisia töitä, jotka myös usein suoritetaan talkoilla, ovat rukiinleikkuu sekä talvella tapahtuva hirrenveto. Niitä pidetään pieninä juhlina. Parhaat saatavissa olevat ruuat kannetaan esille ja olutta ja viinaa nautitaan runsaasti. Häissä on useita menoja, jotka kuitenkin suuresti vaihtelevat eri pitäjissä. Omituisena seikkana pidin Heinolan kappelissa kuulemaani tapaa, että sulhasella usein kuuluu olevan noin 10 puhemiestä. Tuntuu siltä, kuin kaunottaret täällä olisivat liian kovasydämisiä verrattuina muihin seutuihin, missä sama asia suoritetaan yhden puhemiehen avulla, usein vallan ilman puhemiestä. — Noitumistaidossa hämäläiset ovat yhtä paljon jäljellä savolaisista kuin nämä mainitussa ammatissa ovat jäljellä karjalaisista ja etenkin pohjalaisista. Kuitenkin Hämeessäkin kuuluu olevan muutamia vanhojen noitalukujen ja loihtujen jäännöksiä. Tuo vanha tapa että kiristuorstaina, helluntai- ja juhannusyönä mennään metsään ja siellä poltetaan suuria loimuavia kokkotulia, on vielä monessa kohdin Hämettä pysynyt. Voisin vielä jatkaa näitä huomautuksia, sekä mitä muuhun että niiden seutujen murteisiin tulee, joiden kautta olen kulkenut, mutta katson sitä jotenkin tarpeettomaksi, koska niitä osaksi

on ennen kosketeltu toisissa kirjoitelmissa, ja koska ne osaksi koskevat ainoastaan jotakin erityistä seutua ollen siis ilman yleismerkitystä. Puhuakseni esim. kielestä, niin ei täällä sanota, kuten Uudellamaalla ja Turun läänissä: *tulee, menee kotia* j. n. e., eikä kuten Savossa *tuloo, mänöö kotiin*, vaan: *tuliee, meniee kotio.* Ei myöskään sanota: *vedes, kodas*, eikä *veessä, koassa*, vaan: *velessä, kolassa.*

Toukokuun 16 päivänä tulin siis Mäntyharjuun, Suomen entiseen raakalaisseutuun. Osaksi kokeakseni, mitä vielä saattoi olla jäljellä muinaisesta kuuluisasta raakuudesta, osaksi toivoen veneellä pääseväni Mäntyharjun kirkolle, läksin maantieltä pitäjän sydänosiin. Poikkesin oikealle mennäkseni Anettuun, joka sijaitsee järven rannalla. Kuvittelin metsäkylissä olevan pelkkiä kurjia savupirttejä pienine reppänän tapaisine ikkunoineen. Mutta suuresti hämmästyin Kuhalaan tullessani, kun tuvassa oli suuret lasi-ikkunat, ja kun itse rakennus sitäpaitsi oli sangen korkea. Ensin luulin siellä asuvan jotakin herrasväkeä, mutta tämänkin luulon huomasin vääräksi, sillä mentyäni sisälle näin emännän kerivän lankaa ja piikojen pesevän pöytää leipomisen jälkeen. Kysyin tietä Anettuun ja minulle osotettiin pieni polku, jonka sanottiin johtavan taloon, mistä voin saada lähempää opastusta. Saavuttuani sinne, kyselin edelleen; minut neuvottiin taas polulle, mutta annettiin muuten vähän toivoa kirkkoveneeseen pääsemisestä, sillä joko se heidän luulonsa mukaan oli lähtenyt matkaan tai jäi kokonaan lähtemättä. Kerrottiin lisäksi, että Höltästä varmemmin saatoin päästä perille, sillä siellä oli morsiuspari, jonka piti lähteä pois vasta seuraavan päivän aamuna, sillä morsiusparit lähtevät näillä seuduin kotoa saman sunnuntain aamuna, jolloin heidät päivällä vihitään, vaikkapa kirkkotie olisi vielä pitempi kuin se täällä oli. Läksin siis Hölttään. Jos kohta minua perinpohjin oli neuvottu poikkeamaan milloin toiselle, milloin toiselle polulle, oli minun kuitenkin hyvin vaikeata osata perille. Viimein tulin auringonlaskun aikaan Höltän kievariin, missä kysyin, aikoiko morsiuspari lähteä veneellä. Vastattiin heidän lähtevän hevosella, minkä vuoksi luovuin koko aiotusta kirkkomatkastani. Tälläkin oli hyvät rakennukset, avara tupa, sali ynnä kamari. Kievarin-

isäntä toi minulle illallisen, jonka olin tilannut, mutta aamulla sain tilaamatta kupin kahvia. Lähtiessäni kysyin häneltä, mitä olin velkaa, mutta hän ei tahtonut ottaa mitään maksua ja pyysi lisäksi, että jäisin aamiaiselle, joksi hän sanoi keittävänsä tuoretta kalaa. Mutta kun tämä kala vielä oli järvessä, en saattanut odottaa sitä, vaan läksin matkaan. Muutaman virstan kuljettuani tulin torppaan, jossa pojan sanottiin osaavan jonkun runon Mäntyharjun kirkonrakennuksesta. Tapasin hänet ja panin paperille sekä tämän että pari muuta runoa. Hänen velivainajansa oli ne sepittänyt, minkä vuoksi hän suuresti näytti haluavan, että ainakin ensinmainittu runo olisi painettu vainajan muistoksi. Täältä ohjasin suuntani Hirvensalmen kappeliin, jossa ennen kaikkea tahdoin tavata vanhan tuttavan, komministeri Hoffrénin. Ilman muuta keskeytystä tulin Karikkamäelle. Koska minulla sieltä maitse olisi ollut $1\,^3/_4$ peninkulmaa Toivolaan, tilasin itselleni soutajan, sillä matka oli ainoastaan näpeän peninkulman pituinen. Lupasin miehelle 75 kopeekkaa, johon hän ensiksi näyttikin olevan tyytyväinen. Mutta hieman mietittyään sanoi hän, ettei voinut suostua tehtävään niin pienestä palkasta, varsinkin koska kova vastatuuli oli tekevä melkein mahdottomaksi hänen soutaa yksin. Enemmän tehdäkseni pilaa hänen merimiesrohkeudestaan kuin toden takaa, lupasin hänelle 50 kopeekkaa ja otin itse soutaakseni perille. Tähän ehtoon hän kernaasti suostui, etenkin kun huomautin hänelle, että tuuli kyllä oli ajeleva hänet takaisin kotirantaan, ilman että hänen rahtuakaan tarvitsi vaivata itseään soutamisella. Läksimme siis matkaan, minä sousin ja saattomies istui peränpitäjänä ja teki soutamiseni johdosta monta kertaa sen johtopäätöksen, että minunkin syntymäseudullani oli järviä. Soudettuani vähän matkaa rannasta, tuuli asettui vähitellen, kunnes lopulta tuli melkein tyven. Yhtä paljon kuin minulla oli syytä iloita siitä, yhtä suuresti se näytti pettävän miehen toiveita. Hän virkkoi, että, jos olisi tietänyt tuulen näin asettuvan, olisi itse mielellään soutanut, ja saavuttuamme vastaiselle rannalle hän pyysi pari killinkiä lisää siitä, ettei hänellä paluumatkalla ollut myötätuulta. Toivolasta minulla vielä oli $1\,^3/_4$ peninkulmaa Hirvensalmen pappilaan, ja tie sinne oli mitä miellyttävin. Lehdet olivat

puhkeamiskaudessaan ja metsä pukeutui paraikaa vihreään kevätpukuunsa. Näki vielä, miten talvi ja kevät taistelivat keskenään ja samalla huomasi, että voitto oli kevään. Lähiseudun paimenet soittivat torviansa, ja nuo ihanat kansansävelmät kaikuivat ylt'ympäri metsistä ja vuorilta. Hiivin huomaamattomana vallan lähelle muutamia paimenia, jotka, karjansa ollessa laitumella syömässä, itse istuivat metsän rinteessä ja puhaltelivat torviinsa. Minä otin esille huilun ja rupesin soittamaan laulua „Ei ole ajat enää niinkuin olit ennen“ j. n. e. Torvet vaikenivat äkkiä ja paimenet, tottumattomina huilun ääneen, eivät tarkoin tietäneet, pitikö heidän juosta pois, vai etsiä se paikka, mistä ääni kuului. Koirat ennättivät kuitenkin heidän edelleen, löysivät minut vainullaan nopeasti ja alkoivat haukkua. Menin sitten paimenlasten luo; he kohtelivat minua perin tuttavallisesti koko ajan, jonka viivyin heidän luonansa. Vielä samana iltana saavuin Hirvensalmen pappilaan. Täällä vietin seuraavankin päivän ja tiistaina Toukokuun 26 päivänä menin tai oikeammin ratsastin Hoffrénin luo, sillä kirkkoherra Sirelius tahtoi, säälien jalkojani, että minun piti ratsastaa. Hoffrénin tykönä viivyin perjantaihin saakka. Lähtöni edellisen päivän olin sudenajossa, joka pantiin toimeen tällä niemimaalla. Näimme kyllä 5 tai 6 sutta, mutta ei ainoatakaan saatu kaadetuksi. Täällä minulla oli tilaisuus käydä useassa talonpoikaistalossa, jotka kaikkialla ovat huonosti rakennettuja. Naisilla on täällä, kuten jo Mäntyharjussa, oma omituinen päähineensä. Pitkät hiuksensa he ensin molemmin käsin nostavat suoraan ylöspäin, sitten tarttuvat siihen vasemmalla kädellä läheltä päätä ja käärivät sen oikealla kädellä päälaelle kiehkuraksi. Tämän päälle köytetään sitten eräänlainen hattu, johon palmikko täsmälleen mahtuu, ja joka kurenauhoilla kiinnitetään sen ympärille. Täällä, kuten myös muutamissa naapuripitäjissä vihitään kaikki morsiusparit kernaimmiten neljäntenä adventtisunnuntaina, Tapaninpäivänä tai helluntaina. Koska seurakunnat ovat suuria, kuuluu usein tapahtuvan, että pappi yhdellä kertaa vihkii noin 20 paria. Nämä asettuvat alttarinkehän ympärille kaikki samalla kertaa. Kun pappi vastaanottaa vihkisormukset, kuuluu hänellä olevan aika suuri vaikeus osata oikein antaa ne takaisin kukin omista-

jalleen. Tavallisimmin hän panee ne siihen järjestykseen, johon morsiusparit ovat asettuneet alttarinkehän ääreen, tai myöskin hän panee ne järjestyksessä omiin sormiinsa, jolloin koko hänen kätensä lopuksi on kauniisti hopeasormusten kaunistama. „Arpa“ sekä muut taikauskoiset tavat ovat täällä vallan yleisiä. Arvanheitto toimitetaan täällä seuraavalla tavalla: seulan sisälaidalle pannaan rautapalanen, hiiltä ja vähä suolaa sekä virsikirja; vastaisen laidan ulkopuolelle kiinnitetään sakset, joihin kaksi henkilöä tarttuu, kumpikin silmukkaansa nimettömällä sormellaan. Näin pidetään seulaa vähän nostettuna maasta riippuvassa asennossa. Senjälkeen tehdään useita kysymyksiä, jotka kaikki asetetaan niin, että vastaus saattaa olla joko myöntävä tai kieltävä. Jos seula pysyy liikkumattomana, merkitsee se kieltävää vastausta, mutta jos seula jotakin kysymystä tehtäessä kääntyy, mikä lopulta välttämättömästi tapahtuu, koska seulaa kannattavien sormet väsyvät, niin pidetään myöntävää vastausta järkähtämättömän varmana. Niin esim. jos joltakulta on varastettu jotakin, ja jos tavaransa menettänyt „arvan“ kautta tahtoisi saada varkaan selville, pitäisi hänen äskenmainittujen valmistavien temppujen jälkeen kysyä: „Jos A. on kysymyksessä oleva henkilö, niin käänny, seula!“ Mutta jos nyt sattuu, ettei seula käänny, niin ajatellaan heti toista henkilöä ja asetetaan kysymys häntä tarkoittavaksi, kunnes seula viimein jotakin kysymystä tehtäessä liikahtaa, jolloin sillä kertaa kysymyksessä olevaa henkilöä pidetään varkaana. Toiset taas kiinnittävät huomionsa siihen, kääntyykö seula myötä- vai vastapäivään. Tässä tapauksessa edellistä pidetään myöntävänä, jälkimäistä kieltävänä vastauksena.

23:ntenä päivänä läksin kulkemaan Mikkeliä kohti. Hoffrén seurasi minua Istrualan kylään asti, joka täältäpäin lähtien on mainitun pitäjän ensimäinen. Sen tilan isäntä, jolle saavuimme, oli kuuluisa siitä, että loihtujen avulla taisi parantaa tauteja. Toivoen voivani houkutella häntä ilmaisemaan jotakin viisaudestaan päätin jäädä tänne yöksi. Mutta koska ukko joko ei tahtonut ilmaista mitään, tai koska hänellä ehkä ei ollut enempää, niin sain ainoastaan kappaleen käärmeensynty-runoa. Hänen parannuskeinonsa, ennustuksensa ja muu viisautensa perustui hänen oman vakuu-

tuksensa mukaan öisiin näkyihin, joihin hän näytti suuresti luottavan. Hän valitti vaan, ettei hänellä joka yö ollut näitä näkyjä, vaan että hänen joskus täytyi jotenkin kauan niitä odottaa. Loihtuihin hän ei niin suuresti luottanut, koska ne usein olivat hänet pettäneet, lukuunottamatta sitä käärmeenpisto-lukua, joka minulla oli kunnia saada häneltä ja jonka piti olla vallan luotettava. Täältä läksin kirkkoväen kanssa Mikkelin kirkonkylään. Vaikka vähän sain odottaa, en kuitenkaan tahtonut lähteä yksin edellä, sillä on sangen vaikeata osata perille täällä, kun ei ole mitään kunnollisia kyläteitä, vaan ainoastaan pieniä polkuja, jotka alituisesti haaraantuvat ja käyvät ristiin. Vielä toinenkin vaikeus on tottumattomalla, nimittäin väestön opastuksien ymmärtämisessä. Sillä sen sijaan, että muilla seuduin neuvotaan poikkeamaan oikean tai vasemman käden tielle, määrätään Savossa kaikki ilmansuuntien mukaan. Tällainen tien neuvominen tuntui minusta kovin kummalliselta. Muuan talonpoika opasti minua jotenkin seuraavaan tapaan: Ensin menette tätä polkua pitkin eteenpäin, sitten poikkeatte ensi tiehaarassa itään, seuraavassa pohjoiseen, sitten kaakkoon ja sitten lounaaseen — j. n. e. Vaivoin saatoin pidättäytyä naurusta ja läksin matkaan melkein kokonaan ajattelematta hänen ilmansuuntiansa, jotka enemmän vaan sekoittivat minua kuin olivat opastuksena. Matkalla Mikkelin kirkolle puhelin Istrualan talonpojan kanssa kaikenlaisista asioista niin perinpohjaisesti, että varmasti näin hänen kasvoistaan, että hän todella uskoi olevani ylioppilas, jonka olin arvokseni ilmaissut. Tällä matkalla oikaisimme erään niityn poikki, missä muuan maamittari keppineen istui polun laidalla. Näin selvästi, että talonpoika odotti minun puhuttelevan maamittaria ruotsiksi, mutta tämä ei pälkähtänyt päähäni. Tämä antoi talonpojalle aihetta vähentää minusta saamaansa hyvää ajatusta, niin ettei hän tämän jälkeen enää näyttänyt olevan yhtä halukas tiedustelemaan viisauttani kaikenlaisissa aineissa, koska taisi pitää sitä jotenkin epäluotettavana. Mutta arvoni sai varmaankin korvauksen vahingostaan, jos hän toisena helluntaipäivänä näki minun toinen takki yllä pappilan kotiopettajan kanssa menevän kirkkoon. — Vielä minun on mainitseminen Hirvensalmesta, mistä äsken tulin, että se ennen kuului olleen

kreivi Brahen läänityksenä. Muistotaru kertoo hänen aikoneen tänne rakentaa linnoituksen voidakseen sodan aikana puolustaa seutua vihollista vastaan. Eräs vuori tai oikeammin ylänkö, noin neljännespeninkulman päässä kirkolta, onkin nimeltään Tornialan mäki, jolle mainittu linnoitus piti rakennettaman ja jolle jo sen perustus oli laskettu. Sitä niemimaata ympäröivä järvi, jolla kirkko sekä muutamat kylät sijaitsevat, on nimeltään Puulavesi. Ennen sitä kuuluttiin sanotun Puolanvedeksi, puolalaisten muistoksi, joiden tarujen mukaan sanotaan tänne saakka ajaneen takaa pakenevia lappalaisia, mutta täällä kohdattuaan mainitun järven pakosta peräytyneen.

Iltapuolella 24:ttä päivää tulin Mikkelin pappilaan, jossa rovasti Brunou otti minut hyvin vastaan. Täällä vietin helluntaipäivän, ja minulla oli tilaisuus nähdä talonpoikais-morsiuspari hääpuvussaan, joka oli sangen yksinkertainen. Mikkeliläinen luulee muuten olevansa hieman sivistyneempi naapuripitäjien rahvasta, mutta tämä sivistys on kovin epäiltävää laatua. Onpa merkillistä ja samalla hyvin lamauttavaa sille, joka on hiukankin isänmaallismielinen, kokea, että suomalaisen rahvaan sivistys melkein kaikkialla saapi nurinpäisen suunnan. Puheiden ja tapojen vaatimattomuuden sijaan astuu omavaltainen vapaus tai oikeammin sanottuna julkeus ja hävyttömyys. Vieraanvaraisuus katoaa ja sen sijaan tulee ynseä ja välinpitämätön vieraiden kohtelu. Kortit tunkevat syrjään viattomat leikit, perheet riitaantuvat ja käräjöivät, ja pöyhkeillään naurettavan näköisiksi tekevillä vaatteilla, jotka eivät sovi rahvaalle. — Koska täällä Mikkelin seuduissa maanteitä käy ristiin, saattaa kesällä useista kylistä päästä rattailla kulkemaan. Onpa usealla talonpojalla muhkeat kääsit, joilla hän komeilee kirkkomäellä. Tämän pitäjän väen murteessa on omituista, että sanotaan esim. *vissa*, *kassoa*, *tarvissoo*, *vassa*, *messä* j. n. e., kun sitävastoin muualla Savossa sanotaan: *vihta*, *kahtoa*, *tarvihtoo*, *vahta*, *mehtä*, j. n. e. Kirkko on puusta ja tilava. Muutamia balsamoituja ruumiita, joita säilytetään edellisessä kirkossa, ei minulla ollut tilaisuutta nähdä. Pappila, jossa asuin, sijaitsee saaressa; siinä on paitsi kartanonpaikkoja tilaa pelloille ja varsin vähäiselle määrälle niittyä. Täällä uin ensi kerran 26:ntena päi-

vänä, jolloin vesi oli täälläkin tarpeeksi lämmintä. Tulee huomata, että jäänlähtö muutamina vuosina täällä tapahtuu vasta toukokuun keskivaiheilla. Kuopion seuduilla, jotka eivät ole niin paljoa pohjoisemmassa, kuulin kerrottavan, että siellä joskus ajetaan jäitä myöten vielä toukokuun keskipaikoilla. 27:ntenä päivänä yövyin erääseen kievariin. Aloin kirjoittaa muutamia lauluja, joita useat kyytimiehet ja kylän tytöt minulle lauloivat. Katsomatta kelloa kirjoitin niin kauan kuin voin nähdä päivänvalolla. Viimein tuli jotenkin hämärä, ja koska lisäksi laulajani tahtoivat poistua, lopetin ja huomasin, että kello oli vähän yli yhdentoista. Niin valoisat ovat yöt täällä jo tähän vuodenaikaan. — Seuraavana päivänä tulin Juvalle. Eivätpä ainoastaan kauniit lehtimetsät, siellä täällä jylhemmän havumetsän keskeyttäminä, tehneet miellyttävää vaikutusta minuun, joka jalkamatkallani Hirvensalmella ja Mikkelissä näin melkein yksinomaan aukeita mäkiä ja kaskeksi poltettuja lakeuksia, vaan myöskin kansaa tulee minun mainita kiittävämmin. Koska tiesin ylioppilas Gottlundin jo koonneen runot täältä, en edes kysellyt niitä. Sen sijaan huvikseni kokoilin kasveja, mitä satuin löytämään, ja kyselin taloissa niiden suomalaisia nimiä. Keräelmä kasvien ja muiden luonnonesineiden suomalaisia nimiä mielestäni melkoisesti edistäisi sen kysymyksen ratkaisemista, missä suomalaisten muinainen koti oli. Tiedetään näiden nimien suuresti vaihtelevan eri seuduilla, mutta siitä huolimatta on useita kasvien, lintujen, kalojen ja muiden eläinten sekä kivennäisten y. m. nimiä, jotka yli koko Suomen ovat samat. Jonkunmoisella varmuudella saattaisi siis olettaa, että suomalaiset jo ennen tänne tuloansa ovat ne tunteneet, kun sitävastoin useimmat niistä esineistä, joilla eri maakunnissa on eri nimensä, luultavasti vasta heidän maahantulonsa jälkeen ovat tulleet tunnetuiksi. Edellisten johdolla saattaisi lähemmin määrätä seudun, jossa sellaisia eläimiä ja sellaisia luonnontuotteita on, ja tämä seutu siis olisi ollut suomalaisten muinainen asuinpaikka.

29:nnen päivän vietin Juvan pappilassa. On helppoa kuvitella, miten mieluista oli täällä tavata vanhaa opettajaani, kontrahtirovasti Nykoppia sekä hänen vaimoansa, joka on kotoisin Uudeltamaalta. Rovasti kertoi että hänellä yliopiston apulaisena Turussa

usein oli ollut kipua rinnassa, mutta että hän nyt enemmän ruumiinliikkeen ja etenkin saarnaamisen avulla melkoisesti oli parantanut terveyttään. Ollessani Turussa kuulin useiden toverieni mainitsevan pelkäävänsä papinuraa, koska heillä oli heikonlainen rinta. Mutta tämä pelko tuntuu olevan aiheeton, jos sillä kiivaammalla liikkeellä, joka saarnatessa näyttää tapahtuvan puhujan keuhkoissa, yleensä on yhtä edullinen seuraus. Tosin tiedän, että useat entisistä yliopistotovereistani, jotka nyt ovat pappeina, ovat kokeneet samaa hyvää vaikutusta saarnaamisesta, jopa muutamat ovat väittäneet siten parantaneensa varman keuhkotaudin, mutta koska välistä myös kuuluu käyneen päinvastoin, en tiedä, voitaneenko tätä parannuskeinoa pitää yleisesti auttavana. Ruustinna valitti uudella kotiseudullaan kaipaavansa kevään paraita koristuksia, sini- ja valkovuokkoja. Nämä kukat eivät enää näy viihtyvän Savossa, en ainakaan missään täällä ole niitä tavannut. — Juvalta tulin Rantasalmelle. Yön 30:ttä päivää vasten vietin herrastuomari Matti Hukkasen luona. Tämä mies lienee jo ennestään tunnettu suomalaisista runoistaan, joista muutamia on painettu Turun Viikko Sanomiin. Nyt olivat to iset suomalaisen kirjallisuuden ystävät riistäneet häneltä kaikki hänen edelliset runolliset tuotteensa. Yhden ainoan, aiottua kirkonrakennusta käsittelevän runon kopioitsin hänen luonaan. Sitäpaitsi hän lupasi vastedes antaa minulle useampia. — Perjantaina 30:ntenä päivänä tulin Rantasalmen pappilaan. Täällä tapasin taas entisen tuttavan, komministeri Siljanderin, rovasti ja ritari Cleven apulaisen. Sunnuntaina minulla oli tilaisuus nähdä kansaa juhlapuvussa. Olin jo ennen kuullut kerrottavan, että Rantasalmen rahvas oli Savon sivistyneintä, jonka vuoksi tahdoin nähdä sen kirkkovaatteissaan. Miehillä oli yllänsä pitkät harmaat sarkanutut, osaksi myös lyhyet takit. Naisillakaan ei ollut mitään erityisiä koristeita. Heidän röijynsä olivat kuitenkin jotenkin aistikkaasti leikatut ja niiden liepeet lyhyemmät kuin muilla seuduin olin nähnyt. Eräs ruumissaatto veti huomioni puoleensa. Kaikki kantajat olivat valkeissa vaatteissa, heillä oli nimittäin yllä pitkät valkeat sarkatakit ja vyö miehustalla. En saata kieltää, että tämä saatto minusta tuntui kauniimmalta kuin ne, joita olin tottunut

näkemään Hämeessä ja Uudellamaalla, missä kaikki kantajat ovat mustiin puettuina. Muuan morsiuspari vihittiin iltapäivällä pappilassa. Sulhanen oli puettu pitkään harmaaseen takkiin ynnä vyöhön; morsian vallan yksinkertaisesti valkean ja punaisen viiruiseen hameeseen ja esiliinaan ja tavalliseen sarssiröijyyn. Päässäkään ei ollut muita koristeita kuin punainen, kaksin kerroin käännetty huivi, joka ohimoiden kohdalta oli kierretty pään ympäri ja edestä sidottu kokoon ruusun-solmulle; se näytti kannattavan hiuksia, jotka olivat sen alle ja päälaelle yhteenpalmikoituina. — Maanantaina läksin mainitun Siljanderin seurassa Rouhialaan, jonne on $^3/_4$ peninkulmaa pappilasta. Tämän maatilan omistaja on eräs Aminoff, jonka veljet myöskin nyt kesällä oleskelivat täällä. Täällä vietimme iltaa palloa lyömällä ja jäimme tänne yöksi. Seuraavana päivänä olin aikonut käydä erään räätälin luona, jonka sanottiin osaavan paljon lauluja ja runoja. Siljanderin neuvosta seurasin kuitenkin häntä takaisin pappilaan, etenkin koska hän lupasi kopioida räätälin runot ja vastedes lähettää ne minulle. Seuraavana päivänä, kesäk. 4:ntenä, kävin Siljanderin kanssa majuri Stenrothia tervehtimässä, ja siellä olimme iltapäivän. Illalla palasimme ja torstaina läksin viimeinkin matkaan. Harvoissa paikoissa niin hyvin viihtyisin kuin Rantasalmen pappilassa. Sillä lyhyellä ajalla, jonka täällä vietin, tulin jo kuin kotiutuneeksi tänne. Muutamissa ihmisissä on luonteenomaista, että he lyhyemmänkin tuttavuuden aikana siihen määrin herättävät mieltymystämme, ettemme levollisesti saata odottaa eronhetkeä. Ruustinna Cleven käytöstavan ja olennon vaatimattomuus ja teeskentelemättömyys sekä rovastin vakava ja ystävällinen kohtelu saattavat minut kauan muistelemaan Rantasalmella viettämääni viikkoa. Koko perheen onnentoivotusten seuraamana läksin mainittuna päivänä matkaan. Kuljettuani peninkulman saavuin Haukiveden rannalla sijaitsevaan Mustalaan. Koska minua tällä jalkamatkallani ei erityisesti huvittanut käydä maamme kaupungeissa, valitsin Kerimäelle tullakseni matkan Haukiveden poikki, hyläten toisen ja tätä nykyä enimmin käytetyn, 4 peninkulmaa pitkän tien, joka kulkee Savonlinnan kautta. Tultuani mainittuun kylään, hain itselleni soutajaa. Matka järven yli vastakkaiselle rannalle oli 1 $^1/_4$ peninkulmaa, ja

talon molemmat miniät suostuivat rupeamaan soutajikseni 1:stä ruplasta 75:stä kopeekasta. Matkalla toinen soutajattarista, joka oli jotenkin puhelias, kertoi, että hän usein Ruotsin vallan aikana oli soutanut järven yli matkustavaisia hevosineen ja ajokaluineen. Täytyi näet Savonlinnan ollessa Venäjän vallan alaisena, välttääkseen hankaluuksia passien näyttämisessä sekä muita esteitä, joita matkustaja vieraassa valtakunnassa kohtaa, kulkea 1 $^1/_2$ peninkulmaa Haukiveden yli matkustaessaan Kerimäelle ja kauempana oleviin silloisiin Ruotsin alle kuuluviin karjalaisiin pitäjiin. Soutajattareni kertoi minulle lisäksi eräästä matkastaan Kesälahdelle, eikä antanut minulle mitään hyviä ajatuksia karjalaisista, joita hän kuvaili yhtä raaoiksi ja säädyttömiksi, kuin heitä syntymäseudullani tavallisesti luullaan. Kävisi liian pitkäksi puhua tämän hänen matkansa aiheesta ja siihen yhtyneistä seikkaluista, joita hän minun ratokseni kertoi melkein koko ajan, minkä olimme järvellä. Tahdon ainoastaan mainita, että hän alussa sanoi: „Ei kukaan ihminen uskoisi, että nainen, joka minä olen, rohkenisi lähteä niin pitkälle matkalle.“ Tästä tein sen johtopäätöksen, että Savon ja Karjalan naisten arvatenkin on pysyminen yhtä kauniisti kotoisissa askareissaan kuin miehet laajalti matkustelevat. Toisella rannalla asui muuan Olsoni niminen maatilanomistaja, jonka luo poikkesin. Hän tarjosi minulle kahvia ja sen jälkeen kahviryypyn. Täällä tapasin myös erään luutnantti — — — kotoisin Jämssästä Hämeestä; hän oli tullut tervehtimään sukulaistaan, mainittua Olsonia. Minulla oli kuitenkin syytä ensin pitää häntä Olsonin kotiopettajana, sillä hän korjasi hyvin halukkaasti hänen ruotsiansa, joka oli vähän enemmän suomenvoittoista kuin mitä Suomessa on tavallista. Täältä läksin vielä samana iltana ja tulin yöksi $^3/_4$ peninkulman päässä olevaan taloon. Se oli jo Kerimäkeä, kun sitävastoin ne kaksi kylää, joiden kautta ensin kuljin, olivat Sääminkiä. Muuan kultasepänsälli, joka vaeltaessaan Savonlinnasta Ouluun oli jäänyt tänne valmistamaan isännälle muutamia hopeansekaisia lusikoita, jotka kuitenkin kävivät tavallisesta hopeasta, luuli minua heti samanlaiseksi vaeltavaksi kisälliksi kuin hän itse oli, ja iloitsi suuresti siitä, että talonpoikaiskylässäkin tapasi jonkun, jonka kanssa saattoi puhella ammatti-

asetuksesta ja -asioista. Hän näytti kuitenkin pian huomaavan erehdyksensä, vaikken minä suuresti koettanutkaan sitä korjata. Hänen puheistaan saatoin päättää, että hän piti seudun talonpoikaisväkeä sangen tyhmänä, kun eivät puheesta saattaneet huomata, mitä mies oli. Kunkin eri säätyluokan ihmisissä on jotakin omituista, joka ei helposti jää huomaamatta niiltä, jotka ovat tottuneet näkemään erisäätyisiä ihmisiä. Vaikka olin puettu talonpojaksi ja sanoin olevani talonpoika, joka muka olin matkalla Karjalaan sukulaisiani tervehtimään, eivät monet talonpojatkaan sitä ole uskoneet, kun kauemman aikaa olen ollut heidän parissaan. Ja kuitenkin pitäisi minun, joka polveudun talonpojista ja suurimman osan ikääni olen elänyt heidän keskuudessaan, onnistua paremmin kuin monen muun käydä talonpojasta. — Täältä läksin varhain seuraavana aamuna matkaan. Varsin miellyttävän vaikutuksen teki minuun tämä vanha, nyt kauttaaltaan nurmen peittämä maantie, tiheät lehtimetsät kummallakin puolen. Jo edellisenä iltana olin niin tyytyväisenä kulkenut sitä pitkin, että tuskin muistin ajatella yömajan hankkimista. Yhtä valtaavaa oli nyt aamulla astuessani kuulla lintujen läheisissä metsissä kaiuttavan laulujansa, ja sadat eri sävelet houkuttelivat minua usein pysähtymään. — Viidenvuotias lapsi kysyi minulta Rantasalmella: „Onko teilläkin maassanne yhtä hauskaa kuin meillä täällä?“ — „Miksi mielestäsi täällä on niin hauskaa?“ kysäsin minä. „Onhan meillä“, hän vastasi, „niin kauniita metsiä vallan lähellä ja siellä on pieniä lintusia, jotka laulelevat, ja kukkia siellä on ja marjoja ja kaikkea.“ Monet monituiset kerrat tämä pojan kuvaus kauneista metsistään johtui mieleeni ja yhtä monasti ajattelin: kuinka olit oikeassa! — Vähää ennen päivällistä saavuin talonpoikaiskylään, jossa muuan mies nähdessään napinlävestä riippuvan huiluni kysyi, mitä sillä tein. Kuultuaan, että se oli puhallussoitin, pyysi hän minua sitä soittelemaan. Vaikka olenkin kovin harjaantumaton sitä käyttämään, kokoontui ennen pitkää ympärilleni lukuisa parvi lapsia, tyttöja, täysikasvuisia ja vanhanpuolisia henkilöitä. Tämä ei tosin ollut mitään uutta, sillä jo ennen olin monta kertaa kokenut samaa huiluni aikaansaamaa vaikutusta. Suomalaisten kansanlaulujen sävelmät ja yleinen runosävelmä ovat

omiansa heitä erityisesti viehättämään. Usein, melkeinpä joka päivä seison suurilukuisen kuulija- ja ihailijaparven ympäröimänä. Tämä huvittaa minua, en voi sitä kieltää, ja tyydyttää suuresti itserakkauttani. Sellaisissa tilaisuuksissa olen aina kuvitellut itseäni toiseksi Orfeukseksi tai, puhuakseni isänmaallisemmin, uudeksi Väinämöiseksi. Sellainen kylänväen rientäminen saapuville on toisessa suhteessa minulle varsin hyödyllinen. Kansan ollessa koolla saan helpommin tietää, kutka kyläläisistä osaavat lauluja ja runoja. Täten minulle nytkin kerrottiin tytöstä, joka, ollen erittäin hyvämuistinen, osasi koko joukon Karjalan naisten lauluja ja useita vanhan kansan runoja, jotka viimemainitut erittäin halukkaasti panin paperille. Pian äiti kuitenkin muistutti tytärtään, että tämän tuli muun väen kanssa lähteä kaskelle, joka nyt oli poltettava. — Koska aion erityisesti julkaista sekä nämä että toisia runoja, en ole tahtonut niitä tähän ottaa. Mutta koska muutamat lukijoista kenties haluavat tässäkin nähdä muutamia niistä, tahdon tähän liittää pari pätkää runosta „Ylpeä tyttö“:

Ei täy'y tätä tytärtä
renkimiehien rekehen,
kasakoien kainaloihin.
Vielä tälle tyttärelle,
vielä kauniillen kanalle,
tuoahan Turusta sormus,
risti Riian kaupungista.
Vielä tälle tyttärelle,
vielä kauniillen kanalle,
tuoahan tuhannen ruuna,
sa'an maksava satula.
Vielä tälle tyttärelle,
vielä kauniillen kanalle
luokit värjätyt väijävät,
kirjakorjat kiiättävät.
Vielä tästä neitosesta
tästä kauniista kanasta,
suku juopi suuren tuopin,
kaaso kannun kallistavi,
heimo hempeän pikarin.

Kuka tiesi kuulun piian,
kenkä kenstin morsiamen,
kynsivän kylän väliä?
Kuka tiesi, kenkä luuli,
mennä vuonna täll' ajalla
sukivan suruista päätä,
harjoavan huolellista!

Käytyäni usean talonpojan luona ja kirjoitettuani muistoon muutamia runoja kahdelta tien vieressä lampaitaan kaitsevalta paimentytöltä, tulin Ylä-Kuonan kestikievariin, jonne jäin yöksi.

Yöllä, en saata tarkalleen sanoa mihin aikaan, tänne tuli kaksi herrasnaista. Olin pahemmassa kuin pulassa, mitä minun piti tehdä, jäädäkkö vuoteeseen, johon olin paneutunut, vai tarjotakko se äsken saapuneille matkustajille. Mutta koska muistui mieleeni, että toinen vuode oli vapaa, sittenkuin isäntä, joka illalla oli pannut maata siihen, oli noussut vieraita vastaanottamaan, pidin paikkani. Arvelin kuitenkin kohteliaisuuden vaativan, että minä, heidän ja erään heidän seurassaan olevan herran syödessä sekä sittemmin naisten valmistautuessa makuulle, olin nukkuvinani, jonka teinkin. Kuinka seuratapojakin täytyy noudattaa asianhaarojen mukaan, ajattelin itsekseni, naisten nopeasti pannessa maata ja nähtävästi vielä nopeammin vaipuessa uneen. Herrasmies, joka ei saanut tilaa kamarissa, meni tupaan nukkumaan. Helposti ymmärrettävistä syistä nousin varhain seuraavana aamuna ja jätin naiset yksikseen; kuitenkaan en tahtonut lähteä matkaan ennenkuin he nousivat ylös, sillä tahdoin tietää, keitä olivat. Puhuin sitten heidän kanssaan ja tunsin toisen, joka oli neiti — — Turusta, nyt matkalla sukulaisensa, nimituomari — — luo Karjalaan. Muistelin taaskin onnetonta Turkua, mutta se hyvä vaikutus, jonka minuun teki sieltä tulleen naisen kohtaaminen tällä vieraalla seudulla, haihdutti pian sen alakuloisuuden, jonka Turun muistot herättävät sen entisissä asukkaissa. Matkustava seurue läksi tiehensä, ja minäkin alotin kohta senjälkeen vaellukseni. Päivällisaikaan pysähdyin kylään, jonka nimen nyt jo olen unhottanut. Minua neuvottiin erään talonpojan pojan luo, jonka sanottiin osaavan useita runoja, mutta joka juuri oli tervaa polttamassa metsässä. Väen opastuksen mukaan menin häntä sieltä etsimään, mutta koska juuri löydettyäni hänet rupesi satamaan, oli minun vaikea täällä taivasalla panna muistiin mitään hänen lauluistaan. Sitäpaitsi hän virkkoi, että saatoin toivoa saavani rikkaamman sadon eräältä suutarilta, joka muka osasi kaikki hänen runonsa ja vielä paljon muita. Läksin hänen asunnolleen, joka ei ollut varsin etäällä täältä, mutta en tavannut häntä kotona. Hänen vaimonsa ja poikansa, jotka tapasin, kertoivat hänen noin neljännespeninkulman päässä tieltä olevalla metsätilalla olevan „kyntötalkoossa“. Heidän neuvonsa mukaan poikkesin tieltä oikealle ja

seurasin kaitaa polkua, joka alussa oli jotenkin selvää, mutta joka näytti häviämistään häviävän metsään. Muutamat tielläni olevat kaskimaat eksyttivät minua tämän lisäksi, niin että lopuksi kuljin melkein ilman mitään polkua. Sitten saavuin taas paremmalle polulle, jota seurasin ja tulin vihdoin viimeinkin suureksi ilokseni taloon, joka juuri olikin etsimäni. Suutari sekä muu talkooväki tulivat illalla kotia äsken raivatulta suolta, jonka olivat kyntäneet. Toiveeni runojen suhteen petti suureksi osaksi, sillä ne olivat pääasiallisesti hengellisiä sisällykseltään ja siis ennen painettuja. Kuitenkin oli minulla huvi viettää täällä ilta talkoojuhlassa ja ottaa osaa keskusteluihin, jotka sellaisissa tilaisuuksissa aina ovat tavallista hauskemmat. Illallisruokina oli suolakalaa, paistettua lihaa suolakastikkeessa, rokkaa ja „kokkeli-piiroo“. Täälläkin tunnetaan kalaryyppy, ja sananparsi „Ei kala kuivassa elä“ oli sen ilmoitusmerkkinä. Olut ei likimainkaan vetänyt vertoja turkulaiselle ja hämäläiselle oluelle.

Pitkät kylien väliset matkat ja muutamien suokasvien kokoaminen veivät suurimman osan päivääni. Lisäksi rankkasade pakotti minut iltapäivällä jonkun aikaa pysymään harvaoksaisen suohongan juurella, missä kuitenkin lopulta kastuin läpimäräksi. Yöksi saavuin kulkien sateessa taloon, johon yövyin. Se oli jotenkin Savon ja Karjalan rajalla, jonka vuoksi ennen lähtöäni uuteen maakuntaan hieman pysähdyn tänne, tehdäkseni muutamia Savoa koskevia lisähuomautuksia, jotka tähän asti olen jättänyt mainitsematta. Mitä Savon nimeen tulee (vrt. Rühs, Finl. och d. innevån., 2:nen painos II, s. 127) kertoi rovasti Brunou Mikkelissä minulle seuraavaa. Muinaistarun mukaan, jota vielä meidän päivinämme kertoellaan, ensimäiset suomalaiset saapuivat tänne vesitse. Kauan he olivat turhaan koettaneet löytää jotakin mökkiä, luultavasti anastaakseen sen, ensin karkoitettuaan sen omistajan. Viimein he näkivät savun nousevan kalastajamökistä, jonka omistaja muuan lappalainen oli ollut. Ihastuneina tästä he olivat moneen kertaan iloissansa huutaneet: „Savu, savu!“ Tämän muistoksi he antoivat sille niemelle, missä mökki oli, „Pirttiniemen“ nimen ja sille lahdelle, johon tämä niemi pistäytyy Mikkelin kirkkolahden pohjukasta, nimen „Savulahti“, jota sittemmin käytet-

tiin lahden lähiseutujen nimenä, mistä lopulta muodostui koko maakunnan nimi (Savolax). Tämän nimensynnyn aiheen tukena on vielä se, että Mikkeliä ennen yksin on sanottu Suur-Savoksi, jota saattaa olettaa v. 1593 tapahtuneen Upsalan kokouksen päätösten allekirjoituksien nojalla. Näissä näet esiintyvät ainoastaan erään Andreaksen nimi, joka on merkinnyt itsensä Suur-Savon pastoriksi ja praepositukseksi sekä Pieksämäen, Rantasalmen, Kuopion, Säämingin, Juvan ja vanhan Suomen pastorien nimet. On luultavaa, että Mikkelin seurakunta muuten on vanhin Savossa ja että maakunnalla täällä on ollut ensimäinen kirkkonsa. Tätä luuloa puolustavat jo mainitut seikat ja vielä lisäksi toinenkin seikka, joka johtuu mieleen, kun tarkastaa paikallisuutta. On tunnettua, että jokaisen valloituksen jälkeen ensimäinen olojen järjestely tapahtuu rajaseuduilla. Koska Mikkeli rajoittuu Kymin pitäjiin, on se ruotsalaisten samotessa Savoon epäilemättä ollut ensimäinen seurakunta, mutta luultavasti ensiksi jonkun aikaa paljoa laveampi alaltaan, tai oikeammin vailla määrättyjä rajoja, jotka siirrettiin sen mukaan kuin onni suosi käännytystyötä. — Näin pitkälle ulottuvat rovasti Brunoun huomautukset, joita en tahdo lisätä uusilla arvauksilla tämän maakunnannimen suhteeen.

Tämän maakunnan tilat sijaitsevat vielä, kuten ne alkujaan olivat, hyvin erillään toisistaan. — Se johtui siitä, että kukin viljelijä, joka oli ruvennut perkaamaan uutta viljelysmaata, asettui tämän ääreen asumaan. Vallan toisin on asianlaita Hämeessä ja rannikkoseuduilla, missä talot ovat rakennetut tiheään lähelle toisiaan. Savossa ja Karjalassa on useita kyliä, joissa talonpojalla on useiden neljännespeninkulmien matka toiseen saman kylän taloon. On savolaisessa ja karjalaisessa luonteenomaista asua erillään ja melkoisessa yksinäisyydessä. Sen näkee siitäkin, että moni, joka ennen on asunut jotenkin lähellä naapureitaan, uudestaan rakentaessaan huoneensa, usein siirtää ne kauemmaksi. — — Rakennustapa on hyvin yksinkertainen: pirtti, jossa on savureikä katossa sekä tavallisesti suuret lasi-ikkunat, useampia luvultaan. Pirtin kiuas on kuutiomainen, ja siinä on leivinuuni, jota myös käytetään asunnon lämmittämiseen. Uunin edessä on penkinmuotoinen ulkoneva muurin osa, pankko, joka on päällystetty laudoilla,

paitsi ylintä osaa („liesi"), jonka täytyy olla kivestä, jotta se voisi vastaanottaa tuliset hiilet „pesästä". Kiukaan tupaan päin olevassa kulmassa kohoaa „patsas" (tai Savon murteen mukaan „pahas"), josta kulkee orsi kumpaankin kiukaasta erillään olevaan seinään. Usein puuttuu tämä „pahas", etenkin niillä seuduin, jotka ovat Pohjanmaan rajalla. Vielä tulee ottaa huomioon, että muutamissa viime vuosina rakennetuissa tuvissa on käytetty samanlaista uuninrakennusta, kuin näkee rahvaan tuvissa Etelä-Suomessa, nimittäin sellaisia uuneja, joista savutorvi kohoaa pystysuoraan itse kiukaasta. Syynä siihen, etteivät ne ole saavuttaneet yleisempää suosiota on se, etteivät ne lämmitä tupaa yhtä hyvin kuin vanhat kansalliset uunit. Muuten kiukaalla ei ole mitään yhteyttä katon kanssa. Kun uunia lämmitetään, leviää savu ensin runsaana yli koko pirtin, niin että tottumattoman, istuvassakin asennossa, jolloin hänen silmänsä kuitenkin ovat lähempänä savusta vapaata lattiaa, on vaikea sitä kärsiä. Mutta tätä kestää ainoastaan vähän aikaa; kohta savu nousee uunista patsaan tavoin suoraan katossa olevaan reikään, josta se poistuu ulos, eikä se enää laskeudu niin alas. Katto ja seinien yläosa ovat vallan mustat savun synnyttämästä noesta. Usein ne ovat mustankiiltävät ja näyttävät siltä, kuin ne olisivat mustalla vernissalla sivellyt. Seinän alaosa on sitävastoin miehen korkeuteen lattiasta tai juuri ylemmän ikkunapielen tasalle vallan valkea. Niin pian kuin siihen tarttuu vähänkin nokea, höylätään se varta vasten tehdyllä aseella (vuolimella). Lattia on jaettu kahteen osastoon. Sitä osaa, joka jää uunin puolelle viivasta, jonka ajatellaan kulkevan uuninpatsaasta „peräseinään", sanotaan „karsinaksi", toisen ja suuremman puolen nimenä on „silta" tai yleisesti „latti, lattia". Muinoin erotti väliaita nämä toisistaan, ja vielä näkee paikoittain hirren, joka kulkee lattiapalkkien suuntaan, täyttävän samaa tehtävää. Enimmiten kuitenkin nykyään käytetään sileätä lattiaa, niin ettei mitään näkyvää merkkiä ole karsinan ja sillan välillä, vaikka vanhat nimet on säilytetty. Kun astuu sisälle pirttiin, on kiuas ja karsina vasemmalla, silta ja kangaspuut oikealla. Pirteissä ei näe mitään muita huonekaluja kuin pöydän ja muutamia tuoleja. Kaapit, kirstut, hyllyt, padat, sängyt j. n. e. eivät vähennä tilaa usein sangen lu-

kuisalta perheeltä. Perhe nukkuu kesällä ulkohuoneissaan (etisissä, aitoissa), talvella pirtissä. Levitetään silloin miehille sillalle olkikupo, sille pannaan villaraiti tai sarkapeite sekä päänalus; peitteenä miehet käyttävät pitkiä sarkavaippojaan tai muita samaan tarkoitukseen kelpaavia peitteitä (hursteja). Naiset tekevät itselleen samalla tavalla vuoteen karsinaan. Huomattava on, että naiset päivälläkin paraiten viihtyvät karsinassaan värttinöineen ja rukkeineen tai muine talousaskareineen, kun sitävastoin tuvan muu osa on miesten huostassa. Eräänlaisen sänkylaitoksen, jota ennen yleisemmin käytettiin, näkee vielä muutamissa paikoin. Tämä on tavallinen sänky, jonka yläpuolella on neliskulmainen liinateltta; tämä on tarkalleen kiinni vuoteen laidoissa, estäen kärpäsiä ja hyttysiä vaivaamasta nukkuvaa. Neljästä kulmastaan se riippuu katosta. Tämä makuulaitos on nimeltään „uudin“ ja on varsin mukava kesällä, koska se ei päästä luokse hyttysiä, joita täällä tavallisesti on runsaammin kuin Etelä-Suomessa. — Vastapäätä pirttiä, porstuan toisella puolella, näkee usein maitoa säilytettävän, pidetäänpä pieniä määriä ruokatavaroitakin, jotta ne aterialle ruvettaessa olisivat pian käsillä. Aittoja on jokaisella tilalla useampia, niin että kullakin pojalla, etenkin jos hän on nainut, on oma aittansa. Näissä he säilyttävät vaatteitaan ja muuta irtainta omaisuuttaan sekä nukkuvat niissä kesäaikaan yöllä. Monessa paikoin lämmitetään sauna joka päivä, mutta toiset tyytyvät kylpemään pari tai kolme kertaa viikossa. Rühs erehtyy mainitessaan, että miehet ja naiset kylpevät yhdessä. En ole missään nähnyt, että niin tapahtuisi. Ollen itse saunan ystävä olen usein talonpoikaistaloissa viipyessäni kylpenyt, ja miehet ovat aina ensin kylpeneet, ja naiset vasta silloin menneet lauteille, kun miehet ovat tulleet niiltä alas. Kyökit eli kodat ovat kiuasta vailla. Niihin tehdään tuli paljaalle maalle, sillä niissä ei ole mitään lautapermantoa, ja pata riippuu tulen kohdalla hahloissa. Monet talonpojat ovat viime aikoina rakentaneet itselleen kaksi pirttiä. Tämä oli ensin mielestäni omituista, että heillä näin oli kaksi huonetta, vaikka eivät kuitenkaan asuneet toisessa. Kysyin syytä siihen ja sain kuulla, että torakat olivat heidät siihen pakottaneet. Torakat eli russakat (blatta germanica) ovat eräänlaisia hyönteisiä,

jotka ovat saaneet nimensä venäläisistä ja näiden mukana tulleet maahan. Ne ovat ruskeat väriltään ja puolen tuuman pituiset, ja niillä on kuperat siivet, joita ne kuitenkin sangen harvoin käyttävät. Uskomattoman nopeasti ne juoksevat kaikkialla seinillä, katossa, pöydillä, lattialla ja astioissa. Koska ne sitäpaitsi lyhyessä ajassa lisääntyvät melkoisesti, on selvää, että kansa suuresti saa kärsiä tästä majoituksesta. Se ei tiedä mitään muuta keinoa niiden hävittämiseksi, kuin kylmän. Senpä tähden rakennetaan kaksi tupaa, jotta voidaan muuttaa toiseen, kun torakat ovat liiaksi lisääntyneet toisessa. Koska olen kuullut useiden kertovan, että ne yhtä helposti kuolevat juoman kuin lämmön puutteeseen, niin sopisi koettaa, eikö koko tätä kiusallista sukua saisi hävitetyksi sukupuuttoon sekoittamalla jotakin myrkkyä juomaan, jota ne suuresti himoitsevat.

Savolaiset tilat ovat useissa paikoin jaetut useampiin osiin. Joskus tapaa kahdes-, jopa kuudestoistaosankin tiloja. On pelätty, että sellaisesta jakamisesta voisi olla vahingollisia seurauksia maan varallisuuteen nähden, mutta täytyy kuitenkin toiselta puolen myöntää, että maa juuri sen kautta tulee paremmin viljellyksi. Perheen, jolla on kuudestoistaosan tila tai veromaa, täytyy näet, ennenkuin nääntyy nälkään, etsiä kaikki paikat, joista on vähäkin pellon tai niityn toivoa. Suot perataan viljelysmaiksi, kalastusta harjoitetaan innokkaammin. — Vaikka maa onkin Savossa kovin kivistä, on se kuitenkin uskomattoman hedelmällistä. Useissa paikoin saadaan rukiista 30 jyvää, 20:ttä jyvää pidetään jo katovuoden merkkinä. Saattaisi luulla Hämettä ja muita maakuntia, missä keskimääräinen kasvu on 7:s ja 8:s jyvä, varsin huono-osaisiksi, mutta niin ei kuitenkaan ole asian laita. Savolainen saa voittonsa ainoastaan kylvönsä eikä maansa viljavuuden nojalla. Samankokoinen peltokaistale antaa tosin Hämeessä saman sadon kuin Savossa, mutta ero on siinä, että Savossa kylvetään tavattoman harvaan. Peltotilkkuun, johon muissa maakunnissa pannaan tynnyri siementä, kylvetään täällä 7—8 kappaa. Tattarista saadaan joskus 60:s jyvä, mutta muutamina vuosina se kokonaan menee hukkaan. Tästä on syntynyt sananlasku: „Tattari talon tuottaa, tattari talottomaksi.“ Kuitenkin tattaria viljellään

melkoisesti. Kaskenpoltto on vielä suuresti käytännössä. Eipä yksikään talonpoika kylväne kaskipeltoihinsa vähempää kuin 3—4 tynnyriä. Usein tapaa isäntiä, joiden kaskimaihin mahtuu 6, jopa 10 tynnyriä siementä. Kun niistä on saatu yksi tai joskus pari ruissatoa, kylvetään niihin tavallisesti kauraa ja sitten tattaria. Sitten annetaan niiden taas kasvaa metsää. Kun on kulunut 13—17 vuotta, voi metsän taas kaataa ja polttaa kaskeksi. Perunanviljelys on näinä viime vuosina suuresti lisääntynyt. Kansa viljelee tätä kasvia useimmilla seuduin niin runsaasti, että sitä riittää pitkälle seuraavaan kesään. Maaperä on kaikkialla Savossa hyvin kivistä. Tavattomasti täytyy maanviljelijän raataa saadakseen peltonsa kivistä vapaiksi. Moni on pellosta kokoamistaan kivistä rakentanut peltotilkkujensa ympärille kiviaidan, ja kuitenkin niissä vielä näkee koko joukon kiviä jäljellä. Toiset taas eivät pidä kiviä vahingollisina, vaan luulevat niiden päinvastoin edistävän viljavuutta. Totta on, että kivet kuivana vuodenaikana kauimmin säilyttävät kosteutta läheisyydessään.

Savon maanviljelyskalut eroavat hieman Uudellamaalla ja Hämeessä käytännössä olevista. Viimemainituissa maakunnissa on kahdenlaisia auroja, nimittäin peltoaura, jossa on yksi ainoa kolmionmuotoinen kyntörauta, ja kaksikärkinen kaskiaura eli „sahra“. Savolaisilla on ainoastaan jälkimäisenlaisia auroja, joita käytetään niin hyvin peltojen kuin kaskien kyntämiseen. He sanovat sitä kuitenkin „auraksi“ tai omalla murteellaan „atraksi“. Mullan hienontamiseen he käyttävät eräänlaista puukarhia. Se on tehty yhteenliitetyistä hyvin oksaisista kuusenpätkistä, jotka yhdistetään toisiinsa, oksat samanne päin siten, että ylempi, oksaton puoli on tavallisen puuhäkin näköinen. Sellainen karhi on 2—3 kyynärää pitkä ja 1 ½—2 kyynärää leveä. Sirpitkin ovat omituista tekoa; ne ovat hämäläisiä sirppejä lyhyemmät ja vartta lähellä oleva terän osa on kaarevampi ja varustettu hienoilla hampailla. Leikatessa ei niillä lyödä, vaan pikemmin reväistään oljet poikki. Viikatteissa taas on liian lyhyet terät, niin ettei työ voi sujua yhtä ripeästi kuin muissa osissa maata, missä viikatteenterät ovat ainakin kahta vertaa pitemmät. Useimmissa paikoin ovat kuitenkin niityt niin kiviset, että niitä ei kävisikään niittäminen pitkä-

teräisillä viikatteilla. — Ruokajärjestys oli kaikkialla hyvin yksinkertainen. Harvoin näin muuta ruokaa kuin leipää ja kalaa sekä piimää. Kuitenkin näkee usein voitakin rahvaan pöydällä. Huttua ja rokkaa nautitaan jotenkin harvoin kesällä, mutta syksystä jouluun sitä useammin. Tähän aikaan talonpoika syö enimmät herkkunsa, jotka syksy ja teurastus hänelle tarjoavat. Hän tuumii: „Lopusta hyvä laata“ ja tyytyy talven jälkipuoliskolla kehnompaan ruokaan. Samaa ei saata sanoa keväästä ja kesästä, sillä rahvaalla on hyvä kalastustaito, josta enemmän kauempana. — Vanha hyvän oluen panotaito näyttää unhottuneen. Mitä rahvaan nykyiseen olueeseen tulee, jää se hyvyytensä puolesta melkoisesti jäljelle hämäläisten ja molemmin puolen heitä rannikolla asuvien tekemästä. Kuitenkin olisi jouluaikana sopivin oppia tuntemaan savolaisten oluenpanotaitoa, jonka vuoksi en niiden näytteiden nojalla, joihin minulla oli tilaisuus tutustua, saata sanoa siitä yleistä arvostelua. Viinaa valmistetaan kaikkialla, vaikkei rahvas sitä nauti niin liiallisesti kuin rannikkoväestö tekee. Kahvi on myös paikoittain hyvin tunnettu talonpoikien keskuudessa. Muutamat seudut, kuten esim. Rantasalmi ja Kerimäki, vievät tässä suhteessa voiton muilta. Useimmilla näiden seutujen talonpojilla oli kahvipannunsa. Kerimäellä ihmettelin, että hyvin monella talonpojalla oli oma tuulimyllynsä. Joku on täällä saavuttanut niin suuren taidon rakennustaiteessa, että itse on voinut rakentaa sen. Savolaisen talonpojan luonne esiintyy suuresti edukseen: hän on itsenäinen, olematta julkea, kohtelias, olematta mateleva; hän tuntee oman arvonsa ja on tyytyväinen säätyynsä; hän punnitsee ja arvostelee järkevästi kuhunkin tilaisuuteen yhtyviä asianhaaroja. Savossa vallalla olevaa suomen kielen murretta on viime aikoina ruvettu pitämään paraana, ja se ansaitseekin minun ymmärtääkseni tämän etusijan. Ollen korvaan kauniisti kajahtavaa, sanarikasta, lauseparsiltaan voimakasta ja muuten puhtainta vieraista lainoista, olisi sen jo kauan sitten pitänyt saada se. Muuten se on hyvin erilaista eri pitäjissä. Muutamilla seuduin (kuten Mikkelissä) sanotaan: *kassoa, messä, tarvissoo*, kun sitä vastoin toisaalla sanotaan: *kahtoa, mehtä, tarvihtoo*. Muutamilla seuduin, esim. Kerimäellä, on kerakkeen kaksistuminen hyvin ta-

vallinen. Siellä sanotaan *kyssyy, tulloo, männöö, kennen*, ja toiset savolaiset taas sanovat *kysyy, tuloo, mänöö, kenen*. Senkaltaisia erilaisuuksia saattaisi koota kosolta, kun näet joka pitäjällä on omituisuutensa sekä mitä ääntämiseen että useisiin esineiden nimiin tulee. Eräs savolainen talonpoika kerran vastasi, kysyttyäni miksi he sanoivat alankopaikkaa, jossa juuri kuljimme: „Meidän kylässä me sanomme sitä „noroksi", mutta toisessa kylässä, joka on $^3/_4$:n peninkulman päässä meidän kylästä, sanotaan „notko", toisaalla taas naapurikylässämme „alanko", eli „alainen maa", ja muutamat sanovat sitä „aroksi". Kysyin edelleen, eikö heidän siis joskus ollut vaikeata ymmärtää toisiaan, kun sanat näin vaihtelevat. Hän vastasi, että jokikinen lapsikin hyvin tunsi toiset nimet, vaikka säilytti ja käytti omiaan. Se hyvä palvelus, jonka muutamat savolaiset (esim. ylioppilas Gottlund) ovat luulleet tekevänsä kansalaisilleen kirjoittamalla pitkän *a-* ja *ä*-äänteen *ua*:lla ja *iä*:llä on itse teossa huono palvelus. On kyllä totta, että osa lounais-savolaisia ääntää ne jotenkin niin, mutta pohjoisemmassa asuvien sekä pohjoiskarjalaisten kuulee sen sijaan ääntävän *ŏa* ja *ĕä*, jota siis olisi sopivampi pitää yleisenä savolaisena ääntämisenä. Mutta joko siitä syystä, etteivät nämä *u- (o-)* tai *i- (e-)*äänteet kuulu puhtaina ääntiöinä, vaan pikemmin jonkunmoisina esiääntеinä tai siitä, että savolaiset jo ovat tarpeeksi tottuneet käytännössä olevaan kirjakieleen, tapahtuu että he jäävät tavailemaan ryhtyessään lukemaan sellaista kirjoitusta, joka sanotaan olevan kirjoitettu heidän murteellaan, ollen sitävastoin enimmästi jotenkin valmiit lukemaan toisia kirjoja. Minulla oli mukanani Gottlundin kokoelma „Pieniä runoja" sekä Topeliuksen kokoelma „Suomen kansan vanhoja runoja ynnä myös nykyisempiä Lauluja". Näitä viimemainittuja, jotka ovat painetut likimmiten tavallisen kirjakielen asuun, he lukivat helposti ja sujuvasti; mutta samat henkilöt takertuivat Gottlundin runoihin. Muistan vielä erään savolaisen, joka kauan tavaili säettä „Käynkö mä viikon villapiänä?" Kysyin mikä häntä siinä hidastutti, koska hän sitä ennen oli lukenut sujuvasti. Hän osotti sormella viimeistä sanaa *piänä* ja vastasi: „Tuo *i* tuossa minua kammottoo." Mainitsin, että *o- (u-)* ja *e- (i-)* pikemmin ovat pidettävät esiäänteinä kuin varsinaisina

ääntiöinä, sillä tämä on minun vakaumukseni. Sellaisia sanoja, jotka kirjakielessä kirjoitetaan *aa*:lla ja *ää*:llä, esim. *maata, näätä*, eivät savolaiset äännä selvästi *moata (muata)* eivätkä *neätä (niätä)*, vaan pikemmin *mŏāta, nĕātä (mŭāta, nĭātä)*, ja sellaiselle lyhyelle ääntiölle, joka ei koskaan yksin voi muodostaa tavuuta ja joka ei myöskään seuraavan ääntiön kanssa voine muodostaa diftongia, en saata antaa sopivampaa nimeä kuin esiäänne. Mutta jääköön jo tämä asia!

Kesäkuun 8:ntena päivänä, sunnuntaina, tulin Kesälahdelle, joka jo luetaan Karjalaan kuuluvaksi. Muutamien torppien kohdalla, josta tieni kävi ohi, olivat pojat huvikseen kiekkoa lyömässä. Pysähdyin katselemaan heidän leikkiänsä, jota he läsnäolostani häiriytymättä jatkoivat. Hetken kuluttua tänne tuli muutamia miehiä, joista muuan sanoi osaavansa moniaita runoja. Poikkesimme yhteen torpista, jossa kirjoitin ne muistiin. Toisia sain samassa paikassa toisilta miehiltä ja tytöiltä, joita oli kokoontunut ympärilleni. Sain myöskin tiedon seudun etevimmistä „runoniekoista“, joiden luona sitten kävin. Paras näistä asui kolmen neljännespeninkulman päässä täältä Humuvaaran kylässä, jonne illalla saavuin melkein läpimärkänä rankanpuolisesta sadekuurosta. Kainulainen, se oli minulle osotetun laulajan nimi, ei ollut kotona. Hän oli paraillaan uittamassa tukkilauttaa Puhoksen sahalle, jolta häntä kuitenkin odotettiin seuraavana päivänä kotia tulevaksi. Koska hänen kotona olevat veljensä vakuuttivat minulle hänellä olevan paljo runoja muistissaan, päätin odottaa hänen paluutaan. Maanantai-ilta teki jo tuloaan, eikä Kainulaista kuulunut. Talon kaunis asema metsän laidassa sekä vanhan emännän, Kainulaisen äidin, ja muiden perheenjäsenten minulle osottama ystävällisyys saattoi odotukseni vähemmän ikäväksi kuin mitä odotus tavallisesti on. Päinvastoin huvitti minua selittämättömällä tavalla siinä metsässä käveleminen, jossa Kainulaisen isävainaja niin monasti oli lukenut rukouksiaan metsän jumalille ja jumalattarille ja jossa „Mehtolan neiot“ entisaikoina olivat näyttäyneet suosikeilleen. On muistaminen, että vanha Kainulainen aikoinaan oli ollut seudun parhaita metsämiehiä ja että hänen metsästäjä-onnensa suureksi osaksi ajan taikauskoisen luulon mukaan riippui metsän-

jumalien suosiosta, joiden mielen hän muita paremmin osasi lauluillaan liikuttaa. Nämä laulut olivat nyt menneet ikäänkuin perintönä hänen vanhimmalle pojalleen, vaikkei tämä tosin ajan valistuksen vaikutuksesta enää pitänyt niitä yhtä tehoisina kuin hänen esi-isänsä. Hän näytti pikemmin pitävän niitä isän jättäminä pyhinä peruina, jotka paraiten palauttivat hänen mieleensä lapsuudenajat, jolloin ne kaikki olivat painuneet hänen muistiinsa. Antaakseni lukijalle käsitystä siitä, miten suomalaiset metsämiehet rukoilevat metsän jumalia, tahdon tähän liittää muutamia mainitun Kainulaisen metsärukouksista.

Peuraa pyytäissä.

Typeryyttä itki tyhjä,
vajouttansa valitti:
missä antaja asuvi,
elävi hyvä emäntä,
puhas muori puuhoavi?
Tuolla antaja asuvi,
elävi hyvä emäntä,
puhas muori puuhoavi
sakaroilla sarvilinnan,
metsänlinnan liepehillä.
Mitä tuo tekevi tuolla?
luista linnoa tekevi,
kynsistä kyhäelevi.
Annikka avainpiika,
Eva piika pikkarainen,
soitellos metinen pilli,
simapilli piiparoita
korvalla ehon emännän!
Et emäntä lienekkähän,
jos et piikoa pitäne,
sata piikoa pitäne,
tuhat muuta käskyläistä,
pihtipuolisen pitäjää,
karjan kaiken hallitsijaa,
villan kaiken vallitsiaa,
piteliää pitkän karjan,
suuren juonen juohteliaa.
Laske laapilampahasi,
minun pyytöpaikoilleni,
käytävillen keinoilleni.
Lummiki tytär Tapion!
luikuta lumikkiasi
tämän ilman kannen alle,
kohti miestä pyytävöä,
kohti konstia uroota,
vasten vaimon kannettua.
Anna juosta joutuisasti
vikevästi viiletellä,
kuin ej täy'y tännempöä,
niin tuo maalta tuonnempoa,
yli pyytävän yheksän,
pyytömiehen puolen kymmenettä,
minun pyytöpaikoilleni,
käytävillen keinoilleni,
takoa Tanikan linnan,
Pohjan penkereen perältä,
paikoilta papittomilta,
mailta ristimättömiltä,
nimen tietämättömiltä,
kirkon seitsemän seliltä;
anna juosta joutuisasti,
vikevästi viiletellä.
Hiien poika pikkarainen,
hyppäjä hyvän selän!
Ota kultakannuksesi
hopeaisen orren päästä,

kultaisesta lippahasta,
vaskisesta vakkasesta,
sillä kutkuta kuvetta,
sekä kaiva kainaloita,
anna juosta joutuisasti,
vikevästi viiletellä
kohti miestä pyytävöä,
kohti konstia uroota,
vasten vaimon kannettua,
vaskisissa valjahissa,
kultaisissa kahlehissa.
Tästä tänne tie menevi,
rata uusi urkenevi!
mennä suuren, mennä pienen,
täst' on sillat silkin pantu,
palttinoin pahimmat paikat,
pahat paikat palttinalla,
pantu Saksan palttinalla,
veran äärillä ve'etty,
kohti miestä pyytävöä.
Ukkoinen isä ylinen,
mies on vanha taivahinen!
ota kultainen kurikka
hopeaisen orren päästä,
komauta konkeloa,
säväytä säikälettä;
pane luut lotajamahan,
sääret säikälehtämähän.
Metsän armias antimuori,
metsän piika pikkarainen!
milloin vilja virtoavi,
kuin hän katsovi ylitse,
silloin aitoa ylennä,
milloin katsovi alatse,
silloin aitoa alenna,
kuin ei vilja vieremillä,
silloin aita annollahan.
Anna juosta joutuisasti,
vikevästi viiletellä,
tälle maalle tultuasi,
punalanka portahaksi
päällitse tulisen kosken;
täst' on sillat silkin pantu,
sillat silkin, suot sametin,
pahat paikat palttinalla,
pantu Saksan palttinalla,
veran äärellä ve'etty;
pane pursto purjeheksi,
seipo seiliksi rapaja,
anna juosta joutuisasti,
vikevästi viiletellä
ilman päien vierimättä,
siuloin sivuamatta.
Utu tyttö, neito terho,
Luonnotar tytär Tapion!
seulo seulalla utuja,
uron tuuhun tuntematta,
miehen vainun vainumatta.
Utu silmillen sivalla,
terhen korvillen karista,
lehtisilmä, haahen lanka,
pyy'ys kahtia jakoa;
jonka saatan saalihiksi.
Suuta silkillä sitaise,
väännä päätä väärällehen,
jott' ei pieksä pellavoita,
eikä liinoja levitä.
Pistä pellavapivosi
sekä kultakuontalosi
hopeaisen orren alle
tuona yönä ensimäissä,
toissa yönä keskimäissä,
viikon päässä viimestäin.
Tuoppas tuota tuulillain,
tuulillain, tuiskuillain,
ja säilläin, sateillain
kohti miestä pyytävätä,
kohti konstia uroota,
vasten vaimon kannettua.
Minun kultani kuluvi.
Ota vitsa viiakosta,
koivu korpinotkelmasta;
jok' ei virkku juoksemahan,
sitä siimalla sivauta,

nahkaruoskalla napauta,
kiiätä kivein mujuilla,
papelolla paa perästä.
Ota vitsa viittä syltää,
koivu kolmea tapaja,
joll' on vitsoit viljoasi,
karkottelet karjoasi.
Eipä miesten muienkahan
sinisemmät silmäripset,
jalan heitto hempeämpi,
koreammat kulmakarvat,
kuin on miesten meijän.
Lyöppä Ukko uutta puuta,
säväytä säikälettä,
komauta konkeloa,
viljan syntymäsioilla,
rahankarvan kasvimaalla.
Metsän ehtoisa emäntä,
metsän armias altinmuori,
tule nyt kullat ottamahan,
hopeat valitsemahan,
lempiliinasi levitä
Alle minun kultieni,
kullan maahan tippumatta,
hopean rivestymättä,
Minull' on kullat kuun-ikuiset,
toiset päivän selkeimmät,
kolmannet ijän-ikuiset,
isäni so'asta saamat,
vetämät Venäeheltä,
taluttamat tappelusta,
alta Riian riitelemät.
Minun kultani kuluvat,
hopeani hoikkenovat;
sinun on kullat karvaisemmat,
minun on kullat kirkkaimmat.

Repoa pyytäissä.

Ahon ainoinen emäntä,
ahon vippo valkoparta,
ylös nouse nostatate;
itseäsi huuetahan.
väkeäsi tarvitahan.
Nykäise nyherviäsi,
visko villahänteäsi,
katko karvapalliasi,
kohti miestä pyytävöä,
kohti konstia uroota,
vasten vaimon kannettua.
Tuuritteli neito ennen
rahaisiksi rantojani,
viljaisiksi vieriäni,
punaisiksi puoliani.
Mies puhas punakypärä,
siniviitta valkoparta!
Ota kynsinen kypärä,
kylvä kynttä pienemmäistä,
kylvä kynttä suuremmaista
minun pyytöpaikoilleni,
käytävillen keinoilleni.
Päistäryys pätövä neito!
päristele päistäriäsi,
karistele kaapujasi,
minun pyytöpaikoilleni,
käytävillen keinoilleni.
Mimerkki metsän isäntä,
havuhattu, naavaparta!
Mimerkki metsän emäntä,
tinatuppi vyö hopea!
Rammikko rahojen vanhin,
Louhi Pohjolan emäntä,
raskuta rahaista kättä,
kättä kirjaa kiimoittele,
tuona yönä ensimmäissä,
toissa yönä keskimmäissä,
viikon päässä viimeistäin.
Kuin ei täy'y tännempöä,
tuoppas maasta tuonempoa,

yli pyytävän yheksän,
läpi katsovan kaheksan,
pyytömiehen puolikymmenettä,
minun pyytöpaikoilleni,
käytävillen keinoilleni,
suki mustii muikovia,
konstin koiven kantavia.
Kuin ei täy'y tännempöä,
tuoppas maalta tuonempoa
Pohjan pengertä piellen,
Lapin kantta kallistellen,
anna juosta joutusasti,
vikevästi viiletellä,
mailta ristimättömiltä,
nimen tietämättömiltä,
paikoilta papittomilta.
Ota vitsa viittä syltä j. n. e.

Jänistä pyytäissä.

Ukkoinen isä ylinen,
mies on vanha taivahinen!
nosta pilvi luotehelta,
toinen lännestä lähetä,
kolmas kohota koilta;
syrjin yhtehen syseä,
lomatusten loukahuta.
sa'appa mettä varvuilleni
metisestä taivahasta,
simaa pilvestä pirota
varvuilleni keskimäisiin;
muut täss' on vihavat varvut,
vaan yks' on metinen varpu,
jok' on latvoin laskettuna,
latvoin laskettu lumehen,
tyvi on käätty taivosehen,
latva pihtiä pitävi,
tyvi jousta jännittävi.
Eilen mie kävin metsässä,
kolm' on linnoa metsässä:
yks' on puinen, toinen luinen,
kolmas on kivinen linna,
se linna evestin linna.
Kuus' on kultaikkunoa,
kunni linnan kulmanteella.
mie katson sisähän noista,
siellä antajat asuvat,
ja viruvat viljan eukot,
käet on kultakäärehillä.
Annikka avainpiika,
Eva piika pikkarainen!
mene aittahan mäellä,
laske laapilampahasi,
Lupiluppa-korvasesi,
Anna juosta joutuisasti,
vikevästi viiletellä
muien siuloin sivuitse,
muien ansoin alatse,
minun pyytöpaikoilleni,
käytävillen keinoilleni,
kohti miestä pyytävöä,
vasten vaimon kannettua.
Kuk' ei virkku juoksemahan,
sitä virkuta vitsalla;
lyöppä virkuksi vitsalla,
nopeaksi nuoran päällä;
joka tieltä pois mennevi,
tiellen korvasta kohenna,
nahkaruoskalla napauta,
kiiätä kivein mujuilla,
papeloilla paa perästä.

Mutta asiaan, jonka keskeytin. Odotin mainittua laulajaa koko maanantain, ja kun häntä ei kuulunut, päätin odottaa vielä kauemmin. Päivällisaikaan seuraavana päivänä hän vihdoin tuli, mutta ollen matkasta hieman väsynyt hän tahtoi ensin levätä. Illalla hän kuitenkin lauloi minulle vähän ja lopettaessaan vakuutti, etten koko päivässä ehtisi panemaan kirjaan kaikkia niitä lauluja, jotka hän osasi ja jotka vielä olivat kirjoittamatta. Seuraavana aamuna pyysin häntä taas alottamaan laulamistaan. Hän vastasi, ettei hän, vaikka olikin vanhin poika, saattanut jäädä pois perheen yhteisestä työstä, sillä sen kautta olisi voinut syntyä epäsopua ja tyytymättömyyttä hänen muissa veljissään, ja sitä hän kaikin tavoin tahtoi välttää. Hän ei sanonut voivansa jäädä pois työstä muuten, paitsi jos minä saatoin hankkia hänelle sijaisen. Tiedustelin päivämiestä, mutta en voinut saada ainoatakaan, koska kaikki tähän kiireiseen työaikaan olivat kiinni omissa töissään tai muilla palkkalaisina. Minun täytyi siis suostua, vaikkakin vastenmielisesti, siihen, että Kainulainen muiden mukana läksi ulkotyöhön. Nyt koetin sinä päivänä hankkia edes seuraavaksi päiväksi palkkalaista, mutta en onnistunut yrityksessäni. Illalla Kainulainen palasi veljineen metsästä. Kerroin heille, että minun oli ollut mahdoton hankkia päivämiestä, ja koetin taivuttaa muita suostumaan siihen, että annoin heille yhteisesti palkkalaisen päivärahat, joilla he tilaisuuden tarjoutuessa saattoivat palkata miehen nyt poisjäävän veljen työtä korvaamaan. He lupasivat ottaa asiata punnitakseen ja seuraavana aamuna he suostuivat tähän ehtoon. Nyt siis laulaja oli käsissäni. Hän oli sangen tyytyväinen tähän lomaansa ja mainitsi moneen kertaan iloisena, ettei hänellä vielä koskaan ollut ollut niin suurta hyötyä lauluistaan kuin nyt. Iltapäivällä arveli hän olevan vielä enemmän syytä tähän tyytyväisyyteen, kun satoi hieman rankemmin ja hän nyt oli katon suojassa. Kirjoittelin muistiin hänen laulujansa aamusta alkaen myöhäiseen iltaan muitta keskeytyksittä kuin mitä ateriat aiheuttivat, ja lukuunottamatta puolta tuntia, joksi päästin hänet kahvia keittämään. Tätä hän itse ehdotti osottaakseen suurta mielihyväänsä siitä vapaudesta, joka hänellä sinä päivänä oli raskaammasta työstä. Rahvas näillä seuduin ei muuten ole tottunut

kahviin, vaikka tämä Kainulainen oli hankkinut itselleen kahvipannun ja oppinut kahvinkeittämis-taidon. On huomioon ottaminen, että hän on kirkonmies, ja lienee tämän arvonsa johdosta tahtonut hankkia itselleen tuon korukalun. Kun illalla kysyin, osasiko hän vielä runoja, hän vastasi, että niitä vielä saattoi olla jäljellä sen verta kuin panin kirjaan yhdessä päivässä, mutta lisäsi samalla, että hänen oli vaikea palauttaa ne kaikki mieleensä. Tahdoin siis samoilla ehdoilla vielä seuraavaksi päiväksi saada hänet esilaulajakseni, mutta hän neuvoi minua olemaan hukkaamatta niin paljoa rahaa hänen tähtensä. „Huomenna", hän sanoi, „meillä kaikilla on kotityötä, ja jollei teistä tunnu epämukavalta, voitte silloin panna kirjaan loput, sillä minä voin varsin hyvin tehdä työtä ja laulaa samalla kertaa." Suostuin tähän ja kirjoitin seuraavana päivänä hänen vieressään lyijykynällä sen, minkä hän saneli. Täten tulin viipyneeksi tässä talossa useita päiviä. Koko ajan vanha emäntä ja muu väki kohteli minua sangen hyvin. Tahdon mainita vaan yhden esimerkin siitä, miten heidän hyväntahtoisuutensa oli yhtä suuri kuin heidän älykkäisyytensä. Keskiviikkoiltana menin kylpemään toisten kanssa. Palattuani tupaan saunasta, muutin kuivat liinavaatteet ylleni ja ripustin saunahöyryjen kokonaan kastelemat alusvaatteeni kuivamaan. Seuraavana aamuna en niitä enää nähnyt enkä tietänyt, minne ne olivat joutuneet, ennenkuin vasta torstaina illan suussa, jolloin näin ne puhtaaksi pestyinä ja mankeloituina samassa paikassa. Kiitin emäntää, mutta hän kieltäytyi kaikista kiitoksista ja sanoi, ettei ollut tehnyt muuta kuin mitä on velkapää tekemään vieraalle, tuumien: „Mitäs ihmisestä olisi joll'ei sitä hyvää toiselle tekisi." Hän lisäsi vielä: „Ehkä teillä olisi ollut muutakin pestävää, minun olisi pitänyt kysyä teiltä, mutta vanha ihminen ei muista kaikkea." Vastasin, että minulla tosin oli pestäviä vaatteita vähän enemmän, mutta en kuitenkaan tahtonut niiden pesemisellä vaivata häntä. Kuultuansa tämän hän ei rauhoittunut, ennenkuin sai nämä muutkin vaatteet pesuun, ja hän vakuutti, että ne kyllä ehtivät kuivaa kunnes läksin. Jätin silloin hänelle yhdet kesähousut, jotka todella tahdoin saada pestyiksi, koska aioin Kiteellä käydä muutamissa herrasperheissä. Lähtiessäni tahdoin jollakin

tavoin antaa emännälle korvausta niin hyvin usean päivän elatuksesta kuin hänen muusta vaivastaan. Tarjosin hänelle ruplaa, mutta hän sangen itsepäisesti kieltäytyi vastaanottamasta. Minä puolestani olin päättänyt olla sitä takaisin ottamatta, jonka vuoksi hän lopulta otti sen vastaan. Laulajalle annoin juomarahaksi 75 kopeekkaa, sillä hänen päivärahansa olin jo aikaisemmin maksanut. Hänkin kieltäytyi sitä vastaanottamasta, jos kohta ei niin uutterasti kuin hänen vanha äitinsä. Eräs laulajan veljistä, joka oli seppä, oli antanut minulle muutamia sepänrunoja, joista yksi esim. kertoi, miten Ilmarinen opetti ensimäisen sepän juottamaan kiinni rautaa. Viimemainittu oli näet pajassaan takonut kirveitä ja kauvan turhaan koettanut juottaa kiinni kirveensilmää. Ilmarinen kulki sattumalta lähistössä ja kuuli hänen palkeidensa puhkuvan. Hän tuli ovelle ja kysyi: „Kuinka monta kirvestä olet jo tänään saanut valmiiksi?“ Seppä, ollen vielä suuttuneempi huomatessaan, että muutkin tiesivät hänen epäonnistuneista kokeistaan, vastasi: „Kymmenettä paraikaa valmistan.“ Ilmarinen kääntyi pois, mutta sanoi mennessään sepälle pari valaisevaa sanaa. Hän virkkoi: „Eipä edes sellaisillakaan sepillä ole tähän aikaan päivästä yhdeksää kirvestä valmiina, jotka, kuumennettuaan rautaansa hiiloksessa, viskaavat siihen hietaa.“ Seppä meni heti etsimään hietaa, heitti sitä kiehuvalle raudalle, ja hänen suureksi ilokseen se heti meni umpeen. Siitä tämä sepänkeksintö. Näemme siis, kuinka sellaisetkin keksinnöt, jotka jokainen seppä tätä nykyä tuntee ja joita sentähden pidetään vähäarvoisina, ovat alussa olleet niin tärkeät, että itse jumalat ovat neuvoneet niitä esi-isillemme.

Ken haluaa saada koko runon, voi lukea sen tästä:

Eilän ennen rauta kiehui
alla ahjon Ilmarisen,
miks' ei siis minulla kiehu,
alla ahjoni aseta?
Mie olen ollunna opissa,
seissyt seppien pajassa
seitsemänsatoa vuotta,
viisikymmentä keseä;
paaet kasvoit kantapäihin,
syli syttä hartioille,
kyynärä kyventä päähän,
kortteli kovaa nokea.
Nuin on ennen seppä lauloi,
kuivakulkku kuikutteli
armaan astuissa pajahan,
Itse seppä Ilmarisen.
Takoja ijän-ikuinen,
kysytteli, lausutteli,

sanan uksesta saneli,
yli kynnyksen kysyvi:
„Joko on kalu moneski?“
Seppä vastai viekkahasti:
„Jop' on kalu kymmenes.“
Itse seppä Ilmarinen
sanan uksesta sanovi:
„Eipä niillä'än sepillä
liene kalu kymmenes,
jotka tunkevat tulehen,
rauan kourille koville,
hietaa heittävät sekahan.“
Tuosta otti opiksensa,
seppä neuvoksi osasi,
tunki rautansa tulehen,
heitti hietoa sekahan,
niin on keitti kirvehensä,
vasaransa valmisteli.

Tästä sekä muutamista muista runoista, jotka seppä Kainulainen saneli minulle, tarjosin hänelle lähtiessäni 20 kopeekkaa. Hän oli tähän erittäin tyytyväinen ja katsoi maksua hyvin hyväksi, jonka saatoin päättää hänen sanoistaan: „Virsiä tästälähin pitää alottaa takomaan.“ Kysyin luuliko hän voivansa saada kokoon kunnollisen runon. Hän vastasi:

Eilän ennen nuit' on tehty,
Laulettuna lasten luona,
päivät pitkät paimenessa,
illat kultaiset kujissa.

Juuri lähtiessäni täältä vanha emäntä tuli rupla kädessään ja ilmoitti, ettei hän saattanut sitä pitää. Tarvitseehan teidän, ennenkuin pääsette takaisin vanhempienne luo, ostaa melkoisesti jalkineita, kuinka minä saattaisin ottaa vastaan rahoja Teiltä. Pyysin häntä luopumaan mainitsemastaan huolesta jalkineideni suhteen ja virkoin, että minulla siihen tarpeeseen vielä oli jäljellä rahoja. Näin erosin tästä hauskasta paikasta. Muori lateli minulle siunauksia koko matkani varaksi ja toivoi että kerran vahingoittumattomana saisin jälleen nähdä kotiseutuni. — Olen hieman laveasti kertonut olostani Kainulaisen luona, en sattumalta, vaan siinä tarkoituksessa, että lukijalle antaisin jonkunmoisen kuvan Karjalan rahvaan elämästä. Valitsin kuvaukseni esineeksi pääasiallisesti tämän paikan, koska täällä oleskelin kauemmin kuin minulla muuten oli tapana, ja koska siis täällä opin oloja paremmin tuntemaan. Karjalaisten vieraanvaraisuudesta saattaisin joka sivulla mainita todistuksia, mutta koska se aiheuttaisi yksitoikkoisuutta, olen pikemmin jättänyt sen tekemättä, kuin että ikävystyttäisin lukijaa, jota seikkaa en aina ole voinut välttää. Useita

karjalaisia emäntiä tapaa, joiden omatunto ei salli ottaa maksua ruuasta. Etenkin metsäkylissä sellaisia tapaa. Maantien varsilla ollaan hieman tottuneempia ottamaan maksua, vaikka sielläkin, kysyessäni, mitä ruoka maksoi, vastaus tavallisesti kuului: „On tuota ruokaa maksottakin vieraille annettuna.“ Ja kun sitten toistamiseen halusin, että he määräisivät maksun, he sanoivat tavallisesti: „Jos teillä nyt sattuu olemaan joku ropo antaa lapsille.“ Samanlaista hyväntahtoisuutta ja auttavaisuutta, joka ei kysynyt omaa etua, koin joskus kulkiessani kaidanpuoleisten salmien ja järvien yli, jolloin soutajat eivät tahtoneet ottaa maksua vaivastaan. Ellei rahvas, kuten moni lausui, olisi tietänyt, etten omalla kustannuksellani tehnyt tätä jalkamatkaa ja etten omasta kukkarostani maksanut rahoja, niin en varmaankaan missään olisi saanut heitä ottamaan maksua. — 13:ntena päivänä läksin Humuvaarasta. Ilman sanottavaa keskeytystä saavuin illalla Puhoksen maatilalle, jonka nykyinen omistaja on maisteri Fabritius. Yön kuten myös seuraavan päivän olin täällä, ja minulla oli siis tilaisuus lähemmin katsella näitä seutuja. Tällä maatilalla on mitä kaunein asema Pyhäjärven ja Oriveden välillä, jotka täällä yhdistää Puhoksen virta; tämän varrelle on rakennettu hyvä saha. Orivedessä on Puhoksen kohdalla runsaasti pieniä saaria, joissa melkein kaikissa kasvaa lehtimetsää ja jotka tarjoavat katsojalle mitä ihanimman näyn. Orivedellä näin myös muutamia purjeveneitä, ollen tämäkin minulle uusi kokemus Karjalassa. Pyhäjärvi, joka on toisella puolella, ei tarjoa samaa miellyttävää näkyä. Maatilan nykyinen omistaja puuhaili innokkaasti paikan kauneuden lisäämistä, mikäli tämä saattoi tapahtua taiteen avulla. Muutamat hänen viime vuosina puutarhaan istuttamansa omenapuut antoivat runsaita toiveita pikaisesta hedelmäntuotannosta. Eipä ilmanalakaan taida olla niin vallan epäsuotuisaa tässä suhteessa, sillä on esimerkkejä siitä, että Suomen pohjoisemmissakin osissa omenapuut joskus ovat kantaneet hedelmiä. Sahalaitos on hyvän vedensaannin vuoksi paremmanpuolisia. Sangen terveellinen se on lähiseudun rahvaalle, kuten sellaiset laitokset aina ovat. Sen kautta rahvas oppii panemaan arvoa metsäänsä paremmin kuin minkään muun ohjauksen avulla. Talonpoika, jolla on tilaisuus vaihtaa

tukkinsa selvään rahaan, pitää aina huolta siitä, ettei tämä rahalähde tulevaisuudessa häneltä kuivu. Se taaskin, jolla ei ole tätä tilaisuutta, ei pidä metsää minkään arvoisena eikä tunne, huolimatta kaikista ohjeista ja säännöistä, metsänhoitoa, sillä hän pitää niitä kaikkia pelkkänä loruna ja tyhjänä puheena, eikä usko metsänsä kelpaavan muuksi kuin kaskeksi polttaa. Näin on rahvas Hirvensalmessa, Mikkelissä ja useilla toisilla seuduilla tehnyt. Näiden seutujen talonpojan täytyy monen peninkulman päästä hankkia itselleen kelvollisia hirsiä; jopa muutamat hankkivat polttopuunsakkin ulompaa. Sellaisilla seuduilla taas, missä jollakin lailla voi ansaita metsällään, talonpoikain näkee vuosittain myyvän melkoisesti metsäänsä, ja kuitenkin se on parempi kuin edellisten. Muutamilta Puhoksen lähellä asuvilta talonpojilta, jotka äsken olivat vieneet tukkilauttansa sahalle, kysyin kuinka suuren summan arvon he tänä vuonna olivat voineet myydä metsäänsä. Kuulin ihmetellen heidän saaneen tukeistaan noin 80 ruplaa ja kysyin edelleen: „Montako vuotta luulette metsäänne riittävän, kun vuosittain sitä näin karsitte?“ He eivät pelänneet mitään pikaista loppua. „Hakkaamme tulevana vuonna“, he vastasivat, „toisesta paikasta ja samoin seuraavina vuosina, kunnes tukit ovat taas ehtineet kasvaa siinä paikassa, mistä niitä otimme tänä vuonna, ja sitten menettelemme taas samassa järjestyksessä.“ — Puhoksesta ajoin komissiooni-maanmittari Telénin seurassa „Lepolahti“ nimiselle maatilalle, jonka omistaja on hänen veljensä. Jotenkin lähellä Puhosta olevalta korkealta mäeltä, jonka yli kuljimme, oli mitä kaunein näköala Orivedelle. Jos olisin ollut maisemamaalaaja, olisin arvelematta kernaasti noussut kääseistä ja kuvannut tämän ihanan näyn paperille, mutta koska minulla ei tätä lahjaa ollut, ajoin yhä eteenpäin. Lepolahden maatilalla vietin monta hauskaa päivää. Vihdoin läksin sieltä 17:ntenä päivänä ja kuljin muutamia neljännespeninkulmia takaisinpäin samaa tietä, jota Puhoksesta olin tullut, Niinikummulle, tavatakseni vanhaa talonpoikaa Makkoista, joka oli seudun kuuluisin „loihtija“. Kotvan aikaa sateen jälkeen, joka tiellä oli yllättänyt minut, tulin Niinikummulle, ollen kahden vaiheilla, pitikö minun ensin poiketa Makkoiselle vai erääseen herraskartanoon, joka oli vallan lähellä Makkoisen tilaa. Valitsin

edellisen ajatellen, että hän mieluummin ilmaisisi minulle tietonsa, kun piti minua omaan säätyynsä kuuluvana, kuin jos herraskartanosta tullen olisin poikennut hänen luoksensa. Ukko, jolla oli valkea pitkä parta, näytti minusta aika oudolta, ollen vähän todellisen noidan näköinen. Tervehdittyäni häntä ja puhuttuani muutaman sanan, huomasin hänen vieressään hänen käyrän nuuskasarvensa, josta päätin, että hän oli tottunut nuuskaaja. Otin siis esille nuuskarasiani ja tarjosin hänelle näpillisen nuuskaa. Ehkä epäillen että tässä piili jokin taika, ei ukko mitenkään suostunut ottamaan tarjoamaani, ennenkuin itse ensin olin ottanut ensimäisen hyppysellisen. Sitten hän rupesi enemmän luottamaan nuuskarasiaani ja minuun itseeni ja kertoi kaikennäköistä ihmeparannuksistaan. Paras hänen mielestään oli se, jota hän kauan aikaa sitten oli käyttänyt erään Vaasan kauppiaan vaimoa varten. Makkoinen oli näet ollut käymässä tässä kaupungissa ja oli asunut erään kauppiaan luona. Tämän rouva sairasti vaikean-puolista tautia, josta ei yksikään kaupungin lääkäreistä ollut voinut häntä pelastaa. Makkoinen, joka oli kuullut puhuttavan tästä, sanoo kauppamiehelle: „Mihin kelpaavat teidän monet lääkärit, he eivät monessa kuukaudessa kaikki yhdessä voi parantaa kipeätä ihmisparkaa, jonka karjalainen talonpoika, jos suvaitsette, on tekevä terveeksi lyhyessä ajassa.“ Kauppias oli heti kaikin tavoin pyytänyt Makkoista käyttämään parannuskeinoaan ja oli kysynyt, tarvitsiko hän sitä varten apteekista jotakin, joka heti oli hankittava. „Kourallinen suoloja“, vastasi Makkoinen, „on kaikki, mitä tarvitsen.“ Sen sanottuaan hän meni vajaan, ollakseen häiritsemättä, kuten hän itse sanoi, luki suoloihin loihtunsa ja käski antamaan ne rouvalle juoda veden seassa. Tämä tapahtui, ja seuraus oli se, että rouva heti tunsi itsensä paremmaksi ja ennen pitkää oli vallan terve. Lääkärit olivat sitten hyvin uutterasti koettaneet saada tietää hänen parannuskeinonsa, mutta hän ei ilmaissut heille salaisuuttaan. Jätän laveammin kertomatta, miten kauppias sekä tällä kertaa, että Makkoisen sen jälkeen käydessä Vaasassa, kohteli häntä niin hyvin kuin suinkin saattaa ajatella. Nyt kuului olevan jo kaksitoista vuotta kulunut siitä, ja Makkoinen pyysi minua hakemaan samaa kauppiasta; hän selitti minulle

kadun ja kulman, missä hän muka asui, eikä epäillyt, ettei minut mitä paraiten otettaisi vastaan, jos toisin terveisiä vanhalta Makkoiselta Karjalasta. — — Tällaisiin juttuihin, joita usein kuulee suomalaisten viisaiden kertovan, saattaa olla kolmenlainen syy. 1. Joku tekee heistä pilaa, tekeytyy sairaaksi ja antaa loihtijan parantaa itsensä, jolloin parannuskeino tavallisesti onnistuu ja vahvistaa loihtijassa sitä vakaumusta, että tämä on hänen voimakkaiden sanojensa vaikutusta. 2. Joku todella sairas vetoaa loihtijan apuun ja paranee, josta voisi mainita useita esimerkkejä. Tämä kuuluisi uskomattomalta, ellei tiedettäisi, miten potilaan mielikuvitus voi vaikuttaa taudin lakkaamiseen. Muuan vallassäätyläinen Karjalassa kertoi, kuinka loihtija oli onnellisesti parantanut hänen silmänsä. Häntä olivat kipeät silmät kauan vaivanneet, liekkö hänellä ollut kaihi vai muu silmätauti, sitä en nyt muista. Pitäen luonnollisestikkin tarkkaa huolta näkönsä säilyttämisestä, joka jo siihen määrään oli heikontunut, ettei hän voinut lukea kirjaa, hän oli käynyt Kuopion lääkäreissä, jotka eivät olleet voineet antaa hänelle vähintäkään toivoa, vaan olivat selittäneet, että hän välttämättömästi ennen pitkää oli menettävä senkin vähäisen silmien valon, joka hänellä oli vielä jäljellä. Saatuaan tämän ankaran lausunnon hän oli lähtenyt Savonlinnaan ja kysynyt neuvoa sikäläiseltä lääkäriltä, joka oli vahvistanut edellisten lausunnon. Palattuaan kotia nämä synkät toiveet muassaan, hän oli tavannut loihtijan, joka oli vakuuttanut, että hän oli parantuva yhdessä ainoassa yössä. Kuitenkin jo hylättynä kohtalonsa nojaan oli hän ajatellut: „Jos minun kuitenkin välttämättömästi täytyy menettää näköni niin voi olla yhdentekevää, jos se tapahtuu viikkoa aikaisemmin tämän loihtijan toimesta.“ Hän alistui siis tämän parannusyrityksiin. Illalla hänen maata pannessaan oli loihtija sitonut hänen silmilleen jonkunlaista haudetta, jolle hän ensin oli lukenut loihtulukunsa. Sairaan täytyi sitä ennen sulkea silmäluomet ja nimenomaan luvata olla avaamatta niitä ennenkuin loihtija tuli hänen luokseen, joka oli tapahtuva seuraavana aamuna noin kello 3:n aikaan. Jos hän sillävälin vähänkin aukaisisi silmiään, oli loihtija vakuuttanut, että hän heti paikalla tulisi umpisokeaksi, ja ettei häntä koskaan sen-

jälkeen voisi parantaa. Potilas lupaa järkähtämättä noudattaa tätä määräystä ja odottaa, vähääkään liikuttamatta silmiään, levottomasti aamua. Vihdoin tuli sovittu aika, ja loihtija astuu sisälle, mutisee ensin muutamia loihturunoja ja menee sitten sairaan luo. Sitten hän ottaa pois siteen, pesee silmäluomet ja käskee potilaan avata silmänsä. Parasta kaikesta oli, että tämä heti oli nähnyt sangen hyvin, ja vielä tänä päivänä hänellä on hyvä näkö. Ei oltu saatu tietää, mistä se puuro oli tehty, jolla hänen silmiään oli haudottu. Sillä oli ollut inhoittavan löyhkäävä haju, sen hän vaan tiesi. Useita sellaisia parannustapauksia voisin mainita, jotka täten vakaannuttavat loihtijan maineen ja vetävät hänen luokseen apua tarvitsevia. — Vielä on 3:s syy rahvaan kummallisiin kertomuksiin loihtijoista, nimittäin se, että nämä itse keksivät ja luulottelevat kansalle kaikennäköistä, vetääkseen sen huomion suuremmassa määrin puoleensa. Näin saattoi olla äsken mainitun Makkoisenkin parannusjutun laita, sillä kuuluu juuri asiaan, että kertomuksen todistajiksi etsitään kaukaisilla seuduilla asuvia, kuten esim. vaasalaisia, kun loihtija itse asuu Karjalassa, sillä niitä ei kukaan saata niin helposti kuulustella ja siten saada vakaumusta päinvastaisesta asianlaidasta. Mutta palaan Makkoiseen. Kuunneltuani useita hänen kertomuksiaan ja vastineeksi kerrottuani hänelle jotenkin samanlaisia, pyysin häntä lausumaan minulle muutamia loihturunojaan. Hän vastasi ensin vältellen, että hän jo oli suurimmaksi osaksi unhottanut ne, mutta kun toistamiseen olin häntä pyytänyt ja lukenut hänelle muutamia ennen kokoamiani, hän siihen suostui. (Luin hänelle suomalaisia sananlaskuja ja muiden muassa seuraavan: „Paha mies on parratoinen, paha pitkän parran kanssa.“ Kuultuaan tämän sanoi ukko: „Leikata toki pitäisi minunkin partani.“) Hän halusi kuitenkin, vähän koeteltuaan runojaan lausua, muistinsa virkistykseksi kaikkein ensiksi saada muutaman ryypyn viinaa. Hän sanoi vallan mahdottomaksi ilman tätä valmistusta muistaa mitään asiallista. Ostin hänelle nuorelta emännältä viinaa, mutta menetin siten kokonaan pelin. Sillä vaikka vanhus viinaa nautittuaan tuli avomielisemmäksi, oli siitä se epäedullinen vaikutus hänen puheeseensa, joka jo luonnostaan oli hieman epäselvää, että se tuli vielä paljo seka-

vammaksi. Suurimmalla vaikeudella voin erottaa sanat toisistaan ja jos erotinkin ne, ei ukko koskaan malttanut levätä sen vertaa, että olisin ehtinyt kirjoittaa ne muistiin. Juuri kun minun piti kirjoittaa jotakin riviä, oli hän jo ehtinyt runon toisiin osiin, niin ettei tästä voinut tulla mitään yhtenäistä. Ainoat, mitkä voin panna kirjaan, olivat muutamat mytologiset nimet ja paikat, jotka hänen sanellessaan runoja painuivat mieleeni, ja jotka kirjoitin muistiin. Näin ollen olisin kauempaa viipymättä lähtenyt pois täältä, ellei minulle olisi kerrottu, että pitäjän räätäliä Kinnusta odotettiin tänne samana iltana. Paitsi että sellaiset miehet usein osaavat lauluja ja runoja, joiden oppimiseen heillä on parempi tilaisuus kuin muilla, ollessaan työssä pitäjällä, tai jotka he itse joutohetkillään sepittävät, olin tästä Kinnusesta erityisesti kuullut, että hän asiasta tiesi jotakin. Päätin siis jäädä tänne yöksi. Kinnunen tulikin eikä edes kieltäytynyt ilmaisemasta minulle mitä tiesi. Oli vaan vahinko, ettei hän tietänyt niin paljoa kuin olin odottanut. Sadut huvittivat häntä enemmän, ja niitä hän lupasi huvikseni kertoella vaikka kolme päivää läpeensä, kuten hän itse mainitsi. Minun ei kuitenkaan tehnyt mieli kestitä häntä viinalla kolmea päivää; huomasin näet että tämä oli välttämätön korvaus hänen vaivoistaan. Tämän vuoksi olisin seuraavana aamuna lähtenyt matkaan, ellei jatkuva sade olisi pidätellyt minua melkein iltaan saakka. Kuuntelin siis sen päivän Kinnusen satuja, ja suurella mielihyvällä (en saata sitä kieltää). Itse sadut tosin usein herättivät jotenkin vähäisen mielenkiintoa, mutta kertojan suuri taito lystillisesti esittää ne korvasi täydelleen niiden puutteellisuuden. Kinnusen luontainen taipumus sekä käsienliikkeillä että puheellaan matkimaan asiaa tai esinettä sekä tekemään se ilmieläväksi ja havainnolliseksi, olisi varmaankin koristanut teatteria paremmin kuin monen muun taito, joka on antautunut tähän ammattiin. Kinnusella vaan olisi pitänyt olla lasinen kuiskuttaja jotenkin kannunvetoisen pullon näköä, jotta hän joskus olisi saanut turvautua sen neuvoihin.

Ennenkuin lähden Niinikummun talosta, tulee minun mainita eräs seikka, jota ehkä olisi paras olla mainitsematta. Kohta tultuani Makkoiselle tuli tänne eräs vanha mamselli edellä mainitusta

herrastalosta. En tiedä tuliko hän sattumalta vai oliko Makkoisen väkeä, joka helposti oli saattanut ruveta minua epäilemään, ollut häntä noutamassa. Hän teki minulle kaikenlaisia kysymyksiä, muiden muassa osasinko ruotsia, jota kuitenkin juuri puhuin hänen kanssaan, ja sitten, osasinko saksaa, joihin molempiin kysymyksiin vastasin myöntävästi, lisäten kuitenkin saksankielen taitoon nähden, että osasin sitä sen verran kuin kotimaassa oli ollut tilaisuutta sitä oppia, kun en ollut voinut matkustella Saksassa. En tiedä, oliko hän jossakin suhteessa voinut väärinkäsittää vastaustani, vai miksi hän minulta mitään enempää kysymättä taas meni tiehensä. Olin odottanut, että hän ensiksi olisi kysynyt, kuka olin, mutta sen hän kokonaan unhotti. Kysyin hänen mentyänsä, kuka hän oli, ja sain tietää, että hän oli kartanon herran sisar. Hetken kuluttua joku talon väestä, joka oli käynyt herraskartanossa, sanoi, että minua haluttiin nähdä siellä. Meninkin sinne ja tapasin siellä taas mainitun naisen. Herrakin itse tuli kohta jäljestä sivuovesta saliin ja teki minulle muutamia kysymyksiä, joihin vastasin. Pyytämättä minua edes istumaan hän taas katosi kiireisesti. Odotin hetken, sillä tahdoin ainakin sanoa hyvästi herralle, mutta häntä ei kuulunut, jonka vuoksi taas menin Makkoisen taloon, jossa minua kohdeltiin erittäin hyvin ja vieraanvaraisesti. Sittemmin sain kuulla, ettei tällä herralla, omasta mielestään pahaksi onneksi, ollut väkeänsä saapuvilla, jotta olisi voinut vangituttaa minut. Mutta miksi hän ei tehnyt sitä seuraavana päivänä, koska hän kuitenkin varmasti tiesi, että yhä olin hänen naapurinsa luona? Tämä epäedullinen poikkeus karjalaisesta vieraanvaraisuudesta johtui, kuten lukija helposti huomaa, väärinkäsityksestä. Ja sen sijaan, että ihmettelisin tätä, pidän pikemmin omituisena, etten koko matkaltani voi mainita ainoatakaan toista esimerkkiä sellaisesta poikkeuksesta.

18:ntena päivänä tulin Kiteen pappilaan, jossa kirkkoherransijaisen Steniuksen luona olin kaksi vuorokautta. Jaaman kylässä asuvan Pentti Hirvosen luona, jolla, ollen itse kirjoitustaitoinen, muutamien talonpoikien vakuutuksien mukaan oli koko joukko kirjoitettuja runoja, en voinut käydä, koska Jaaman kylä oli jotenkin syrjässä tieltäni. Menin sen sijaan tapaamaan Olli

Halttusta Ruppovaaraan, joka ei ollut niin syrjässä. Tultuani Ruppovaaraan, tapasin ensin mainitun Halttusen serkun, jolla oli kylän paras tila. Hän otti minut sangen kohteliaasti vastaan, pyysi minua käymään sisälle ja lupasi lähettää noutamaan Ollia. Oltuani täällä hetken, tuleekin Olli, joka täällä yleisesti on tunnettu „maisterin“ nimellä, minkä hän luultavasti on saanut siitä, että osaa kirjoittaa jotenkin selvää käsialaa. Käännyin hänen puoleensa ja kysyin, osasiko hän paljon runoja, johon hän vastasi myöntävästi, mutta kohta senjälkeen hän viittasi isäntää tulemaan kanssaan ulos. Siellä hän luultavasti tuumi ja punniskeli toisen kanssa, oliko hyvä ilmaista niitä. Sillä suomalaisista runolaulajista ei vielä ole se pelko kadonnut, että heidän runonsa mahdollisesti ovat sitä laatua, että he niistä joutuvat edesvastuuseen. Tällaiseksi olen asianlaidan melkein kaikkialla huomannut. Vähitellen ja huomiota herättämättä he koettavat saada varmuutta siitä, että asianlaita on päinvastainen. Niin esim., kun ennen keräämistäni loihturunoista olen lausunut jonkun voimakkaamman manauksen pahaa vastaan, on minulta monta kertaa kysytty, mistä olen saanut nämä runot. Helposti huomaa, minnepäin kysymys kallistuu, ja sen vuoksi olen tällöin aina sanonut unhottaneeni sen henkilönnimen, joka on ne minulle antanut. — Kotvasen kuluttua Olli taas tuli sisään ja aikoi ruveta lausumaan runojansa, mutta „maisterin“ kävi, kuten monen muun, ettei oikein tahtonut päästä alkuun. Hänen muistinsa helpottamiseksi en pitänyt tehottomana hänen muistielintensä voitelemista viinaryypyllä, ja siinä onnistuinkin paremmin kuin Makkoisen suhteen. Viipyessäni tässä talossa, isäntä näytti minulle kirjastonsa, joka talonpojan kirjastoksi oli sangen hyvä. Paitsi lukuisia hartauskirjoja oli siinä myös „Eläinten tautikirja“ Gananderilta sekä muutamia Juteinin kirjoitelmia. 21:ntenä päivänä läksin täältä Potoskavaaraan, josta minulla myös oli tiedossa runonlaulaja Juhana Kattilus. Kuljettuani maitse neljännespeninkulman matkan tulin pitkälle ja kaidalle, Kiteen järveen pistävälle niemelle, jolla oli muutamia taloja. Täältä minun piti saada soutaja lahden poikki, jonka toisella puolella Potoskavaara oli jonkun matkan päässä rannasta kohoavalla ylängöllä. Toisella rannalla minulle tapahtui se onnettomuus, että

pyssyni, jonka olin asettanut puuta vasten pystyyn, auttaessani soutajaa veneen vedossa rannalle, kaatui kiveä vastaan, ja haulit valuivat siitä ulos. Lohdutin itseäni niin hyvin kuin voin tämän onnettomuuden suhteen ja kuljin miehen opastusta seuraten ylös kylään. Vaikkei hänen puheensa mukaan olisi pitänyt olla enempää kuin näpeä neljännespeninkulma Kattiluksen tilalle, astuin vähintäin yli puolen peninkulman, monta mutkaa kun sain tehdä, sillä ei edes rannasta johtanut mitään polkua, jota olisi voinut seurata. Tapasin sitten niityllä lähellä erästä taloa tyttöjä, jotka pesivät vaatteita. Kysyin, oliko talo Kattiluksen, mutta siihen he vastasivat kieltävästi ja neuvoivat minua muuten taloon, josta voin saada opastusta Kattiluksen luo. Sisällä tapasin miehen, joka osotti minulle polun. Kuljettuani sitä saavuin viimein etsimääni taloon. Emäntä otti minut hyvin vastaan, ja koska oli päivällisaika, hän laittoi minulle päivällistä, ilman että minun edes tarvitsi pyytää ruokaa. Vanhin poika, Juhana, oli paraikaa kalassa ja tuli vasta iltapäivällä kotia. Ollenkaan estelemättä hän antoi minulle runot tai oikeammin laulut, mitä osasi. Tämä Juhana oli merkillinen mies siitä, että hän vähemmässä kuin puolessa vuodessa oli ilman kenenkään johtoa oppinut kirjoittamaan jotenkin selvää käsialaa. Hän oli edellisenä talvena ollut potilaana ja silloin ajanvietteeksi harjoitellut kirjoittamista. Nyt hän jo kirjoitti aika hyvin ja, mikä harvinaisempaa on talonpoikaiskirjoittajissa, kirjoitti sanat oikein raamatunkielen mukaisesti. Talon tytär, tämän Juhanan sisar, innostui niin lukemaan Topeliuksen runoja ja muutamia muita suomalaisia kirjoja, joita minulla oli mukanani, että kokonaan oli unhottaa häät, joihin hänen illalla piti lähteä. Olisin muuten vielä samana päivänä lähtenyt täältä, elleivät seuraavana päivänä vietettävät naapurin pojan häät olisi houkutelleet minua jäämään. Hänen valittu kaunokaisensa oli toisesta kylästä, jonne häävieraat jo päivää ennen olivat lähteneet. Minä puolestani pidin parempana viettää häitä ainoastaan jälkimäisessä paikassa. Odotin siis Kattiluksella seuraavan päivän iltaan saakka, jolloin Juhana Kattiluksen seurassa, joka niinikään oli jäänyt kotia, läksin yli puolen neljännespeninkulman päässä olevaan häätaloon. Jos kohta olin kuokkavieras, otti talonväki minut sangen

hyvin vastaan, etenkin huilu teki minut vielä enemmän tervetulleeksi. Kotvan aikaa odotettuani ja pantuani odotusaikana muutamilta tänne kokoontuneilta miehiltä runoja kirjaani, saapui morsiuspari useiden muiden seurassa morsiamen kodista. Heitä tervehdittiin muutamilla pyssynlaukauksilla; minullakin oli haulipyssyni mukana. Lisäksi heille tulijaisiksi tarjottiin viinaa, jota isäntä kantoi heille jo pihalle vastaan; emäntä taas (tai joku joka häntä edusti) vastaanotti heidät olutkannu kädessä. Puhemies, joka johti jonoa, sai vasta useiden menojen jälkeen viedä seurueen sisälle. Hänen tervehdittyänsä kysyttiin, kuten Karjalassa ja Savossa on tavallista: „Mitä vieraalle kuuluu?“, johon hän myös tavallisuuden mukaan vastasi: „Rauhassa vaan ollaan kaikki.“ Sitten häneltä kysyttiin, kuka hän oli, mistä kotoisin ja millä asioilla liikkuva. Tähän hän vastasi kuvalauseilla. Tehtävästään hän esim. kertoi löytäneensä ja ottaneensa kiinni kookkaan kotkan, joka oli riehunut hänen kananpesässään; kana ei ollut luopunut kotkasta, vaikka olisi voinut vapautua sen kynsistä. Oli luultu sitä lumotuksi ja koska kerta oli saatu kotka kiinni, niin tahdottiin urkkia selville, mistä se oli kotoisin, ja kun se nyt oli lentänyt tänne, arveltiin sen mahdollisesti olevan kotoperin täältä, ja se tahdottiin nyt tietää. Isäntä, joka kysymykset teki, sanoi, ettei hän voinut ruveta pitempiin puheisiin heidän kanssansa, elleivät he näyttäneet passiansa, niin että tiesi, olivatko rehellistä väkeä. Puhemies vastasi siihen olevansa yhtä halukas kuin velvollinenkin, mutta sanoi ensin tahtovansa istua, väsynyt kun oli pitkästä matkastaan. Pyydettiin siis heitä kaikkia istumaan pöytään, jolle jo aikaisemmin oli ruuat valmiiksi kannettu. Morsian „kaason“ ja „rytkän“ kanssa istui pöydän takana sulhasen vieressä, jonka viereen myös „kosiomies“ asettui. Molemmin puolin tätä ryhmää istuivat äskenvihityn parin lähimmät sukulaiset, ja muuten istuttiin, miten vaan oli sattunut. Ensin viina kiersi pöytää ja kosiomiehen ottaessa ruokaryypyn isäntä selitti, ettei hänen tarvinnut antaa muuta passia, koska jo tästä kyllä saattoi nähdä, että he olivat rehellistä väkeä. Kylläpä, ajattelin, ravintoloissamme vilisee kymmenen kertaa rehellisempää väkeä! Tarjotut ruuat eivät olleet eriskummaisesti valmistettuja eivätkä varsin monet. Leipää

ja voita, kalaa (tuoretta ja suolattua), rokkaa, piimää ja piiraita — siinä kaikki. Oluthaarikka kierteli jotenkin uutterasti. Kuitenkaan ei mitenkään saata ylistellä oluen hyvyyttä; sitä ei likimainkaan voinut verrata hämäläiseen ja uusmaalaiseen olueeseen; se tuskin oli tavallista kaljaa parempaa. Ensi syömävuorolla morsian ei syönyt mitään, vasta toisella vuorolla hän sen teki. En tiedä mistä tämä tapa on johtunut, ehkäpä siitä, että hän tahtoi osottaa yhtä suurta kohteliaisuutta sekä ensi että toisen pöydän vieraille. Sen hän teki ainoastaan siten, että hän edellisten syödessä, joilla muuten oli etuoikeus istua, oli pelkkänä katsojana, ja jälkimäisten syödessä otti osaa ruokain nautitsemiseen. Sen kautta syntyi jonkunmoinen tasapaino, eikä kummatkaan voineet pitää itseään halveksittuina. Tästä näkee miten talonpojat pulmallisissa tiloissa, jommoinen esim. kysymys arvoluokasta aina on ollut, osaavat käyttäytyä luontevasti. Minulla oli todellinen huvi kuunnella pöytäkeskusteluja. Vaikkei ainoatakaan herrasmiestä, ei pappia eikä nimismiestä ollut läsnä — minua näet pidettiin vertaisena, jota ei tarvinnut häikäillä — niin ei täällä tapahtunut mitään, joka olisi loukannut säädyllisyyttä. En nyt, enkä myöhemmin, nähnyt yhtään juopunutta, joka olisi voinut tehdä pahennusta seurassa. Tämä kuuluu uskomattomalta niistä, joilla ei ole ollut tilaisuutta oppia tuntemaan suomalaista rahvasta muualla kuin lähempänä rannikkoa sijaitsevilla seuduilla, missä usein vallassäätyläistenkin läsnäollessa näkee kaikenmoista vallattomuutta harjoitettavan. Mutta ne, jotka ovat matkustelleet Karjalassa tai ainakin muutamissa seuduin Savoa, varmaankin helpommin käsittävät ja myöntävät tämän mahdolliseksi. Sittenkuin ilta-ateria oli ohi ja ruuat korjattu pöydältä, tanssi nuoriso sekä pirtissä että porstuassa ja pihalla. Soittajaa tosin ei ollut, mutta sen sijaan laulettiin. Väliin minä autoin soittamalla huiluani, ja siihen he olivat erittäin tyytyväiset, huomauttaen, ettei heillä koskaan ollut ollut sellaista soittoa häätilaisuuksissaan. Vanhimmat istuivat jutellen keskenään milloin talousasioista, milloin uskonnosta ja kaikenlaisista aineista, jotka heitä huvittivat. Muutamat kertoivat satuja ja hauskoja pilajuttuja, toiset lauloivat lauluja ja runoja, toiset taas ottivat osaa nuorison leikkeihin. Myöhään il-

lalla nuori pari meni morsiussänkyyn, joka oli valmistettu aittaan. Vieraat saattoivat heidät sinne ja otettuaan heiltä jäähyväiset, palasivat huvitteluihinsa. Toiset menivät levolle, mutta monet valvoivat koko yön. Varhain seuraavana aamuna, noin 3:n ja 4:n välillä istuttiin taas pöytään, ja noin 8:n ja 9:n välillä toistamiseen. Morsiamella tai oikeammin nuorella emännällä eli miniällä oli nyt jonkunmoinen alkajaistoimitus, se nim., että hän tarjosi viinaa ja olutta kaikille vieraille, joiden hänen omasta kädestään tuli ottaa lasi. Sen jälkeen hän jakoi lahjoja appivanhemmilleen, langoilleen ja kälyilleen, lähemmille sukulaisilleen sekä kosiomiehelle, kaasolle ja rytkälle. Niinä oli paitoja, kintaita, vöitä, nenäliinoja, sukkia y. m. Kuului asiaan, että hänen itse piti pukea anopille aiottu paita tämän ylle, mutta — se huomattakoon — muiden vaatteiden päälle. Anoppi oli sitten jonkun aikaa tässä paidassa, ja se näytti hyvin hullunkuriselta; vieras ei olisi voinut luulla muuta, kuin että hän paitasillaan vietti poikansa häitä. Saman kunnian nuori emäntä osotti kosiomiehellekin. Sitten alkoi täkäläisissä häissä esiintyvä tapa, nimittäin rahojen kokoaminen morsiamelle. Oli niitä, jotka antoivat 75 kopeekkaa, toisia jotka antoivat 50; vähin määrä oli 20 kopeekkaa. Monet antoivat ruplan ja enemmänkin. Kun nämä rahat oli koottu sekä lisäksi vähän pitäjän köyhille, pantiin toimeen morsiamen hyväksi toinen keräys. Se tehtiin „kirkko-avisionin“ nimellä. Jokaisen, joka tahtoi lunastaa kirkon, tuli panna pöydälle joku kolikko tai myös, jos niin tahtoi, setelirahaa. Viimeksi antanut sai omakseen kirkon, kunnes joku taas hänen jälkeensä pani kolikkonsa. Särjin itselleni noin ruplan verran pieniä rahoja ja lunastin ainakin 50 kertaa kirkon Hämeeseen, mutta oli aina niitä, jotka myöhemmin lunastivat kirkon sille kylälle tai talolle, josta olivat kotoisin. Tätä kilpailua kesti kauan ja se tuotti morsiamelle paljon rahaa. Edellinen ja tämä jälkimäinen keräys tuottivat yhteensä vähän päälle 40 pankkoruplaa. Sitten nuori emäntä rupesi ottamaan osaa talousaskareihin, auttoi päivällispöydän kattamisessa ja ruokien korjaamisessa aterian jälkeen sekä muissakin tehtävissä. Kaduin sittemmin, etten ollut käynyt morsiamenkin kodissa näkemässä, miten häitä siellä vietettiin. Tosin Kattilus minulle siitä kertoi,

mutta kysymällä ei kuitenkaan koskaan asiasta saa samaa käsitystä, kuin milloin omin silmin sen näkee. Sulhasen tullessa sinne seurueensa kanssa kuului sielläkin olleen jotenkin samoja juhlamenoja kuin ne, joilla äsken kerroin hääjoukkoa vastaanotetun morsiusparin sekä muun seurueen saapuessa sulhasen kotiin. Kosiomies silloin tavallisesti, niin kerrottin, tekaisee itselleen nimen ja asian, sanoen jotenkin tähän tai tämänkaltaiseen tapaan, että hän esim. on Ananias suuren poika (raamatussa esiintyvä nimi), että hänen herrallansa on hyvällä ja kauniilla paikalla ihana yrttitarha, missä kaikki muut puut, paitsi zittimpuuta (raamatullinen nimi) hyvin menestyvät, että hän nyt täydennyksen vuoksi halusi istuttaa tämänkin puun ja että hän oli lähettänyt palvelijansa etsimään jotakin sen tainta. He olivat kuulleet, että täällä (morsiamen isän talossa) piti olla tuollainen puu ja olivat senvuoksi tulleet tänne, toivoen saavansa siitä jonkun vesan, itse runkoa eivät aikoneet mitenkään vahingoittaa. He vakuuttivat samalla, että tämä vesa sen hoidon alaisena, joka heidän herransa puolelta alati tuli tämän yrttitarhan osaksi, oli hyvin viihtyvä ja ennen pitkää kantava hedelmiä. Kerrottiin senjälkeen meneteltävän samoin kuin sulhasen kodissa. lukuunottamatta että, kun hääjoukko lähtee sieltä, kosiomies kysyy, ovatko morsiamen isä ja äiti elossa ja sen jälkeen, mitä he tahtovat antaa omaisuudestaan poislähtevälle tyttärelleen. Muutamat antavat silloin lehmän, lampaan, tai jonkun vaatekappaleen; mutta välttämättömästi tulee tällöin aina luvata tyttärelle viikate, sirppi ja kassara.

Vielä tänä päivänä näkee Karjalassa joskus muutamia muita tapoja esiintyvän häissä. Ne ovat kuitenkin erilaiset eri pitäjissä, eikä niitä siis voi koota yksien ainoiden häämenojen kuvaukseen. Sillä on aina oleva vaikeaa ratkaista, ovatko nämä eri juhlamenot ennen muinoin yleisesti olleet käytännössä häissä. Monet temput, jotka vielä ovat käytännössä, lienevät ikivanhat, mutta toiset johtunevat taas uudemmilta ajoilta. Olisi suotavaa, että joku, jolla olisi tilaisuus itse olla läsnä useissa suomalaisissa häissä, pitäisi silmällä niissä esiintyviä tapoja ja vertaisi niitä keskenään. Helpommin kuin mitä millään muulla keinoin on mahdollista, saataisiin täten selville, mikä niissä on muinaisaikaista, ja valmistet-

taisiin tietä täydellisempään tietoon itse häistä sekä jossakin määrin muista niistä riippuvista seikoista. Toivoen asiantuntevien vastedes antavan lisätietoja, luulen olevani velvollinen kuvaamaan muinaissuomalaisten naimatapoja tai oikeammin mainitsemaan niistä muutamia hajanaisia piirteitä. Naimiset olivat tärkeimpiä tapauksia heidän perhe-elämässään. Kosiomiehen täytyi olla kokeneimpia miehiä. Kaikkia seikkailuja, esteitä, vaaroja ja vahinkoja tuli hänen, niin sanoakseni, mennä miekka kädessä vastustamaan. Kaikkea pahaa, minkä kadehtijat, noidat, velhot, tietäjät y. m. loivat hänen ja hänen seurueensa eteen, täytyi hänen osata vastustaa ja torjua. Mutta tämä oli vaan ikäänkuin valmistusta tiellä, sillä toiset ja vaikeammat asianhaarat kohtasivat pian morsiamen vanhempain kodissa. Saavuttuaan tänne onnellisesti, kosiomies lasketteli ylistyspuheita kosijasta, tai kuten joskus näyttää tapahtuneen, viimemainittu teki sen itse. Täällä asetettiin kosijalle useita ehtoja, kokeita, jotka hänen tuli suorittaa, ne kaikki tavattoman vaikeita ja vaarallisia. Tavallista näyttää olleen, että hänen täytyi suostua kolmeen kokeeseen. Nämä eivät useinkaan olleet helpompia ehtoja kuin ne, jotka Akilles määräsi Jasonille, kun tämä kosi kultaista taljaa. Kosijan viimein suoriuduttua kolmannesta eli viimeisestä kokeesta, tapahtuu kuitenkin, että viimeinen häneltä kielletään, jos kohta hän silloin kuitenkin useimmiten saattaa pitää morsianta omanaan. Pitikö kosijan silloin hänestä päällepäätteeksi maksaa jotakin, eli toisin sanoin, myivätkö vanhemmat tyttärensä, on seikka, josta on ollut erimielisyyttä. Muutamat ovat väittäneet, että näin oli asianlaita, mutta en oikeastaan tiedä, minkä nojalla. Vanha runo, joka käännöksenä esiintyy muun muassa Rühs'in teoksessa „Finland och dess innevånare“ (Suomi ja sen asukkaat) sivulla 13, muka on aiheena tähän väitökseen. Mutta tarvitsee vaan lukea sen viimeiset säkeet, niin voi tehdä yhtähyvin päinvastaisen johtopäätöksen. Kosija on näet edellä kertonut kaunokaiselleen, mitä on antanut tai oikeammin lahjoittanut hänen vanhemmilleen ja lähimmille sukulaisilleen (saadakseen heidät suostumaan morsianta kosijalle antamaan), jolloin morsian nimen omaan sanoo:

Vähänpäs hyvästä annoit,
Pikkuruisen kaunihista;
En huoli minä sinusta.

Tämän kautta tyttö yhtä selvästi selittää olevan hänen omassa vallassaan, tahtooko hän ottaa vai hylätä kysymyksessä olevan miehen. Hallussani on toinen hämäläinen runo, jossa kerrotaan, että Klaus Kurki, joka monta vuosisataa sitten oli Vesilahdella sijaitsevan Laukon tilan omistajana, tultuaan lemmittynsä vanhempien kotiin oli kysynyt: „Onkos teillä neittä myydä?“ Tämäkin antaisi jotakin aihetta edelliseen väitökseen, jos vaan tyytyisi näihin sanoihin, ottamatta huomioon mitä seuraavassa sanotaan:

„Kukas hullu muu kuin piika,
Jos ei hullu, niin on himmi,
Otti kihlat, anto kättä.“

Tästä päättäen täytyy siis tunnustaa, että tytöllä oli toiminnan vapaus. Samalla tavoin voinee toisiakin paikkoja selittää, jotka näyttävät tukevan edellistä käsitystä (esim. Topelius II. 8, I. 23, j. n. e.). Mutta kukapa voinee kieltää, ettei suomalaisillakin joku mahtisana vanhempien puolelta, sekä muinoin että nykyään, saata pakottaa tytärtä vastoin tahtoansakkin valitsemaan tuleva kohtalonsa. Onhan Europan valistuneiden kansojen sivistyneissäkin luokissa tuhansia esimerkkejä samasta kaikkivaltiaasta pakkokäskystä milloin isän, milloin äidin tai muun naittajan puolelta. Sielläkin tapahtuu, että tytär myydään, olkoonpa vaan, ettei käytetä tätä sanaa, mutta itse menettelyä ei voi peittää, vaikka nimikin muutetaan. Kuitenkin näemme, miten itse Väinämöinenkään, vaikka hän oli ylen mahtava, ei tahtonut käyttää valtaansa rajoittaakseensa kaunokaisen vapaata toiminta- ja valintavaltaa. Hän näet kosiessaan Tuuletarta (Tuulikkia) uutterasti anoi hänen suostumustansa, ensin kääntymättä isän tai äidin puoleen, näin jättäen meille arvokkaan esikuvan seurattavaksi. Mutta olkoon tämän asian laita miten tahansa; minä palaan alkuperäiseen kysymykseeni, josta tämä sivuseikka johti minut pois. Saatuaan vanhemmilta suostumuksen, ja usein pelkkä äidin suostumus lienee ollut riittävä, näyttää kosija heille sekä muille läheisimmille sukulaisille,

jotka nämät uudet siteet hänelle tuottivat, antaneen muutamia lahjoja. Syystä voitaneen väittää, ettei morsiantakaan näissä tilaisuuksissa unhotettu, sillä muutamat vanhat laulut viittaavat selvästi siihen. Niitä temppuja, jotka nyt mahdollisesti seurasivat, ei tarkoin tunneta. Näyttää siltä, kuin morsian tällöin olisi puettu jollakin erityisellä tavalla. Sillä henkilöllä, joka tämän pukemisen toimitti, on oma suomalainen nimensä „kaaso“. Luultavasti silloin myös nuori pari vieraidenmiesten läsnäollessa teki jonkunmoisen keskinäisen lupauksen. Sulhanen otti sitten kaunokaisensa rekeen tai hevosen selkään, ja seurue läksi sulhasen kotiin. Kaaso monesti täällä vielä kehotti sulhasta säveästi kohtelemaan valloittamaansa morsianta sekä elämään hänen kanssaan sovussa. — Tämä matka oli taas vaarallinen. Kosiomies ei koskaan tarpeeksi voinut varustautua pahansuopien ja kateellisten vehkeitä vastaan. Tämänpä vuoksi hän todellisissa rukouksissa kääntyi niiden voimakkaimpien jumaluusvoimien puoleen, joiden apua hän luuli tarvitsevansa noita vehkeitä torjuakseen. Heidän saavuttuaan sulhasen kotiin, appivanhemmat ja lähimmät sukulaiset olivat siellä heitä vastassa sekä onnittelivat nuorta paria, etenkin morsianta. Koko tämän juhlallisuuden kuluessa kosiomies ja kaaso lähinnä sulhoa ja morsianta nauttivat suurinta kunnioitusta. Useita kilpailuja näyttää heidän keskenään tapahtuneen, varsinkin sen johdosta, että kumpikin tahtoi omaa puolustettavaansa ylistellä. Ainakin esiintyy sellaisia kilpailuja ja ylistyksiä parissa vanhassa runossa, jotka vielä välistä esitetään Karjalassa. Koska en tunne ennen painettuja runoja, joihin kohta kohdalta voisin vedota äsken antamani kuvauksen tueksi, olen katsonut sopivaksi tähän liittää muutamia, jotka minulla on käsikirjoituksena. Niin esim. kosiomies lukee lähteissään kosijan kanssa matkaan:

Kave eukko luonnotar,
kave kultainen korea,
kuos mulle kultakangas,
valas mulle vaskivaippa,
jonka alla yöt lepäjän,
päivät päälläni pitelen;
jott'ei poika pois tulisi,
emon tuoma erkaneisi,
eksyisi emon tekemä,
hivus himmen lankiaisi.
Kave eukko luonnotar,
kave kultainen korea!
lähes tietä neuvomahan,
ratoa ojentamahan,

minne neittä naitanehen,
morsianta juohetahan.
Hako vastahan tulevi,
sekin katkaise kaheksi,
siitä syrjähän sysäjä,
mennä suuren, mennä pienen,
kulkea vähäväkisen,
mennä pitkän perkelehen.
Ukkoni isä ylinen,
mies on vanha taivahinen!
pistä aita pihlajainen,
aita rautainen rapaja,
ympäri minun väkeni,
kahen puolen kansastani;
vitsastele maan maoilla,
käännä kyillä, kärmehillä,
pää ulos, sisähän häntä,
kita kirrin laulamahan,
pään puoli päräjämähän
etisellä ilmallani,
takaisella puolellani,
kupe'ella kummallani.
Onkos vanhoa väkeä,
iankaiken istunutta
kanssani kavehtimahan,
kerallani keikkumahan,
jott'ei poika pois tulisi,
emän tuoma erkaneisi,
eksyisi emän tekemä,
vaimon kannettu katoisi!
Sata miestä miekatonta,
tuhat miestä miekallista,
kateita kaatamahan,
vastuksia voittamahan!
Kateilta silmä kaiva,
noialta nenä repäise,
valehelta vatsa viillä,
jotta hiiet himmastuisit,
perkeletkin peljästyisit,
karkuais maan katehet.

Maan jumaluuksia avuksihuudetaan. Kosiomies asettuu itse kellariin tai muuhun kuoppaan ja rukoilee seuraavasti:

Nouse nyt maasta mannun eukko,
pellosta peri-isäntä,
poian ainoan avuksi,
miehen kuulun kumppaniksi,
kanssani kavehtimahan,
kerahani keikkumahan,
etisellä ilmallani,
takaisella puolellani,
kupeilla kummallani.
Ei ne oo vasten itseäni,
eikä vasten joukkoa,
vaan on vasten vastuksia,
vasten vaivoja pahoja.
Lähes tuonne sie keralla
vetämähän vempeleestä,
aisasta avittamahan,
luokista lutistamahan.

Kalmaa rukoillaan seuraavalla tavalla. Kosiomiehen täytyy silloin joko torstai-iltana tai sunnuntai-aamuna mennä kalmistoon ja lausua:

Onko vanhoa väkeä,
iänkaiken istunutta,
jok' on viikon maassa maannut,
kauvan lieossa levännyt?
Noskaat maasta miekkamiehet,
hiekasta hevosväki,
pojan ainoan avuksi,
miehen kuulun kumppaniksi,
kanssani kavehtimahan.

Veden neitoset saavat seuraavan rukouksen osakseen (kosiomiehen tuli sitä lukiessaan asettua kummulle):

Nouse neitonen norosta,
hienohelma hettehestä,
neito lämmin lähtehestä,
muori mustasta muasta,
kanssani kavehtimahan,
kerallani keikkumahan,
etisellä ilmallani,
takaisella puolellani,
kupehella kummallani,
kateita kaatamahan,
vastuksia voittamahan.
Ei tuo vasten itseäni,
eikä vasten joukkojani,
vaan on vasten vastuksia,
vasten vaivoja pahoja.

Kosiomies lukee edelleen hevosta turvatakseen:

Otan mä Hiiestä hevosen,
vuoresta valitun varsan,
Hiien ruunan ruskeimman,
joll' on rautaset kapiot,
tulitukka, rautaharja.
Itse seppä Ilmarinen,
takoja ijänikuinen
kesät kengitti hevosta,
talvet tallikonkaria,
minun kosihin mennäkseni
Hiien linnan neitosia,
Rakkovuoren orpanoita,
jonk' ei kynnet kilpistele
ilmankahan iljennellä,
kalmankahan kalliolla.
Ukkoni tulinen miekka
tyvin tippui taivosesta,
päin pilvestä putosi
käteheni oikeahan;
jonka päivä päästä paistoi
kuu västistä välötti,
jolla hurttia hutelen,
poijes kalmat karkottelen
etiseltä ilmaltani,
takaselta puoleltani,
kupehelta kummaltani.

Täten kuvattuani muinaisaikaisia häämenoja palaan olooni Potoskavaaran talossa. Vieraat hajaantuivat nyt kaikki juhlamenojen päätyttyä ja matkustivat jälleen koteihinsa. Kumppanini Kattilus ja minä jäimme kuitenkin isännän kehoituksesta taloon iltaan ja vielä seuraavaan päiväänkin asti. Oli nyt juhannusaatto, jota täällä, kuten kaikkialla muuallakin Suomessa, vietetään useita juhlamenoja noudattamalla, jos kohta nämä menot ovat erilaiset eri seuduilla. Karjalassa, kuten myös Savossa on tapana silloin polttaa kokkoa, johon toimeen täälläkin illan lähestyessä valmistauduttiin. Vanhoja karheja, hajallisia veneitä y. m. pidettiin hyvin tärkeänä polttoainesten osana. Tämän huomasin siitä, että sellaisia etäämmältä hevosella suorastaan kuljetettiin tänne, vaikka

polttopuita kyllä oli likempänä. Tämän johdosta kysyin, oliko arveluni oikea, ja siihen vastattiin myöntäen. Nämä polttoainekset ladottiin nyt läjään pälletysten ja ympärille asetettiin pitkiä kuivia puita, joiden latvat yhdistettiin niin, että koko laitos oli suunnattoman suuren keilan muotoinen. Vähän aikaa auringonlaskun jälkeen sytytettiin tämä korkealle mäelle rakennettu kokko. Jo ennenkuin meidän „kokkomme“ oli ehtinyt kohota maasta leimuavilla siivillään, nähtiin toisia sellaisia muualla. Sittemmin rupesi vielä useampia näkymään, sillä melkein joka talolla on oma kokkonsa, jos kohta myös usein kaksi tai useampia taloja, etenkin kun ne eivät sijaitse etäällä toisistaan, yhdistynein voimin rakentaa yhden ainoan kokon. Tämä siellä täällä leimuavien korkeiden tulien näky kiinnitti alussa koko minun huomioni siihen määrään, että tuskin näin mitä muuten tapahtui meidän kokollamme. Näytti siltä kuin taivas kaikkine tähtineen olisi siirtynyt alas maan päälle. Kuitenkin näin, että joukko lapsia ja poikia tanssi sen ympärillä ja että muutamat vanhemmatkin ihmiset ottivat tanssiin osaa. Vanhemmat henkilöt lauloivat runoja ja muutamat huvittelivat itseään ampumalla laukauksia ilmaan. Oli niitäkin, jotka olivat ottaneet mukaansa viinapullon, jaellen täällä sen sisällystä, toiset taas kohentelivat kokkotulta. Täten vietettiin suurin osa tätä yötä. Palatessamme kotia, odotin saavani nähdä muita temppuja, mutta koska ne näyttivät olevan lopussa, ja kun minä sitäpaitsi valvottuani edellisinä öinä olin jotenkin väsynyt, laskeuduin mielelläni vuoteelle, jossa vasta myöhään seuraavana päivänä heräsin. Mieleeni muistui kulunut juhlallinen ilta ja halusin kernaasti tietää syytä kokon polttamisen tapaan. En kuitenkaan tahtonut saada siitä oikeata selitystä, sillä tarkoitus, jopa pelkkä merkityskin, näyttävät unhottuneen nykyisiltä suomalaisilta, vaikka itse tapa on pysynyt. Mikäli kuitenkin puoleksi arvaamalla voin saada selville, näyttää ensimäinen aihe kokon polttamiseen esi-isillämme olleen uhri useille jumaluuksille, esim. sille, joka edisti viljankasvua sekä niille, jotka antoivat heille onnea vesillä eikä vähempää niille, jotka suosivat metsästysretkiä. Ennen muinoin näet kannettiin kokkoon vanhoja jousia ja nuolia, ja vielä nytkin joskus, kun sattuu olemaan rikkinäisiä pyssyn-

varsia, nekin tuodaan sinne. Nämä annettiin silloin „kokolle“ (kotkalle), joka tulisiivin leijaili korkeutta kohti vieden saamansa esineet kiitollisesti takaisin taivaallisille suojelijoille. Suomalaiset luulevat kokon kaikista linnuista lentävän korkeimmalle taivasta kohti. „Ei yksikään lintu niin korkialle lennä, kuin lentää se kotka (kokko) poikineen“, lauletaan laulussa, ja siitä tämä kuvallinen nimi luultavasti on saanut alkunsa. Mitä sitten tulee siihen aikaan, jolloin muinaiset esi-isämme polttivat kokkotulia, on vaikea tietää, tapahtuiko se yksinomaan juhannusyönä vai myöskin muina aikoina vuotta. Minun kotiseudullani, Karjalohjalla, kuuluu kokkoa poltetun muinoin jotenkin samoja temppuja noudattamalla helluntai-yönä, mutta tämä tapa kuuluu sittemmin jonkun esivallan kiellon johdosta hävinneen, niin etteivät nuoremmat enää ollenkaan sitä muista. Ainoastaan vanhat ihmiset voivat vielä muistella sitä aikaa, jolloin näitä tulia, täällä „helavalkiain“ nimisinä, poltettiin. Samoin kuin myöhäisemmillä suomalaisilla kokon viettämisaika oli epämääräinen, näyttää siltä, kuin ei esi-isillämmekään olisi ollut mitään sitä varten määrättyä aikaa. Jos se sen lisäksi alkuperäisesti oli heillä uhritemppuna, kuten on syytä olettaa, on hyvin luultavaa, että muinaissuomalaiset paimentolaiselintapoineen varsin usein saivat tilaisuutta kokon polttamiseen. Jos he lähtivät liikkeelle jostakin paikasta, missä kesäkylvöihin oli käytetty jotakin karhia, jota eivät huolineet kuljettaa uuteen paikkaan, koska metsä kaikkialla helposti antoi heille siihen ainesta, niin he uhrasivat sen jumalille. Samoiten, jos joku jousi katkesi, niin ei sitäkään muuten voitu kunniakkaammin käyttää, ja lähtiessään pois joen tai järven rannoilta, eivät he ehkä viitsineet viedä mukaansa veneitä, vaan antoivat kokon viedä ne taivaan jumalille, joiden luona sen korkeilla lentoretkillään luultiin käyvän. Jotenkin näin olen kuvitellut kokkotulen alkuperää, ja syitä tähän olettamukseen on kyllä olemassa, kuten äsken osotin. Mutta kukapa nykyolojen nojalla voikaan tunkea muinaisajan pimeyteen ja sanoa: Minä olen löytänyt tien. Olisin toivonut vaan, että juhannusaatto-iltana olisin voinut olla läsnä useammassa paikassa edes nähdäkseni kaikki tänä iltana isänmaassani esiintyvät tavat. Lienee kaikille tunnettua, miten ne vaihtelevat eri seu-

duilla. Minun syntymäseudullani esim. on nykyään tapana juhannusyönä ennustella tulevia tapahtumia. Siinä tarkoituksessa mennään jonkun kolmasti siirretyn talon katolle tai myöskin kivelle, jota ei koskaan ole liikutettu paikaltaan; näin luullaan yleensä suurten kivien laidan olevan (jättiläiskiviä lukuun ottamatta). Siinä istutaan liikahtamatta ja odotetaan näkyjä, jotka muka selittävät tärkeimmät tulevat tapahtumat. Tytöt odottavat tavallisesti täällä ensi kerran näkevänsä tulevan sulhasensa, ja mitähän tyttö saattaisi hartaammin sydämestään toivoa! Vanhat naiset haluavat kernaasti tietää, miten lehmät ja muut eläimet seuraavana vuonna jaksavat. Toiset odottavat muita tapauksia. Mutta jotta oltaisiin varmat siitä, ettei ehkä joku noita tai paha henki, kuten joskus on tapahtunut, tule väliin, käydään edellisenä iltana virsikirja kädessä yhdeksän kertaa talon tai kiven ympäri ja nimenomaan vastapäivään. Lapsena istuin näin tuona yönä usein muiden kanssa, ollen vahvasti vakuutettuna siitä, että näin oli mahdollista saada selville tulevaisuuteni tähti, ja menetettyäni poikana jonkun verran tätä vakaumustani, ruveten melkoisesti epäilemään näkyjen todellisuutta, istuin mukana pääasiallisesti nähdäkseni kylänpoikien ilveilyjä, joilla he huviksensa säikyttelivät katolla istuvia. Valepukuisina he usein tulivat etenkin sellaisiin paikkoihin, joihin tyttöjä oli kokoontunut, ja tekivät heille kaikenlaisia kepposia. Usein nämä pojat tekeytyivät aaveiksi ja onnistuivat siinä niin hyvin, että tytöt todella luulivat nähneensä näkyjä ja tekivät johtopäätöksiä kaikenlaisten toiverikkaiden tulevien tapausten suhteen. Kaikenlainen noituminen onnistui myös tänä yönä hyvin. Samoin kuin pääsiäisyö tässä suhteessa oli sovelias noita-akoille, heidän noituessaan karjaa, juhannusyö soveltui miehille, jotka juuri silloin luulivat voivansa siirtää runsaan sadon toisen pellolta omallensa. Siinä tarkoituksessa he kulkivat sen pellon halki, jolta tahtoivat viedä pois onnen, tavoittelivat sylillään tähkäpäitä, joita heidän ei kuitenkaan tarvinnut nyhtää irti, menivät sitten omalle pellolleen ja kylvivät sylistään näkymätöntä viljaonnea. Jätän mainitsematta monet muut taikauskoiset tavat, jotka kotiseudullani juhannusyönä olivat käytännössä.

Sittenkuin häät, kokkojuhla y. m. olivat ohitse ja levättyäni häätalossa yöni, läksin juhannuspäivän aamuna yhdessä matkakumppanini Kattiluksen kanssa hänen taloonsa, johon olin jättänyt laukkuni ja muut tavarani. Nyt vasta Kattilus kertoi hupaisan tapahtuman. Mainitsin Potoskavaaralle tullessani ensin poikenneeni toiseen taloon kysymään tietä Kattilukselle. Siellä minua oli luultu karkulaiseksi ja oli kuviteltu, että minulla muka oli mukanani suurempi seurue, joka yöllä oli tuleva Kattiluksen taloa ryöstämään, sillä tiedettiin, että hänellä oli hieman varoja. Sattui vielä niin hullusti, että minä koivikossa tien vieressä, joka johti Kattiluksen taloon, istuin ja puhalsin hetken huiluani. Tämä oli vielä vahvistanut heidän aikaisemmin saamaansa ajatusta minusta, he näet kuvittelivat, että minä täten annoin merkin muulle joukkiolleni. He olivat pitäneet varmana, ettei seuraavana aamuna Kattiluksella nähtäisi muuta kuin tyhjät seinät. Tätä peläten mainitun talon isäntä seuraavana aamuna tuli Kattilukselle, lähemmin saadakseen asiasta varmuutta. Mutta kuinka hän liekkään nolostunut nähdessään minun paperini ja kirjani pöydällä ja minun itse aivan hiljaisena istuvan aamiaispöydässä talonväen kanssa. Tämä kertomus huvitti minua, jos kohta toiselta puolen se ajatus, että täten mahdollisesti olin pelästyttänyt useita ennen ja että vastedeskin saatoin muita pelästyttää, minua hieman pahoitti. Nautittuani vieraanvaraista kohtelua Potoskavaaralla läksin sieltä juhannuspäivänä Tohmajärven pappilaan. Peläten, että tänä kesän suurimpana juhlapäivänä herättäisin kansassa saman epäedullisen ajatuksen itsestäni, kuin minkä Potoskavaaran mies oli saanut, ja että siten häiritsisin tuota sävyisää väkeä sen maalaisrauhassa ja huvituksissa, en tahtonut poiketa varsin moneen paikkaan, ja niissä taloissa, joihin kuitenkin poikkesin, noudatin sitä varovaisuutta, että jätin pyssyni porstuaan. Rahvaalla ei täällä näyttänyt olevan samaa tapaa kuin minun kotiseudullani, nimittäin että tänä päivänä olisi koristanut tupiaan lehtioksilla, kuten esim. pihlajalla, tuomella, koivulla, j. n. e. En ainakaan nähnyt merkkiäkään siitä siellä, missä kävin. Matkalla Jouhkolaan sattui minulle omituisen ikävä tapaus. Niityllä, jonka halki kuljin, oli pyöreitä puita pantu niityn läpi juoksevan puron

yli. Kulkiessani näitä myöten, luiskahti toinen jalkani puulta ja minä upposin polvea myöten mutaan. Tämä ei muuten olisi merkinnyt mitään, ellen vähää ennen olisi pukenut ylleni parempia housujani, sillä aioinpa näin puettuna käydä rovastia tervehtimässä. Minulla ei ollut muuta neuvoa kuin itse keskellä kirkkoaikaa ruveta pesemään housujani. Kaikeksi onneksi rovastinrouva Cleve Rantasalmella oli antanut minulle niin runsaasti saippuaa, että minulla vielä siitä oli melkoinen määrä jäljellä, ja se tuli nyt tässä hyvään tarpeeseen. Ryhdyin siis työhön muistellen, että varsin hyvin soveltui pyhäpäivänä „auttaa härkää kaivosta". Parin tunnin kuluttua housuni taas olivat kuivat, ja minä saatoin siis taas jatkaa matkaani. Iltapäivällä tulin kahvinjuonnin aikaan Jouhkolaan, jossa minua kohdeltiin sillä hyväntahtoisuudella, mikä Karjalassa kaikkialla on tavallista. Samoin kuin matkustaja, tavatessaan vieraassa maassa odottamatta jonkun maalaisensa, kaiketi joutuu äkillisen ilon valtoihin, niin on melkein sen laita, joka ollessaan kaukaisilla seuduilla omassa isänmaassaan tapaa jonkun, johon hän jollakin tavalla on lähemmässä suhteessa. Näin kävi minun, kun täällä näin ylioppilas Ahlstubben, joka oli rovasti Valleniuksella kotiopettajana. Vaikka Turussa tuskin tunsin hänet ulkonäöltä, tuntui minusta nyt, kuin olisin ollut hänen vanha tuttavansa; näin tilapäinen hetki saattaa vaikuttaa tenhoavasti, tehden heikonkin siteen vahvaksi. Niinä kahtena vuorokautena, jotka olin Jouhkolassa, kirjoittelin kirjeitä tuttavilleni. Sillä aioin Tohmajärveltä suoraa päätä lähteä Arkangelin lääniin, jonka vuoksi täkäläisen postikonttorin kautta tahdoin antaa kotiväelleni tietoja itsestäni. Tulin sittemmin valinneeksi toisen matkasuunnan, nimittäin Sortavalaan. — Jouhkolan maatila on kauniilla paikalla Tohmajärven rannalla, josta sen erottaa ainoastaan peltotilkku ja lähempänä rantaa oleva, iäkkäitä puita kasvava lehto. Järven toisella rannalla, ei varsin kaukana, on kirkko.

Kesäkuun 26:ntena päivänä läksin Tohmajärveltä ja tulin vielä saman päivän iltana Pälkjärven pappilaan. Rovasti Hultin istui syrjärahilla portaiden laidalla, ja hänen vieressään istui hänen apulaisensa komministeri Reilander. Tavallisuuden mukaan minä esitin itseni ja minut otettiin, kuten tavallista, hyvin vas-

taan. Mainittua komministeri Reilanderia pidin täällä jotenkin pitäjäläisenäni, kuultuani, että hän oli kotoisin Raumalta, vaikkapa Raumalle Karjalohjalta onkin kokonaista 20 peninkulmaa. On ihmeellistä ja samalla vaikeaa selittää, mikä salainen ilo valtaa mielemme, kun kaukana kotoa tapaamme jonkun, joka on kotoisin synnyinseutumme lähitienoilta. Tutunomaisesti avaamme hänelle sydämemme ja pidämme häntä ikäänkuin lähimpään sukulaispiiriimme kuuluvana. Luulenpa, että erotuksetta pitäisin veljenäni jokaista suomalaista, jonka tapaisin Saksassa, ja samoin jokaista europpalaista, jonka näkisin Afrikan-matkalla. — Rovasti Hultin oli minua kohtaan niin ystävällinen, että hän kutsutti erään runoja taitavan torpparinsa niitä minulle lukemaan. Tämä näytti kyllä osaavan niitä muutamia, mutta papin, mainitun Reilanderin, läsnäollessa hän hyvin vastenmielisesti tahtoi niitä lukea julki. Täältä Sortavalaan päin tuntui kotimainen runotaito, mikäli saatoin huomata, yhä enemmän häviävän, ja mikäli kerrottiin, sitä tuskin tunnettiin Aunuksen kuvernementissa. Ettei taikausko siellä uskollisesti seuraa häviävää runotaitoa, kuten muutamat ovat kuvitelleet, näkee muun muassa täällä esiintyvästä tavasta uhrata kirkkomailla rahoja ja ruokaa. Pälkjärven suntio kuuluu vielä usein löytävän lantteja, jotka on uhrattu kirkkomaalla, ja jotka hän, ennakkoluuloista vapaana miehenä, arvelematta uudelleen uhraa muutamaan viinaryyppyyn. Lähellä Pälkjärven kirkkoa on kolme melkoisen suurta herrastaloa, nimittäin Ylähovi, Alahovi ja Rantahovi. Ensinmainitussa, jonka omistaa nimituomari Olsoni, olin kaksi vuorokautta. Kesäkuun 28:ntena päivänä söin ensi kerran Karjalassa mansikoita. Minusta tuntui omituiselta, että ne täällä kypsyvät samaan aikaan kuin Uudellamaalla; sielläkään näet ei saa mansikoita ennen kuin muutama päivä juhannuksen jälkeen. Kysyin, kypsyivätkö ne joka vuosi yhtä aikaisin, vai oliko nyt poikkeustapaus, mutta vastattiin, että usein viime vuosina oli saatu mansikoita jo juhannukseksi, ja että tänä vuonna päinvastoin marjat sateisen kevään vuoksi olivat kypsyneet tavallista myöhemmin. Noin viisikymmentä vuotta takaperin oli tavallisesti saatu mansikoita vasta heinäkuun keskivaiheilla, siis kokonaista kolmea viikkoa myöhemmin. Niin paljon on ilmanala

täällä näin lyhyessä ajassa lauhtunut. — Isoisäni veli, joka aikoja sitten seppänä oli muuttanut Uudeltamaalta ja asettunut Pälkjärvelle, ei enää ollut elossa. Minulla oli kuitenkin huvi tavata täällä eräs hänen pojistaan sekä nähdä hänen entinen pajansa ja asumapaikkansa, jotka nyt olivat vieraan hallussa.

Kesäkuun 30:ntenä päivänä läksin Pälkjärveltä ja aloin kulkea Sortavalaa kohti. Astuttuani noin peninkulman matkan, saavutti minut muuan talonpoika, joka myös oli matkalla Sortavalaan. Koska hänellä näytti olevan hyvä hevonen, pyysin saada ajaa hänen kanssaan jäljellä olevan matkan, johon pyyntööni hän suostui. Pian tulimme Ruskealan marmorilouhokselle tai oikeammin sille paikalle, missä louhoksen palveluksessa olevat virkamiehet asuvat. Itse louhos näet on täältä runsaan venäjän-virstan päässä. Talonpojan puhalluttaessa täällä hevostaan, menin minä itse louhokselle. Siellä en nähnyt mitään erinomaista, näin ainoastaan muutamia lohkaistuja marmorimöhkäleitä. Itse louhos oli melkoisen syvä, neliskulmainen, ja lohkomattoman vuoren seinät kohosivat kohtisuorina. Täältä lohkaistu marmori on suurimmaksi osaksi harmaankirjavaa; vähemmin saadaan mustaa sekä niin sanottua vihreätä marmoria. Vilahdukselta katseltuani tätä, läksin taas pois. Olin jättänyt laukkuni kaikkine tavaroineni talonpojan rattaille; ei siis ollut kummallista, että kiiruhdin, koska jalkamatkani jatkaminen riippui nimeltäänkin tuntemattoman talonpojan rehellisyydestä. Tapasin kuitenkin talonpojan samasta paikasta, kuten olin toivonutkin. Koska rahvas kaikkialla on tunnettu rehelliseksi, olen monta kertaa samoin jättänyt laukkuni heidän huostaansa, ilman että minulla siitä on ollut mitään ikävyyksiä. Usein olen mennessäni kylpemään jättänyt takin ja sen taskussa olevat rahat pirttiin, eikä minulta koskaan tällöin ole ropoakaan kadonnut. — Palattuani marmorilouhokselta istuuduin taas talonpojan rattaille ja läksin matkaan. Illan suussa saavuimme Sortatavalan kaupunkiin, jossa yövyin kestikievariin. Seuraavana aamuna menin piirilääkäri Lilljan luo, joka tietääkseni oli ainoa syntymäseutuni lähitienoilta tänne muuttanut henkilö. Tavallisella hyväntahtoisuudellaan hän vastaanotti minut ja kohteli minua hyvin sielläoloni aikana, vaikka olin hänelle vallan tuntematon. Sen-

lisäksi hän suositti minua muutamille täkäläisille herrasperheille, ja tämä teki oloni paljoa miellyttävämmäksi kuin mitä se muuten olisi voinut olla. Eräänä aamupäivänä kävin hänen kanssaan hänen potilaidensa luona, ja näille hän esitti minut muka turkulaisena lääkärinä. Jos kohta tästä olinkin sangen hyvilläni, niin olisin voinut joutua pulmalliseen tilaan, ellen mukavasti olisi selviytynyt asiasta. Näiden potilaiden joukossa oli näet venäläinen kauppias, jonka vaimo seuraavina päivinä tavatessaan minut itsepäisesti pyysi minua määräämään jotakin lääkettä sairaalle miehelleen. Tuskin tiesin, mitä minun piti sanoa, sillä tämä oli minulle niin odottamatonta. En kernaasti tahtonut luopua kerran omistamastani tohtorinarvosta, ja toiselta puolen minun oli vallan mahdotonta kirjoittaa reseptiä hänen miehelleen. Pidin siis soveliaimpana kaikin tavoin herättää hänessä toiveita miehensä paranemisesta ja latelin muuten ylistyksiä heidän lääkäristään Lilljasta, jonka sanoin kaikin puolin olevan minua taitavamman ja tässä asiassa tekevän kaikki, mitä tehtävissä oli. Täten suoriuduin tästä pulmallisesta kysymyksestä ja estin häntä itseäni enempää kiusaamasta.

Oltuani neljä päivää Sortavalassa sain vihdoin heinäkuun 4:ntenä päivänä tilaisuuden lähteä Valamon luostariin. Pari sieltä Sortavalaan tullutta munkkia, joiden nyt piti palata täältä, lupasi ottaa minut veneeseensä. Meidän oli määrä lähteä perjantai-iltana. Noin 9:n aikaan menin munkkien majapaikkaan, jossa istuin odottamassa kello 11:en, sillä sitä ennen he eivät olleet valmiit. Odotusaikana he kohtelivat minua hyvin, jopa pyysivät minua ottamaan osaa illalliseensakkin, jota heidän ystävällisyyttään en kuitenkaan voinut hyväkseni käyttää, koska vähää ennen olin syönyt kievarissa. Itse he söivät ja tekivät senjälkeen ristinmerkit rintoihinsa Marian-kuvan edessä, joka oli seinässä pienessä lasikaapissa. Vihdoin viimeinkin 11:n ajoissa he olivat valmiit lähtemään. Toisen munkin astuessa alas rannalta laiturille johtavia portaita, tapahtui hänelle se vahinko, että jalkansa luiskahti, ja hänen koettaessaan itse säilyttää tasapainoaan, putosi kompassi hänen kainalostaan ja vieri portaita alas. Jokapäiväinen ihminen olisi tällaisessa tapauksessa ehdottomasti ruvennut kiroilemaan;

mitä munkki teki, en tosin tiedä, koska en ymmärtänyt niitä sanoja, jotka hän silloin lausui. Etsimme kompassia, mutta turhaan. Löysimme tosin itse kotelon, vaikkakin kappaleina, mutta maneittineulaa oli vallan mahdoton löytää. Tämä tapaus olisi voinut käydä meille sangen ikäväksi, ellei yö olisi ollut jotenkin valoisa ja kokonaan sumuton. Munkit kävivät veneeseen ja soutajat ryhtyivät airoihin, sillä purje ei ollenkaan hyödyttänyt, koska myrsky, joka edellisinä päivinä lakkaamatta oli raivonnut, nyt oli asettunut yöksi. Sadekkin oli lakannut, niin ettei ilman puolesta saattanut toivoa kauniimpaa yötä. Minäkin asetuin soutajien joukkoon, ja siihen munkit varsin kernaasti suostuivat, antoivatpa minun sitten esteettömästi aina Valamon saarelle asti, koko 40:n virstan pituisen matkan, pitää hyvänäni tätä käsivartteni lihasten harjoitusta. Ennenkuin Sortavala katosi näköpiiristämme, ottivat munkit jäähyväiset kaupungilta ja ristivät rintansa. Noin 15:n virstan matkan soudimme Sortavalan saariston läpi ja vasta silloin tulimme aavalle vedelle, missä ei yhtään kalliota eikä saarta ollut nähtävissä ennenkuin saavuimme Valamon rantaan. Mainitun saariston viimeisellä saarella on Valamon luostarilla maallenousupaikka ja siihen se on rakennuttanut mökin, missä joskus levätään. Munkit tervehtivät tätä paikkaa ja tekivät ristimerkin. Oli siis vielä matkastamme jäljellä 25 virstaa. Selällä kohtasimme Valamosta tulevan veneen; siinä oli pari munkkia, jotka olivat matkalla Impilahdelle kutsumaan muutamia vieraita Pietarin-juhlaan. Nämä munkit tulivat meidät kohdatessaan sangen iloisiksi. — — — Vaikka emme nähneet Valamon maata, suoriutui perämies kuitenkin sangen hyvin ollen kokenut ja tottunut arvailemaan, ja näin tuli saari viimein näkyviimme. Kun en koskaan ennen ollut nähnyt luostaria, ei ollut kummallista, että sangen uteliaasti loin katseeni saarta kohti. Ennenkuin tulimme itse pääsaarelle, soudimme pienemmän saaren ohi, joka meistä jäi oikealle. Sillä kohoaa luostariin kuuluva kirkko, jota munkit hyvin hartaasti kunnioittivat kumarruksilla ja ristinmerkeillä. Tämä kirkko oli siksi pieni, etten saattanut luulla vielä sitä itse luostariksi, kuten ensi katseella olin tekemäisilläni. Pian näin, että tässä oli erityinen saari, ja kohta senjälkeen saavuimme luostarinrantaan,

jota pitkin soudimme vähän matkaa tullaksemme maallenousupaikkaan. Kauan katselin linnan monien tornien hopeoituja kupukattoja. Näin täällä muutamia suurehkoja veneitä ja muhkean purjeveneen. Sittemmin sain kuulla, että vielä suurempi pursi oli lähtenyt Pietariin noutamaan sieltä Pietarin-juhlaan kutsuttuja vieraita. Luostarin juurella oleva ranta on äkkijyrkkä ja kohoaa melkoisesti järvenpinnasta. Näyttää siltä kuin Laatokan vesi ennen olisi ollut monta syltä ylempänä ja ylettynyt korkeampaan pengerrykseen, sillä rantakallioissa on niitä oikeastaan kaksi. Alempi on monta kyynärää ylemmän alapuolella ja lienee muinoisina aikoina ollut Laatokan aaltojen huuhdeltavana, kunnes vesi aleni ja asettui nykyisen pintansa tasalle. Tultuamme venesatamaan, nousimme maihin ja kuljimme portaita ylös luostariin. Kello oli 10:n paikkeilla kun saavuimme luostariin. Munkit, joiden kanssa olin venematkani tehnyt, neuvoivat minua menemään tervehdykselle taloudenhoitajan luo, sillä luostarinjohtaja oli pahoinvoipa. Hän vastaanotti minut sangen hyvin ja sanoi minut tervetulleeksi venäjänkielellä, jota juuri senverran ymmärsin, vaikka minun muuten oli vaikea tulla toimeen. Sitten hän pyysi opastani viemään minut osottamaansa huoneeseen. Tähän aikaan syödään luostarissa aamiaista, jota nautitsemaan minunkin tuli mennä, huolimatta suuresta uteliaisuudestani nähdä ympäristöä. Tuntui siltä kuin oltaisiin katsottu omantunnon asiaksi pitää huolta siitä, ettei kukaan vieraista jäänyt ilman ateriaa, sillä niin hellittämättä ja melkein vasten tahtoani minut vietiin aamiaispöytään. Avarassa salissa oli molemmin puolin katettu pöytiä yksinkertaisilla ruuilla. Oikealla olevan pöydän ääreen kokoontuivat munkit, vasemman ääreen luostariveljet ja työmiehet istuutuivat ottamatta huomioon erityisiä paikkoja; jälkimäisen ääreen myös läsnäolevat vieraat asettuivat. Aterian alkamismerkki annettiin soittamalla lähelläolévaa ruokakelloa, jota myös käytettiin merkinantamiseen tarjoaville palvelijoille, kun joku uusi ruokalaji oli tuotava pöydälle. Jo alussa oli muuan esilukija asettunut melkein keskelle huonetta molempien pöytien väliin ja erityisen tarkoitusta varten laaditun vietto-pöydän ääreen. Siinä hän seisovillaan luki kappaleita, kuten luulin erottavani, slavonilaisesta

pipliasta. Hän jatkoi lukemistaan koko aterian ajan. Pöydälle oli pantu pyöreitä puulautasia, joille oli asetettu neliskulmaisia puolen tuuman paksuisia pehmeitä leipäviipaleita, viipale kullekin lautaselle. Veitsiä ja haarukoita ei pöydällä nähnyt ollenkaan, mutta puulusikka oli pantu jokaisen eteen. Heti kellonsoiton jälkeen tuli joukko tarjoilijoita esille kantaen pöydälle vieraiden eteen puuvateja niin tiheään, että ainoastaan neljä henkilöä söi samasta vadista. Nyt ruokavieraat tekivät ristinmerkin ja alkoivat syödä. Muuan heistä riputteli suolaa ruokaan ja hämmensi sitä veitsellään. Tämä näytti olevan sääntönä, sillä ei koskaan unhotettu ripoittaa suoloja ruokaan, oli ruoka mikä tahansa. Muutaman minuutin kuluttua soitettiin taas kelloa, jolloin tämä ruokalaji vaihdettiin toiseen, ja näin meneteltiin, kunnes viisi ruokalajia oli syöty, jonka jälkeen ateria, noin puolen tunnin kuluttua, oli lopussa. Joka uuden ruokalajin ilmestyessä, syöjät siunailivat itseään ja tekivät ristinmerkin, samoin myös juodessaaan. Juoma oli jotenkin meikäläisen sahdin kaltaista ja sitä oli tuotu pöytään suurissa läkkipeltisissä maljoissa. Joka kuudennen henkilön eteen pantiin tällainen malja, ja se oli ainoa metalliastia, jonka näin koko pöydässä, jos en ota lukuun näissä maljoissa olevia kauhoja, joista joimme, sillä laseja ei ollenkaan ollut tähän tarkoitukseen käytettävinä. Tarjottujen ruokalajien selittäminen kävisi vaikeaksi. Mitä monenlaisimmin hienonnettuja ja hakattuja ruoka-aineita oli käytetty näihin Valamon ruokalajeihin. Punajuurikkaita, pasternakkoja, kurkkuja, retiisejä, sinappia, pinaattia, retikoita ja mitä vaan kyökkitarhat tähän vuodenaikaan tarjoavat, näytti olevan niihin käytetty, ja erilaiset kokoonpanot näyttivät muodostavan eri ruokalajeja. Muutamissa näistä näki hienoksi hakattua kalaakin, jopa niin hienoksi, että oli vaikea erottaa sitä kalaksi muuten kuin maun avulla. Eräänlaista ryynipuuroa tuotiin myös pöytään aterian lopussa. Tämä puuro oli vedessä ja öljyssä keitettyä ja sitä syötiin ilman särvintä; maitoa ei luostarissa käytetä ja samoin taitaa olla viinin laita. Voita ei myöskään käytetty pöydässä. Jotenkin tällaiset olivat ruokalajit, ja minun on suorastaan mahdotonta lähemmin tehdä niistä selkoa, minkä vuoksi jätän erityisesti puhumatta päivällisruuista, vaikka jossa-

kin määrin erosivat aamiaisella käytetyistä, kuitenkin pääasiallisesti ollen niiden kaltaisia. Aamiaisen jälkeen on luostarissa tapana levätä muutama tunti. Eräs luostariveljistä saattoi minut huoneeseeni ja sanoi, että nyt voin paneutua pitkäkseni, lisäten että niin on tapana, miten kukin suvaitsee. Minä en kuitenkaan luonnollisesti malttanut sitä tehdä, sillä vielä tyydyttämätön uteliaisuuteni katsella luostaria karkoitti kokonaan unen. Läksin siis ulos, katselin luostarin ulkopuolta sekä pyhäinkuvia, joita oli siellä täällä eteisissä ja porttiholveissa. Itse luostarinmuuri muodostaa ulkoapäin suunnattoman suuren nelikulmion, jonka sisäpuolelle jäisi suhteellisesti pienempi linnanpiha, ellei sen sisäpuolella olisi pienempi ulkomuurin muotoon laadittu rakennus, ja tämänkin sisällä melkoinen linnanpiha. Ulko- ja sisärakennusten väliin siis jää ainoastaan leveä katu. Sisemmässä rakennusryhmässä ovat luostarin kuusi kirkkoa sekä ne huoneet, joissa luostarinjohtaja asuu. Munkkien kammiot ja vierashuoneet taas ovat kaikki ulommassa rakennusryhmässä. Nykyinen rakennus ei kuulu olevan erittäin vanha. Muutamat kertoivat, ettei sillä ollut ikää 50 vuotta enempää. Menin sitten luostarin hautausmaalle, missä muiden muassa näin Ruotsin kuninkaan Maunon haudan. Koetin saada selvää kiveen, tai oikeammin hänen hautaansa peittävään lautakanteen laaditusta kirjoituksesta, mutta en päässyt pitkälle, se kun oli kirjoitettu slavonian kielellä. Kaksi vuosilukua, joista luulin toisen ilmaisevan hänen tuloaan Valamoon ja toisen hänen kuolinvuottaan, eroitin kuitenkin sangen hyvin. Edellinen näistä oli, ellei muistini minua kokonaan petä, v. 1330, mutta jälkimäistä en ollenkaan voi muistaa. Erästä luostariveljeä, jonka tapasin ja joka osasi suomea, pyysin minulle selittämään hautakirjoitusta. „Kah, onpa kaikille tuttu asia“, hän vastasi, „että Ruotsin kuningas Mauno monta sataa vuotta sitten tahtoi valloittaa luostarimme ja kenties kokonaan hävittää sen. Suuri laivasto mukanaan hän purjehti Sortavalasta ja jopa kuvitteli ylimielisenä sangen helposti saavansa luostarin asukkaineen valtoihinsa.“ „No, saiko hän sitten?“ kysyin, huomaten, ettei munkki niin pian pääsisi kertomuksensa pääseikkaan. „Ei hän eikä kukaan muu koskaan voi saada valtoihinsa Valamon luostaria. Mitä häneen tulee, oltiin luosta-

rissa edeltä saatu tietoa hänen aiotusta maallenousustaan, jonka jälkeen kaikki olivat yhtyneet rukoilemaan Jumalaa, anoen, että hän tyhjäksi tekisi kuninkaan rohkeat tuumat. Silloin kellot olivat soineet lakkaamatta yöt päivät, ja suru ja pelko oli lamauttanut kaikkien mielet, vaikka kyllä toivo ja luottamus Jumalaan antoi heille tyyneyttä vaaran hetkellä. Kohta saatiin suopea merkki siitä, että rukous oli kuultu. Kauhea myrsky oli noussut. Kuninkaan koko laivasto hukkui, hän yksin oli irtitemmatun laudan varassa ajelehtinut Valamon rantaan, missä oli pelastunut maihin, mennyt luostariin ja kertonut kohtaloaan. Senjälkeen hän kastatti itsensä kreikkalaisen kirkon oppiin, rupesi luostariveljeksi, munkiksi, ja kuoli muutaman kymmenen vuoden kuluttua luostaripappina. Hänen hautaansa varjostaa suuri tuuhea puu. Puulevy, joka peittää haudan, ei voi olla 15—20 vuotta vanhempi, sillä se on vielä sangen hyvin säilynyt ja siihen siveltimellä kirjoitetut kirjaimet eivät ole ollenkaan kuluneet.“ Munkin lopetettua kertomuksensa kysyin, luulivatko he yhä vielä olevansa yhtä turvatut vihollisilta yllätyksiltä. Vastaus kuului, niinkuin saattoi arvata, että Jumala kaiketi ennen muita oli suojeleva niitä, jotka yöt päivät niin uutterasti häntä palvelevat. Minulla ei ollut tähän mitään sanottavaa, jonka vuoksi päätin jättää sekä Maunon että munkin rauhaan ja läksin edelleen katsomaan muita esineitä, joita täällä tarjoutui joukoittain, minne vaan tuli. Pieni luostarimuurin toisella puolella oleva marmoripyramiidi veti ensin huomioni puoleensa. Siinä luin ensin Aleksanterin sekä suuriruhtinas Mikaelin nimet. Kysyin taas eräältä suomea taitavalta kirjoituksen merkitystä. Hän kertoi silloin, että tämä pyramiidi oli pystytetty säilyttämään muistoa Aleksanterin käynnistä Valamossa. Hallitsija oli varta vasten luostarista häntä noutamaan lähetetyssä purjeveneessä matkustanut Sortavalasta Valamoon. Hän oli eronnut koko seurueestaan ja yksin munkkien seurassa astunut alukseen. Matkalla hän oli yhtynyt tuttavallisiin puheisiin heidän kanssaan ja monta kertaa sanonut, etteivät he ollenkaan antaisi hänen läsnäolonsa häiritä heitä, vaan että pitäisivät häntä ystäviensä veroisena, jonka kanssa saattoivat seurustella yhtä vapaasti, kuin heidän muulloinkin oli tapana. Luostarinjohtaja, joka odottaen hal-

litsijaa oli valvonut edellisen yön, oli aamulla Aleksanterin saapuessa ollut nukkumassa. Keisari, joka oli odottanut, että luostarinjohtaja olisi vastaanottanut hänet, oli kysynyt, eikö luostarilla ollutkaan johtajaa. — Hän oli ollut luostarissa pari vuorokautta ja oli „ottanut osaa luostarin köyhyyteen ja liturgiaan", kuten kiveen hakattu kirjoitus sanoi. Aleksanteri oli vielä kuolinvuoteellaan osottanut suurta suosiotansa Valamoa kohtaan, sillä hän oli määrännyt sen patjan, jolla hänen kuoleva päänsä lepäsi, Valamossa säilytettäväksi. Mitä suuriruhtinas Mikaelin käyntiin tulee, en saanut kuulla mitään enempää, kuin että hän Pietarista oli saapunut Valamoon ja muutaman päivän siellä oltuaan palannut Pietariin. Päivä oli kulunut puolisesta ohi, kun olin saanut katselleeksi näitä muistopatsaita sekä vilahdukselta silmäilleeksi muita merkillisyyksiä. Uni, joka minun edellisenä yönä oli täytynyt vaihtaa soutamiseen, näytti nyt tahtovan kostaa sitä välinpitämättömyyttä, jota siihen asti olin sille osottanut. Kohta muistuivat mieleeni munkin sanat, joka kertoi olevan tapana luostarissa levätä aamiaisen jälkeen. Läksin siis etsimään sitä huonetta, jonka taloudenhoitaja oli määrännyt majakseni. Mutta monien käytävien, porstuoiden ja portaiden eksyttämänä en mitenkään voinut sitä löytää, koska en tullessani tarkemmin ollut kiinnittänyt huomiotani siihen. Katsoin sisään muutamiin huoneisiin, joita luulin minulle määrätyksi, mutta huomasin heti erehtyneeni, koska niissä jo asui muita. Viimein muuan luostariveli huomasi pulani ja kysyi, etsinkö huonettani. Vastasin myöntävästi, jonka jälkeen hän sangen hyväntahtoisesti heti johti minut sinne. Huoneessani paneuduin pitkäkseni matrassille, joka tähän tarpeeseen oli sijoitettu sinne, kuten kaikkiin muihinkin huoneisiin, ja joka oli pantu kolmen kyynärän pituiselle tuolille. Täällä ei ollenkaan käytetä peitteitä, vaan ne, jotka sitä haluavat, voivat peittää itsensä omilla vaatteillaan. Matrassi oli verhottu pumpulikankaalla, mutta en voi sanoa, millä se oli täytetty; luultavasti sen sisällä ei kuitenkaan ollut sen arvokkaampaa tavaraa kuin olkia tai heiniä. Tämä matrassi sekä pieni päänalus samaa tekoa muodostivat koko vuoteen. Pari tuntia nukuttuani heräsin ja läksin taas ulos. Iltapäivän jumalanpalvelus oli nyt alkanut ja minä menin kirkkoon.

Ihmetykseni ei ollut vähäinen, kun näin kaiken täällä äkkiä eteen aukeavan komeuden. Seinät olivat kauttaaltaan taulujen peittämät, joilla oli kullatut ja hopeoidut kehykset. Samoin olivat pylväät ja kaarikatto hopeoidut ja kullatut. Siellä täällä kimmelteli jalokiviä kulta- ja hopeakiinnoksissa. Minne vaan silmänsä käänsi, näki pelkkää kultaa ja hopeaa sekä mainitut maalaukset, jotka kuvasivat tapahtumia vanhasta ja uudesta testamentista sekä esittivät kuuluisien pyhimysten y. m. kuvia. Luostarin perustajia Sergiusta ja Hermannia on erityisesti muistettu. Milloin näkee heidän kiviliuskalla purjehtivan Valamon aalloilla, milloin parailaan perustavan luostaria, milloin taas toimittavan jumalanpalvelusta ja jakavan siunauksia ympärillensä. Mutta tässä minun tulee vähän munkkien tiedonantojen mukaan kertoa heistä. Sergius ja Herman olivat, syystä, jota en tiedä, lähteneet liikkeelle Laatokan itäiseltä rannalta seisten irtonaisella kivipaadella, joka aalloilla kelluen oli kantanut heidät Valamon rannalle. Tuntuu siltä kuin joku vihollisten äkillinen tulo olisi karkoittanut heidät mannermaalta, ja että heidän paetessaan oli täytynyt käyttää moista alusta. Olkoon tämän asian laita miten tahansa, kävi, kuten sanottiin, että he pelastuivat Valamoon. Täällä he olivat herättäneet toisten huomion sekä monilla tekemillään ihmeillä, joista he useisiin heitä kuvaaviin maalauksiin ovat saaneet nimen „ihmeidentekijät“, että myös vakavalla jumalisuudellaan. Joukko hurskaita ihmisiä kävi heidän luonansa, ja useita oli, jotka päättivät hylätä kotiseutunsa ja heidän tykönänsä ansaita taivaanvaltakunnan. Tämä oli luostarin alku. Jo itse perustajat toimivat silloin melkoisesti, antoivat sille sääntöjä ja määräyksiä, joita, muiden luultavasti myöhemmin syntyneiden ohella vielä noudatetaan. Nämä Sergius ja Herman ovat monessa paikassa kuvattuina. Heidän kuvansa lepäävät hopeakirstussa, joka on asetettu kuoriin, minne pääsee kulkemalla luostarin suurimman kirkon läpi. Toinnuttuani ensi hämmästyksestä, jonka kirkon loisto oli minussa herättänyt, jäin vielä joksikin aikaa jumalanpalvelusta seuraamaan; se oli jotenkin samanlainen kuin mitä näkee kaikkialla venäläis-kreikkalaisissa kirkoissa. Sitten poistuin kirkosta, ja koska kuulin kerrottavan, että eräällä saarella oli vielä toinen luostari, kysyin sinne

vievää tietä. Muuan työmies näytti minulle polun, joka kiemurteli niittyjen ja metsien halki järven muodostaman lahden rantaa pitkin. Kuljin sitä pitkin ja tulin noin virstan matkan jälkeen purolle, jonka yli oli rakennettu silta. Jo aikaisemmin oli suloinen ja rehevä kasvullisuus, jota maa täällä kaikkialla tuottaa, minut ihastuttanut. Suuresti ihmettelin, että tällä pienellä saarella tapasin puronkin. Menin sillan yli ja kuljin vielä pari virstaa, kun toinen luostari äkkiä esiintyi katseilleni juuri, kun olin keskellä suurta metsää ja luullen eksyneeni olin kääntymäisilläni takaisin. Menin sisälle kirkkoon, jossa paraillaan pidettiin jumalanpalvelusta. Tämän luostarin rakennusta ei mitenkään voinut verrata suurempaan luostariin, kuten myös tämän luostarin munkkien luku oli varsin vähäinen edelliseen nähden. Seisottuani täällä hetken, istuuduin ovenviereisen seinän luona olevalle rahille. Mutta kauan en saanut istua rauhassa ennenkuin eräs munkeista jotenkin ankaralla äänellä huusi minulle „stoite“ (s. o. nouskaa seisomaan). Katsoin parhaaksi totella häntä ja nousin seisomaan. Kohta senjälkeen menin takaisin suurempaan luostariin, jossa jo oli alettu iltajumalanpalvelus. Tätä kesti myöhäiseen yöhön. Seuraavana aamuna en herännyt ennenkuin kello 6. Kysyin eräältä henkilöltä, jonka tapasin, oliko jumalanpalvelus jo alkanut. Hän alkoi nauraa ja vastasi, että se joka aamu alkaa kello 2 ja että se nyt pian oli loppuva. Menin kuitenkin kirkkoon edes nähdäkseni aamu-jumalanpalveluksen loppua. Se loppuu joka päivä kello 7, jolloin munkit alkavat teenjuontinsa, jota kestää tunnin ajan; senjälkeen mennään taas kirkkoon. Minä puolestani olisin nyt kernaasti palannut mannermaalle, mutta tilaisuutta siihen ei tarjoutunut. Viereisessä huoneessa näin olevan herrasväkeä, jota en edellisenä päivänä ollut nähnyt. Nämä henkilöt olivat yöllä saapuneet luostarinpurressa Pietarista ollakseen läsnä Pietarin-juhlassa, joka oli vietettävä seuraavana perjantaina. — Kuljin ajan kuluksi milloin sinne milloin tänne, sillä aika tuntui joka hetkeltä käyvän pitemmäksi. Milloin kiipesin ylös kellotapuliin, josta taas tulin alas, milloin menin metsään, kävelin puutarhoissa (nämä todistivat hyvää hoitoa; omenapuut viihtyivät hyvin, istutettuina eri pengerryksille), toiste taas viljavainioilla. Satamarantaa ja purje-

veneitä kävin usein katsomassa päästäkseni ensimäisessä matkaan lähtevässä veneessä mannermaalle, kulkipa se sitten mihin rantaan tahansa. Kellotapulissa laskin olevan 17 kelloa, jotka melkein kaikki olivat eri kokoa. Suurin niistä oli runsaasti puolitoista syltä läpimitaltaan suusta. Mutta oli joukossa toisia hyvinkin pieniä. Kun nämä kaikki samalla kertaa joutuvat liikkeeseen, ajattelin itsekseni, kuten sanottiin olevan tavallista suurempina juhlapäivinä, niin mikähän soitto siitä syntyykään! Venäläisten kellonsoittajien täytyy olla hyvin harjaantuneita taidossaan voidakseen säännöllisessä tahdissa soittaa noita monia kelloja yhtä haavaa.

Saarella kuuluvat käärmeet lisääntyneen uskomattomasti; ne näet ovat täällä rauhoitettuja, koska ei koko saarella saa tappaa yhtään elävää olentoa. Minut ne kuitenkin jättivät rauhaan. Paneuduin nukkumaan nurmikolle, tosin niitä peläten, vaikka minulla oli hallussani koko Karjalan loihtutaito, jonka avulla ne voi huumata tai tehdä niiden pureman tehottomaksi tai niiden myrkyn vaarattomaksi. — Kerran menin läheiselle mäelle ja rupesin piirustamaan luostaria paperille, mutta tottumaton piirustaja kun olin, ei siitä tahtonut tulla mitään. Kyllästyin siihenkin, kuljin hyvän matkan eteenpäin metsään, heittäydyin loikomaan nurmikolle, otin esille kirjan, jonka sattumalta Sortavalassa olin unhottanut taskuuni ja aloin lukea. Aurinko oli korkealla ja sen säteiden synnyttämä kuumuus oli melkein tuskastuttava. Hain itselleni toisen paikan puun siimeksessä ja nukuin siihen pian. En tiedä, kauanko olin nukkunut, kun minut herätti muuan ohikulkeva henkilö, sanoen minulle venäjäksi jotakin, jota en kuitenkaan ymmärtänyt. Käännyin toiselle kyljelle ja nukuin miehen mentyä uudelleen. Taas herättyäni menin luostariin, ja koska paraillaan pidettiin jumalanpalvelusta, astuin sisälle kirkkoon. Paitsi sitä, mitä jo ennen olin kirkossa nähnyt, huomasin siellä muutamia yöllä saapuneita pietarilaisia. He ristivät ahkerasti rintojaan, kumartuivat syvään ja heittäysivät joskus alas silmilleen lattiaa suutelemaan. Eivätpä edes naisetkaan mitä kalleimmissa hameissaan karttaneet tomua ja likaa, jota oli jäänyt permannolle kirkossa kävijäin jaloista. Huolimatta upeista silkkihameistaan,

he usein kumartuivat maahan asti ja suutelivat hartaina lattiaa. Tavattoman kaunis nuori nainen, joka seisoi vanhemman naisen, luullakseni äitinsä vieressä, oli matkan päässä minusta. Hänen uuttera ristielemisensä olisi varmaankin herättänyt huomioni, ellei hänen nuoruutensa ja kauneutensa jo aikaisemmin olisi sitä tehnyt. Hänen suudellessaan maata, minä ajattelin, eivätköhän nämä ruusunpunaiset huulet joskus ole levänneet nuoren rakastavan huulilla. Mutta hartaus, joka ympäröivien esineiden komeuden kohottamana oli painanut leimansa hänen otsaansa, karkotti heti sielustani kaikki maalliset ajatukset. Tällä kertaa olin entistä kauemmin jumalanpalveluksessa läsnä. Tähän asti olin sekä tällä kerralla kuten edellisilläkin seisonut siellä jotenkin huomaamattomana, mutta sattuma käänsi nyt äkkiä kaikkien ympärilläolevien katseet minuun. Kun pappi messusi jotakin, jota minä en ymmärtänyt, kumartuivat kaikki yhdellä haavaa lattiaan asti. Olin hetken ajan kahden vaiheilla, mitä minun tuli tehdä, pitikö noudattaa toisten esimerkkiä vai edelleen jäädä seisomaan. Valitsin jälkimäisen, koska en huomannut mitään syytä edelliseen. Yksin olin pystyssä tässä suurilukuisessa joukossa kuni puu, jonka talonpoika joskus säästää, hakatessaan metsät kaskeksi. Kernaasti olisin mennyt ulos, jotta en olisi ollut täällä „Saulina profeettain joukossa", mutta tämäkin oli mahdotonta, sillä paikka minusta alkaen ovelle saakka oli täynnä ihmisiä, kaikki maahan asti kumartuneina lattialla. Minun täytyi siis seisoa paikallani kunnes ympärillä olevat nousivat ylös. Kaikki katsoivat nyt yhtä haavaa minuun, mutta siinä olikin kaikki. Kotvan kuluttua menin kirkosta tiedustelemaan tilaisuutta päästäkseni pois saarelta. Mutta eipä sitä vielä tarjoutunut. Muuan Sortavalan pitäjän talonpoika, joka muutaman päivän oli loikonut sairaana, lupasi sitten seuraavana päivänä ottavansa minut veneeseensä. Varotin häntä toistamiseen ilmoittamaan minulle milloin hän lähtee, vaikka se tapahtuisi kuinkakin aikaisin; sitten palasin luostariin. Ollakseni milloin tahansa valmis lähtemään, menin heti taloudenhoitajan luo häntä kiittämään. Puhuttelin häntä latinaksi. Hän ei näyttänyt olevan oikein perehtynyt siihen, jonka vuoksi hän vieressä seisovalle munkille sanoi jotakin. Tämä kysyi minulta saksaksi, mitä

halusin. Vastasin vaan tahtovani kiittää taloudenhoitajaa hänen minulle osottamastaan hyvyydestä, ja munkki tulkitsi tämän hänelle. Taloudenhoitaja pyysi häntä toivottamaan minulle onnea matkalle, ja sitten minä sanoin hyvästi. Sinä iltana, kun kävelin edes takaisin ja kävin useita huoneita katselemassa, tulin sattumalta erään suomalaisen räätälin huoneeseen; hän osasi useita uudempia runoja, jotka panin kirjaan. En vielä ollut lopettanut kirjoittamistani, kun muuan mies noin 10:n aikaan illalla tuli kertomaan, että talonpoika oli päättänyt lähteä jo sinä iltana. Heti riensin talonpojan luo, ja sitten läksimme soutamaan noin kello $^1/_2$ 11 illalla. Meitä oli kuusi henkeä, jotka astuimme vallan liian pieneen veneeseen, tavalliseen pienenlaiseen kalaveneeseen. Kysyin talonpojalta, kuinka hän saattoi uskoa itsensä ja mukaansa ottamat henkilöt niin mitättömän aluksen varaan. „Jos järvi pysyy tyynenä“, hän sanoi, „ei meillä ole mitään vaaraa, muuten Jumala saa auttaa meidät perille, kuten hän usein ennenkin on tehnyt.“ Sittemmin jälkimäinen tulikin kysymykseen. Soutaessamme parin virstan matkan pitkin Valamon rantaa sumu, jota lähtiessämme ei nähnyt ollenkaan, lisääntyi huomattavasti. Hetken neuvoteltuamme keskenämme päätimme ensiksi yhä edelleen jatkaa soutamistamme. Pian huomasimme kuitenkin tarpeelliseksi ajoissa palata Valamon rantaan, koska sumu yhä sakenemistaan sakeni, niin ettemme voineet nähdä monta kyynärää eteemme. Pitkänluisu kalliopaasi lähellä rantaa oli vuoteenamme. Yön viileys häiritsi unta, ja lukematon hyttysparvi vielä lisäsi tätä pahaa. Poistaaksemme nämä molemmat yölepomme esteet, menimme ylös metsään, kokosimme joutuisasti kuivia kaatuneita puita ja viritimme hyvän valkean, jonka ympärille asetuimme. Tuli kyllä pitikin toisen kyljen lämpimänä, mutta hyttyset pysyivät yksipintaisesti kauan ympärillämme. Siirryin niin lähelle tulta kuin suinkin saatoin tehdä, jos mielin olla polttamatta itseäni. Siihen nukuin viimein, enkä herännyt ennenkuin kova, vasemmassa polvessa tuntuva pisto äkkiä minut havautti. Löin siihen kohtaan kiivaasti, arvellen että hyttyset, joiden luulin olevan syynä tähän, joko poistuisivat tai kuolisivat lyönnistä. Mutta tämä hyttynen oli tavallista pahempaa lajia, se näet oli pieni hehkuva hiili,

joka oli räiskähtänyt ulos tulesta ja polttanut melkoisen reiän alusvaatteisiini. Sumu ei vielä ollut ollenkaan harventunut, vaan pikemmin lisääntynyt. Meidän täytyi siis vielä odottaa, vaikka se olikin tukalaa, etenkin kun nyt sade tuli edellisen pahan lisäksi. Minä kuitenkin keksin keinon, joka suojeli minua sekä sateelta ja hyttysiltä että osaksi myös kylmältä. Kääriydyin purjeeseen, vaivuin taas pian uneen ja nukuin kalliolla monta tuntia. Noin 6:n aikaan aamulla ryömin taas esiin kapaloistani, mutta sumua oli yhä vielä kuten ennenkin. Odotimme vielä monta tuntia, mutta ei sen parempia kotimatkan toiveita ilmautunut. Jopa muutamat sitten neuvoivat, että olisimme palanneet luostariin ja ja muut näyttivät siihen suostuvan. Koska minulla oli syytä uskoa että he, jos olisivat palanneet, olisivat jääneet koko päiväksi luostariin, koetin kaikin tavoin taivuttaa heitä siitä aikeesta luopumaan. Vihdoinkin yhdeksän aikaan aurinko pilkoitti esiin sakeasta sumusta. Tämä antoi meille toivoa sumun pikaisesta haihtumisesta, jonka vuoksi yksimielisesti päätimme lähteä rannasta ja vastaiseksi pitää aurinkoa kompassinamme. Mutta emme olleet soutaneet puolta peninkulmaa pitemmälle, kun pilvet taas peittivät auringon. Nyt olimme aavalla vedellä näkemättä monta kyynärää eteemme ja melkein neuvottomina siitä, mitä oli tekeminen. Minä kehotin perämiestä ohjaamaan venettä samaan suuntaan aaltoihin nähden, kuin se oli kulkenut auringon ollessa näkyvissä. Näin hän teki, ja me soudimme entistä enemmän ponnistaen, sillä pelkäsimme, että ukkonen, joka kuului kaukana, helposti olisi saattanut nostaa myrskyn, ja että tämä olisi tehnyt lopun koko matkastamme. On tunnettu asia, että tuuli ukonilmalla on tiheämpien muutosten alaisena kuin tavallisesti, emmekä me siis varmasti enää voineet luottaa edes aaltojen suuntaan, tuohon seikkailurikkaan matkamme ainoaan johtotähteen. Mutta koska meillä ei ollut muuta, tyydyimme seuraamaan tätäkin opasta, kunnes senkin menetimme ja järvi oli vallan tyynenä. Nyt huomasimme soutamisen turhaksi, luovuimme airoista ja odotimme kärsimättöminä kunnes joko aurinko taas oli näyttäytyvä tai sumu häviävä, sillä joskin tuuli nyt uudelleen olisi ruvennut nostamaan aaltoja, olisi se ollut epäluotettavampi. Emme näet voineet ajatella muuta,

kuin että se tyvenen aikana oli muuttuva. Vähäisen ajan kuluttua alkoi sataa ja tuuli puhalsi kovemmin kuin ennen sadetta; kuitenkaan ei myrskynnyt. Jos kohta olimme epävarmat siitä, oliko tuuli vielä sama kuin edellä, käänsimme veneen siihen nähden samaan suuntaan kuin äsken ja levitimme purjeen. Perämies arveli, että saattoi olla yhdentekevää minne jouduimme, ja että ainakin oli parempi, ettemme aavalla ulapalla odottaneet myrskyä, joka varmaankin olisi tuottanut meille tuhon. Purjehdimme kauan puolella laitatuulella ja huomasimme viimein iloiten, että sumu oli vähenemässä. Kohta senjälkeen näimme maan haamoittavan vähän matkan päässä. Ohjasimme veneen sinne ja nousimme iloisina maihin. Muuan miehistä sanoi, että se oli Haapasaari, mutta toiset purskahtivat remakkaan nauruun tämän kuullessaan. Kysyin syytä heidän nauruunsa, jolloin he sanoivat, että olisi ollut ihme, jos olisimme Haapasaarella, joka oli vallan lähellä heidän kotiaan ja siis oikean suunnan varressa. Kauan seisoimme siinä, ja talonpojat tuumivat, mitä maata se mahtoi olla. Muutamat luulivat sitä Impilahteen kuuluvaksi niemeksi, toiset taas arvelivat toista. Toiset sanoivat tuntevansa sen ja sen vuoren ja toiset mainitsivat niiden nimet. Koska he kaikki tottuneina kalastajina tunsivat oman saaristonsa saaret, niemet ja lahdet, ihmettelin, että he niin kauan seisoivat siinä tuntematta paikkaa. Kaikki mainitsivat eri paikkoja, joiksi luulivat tätä maata, ja sen olisi pitänyt olla ainakin peninkulman verta syrjässä meidän oikeasta suunnastamme, voidakseen saavuttaa uskottavaisuutta toisissa. Viimein miehet menivät kauemmaksi saaren ylängölle sitä lähemmin tarkastamaan. Kukin palasi taholtaan ja vakuutti, että oltiin Haapasaarella, jota nyt enää eivät voineet epäilläkkään seutua lähemmin tutkittuaan. Talonpoikien ilo ei ollut kuvattavissa, enkä tiedä, mitä tekivät enemmän, iloitsivatko vai ihmettelivät, että sattuma näin onnellisesti vei meidät perille. Meillä oli jäljellä soudettavana vaan lyhyt matka, kunnes tulimme mannermaalle. Erosin perille tultuamme seuralaisistani, lukuunottamatta erästä, joka seurasi minua hyvän matkaa melkein Otsioisten kylään, joka on maantien varrella $^5/_4$ peninkulman matkan päässä Sortavalan kaupungista. Täältä kävelin vielä samana iltapäivänä Sortavalaan.

Kantaen kädessäni suurehkoa mansikkatuokkosta, jonka olin muutamasta kolikosta ostanut paimentytöltä, tulin sisälle kaupunkiin vähää ennen auringonlaskua. Seuraavana päivänä kirjoittelin kirjeitä ja sen jälkeisenä olin valmis lähtemään kaupungista. Paria päivää myöhemmin sattuville markkinoille en tahtonut jäädä, osaksi, koska jo ennen niitä olin saanut kaikki mitä tarvitsin, osaksi, koska asuntoni vuokra ja muut kulunkini niiden aikana olisivat melkoisesti lisääntyneet. Juuri kun aioin kiinnittää laukun selkääni, astui mieshenkilö kievarin saliin; katsahdin häneen muistamatta, mistä hän oli kotoisin ja mikä hänen nimensä oli. Viimein kysyin kievarinisännältä hänen nimeään, ja hämmästyin aika lailla, kun kuulin hänen mainitsevan luutnantti Fryxell'iä. Olin edellisenä keväänä tavannut hänet hänen asuinkaupungissaan Hämeenlinnassa. Oli koko hauskaa nähdä täällä hänet jälleen. Hetken kuluttua läksin kuitenkin kaupungista, kuten olin päättänyt. Muuan Pälkjärveltä kotoisin oleva talonpoika, jonka vähää ennen olin tavannut apteekissa, lupasi kyydittää minut kotiseudulleen saakka. Hän odotti jo minua pihassa, ja viipymättä istuimme kääseihin. Tiellä kohtasimme paljon markkinoille matkustavaa väkeä. Hyvin monella oli suuret voitynnyrit rattaillaan. Etenkin kaikki ilomantsilaiset kuljettivat voita markkinoille. Ruskealaan pysähdyimme hevosta syöttämään. Suuri joukko markkinaväkeä oli myös samassa tarkoituksessa pysähtynyt sinne. Useat kiteeläiset, jotka olivat tavanneet minut Potoskavaaran häissä ja jotka nyt tunsivat minut, tervehtivät minua. Muiden muassa näin täällä talollisen Halttusen Ruppovaaralta; hän oli sen Olli Halttusen veljenpoika, josta aikaisemmin olen kertonut. Hän oli äsken parantunut ja oli matkalla markkinoille. Hän kysyi, oliko minulla vielä tallella sama pilli (huilu), jonka hän minulla näki ollessani yötä hänen luonaan. Vastasin, että se kyllä oli taskussa, mutta etten nyt mielelläni soittanut sitä näin suuren kansanjoukon edessä. Hän vakuutti minulle, että täällä helposti saatoin ansaita melkoisesti rahoja, jos vaan puhaltaisin huiluani, vaikkapa kukin antaisi vaan kolme kopeekkaa. Kiitin häntä hänen hyväntahtoisesta ehdotuksestaan ja tuumin miten vielä perustelisin estelyäni, kun kyyditsijäni vapautti minut siitä ilmoittamalla, että hevonen jo

kyllä oli syönyt tarpeeksi, ja että meidän jo täytyi lähteä matkaan, jos mielimme ehtiä perille Pälkjärvelle. Sanoin hyvästi Halttuselle, istuin kääseihin ja läksin matkaan. Noin 10:n aikaan tulimme tienristeykseen, missä hänen tiensä erosi maantieltä. Maksoin talonpojalle viiden peninkulman matkasta ruplan ja 50 kopeekkaa; sitten nousin pois kääseistä, ja hän ajoi toista tietä kotia. Oli jo jotenkin myöhä illalla, kun saavuin Pälkjärven kirkolle, jonka vuoksi en tahtonut poiketa pappilaan enkä muihin lähelläoleviin herrasperheisiin, vaan astuin yhä edelleen vielä muutaman neljännespeninkulman matkan. Yön lepäsin metsässä laukku päänalaisena ja kuusenhavuja allani sekä peitteenäni. Mutta vaikka miten olisi peittänyt itseään niillä, oli vaikeata päästä rauhaan hyttysiltä. Panin piippuuni ja sytytin sen sekä ladoin uudelleen kuusenoksat päälleni. Savu piti nyt hyttysiä matkan päässä, vaivuin uneen ja nukuin sangen levollisesti kunnes joku aamulla rupesi penkaamaan havuläjääni. Nousin ylös vartijoitani katselemaan. Karjalauma, joka sattumalta oli tullut paikalle, seisoi ympärilläni tuijottaen minuun, ikäänkuin olisi tahtonut hyökätä kimppuuni. Mutta minun kohotessani pystyyn se pelästyi ja pötki pakoon. Aurinko oli jo korkealla taivaalla, ja minä aloin kulkea eteenpäin. Vielä tänäkin päivänä kohtasin markkinoille matkustavia talonpoikia. Monissa ruohoisissa paikoin he olivat riisuneet hevosensa ja päästäneet ne ruokailemaan, sillä välin kuin itse loikoivat valkean ympärillä. Kysyin, oliko heillä ollut tapana matkoilleen ottaa mukaansa rehua hevosta varten. He vastasivat siihen kieltävästi ja tuumivat, että se olisi suurinta hulluutta, koska ruohoa tapaa kaikkialta tien vierestä. „Entä kaupungissa?“ — Se, joka aikoo viipyä kauemmin kaupungissa, niittää viimeisestä syöttöpaikasta riittävän määrän ruohoa ja vie sen rattaillaan kaupunkiin. „Entä jos hevosenne karkaisivat syödessään noin itsekseen valtoimina metsässä?“ — „Siihen ne ovat liian viisaat ja ovat olleet pienistä varsoista, kun ne emänsä perässä ensi kerran juoksivat irrallaan matkalla.“ Minulla ei ollut enempää heiltä kysyttävää. Muutamat, joilta kysyin osasivatko runoja, pyysivät minua käymään luonansa kotonaan kulkiessani niiden pitäjien läpi, joissa he asuivat; sen lisäksi he neuvoivat minulle useita tuttuja

runoniekkojaan. Tein sen huomion, ettei yksikään näistä talonpojista ollut juovuksissa. Hiljaa he kulkivat tietänsä edelleen, meluamatta ja huutamatta niin kuin useissa paikoin muualla, etenkin rannikkoväestön ja hämäläisten kesken, on tavallista. Täten tämä päivä kului sangen miellyttävästi. Mansikat olivat nyt täysin kypsyneet, jonka vuoksi usein poikkesin tieltä niitä syömään. Tohmajärvellä söin samana päivänä ensi kerran mesimarjoja, joita siellä täällä tien varsilla kasvoi runsaasti, kuten myös suomuuramia, jotka löysin maantien viereisiltä soilta. Iltapäivällä tulin Vatalan kievariin, jonne päätin jäädä pariksi päiväksi, sillä näin, että heillä oli kaunis kamari, joka Karjalan rahvaalta jopa kestikievareistakin useimmiten puuttuu. Emäntä, joka oli vanhanpuoleinen, oli melkein yksin kotona, kun hänen miehensä oli lähtenyt markkinoille. Hän näytti ensin olevan hieman epäluuloinen minun suhteeni; kuitenkaan hän ei tehnyt mitään esteitä, kun pyysin saada jäädä yöksi heidän vierashuoneeseensa. Istuuduin kirjoittamaan iltaan asti, myöskin seuraavan päivän käytin kirjoittamiseen. Emäntä, kun näki minun niin uutterasti kirjoittavan, kysyi mitä kirjoittelin. Vastasin hänelle kirjoittavani muistiin kaikenlaista, mitä täällä Karjalassa olin nähnyt, voidakseni sitten kotiseudullani siitä kertoa. „Ehkäpä panette kirjaan tämänkin, minkä nyt kanssanne puhun“, virkkoi emäntä. Jotta hän ei suotta olisi tullut varovaiseksi minun suhteeni, vastasin kernaimmiten panevani kirjaan vanhoja runoja ja lauluja ja kysyin, osasiko hän niitä. Hän vastasi lapsuudessaan kyllä niitä osanneensa paljonkin, mutta nyt jo enimmäkseen unhottaneensa ne. Näytin nyt hänelle kaikki ennen kirjoittamani runot ja kerroin laajasta jalkamatkastani. Sen ohella luin hänelle useita sellaisia laulurunoja, joita Karjalan naiset etupäässä laulavat. Useat hän sanoi ennen osanneensa ja toisia kuullessaan hän huomautti, että hänen äitinsä tai tätinsä oli laulanut samoja lauluja vähän toisin. On omituista nähdä, kuinka tenhoavasti vanhat laulut vielä usein vaikuttavat suomalaisiin mieliin. Useissa paikoin olen huomannut, miten ne, jotka niitä ovat laulaneet tai jotka ovat kuulleet muiden niitä laulavan, omituisella tavalla ovat niistä heltyneet. Yhden ainoan runopätkän kuultuaan he usein muuttuvat minulle tuttavallisem-

miksi kuin kuultuaan pitkiä kertomuksia asioista, joiden olen luullut enemmän huvittavan heitä. Emäntä tuli myös yhä avomielisemmäksi minua kohtaan ja kertoi minulle elämänsä tapauksia. Hänen ensimäinen miehensä oli jättänyt hänet jälkeensä ilman perillisiä. Nykyisen miehensä kanssa hän oli omituisella tavalla joutunut naimisiin. Tämä mies oli ennen asunut lähellä heitä ja oli entisen isännän kuoltua jonkun aikaa tehnyt talon työt ja hoitanut sen asioita. Kun hän sitten ilmaisi aikomuksensa naida emäntälesken, oli tämä huomauttanut hänelle, kuinka epäsuhtainen sellainen aviopari olisi ja kertoi sanoneensa: „Saattaisinpa varsin hyvin ikäni puolesta olla äitisi, kuinka siis voit naida niin vanhan naisen ja sittemmin naituasi tyytyväisenä elää niin vanhan vaimon kanssa! Ei toki, hae itsellesi vaimo mielesi mukaan muualta, talon saat kuitenkin minun kuoltuani. Minä en enää ole naimahaluinen, vaan voin varsin hyvin olla lopun ikääni naimatonna.“ Mies tai oikeammin silloin 18—20 vuoden ikäinen poika ei kuitenkaan tämän johdosta luopunut aikeestaan, vaan oli vakuuttanut, ettei hän mistään voinut saada parempaa vaimoa, ja niin oli kosiminen ratkaistu. Kysyttyäni, miten hän oli tyytyväinen nuoreen mieheensä, hän vastasi eläneensä hänen kanssaan hyvin onnellisena ne vuodet, jotka olivat olleet naimisissa. Huolimatta tästä emännän suuresta avomielisyydestä hän taisi kuitenkin joskus olla huolissaan siitä, kuka minä olin sekä siitä, mitä alituinen kirjoittamiseni merkitsi. Hän ei kuitenkaan koskaan lähempää tiedustellut sitä minulta, eikä hän myöskään suorastaan tahtonut kysyä, oliko minulla matkapassia vai ei. Kuitenkin hän kautta rantain ilmaisi minulle halunsa saada se tietää. Tämä kävi selville, kun hän kerran kysyi minulta, enkö koko matkallani ollut joutunut tekemisiin ilkeiden ihmisten kanssa. Vastasin, että jos sellaisia olisi ollut, niin he kyllä olisivat varoneet minua, kun olisivat nähneet, että minulla oli pyssy. „Enpä tarkoita varkaita ja rosvoja“, sanoi hän, „sillä niitä ei Jumalan kiitos ollenkaan ole tarvinnut pelätä meidän tienoillamme; vaan ajattelin, eiköhän rahvas, jonka luona olette käynyt, joskus ole epäillyt teitä joksikin toiseksi ja tuottanut teille kaikenlaisia hankaluuksia?“ Tajusin helposti hänen ajatuksensa ja vapautin hänet huolistaan minun

suhteeni noutamalla passini ja huomauttamalla, että se minua näissä asioissa suojeli. Nyt hän tuli vielä tyytyväisemmäksi ja pyysi minua vaan jäämään heille niin kauaksi, kuin työtäni kesti. Jäinkin sinne seuraavaan päivään asti. Seuraavana aamupäivänä sattui rovasti Vallenius matkustamaan Kiihtelysvaaran kappeliin. Hänen tiensä kulki tästä ohi, jonka vuoksi hän poikkesi kievariin. Hän tunsi minut ja viipyi siellä jonkun aikaa kysellen retkiäni, mitä olin tehnyt Jouhkolasta erottuani. Hänen lähdettyään matkaan, emäntä tuli luokseni ja näytti siltä kuin hän olisi tahtonut kertoa minulle jotakin hyvin tärkeätä. „Niin vähän ihminen täällä tietää!“ hän virkkoi kaikkein ensiksi. „No, mitä teille nyt on mahtanut tapahtua?“ — „Eipä mitään“, hän vastasi, „mutta tehän olette maisteri, ja minä luulin teitä vaan talonpojan pojaksi, kuten itse sanoitte.“ Vastasin, että olinkin talonpojan poika, kuten olin hänelle sanonutkin, ja kysyin, mistä hän nyt oli saanut tietää, että olin maisteri. „Kuulin kyllä“, hän vastasi, „että rovasti teitä siksi kutsui, vaikken ymmärräkkään ruotsia.“ Jos olisin kauemmin tullut viipyneeksi täällä, olisin pikemmin menettänyt kuin voittanut tämän emännän mielestä niin tärkeän huomion kautta. Sillä sen sijaan, että ennen olin ollut täällä kuin kotonani, piti emäntä nyt velvollisuutenaan kohdella minua kuin ylhäisempää vierasta ainakin, ja tämä tuottaa aina hankaluuksia sekä isännälle että vieraalle. Vähää ennen päivällistä hän kysyi minulta, olinko syönyt „Karjalan herkkua“. Vastasin, etten ennen ollut kuullut edes tätä nimeä ja kysyin, mistä sitä valmistettiin. Hän lupasi heti laittaa sitä, niin että saisin syödä. Se ei ollut muuta kuin tavallista viilipiimää (kotkelia), johon oli sekoitettu rieskamaitoa ja joka tuntui vähän nuoren maidon sekaiselta kohopiimältä. Sepä vasta herkkua! taitanet ajatella, hyvä lukijani, mutta vakuutan sinulle omasta kokemuksesta, että tämä yksinkertainen ruokalaji maistuu sangen hyvältä, kunhan vaan ei syö sitä vatsan ollessa täynnä. — Myöhemmin iltapäivällä läksin täältä ja kuljin kokonaista $^3/_4$ peninkulmaa erääseen taloon, johon sitten yövyin. Seuraavana aamuna läksin sieltä ja kuljin edelleen pysähtymättä pitempää kuin useissa paikoin syömään mansikoita ja maamuuramia. Olin jo täten vaeltanut noin kolme peninkul-

maa, kun päivällisaikaan rupesin lepäämään nurmikolle tien laitaan. Muutamia talonpoikia tuli ajaen jäljessäni samaan paikkaan ja he tunsivat minut kohta, sillä olivat nähneet minut matkallansa Sortavalaan, josta nyt palasivat. Kaupunkiin viemästään voista he olivat saaneet 8 ruplaa puudalta, joka hinta heidän mielestään oli vallan liian pieni. Aioin ensin heidän rattaillaan ajaa Ilomantsin kirkolle, mutta tultuamme lähelle Konnunniemen (Huosiovaaran) kylää, sanottiin minulle, että jos tahdoin kirjoittaa muistiin runoja, niin siellä oli muuan talollinen Rautiainen, jonka tiedettiin niitä osaavan. Jäin siis pois heidän seurastaan ja poikkesin kylään, joka oli virstan päässä maantieltä. Oltiin talossa äsken syöty päivällistä. Rautiainen kysyi minulta, olinko jo syönyt ja kun siihen vastasin kieltävästi, pyysi hän minua istumaan ruualle. Sen jälkeen hän tarjosi minulle kypsiä suomuuramia, sellaisia, joita täällä sanotaan „lakoiksi“ eroitukseksi vähemmän kypsistä ja vielä kovista „muuramista“. Hänen kanssaan tyhjensin suuren ropeellisen näitä hyvänmakuisia marjoja. Hänen pienelle tyttärelleen, joka oli poiminut ne, annoin sitten muutaman lantin, jotka minulla sattui olemaan, ja sen jälkeen Rautiainen käski hänen tuoda esille vielä toisen ropeen. En kuitenkaan jaksanut syödä enempää, vaan kiitin ja käänsin sitten puheeni runoihin. Vaikka Rautiainen muuten näyttäysikin anteliaaksi ja vieraanvaraiseksi, ei hän kuitenkaan antanut minulle mitään toiveita runojen saannista. Hyvin halukkaasti hän kuunteli niitä runoja, jotka hänelle luin, mutta hän sanoi aina lopulla: „Onhan teillä kaikki runot ennestään, mitä minä enää voin teille antaa?“ Lukuunottamatta muutamia perin mitättömiä toisintoja, en saanutkaan häneltä mitään. Muutamat nuoremmat henkilöt lauloivat kuitenkin minulle pari uudempaa runoa, jotka panin kirjaan. Samalla he neuvoivat minut erään Ollukka Parvisen luo, jonka sanoivat sekä osaavan muiden sepittämiä runoja että itse olevan onnistunut runoniekka. Muutamat nuoremmista henkilöistä saattoivat minut Ollukan kotiin. Hän sattui tullessamme itse olemaan pihalla; tervehdin häntä, tietämättä että hän juuri oli etsimäni mies, ja menin tupaan. Minua saattaneet miehet jäivät jälkeeni pihalle, kuten luulin, kertomaan asiaani. Hetken kuluttua hekin tulivat tupaan ja minä ky-

syin, olivatko nähneet Ollukkaa. „Hänhän se oli, jota tervehditte pihalla“, sanoivat he, „mutta mainittuamme, että te olitte tullut kirjoittamaan hänen runojaan, hän juoksi pois, emmekä sen koommin ole häntä nähneet.“ Kysyin, eivätkö olleet nähneet, minnepäin hän oli juossut, ja he arvelivat hänen lähteneen vähän matkan päässä olevaan toiseen taloon. Menimme sinne häntä etsimään, mutta ei häntä sielläkään näkynyt. En kuitenkaan turhaan nähnyt vaivaa, sillä tämän talon emäntä lauloi minulle useita vanhoja lauluja, jotka kirjoitin kirjaan mikäli hän niistä aina muisti jonkun pätkän. Hänkin virkkoi, minkä monet muut ennen olivat sanoneet, etten kahdessa kolmessa päivässä olisi voinut kirjoittaa kaikkia niitä runoja, jotka hän tyttönä oli osannut. Hän valitti, että muistinsa nyt oli niin heikontunut, ettei hän muistanut paljoa niistä. „Kuitenkin muistan vieläkin useita“, hän jatkoi, „ja saatan itsekseni usein laulella tuntikaudet perätysten, paraiten kun olen pahoillani jostakin tai kun mieleni muuten on täynnä huolia. Silloin ei minulta suinkaan lauluja puutu, eikä minun edes tarvitse niitä tuumia, vaan laulelen monta laulua, joita nyt en suinkaan voi muistaa.“ — Ollukkaa odotettiin tänne illalla, sillä hänen piti seuraavana päivänä ottaa osaa heinäntekoon. Hän tulikin viimein myöhään illalla, mutta ei mitenkään suostunut laulamaan runoja. Kysymykseeni, miksi hän päivällä oli paennut minua, hän ei vastannut mitään, vaan puolusteli itseään ainoastaan sillä, että kaikki runot, jotka hän osasi, sekä omat tekemänsä että muiden sepittämät, olivat niin huonot, ettei niitä maksanut panna kirjaan. Pyytämällä pyydettyäni hän kuitenkin lupasi seuraavana aamuna laulaa parhaat runot, jotka osasi. Mutta se, mitä olin pelännyt, tapahtuikin, nimittäin että Ollukka jo oli mennyt pois ennenkuin heräsin. Emäntä, joka yhä vielä oli kotona, muisteli vielä, mitä edellisenä päivänä oli jättänyt lauluistaan laulamatta, ja minä toivoin vielä saavani häneltä paljon muita lauluja, kun hänen miehensä sekaantui asiaan ja käski emännän laulaa ennemmin jonkun jumalisen virren kuin vanhoja „remputuksia“. Huoneentaulu muistui mieleeni, enkä siis enää tahtonut pyytää emäntää vastoin miehensä tahtoa laulamaan minulle laulujansa. Mainitun päivän aamuna, nimittäin 14:ntenä, läksin Huosiovaaralta

14

enkä paljoa pysähtynyt ennenkuin Koverossa. Olin aikonut pysähtymättä vielä samana päivänä kulkea Maukolaan saakka, missä lääninviskaali Falck asui. Olin kuullut, että hän oli suuri suomalaisten runojen ystävä. Muuan tienristeys Koveron tienoissa eksytti minut. Sen sijaan että olisin poikennut oikeanpuoliselle tielle, joka vie Ilomantsin kirkolle, menin vasemmanpuolista tietä, joka pian päättyi venäläiseen rukoushuoneeseen. Minun täytyi kääntyä takaisin ja poikkesin erääseen taloon. Tämän kylän asujamet kuuluvat suureksi osaksi kreikkalaiseen uskoon, ja niin oli myös sen talon väen laita, johon tulin. Tytär kysyi nähtyänsä huiluni, mikä keppi se oli. Vastasin silloin hänelle, että se oli puhallus-soitin ja rupesin samassa todistamaan mitä olin sanonut. Hän oli vähällä joutua suunniltaan ihastuksesta ja tiesi tuskin, pitikö hänen astua vai tanssia. Lopetettuani pyysin häntä vuorostaan laulamaan jotakin minulle. „En enää jouda“, hän vastasi, „veljeni odottavat minua heinäniityllä, mutta äitini jää kotia ja hän osaa kyllä lauluja.“ Samassa hän otti viikatteensa ja meni pois. Kotia jäänyt äiti ei kuitenkaan ollut niin altis tuomaan esiin runojaan. „Lauloinpa viimeksi“, hän virkkoi, „häissä ja sain siellä sukat (tai kintaat; en oikein muista kumman hän sanoi); enkä nyt tässä tahdo laulaa ilmaiseksi.“ Otin esille 5 kopeekan hopearahan ja lupasin sen hänelle, jospa hän vaan tahtoi laulaa minulle pari tai kolme runoistaan. Nyt hän alkoi ja toisti ne vielä kun aloin panna niitä kirjaan. Sitten tahdoin antaa hänelle maksun, mutta hänpä ei ottanutkaan vastaan rahoja. Ihmettelin sitä ja kysyin, kuinka hän ensin ei ollenkaan tahtonut laulaa maksutta ja kuinka hän sitten laulettuaan ei huolinutkaan maksusta. Hän virkkoi silloin, että hän kernaimmiten kokonaan olisi tahtonut olla laulamatta, mutta ettei myöskään ollut voinut kauempaa kieltää, kun huomasi, miten kärkkäästi halusin sellaisia joutavia lauluja. Tarjosin hänelle vielä kerran mainittua rahaa, ja lopulta hän suostui ottamaan sen, kuitenkin pannen ehdoksi, että minun samasta maksusta piti syödä päivällistä. Muori kantoi pöytään voita, maitoa ja täkäläisen rahvaan piirakkaa. Ruuan jälkeen menin muorin neuvon mukaan tien vieressä olevaan torppaan, jonka emännän hän sanoi osaavan paljon runoja. Tupa oli sinne tulles-

sani aivan tyhjä. Odotin hetkisen, mutta ei ketään kuulunut, jonka vuoksi taas läksin matkaan. Vaikka torppa oli maantien varrella, ei ovessa ollut mitään lukkoa, joka seikka on todiste siitä, että yleinen turvallisuus täällä vielä on sangen hyvä. „Karsinan“ ja „sillan“ välillä oli täällä vanhan tavan mukaan väliaita rajana.

Näiltä viivytteiltä en ehtinyt tarpeeksi aikaisin illalla Maukolaan, jonka vuoksi päätin yöpyä lähellä olevaan taloon. Seuraavana aamuna saavuin sinne varhain. Lääninviskaalilla, joka myös oli pitäjänmakasiinin hoitaja, oli sinä viikkona toimena jakaa viljaa lainaajille. Hän asui sen ajan pappilassa, minne minäkin päivällisen jälkeen menin. Siitäperin kuin erosin Sortavalasta, olin oleskellut rahvaan parissa, jonka vuoksi nyt kernaasti lepäsin täällä kokonaista kuusi päivää. Hyvä ja ystävällinen kohtelu, joka täällä tuli osakseni, hauskuutti suuresti tämän ajan. Runokokoelmani suureni melkoisesti niistä lisistä, jotka herra lääninviskaali hyväntahtoisesti antoi minulle, ja myös muutamista muista. Vähää ennen kuin erosin täältä suntio toi minulle tukun ennen paperille pantuja runoja; ne kopioin lukuunottamatta muutamia, jotka pääasiallisesti olivat jo hallussani olevien kaltaisia. Erään entisen koulumestarin käsikirjoituksen sama mies antoi minulle. En kuitenkaan voinut sitä käyttää, vaikka se tosin oli useita hartauskirjoituksiamme etevämpi, ja vaikka sillä oli se etu niihin nähden, että se oli alkuperäinen, kun sitävastoin kaikki muut ovat huonoja käännöksiä. — Erään kuuluisan runoniekan, Pietari Kettusen luona, joka asui Kuolisman kylässä, neljän peninkulman päässä Ilomantsin kirkolta, minun täytyi jättää käymättä; tosin ei matkan pituus, vaan sen muut vaikeudet pelottivat minut siitä. Oli näet kulkeminen sinne monen järven yli. — Ne Ilomantsin suomalaiset asukkaat, jotka ovat venäjänuskoisia, muodostavat noin kolmanneksen pitäjän asujamista. Huolimatta uskonnonmuutoksesta ovat useimmat heistä itse harjoittaneet lukutaitoa. Monella on pieni kokoelma suomalaisia kirjoja, ja näitä he luterilaisten veljiensä tavoin, joiden kanssa elävät hyvässä sovussa, ahkerasti lueskelevat. Luulenpa tuskin, että koskaan kummallakaan puolella on tapahtunut sellaista toisen uskon tuomitsemista ja oman uskon ylistelyä kuin se, joka usein jokapäiväisenä riidan

aiheena esiintyy etelä-Europassa niissä paikoin, missä kahteen eri uskontunnustukseen kuuluvaa kansaa asuu lähellä toisiaan tai sekaisin. Päinvastoin luterilaiset suomalaiset täällä joka sunnuntai menevät kreikanuskoiseen jumalanpalvelukseen, joka alkaa jotakuta tuntia aikaisemmin kuin heidän oma jumalanpalveluksensa, ja kreikanuskoiset kulkevat taas omasta kirkostaan, pappi etunenässä, luterilaiseen kirkkoon. Ruotsin ajalla oli tietysti lupa venäjänuskoisen kääntyä luterilaiseen oppiin, mutta ei päinvastoin. Nyt on asianlaita päinvastainen. Lasten tulee tunnustaa samaa oppia kuin vanhempien. Venäjänuskoiset miehet eivät pukunsa puolesta huomattavasti eroa luterilaisista, mutta naisilla on omituisenlainen päähine sekä väljä röijy, joka useimmiten on punaista kangasta. Ilomantsissa asuu toisenlahkoisiakin kreikanuskoisia, niin sanottuja „raskolnikkejä". Heillä on täällä kaksi luostaria, joissa en voinut käydä, koska ne olivat niin etäällä. — 21:ntenä päivänä läksin Ilomantsista kulkemaan Enontaipaleeseen. Rokottaja Vinter, jonka Ilomantsissa olin tavannut, matkusteli samaan aikaan virkatoimissaan tämän tien varsilla olevissa kylissä. Matkustin hänen seurassaan noin pari peninkulmaa, mutta seuraavana aamuna erosin hänestä ja jatkoin matkaani yksin. Iltapäivällä tulin Enon(taipaleen) pappilaan, missä nukuin seuraavan yön. Aamulla kävin loihtija Hassisen luona, joka asui Nesterinsaarella, näpeän neljännespeninkulman matkan päässä mainitusta pappilasta. Niistä lukuisista vanhoista loihturunoista, jotka hänen sanottiin osaavan, kuten hän myös itse myönsi, sain ainoastaan pari kappaletta. Hän ei millään muotoa suostunut lukemaan niitä, tai jos hän sen tekikin, niin ei antanut minun kirjoittaa niitä muistiin. Lukiessani hänelle ennen keräämiäni runoja, hän aina kysyi, keltä ne olin saanut. Jotta en olisi vahvistanut sitä hänen luuloansa, että täten muka kokosin luetteloa maan noitien nimistä ja että sitten vetäisin heidät edesvastuuseen, virkoin aina, että muka olin unhottanut niiden henkilöiden nimet, jotka olivat laulaneet ne minulle. Mutta tämä ei ollenkaan ollut omansa herättämään hänessä suurempaa luottamusta. Hänen tavallinen vastauksensa kuului, ettei hän lohen pyynniltä ehtinyt lausua runojaan. Muuten hän kohteli minua sangen hyvin. Hän tarjosi mi-

nulle kahvia ja keitätti aterioiksi vasta pyytämäänsä tuoretta lohta. Talon vanha emäntä oli sairaana ja poikansa, kysymyksessä olevan loihtijan hoidon alaisena. Hänen molemmat miniänsä olivat keskenään tehneet sen sopimuksen, että he hoitaisivat vuoroin karja- ja vuoroin muun talouden askareita vuoden ajan erästään kumpiakin. Se miniä, joka tänä kesänä hoiti karjaa, oli karjan kanssa ulkolaitumella viipyen siellä syksyyn asti ja pitkän matkan vuoksi ajamatta karjaa illoin kotia. Heidän karjassaan oli lähes 30 lypsävää lehmää. Kuulin sittemmin hullunkurisen jutun siitä, miten nuorempi Hassinen oli nainut kotona olevan emännän. Tämä oli nuorena ollut kuuluisa suuresta kauneudestaan. Useat kosijat olivat saaneet rukkaset. Hassinenkin ilmestyi puhemiehensä seurassa. „Mene helvettiin!“ oli tytön vastaus ollut. Hassinen astuu esiin ja sanoo: „Muistakaa, että se, minkä sanoitte hänelle, oikeastaan kohtaa minua.“ „Mene sinne ja sinne“, tyttö vastasi hänellekin. Kun Hassisen piti lähemmin selvittää tunteitaan, tyttö nousi seisovilleen ja juoksi riiheen, johon Hassinen häntä seurasi. Tytöllä oli sirppi kädessä ja hän uhkasi sillä lyödä kosijaa, ellei tämä suostuisi poistumaan, mutta tämä sai käteensä seipään ja löi sirpin hänen kädestään, mutta sattui samalla koskettamaan puulla hänen käsivarttaan. Tyttö rupesi itkemään ja sanoi: „Vianalaiseksi minun piekset“, johon kosija virkkoi: „Kyllä minä sinun vianalaisenakin elätän.“ Tyttö itki yhä vaan, mutta seurasi kuitenkin Hassista äitinsä luo. Äiti kysyi kuultuaan Hassisen selityksen: „Tahdotko, tyttäreni, häntä mieheksesi?“ „Enhän minä muillekaan vianalaisena kelpaa.“

Omituista karjalaisten perhe-elämässä on muuten, että pojista usein kukin ottaa emännän itselleen kotiin. Sopivin veljistä rupeaa ensimäiseksi isännäksi, mutta toisetkin kernaasti pitävät itseään isäntinä. Ei aina käy niin, että ylimmän isännän vaimo myös olisi ylin emäntä, sillä tämä arvo riippuu heidän keskuudessaan taitavuudesta, joka toisten suostumuksella tai vallananastajan vaikutuksesta helposti pääsee oikeuksiinsa. — Torstaina, 24:ntenä päivänä, kuljin taas Nesterinsaarelta takaisin Enon(taipaleen) pappilaan. Koska siinä saaren rannassa ei sattunut olemaan venettä, niin oppaanani oleva mies vei minut kaidan salmen rannalle, jonka

yli virran vuoksi olisi ollut mahdoton päästä, ellei sen poikki olisi ollut pantuna pyöreitä puita kiville; niitä myöten ryömimme yli, ollen vaarassa luiskahtaa virtaan. Onnellisesti pääsimme kuitenkin molemmat salmen yli, ja todellisella mielihyvällä minä jatkoin matkaani Enon(taipaleen) pappilaan, jossa olin yötä. Seuraavana päivänä läksin sieltä aamiaisen jälkeen. Tunnin ajan kuljettuani saavuin Kaltimonniskan salmelle, jonka yli tätä tietä matkustavien täytyy lautalla kuljetuttaa itsensä. Tultuani toiselle rannalle istuin panemaan piippuuni ja pyysin lauttamiestä tekemään samoin sekä ojensin hänelle tupakkakukkaroni. Tuskin hän oli ehtinyt noudattaa kehotustani, kun alkoi puhua paikan merkillisyydestä. „Kaksikymmentä vuotta sitten ette olisi istunut yhtä turvallisena tuossa paikassa kuin nyt“, hän sanoi minulle. „Miksi en“, minä kysyin. „Koska“, hän jatkoi, „venäläinen silloin pian olisi voinut ampua teidät kuoliaaksi.“ Sitten hän alkoi kertoa, miten venäläiset olivat sijoittaneet leirinsä vastaiselle rannalle, jolta juuri olimme tulleet, ja miten joukko karjalaisia talonpoikia oli estänyt heitä kulkemasta salmen poikki; nämä talonpojat olivat tänne kokoontuneet Tiaisen johdolla estämään vihollisen etenemistä. Tiainen, vaikka oli itsekkin ainoastaan talonpoika, oli erittäin kekseliäästi ja rohkeasti johtanut toisia. Hän oli varustanut paikan jotenkin korkealla vallituksella, jonka hän oli käskenyt luoda mullasta ja turpeista suurten petäjähirsien muodostamalle perustalle. — Kuoppa, joka oli syntynyt mullan otosta, oli vielä nähtävissä ja oli melkoisen suuri. — Tämän varustuksen suojelemina talonpojat olivat monta viikkoa estäneet vihollisen pääsemästä salmen yli. Useat tämän tekemät yritykset olivat talonpojat ampuma-aseineen onnellisesti torjuneet. Vihollinen ei myöskään ollut jättänyt kanuunainsa tulta suuntaamatta talonpoikien varustusta vastaan, mutta se oli ylipäänsä vähän vahingoittanut heitä, sillä tavallisesti olivat vihollisten kuulat lentäneet ylempään suuntaan lähelläolevalle vuorelle, jolta olivat kaataneet koko metsän. Vaikka tämä tosin ei tehnyt erityistä vahinkoa talonpojille, he eivät kuitenkaan mielellään nähneet, että hyvä tukkimetsä sai syyttömänä kaatua tantereelle. Mutta tämä paha ei ollut muuten poistettavissa kuin vihollisen karkoittamisella, ja

sitä varten Tiainen keksi seuraavan juonen. Hän teetti vallituksen seinään useita pyöreitä lovia, joihin pantiin suuria petäjähirsiä; nämä oli sitä ennen koverrettu ontoiksi ja päästä tervattu, niin että tulisivat kanuunain kaltaisiksi. Tuskin oli tämä saatu kuntoon, kun huomattiin levotonta liikettä vihollisessa, joka piti varmana, että talonpojat pian lähettävät heidän sekaansa kuulasateen. Vihollinen vetäytyikin takaisin, ollen varma siitä, että tätä tietä oli mahdoton tunkea eteenpäin. Talonpojat jäivät vielä tähän hyvin varustettuun leiriinsä ja odottivat, yrittäisikö vihollinen vielä vastedes siitä paikasta ylitse. Mutta tämän sijaan vihollinen tekikin kierroksen Liperin kautta ja lähestyi suoraa päätä talonpoikien leiriä, kun nämä siitä saivat tiedon. Huomaten mahdottomaksi puolustautua avonaisella kentällä, talonpojat pakenivat minkä ennättivät, jättäen jälkeensä äsken mainitut kanuunansa. En tiedä mitä vihollinen ajatteli lähemmin tarkastellessaan näitä kanuunoita, jotka vähää ennen hänessä olivat herättäneet kauhua. Mutta nyt loppui piippuni, kuten myös talonpojan kertomus. Läksimme pois Tiaisen linnasta, joksi paikkaa nyt sanotaan ja erosimme, hän mennen kotiinsa ja minä kulkien tietä edelleen, kunnes tien vieressä tapasin suuren hongan, jota vihollisen kuulat olivat säästäneet ja joka hyvin suojeli minua auringon paahteelta. Sen siimekseen istahdin ja panin paperille talonpojan kertomuksen. Päivällisaikaan tulin kylään, jossa poikkesin Ihalaisen tilalle. Kotona olevat naiset lauloivat minulle moniaita runoja, varsinkin muuan vanhempi nainen, jota Hassinen oli minun neuvonut hakemaan. Tuskinpa luulen kenenkään runolaulajistani olleen niin auliin muistelemaan ja laulamaan kaikenlaisia runoja, kuin tämä muori oli. Syynä siihen oli se, että hän poltti tupakkaa, ja minä tarjoilin sitä hänelle koko ajan kuin viivyin talossa. Palkinnoksi hänen runoistaan annoin hänelle vielä lähtiessäni runsaan kahmalollisen kartuusia, josta hän loppumattomiin minua kiitteli ja toivotti alituista menestystä. Tavallisuuden mukaan kysyin uusien runolaulajien osotteita, mutta en saanut ainoatakaan. Minulle sanottiin, että kyllä joku vuosi sitten eräästä pappilasta olisin voinut saada paljon runoja, mutta että se nyt oli myöhäistä, sillä koko talo oli tullut heränneeksi. Nämä heränneet pitävät

suurena syntinä maallisten laulujen laulamista ja luulevat jo edistyneensä pitkälle hurskaudessa, jos heidän on onnistunut unhottaa ne viattomat laulut ja runot, joita lapsuudessaan ovat kuulleet vanhempiensa ja muiden laulavan. Puhumattakaan lauluista, he kammoksuvat kaikkea soittoakin, jonka katsovat olevan tästä maailmasta. Saman talon tyttäret olivat ennen olleet seudun taitavimpia kanteleensoittajia, mutta uuden opin levittyä eivät olleet koskettaneetkaan kantelettaan. Omituista oppia! Muuan näistä heränneistä oli Kukkoselta (Renqvistiltä) ostanut hengellisiä kirjoja noin 50 ruplalla; tämä seikka antoi minulle hieman aihetta epäillä tämän laajalti kuuluisan apostolin pyhyyttä. Tämä seikka näytti ainakin todistavan, ettei hän ollut kammonnut kaupan tekoa, joka ei kuitenkaan ole pyhimysten tunnusmerkkejä. — Mutta tapahtuihan se hurskaasta innosta hankkia uskonveljilleen hengellistä lukemista — olkoon menneeksi, mutta kernaasti olisin tahtonut nähdä talonpojan kirjaston, sillä 50 ruplasta pitäisi saada melkoisen paljo hengellisiä kirjoja, jotka tavallisesti myydään polkuhintaan. Läksin Ihalaisen talosta, käymättä muualla kylässä, sillä eipä mikään ole ikävämpää kuin joutua tekemisiin näiden uskonkiihkoisten heränneiden kanssa. Poikkeamatta muualle kuin vanhaan rappeutuneeseen myllyyn, joka oli tien varressa, ja jossa sen alla porisevan veden vaikutuksesta olin vähällä nukahtaa, tulin illalla Ahvenuksen salmelle, jonka yli matkustajat taas viedään lautalla.

[Kertomus keskeytyy tähän. Käsikirjoituksen yhteydessä on säilyneenä seuraava, aiottua jatkoa varten nähtävästi kiireessä kyhätty suunnitelma, joka sisältää katsauksen matkan loppuvaiheisiin sekä hajanaisia huomioita Karjalan rahvaan elämästä, kielimurteesta y. m. — Sen jälkeen liitämme tähän vielä erään kirjeen, jonka Lönnrot Sortavalasta lähetti professorinrouva Törngrenille Laukkoon, ja joka kuvaa sekin Lönnrotin mielialaa matkallaan [1].]

Seuraava lauttauspaikka Ahvenuksen salmella. — Ehrokkalan ukko. — Yötä metsässä. Seuraavana päivänä kävin useassa talonpoikaistalossa — ammuin siipeen kahta sorsaa — seudut

---

[1] Alkukielellä painettuna E. NERVANDERin julkaisussa „Elias Lönnrots ungdomstid på Laukko“ (Helsingfors 1893, ss. 33—38).

erinomaisen kauniit. — Iltapäivällä sadetta. — Yövyin viimeiseen Pielisjärven kirkolle vievän tien varrella olevaan kestikievariin. — Sieltä seuraavana aamuna, 29:ntenä p:nä, erään Pielisjärven lahden poikki kirkolle. Kohtaus kirkonrannalla nimismies Steniuksen kaassa. Vanhoja jäännöksiä muinaisesta kaupungista — Pogosta. Sieltä Mustolaiselle, missä vietin kirkkoajan. Kohtaus insinööri Markströmin ja viskaali Jurvelinin kanssa. Iltapäivä komministeri Bonsdorffin seurassa. Käynti Sarkkilassa. Vesimatka Pankakosken malminsulatoille. Matka Juuvan kappeliin. Viivyntä siellä. Sikäläinen malmiaihe, jota Rinman ei mainitse. — Paluumatka nimismies Studdin seurassa Sarkkilaan. Saarna Lieksassa 10:ntenä p:nä elokuuta. Päivällinen kappalaisella Heleniuksella. Lähtö Lieksasta 13:ntena p:nä. Yötä talonpoikaistalossa. — Seuraavana päivänä päivällisaikaan Nurmeksen kirkonkylään. Viipyminen siellä. Mustalaisten tappelu. — Käynti kirkkoherran-sijaisen Höckertin ja nimismies Krogeruksen luona. Hautausmaa mäntymetsää. Lähtö Nurmeksesta yöllä 16:ntena p:nä. Kajaanin tienhaara. Jatkoin vaellusta 17:nnen ja 18:nnen päivän. Uusi maantie. Kestikievarit. Yötä Säyneisissä. Tiistaina 19:ntenä p:nä Juvankoskelle. Viivyin 23:nteen [?] päivään siellä. — Nilsiän heränneet. Leikkuutalkoo. — Vesimatkaa sieltä Kuopion kaupunkiin luutnantti Dahlströmin ja neitien — — seurassa. Tulo kaupunkiin. Uusi hirsirakennus, sairaala, koulu, kirkko, näköala tornista, Puijo; koko kaupunki hyvin rakennettu kauniine puutaloineen ja säännöllisine katuineen. Lähtö Kuopiosta 22:ntenä p:nä. Yötä Hendricsnäsissä. Kohtaus hovioikeudenauskultantti v. Fieandtin kanssa. Tulo Rautalammin pappilaan 23:ntena p:nä. Lyytinen, Toholahti. Matka Sonkarinsaarelle keskiviikkona 28:ntena p:nä. Yötä eräässä talossa. „Karjalan puukko hävynnä.“ — Vihta-Paavo l. Korhoinen. Souto Räntylään, Kuopniemelle. — „Anna palaa, tulen syntypä nyt on käessäsi.“ — Kotiapaluu. Laukaan kirkon ohi 31:ntenä p:nä elokuuta. Yötä Jyväskylässä. Seuraava yö Korpilahdella. 2:sena p:nä syyskuuta Tampereelle ja sieltä 4:ntenä p:nä Laukkoon.

Maamuuramia Pielisessä. — Niittomiesten lyömä veto. — — Rahvasta syytetään käräjöimishalusta ja kostonhimosta. — Lohenpyynti Pielisessä, Taipaleessa, j. n. e. — Kantele joka talon seinällä. — Sortavalan murteesta. Jo net mentiin, j. n. e. — Piiraita ja muita laitteita. — Kalakukko. Usein minulta kysytään, eikö meillä ole käärmeitä y. m. Karjalassa uhrataan Kekrille puuropata. — Puute käsityöläisistä. — Ainoastaan Venäjän raha käypää. — Sananlaskuja: vanhojen laulurunojen pätkiä. — Ritvalan lauluja Sääksmäellä pääsiäisestä juhannukseen. Niiden laiminlyöminen tuottaisi kylälle paljon pahaa. Maailman loppu. Kansaa kokoontuu usein joukoittain kulkuetta katsomaan. — Rahvas opinhaluista. Karjalan rahvaan luonne. Morsiuspari ensi talvensa ulkohuoneissa. Kaskeaminen. — Männöö, tulloo, kyssyy, kennen, j. n. e. — Ei mitään muistopatsaita Valamossa. Evästä. — Karjalassa rahvas on siistimpää, kuin monin muin seuduin Suomessa; penkit, pöydät ja tuolit pestään kerta viikossa, lattia ja seinät kahdesti vuodessa; ottavat useammin kuin hämäläiset ylleen puhtaat paidat; y. m. — Muuan suomalainen tautien parannustapa: Parantaja: Pohtaan, pohtaan. Sairas: Mitäs pohtaat? P.: Pohtaan maata. S.: Jos olet maasta tullut, niin männös maahan — pohtaan, pohtaan, mitäs pohtaat? Pohtaan tuulta, tulta, vettä, jos oot j. n. e. — Jälkiä suomalaisten vanhoista uhritavoista vielä Karjalassa. Kun on saatu kaadetuksi riistaa, on uhrattava hopeaa metsänjumalille, y. m. — Maksaisi vaivaa tutkia, eivätkö karjalaiset, savolaiset ja hämäläisten eteläpuolella asuvat suomalaiset ole alkuperäisesti olleet samaa heimoa. Koko joukko sanoja, joita rannikkosuomalaiset ja karjalaiset (sekä savolaiset) käyttävät, mutta joiden sijassa hämäläisillä on omat nimityksensä, näyttää viittaavan siihen; sellaisia on: *tupa, suoja; pelto, vainio; mie, sie, mä, sä; kuhilas; akkuna, ikkuna.* — Käytetään pieleksiä, eikä latoja. — Hyttysiä on niin runsaasti, että niitä savulla täytyy karkoittaa karjan lepopaikoilta. — Piimää talveksi. Kesällä on rahvaan ruokana enimmäkseen leipä, voi, kala ja piimä — rokkaa silloin tällöin, huttua samoin.

Muita huomioita:

Karjalainen rakennustapa. — Kaskenviljelys. — Taloustapoja. Asuintupien sisustus. — Vuoteet. Naimatapoja. Karjalassa tyttäret lähtiessään miehelään kotoa vievät mukaansa viikatteen ja kassaran. Savossa on vallalla se tapa, että nuori parikunta ensi talvena nukkuu lämmittämättömässä huoneessa. — Matkat. — Leikit ja huvitukset.

Liite.

Sortavala, 28 p:nä heinäkuuta 1828.

Arvoisa Professorinrouva!*)

Minun on vaikea selittää, kuinka kärsimättömänä olen odottanut tilaisuutta antaakseni Teidän perheellenne muutamin rivein tietoa vaelluksestani. Viimein tulin Sortavalaan, mutta en kuitenkaan tahtonut kirjoittaa, ennenkuin olin käynyt Valamon luostarissa, voidakseni samalla kertaa kertoa tästä paikasta. Nyt olen palannut sieltä, ja kuinka iloisena istuuduin kirjoittamaan kirjettä! Minusta tuntuu, kuin olisin Laatokan rannoilta kiireisesti rientänyt halki koko Suomen — Saimaan, Päijänteen ja kaikkien muiden järvien yli — hyvään Laukkoon. Mutta kuinka pian tämä ilo taas on ohi; lopetettuani kirjeeni, olen taas täällä vallan yksin. Teidän ei siis pidä ihmetellä, että kirjoitan niin pitkän kirjeen, kuin paperi sallii, vaan suokaa se minulle anteeksi. Perinpohjaisella kertomuksella, miten ja mitä teitä yli yhdeksän viikon kestäneen vaelluksen jälkeen viimein olen saapunut tänne, en kuitenkaan rohkene vaivata Teitä. Sanon Teille vaan terveisiä muutamilta herrasperheiltä, joiden luona matkallani olen käynyt. Minulla on sitä suurempi syy siihen, kun minulla sekä näissä, että muissa perheissä, joiden luona olen vaelluksellani käynyt, on ollut mitä paras suositus siitä, että olen ollut kotiopettajana professori Törngrenillä.

---

*) Professorinrouva Törngren.

Rovasti Nykopp'ilta saan ensiksi sanoa terveisiä. Sekä rovasti että ruustinna voivat hyvin. Sitten on minun sanottava terveisiä vanhalta vesilahtelaiselta, Kiteellä asuvalta assessorinrouva Fabritiukselta. Hän oli maaherra Walleniuksen sisar ja oli ensin ollut naimisissa erään Wegeliuksen kanssa, joka jonkun aikaa oli ollut Vesilahden kappalaisena ja asunut Janussa. Sittemmin mainittu Wegelius oli tullut Porvoon hiippakuntaan ja kuollut Kiteen kirkkoherrana. Leski oli mennyt uusiin naimisiin assessori Fabritiuksen kanssa, joka jo on kuollut hänkin. Vielä on minun lausuminen terveiset eräältä Reilanderilta, Pälkjärven papilta. Hänen isänsä oli ollut kauppias Raumalla, ja lienette Te siis tuntenut hänetkin.

Matkani on tähän asti kokonaisuudessaan ollut onnistunut. Rahvas on Savossa ja Karjalassa, kuten myös näissä venäläisissä pitäjissä, hyvin vieraanvaraista. Usein siitä tuntuu vallan kummalliselta, että kysytään, mitä ruoka maksaa. Karjalassa olevassa Kesälahden pitäjässä viivyin joku aika sitten talonpoikaistalossa neljän päivän ajan, sillä isäntä ja useat muut siellä osasivat paljon runoja, jotka sain panna kirjaan. Eräänä iltana saunasta tultuani muutin kuivat alusvaatteet päälleni ja jätin entiset kuivamaan kangaspuille. Seuraavana päivänä en niitä enää nähnyt ja ajattelin, mitä ajattelinkaan; mutta eipä pälkähtänyt päähäni ajatella emäntää niin ymmärtäväiseksi ja ystävälliseksi, että hän ehkä oli toimittanut ne pestäviksi. Huomasin kuitenkin niin olevan, kun näet taas illalla näin ne puhtaaksi pestyinä samassa paikassa. Lähtiessäni sitten pois sieltä, tarjosin hänelle maksua, mutta hän ei mitenkään tahtonut suostua sitä vastaanottamaan, vaikka olin neljä päivää syönyt hänen talossaan. Viimein vastaanottaessaan maksun, hän korvaukseksi siunaili minua niin ylenmäärin, että minulle siunauksia riittänee koko vuodeksi. Useita muita esimerkkejä voisin mainita karjalaisten vieraanvaraisuudesta, etenkin sellaisista seuduista, jotka eivät ole lähellä valtateitä. Rahvas täällä näyttää myös olevan paljoa raittiimpaa kuin useimmissa seuduin Hämettä ja Uuttamaata. Sekä heidän häissään että muissa pidoissaan ja kokouksissaan näkee, ettei heillä vielä ole mitään tarvetta ylenmäärin nauttia viinaa. Heidän häämenoistaan olen

kirjoittanut eri lehdelle[1]. Tässä tahdon, mikäli tila myöntää, kertoa matkastani Valamon luostariin.

Valamon saari on 4 peninkulman päässä täältä Laatokassa. Muutamien kaupungissa käyneiden munkkien seurassa matkustin neljä päivää sitten sinne. Menomatka oli sangen onnistunut, jos kohta meidän kaikkien täytyi soutaa, sillä järvi oli vallan tyyni. Luostarin rikkaus ja komeus oli suurempi, kuin mitä ikinä olin voinut odottaa. Kaipaan sanoja kuvaillakseni vaan yhtä ainoata ruutua tai seinä- ja pilarimaalausta. Kuinka sitten rohkenisin antaa kuvauksen koko seinistä, koko kirkoista, missä pelkkiä sellaisia ruutuja ja maalauksia kulta- ja hopeakehyksineen, jalokivineen ja muine kalleuksineen koreilee. Huolimatta kaikesta tästä, joka täällä miellyttää silmää, olivat nuo kaksi Valamossa viettämääni päivää pisimmät ja ikävimmät koko matkallani. Hyvin halukkaasti käytin ensi tilaisuutta päästäkseni sieltä pois.

Nyt olen taas täällä ja kiitin Jumalaa siitä, sillä paluumatka oli sangen synkkä ja arveluttava ulapalla syntyneen myrskyn tähden.

Täältä aion lähteä Arkangelin lääniin ja sieltä Pohjanmaan kautta takaisin. — Syyskuulla aion taas olla Laukossa. — Pyydän sanomaan terveisiä Eevalle ja Kallelle. Olen edelleen, arvoisa professorinrouva, Teidän nöyrin palvelijanne

Elias Lönnrot.

---

[1] Kuvaus, joka pääsisällykseltään on samanlainen kuin Lönnrotin matkakertomuksessaan ylempänä antama, on painettuna E. NERVANDERin julkaisussa „Elias Lönnrots ungdomstid på Laukko“ (Helsingfors 1893; ss. 39—46).

TOINEN MATKA

TOINEN MATKA

v. 1831.

[Lönnrot läksi Helsingistä 28 p:nä toukokuuta ja aikoi pohjoista tietä Vienan lääniin, kulkien Rautalammin, Pielaveden ja Iisalmen kautta Kajaanin kihlakuntaan, josta hän sydänmaiden poikki Vuosangan, Mikitän ja Härmäjärven kylien kautta samoiltuansa saapui Kuusamoon Venäjän rajalle, jossa matka keskeytyi. Elokuun 6 p:nä hänet tapasi täällä lääkintöhallituksen kirje, jossa käskettiin runonkerääjää palaamaan takaisin Etelä-Suomeen vastustamaan äsken maahan ilmaantunutta koleraruttoa. Elok. 22 p:nä oli Lönnrot taas Helsingissä. Paitsi tähän otettua „Helsingfors Morgonblad"issa v. 1832 n:oissa 62—3 olevaa matkakertomuksen katkelmaa, on Suomal. Kirjall. Seuran arkistossa vaan muutamia hajanaisia muistiinpanoja. — Jouduttuansa koleralääkäriksi syksyllä v. 1831 Lönnrot kävi muun muassa 20:ntenä p:nä marraskuuta Sääksmäellä tutkimassa kuuluisaa Ritvalan Helkajuhlaa. Tällöin muistiinpani Lönnrot n. s. Ritvalan Helkavirret, ja seuraavana vuonna hän „Helsingfors Morgonblad"issa (n:oissa 41—42) julkaisi tähän liitetyn kuvauksen juhlanvietosta.]

Ote päiväkirjastani.

— — — Oltuani koko edellisen viikon vapaana vilutaudin kohtauksista, läksin sunnuntaina kesäkuun 19 p:nä Rautalammilta Pielavedelle. Kirkossa minulla oli tilaisuus katsella kansaa juhlapuvuissaan, jotka eivät juuri ollenkaan eroa rannikkoasukkaiden käyttämistä juhlapuvuista. Miehillä on lyhyet takit, joissa on kaksinkertainen kaulus tai myös yksinkertainen, n. s. pystykaulus. Nämä takit ovat enimmästi harmaata sarkaa; hyvin harvoilla ne on siniseksi värjätyt. Housut ovat pitkät, tehdyt samasta sarasta tai myöskin karkeasta värjäämättömästä palttinasta. Jalkineet ovat samanlaiset kuin kaikkialla Savossa ja Karjalassa käytännössä olevat, n. s. pieksut. Eivät edes vallasihmiset katso

näiden jalkineiden rumentavan jalkojaan. Useimmilla on hatut; lakit eivät ole yhtä yleiset; kaulahuiveja käytetään yleisesti. Taskukellot, joita Etelä-Suomessa pidetään niin tärkeinä tarvekaluina, että jokaisella rengillä täytyy olla ainakin yksi sellainen, ovat täällä sangen harvinaiset. Tässä asussa nähdään miehet kirkkomäellä. Naisilla on pitkät hameet ja lyhytliepeiset röijyt, joita pidetään erittäin somina. Muutamilla varakkaammilla on silkkihameetkin. Ennen muinoin liepeet olivat pitkät ja hameet lyhemmät, mutta nämä ovat nyt vanhanaikuisia. Sitä omituista *tanu* nimistä päähinettä, jota naidut vaimot käyttävät muutamissa Savon pitäjissä (Mäntyharjulla, Hirvensalmella, Mikkelissä y. m.), ei täällä tapaa missään. Naiset näet pitävät päässään täällä myssyjä tai huiveja.

Jumalanpalveluksen loputtua ja syötyäni päivällisen astuin veneeseen. Tämä, jota soudettiin seitsemällä airoparilla, oli suunnattoman pitkä, mutta ei varsin leveä. Meitä oli siinä noin 50 henkeä, jota määrää pidettiin sangen riittävänä alukseemme nähden, mutta joka pian olisi käynyt liian suureksi, jos tuuli olisi suvainnut puhaltaa ankarammin. Ympärillämme souti useita muita veneitä, ainakin kymmenen, niin että tämä oli pienen laivaston näköinen. Eri veneiden soutajat kilpailivat keskenään siitä, mikä vene toisten edelle pääsisi, ja tämä lapsellisuus nähtävästi pani monen tytön ja pojan hikoilemaan. Minä säälin kaikkein enimmin tyttö parkoja, joista moni souti melkein koko matkan vuorottelematta, kun miehet sitä vastoin keskenään vuorottelivat. Minäkin tarjouduin soutamaan, mutta katsottiin sen sotivan kaikkea luonnon järjestystä vastaan, että minä, maisteri, olisin koskenut airoihin. „Jo on joukko joutavassa, kun on pappi soutamassa“ — minun täytyi siis istua joutilaana. Pari koskea, joita oli kuljettava ylös, hidastutti hieman matkaamme. Ensimäinen niistä, Tyyrinkoski, on noin $^1/_8$ peninkulman pituinen, mutta ei ole niin vuolas kuin toinen, „Nokinen“, joka taas on lyhyempi. Kuljimme niistä molemmista ylös sauvoimien avulla, joilla pohjasta työntäen annettiin veneelle vauhtia. Pelkällä soutamisella ei olisi päästy pitkälle. Oli sekä kaunista että kammottavaa katsella koskea ylös, missä toiset veneet edellämme ponnistelivat ylöspäin.

Ne olivat meitä melkoisesti korkeammalla, ja usein tuntui siltä kuin ne olisivat syöksymäisillään takaisin meidän päällemme. Nämä kosket, joissa on kiviä, vaativat erittäin taitavaa perämiestä. Jos vene tarttuisi kivelle, olisi vaikeata saada sitä irti; vaara olisi kuitenkin paljoa suurempi näitä koskia alas laskettaessa. Päästyämme koskesta ylös, pantiin sauvoimet niitä varten veneen oikeaan laitaan tehdyille kannattimille, korttelia ylemmäksi aironhankoja. Kaikki katselivat jonkunmoisella tyydytyksellä niitä veneitä, jotka vielä ponnistelivat koskessa, ja näyttivät kokonaan unhottaneen, että juuri äsken itse olivat siinä vallan samassa tilassa kuin nuo toiset, joista pilasanoja lasketeltiin joukosta. — Rannoilla kasvavat kauniit lehtimetsät, jotka yltympäri reunustivat järveä, monet saaret, tyyni ilma ja rahvaan hilpeys tekivät tämän matkan hyvin miellyttäväksi. Tuskin olin huomannut, että jo olimme jonkun aikaa olleet vesillä, ennenkuin olimme jo kulkeneet kolme peninkulmaa ja astuimme maihin erääseen saareen, nimeltään Kuninkaansalo. Tämän valtateistä etäiseen seutuun nähden tavattoman nimen sanottiin johtuvan seuraavasta tapauksesta. Kuningas Eerik oli muka ennen muinoin, tarkastaessaan maata, soudattanut itsensä tähän saareen ja siellä laitattanut itselleen aterian; tällöin oli suuri, tasapäällystäinen kivi ollut hänen pöytänään. Kiveä, jonka sanottiin olevan hyvän matkan päässä rannasta, en voinut nähdä. Kuunnellessani tätä kertomusta väki oli tuohikonteistaan ottanut esille viinaa ja ruokaa välipalaksi. Minuakin pyydettiin syömään ja tarjottiin lasi viinaa, jonka tyhjensin äsken mainitun kuningas Eerikin muistoksi. Syödessämme joku huomautti meille ääretöntä hyttysjoukkoa, joka lenteli yläpuolella meitä, jotenkin korkealla maasta. Niitä oli kokoontunut monta isoa parvea, jotka olivat kuin mustia pilviä nähdä, niin tiheässä niitä siinä vilisi. En koskaan ole nähnyt niitä näin paljoa, vaikka ne monasti ovat minua enemmän häirinneet; nyt ne näet jättivät meidät rauhaan. — Täältä meillä vielä oli $^7/_4$ peninkulmaa matkamme päämäärään, Joutiniemen kylään. Sinne saavuimme vähää ennen puoltayötä. Yö oli niin valoisa, että matkakumppanini esteettömästi hakivat alkusanat raamatusta ja lukivat ne ääneen. Minäkin koetin lukea ja huomasin, etteivät silmät

siitä ollenkaan rasittuneet, ja miten se voisi olla mahdollistakaan, kun yö ainoastaan siinä eroaa päivästä, ettei aurinko paista. Vaan jonkunlaista hämärää kestää hetken aikaa. Ennenkuin totuin näihin valoisiin öihin, luulin kellon olevan 10 tai $^1/_2$ 11, kun sanottiin, että auringonnousu oli vallan lähellä. — Talossa, johon yövyin, minulle laitettiin illallista. Jos kohta yötä jo oli näin pitkälle kulunut, emäntä itsepäisesti pysyi päätöksessään keittää minulle jotakin; sillä illallista, josta puuttui lämmin ruoka, hän ei pitänyt oikeana illallisena. Minun onnistui kuitenkin lopulta saada hänet uskomaan, että olin vallan tyytyväinen piimään ja leipään; hän kantoi kuitenkin paitsi näitä eteeni vielä lihaa ja voita. Seuraavana aamuna minulle laitettiin aamiainen, eikä tästä kaikesta tahdottu ottaa mitään maksua. Täältä minulla oli $^6/_4$ peninkulman matka Jokijärvelle, jonne saatoin kulkea joko maitse tai vesitietä. Valitsin edellisen ja otin aluksi oppaakseni erään vanhan tilallisen, nimeltä Jääskiläinen; teiden näet sanottiin olevan hyvin eksyttäviä. Kulkiessamme oppaani kertoi minulle kotiseutunsa häämenoista. Sittenkuin morsiuspari on vihitty sunnuntaina, se menee morsiamen kotiin, jonne myös tulevat morsiamen puolelta kutsutut häävieraat. Sieltä lähdetään seuraavana päivänä sulhasen kotiin, niin että illaksi saavutaan perille. Olin vähällä unhottaa erään seikan: matkalla morsiamen kodista sulhasen kotiin on puhemiehen omalla kustannuksellaan tarjottava viinaa ja ruokaa koko joukkiolle. Puhemies johtaa seuruetta ja pyytää yömajaa ja ruokaa maksua vastaan. Heidät vastaanotetaan sulhasen kodissa, ja aterian jälkeen saatetaan morsiuspari levolle. Muuan tytöistä valitaan heitä palvelemaan, ja hänen ehdoton velvollisuutensa on aamulla viedä pesuvettä morsiusparille. Tämä passarinainen on nimeltään *saajas*. Aamulla, morsiusparin noustua ja pukeuduttua, pannaan toimeen temppu, jonka tarkoituksena on rahojen ja muiden tarpeiden kokoaminen heidän uuden kotinsa perustamista varten. Kaaso astuu esiin oluthaarikka kädessä; siitä vieraat juovat ja sitoutuvat samalla lahjoittamaan morsiusparille mitä minkin varat sallivat ja mitä mikin hyväksi näkee. Toiset antavat rahaa, toiset yhden tai useamman lampaan, toiset vasikan, j. n. e. On selvää, että sukulaiset tällöin ennen muita

kunnostavat itseään. Osa tämän keräyksen tuloksista tulee kaason hyväksi. Tämän toimituksen nimenä on *tuoppiset*. Sitten esitetään pieni kiista naineiden ja naimattomien miesten välillä. Edelliset pyrkivät sulkemaan sulhasen piiriinsä, jälkimäiset eivät tahdo antaa hänen erota nuorten miesten joukosta. Tällöin raastetaan ja tempoillaan sulhasparkaa. Milloin toinen milloin taas toinen puolue voittaa. Hän on vallan kuin Lützenin kentällä haudan reunalla olevat kanuunat, jotka ruotsalaiset monta kertaa valloittivat, mutta jotka keisarilliset taas valloittivat takaisin. Viimein tehdään rauha, jolloin nuoret miehet jättävät sulhasen naineiden miesten huostaan; sitten juodaan. Tätä sovinnonjuontia sanotaan *harjallisiksi*. Nyt kiistelevät naidut vaimot ja tytöt samoin morsiamesta, ja tässä menetellään samoin kuin äsken. Kun puhemies on taitava ja kokenut, näin kertoi oppaani, ei koskaan puutu kaikenlaisia ilveitä, joita kestää koko päivä. Seuraavana aamuna morsian jakelee pienet lahjansa äsken saamilleen sukulaisille. Anoppi saa paidan, mutta varakkaammat morsiamet pukevat nykyään hänen ylleen kaikki vaatetarpeet kiireestä kantapäähän. Paitoja, kintaita, vöitä, j. n. e. lahjoitetaan muille. Jo ennen vihkiäisiä annetaan papille paitapalttinaa ja sukkia.

Kuljettuani $^3/_4$ peninkulmaa saavuin Äyskoskelle, josta soudatin itseni yli. Koskessa on kaksi myllyä sekä saranvanutuslaitos. Kosken toiselta rannalta tieni kääntyi toisen myllärin pihan poikki; siinä kaksi ämmää riiteli keskenään niin ankarasti, ettei minun tuloni ollenkaan heitä häirinnyt. Riita oli syntynyt siitä, kumpi ensin saisi jauhattaa jyvänsä, enkä saata ymmärtää, miten niin kiivas riita oli voinut syntyä näin vähäpätöisestä aiheesta. Lautturini, joka saattoi minua jonkun matkaa, arveli heitä molempia juopuneiksi. Äyskoskelta tie kulki useiden yksinäisten talojen ja pienten torppain ohitse Jokijärvelle, joka oli $^1/_4$ peninkulman päässä. Poikkesin muutamiin taloihin, ja huomasin joka paikassa, että rahvaan asunnot täällä ovat puhtaat ja siistit. Heidän juomahaarikkansa, joita erittäin kuuman päivän vuoksi usein tulin käyttäneeksi, olivat sangen puhtaat. Pirttien seinät ovat Savon ja Karjalan yleisen tavan mukaan valkeiksi höylätyt hieman yli miehen pituuden lattiasta. On minun myös mainitsemi-

nen, että näistä lakeisella varustetuista pirteistä vähitellen ruvetaan luopumaan. Useimmat, jotka rakentavat itselleen uuden asuintuvan, tekevät siihen savutorven, joka johtaa savun ulos, niin ettei se tunge sisälle tupaan.

Jokijärveltä palkkasin soutajat Kemilänniemelle, joka on sieltä peninkulman matkan päässä. Isäntä ja 14—15-vuotias tyttö olivat soutajinani tai oikeammin kumppaneinani, sillä soudin itse melkein koko matkan. Soutaessani kyselin heiltä kaikennäköisten eteen sattuvien esineiden suomalaisia nimiä. Tyttö, vaikka olikin nuori, antoi minulle aina hyvin näppäriä vastauksia. Jos matka olisi ollut pitempi, luulen, että hänestä olisi tullut täydellinen filologi äidinkielemme alalle. Miksi sitä ja sitä sanotaan teidän puolessa?, näin hän lakkaamatta kyseli minulta ja rikastutti minua täten useilla uusilla murteensa sanoilla. Perillä kysyin, paljoko minun tuli maksaa soutopalkkaa. Mies pyysi ainoastaan 20 kopeekkaa, mutta minun täytyi antaa hänelle 16 killinkiä, kun minulla ei ollut pienempää seteliä. Ei tämä muuten ollut kallista, sillä kyytirahoihin oli luettu maksu päivällisestäkin, jonka olin Jokijärvellä syönyt. Tämä maksu suoritetaan täällä tavallisesti sanomalla „paljon kiitoksia“, Karjalassa sanomalla „kost' Jumala“. Nyt erosin matkakumppaneistani ja kuljin Kemilänniemen taloon, joka on sangen miellyttävällä paikalla eräällä niemellä. Täällä minut vastaanotti hyvin ystävällisesti vanhin tytär, joka samalla oli emäntänä, sittenkuin hänen äitinsä noin puolitoista vuotta sitten oli kuollut. Siinä lyhyessä ajassa, jonka viivyin täällä, hän kertoi minulle paljon talostaan, jota hän nyt veljiensä ja sisartensa kanssa hoiti. Hän kehotti minua syömään, jota minun ei kuitenkaan nyt tarvinnut tehdä, kun näet maito ja vesi, tavallinen kesäjuoma näillä seuduin, kuivalle kurkulleni oli paljo tervetulleempaa. Sitäpaitsi hän kertoi kestitykseksi minulle unen, jonka, jos oikein muistan, hänen äitinsä äiti ainakin sata vuotta sitten oli nähnyt. Pielavedellä oli näet siihen aikaan ollut kappalaisena muuan Neovius, joka oli kuollut. Vainaja oli sitten unissa ilmestynyt emännän isoäidille. Tämä oli silloin kysynyt, tuleeko hän taas pian heille papiksi. Kun te hankitte kirkkoonne paremman saarnatuolin, oli vastaus ollut. Tämä uni on nyt saa-

nut selityksensä. Pielavedestä näet on tullut oma pitäjä ja sen ensimäiseksi kirkkoherraksi A. F. Neovius, äsken mainitun Neoviuksen pojanpoika. — Kemilänniemeltä emäntä souti minut kapeahkon lahden poikki. En tiedä, juorujako välttääkseen vai miksi hän otti 7—8-vuotiaan pojan mukaan veneeseen. Täältä minulla oli noin puoli neljännespeninkulmaa Kotaniemeen, missä olin yötä, aikoen seuraavana aamuna muutamien miesten seurassa, jotka menivät työhön kirkkoherra Neoviukselle, vesitse lähteä saman kirkkoherran luo. Minut herätettiin siis sangen varhain seuraavana aamuna soutamaan tuota suunnattoman pitkää peninkulman-matkaa täältä pappilaan. Noin 6:n aikaan saavuimme perille.

[Tästä eteenpäin voidaan matkaa seurata vaan seuraavista tilapäisistä muistiinpanoista.]

Yötä Kotaniemessä. — Sieltä seuraavana aamuna auringon noustessa pappilaan kirkkoherra Neoviukselle (nim. tiistaina). Seuraavana päivänä polttamassa suota ja kaskea. Punamultaa (raudansekaista?) suossa. Muistui mieleeni: *Kuin sie suosta sotkettihin.* Uin täällä. — Toht. Maconi. Vilutaudin väristyksiä illalla. Seur. päivänä aatelisneiti Stenfäldt. Kirkonniemi, jossa kirkko aina yöllä hajoitettiin. — Juhanuspäivä Lyran luona, missä vilutus taas alkoi ruokapöydässä istuessani; sitä jatkui seuraavaan torstaihin. — Juhannuspäivänä oli luonani laulaja, mutta en vilutaudilta voinut kirjoittaa kuin muutamia minuutteja erältänsä, jonka jälkeen minun taas täytyi paneutua pitkäkseni. Laulaja tyytyväinen tähän, sai näet hyvän kestityksen kirkkoherra Lyralta, jonka nimi oli Johannes. — Seuraavana keskiviikkona Pietarin päivä. Matkustin jo päivää ennen. Pielaveden väki = Rautalammin puvun ja hiuksenkasvun puolesta. Tämä murre kahdentaa usein kerakkeen pitkän ääntiön edessä: *kätteen, männöö, tulloo, rahhoo, sijjoo, puttoo, näkköö, ei kettään, venneitä, venneen.* Muuten: *mettä, metän, juua, saaha, lyyä* j. n. e. — Pirteissä enimmästi „lakeinen“,

[seinät?] höylätyt oven korkeudelta. — Kiukaat kummalla puolella ovea kulloinkin. — Karjanhoito melkoinen. — Talonpoikia, joilla on 20—30 lehmää. Jos laskee hyvässä taloudessa 2 leiviskää voita lehmältä, saadaan 60 leiv. s. o. 400 pankkorupl. — Halla tekee usein tuhojaan. — Pettua. — Kerjäläisiä. — Ruumiit kesällä ja talvella; riepu. — Karsikkopuut sen tien varrella, jota myöten ruumiita saatetaan; [niihin] nimi ja vuosiluku. — Lehmän savu. Suoloja illoin lehmille. — Susia ja karhuja ei ole. — Sain esiintyä lääkärinä — Sintu — Ruotivaivasia. — Heränneet kokouksissa — kuolevat enimmiten nuoret vaimot; luopuvat uudenmuotisista vaatteista, elämänonnesta; lyhyet hameet, pitkät „körtit"; pitävät rukoushetkiä aamuin illoin, kammoavat maallisia huvituksia, leikkejä; lähtevät tuvasta, jos puhaltaa huilua, laulaa runoja, lapsetkin; eivät vastaa: „Jumal' antakoon". Jotkut heräävät 3—4 kertaa — Kato — Juhana Väisäinen — Metsät polttavat talojakin — heinäsuovia j. n. e. — Ojia — Kesä [?] Vilhelmsdalissa — Lakkoja.

Alve, -peen *tænia* (K:mäki). Kuolleen. t. tuulen koura *Filix mas* (K:vesi), Harakan otra (K:mäki) t. Kuren ruis (K:vesi) *polytrichum*. Lillukka (K:vesi), linnukka (K:mäki). Niverä (K:vesi), visa. Juolukka. Liippa = kovasin. Harkko = tahko.

Yötä perjantaita vastaan tireht. Jernefeltillä Iisalmessa Vanhan Testamentin aikuisten henkilöiden ympäröimänä, jotka öljymaalauksina oli kuvattu seinäpapereille. Tahdonpa uudenaikaisen taiteentuomarin tavoin tarkastaa niitä. a) Oven oikealla puolen Jaakoppi painii Jumalan kanssa. Ei hullumpi! Mutta liian lähellä on suunnattoman suuri palmupuu; pelkään että jompikumpi ruhjoo päänsä sitä vastaan, jos kohta sädekehä kyllä suojelee Herran, mutta Jaakoppi parka! Luulin ensin tämän taulun esittävän jotakin vallan toista, sillä Herralla oli Vanhassa Testamentissä hame ja Jaakoppia näkyy niin vähän hänen takaansa, ettei vallan tarkoin näe hänen hamettaan ja miehenkasvojaan. b) Nainen lapsensa kera ratsastaa aasin selässä, toinen astuu jäljessä kirves olalla. Enpä tiedä, mistä nämät ovat kotoisin. c) Faaraon taivaallisen ihana tytär ottaa Mooseksen Niilissä kelluvasta kaislakopasta. d) Simson ja Delila tai jotakin muuta. Mies loikoo maassa saviastia pään vieressä, nainen pitää häntä kiinni olkapäistä. e) Pitkäpar-

tainen ukko polvistuneena katsoo suu auki taivasta kohti ja näyttää odottavan sieltä jotakin, sillä kädet ovat kuroitettuina ylöspäin vastaanottavaan asentoon. f) Seinäkello, joka ei koskaan ole käynyt eikä koskaan tule käymään. g) Abraham, joka pitää poikaansa tukasta, hänet teurastaakseen.

Perjantaina vilukuumetta Iisalmen pappilan läheisessä metsässä klo 10—4 j. pp., vaikka ennen olin nauttinut kiniiniä. Ainakin sadan katajapensaan juurella hakemassa viileyttä varjosta. Paitahihasillani ja paita kumminkin märkänä, vaikka tuuli jokseenkin kovasti. Ilta.

Sipo Lemetti Vieksiltä [Kuhmonientä]. Pekka Heikkinen Ypykänvaarassa Lentierassa. Tapani Kilponen Mikitällä (Hyrynsalmea). Perttu Tiikka [1] — *Viilettää* — *Keula* [?].

Vieksi — Vuosanka $^3/_4$ [pnk.] — Kuusamo 1 [pnk.?] Virtanen [?] 1 pnk. Härmäjärvi — Mikittä.

Lentua Mertaperän lahti. Kaihlajoki. Kaihlajärvi. — *Kolon koloa. Löttöön* kolme, *virsu*un viisi tuohisorkoa.

On jotakin joessa: hakojakin, haukiakin. *Kapahauki.*

Rokottanut Lehtovaarassa, Jaakkolan Rannassa l. Vuosangassa ja Mikitän[pään] Mäntyvaarassa — hukannut lyijykynän — eksynyt. — Moisseinvaara — Honkajärvi — Valkiainen — Ruokkonen — Jumalisjärvi — Matero — Vuokkiniemi — Haukiperä — Lassi Kinnunen, runoniekka — Kokkojärvi — Martti Kinnunen, Kiannan kylä. — *Kalpa:* puusta tehty veitsi, jolla naiset lyömällä puhdistavat hamppua ja pellavaa tappuroista.

---

[1] Lienevät ennakolta tiedusteltuja ja muistiinpantuja runoniekkoja. Seur. kappaleessa on, nähtävästi myös ennakolta muistiinpantuina, Kuhmoniemen Vieksin ja Hyrynsalmen Moisseinvaaran välisten kyläin nimiä ja välimatkain määriä. Tätä seuraavassa kappaleessa Kuhmoniemeltä paikkainnimiä, minkä vuoksi mainittu, vaikea sanoa.

Kajaanista Alaskylään $^{7}/_{4}$ [penink.] 2 [rpl.] 10 [kop.], Haapovaaraan $^{3}/_{4}$ [pnk.] 45 [kop.], Hatulaan $^{3}/_{4}$ 45, Sukeukseen $^{6}/_{4}$ 90, Venäänjärveen $^{4}/_{4}$ 60, Niinimäkeen $^{4}/_{4}$ 60, Ryhälänmäkeen $^{4}/_{4}$ 60.

Metsää käytetään täällä vain poltettavaksi, melkein tahallaan.

Taitava maanmittari. Ylängöt olleet hänelle eduksi suunnan määräämisessä.

Iisalmesta Taipaleeseen $13\,^{1}/_{6}$ virstaa 79 kop., Savojärveen 15 90, Pajujärveen $12\,^{1}/_{2}$ 75, Pöljään $13\,^{1}/_{4}$ 82.

Kuinka toisenlaiset olivat tunteeni nyt kuin metsässä palellessani.

Jännevirran yli lautataan. Isoon lauttaan mahtuu 10 hevosta, 4 kuormaa. —

Sinitauti: eikö liene muuan laji koleraa; tavaton kuivuus?

Kelloniemi 14 p:nä elokuuta. Täällä v. 1828 viivyin pari päivää. — Broberg ei enää ollut täällä — oli tullut onnettomaksi. Vankilan [?] vahtimestari. —

Sellainen kunnia harvinainen. Hevosia — ruskeita ja punaisia. — En minä sinun kanssas riitele näet että herra — — Noh, noh.

Pentti Lyytinen, kirkonmies. — Runo entisestä Rautalammin nimismiehestä.

Kuopiosta ei pääse vuorokaudessa ja silloin on hutikassa. — — Pistämme, pistätet, pistäksen; Pistetäimme, pistätette [?] pistäivät. Ateria 16 p:nä Suonenjoen kestikievarissa — Kommissionimaanmitt. Aminoff. — Kaivo. — Rikinmaku. — Karjapihan ja pihan välillä aita. — Kyökit. — Tupakkia viljellään, naisetkin polttavat. — Viimeinen väli Kuopioon matkustaessa jotenkin mäkistä. — Soita viljellään jo Kuopion pitäjässä. — Tien varressa männyistä kuorittu pettu leipään sekotettavaksi. — „Senlaista mestä että näpisti sylillä ympärite saa.“

Liite.

Ritvalan Helka.

(Kansanjuhla).

Kaikissa kansanjuhlissa on jotakin selittämättömän miellyttävää ja kunnioitusta herättävää; tämän vaikutuksen varmaankin jokainen, joka on ollut sellaisissa läsnä, on huomannut saaneensa. Itse juhla, jolla on juurensa muinaisajan tavoissa ja oloissa, ei esiinny meille kuolleena muistomerkkinä, vaan entisaikojen elävänä kuvana. Etenkin kansanjuhlassa muinaisaika ilmenee elävänä ja toimivana keskellä nykyaikaa; ainakin on vaikea löytää toista muotoa, jossa menneisyys selvempänä esiintyisi sielullemme. Joku tosin saattaisi luulla, että esim. teatterissa esitetty muinaisajan kuvaus olisi täydellisempi, mutta niin ei kuitenkaan ole asian laita. Tosin tämä juuri mainittu muoto on monipuolisempi, mutta se ei likimainkaan ole yhtä totuudenmukainen. Se on nykyajan pyrkimystä kuvata menneitä aikoja, sen lähtökohtana on siis etupäässä nykyaika ja se siirtää yhtä suuressa määrin nykyisyyttä menneisyyteen kuin menneisyyttä nykyisyyteen. Kansanjuhla sitä vastoin ei samassa määrin sekoita toisiinsa eri aikoja, vaan siinä itse muinaisaika on nykyajan vieraana, ikäänkuin iäkäs isä käy tervehtimässä lapsuudenkodistaan erillään asuvaa poikaansa. Myönnettäköön kyllä, että ne aikakaudet, joiden halki juhla on meille periytynyt, ovat siihen liittäneet jotakin, joka ei alkuperäisesti siihen kuulunut; hankkiihan usein matkustajakin itselleen vaatteet sen seudun tapojen mukaan, jolla matkustaa, ja puhuu sen kieltä, mutta siitä huolimatta hän pysyy vieraana.

Sitä juhlaa, josta tässä tässä olen aikonut kirjoittaa, vietetään Sääksmäen pitäjässä ja Ritvalan kylässä, jonka mukaan sitä sanotaankin *Ritvalan Helaksi*. Mainittu kylä ei ole kaukana ison Sääksmäen-selän rannasta. Eräs Maanselän haaroista kulkee tästä ohi ja kapenee melkoisesti kuta enemmän se lähenee Huittulaa, toista kylää, joka Ritvalasta on näpeän neljännespeninkulman päässä. Huittulan kohdalla tämä harjanne on ainoastaan muutaman sylen levyinen ja kummaltakin puoleltaan sangen jyrkkärinteinen. Maantie kulkee harjanteen vieritse, mutta sen olisi varsin hyvin, ilman melkoisia lisäkustannuksia voinut rakentaa itse harjanteelle. Se kaunis, laaja näköala, joka sieltä avautuu, etenkin järven puolelle, olisi monin kerroin korvannut sen työn, jonka tien rakentaminen harjulle mahdollisesti olisi vaatinut sen lisäksi, millä tie nykyiseen paikkaansa tuli tehdyksi. Mutta moinen haluttomuus ja välinpitämättömyys sitä kohtaan, mikä on kaunista, kuului siihen aikaan, jolloin tien suunta viitottiin, ja sitä näkee vielä kaikkialla meidän maassa. Kunhan vaan päästään muutaman päivän työstä, uhrataan kernaasti sellaiset edut, jotka yksistään silmää miellyttävät.

Harjun juurella, mainitulla puolella, on suunnaton vainioalue ja sen takana suuri Sääksmäen-selkä, jonka toisella rannalla muutamia herrastaloja ja kyliä sijaitsee. Nämä vainiot ovat laveudestaan tunnetut muillakin seuduilla, ja niitä mainitaan usein sananparressa, kun tahdotaan viitata johonkin hyvin suureen. Harjun toisella puolella näkee osaksi viljeltyjä maita, osaksi metsää, vuoria ja notkoja.

Samoin kuin puut viihtyvät paremmin toisissa paikoin kuin toisissa, ja kukat samoin toisissa paikoin saavat iloisemman ja vilkkaamman ulkonäön, niin paikallisuuden luonne vaikuttaa ihmiselämänkin ulkonaiseen muotoon, antaen sille joko iloisemman tai surullisemman sävyn. Synkänpuoleinen on luonto siellä, missä laajoja metsiä, alastomia hietakankaita ja veteliä soita on viljalti; ihminenkin, joka viettää elämänsä sellaisilla seuduilla, on surullinen, totinen ja harvapuheinen. Kuta vähemmän esineiden moninaisuus herättää hänen huomiotansa, sitä enemmän hänen ajatuksensa, mikäli leipähuolet myöntävät lomaa, pohtivat metafysillisiä

ja uskonnollisia ongelmia. Ratkaisemattomat arvoitukset ijäisyydestä ja käsittämättömästä tyhjyydestä, joka alkaa siinä, missä kaikki muu lakkaa olemasta, kysymykset ihmisen alkuperästä ennen ja hänen tilastaan jälkeen tämän elämän, Jumalan käsittämättömästä olemuksesta j. n. e. ovat aina hänen mielessään, saattaen hänet rauhattomaksi. Missä luonto on iloisempi, esineet moninaisemmat ja vaihtelevat, siellä taas ihmisen mielialakin on iloisempi. Tämä ilmenee niin selvästi sekä hänen sanoissaan että toimissaan, ettei se mitenkään saata jäädä huomaamatta. Kaikenlaiset huvitukset, leikit ja juhlain vietot ovat aina tavallisemmat sellaisilla seuduilla.

Edellisellä olen tahtonut viitata siihen, miksi kansa puheena olevalla seudulla on halukkaampi huvittelemiseen kuin meidän maassa on tavallista. Nyt aion lyhykäisesti puhua Ritvalan Helasta. Tätä juhlaa vietetään joka pyhän iltapäivänä, alkaen helatuorstaista aina Pietarin päivään eli kesäkuun loppuun. Tällöin esiintyvät seuraavat menot: Ritvalan kylän toiseen päähän kokoontuvat tytöt ja tarttuvat toistensa käsiin. Sitten he kulkevat hitaasti, neljä tai viisi rivissä, pitkin tietä, joka kulkee kylän läpi. Jo tämän kulun alussa ja sitten koko aika sen kestäessä lauletaan muutamia ikivanhoja runoja, joista alempana tarjoan luettavaksi muutamia. Viimein kulkue pysähtyy matkan päähän kylästä ylhäiseen tasaiseen paikkaan, nimeltä Helkavuori. Siellä tytöt muodostavat piirin ja tanssivat hitaasti laulaen mainittuja runoja[1]. Sittenkuin tätä joku aika on jatkettu, kuljetaan takaisin samalla tavalla kuin on tultu, yhä laulaen ja noudattaen samaa hidasta käyntiä. Päivän ilta vietetään sitten kylässä monenlaisissa huvitteluissa ja leikeissä, mistä suurehkon kansanjoukon ollessa koolla, joka ei tiedä eikä huoli kaikista etiketin siteistä, harvoin on puutetta. Juhlanviettoon kuuluu, ettei yksikään mieshenkilö tai naitu vaimo saa ottaa osaa äsken mainittuun kulkueeseen. Kuitenkin

[1] Ennen muinoin tytöt näyttävät ottaneen mukaansa vakkoja, joihin Helkavuorelta kokosivat kukkia; vieden nämä mukanaan he kulkivat, kuten laulun sanat mainitsevat, „puhtaiden jumalien luo“, ehkä toimittaakseen uhria. Lisäksi laulussa vielä mainitaan sininen silta ja punainen laituri, joiden yli jonon oli kulkeminen. En tiedä, mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan.

he saavat seurata sitä äänettöminä katselijoina tai kuuntelijoina. Näille ei liene niin vaikeata sietää, että heidät näin suljetaan pois laulusta ja kulkueesta, kun se näet ei heissä herätä mitään vastenmielisisiä muistoja tai tunnonsoimauksia. Toisin on niiden tyttöjen laita, jotka jonkun hairahduksen kautta ovat menettäneet tämän nimensä. Heidänkin on kielletty ottamasta osaa juhlan viettoon, jota pidetään pyhänä ja joka on yksinomaan kunniallisten, hyveellisten neitosten oikeus.

Mikä tarkoitus ja ensimäinen aihe tällä juhlalla alkujaan on ollut, lienee vaikeata nyt enää saada selville. Voipa luulla sen syntyneen jo ennen kristinopin tuloa maahan, kun näet muutamissa lauluissa „jumala“ sana esiintyy monikossa; tämä ei arvatenkaan mainitun ajan jälkeen olisi tullut kysymykseen. Jonkunmoista aihetta olen sitä paitsi samasta laulusta luullut saaneeni siihen luuloon, että tämä juhla alkuperäisesti on ollut uhrijuhla, mutta mitä tarkoitusta varten vietetty, hyvän vuoden tulon vai muun vuoksi, ei saata mainitusta laulusta päättää. Muut laulut antavat taas aihetta toisiin arveluihin juhlan synnystä ja alkuperäisestä merkityksestä. Eräässä niistä mainitaan neitosta, joka viimeiseen asti pysyi sulhaselleen uskollisena, ja jota ei mitenkään voitu taivuttaa menemään vihille toisen kanssa, vaikka hänelle kerrottiin sulhonsa jo kuolleen ulkomailla. Viimein sulho palasi, ja neitonen lähetti nuoren veljensä häntä vastaan. Sulhasen kysymykseen, miten Inkeri — se oli tytön nimi — jaksoi, tuli poika jotenkin ajattelemattomasti vastanneeksi: „Kyllä hän hyvin jaksaa, koko viikko on vietetty hänen häitänsä, j. n. e.“, jonka jälkeen sulhanen (runo tosin päättyy tähän ja on luultavasti typistetty) arvatenkin ymmärsi nämä sanat puustavin mukaan ja kenties teki jonkin epätoivoisen teon, ennenkuin sai tiedon oikeasta asianlaidasta. Ja kun on vallan luonnollista, että tyttö joko itki silmänsä piloille surusta ja murheesta tai päätti päivänsä jollakin epätoivon aiheuttamalla tavalla, niin tämä tapaus varmaankin herätti suurta huomiota, ja se saattoi siis myös antaa aihetta muistojuhlan viettämiseen hänen kunniakseen. Tätä nyt annettua selitystä puolustaa se seikka, että juhlaa vietettäessä ainoastaan kunnialliset tytöt tulevat kysymykseen. Toisessa laulussa taas

puhutaan neitsyt Matalenasta, joka on tehnyt itsensä kolminkertaisesti arvottomaksi kantamaan neidon nimeä. Tunnustan suoraan, etten käsitä, millä tavoin hän olisi voinut antaa aihetta juhlan viettoon, kun näet siinä tapauksessa tuhansia muita tyttöjä voisi pitää saman kunnioittavan muiston veroisina.

Antaakseni lukijalle itselle tilaisuuden nähdä, miten riittämättömät mainitut laulut ovat selittämään juhlan syntyä ja tarkoitusperää, liitän tähän pari ensinmainittua laulua.

Inkerin virsi.

Lalmanti iso ritari
varas se vakuun neidon,
anto kättä kätkyelle,
isoin kimpuin kihlaeli,
suurin sormuksin lunasti.
[Lalmanti iso ritari matkusti
vieraille maille, jonne häntä sota
kutsui.][1]
„Kokotteles vuotta viisi,
vuotta viisi, vuotta kuusi,
kanssa kahdeksan keseä,
ynnä yhdeksän suvea,
vuosikausi kymmennettä.
Kun sa kuulet kuolleheni,
kaiketi kadonneheni,
ottakos uro parempi,
älkösä parempatani,
älkösä pahempatani,
ota muuton muotohittes."
Eerikki vähä ritari
valhekirjat kannatteli,
valhekirjat kiiruhulta:
„Lalmanti se on sodissa voittu,
pantu maahan paineloissa."
Väen kihlat annettihin,
väen vietiin vihintupahan,
väen ei vihille saatu,
eikä miehin, eikä miekoin,
eikä uljasten urosten
eikä vaimojen valiten,
eikä neitsen kauneuden.
Inkeri se ihana neito
istu se lutin solassa
sekä istu että itki,
katso itään, katso länteen,
katso poikki pohjasehen,
näki kykkären merellä.
„Jos sa lienet lintuparvi,
niin sä lähde lentämähän;
jos sa lienet kalaparvi,
niin sä vaipunet merehen;
jos sä lienet Lalmantini
laske purtes valkamahan."
„Mistäs tunnet Lalmantikses?"
„Tulennasta tunnen purren,
kahden airon laskemasta;
toinen puoli uutta purtta,
toinen silkkiä sinistä,
silkki Inkerin kutoma,
kauan neidon kaidehtima.
Minun nuori veljykäisen,
ota ohrilta orisi,
idulta ikälihani,
maatajalka maltahilta,

[1] Lönnrotin lisäys.

aja vasta Lalmantia.“
„Terve nuori näädämiehen,
kuinka Inkeri elääpi?“
„Hyvin Inkeri elääpi,
viikkokausi häitä juotu,
toinen lahjoja ladeltu,
kolmas annettu antimia.“

Matalenan virsi.

Matalena neito nuori
kauan se kotona kasvoi,
kauan kasvoi, kauas kuului,
tykönä hyvän isänsä,
kanssa armahan emonsa.
— — — — — — — — — — — —
Matalena neito nuori
meni vettä lähteheltä
kultakiulunen kädessä,
kultakorva kiulusessa,
katseli kuvasiansa:
„Ohoh minua neito parka,
pois on muoto muuttununna,
kaunis karvani kadonnut:
eipä kiillä rintakisko,
eikä hohda päähopea.“
Jeesus paimenna pajussa,
karjalaisna kaskimaissa
anoi vettä juodaksensa.
„Ei ol' mulla astiata,
ei ol' kannuni kotona,
pikarit pinoina vieri,
kannut halkoina kalisi.“
[Eikö sulla ole kultakiulua, kultakorva-kiulua?][1]
„Mitäs puhut, Suomen sulha,
Suomen sulha, maiden orja,
isäni ikäinen paimen,
Ruotsin ruodoilla elänyt,
kalanpäillä kasvatettu.“
„Siis mä lienen Suomen sulha,
Suomen sulha, maiden orja,
isäsi ikäinen paimen,
Ruotsin ruodoilla elänyt,
kalanpäillä kasvatettu,
ellen mä elkiäs sanelle.“
„Sano kaikki mitäs tiedät.“
„Kussa kolme poikalastas?
Yhden tuiskasit tulehen,
toisen vetkasit vetehen,
kolmannen kaivoit karkeesehen.
Sen kuin tuiskasit tulehen,
siit' olis' Ruotsissa ritari,
sen kuin vetkasit vetehen,
siit' olis' herra tällä maalla,
sen kuin kaivoit karkeesehen,
siit' olis' pappi paras tullut.“
Matalena neito nuori
rupes' vasta itkemähän,
itki vettä kiulun täysi,
pesi Jeesuksen jalahat,
hiuksillansa kuivaeli.
„Itsepä lienet Herra Jeesus,
kuin mun elkeni sanelit!
Pane minua Herra Jeesus,
pane minua minkäs tahdot,
soihin, maihin portahiksi,
jaloin päällen käytäväksi,
joka tuulen turjotella,
laajan lainehen ladella.“

[1] Lönnrotin lisäys.

Näiden laulujen kunkin säkeen välillä laulettiin ennen: „Jumala on kauniissa joukossa.“ Nyt on sana Jumala jätetty pois sen vuoksi, että tämä, kuten kerrottiin, loukkasi papistoa, kun se sai niin usein kuulla Jumalan nimeä mainittavan.

Etenkin helluntain pyhinä Helka-juhlaa juhlallisesti vietetään. Silloin nuoriso useista naapuripitäjistä kokoontuu Ritvalaan juhlassa läsnäolemaan. Kuullessani kerrottavan tuosta suuresta kansanjoukosta, joka silloin täällä on koolla, tuntui minusta kuin olisin kuullut kuvausta muinoisista olympialaisista leikeistä, se vaan eroa, ettei mitään kilpailuja tule kysymykseen paitsi laulussa, jossa tytöt luonnollisesti tahtovat saada kuuluviin äänensä miellyttävän kaiun, sekä itse kulkueessa että etenkin jäljestäpäin kotona. Kokoontunut nuoriso näet viipyy täällä koko yön, jolloin leikkejä, tansseja ja laulua ei puutu. En tiedä, oltaisiinko joskus tällöin menty säädyllisyyden rajojen yli vai mikä lie antanut aihetta siihen, että paikkakunnan nimismies joku aika sitten kielsi Helka-juhlan viettämisen. Kansa tosin napisi siitä, varsinkin, kun seudulla liikkuu vanha taru, että muka maailman loppu on tuleva, jos Helka-juhla laiminlyödään. Sanotaan näet: Jo sitte mailmakin loppuu, kuin Ritvalan Helka ja Huittulan vainio. Sinä vuonna ei vietetty Helkaa, ja sattumalta seutua sen jälkeen kohtasi kato. Tätä pidettiin taivaan rangaistuksena Helka-juhlan laiminlyömisen vuoksi, ja sitten vietettiin sitä taas kuten ennenkin. Jos kruununpalvelijat olisivat koettaneet sitä estää, luulen että rahvaan kiihtymys varmaan olisi kuohahtanut yli rajainsa. Siitäperin on juhlaa joka vuosi vietetty kaikessa rauhassa, samoin kuin sitä varmaankin tänäkin vuonna pian tullaan viettämään.

E. L.

KOLMAS MATKA

KOLMAS MATKA

v. 1832.

MATKAMUISTELMIA.

[Kolmannelle keräysmatkalleen läksi L. Laukosta 13 p:nä heinäkuuta ja oli hänellä alkumatkalla melkein rajalle saakka kaksi yliopistotoveria seurana, joiden kanssa hän kulki Tampereen, Jyväskylän, Kuopion, Kaavin ja Nilsiän kautta Nurmekseen. Vasta viimemainitussa pitäjässä, jossa L. 25 p:nä elok. erosi tovereistaan, alkoi varsinainen runonkeräys. Nurmeksen koillisesta kolkasta Saunajärveltä suuntasi L. kulkunsa rajan toiselle puolelle Kolvasjärvelle, josta kiiruhti Repolan kirkonkylän, Kaskiniemen, Roukkulan ja Miinoan kylien kautta Akonlahteen. Kauemmaksi pohjoiseen ei L. joutunut, vaan palasi nopeasti Lentiiran, Kajaanin, Kuopion ja Porvoon kautta Helsinkiin, jonne saapui 17 p:nä syyskuuta. Matkakertomus on ruotsiksi painettu Helsingfors Morgonbladiin vuonna 1833 (n:oihin 44—7); tässä julkaistuun suomennokseen lisätyt muistiinpanot säilytetään Suom. Kirj. Seuran arkistossa.]

Halusit viime syksynä, että antaisin sinulle muutamia tietoja viime kesänä Aunuksen ja Arkangelin kuvernementeissa tekemästäni vaelluksesta, ja tämänhän lupasinkin, vaikken tähän asti mitenkään ole voinut ja nytkin ainoastaan osaksi voin täyttää lupaustani. Aioin Pohjois-Karjalassa olevasta Nurmeksen pitäjästä kulkea yli rajan Aunuksen kuvernementissa sijaitsevaan Repolan pitäjään ja sieltä ylös Vuokkiniemeen ja muihin Arkangelin kuvernementin pitäjiin, jos aikani ja muut asianhaarat olisivat sen sallineet. Nurmeksen kirkolta on ainakin 6 peninkulmaa Jonkerin kylään, joka on Nurmeksen äärimäisessä sopukassa, Repola toisella ja Kuhmon kappeli toisella puolellaan. Huonot polut johtavat vaihdellen milloin soiden, milloin matalien ylänköjen yli,

jotka yhdessä muodostavat äärettömän, jylhän erämaan. Puolitiehen asti tapaa kuitenkin siellä täällä jonkun metsätalon, mutta matkan jälkitaipaleella ei ollut, lukuun ottamatta erästä huonoa torppaa, ainoatakaan asuttua paikkaa. Meillä oli alussa oppaana muuan Pekka Viiliäinen, joka oli koko nero. Lapsuudestaan alkaen hänellä oli ollut suuret tuumat ja laajat yritykset, jotka vielä siihen määrään kummittelivat hänen aivoissaan, että olivat ainakin puoleksi karkoittaneet niistä niin sanotun tavallisen selvän järjen. Paitsi useissa Suomen kaupungeissa hän oli moneen kertaan käynyt Pietarissa ja Tukholmassa. Joku aika sen jälkeen kuin Suomi oli yhdistetty Venäjään, oli hänellä ollut se armo, että sai korkeanautuaalle Keisari Aleksanterille näyttää omituiset sotavaunut, jotka itse oli keksinyt, sekä ojentaa esiin kaikkeinalamaisimman anomuskirjeen, jossa pyysi että Hänen Keisarillinen Majesteettinsa armoissa suvaitsisi solmia ikuisen rauhan kaikkien kristittyjen valtojen kanssa sekä yhdessä niiden kanssa rangaista Suur-Turkkia sen jumalattomuuden vuoksi. Että hänen sotavaununsa, mitä jälkimäiseen kohtaan tuli, erittäin soveltuivat Hänen Keisarilliselle Majesteetilleen, sen hän itse paraiten ymmärsi, ja juuri sen tähden hän oli vaivannut itseään niiden keksimisellä. Kaikki tämä kerrotaan lähemmin hänen äskenmainitussa anomuskirjeessään; siitä sain kunnian ottaa kopion, joka nyt kuitenkin muutamien muiden muistiinpanojeni seassa on Helsingissä. Tämän kirjeen alkuperäistä alustelmaa sekä itse vaunujen piirustusta Viiliäinen alati säilyttää luonansa. Jos oikein muistan, hänen sanotaan määränneen että nämä tärkeät asiapaperit hänen kuoltuaan olivat suljettavat hänen mukaansa hautaan. Vaikka siis luultavasti tulee olemaan sangen vaikeata jonkun ajan kuluttua saada niitä käsiinsä, laiminlöin, paha kyllä, itse piirustuksen kopioimisen. Mikäli minulle siitä selveni, se kuvasi parihevosten vedettäviä vaunuja, jotka molemmat, sekä vaunut että hevoset, olivat rautapeltisen, linnanmuotoisen katoksen alla. Tämä peitti ne joka taholta ja oli ainoastaan maata kohden avoin. Se oli edestä suippo, mutta takaa jotenkin leveä, niin että se oli kärjestään poikkileikatun tasakylkisen kolmion näköinen. Muutamia pieniä aukkoja oli edessä ja sivuilla, mutta ne eivät kuitenkaan olleet suuremmat kuin oli

tarpeellista, jotta joltisestikkin niistä saattoi nähdä ja ampua. Etuosassa ja sivuissa oli teräviä rautoja, jotka olivat kiinnitetyt niihin pitkittäin ja olivat hieman leveämmät tavallista viikatetta. Jokainen saattaa nyt helposti kuvitella, mitä kauheata tuhoa nämä vaunut saattoivat aikaansaada Suur-Turkin riveissä, jos istuen niissä suvaitsi karauttaa keskelle vihollista ja ajaa siellä muutaman kierroksen, minkä kyllä saattoi tehdä ajanvietteekseen tai vallan kuten tavallisen ajeluretken, ajaja kun itse peltilinnassaan oli suojassa kaikelta vaaralta. Jos joku pelastuisi leikkautumasta kahtia terävien viikatteiden iskuista, niin saattoi pienistä aukoista helposti ampua pakolaisen kuoliaaksi. Tämä verraton mestariteos inhimillisen neron tuottamien keksintöjen joukossa lienee erittäin suuresti huvittanut Keisari Aleksanteria, koska hän lienee määrännyt keksijälle, tuolle kunnon Viiliäiselle, 500 ruplan palkkion. Ei ollut kummallista, että Viiliäinen näin loistavan menestyksen ja rohkaisun jälkeen sekä hereillä ollen että nukkuessaan tuumi uusia keksintöjä. On vaikeata tietää, kuinka pitkälle hän olisi voinut edistyä; ehkäpä hän lopuksi olisi löytänyt tien ainakin kuuhun, jos ei juuri muihin kiertotähtiin, ellei hän onnettomuudekseen olisi tullut hieman mielenvikaiseksi. Tämän perin ikävän sattuman jälkeen hän ei enää voinut ryhtyä niin rohkeisiin yrityksiin, kuin esim. kuuhun pyrkimiseen, sillä hän tietää, ettei pidä lentää korkeammalle kuin siivet kantavat. Kuitenkin hänellä sittemmin alati on ollut pienempiä tuumia ja yleishyvän edistämispyrkimyksiä. Näistä voin mainita, että hän omalla kustannuksellaan ja omin käsin oli Nurmeksessa Ylikylän ja Saramon välillä kasvavaan metsään hakannut uuden tien, koska vanha, jota hänen usein täytyi kulkea, kulki monessa mutkassa eikä siis sopinut niin suurituumaiselle miehelle. Tässä kohdin häntä kuitenkin kohtasi esteitä, joita hän hyvän ja epäitsekkään tarkoituksensa vuoksi ei suinkaan olisi ansainnut. Vanha polku, jota Viiliäisen isä ja isoisä sekä heidän esivanhempansa ammoisista ajoista olivat käyttäneet, oli tarpeeksi kova ja tasainen, mutta uusi sitävastoin, vaikka olikin suora, oli nurmen, sammalen ja kivien peittämä, jonka vuoksi saramolaiset yhä edelleen käyttivät vanhaa polkua, jokikinen heistä, paitsi Viiliäinen itse, joka tietysti kulki omaa tietänsä. Luonnol-

lisesti häntä harmitti, että kaikki muut hänen työtänsä, johon hän kuitenkin oli käyttänyt suurimman osan kesää, niin ylenkatsoivat, etteivät edes panneet jalkaansakkaan hänen polulleen. Tämän oikeutetun harminsa kiihottamana hän eräänä päivänä kuljetti kaikki lähistössä saatavilla olevat puut vanhan polun suulle, siten tukkiaksensa sen. Tämän olisi luullut nyt auttavan; mutta miten kävikään? Eräänä lauantaina, jolloin saramolaiset olivat kirkolle menossa, he näkivät korkean puupinon tiensä sulkuna. Jos heillä olisi ollut vähänkin arvostelukykyä, heidän olisi pitänyt huomata, mitä se merkitsi, nimittäin että heidän tuli tottua uuteen polkuun. Mutta kaikkea muuta! He raivasivat pois puut ja mikä ikävämpää oli, tulivat sattumalta viskanneeksi ne Viiliäisen tielle. Kuka tahansa saattaa asettua Viiliäisen kannalle ja arvata, minkä närkästyksen tämä tahallinen solvaus, sillä muuna Viiliäinen ei voinut sitä pitää, hänessä kaiketi herätti. Mutta sellaisen palkan ansiokkaat teot yleensä saavat. Hän näytti nyt jo olevan niin tottunut sentapaisiin nöyryytyksiin, että ilmaisematta mitään närkästystä suostui seuraamaan meitä vanhalle polulle, jonka, armottomasti kyllä, valitsimme hyläten hänen hakkaamansa uuden tien. Matkalla hän kertoi, mitä minulla juuri on ollut kunnia kertoa, mutta hän ei ikinä tahtonut uskoa, että saramolaiset olivat sattumalta viskanneet ne puut, joilla hän oli tukkinut heidän tiensä, hänen omalle tiellensä, vaan luuli että he sen olivat tahallansa tehneet ivatakseen häntä ja hänen tietänsä.

Paraikaa Viiliäinen hautoi mielessään kahta suurta tuumaa, jotka lakkaamatta pitivät hänen järkensä jäännöksiä pyörteisessä liikkeessä. Toinen koski muutamia malmivuoria, joista ottamiaan useita näytepalasia hän antoi katseltavaksemme. Niitä hän alati kantoi toisessa taskussaan, toisessa taas yllämainittuja asiapapereita. Hän aikoi mitä pikimmin lähteä Pietariin esittääkseen ne Keisari Nikolaille. Hänellä oli myös suomeksi tehty kirjoitus, jossa kaikkein alamaisimmin anoo, ettei Keisari koskaan sallisi sotajoukkojen törmätä yhteen näillä vuorilla. Todisteena Viiliäisen suuresta epäitsekkäisyydestä saatan mainita, että hän, vaikka hänellä löytämistään rikassuonisista malmivuorista oli odotettavissa varma ja melkoinen palkinto, kuitenkin 50 pankkoruplasta olisi luovut-

tanut minulle omistusoikeuden kaikkeen, huostassaan olevat näytepalaset siihen luettuina. Tilapäinen rahapula esti minua käyttämästä edukseni hänen jalomielistä tarjoustaan, ja kun asiaa lähemmin ajattelin, olin siihen sangen tyytyväinen, sillä olisin vastedes voinut saada tunnonvaivoja siitä, että toisen kustannuksella olisin rikastunut.

Viiliäisen toinen tuuma ei tarkoituksiltaan ollut valtiota vähemmin hyödyttävä. Se näet tarkoitti vapaakaupungin-oikeuksien hankkimista Oululle. Kauan, niin hän väitti, rahvas näillä seuduin oli valittanut sitä, että heidän täytyi Oulussa myydä tavaransa, etenkin terva, polkuhintaan. He selittävät tämän johtuvan sopimuksesta sikäläisten kauppiasten kesken, joiden sanottiin edeltä asettavan talonpoikien tavaroille määrähinnan, mitä korkeampaa ei kukaan saanut tarjota. Poistaakseen tämän epäkohdan Viiliäinen oli hankkinut Sotkamon, Hyrynsalmen, Paltamon, Nurmeksen ja Pielisjärven pitäjäläisten allekirjoitukset; he näet kaikki toivoivat muutoksen tapahtuvan tässä asiassa. Yhdessä näistä pitäjistä pitäjänkirjuri kuitenkin oli kirjoittanut seuraavasti: „Pitäjäläisten mielipiteet kysymyksessä olevan asian suhteen näyttävät olevan yhtä sekavat, kuin esityksentekijänkin, minkä vuoksi niistä ei ole voinut saada mitään lopullista kokonaiskäsitystä.“ Nämä allekirjoitukset muassaan Viiliäinen aikoi lähteä Pietariin, mutta sitävarten hän luuli tarvitsevansa Ruotsin ja kenties myös Englannin kuninkaan puumerkit, joita hän ei vielä ollut ehtinyt hankkia. Koetin vakuuttaa hänelle, ettei se ollut välttämätöntä, mutta hän oli kerran saanut sen päähänsä eikä siitä luopunut. Hänen tuumansa mainittujen vapaakaupungin-oikeuksien suhteen oli muuten seuraava: Kerta vuodessa, joka syksy, oli Oulun kaupungille myönnettävä 3—4 viikkoa kestävät vapaat-markkinat, joiden aikana talonpojalla oli oikeus myydä ulkomaalaisille tavaroitaan kädestä käteen. Näin hän luuli koko asian olevan autetun, eikä hän muuta aikonutkaan anoa Keisarilta.

Kuten minulla on ollut kunnia aikaisemmin mainita, oli oikeus ja yleishyvän edistäminen jo nuoruudessa Viiliäisen lempiharrastuksia. Ei siinä kylliksi, että hän itse pidättäytyi tekemästä toisille pienintäkään vääryyttä, hän vaati samaa muiltakin, silloin-

kin, kun asia ei vähääkään liikuttanut häntä. Senkaltaisesta asiasta hän oli aiheutunut asianomaisille ilmiantamaan erään sotakomisariuksen eli tavaranhankkijan, jonka oli kuullut kruunulta kiskoneen liikoja rahoja siten, että tilinteoissa oli kruunulta kantanut maksua muutaman sadan sotamiehen elatuksesta, joita ei ollenkaan ollut olemassa, vaan jotka koreilivat ainoastaan hänen toimikirjoissaan ja laskuissaan. Kukapa nyt ihmettelisi, että rehellinen Viiliäinen, jolle huhu moista kertoi, siitä kovasti suuttui ja että hän rauhoittaakseen herkän omantuntonsa mitä pikimmin ilmoitti asian tutkittavaksi! Tämän kautta hän kuitenkin tuotti niskoilleen vallan odottamattoman ja kovin ikävän jutun, josta ei mitenkään voinut vetäytyä pois. Hänet näet velvoitettiin todistamaan ilmiantonsa ja väitteensä. Hän todisteli todistelemistaan monta vuotta perätysten, kunnes hänen tilansa, joka ennen oli ollut sangen hyvässä kunnossa, joutui rappiolle ja oli luovutettava toiselle. Viimein asia ratkaistiin siten, että oikeus määräsi Viiliäisen maksamaan melkoiset sakkorahat ja oikeuskulut sille, jota oli syyttänyt, ja tämä saattoi hänet kokonaan vararikkoon. Yllämainitulla 500 ruplan rahapalkkiolla hänen olisi pitänyt voida jossakin määrin korjata huonoja raha-asioitaan. Hän olikin lujasti päättänyt tehdä sen ja palkkasi sitä varten joukon miehiä, joiden avulla kaatoi ison metsän kaskeksi. Seuraavana vuonna hän jäljellä olevilla rahoillaan osti rukiita, jotka kylvi kaskeen. Kaikki onnistui tähän asti hyvin, ja hän aikoi perustaa uutisasunnon siihen paikkaan, johon kaski oli kaadettu, mutta pieni seikka muutti vähässä ajassa kaikki ja petti häntä sangen pahasti laskuissaan. Hän oli huomaamattaan tullut kaataneeksi kasken toisen maalle, joka seikka vähää ennen elonleikkuu-aikaa hänen suureksi hämmästyksekseen tuli ilmi. Se, jonka maalla kaski oli, korjasi koko melkoisen sadon, ja muutenkin kovaonninen Viiliäinen vielä sakotettiin päälle päätteeksi. Vaikka hän olikin alati tyyni ja itseään hillitsevä, ei hän voinut muistella tätä tapausta ilman että se karvaasti kävi hänen mielelleen. Tämän kasken ainaiseksi muistoksi hän kutsui maata, johon sen oli kaatanut, Riikinahoksi. Tällä nimellä hän luultavasti tarkoitti sen syntyneen hänen yllämainittujen valtion hyödyksi keksimäinsä sotavaunujen johdosta. Jos kohta Viiliäinen

nyt eli huonoissa oloissa, hän ei ollut vielä heittänyt kaikkea toivoa. Paitsi suuria tuumiaan hänellä oli useampia vähemmän tärkeitä. Hän oli esim. huomannut kotiseutunsa viidenkymmenen vuoden kuluessa siten muuttuneen, että siellä, missä maanmittari ennen oli löytänyt järviä, soita ja vuoria, jotka tietysti olivat arvotonta aluetta, nyt oli oivallisia metsiä ja että siis tarjoutui tilaisuutta niityn ja yleensä viljelykseen kelpaavan maan perkaamiseen. Tätä havaintoaan hän kerran aikoi käyttää hyväkseen ja, ensin selvitettyään tärkeämmät asiat, uudelleen yrittää uutisasunnon perustamista.

Jos Viiliäinen olisi saanut pitää kaiken järkensä loukkaamattomana, hän epäilemättä olisi aikaansaanut suuria maailmassa. Järkensä jätteilläkin hän ajatteli ja puheli usein paljoa järkevämmin kuin monet, joilla on koko järkensä tallella. Mainitsenpa tästäkin esimerkin. Rahvas pelkäsi näinä aikoina kaikkialla, että Merkurius-tähden yhteentörmäys auringon kanssa, jonka piti tapahtua Aasiassa ja almanakan mukaan sattua toukokuun 5 päiväksi, jonkun tärkeän esiytyneen esteen johdosta oli lykkäytynyt toistaiseksi, ja että, kun se kerta oli toteutuva, oli pelättävä, jos ei juuri auringon täydellistä häviötä, niin ainakin muita suuria muutoksia. Moni luuli todella, että Merkurius saattoi räjähyttää rikki auringon, joka sitten voi sadella alas pieninä sirpaleina ja polttaa poroksi koko maapallon. Kysyin mitä Viiliäinen tästä asiasta arveli, ja hänellä oli heti selvillä, että koska aurinko ei ollut suvainnut näyttäytyä sinä päivänä, Merkurius kaiketi ei ollut niin pian voinut sitä löytää, vaan mennyt tiehensä, sillä kun ei ollut paljoa aikaa hukata. Hän piti siis kaikkea pelkoa tämän asian suhteen nyt enää vallan aiheettomana. Muuten hän arveli, ettei hänellä ollut mitään tekemistä auringon eikä Merkuriuksen kanssa, kunhan ne vaan eivät ruvenneet estämään hänen tuumiansa, jota eivät siihen asti vielä koskaan olleet tehneet.

Kaiketi arvelet, että liiaksi kauan olen puhunut ystävästämme Viiliäisestä, mutta nyt jätänkin hänet, ja tuossa tuokiossa olemme Jonkerissa, jonne meillä on ollut kuljettava 6 peninkulmaa erämaan halki. Jonkeristahan muutama kymmenkunta vuotta sitten lapsia tuli hiihtäen Nurmeksen kirkolle itseään kastattamaan. Vii-

vyimme yön eräässä talossa, sitten kuljimme ylemmäksi Saunajärvelle, missä erosin vaellus-kumppaneistani, heillä kun ei ollut aikomusta lähteä Venäjän puolelle. Tunnin matkan jälkeen, jonka suoritin ensin vesitse sitten maitse, saavuin Niskavaaraan, niin läpimärkänä kovasta rankkasateesta kuin jos olisin koko päivän loikonut vedessä. Täältä minun piti lähteä Ukonvaaraan, jonka sanottiin olevan kolmen virstan päässä. Pieni, korkeintain viisi- tai kuusivuotias poika — kaikki vanhemmat ihmiset näet olivat poissa — opasti minua vähän matkaa polkua pitkin ja neuvoi minulle, että tuli poiketa milloin oikealle, milloin vasemmalle, jonka jälkeen hän jätti minut. Seurasin tarkoin hänen neuvoansa, mitä tuli oikealle ja vasemmalle poikkeamiseen, mutta milloin millekin puolelle piti poiketa, sitä en ollenkaan tietänyt. Viimein tulin kauan astuttuani tilalle, jota sanottiin Losolaksi tai Losonvaaraksi. Sieltä minulla vielä oli kaksi virstaa Ukonvaaraan ja viimemainitusta paikasta kuusi virstaa Kuusjärvelle, jonne saavuin sangen myöhään illalla. Seuraavana aamuna läksin täältä ja palkkasin miehen opastamaan itseäni Kolvasjärvelle, ensimäiseen Venäjänpuolella olevaan kylään, jonne oli runsas kahden peninkulman matka. Kuljimme enimmäkseen kuivia mäntyharjanteita, jotka parhaasta päästä ovat hyvin kaidat ja kulkevat yhdensuuntaisesti, suomaita välillään. Saattaa paraiten muodostaa itselleen käsityksen näiden seutujen ulkonäöstä, jos kuvittelee niiden ennen olleen jonkun vetelän ainejoukon peittämänä, joka on joutunut liikkumaan suunnattoman suurina aaltoina, mutta sitten äkkiä jäykistynyt ja jähmettynyt aaltojen muotoon. Aaltojen harjoista olisivat silloin tulleet mainitut harjanteet, aallonpohjista suot. Mutta hirvittäväksi täytyy tuo raivonnut myrsky kuvitella, jotta se on voinut aikaansaada tällaisia aaltoja, joihin verrattuina tavallisissa merihätä- ja haaksirikko-kertomuksissa kuvatut, katselkoonpa niitä millaisten suurennuslasien lävitse tahansa, kuitenkin ovat vallan mitättömät. Muuten astuin nyt kuivin jaloin ja ilman vähintäkään vaaraa harjuja pitkin. Pitkiä ja kapeita soita keskeytti siellä täällä joku metsälampi; mutta nekin lukuun otettuina, ei kokonaisuus tarjonnut mitään miellyttävää näköalaa. Jos olisimme kulkeneet poikittain siihen suuntaan nähden, johon nyt kuljimme,

olisi meidän lakkaamatta täytynyt nousta harjanteelle, kulkea sen rinnettä alas toiselle puolelle, sitten kahlata suon poikki, j. n. e.

Astuttuamme noin kolmetoista virstaa, tulimme Osmajärven rannalle. Se toivomme, että täällä olisimme löytäneet jonkun veneen, millä jatkaa matkaa, petti kokonaan. Aloimme sen tähden kulkea rantaa pitkin, jättäen järven vasemmalle ja saavuimme neljä virstaa astuttuamme salmelle, joka yhdistää Osmajärven Kolvasjärveen. Täällä huusimme, minkä suinkin jaksoimme: venettä! venettä!, mutta venettä vaan ei näkynyt. Eipä huutomme myöskään hevin saattanut kuulua Kolvasjärven kylään, joka oli runsaan kolmen virstan päässä salmen toisella puolella. Järven yli meidän kuitenkin täytyi päästä, sillä emme voineet kiertää sen ympäri, se kun oli niin laaja, ja vaikka olisimme koettaneetkin tehdä niin, olisimme järven päässä tulleet leveän ojan rannalle, jonka yli olisi ollut yhtä vaikea päästä. Meillä ei siis ollut muu neuvona kuin tilaisuutta varten tekaista oma alus ylipääsöä varten. Vähäisen matkan päässä rannasta oli joukko mäntyjä, joista Kolvasjärveläiset edellisenä kesänä olivat kuorineet kaarnan pois, siitä valmistaakseen piirakoita, kuten oppaani suvaitsi lausua. Kreikanuskoiset suomalaiset käyttävät näet paljon piirakoita sekä pyhänä että arkena, ja nyt, kun viljan puute heilläkin oli tuntuva, oli pettu niiden pääasiallisena aineksena. Näistä kesällä kuivuneista männyistä hakkasi oppaani kolmen ja puolen kirvesvarren pituisia pölkkyjä; ne sitten kannoimme rannalle ja kyhäsimme niistä lautan. Kuusi sellaista pölkkyä riitti meitä kantamaan. Kahteen hakattiin uurrokset kumpaankin päähän, jotka sitten liitettiin yhteen poikkipölkyillä niin etäälle toisistaan, että muut neljä pölkkyä mahtuivat niiden väliin. Nämä pantiin vallan irtonaisina poikkipölkkyjen alle, ja ainoastaan pieni kolo piti niitä näissä sen verran kiinni, etteivät ne päässeet luistamaan pois. Jos vähänkin olisi polkenut niitä, ne olisivat uponneet ja joutuneet epäjärjestykseen. Meidän painomme täytyi siis levätä sivupölkyillä, joita taas välipölkyt mainittujen poikkipuiden avulla kannattivat. Senpä vuoksi panimme poikittain päälle vielä muutamia irtonaisia puita tuhdoiksemme. Sellainen oli se alus, joka kyhättynä tunnin ajassa onnellisesti, joskin hitaasti kantoi meidät puo-

len virstan levyisen salmen yli. Mies kertoi monta kertaa ennen kulkeneensa siitä yli samalla tavalla ja sanoi, että hänellä ennen oli ollut vaan yksi poikkipölkky sivutukkien välillä, vaan että hän nyt minun tähteni oli tahtonut varustaa sen kahdella.

Tultuani Kolvasjärven kylään, poikkesin Huotarin taloon. Vanha isäntä vei minut erityiseen kamariin ja teki minulle useita matkani tarkoitusta koskevia kysymyksiä. Vastasin niihin kaikkiin totuuden mukaisesti ja kysyin lopulta vuorostani, saattoiko tuntea itsensä turvalliseksi matkustaessaan heidän maassaan. „Ainakin kymmenen kertaa turvallisemmaksi kuin teillä", hän vastasi, „missä lyödään ihmisiä kuoliaaksi." Oli näet tapahtunut, että vähää ennen muuan rikas tilallisen poika heidän pitäjästään oli Suomesta ostanut miehen lähettääkseen hänet sijastaan sotapalvelukseen, mutta oli tämän kädestä saanut surmansa. Pian sentään tulimme yksimielisyyteen siitä, että muutamat värvääjistä olivatkin moisen kohtalon ansainneet, ja huomautettuani hänelle, miten heikäläiset koko pitkän talven meillä harjoittavat kulkukauppaansa, ilman että heitä kohtaa mitään pahaa, hänkin myönsi, että yleensä meidänkin maassa saattoi tuntea itsensä sangen turvalliseksi. „Mutta", hän jatkoi, „turvallisempana saatatte sittenkin kulkea meillä, ja takaan kaikella, mitä minulla omaa on, ettei kukaan ole koskeva hiuskarvaannekaan, lähdette minne tahansa." Hänen lausuessaan näitä viimeisiä sanoja tuli hänen poikansa sisälle ja keskeytti hänet äkkiä näillä sanoilla: „Isä! älä mene takaukseen siitä, mitä voi tapahtua." Sitten hän kertoi useista karanneista sotamiehistä, joita piileskeli siellä täällä sekä metsissä että kylissä, ja joiden päähän saattoi pälkähtää ruveta tutkimaan ihmisten taskuja ja auttaa ahdistamaansa henkilöä pois tästä maailmasta, paremmin saadakseen koko asiata peittoon.

Täältä läksin Repolan kirkolle, jonne minulla oli 15 virstan jalkamatka. Lähtöhetkellä Huotarissa tapahtunut keskustelu oli painunut mieleeni, niin että muutaman kerran poikkesin tieltä, antaakseni, jos joku veijareista ajaisi minua takaa, hänelle täten tilaisuuden kaikessa hiljaisuudessa kulkea ohitseni. Varovaisuuteni taisi kuitenkin olla turhaa, sillä eivät silloin eivätkä myöhempää minua tämänkaltaiset ikävyydet kohdanneet. — Repolan kirkon-

kylässä eli pogostassa asuu rikas talonpoika, nimeltä Törhöinen, jonka luona kävin. Hän kysyi passiani, jonka hänelle myös näytin. Hän luki jotenkin sujuvasti sen venäjänkielisen käännöksen ja kysyi toistamiseen, kuinka pitkä aika sitten olin lähtenyt Kuopiosta. Passini oli näet sikäläisen maaherran antama. Vähän enemmän kuin kolme viikkoa sitten, minä vastasin. „Mutta passinne ei edes ole kahta viikkoa vanha, mitenkä tämä on selitettävissä?“ Tarkastelin itse passia ja huomasin sen päivätyksi elokuun 2 p:nä meidän ajanlaskumme mukaan, mikä päivämäärä myös oli venäläisen käännöksen alla, vaikka olisi pitänyt olla heinäkuun 21 päivä, joka vanhassa luvussa vastaa uuden luvun elokuun 2:ta päivää. Törhöinen hyvin ymmärsi erehdyksen, sittenkun olin hänelle sitä huomauttanut. Sitten hän kertoi minulle kahden kesken ollessamme alussa luulleensa minua lähetetyksi heidän kaivojansa myrkyttämään; sen vuoksi hän niin ankarasti oli kysynyt passiani. Muuten hän sanoi, ettei minun ollenkaan pitänyt panna pahakseni, jos moni muu vastedes luulisi minua sellaiseksi. „Sillä“, hän sanoi, „Salmissa tapahtui, j. n. e.“ Tämän jälkeen hän lyhyesti kertoi koko Salmissa kolera-ajan kestäessä tapahtuneen metelin. „Uskotteko siis“, minä kysyin, „kaikkia tuollaisia vääriä huhuja kaivojen myrkytyksestä, joka muka olisi ollut ainoana syynä pelättyyn koleraan?“ „Vaikkapa minä en uskoisikaan sellaista“, hän vastasi, „niin muut sen uskovat, älkääkä edes koettako saattaa heitä muuhun vakaumukseen.“ Join sitten useita kuppeja teetä ja söin välipalaa hänen luonaan ja läksin kolmen talonpojan seurassa järven yli Virran kylään, johon yövyin. Seuraavana aamuna — — — mutta taitaapa sinusta tuntua jotenkin ikävältä seurata minua näin askel askeleelta ja välistä odottaa sillävälin kun juttelen talonpoikien kanssa, syön välipalaa, j. n. e.; jätänpä siis kaikki nämä seikat lähemmin mainitsematta. Yksi seikka on minun kuitenkin mainitseminen. Jalkamatkalleni Kaskiniemeltä Roukkulaan en ottanut opasta, vaikka tämä väli oli 20 virstan pituinen eikä tien varrella ollut yhtään taloa eikä torppaa. Eksyin lopulta syrjäpolulle; se vei minut erään järven rannalle, jonka toisella rannalla huomasin muutamia peltotilkkuja. Vaikka en niiden läheisyydessä nähnyt mitään ra-

kennusta, tein kuitenkin sen johtopäätöksen, ettei sellaiset voineet olla pitkän matkan päässä pelloista. Päätin sen tähden kiertää järven ympäri, joka yritys ei ollut niinkään helppoa, koska minun täytyi kahlata vetelien soiden poikki, joihin upposin polvien yläpuolelle asti. Tämän lisäksi en ollenkaan tietänyt, kummalta puolen pikemmin pääsi järven ympäri, koska en kummaltakaan puolelta nähnyt sen päätä. Rupesin astumaan vasemmalle, järvi kun täten sai kunnian olla oikealla puolellani ja tästä huomionosotuksesta kernaammin saattoi suosia yritystäni. Viimein tulin järven päähän, mutta samassa huomasin edessäni leveän ojan. Kuljin sen rantaa pitkin hyvän matkaa ylöspäin, mutta eipä vaan näkynyt siltaa, jota myöten olisin päässyt ojan yli. Kaipasin nyt suuresti samaa alusta, jolla olin kulkenut Osman ja Kolvaan välisen salmen poikki, mutta se oli jo jäänyt yli 60 virstan matkan päähän jälkeeni. Viimein juolahti mieleeni jakaa tavarani pieniin myttyihin ja viskata ne ojan yli. Ensiksi viskasin saappaani, kummankin erikseen, ja antaakseni niille paremman vauhdin, panin sisälle kiven. Minun onnistui oivallisen hyvin saada ne yli, ne näet lensivät vielä hyvän matkaa vastaiselle rantamalle. Kaikki muu kävi yhtä hyvin, lukuunottamatta takkia, joka ilmassa kehittäysi auki solmuistaan ja putosi ojaan kuin siipeen ammuttu sorsa. Mutta silloinpa olin jo itse valmis uimaan yli ja toin takin, joka ei ollut ehtinyt upota, mukanani toiselle rannalle. Näin olin päässyt ojan yli kaikkine kamsuineni, jotka nyt olivat hajallaan maassa. Poimiessani niitä ylös tuli kaksi naista, jotka matkan päässä olivat katselleet koko ylipäsöhommaani, lähemmäksi rantaa ja sanoi: „Tuolla olisi ollut silta, jos olisitte huomannut mennä vähän ylemmäksi. Aioimme huutaa teille, mutta nähdessämme teidät olitte jo vedessä.“ „Eipä tässä ole mitään menetetty“, minä ajattelin ja kysyin, oliko kylä lähellä. „Puolentoista virstan päässä täältä“, he vastasivat. Se olikin juuri sama kylä, jota olin lähtenyt etsimään.

Nyt lienee paikallaan vähän puhua näistä suomalaisista ylipäänsä, jotka ammoisista ajoista ovat olleet Venäjän alamaisia ja luultavasti Vladimir Suuren ajoilta alkaen kreikanuskoisia. He sanovat itse itseään venäläisiksi, joka nimi ennen muinoin luulta-

vasti oli yksinomaan näillä suomalaisilla, jos kohta sillä nykyään Suomessa ymmärretään koko Venäjän kansaa. He sanovat Suomen puolella rajaa asuvia suomalaisia ruotsalaisiksi ja koko maatamme Ruotsiksi tai Ruotsin maaksi. Muutamassa suhteessa pidin enemmän heidän tavoistaan ja menoistaan kuin niistä, joita meidän rahvaallamme näkee. Siisteyttä esim. noudatetaan ja hoidetaan heillä paremmin kuin monissa seuduin meidän maata. Näillä suomalaisilla tuskin lienee niin huonoa asumusta, ettei pirtin lattia aina olisi pestynä; monin paikoin se oli niin puhdas ja valkea kuin missä meikäläisessä herraspaikassa tahansa. Pirtit ovat muuten savolaisten pirttien kaltaiset; niissä on reppänä katossa, ja ne eroavat Savon pirteistä ainoastaan siinä, että ikkunoita on useampia, tavallisesti 8—10, joista toisissa on lasiruudut, toiset taas ovat ilman. Savon pirteissä niitä taas on harvemmassa, 4—6 ikkunaa, jotka kuitenkin ovat paljoa suuremmat. Lisäksi näiden Venäjällä asuvien suomalaisten pirtit ovat rakennetut korkeammalle maasta, niin että käsimyllyn ja muiden taloustarpeiden säilytyshuone melkein aina on sen alla. Nämä huoneet ovat aina yhteydessä navettarakennuksen kanssa, joka muodostaa toisen osan talonpoikaistilan päärakennusta ja jota pirtistä erottaa porstua; tästä johtavat portaat suoraan alas navetta-osastoon. Kaikki tämä tosin ei ole omansa kohottamaan ajatusta heidän pirteissään vallitsevasta siisteydestä, jota äsken ylistelin; mutta se taitaa juuri tämän ihmisten ja elukoiden läheisen kosketuksen vuoksi olla kahta tärkeämpi. Sitävastoin meidän rahvas saattaa huoleti hutiloida tässä suhteessa, koska sen omat asuinhuoneet aina ovat erillään navettarakennuksista.

Toinen kiitettävä tapa on näillä Venäjän suomalaisilla, nimittäin se, että jokainen kylä hautaa vainajansa erityiseen kotitiluksille varattuun hautausmaahan. Meillä taikausko matkaansaa sen, että usein kuljetetaan vainajia neljän tai viiden peninkulman päästä haudattaviksi kirkon läheisyyteen. Saattaa helposti huomata, mitä ikävyyksiä tämä aiheuttaa, vaikka jättääkin lukuunottamatta, että se on epäluontevaa ja siistitöntä. Kulkutautien aikana on tämän seikan tuottama epäkohta erittäin tuntuva. Kun puolitoista vuotta sitten koleraa varten laadittiin erityisiä hautaus-

maita, oli eräissä paikoin syntymäisillään meteli rahvaassa, joka ei kärsinyt, että muutamat sen vainajista jäivät huonompiosaisiksi vihityn maan menettämisen kautta, kun toiset taas saivat nauttia sen tarjoamia etuja. Jos meillä, kuten kreikanuskoisilla suomalaisilla, jokaisella kylällä olisi ollut oma hautausmaansa, olisi päästy koko kolera-hautausmaan hommasta, muita etuja mainitsematta.

Vieraanvaraisuutta nämä suomalaiset pitävät hyveenä, ehkäpä uskonnollisena velvollisuutenakin, jos kohta sen harjoittamista sentapaiset taikauskot kuin ettei syödä samasta vadista, joka joskus on ollut muunuskoisen edessä, ikävästi ehkäisevät. On sen tähden parasta ottaa mukaansa matkalleen oma kuppinsa, jonka sitten voi viskata pois. Muutamissa paikoin on kuitenkin erityiset kupit ja vadit, joita säilytetään muunuskoisia varten, ja sellaisissa paikoissa aina helposti saa ruokaa. En ollut tahtonut hankkia omaa kuppia, vaan koetin tulla toimeen niin hyvin kuin saatoin. Törhöisellä söin itseni kylläiseksi, kuten ylempänä jo olen kertonut. Tämä tuotti paljon huolta eräälle etempänä asuvalle talonpoikais-emännälle, joka kernaasti olisi antanut minulle ruokaa, mutta jolla ei ollut mitään „mieronkuppia“. „Ettekö ollut Törhöisellä?“ hän kysyi. „Olin kyllä.“ „Antoiko hän teille ruokaa?“ „Antoi, ja miksipä ei olisi antanut?“ „Ja hän kai antoi teidän syödä omista vadeistaan?“ „Antoi kuin antoikin“, minä vastasin, vaikka en ollut vallan varma siitä. „Niin! niin!“ muori alkoi valitella, „sellainen hän on kuin kaikki muutkin. Mitähän lopulta tulleekaan tästä maailmasta, kun ihmiset eivät huoli mistään!“ Muori kuului varmaankin raskolnikien lahkoon; näitä on näillä seuduilla vielä useita ja he eivät aina saata sallia muunuskoisen syödä luonansa eivätkä edes kärsi reformeerattuja kreikanuskoisia. Taikausko tässä suhteessa menee muuten niin pitkälle, että kun meidän talonpojat matkustavat Kemiin, eivät edes näiden hevoset saa juoda samasta avannosta, joista heidän omia eläimiään juotetaan. Jos joku tulee rikkoneeksi tämän kiellon, ympäröi hänet heti joukko naisia, jotka täyttä kulkkua huutavat: „Pakanoitseevi auvantomme!“ Mielestäni muuan meidän talonpoika sellaisessa tilaisuudessa vastasi sangen sattuvasti. Kun naiset huusivat tapansa mukaan: pakanoitsee, pakanoitsee, ja tahtoi-

vat ajaa hänet pois, hän virkkoi: „Anna hevosen juoa, yksi usko meiän hevosilla on kun teiänki.“ Jotenkin samoin muistelen erään Kuusamon talonpojan ennen vastanneen eräälle meidän maan papille, nimeltä Forbus, joka kaikin voimin ja joka tilaisuudessa oli vastustanut tupakanpolttoa, kunnes hänestä itsestään tuli seudun kovimpia polttajia. Tapahtuipa, että siihen aikaan hänen elämässään, jolloin hän ei vielä itse polttanut, muuan talonpoika tahtoi antaa hänelle lahjaksi metson. Mutta kun Forbus oli huomannut, että talonpoika käytti tupakkaa, hän viskasi vihastuneena metson antajaa vastaan ja moitti häntä tupakan käyttämisestä. Talonpoika oli sen jälkeen vallan tyynesti nostanut metson lattialta ja uudelleen tarjonnut sitä Forbukselle sanoen: „Ota sinä metso, ei metso tupakoitse.“

Ei katsota suopein silmin sitä, että joku näistä kreikanuskoisista suomalaisista polttaa tupakkaa. Heillä on sellainen ennakkoluulo tupakkaa vastaan, ettei edes toinen saa polttaa heidän pirteissään. Minä pyysin lupaa siihen; toisissa paikoin se kokonaan kiellettiin, toisissa taas isäntä antoi minulle luvan polttaa. Mutta niin pian kuin olin pannut piippuun ja sytyttänyt sen, naiset enimmästi poistuivat huoneesta.

Viinaa ja muita väkeviä ei kammoksuta niin kuin tupakkaa. On kuitenkin jotenkin harvinaista, että tätä ainetta saisi niin suuren määrän, että siitä voisi juopua. Jokapäiväiseen tarpeeseen sitä ei ollenkaan ole käytettävissä. Luulenpa, että he vielä vähemmin tuntisivat tätä turmion lähdettä, ellei olisi niin hyvää tilaisuutta salaa kuljetuttaa sitä läheisimmistä Suomen puolisista pitäjistä. Useissa paikoin kysyttiin, eikö minulla ollut viinaa laukussani. Vastasin, että sellaisen kuljettaminen rajan yli mitä ankarimman sakon uhalla oli kielletty. He arvelivat, ettei se ollut ollenkaan vaarallista, ja asian laita lieneekin niin. Täällä ei ole joka nurkassa virkamiehiä, jotka, jolleivät voisikaan kieltää salakuljetusta, ainakin voisivat sitä verottaa. Joka pitäjässä on tosin starostansa, joka jotenkin vastaa meidän nimismiestä, ja joka itse on talonpoika, pitäjän vuodeksi valitsema. Hän ei kuitenkaan ole mikään erityisesti vaikutusvaltainen henkilö, ja vaikka hänellä olisikin halua sekaantua asioihin, ei hän aina rohkene riitaantua

talonpoikien kanssa. Täytyypä hänen esimerkiksi kärsiä, että useat karanneet sotilaat oleskelevat seudulla ja että he tekevät kaikkea mitä sellaiselta roskajoukolta voi odottaa, joka ei rohkene näyttäytyä julkisesti. Jos hän rupeaisi heitä vastustamaan, hän ei päivääkään olisi varma hengestään. Sotaväen otossa on starosta kuitenkin sangen huomattava mies ja voi laskea melkoisia lisätuloja sotilasluettelojen tekemisestä. Otetaan näet huomioon, kuinka monta poikaa talossa on. Kaksi jätetään kernaasti taloon, ja vaan hätätilassa otetaan näistä toinen. Mutta koska jotenkin tavallisesti kolmekkin poikaa jätetään tilalle, ja toisilta tiloilta taas kolmas tästä lukumäärästä on sotapalvelukseen otettava, riippuu tietysti paljon starostasta, ketä hän tahtoo suosia.

Paitsi starostaa on tavallisesti yksi pappi kussakin pitäjässä. Kuitenkin muutamat pitäjät useita vuosia saattavat olla papitta, kuten esimerkiksi tätä nykyä on Vuokkiniemen laita, jonne Paanajärven pappi matkustaa jonkun kerran vuodessa. Pappien virantoimitus näyttää heillä olevan helpompi kuin meillä. Pari kertaa vuodessa hän kiertää pitäjällä, ja silloin kastetaan, vihitään ja haudataan kaikki puolen vuoden varalta. Lukutaitoa on aniharvalla talonpoikaishenkilöllä, ei edes yhdellä sadasta. Heidän onkin vaikeata siinä edistyä, koska kokonaan ovat kirjoja vailla. Halukkaat oppimaan he ehdottomasti olisivat. Jos joskus arveltaisiin heillä tästä seikasta olevan hyötyä, saattaisi sitä helpoimmiten edistää noutamalla heille opettajia Karjalassa olevista, Ilomantsin ja Liperin kreikkalaissuomalaisista seurakunnista. Molemmissa näissä seurakunnissa talonpojat hyvin lukevat sisältä suomalaisia kirjoja ja voisivat suuremmitta vaikeuksitta opettaa samaa taitoa rajan toisella puolen asuville uskolaisilleen. Paitsi katkismusta ja muita tärkeimpiä hengellisiä kirjoja, suomalaisia sekä hartaus- että muunsisällyksisiä kirjoja luullakseni varsin hyvin voitaisiin kärsiä muissakin kreikanuskoisissa seurakunnissa kuin Ilomantsissa ja Liperissä. Eipä muuten meidän hartauskirjoituksissa suureksi osaksi ole paljoa tarjottavaa, sen jokainen varsin hyvin tietää. Mutta unhotan kokonaan aineeni, joka äsken kosketteli kreikanuskoisten suomalaisten sisälukua. Tämä tuottaisi, jos sitä jollakin tavalla voisi edistää, ainakin sen hyödyn, ettei

näiden suomalaisten tarvitsisi kuten tähän asti, monen peninkulman päästä tulla meidän puolella rajaa asuvan rahvaan luo ottamaan selkoa, minkälaista ilmaa almanakka osottaa. Joku saattaa epäillä tätä, mutta muistan selvästi, miten eräs, heidän ollessaan viime kesänä pitkällisen poudan vuoksi huolissaan pelloistaan, aivan tosissaan sanoi: „Eikä oo käytynä Ruotsin puolella tietämässä alnakkaa, minlaisen syksynkään Jumala antanoo!“ Lähimpään Suomen kylään oli sieltä kokonaista kolme peninkulmaa, kieltämättä melkoinen matka almanakan tiedonantoja haluavalle. Valitettavasti ei minulla ollut almanakkaa mukanani, vaikka se olisi monessa paikoin ollut minulle hyvänä suosituksena; tarkkatuntoisuuteni näet kielsi minua umpimähkään valehtelemasta Jumalan ilmojen ja säiden suhteen.

Kolmas ja huomattavin virkamies näillä suomalaisilla on ispravnikka, joka vastaa meidän tuomaria ja voutia. Rajapitäjistä, kuten Repolasta ja Vuokkiniemestä, hän asuu lähes 30 peninkulman matkan päässä. Hänkin matkustaa pari kertaa vuodessa piirinsä läpi, ratkaisee silloin rahvaan riidat ja kantaa veromaksut, jos oikein muistan. Tilat ovat täällä verotetut miesten luvun mukaan. Kun henkikirja on toimitettu, se on muistaakseni muuttumattomana voimassa kokonaista 20 vuotta. Henkikirjaa tehtäessä otetaan lukuun kaikki miespuoliset henkilöt, olkootpa sitten kuinka nuoret tahansa. Näistä tila maksaa vuosittain kolmattakymmentä ruplaa pankkiseteleitä kustakin. Asia ei ollenkaan muutu, jos joku heistä kuolee, henkirahat otetaan hänestä vainajanakin siksi, kunnes uusi henkikirja laaditaan, ja tämä tapahtuu, kuten äsken mainitsin, aina noin 20 vuoden kuluttua. Sitävastoin kaikki ne, jotka tällä ajalla syntyvät, ovat vapaat kaikista veromaksuista ja moni niistä ehtii tulla lähes 20-vuotiaaksi, ennenkuin tarvitsee suorittaa mitään maksuja. Naisista ei makseta mitään, olkoonpa heitä kuinka monta tahansa. Paraan ispravnikkansa he sanoivat olleen Suomesta kotoisin. Hän oli ollut Venäjälle vangiksi joutunut suomalainen upseeri, josta monien kohtalonvaiheiden jälkeen oli tullut ispravnikka Kemiin. Hänen aikaansa mainittiin näillä seuduin melkein kuin Saturnuksen aikaa Latiumissa. Hän näyttääkin olleen merkillinen mies, ja kun kysyin, oliko hän kääntynyt heidän

uskoonsa, kun häntä niin kiittivät, minulle vastattiin: „Sillä oli molemmatki uskot.“

Kaikki virkamiehet muuten elävät matkoillaan talonpojan kustannuksella. Talonpojan täytyy kyyditä heitä ja heidän seuruettaan, olkoonpa se kuinka suuri tahansa, ilman että hänelle siitä maksetaan ropoakaan. Jos vastedes saisin aikaa ja tilaisuutta liikkua näillä seuduin, menisin ensin ispravnikan luo ja matkustelisin hänen seurassaan, kun hän lähtisi matkoilleen. Tästä olisi monta etua, joita minun ei tässä tarvitse lähemmin mainita. Rahvas muuten lausui hieman tyytymättömyyttään tähän virkamiesten — lailliseenko vai laittomaan, sitä en tiedä — menettelyyn, ja kadehti meidän rahvaan tässäkin suhteessa edullisempaa asemaa, kun sen näet ei tarvitse maksutta elättää ja kyyditä herrojaan. Kiitettiin suuresti meidän herroja, jotka viime rajanjärjestämisessä olivat oleskelleet heidän luonaan yhdessä heidän herrojen kanssa.

Rahvas täällä on sangen uskonnollista, ei kuitenkaan siten, että se halveksisi meidän uskontoamme. Kun meidän papit rajakylissä pitävät lukukokouksiaan ja raamatunselityksiään, ei ole tavatonta, että useat talonpojat lähimmistä venäläisistä kylistä varta vasten tulevat heitä kuulemaan. Kuulin myös monen heistä sanovan, että pitivät enemmän meidän pappien jumalansanan selittämisestä kuin omien pappiensa. Neljästi vuodessa vietetään yleisiä juhlallisuuksia, jotka kestävät viikon tai kaksi erällään. Jonkunmoinen kestiystävyys on niissä tullut tavaksi, ja sen harjoittaminen siirtyy vuoroonsa talosta toiseen niiden talojen kesken, jotka kestiystävyyteen kuuluvat. Erityisistä taloista ja kylistä silloin kokoontuu väkeä, niin lukuisasti kuin mahdollista on, jonkun luo, jonka vuoro ja velvollisuus silloin on kestitä vieraitaan niin kauan kuin juhlallisuuksia kestää[1].

Maanviljelys näyttää täällä olevan vielä enemmän laiminlyötynä kuin meidän suomalaisilla. Pellot ovat tavallisesti pienet ja riittämättömät, eivätkä niitytkään ole hyvät. Useimmilla tiloilla, ehkäpä kaikillakin, on karja sen vuoksi pieni; siihen kuuluu kaksi

[1] Varsin kalliiksi se ei kuitenkaan taida käydä kestitsijälle, koska rahvas tavallisesti paastoaa näiden juhlien aikana.

tai kolme lehmää, ja lisäksi on joku hevonen. Maito ei olekkaan heidän taloudessaan yhtä tärkeä ruoka-aines kuin meillä. He näet eivät kolmena viikon päivänä syö maitoruokia, nimittäin sunnuntaisin, keskiviikkoisin ja perjantaisin, joina päivinä pidetään jonkunmoista paastoa. Mieleeni muistuu eräs tapaus, joka osottaa kuinka ikävää tällainen paastoaminen välistä lienee. Muuan kreikanuskoinen talonpoika Akonlahdesta saattoi minua paluumatkallani ensimäiseen Suomen-puoliseen kylään. Tulimme Lehtovaaraan, ja emäntä kantoi ruokaa eteemme. Mutta silloin oli perjantai, eikä seuralaiseni katsonut voivansa syödä voita eikä maitoa, jotka paitsi leipää olivat ainoina ruokalajeina. Koetin vakuuttaa hänelle, ettei se meidän puolella ollut mitään syntiä, mutta hän vastasi sangen järkevästi: „Teille se ei ole syntiä, mutta meille se on synti, tulemmepa missä tahansa poikenneeksi opistamme.“ Hyvän voin valmistamis-taidossa nämä suomalaiset ovat kovin jäljessä meidän rahvaasta. Enpä missään heillä nähnyt edes välttävän hyvää voita. Koska täällä on tiheään melkoisia järviä, harjoitetaan kalastusta hyvällä menestyksellä. Kala onkin ruokaa, jonka ei arvella edes paastopäivinä saastuttavan ihmisten vatsoja. Yleensä on varallisuus suurempi näillä suomalaisilla kuin meidän rahvaalla lähimmissä rajapitäjissä. Tämän luulen johtuvan siitä, ettei loisia eikä mäkitupalaisia, jotka meidän maassa monin paikoin ovat todellisena maanvaivana, täällä ole melkein ollenkaan. Toinen syy heidän varallisuuteensa lienee se, että he käyttävät rukiinsa leivän muodossa vatsansa hyväksi, kun sitä vastoin meidän rahvas antaa niiden voiman nousta päähänsä, jolloin vatsa jää tyhjäksi ja ruumis siitä saa kärsiä. Suurempi vilkkaus ja huolenpito lienee myös aiheena tähän. Heidän suuremman vilkkautensa ja liikkuvaisuutensa joka suhteessa huomaa sangen pian, kun meidän suomalaisten parista tulee heidän puolelleen. Meidän rahvas osottaa tavallisesti niin hyvin puheessa kuin toiminnassaan liian suurta hitautta ja vitkallisuutta. Jos esim. tulee suomalaiseen taloon ja tervehtii: hyvää päivää! niin talonpoika kyllä ilman varsin pitkää miettimistä vastaa: Jumal' antakoon! Tämä vastatervehdys näet lähtee tottumuksesta ikäänkuin ehdottomasti heidän suustaan, ilman ajatuksen tai tietoisuuden osanottoa; mutta hän panee kyllä

kovalle toisen kärsivällisyyden ennenkuin virkkaa sanaakaan sen lisäksi. Koska tämän tervehdyksen ja vastatervehdyksen jälkeen on rahvaan tapojen mukaista, että isäntä tai joku muu talon huomattavista henkilöistä kysyy, mitä vieraalle kuuluu, tämä kysymys, niin yksinkertaiselta ja yksitoikkoiselta kuin se tuntuukin, usein tuottaa talonpojalle sanomatonta vaivaa, ennenkuin hän sen saa tehdyksi. Olen joskus nähnyt, että hänen kokonaista kolme kertaa täytyy kynsiä korvallistaan, josta paikasta talonpoika on tottunut etsimään ajatuksiaan. Jos sitten tarvitsen jotakin, esim. soutajaa järven yli ja jos esitän pyyntöni, niin, vaikkapa sitä tosin harvoin ja ainoastaan pätevillä syillä kielletään, talonpojan täytyy kuitenkin läpikäydä kaksi laajaa lukua, ennenkuin on valmis lähtemään. Ensimäiseen kuuluu pitkä neuvottelu, jonka avulla ratkaistaan, kenen tulee ottaa tämä tehtävä toimekseen. Tätä pidetään niin tärkeänä, ettei siitä luovuta silloinkaan, kun yksi ainoa henkilö on kotona, ja milloin ei siis mikään valitseminen saata tulla kysymykseen. Toiseen kuuluu hidas aterioiminen, jonka jälkeen sekä sittenkuin on huomioon otettu toisia, vähemmän tärkeitä sivuseikkoja, soutaja saattaa olla valmis lähtemään. Toisin on kreikanuskoisen suomalaisen laita. Heti vieraan astuessa sisälle hän tekee useita kysymyksiä, ja kun hän sitten rupeaa juttelemaan, ei hänen ollenkaan tarvitse ajatella jokaista sanaa erikseen, vaan sanoja tahtoo usein tulvia yhdellä haavaa runsaammin hänen huuliltaan, kuin mitä olisi tarpeellista. En kuitenkaan suinkaan tahdo kieltää, ettei poikkeuksia tästä ole olemassa, ja ettei joskus kreikanuskoisessa suomalaisessa tapaa aito suomalaista hidasluontoisuutta, kuten myös meidän talonpojassa tavallista suurempaa vilkkautta ja yritteliäisyyttä. Olen vaan tahtonut viitata tavallisiin ilmiöihin.

Luonnollinen taipumus kaupan harjoittamiseen on näillä suomalaisilla yhteistä koko Venäjän kansan kanssa. Olisin taipuvainen luulemaan heitä muinaisten permalaisten eli n. s. „bjarmien“ jälkeläisiksi, joista aina on ollut niin paljo päänvaivaa, ja että heidän kauppaintonsa siis olisi perintö heidän esi-isiltään. Mutta äsken luin „Sanan Saattaja Viipurista“ nimisestä lehdestä, ettei asianlaita ole niin. Ehkäpä siis saa näille kreikanuskoisille suo-

malaisille suoda kunnian polveutua siitä kansasta, jonka maan kautta permalaisten karavaanit kulkivat heidän harjoittaessaan kauppaa norjalaisten kanssa. Kotona eivät he tosin toistensa kanssa harjoita mitään huomattavaa kauppaa, mutta sitä enemmän Suomessa, Inkerissä, Virossa j. n. e., missä huiveillaan ja muilla pienillä kauppatavaroilla kokoavat melkoisesti rahoja. Lokakuusta alkaen tätä kulkukauppaa harjoitetaan aina seuraavaan kevääseen asti, jolloin he palaavat joko kotia hoitamaan maanviljelystään tai matkoille Pietariin, Moskovaan ja muihin paikkoihin, mistä ostavat suurimman osan niitä tavaroita, joita sitten talven kuluessa myyvät. „Hirvenhiihtäjissä“ esiintyy kuvaus sellaisesta meidän maassa liikkuvasta arkangelilaisesta kauppiaasta. Ne, jotka meillä kiertelevät laukunkantajina, ovat enimmästi kotoisin Vuokkiniemeltä, vähemmän Repolasta, Paanajärveltä ja Korpiseliltä.

Näiden suomalaisten puku on yleensä venäläisen rahvaan vaatetuksen kaltainen, mikäli olen niitä voinut verrata. Enimmin pidetään punaisesta väristä, keltainen näyttää myös olevan suosittu väri, ja sitten seuraa järjestyksessä sininen.

Vielä saattaisi olla paljo lisättävää, mutta se voi jäädä toiseen kertaan, koska minun nyt täytyy lähteä maalle, joten en ehdi kirjoittaa enempää. Tahdon nyt vaan huomauttaa, että jos joku aikoo käydä näiden suomalaisten luona kokoamassa suomalaisia runoja, hänellä on rikas sato odotettavissa. Etenkin häälauluja, jommoisia on Kanteleen toisessa vihossa, on olemassa runsaasti ja monet niistä ovat erittäin kauniita. Rahvas ottaa hyvin kernaasti maksua laulamis-vaivastaan, sillä lauluakin pidetään kauppatavarana, ja onkin sangen hyvä, että heiltä rahalla voi saada, mitä meidän rahvaalta useinkaan ei saada rahalla eikä ilmaiseksi. Papisto lienee täälläkin vastustanut näitä lauluja, koska useat pitivät niiden viljelemistä syntinä (räähkänä), ei kuitenkaan sitä suurempana kuin että se vähäisellä ripillä varsin hyvin oli sovitettavissa. Jos joku olisi halukas sellaista matkaa tekemään, kehottaisin häntä panemaan sen toimeen talvella. Hän näet silloin saisi mukavammin perille tarpeelliset matkatavaransa, koska hänellä voisi olla oma hevonen ja reki; sen lisäksi hän sinä vuodenaikana paremmin tapaisi väkeä kotona ja työstä vapaampana

sekä matkustelisi turvallisempana kuin kesällä, jolloin ylempänä mainittuja karanneita sotamiehiä liikkuu näillä seuduilla.

Näiden suomalaisten murre on suuresti Savon ja Karjalan murteen kaltaista. Sen omituisuuksia: *ia-* tai *ea*-pääte muuttuvat usein *ie:*ksi, esim. *vaikie, sokie, polvieen*, muotojen *vaikia, sokia, polviaan* asemesta. *K* ja *t* katoavat useasti *s:*n ja *t:*n jäljestä, kun ne alkavat lyhyen tavuun, esim. *sääsä* (säässä), *käse* (kässe), *matalla* j. n. e., muotojen *säästä, käske, matkalla* asemesta. Karitiivissa äännetään kaksi *t:*tä, kuten Oulun tienoilla. Datiivia ja ulkoista lokativus-sijaa sekoitetaan usein, niin että kuulee sanottavan: vetääpi veneensä *maalla*, (ei *maalle*), aivan kuten Turun-suomessa tapaa saman sijan käyttämisestä esimerkkejä, joita Turun Viikko Sanomat viime vuosikerroissaan, niin hyvin suorasanaisessa kielessä kuin runoudessa, uutterasti tarjoavat. Monikon kolmas persona aktiivi-verbeistä muodostetaan passiivisilla päätteillä *-aan, -ään*, joka sama seikka esiintyy Savon murteessa monikon ensimäisessä personassa. Senpä vuoksi sanotaan runossa: „Vanhat miekkoa *hivotaan*, puraksia *terästetään*"; ja toisessa kohdassa: „Pirulaiset *piinatahan*, paholaiset *painatahan*" (ei: *hiovat, terästävät, piinaavat* j. n. e.). Gottlund oli tavannut sellaisia muotoja Mateuksen Evankeliumin käännöksessä, josta on puhuttu hänen „Otavassaan", mutta hän ei ollut tietänyt, miten se oli selitettävä. Aktiivin *-nut, -nyt* päätteiset partisipit jättävät usein pois *n:*n ja supistavat yhteen ääntiöt, esim. ei *otat*, ei *itket* eli *itet*, ei *kosket* eli *koset* (ei: *ottanut, itkenyt, koskenut);* tämä näyttää kuitenkin tapahtuvan ainoastaan *ei*-kieltosanan jäljessä.

Jos joku seikka näissä harvoissa muistiinpanoissa olisi väärin, ei pidä ihmetellä sitä, koska ne kolme lähdettä, joista ne on ammennettu, nimittäin talonpoikien kertomukset, oma muistini ja käsityskykyni, varsin helposti saattavat pettää, kuten olen kokemuksesta havainnut.

[Hajanaisia muistiinpanoja Suom. Kirjall. Seuran arkiston tallessa olevissa papereissa.]

Tiedä ties, muista murus, katto kalus. — Kyllä kova kenkä jalan sylkyttää. — Tuota tähtiä kohten ajatta enisi neljännyksen

matkan ja siitä käännätte tuota toista tähtiä päin, niin sitte löyätte kylän. — Ei oo tyhjässä tytyä, ei vajassa varan täyttä. — Surkee surma silmin nähen, kuolema käsin piellen. — Syö susi luetunki (lampaan), viepi varas mitatunki (kankaan). — Nimi *Kemi* sanoista *Ge mig*, jotka suomalaiset kalastajat sanoivat joen toisella rannalla asuville ruotsalaisille kalastajille, kun huonon kalaonnen sattuessa pyysivät (kaloja) näiltä. — Hullun eväs ensimäiseks, viimeiseksi viisaan syöään. — Koivusta ruoan, silmistänsä juoman (kovan vanhemman lapset) — Pää poikki hakataan, sisälmykset ulos otetaan, vielä sittekin palvelee kuningasta ja ruunuu, piispaa ja teiniä, kenraalia ja kemeiniä? — Pellava. — Koivun oksa konnan palkka, nuora pettäjän perintö. — Karhunajo sopiva keino saada toinen hengiltä. — Karanneita vankeja, jotka uhkasivat murhapoltolla. — Polttoa varkaiden piiloittajatkin. — Nimismies varkaiden johtajana. Toholahdessa seinäkellossa seuraava kirjoitus: „Kello lyö, ijankaikkisuus lähenee, mitäs sanot ihminen, oletko valmis?“ Tavo, tavo, kultaseppä (Kuopion lähellä portinaukaisijalta). Laskoksia repun kannessa ja suuremmissa taskuissa. — Pisavuori runoissa, Kypäräisen vuori Pisan läheisyydessä. — Taneli Sirviö Nurmeksen Haapajärvellä ja Olli Kilpeläinen Nurmeksen Ylikylässä runolaulajia. — Hämäläinen esim. ei koskaan muista säätyhenkilöiden nimiä. Pietari Viiliäinen Saramojärveltä sotavaunujen piirustuksen Keisari Aleksanterille, saanut siitä 500:n ruplan suuruisen palkkion. Hänellä oli nyt viiden pitäjän valtakirjat, jotta hommaisi Oululle vapaamarkkinain oikeudet kolmeksi viikoksi kunakin syksynä. Sen vuoksi aikeissa matkustaa Ruotsiin ja Pietariin. Vaskimalmia Kaarle XIII:nnelle. Käsitys Antikristuksesta, joka muka on ottava hengiltä jokaisen, joka ei kiellä Kristusta. Merkurius tähti, jonka luultiin Amerikassa menneen aurinkoon ja vasta Afrikassa tulleen siitä ulos, on tuottanut rahvaalle paljon puheenaihetta. Syynä edellisen talven lauhkeaan ilmaan kaukana meressä oleva kallio, joka on syttynyt palamaan. — Huhu, että Puolassa ja Virossa kansa muka on kuollut sukupuuttoon, on viekoitellut useat pohjoisemmilla seuduilla myymään talonsa ja lähtemään sinnepäin matkaamaan. — Niittysuolaheinä hätäleivän ainesta. Kanttori Matti Saxbergilla Keuruulla Helleenin

kautta saatuja runoja. — *Ihoankuiveluhtuu* — jyvät *näivehtyy*, kun halla panoo.

---

36 kill[inkiä] Hanhussa ruuasta. — 18 kill. soudusta sieltä Honkoon Huopiolahdelle. — 12 kill. soudusta Vilppulasta Melaseen. — 16 kill. Puttolassa ruuasta. — 2 rupl. V[irzén'i]lle Nenoisissa kyytirahoiksi. — 12 kill. soudusta Laukaan kirkolta Taipaleeseen. — 24 kill. Kutamaisen autiossa (l. Hintikassa) ruuasta. — 13 rupl. V:lle Rautalammin pappilassa. — 2 riksiä. 8 kill. samalle Tampereella tupakasta y. m:sta. — 3 riksiä 16 kill. samalle Kuopiossa samasta. — 4 riksiä 32 kill. Törngrenille Kuopiossa samoin. — 5 rupl. V:lle Kuopiossa. 20 kop. T:lle Riistavedellä. — 20 kop. samalle Palomäessä. — 18 kill. soutu Ylikylästä Vickmanin luo. — 6 riksiä pelivoittoa siirretty Vickmanin maksettavaksi. — 2 riksiä samoin T:n maksettavaksi. — 6 rup. 20 kop., jotka Venell siirsi V:lle tai T:lle. — Joutovaarassa 1 rupl. 18 kop. ruuasta y. m:sta. — Murtomäessä T:lle 40 kop. — Iisalmessa samalle 3 pankkoriksiä.

24 kill. Bergrothilla — 16 kill. Schildtillä — 36 kill. Rautalammilla — 24 kill. Hagelinilla — 50 kop. Riistavedellä (sauna) — 24 kill. Juvankoskella — 18 kill. Säyneisissä — 18 kill. Venellillä — 2 riksiä Vickmanilla — 36 kill. Roosilla Kaj[aanissa] — 24 kill. Iisalmessa.

NELJÄS MATKA

NELJÄS MATKA

v. 1833.

MATKAMUISTELMIA.

[Tämän Kalevalan kokoonpanoon nähden epäilemättä tärkeimmän runonkeruumatkan L. alkoi 9 p:nä ja lopetti 28 p:nä syyskuuta kulkien Kajaanista ensin tavallista vesitietä Suomussalmen kirkolle ja sieltä Vuokin, Hyryn ja Viiangin kautta Kivijärveen, ensimäiseen rajantakaiseen karjalaiseen kylään. Käytyänsä Vuonnisessa ja Vuokkiniemessä L. palasi Tsenaniemen, Kivijärven, Akonlahden ja Kuhmon kautta kotiin. — Tähän suomennetut „matkamuistelmansa“ L. on marrask. 18 p:nä samana syksynä lähettänyt ystävänsä, silloisen dosentti Runebergin lehteen „Helsingfors Morgonbladiin“, jossa ne julkaistiin seuraavana vuonna, n:oissa 54, 56—60. Suomennosta on paikoin täydennetty L:n käsikirjoituksesta, joka on, kuten eräät samaa matkaa koskevat L:n kirjekonseptitkin, jotka tässä julkaistaan suomennettuina, Suom. Kirjall. Seuran arkistossa.]

Toivoen että sinua ja kenties osaa „Morgonblad“in lukijoista huvittaisi saada tietoja tästä Suomen rajaseudusta, lähetän sinulle nämä matkamuistelmat, jotka syntyivät viime syyskuulla laajan tarkastusmatkan kuluessa, jonka silloin tein tässä läänissä.

Kruununvouti Vickmannin seurassa läksin illalla 9 p:nä syyskuuta Paltamosta ensin poikki Oulujärven [koillis]osan Kiehimänsuun kestikievariin, jossa olimme yötä. Huomenis jatkettiin matkaa koskia ylös Ristijärvelle ja seuraavina päivinä Hyrynsalmen ja Kiannan seurakuntiin. Koko tämä matka kuljetaan veneellä,

mutta se käy useiden suurten ja pienten koskien vuoksi hankalahkoksi ja pitkälliseksi. Yleensä tähän vuodenaikaan ei voi kulkea enempää päivässä kuin 3 - 4 peninkulmaa, ja silloinkin täytyy varhaisesta aamusta myöhäiseen iltaan olla liikkeellä. Jätän tahallani mainitsematta näiden koskien nimet, sillä luullakseni ei ketään erityisesti huvittaisi kuulla lueteltavan muutamia tusinoita nimiä. Monet niistä ovat sekä vuolaat että pitkät, toiset taas heikommat ja lyhyemmät. Joka vuosi tapahtuu vahinkoja tervaveneille, jotka laskevat niitä alas, eikä tämä ole kummallista, jos ottaa huomioon, että useimmissa näistä koskista on vaan yksi ainoa kaita ura venettä varten. Tämäkin ura on monessa kohdin niin mutkainen, että perämiehen sangen usein täytyy kääntää vene kohtisuoraan sitä suuntaa vastaan, johon se juuri on kulkenut, jos mielii estää venettä särkymästä kiviin. Niillä koskilla, joita pidetään vaarallisimpina, on omat laskumiehensä, jotka asuvat niiden varsilla ja ovat velvolliset määrätystä maksusta ohjaamaan veneen koskesta alas sekä vahingon sattuessa antamaan siitä korvauksen. Tällaisen perämiehen kasvojen ilmeestä huomaa selvästi miten tärkeä yritys on, kun hän siinä nojaa melaansa, joka vahvalla koivuvaulalla varta vasten on kiinnitetty peräkeulaan. Niiden paikkojen varalle, joissa tavallista voimakkaampi ja nopeampi käännös on tehtävä, hän jo kosken niskalta ottaa veneeseen apumiehen, jonka tehtävä on koko ruumiinsa painolla käännöksessä painaa perämelaa. Ihmisen silmät ja korvat eivät koskaan tarkkaavammin voi kiintyä tarkattavaansa kuin näiden laskuperämiesten huomio on kiintyneenä koskeen sitä alas laskettaessa. Useinkaan ei ole varaa poiketa edes puolta korttelia määräsuunnasta. Monet talonpojat laskevat kuitenkin itse alas näistä koskista. On mahdotonta, että he tuntisivat niitä joka kiveä myöten, kuten varsinaiset laskumiehet. Mutta heillä on ihmeteltävän harjaantunut ja tarkka silmä jo matkan päästä havaitsemaan syvälläkin vedenpinnan alla olevia kiviä. Siinä, missä tottumaton ei näe muuta kuin vedenpinnan, joka ei ollenkaan näy eroavan tavallisesta virrasta, he voivat jo melkoisen matkan päästä sanoa kiven olevan, jopa osapuilleen kuinka syvällä vedenpinnan alla se on. Sellaisissakin koskissa, joita eivät koskaan ennen ole laskeneet, he suo-

riutuvat tämän taidon avulla tehtävästään, elleivät ne ole kovin vaikeakulkuiset. Kuitenkaan ei joka mies kykene tätä taitavuutta saavuttamaan. Useimpien täytyy vuodet läpeensä käyttää erityistä perämiestä, rohkenematta koskaan omin päin lähteä matkaan. Toiset, jotka uskaltavat sen tehdä, saavat joskus kalliisti maksaa huimapäisyytensä. Juuri kulkiessamme virtaa ylöspäin kohtasimme Iikosken alapuolella Ristijärven kirkon kohdalla tervaveneen, joka vähää ennen koskea laskiessaan oli särkynyt kiveen. Tervatynnyrit uiskentelivat jo matkan päässä vastaamme virran mukana; niiden keveys näet kaikeksi onneksi estää niitä uppoamasta. Venäjän puolella sijaitsevan Vuokkiniemen pitäjän suomalaiset ottavat harvoin laskumiestä mukaansa, ja kuitenkin heitä, etenkin syksyisin, sadoittain kulkee lastatuin venein näitä koskia alas. Muistin helpoittamiseksi he ovat koettaneet tavallisten runosäkeiden muodossa mainita kunkin kosken laadun. Hyrynsalmen kirkon kohdalla olevasta Siitti-koskesta sanotaan: *Siitti on niskalta siliä, vaan on alla ampiaiset*, (kiviä verrataan ampiaisiin). Muutamista muista koskista sanotaan: *Auta Jumala Junkkosessa, katso Kalliokosessa, itse lasen Leppikosen.* — Kerrotaan kuitenkin, että Jumalan apu Leppikoskessakin joskus on ollut tarpeen.

Kun hyvin ja onnellisesti on päästy alas koskesta, niin on tavallista, että otetaan ryyppy. Muutamilla koskilla on niin suuri maine, että ne vaativat useamman ryypyn, ja etenkin sanotaan osoitettavan tätä kunniaa ensimäiselle koskelle, josta matkan kuluessa lasketaan. Sillä luullaan, että sille kunniaa osoittamalla kunnioitetaan kaikkia seuraavia koskia, joita sen varsin hyvin saattaakin sanoa edustavan, koska se on sekä ensimäinen että ylin niistä kaikista. Tapahtuipa joku aika sitten, että sangen arvossa pidetty ja toimekas talonpoika oli kosken kunniaksi ottanut niin monta ryyppyä, että hänen jalkansa kieltäytyivät muuta ruumista kannattamasta. Pahaksi onneksi seurakunnan pappi sattui tulemaan paikalle, ja talonpoika piti velvollisuutenaan vanhan tavan mukaan tervehtiä häntä kädenlyönnillä. Saatuansa tovereiltaan tiedon papin tulosta hän sanoi heille, varsin paljoa tilastaan välittämättä: „No, veljet ja toverit, nostakaa nyt minut pystyyn ja tukekaa minua, että minäkin voin antaa kättä maisterille.“

Kaksi kumppaneista tarttui nyt mieheen käsiksi kummaltakin puolelta ja piti häntä pystyssä niin kauan, että hän sai kunnianosoituksensa papille suoritetuksi.

Matkustettuani syyskuun 14 päivään saakka yllämainitun matkakumppanini seurassa, erosin hänestä Kiannan kirkolla, joka on noin 12 peninkulman päässä pohjoiseen Kajaanista. Pappien mukana, joiden seuraavana päivänä oli määrä pitää kinkereitä (saatavien kantoa ja lukusia) Vuokissa, läksin tähän kylään. Tämä on lähes kolmen peninkulman päässä Kiannan kirkolta, ja tämä matka suoritettiin vesitse. Sunnuntai, syyskuun 14 päivä, vietettiin täällä. Papit kuulustelivat rahvaalta sen tietoja kristinopista, minä taas lausuin suomalaisia sananlaskuja muutamille toisessa tuvassa oleville talonpojille, ja panin kirjaan runoja, joita muutamat heistä osasivat. Kinkeripaikkaan näet kokoontuu läheisistä kylistä henkilöitä, joilla ei ole mitään papin kanssa tekemistä. Sellaista väkeä kuului minun seurakuntaani.

Vaikeaa on sanoa, kuinka suureksi täydellinen suomalaisten sananlaskujen kokoelma paisuisi; mutta että siitä tulisi aika suuri, saatan päättää siitä, että joka paikassa, missä kansaa on ollut koolla ja missä olen lukenut ääneen ennen kokoamani sananlaskut, olen aina runsaasti saanut kirjoittaa muistiin uusia. Ei tarvitse lukea niitä useampia kuin kolme tai neljä, jolloin suuremmassa kansanjoukossa aina on joku, joka muistaa uuden sananlaskun ja kysyy, onko se jo ennestään kirjassa. Usein kuulee eri tahoilta niin monta, ettei mitenkään ehdi panna niitä kirjaan, ennenkuin muutamat ovat unhottuneet. Sama on arvoitusten laita, joiden luku niinikään näyttää nousevan äärettömiin ja jotka, samoin kuin sananlaskut, eri paikkakunnilla ovat hyvin erilaiset. Useimmat sekä arvoitukset että sananlaskut ovat laaditut tavalliseen runomuotoon, jälkimäisistä kuitenkin useat ovat suorasanaisia, jopa muutamat arvoituksetkin. Niiden kieli on omituisen lyhyen säntillistä ja niissä ilmenevä esitystapa ei siedä muutosta. Usea on finiittiverbiä vailla, ja jos se lisätään, koko kieli usein menettää luontevuutensa. Mainitsenpa tästä muutamia esimerkkejä: *pitkä yö kylässä; kyllä vanhalla vikoja; äitin tavat tyttärellä; laps' on lapsi kuninkaanki; leikki siansa, koira kotonsa;*

opiksi koiralle kylmä sauna; kyllä laiskalla pyhiä; ei sodat sanomitta, pahat matkat mainioitta; ei savua, jos ei tulta; ei saunasta kastumatta; ei päältä tähteitä; köyhä sahdin sammakolta, oravalta orja olven; ei niin hyvä, ettei parempata, y. m. — Jos ryhtyy parantelemaan näitä sananlaskuja, lisäämällä finiitti-verbin, kuten esim.: pitkä yö kylässä *on*, kyllä vanhalla vikoja *on*, ei *siitä* savu *nouse*, joss'ei tulta *ole*, köyhä saa sammakolta sahtia, oravalta olutta, ei saunasta kastumatta *päästä*, ei *saa* päältä tähteitä *tehdä*, j. n. e., niin ei itse teossa ole parannellut, vaan huonontanut niitä.

Jokaisella kansalla on sananlaskunsa, ja niitä on pitäminen mittakaavana, jonka mukaan kansa arvostelee elämän yleisiä olosuhteita. Suomalaisella rahvaalla ei ainoastaan ole hyvin paljo, vaan myöskin oivallisia sananlaskuja, joita alati sovitetaan puheeseen ja jotka sangen usein osottavat ajattelevaa mieltä. Mainitsisin tässä useita, joita ei liene ennen painettu. Mutta peläten, etteivät ne kaikkia voisi yhtä suuresti miellyttää, mainitsen ainoastaan muutamia. Köyhä mies lohduttaa itseään onnettomuuden kohdattua sanomalla: *en minä korkialta kaadu, luudan päältä lattialle.* Kuviteltakoon tuollaista kovaosaista makaavana lattialla luuta päänaluksena, ja totisesti täytyy myöntää, ettei putous siitä ole niskaa taittava. Kun soimataan itseä tai toisia siitä, että liiaksi turvaudutaan muiden apuun, sanotaan: *silloin on mieli melkiässä, kun on toisen miehen päässä, väki väljässä tilassa, kun on toisen hartioissa.* Jotenkin samassa merkityksessä sanotaan: *silloin toimi toisialla, kun on toisessa talossa. — Äiä on työtä orjuudessa, isännyydessä enempi;* samoin: *jolla on kello kaulassa, sen on pää painossa* — näitä kahta sananlaskua mainitaan usein, kun on kysymys korkeampien säätyjen eduista. Vaikka rahvas joskus köyhyydessään pitää lapsia taivaan rangaistuksena, se kuitenkin usein osaa panna niihin arvoa, ja moni lapseton valittaa katkerasti, sanoen: *yksin pojiton pinolla, tyttäretön huhmarella. — Vaski kulta vaivasella, tina köyhällä hopia*, näin sanotaan, kun tahdotaan huomauttaa, ettei köyhällä saa olla ylenmääräisiä mielihaluja. — *Suopi miehen vertaseksi, poikansa paremmaksiki.* — Yleishyödyllisestä sanotaan: *soisin Suomeni hyväksi, kartanoni kaunihiksi, komehimmaksi kotoni.* Seuraava sananlasku ilmaisee sitä sääliä, jota on osotet-

tava köyhälle: *sikai neuo poikoansa, aidan viertä astuessa, ellös mene poikasoni köyhän miehen kynnökselle, elä vaivasen vaolle.* Sananlasku: *päätä juttu vaatii, ei pitkää partaa* palauttaa mieleen parrattoman lähettilään vastauksen paaville. Kun kaksi henkilöä elää epäsovussa ja kun tahdotaan lykätä toisen niskoille koko eripuraisuuden syy, sanotaan: *ei yksi kivi jauha.* — *On sitä naidessa eloa, humalassa rikkautta,* on sananlasku, joka lausuttuna sopivassa tilaisuudessa on tukkinut suun monelta kosijalta sekä henkilöltä, joka juovuspäissään on kerskannut rikkaudestaan. Lörpöttelevälle kerskaajalle, turhantuumittelijalle muuten sanotaan: *ei saa siltoa sanoista, puita siihen tarvitahan.* Ihmisten keskinäisestä avuntarpeesta sanotaan: *ei niin köyhää, jok'ei toista auta, ei niin rikasta, jok'ei apua tarvitse.* Liiallista kiitosta tai moitetta keskeytetään usein sananlaskulla: *ei kenkään niin hyvä, kun kiitetään, eikä niin paha, kun pannaan.*

[Ja nyt kirjoittaessani tätä, muuan mies tuli sisään ja sanoi: Ainaphan teiltäkin riittää tuota kirjoittamista. Kun olin vastannut kirjoittavani heidän omia sananlaskujaan, hän virkkoi: Niinpä saattanee ollaki, sillä sanotaanki *noista viisas virren laulo, tuhman tyhjistä puheista, mielettömän lausunnoista.*]

Rahvaan joukossa on monella toinen puoli puhetta sananlaskuja. Heidän itsensä ei tarvitse lisätä juuri muuta kuin: *niin sanotaanki,* tai jotakin senkaltaista, ilmaistakseen, että sananlasku on puhkeamaisillaan ilmoille. Kun kaksi sellaista sananlasku-mestaria tapaa toisensa, he saattavat ruveta varsin kohteliaasti kiistelemään sananlaskuilla, tai he sovittavat muuten puheensa sananlaskujen muotoon. Jos esimerkiksi joku seppä kerskaten itseensä sovelluttaisi vanhan sananlaskun: *seppä syöpi selvän leivän, takoja palan paraimman,* niin hänen vaimonsa saattaa, jos keskenään kinailevat, virkkaa: *seppä syöpi selvän leivän, selvemmän sepän emäntä,* tai joku muu hänen vastustajistaan sanoo: *seppä syöpi sammakonki, kun ei saa sianlihoa.* Tällaiset tilapäiset sananlaskut tekaistaan ja unhotetaan yhtä pian; ainoastaan silloin, kun niissä piilee oiva sukkeluus tai totuus, toiset niitä toistavat, ja vähitellen ne liittyvät yleiseen sananlaskujen joukkoon.

Sunnuntai-iltana läksin Vuokista muutamien talonpoikien veneessä, jotka lähinnä Venäjän rajaa olevista taloista, noin 4 peninkulman päästä, olivat tulleet kinkeri-paikalle. Muuan mies nimeltä Kinnunen, joka jo täällä oli minulle laulanut muutamia runoja, seurasi kehotuksestani minua $^3/_4$ peninkulman matkan Kinnulanniemeen, minne yövyimme. Venematkalla kirjoitin muistiin lyijykynällä hänen runojaan ja jatkoin kirjoittamistani pärevalkean ääressä Kinnulanniemessä. Toivoin alussa ehtiväni kirjoittaa hänen etevimmät runonsa; mutta kun yötä jo oli pitkältä kulunut ja mies vakuutti, että hän yhtä mittaa saattoi laulaa koko huomisen päivän ja vielä sitä seuraavan yönkin, jos vaan silloin tällöin sai ryypyn välillä (toivomus, jota en nyt viinan puutteessa voinut hänen mieliksensä täyttää), niin minulta katosi halu valvoa kauemmin. Sovin kuitenkin hänen kanssaan, että palatessani matkaltani Arkangelin kuvernementista saisin tavata hänet Lentiirassa, johon ehdotukseen hän suostuikin, kuitenkaan sitten pitämättä lupaustaan.

[Seuraavana päivänä en voinut kirjoittaa riviäkään, sillä hän oli palkattu soutamaan papit kotia, jota hän ennenkin asioiden vuoksi innokkaasti toivoi.]

Pirtti, jossa nukuin, oli tungokseen asti täynnä väkeä, joka oli tullut kinkereistä ja pannut maata permannolle. Minä paneuduin levolle eräälle penkille, missä pian vaivuin uneen. Yöllä minun tuli jano, mutta minun oli mahdoton lattialla nukkuvien ihmisten yli päästä 3 tai 4 kyynärän päähän pöydän luo, jolla tiesin olevan ison maidonharmaalla täytetyn kiulun. Siinä minun täytyi tuntea Tantaluksen tuskia, kunnes uudelleen nukuin. Seuraavana aamuna jatkoin matkaani Hyryn kylään, missä muutamissa henkilöissä oli hermostumisesta johtuvia ihottumia. Hyry on $2^1/_2$ peninkulman päässä Kinnulanniemeltä, ja koko tämän matkan saattaa kulkea veneellä. Vesiväylät kapenevat kuitenkin kapenemistaan kuta lähemmäksi Hyryä tulee. Monet kosket olivat niin kapeat, että vähänkin leveämpi vene tuskin olisi päässyt niistä kulkemaan. Hyrystä kuljin eteenpäin $1^1/_2$ peninkulmaa Viiankiin, joka on viimeinen talo Suomen puolella. Täältä jatkoin jalkamatkaani Kivijärvelle, ensimäiseen Venäjän puoliseen

kylään. Tässä kylässä on viisitoista taloa, jotka on rakennettu lähelle toisiaan, kuten näillä suomalaisilla on tavallista. Näiden kahden rajakylän väli lasketaan puoleksi peninkulmaksi. Sitä taivaltaessaan täytyy kulkea Maanselän suon poikki, josta vedet virtaavat kahteen suuntaan, nimittäin Kiannan ja Hyrynsalmen kautta Oulujärveen, sekä Arkangelin-puolisiin vesistöihin. Keskellä suota näkyi uoma, jota myöten talonpojat suurella vaivalla laahaavat veneitään. Tätä suon kohtaa ei kuulu olevan enempää kuin puolen virstan pituudelta, sitten on vettä kummallakin puolen. Tämän jälkeen seuraa kaitoja, tiheiden viidakkojen ja pensaiden peittämiä ojia (nivoja), joita pitkin ei juuri ole helpompi saada venettä liikkumaan kuin itse suolla.

Kivijärvessä satuin poikkeamaan taloon, jonka ainoana asujamena tilapäisesti oli sairas emäntä. Hän poti ankaraa sydänalanvaivaa, voihki lakkaamatta, eikä kuitenkaan tahtonut päästää minua hakemaan yömajaa rauhallisemmasta paikasta. Hän kysyi, tiesinkö jotakin lääkettä hänen tautiinsa. Ilmaisematta, että olin lääkäri, annoin hänelle muutamia lääkkeitä, joita hän rohkeni nautita, ensin kysyttyään, veisivätkö ne häneltä hengen. — Moni taitaa ihmetellä, miksi pidin salassa, että olin lääkäri, vaikka juuri ilmaisemalla tämän ammattini olisin voinut päästä mitä paraimpaan huutoon. Mutta se johtui siitä, että muuten kaikki kylän eukot olisivat pian ympäröineet minut kysyen apua mikä mihinkin vaivaan. Niin tyydytystä tuottavaa kuin olisikin jossakin ratkaisevassa tapauksessa voida tarjota apuaan, yhtä sietämätöntä on yhtäkkiä joutua useiden piirittämäksi, jotka kaikennäköisiin pitkällisiin, usein huonon, vaan auttamattoman ruokajärjestyksensä aiheuttamiin tauteihinsa vaativat pikaista ja varmaa parannusta. Tätä ikävää seikkaa välttääkseni, kuljen ammattiani ilmoittamatta, missä se vaan käy päinsä. — Mutta palaanpa sairaaseen emäntääni. Annettuani hänelle lääkkeet, saapui taloon hetken kuluttua pari miestä Akonlahdesta ja jäi siihen yöksi. Akonlahden kylä on kolmen peninkulman päässä tästä. Eukko, johon lääkkeet eivät vielä olleet ehtineet vaikuttaa, vaikeroitsi lakkaamatta ja häiritsi untamme. Lopuksi toinen miehistä nousi penkiltä, jolla oli loikonut, ja juoksi raivostuneen tavoin muorin permannolla

olevan vuoteen ääreen, tarttui rajusti hänen käsivarsiinsa ja riuhtoili häntä niin, että epäilin hänen aikovan ottaa hänet hengiltä. Useita minuutteja hän piteli eukkoa tällä tavoin, mutta pian hän rupesi lukemaan muutamia hajanaisia loitsurunoja, noituen niin armottomasti, että väristys kävi koko olemukseni läpi. Jatkettuaan tätä hetken aikaa, hän palasi taas vallan levollisena ja rupesi penkille nukkumaan. Eukkokin nyt sai unta, joko se lie johtunut loihtimisesta, vai vähää ennen nautituista lääkkeistä. Kuulinpa hänen seuraavana aamuna kiittävän loihtijaa; mutta minun lääkkeeni hän kokonaan oli unhottanut.

Kivijärvestä otin ratsuhevosen Vuokkiniemen kylään, joka on kolmen peninkulman päässä, ja johon kuuluu noin 70 yhdessä ryhmässä olevaa taloa. Kyytimieheni osaksi juoksi, osaksi käveli jäljessäni, ja oli vielä päällepäätteeksi niin kohtelias, että kantoi laukkuani, jottei se olisi ollut minulla rasituksena ratsastaessani. Tosin palkitsin tämän kohteliaisuuden siten, että keskellä matkaa annoin hänen nousta hevosen selkään ja rupesin itse astumaan; mainitsen sen, koska meidän talonpojilta näillä seuduin turhaan odottaisi sellaista kohteliaisuutta. Ja jotta ei kukaan luulisi, että pyysin häntä niin tekemään, saan lisätä, että päinvastoin en tahtonut luopua laukustani, vaan tein sen ainoastaan hänen hartaasta pyynnöstään. Noin puolen peninkulman matkan jälkeen tulimme taloon, missä meitä levähtäessämme kestitettiin suurimmilla nauriilla, mitä eläessäni olen nähnyt. Saimme nauriin kumpanenkin; mutta minä en mitenkään jaksanut syödä edes puoltakaan nauriistani. Kuljettuamme kaikkiaan noin kaksi peninkulmaa Kivijärvestä, tulimme erään Köynäs-nimisen järven rannalle. Siellä tapasimme kansanjoukon, jossa muutamat ääneensä itkivät, toiset hiljaa nyyhkyttivät ja toisilla kuvastui suru muunmuotoisena kasvoista. Siinä oli joukko Vuokkiniemen kylän talojen poikia sekä heidän saattajiaan. Edelliset olivat, tavaralaukut selässä, matkalla rajan yli Suomeen; heidän sukulaistensa taas, jotka olivat saattaneet heitä tähän asti, piti palata kotia. Siinä oli edessä ero, jospa ei ainaiseksi, niin ainakin koko talveksi. Äidit itkivät poikiaan, vaimot miehiään, tytöt veljiään, ehkäpä joku sulhastaankin. Monet vastoinkäymiset, suuret onnettomuudet saattoivat kohdata

heitä ennenkuin puolen vuoden kuluttua taas olivat palanneet tähän samaan paikkaan. Lisäksi olivat Suomesta viimeksi kotia palanneet kertoneet, että kuolettavat ruttotaudit rasittivat useita seutuja; saattoivatpa he itsekkin sairastua, ja kuka sitten hoitaisi heitä. Ja miten elää seuraavana vuotena, millä suorittaa ulostekonsa, jos reput ja tavarat joutuivat jonkun nimismiehen tai viskaalin kynsiin. Jotenkin tähän tapaan keskusteltiin rannalla ennen eroamista. Heidän erotessaan toisistaan päätin vesitse, tänne tulleiden naisten veneessä lähteä Vuokkiniemeen, jonka vuoksi luovuin kyytimiehestäni ja maksoin hänelle kyytirahan. Hyvien ja avuliaiden ihmisten käy aina hyvin; niinpä kyytimieheni paluumatkaltakin sai kyytirahaa; hän näet sai hevosensa selkään kuljetettavaksi koko kuorman reppuja, ja kustakin repusta noin 10 kopeekkaa kuljetusrahaa.

Kivijärven ja Köynäsjärven välisellä tiellä tuskin ollenkaan voisi kulkea tavallisilla pyöräajopeleillä, minkä vuoksi on tehty toisenlaiset ajokalut; näissä on kaksi 5—6 kyynärän pituista yhdensuuntaisesti toistensa kanssa välipuilla kiinnitettyä tankoa, jotka kannattavat koria. Ainoastaan jäljempänä olevat päät laahaavat maata pitkin, mutta kori ja muu osa ovat kohollaan maasta. Olimme kohdanneet useita sellaisia kuormia äsken kulkemallamme tiellä. Niiden omistajat olivat Uhtuesta, eräästä suuresta ja varakkaasta kylästä, joka on neljää peninkulmaa pohjoisempana Vuokkiniemen kirkkoa. Laskin miehiä olevan noin viisikymmentä; mutta kuormia ei ollut enempää kuin kymmenen, koska useat olivat saman kuorman osakkaina, ja toiset kantoivat laukkujaan selässä. Sinä syksynä piti 400 miehen yksistään Vuokkiniemen pitäjästä lähteä Suomeen kulkukauppaa harjoittamaan. Koska ei yksikään heistä palaa tuomatta mukanaan ainakin 100 ruplan voittoa, mutta monet voittavat kaksituhattakin ruplaa, saattaa olettaa, että he yhtenä ainoana talvena Suomesta vievät pois rahoja ainakin 100,000:n pankkoruplan verran. Monet heistä harjoittavat kuitenkin vaihtokauppaa, vaihtaen tavaransa turkiksiin, liinakankaaseen, raitaviin naisten hameisiin y. m. Turkiksensa he myövät enimmäkseen Kajaanin markkinoilla, mutta liinakankaat, hameet y. m. Arkangelissa.

[Jouduin veneeseen, jossa vanhanpuoleinen nainen koko matkan itki äsken rannalle jäänyttä ainoata poikaansa, jota hän ei ennen tulevaa kevättä, jospa edes silloinkaan, tiennyt saavansa nähdä. Lohdutin häntä niin hyvin kuin voin, ja minun onnistui vihdoin puoleksi vakuuttaa hänelle, että poika kyllä vahingoittumattomana oli palaava takaisin, jos hän vaan voisi varoa nimismiehiä ja rosvoja. Puoli peninkulmaa Vuokkiniemen kylästä, poikkesin pienenlaiseen, nelitaloiseen Tsenaniemen kylään. Huomattavimmassa näistä taloista emäntä oli kotoisin Suomesta, nim. Kiimingin pitäjästä Pohjanmaalta. Hänen miesvainajansa oli monta vuotta oleskellut Suomessa ommellen talonpojille vällyjä ja lammasnahkaturkkeja sekä muita vaatteita. Kun hän sittemmin täältä oli nainut, oli hän palannut kotia ja saattanut sangen hyvään kuntoon erään tilan, jonka isännäksi pääsi. Hän oli kuollut noin 3—4 vuotta sitten ja paitsi leskeä jättänyt jälkeensä neljä lasta, kaksi poikaa ja kaksi tytärtä. Koska hän päälle päätteeksi oli seudun etevimpiä runoilijoita, en malta olla tähän liittämättä runoa, jossa hän kuvaa osaa elämätään ja kosintaansa.

— — — —

Minun on piika pikkarainen,
matalainen mamman alku.

Kosijan äiti, Natalia, joka oli poikansa Ortjon mukana, ymmärsi tästä, ettei Kettunen tahtonut antaa tytärtään, ja sanoi, pelästymättä vastahakoisuudesta:

En paa parkin survojaksi,
enkä pehkun pieksiäksi,
veisin vehnätaikinalle,
paksun leivän paltahille,
ruuille rukihisille.

Kettunen panee yhä edelleen vastaan, kuitenkin sangen kohteliaasti, puolustellen itseään sillä, että hänen tyttärensä oli liian nuori ja pieni. Hän lisäsi:

Joka korttelin kohottais,
vaaksan varrelle lisäisi,
pitentäisi piikoani,
sille saan salpoaisin,
tunkisin tuhannet markat.

Kosija ja hänen äitinsä hylkäsivät silloin koko homman, ja läksivät talosta koettaakseen toteuttaa tuumansa paremmalla menestyksellä muualla.

Samoin kuin itämaalaiset laulajat kernaasti mainitsevat itseään runoissaan, menettelevät meidänkin luonnonrunoilijat useimmiten. Niinpä Kettunenkin lopettaa mainitun runonsa sanoilla:

Ku on laulun laatinunna,
virren pienen veisannunna?
Tuo kettu kepiä poika
lyhyt tukka, lysti poika,
matkatessa maaselällä
pimiällä pilvisäällä,
saetilmalla isolla.

Vielä kuolinvuoteellaan hänen sanotaan puhutelleen vaimoansa runomitalla ja muun muassa surkutelleen häntä, sanoen:

Maria mahoksi jääpi,
murehille Ruotsin muori,
minun mentyä manalle,
matattua näiltä mailta.

Sama Mari, josta runossa puhutaan, eli vielä viime kesänä Tsenaniemessä, leskenä. Heti naimisiin jouduttuaan hän oli siirtynyt venäläiseen kirkkoon ja muutenkin omistanut täkäläiset elämän tavat, niin että ei enää olisi voinut aavistaakkaan hänen olleen kotoisin toisesta maasta ja toisista oloista. Mielihyväni ei ollut vähäinen kuullessani häntä kaikkialla kiitettävän kunnollis-

ten emäntien esikuvaksi. Työtaidon hän oli vienyt mukanaan kotiseudustaan ja täällä hän oli oppinut naapuristonsa naisten siisteyden ja puhtauden. Muuan sanoi hänestä puheen ollen: „Onnistuupa toisinaan hyvinkin Suomesta nainti, mutta toisten varmaan käy hullustikkin.“ Sitten hän luetteli useoita muita Suomesta tuotuja emäntiä, joita hän moitti, että eivät muka voi tottua elämään siististi ja puhtaasti huoneissaan. Jos kaikki saisivat, hän arveli, teidän puolelta yhtäläisen vaimon kuin Kettunen, niin varmaankin meidän omat naiset usein jäisivät naimatta.

Tsenaniemestä kuljin vielä samana päivänä Ponkalahteen, joka on sieltä peninkulman päässä. Ponkalahti on pieni kylä, johon kuuluu 4 tai 5 taloa. En nyt suoraa päätä lähtenyt Vuokkiniemeen, kuten ensin olin aikonut, vaan päätin mennä Vuonniseen, missä sanottiin olevan useita hyviä laulajia, ja tämän vuoksi kuljin tätä tietä. Sain, kuten olin pyytänyt, oppaaksi erään talonpojan pojan; tein viisaasti siinä, etten omin päin lähtenyt tälle sydänmaan taipaleelle, vaikkapa se ei ollutkaan peninkulmaa pitempi. Kuljimme melkein linnuntietä, sillä useimmista paikoista ei voinut huomata, että kukaan ihminen ennen olisi täällä liikkunut. Noin puolitiessä huomasimme vasta hakatussa kaskessa ristin, jossa oli kaksi poikkipuuta. Mieleeni muistuivat ne ristit, joita matkustaja useissa katolisissa maissa kuuluu näkevän teiden varrella ja jotka osottavat, että murha on tehty siinä paikassa. Kerroin tämän oppaalleni, joka ihmetteli, että saatoin ajatella sellaista heidän maastaan, lisäten: „niin myö elämmä kun lintuset metsässä.“ Sitten hän kertoi minulle, että edellisenä vuonna metsää tältä kohdalta kaadettaissa kaskeksi muuan mies oli ruhjoutunut kaatuvan puun alle ja kuollut siihen paikkaan. Koska oli ollut vaikeaa saada ruumis pois sieltä, oli pyydetty pappia hautaamaan hänet siihen, ja tämä risti oli sen merkkinä. Jonkunmoisella närkästyksellä muistelin nyt, kuinka meidän rahvas sellaisessa tapauksessa olisi menetellyt. Vaikka olisi ollut mitä kiireisin heinäaika, olisi ennemmin kutsuttu koko kylän väki noutamaan vainajaa kirkkomaahan kuin suostuttu hautaamaan kuolinpaikkaan.

Myöhään illalla tulin Ponkalahteen, ja talon isäntäväki kysyi heti, tahdoinko kylpeä. Luulin saunaa aikaisemmin lämmitetyn ja hämmästyin suuresti huomatessani, että sitä nyt vasta minua varten ruvettiin lämmittämään. Näin ystävällinen on rahvas täällä kaikkialla. Heidän tavalliseen kestitykseensä kuuluu ruoka, sauna sekä puolukat, joita viimemainittuja ei kuitenkaan riittäne kaikiksi vuodenajoiksi.

Seuraavana aamuna läksin e[illegible]en Vuonniseen. Tämä kylä on kahden peninkulman päässä Ponkalahdesta, ja sinne kuljetaan vesitse Yläkuitin kautta. Sain soutajikseni kaksi poikaa, joista toinen oli 15:n ja 20:n, toinen 7:n ja 8:n vuoden välillä. Heiltä sain tietää, että edellisenä iltana Ponkalahdessa olin tehnyt tyhmyyden. Olin näet siinä talossa, jossa olin yötä, lukenut ääneen erään Kettusen runoista, jossa erästä läsnäolevaa henkilöä pahasti morkattiin ja tehtiin naurettavaksi. „Ettekö huomannut, että nainen suuttui ja läksi ulos?“ kysyi vanhempi pojista. Sellaista en kuitenkaan ollut huomannut, olin vaan nähnyt useiden vetävän suutaan nauruun ja samalla katsovan toisiinsa; mutta ei kukaan ollut sanonut minulle mitään. Sittenkuin vanhempi pojista ensin oli ilmaissut suurta ihmetystään siitä, että mokoman seikan vuoksi, nimittäin vanhoja runoja kerätäkseni, olin lähtenyt tälle matkalle, hän itse alkoi laulaa muutamia vanhempia kohtia Väinämöisen, Joukahaisen ja Lemminkäisen y. m. runoista. Huomattuani, että ne monessa suhteessa erosivat ennen tunnetuista, aloin lyijykynällä kirjoittaa niitä muistiin. Kysyttyäni, mistä hän oli oppinut nämä runot, hän vastasi, että kuka tahansa osasi laulaa sen verran, jos vaan viitsi. Tätä minun kuitenkin on vaikea uskoa, vaikka onkin totta, että tuskin on ketään muita paitsi pieniä lapsia, jotka eivät muistaisi hajanaisia kohtia vanhoista runoista jopa uudemmistakin lauluista, niin että usein voivat täydentää laulua, joka heille luetaan. Lupaamalla 20 kopeekkaa yli ennen sovitun soutopalkan sain vanhemman pojan *viitsimään* niin kauan kuin matkaa kesti. Nuorempi veli, joka tahtoi jotakin ansaita hänkin, kysyi, enkö tahtonut antaa hänelle „rossaa“ (kahdenkopeekan lantti, jossa on ratsumiehen kuva) sadusta, jonka sanoi olevansa halukas kertomaan. Lupasin hänelle kaksi, kunhan vaan malttoi odottaa,

kunnes olin ehtinyt panna kirjaan kaikki vanhemman veljen runot. Siihen hän alussa suostuikin; mutta tultuamme neljännespeninkulman päähän Vuonnisen rannasta, ja kun minä yhä vaan kirjoittelin vanhemman veljen runoja, hän alkoi itkeä. Minun täytyi siis keskeyttää runojen kirjoittaminen ja käydä käsiksi hänen satuunsa. Koska tuuli ajoi venettämme rantaa kohti, käskin heidän lakata soutamasta, jotta minulla olisi enempi aikaa. Ensin annoin pojan yhteen jaksoon kertoa satunsa nähdäkseni, maksoiko vaivaa panna sitä kirjaan, varsinkin, kun en ollut varannut mukaan enempää kuin puoli kirjaa paperia, joka täten olisi voinut täyttyä kirjoituksella, niin etten olisi voinut merkitä parempia runoja. Sitten kirjoitin sen muistiin ja liittäisin sen tähän kokonaisenaan lukijan nähtäväksi, ellei se olisi liian pitkä. Ehkä minulle toiste tarjoutuu tilaisuus siihen. Se oli syöjättären tyttärestä, joka vietteli erään pojan. Panin sen kirjaan pojan sanelun mukaan näin: Oli ennen akka. Siitä saatih poika. Akka kuoli. Läksi poika metsälle. Tuli meren niemeh. Syöjätär tyttärensä väkisih myötä työnti. Lenti joutsenena meren niemeh. Poika vaatteet päältäh. Uimah läksi. Varastettih vaatteet. Niin etsi vaattehiah. Tuli vassokkaah Syöjättären tytär. Arveli poika jos miksi, niin siksi. Jos veikoksi, niin veikoksi; jos sisareksi, niin sisareksi; jos isäksi, niin isäksi; jos emoksi, niin emoksi; jos morsioksi, niin morsioksi. Tuli morsioksi. Aamulla tultih kolmella karapilla käymäh. Ajettih uninieklat pojan korvih ja kannettih karappi karapilta. Niin sano Syöjättären tytär maamolleh. — Olen tahtonut mainita tämän alun, näyttääkseni, millainen näiden satujen tyyli on. Sanojen lopussa esiintyvä *h* lausutaan vahvalla henkäyksellä ja olisi oikeastaan kirjoitettava kaksinkertaiseksi. Eräässä sadun kohdassa, missä poika tahtoi kuvata, miten lintu lensi yhä korkeammalle ja korkeammalle, kunnes sitä lopuksi ei enää näkynyt, hän sen teki seuraavalla tavalla: *nousi, nousi, nousi nousi, nousi, nousi, nousi,* ja *lenti, lenti, lenti, lenti, lenti, lenti, lenti.* Tätä sanoessaan hän hiljensi ääntään ensimäisistä *nousi* ja *lenti* sanoista vähitellen niin, että hänen lausuessaan viimeiset näistä sanoista oli yhtä vaikea kuulla hänen puhettaan kuin nähdä lintua niin korkealta kuin hän tahtoi kuvata sen lentäneen.

Tämänkaltaisia satuja on useita; ne ovat mytologisia sisällykseltään ja ansaitsisivat kyllä sen, että ne koottaisiin. Kadun, etten ennemmin, ylioppilasajallani, kesiksi asettunut asumaan näiden suomalaisten pariin sen sijaan, että olen usein asettunut saaristoon. Silloin ei olisi puuttunut tilaisuutta useiden sekä runojen että satujen keräämiseen, ja kielellisessä suhteessa olisi lisäksi voinut tehdä monta huomiota.

Minua oli Tsenaniemessä neuvottu poikkeamaan Vuonnisessa Miinan taloon, joka oli matkan päässä ylöspäin rannasta, uloinna vasemmalla. Tämän talon sanottiin olevan paraiten rakennetun sekä muuten muita varakkaamman. Tosin kerrottiin talonpoikien olevan hieman äreitä tai vakavia (vai miten lienee sana *jyry* oikein käsitettävä?) mutta muuten kuuluivat olevan kunnon miehiä. Etevimmän laulajan, Ontrein, sanottiin asuvan vähäisen matkan päässä siitä, niinikään toisen suuren laulajan, Vaassilan. Menin siis Miinan taloon, jossa tapasin kotona molemmat äsken mainitut pojat. Toinen heistä korjaili suurta nuottaa, toinen valmisti itselleen saappaita kauppamatkaa varten, jonka pian aikoi tehdä Suomeen. Heidän vanha äitinsäkkin, joka oli kotoisin lähellä Kivijärveä olevasta Latvajärven kylästä, eli vielä. Paitsi häntä siellä oli kaksi nuorta emäntää, nimittäin molempien poikien vaimot. Toinen heistä, kaikesta päättäen vaikutusvaltaisin, oli aikaisemmin mainitun Kettusen tytär Tsenaniemestä, ja juuri sama, jota myös ennen mainittu Ortjo turhaan oli kosinut. Hän piti minua puoleksi sukulaisena, kun itse äidin puolelta polveutui suomalaisista. Nuorempi sisarensa oli myös naitu Vuonniseen; hänen miehensä oli naapuritalon isännän, laulaja Ontrein poika. Vaikka Miinan pirtti, jonka ikkunat olivat isot ja permanto pesty j. n. e., olikin siisti ja hauska, tahdottiin kuitenkin, että minun piti asua porstuan toisella puolen olevassa kamarissa. Tämäkin oli siisti huone, valkeine seinineen, pöytineen, penkkeineen ja lattioineen ja seinillä riippuvine pyhimysten kuvineen. Noudatin siis kernaasti heidän tahtoaan. Seuraavan päivän aamupuolella laulatin Ontreita. Iltapäivänkin olisin kernaasti suonut hänen viipyvän luonani; mutta häntä tarvittiin välttämättömästi nuotanvedossa, niin ettei hän voinut jäädä. Toivotin hänelle hyvää saalista, sovittuani sitä

ennen hänen kanssaan, että hän, jos saisivat määrätyn joukon kaloja, sitoutuisi laulamaan koko seuraavan päivän; tähän hän suostuikin. Saalis ei ollut niin runsas kuin olin toivonut; kuitenkin sain seuraavana päivänä hänen sanelunsa mukaan panna kirjaan useita runoja. Mutta illalla, Ontrein mentyä nuottaa vetämään, menin Vaassilan luo, joka asui kapean salmen toisella puolella. Tämä Vaassila, joka etupäässä oli perehtynyt loitsurunoihin, oli vanha ukko. Hänen muistinsa oli kuitenkin viime vuosina niin heikontunut, ettei hän enää osannut sitä, mitä ennen. Väinämöisestä ja muutamista muista mytologisista henkilöistä hän kuitenkin kertoi monta seikkaa, joita ennen en ollut tietänyt. Ja kun sattui niin, että hän oli unhottanut jonkun seikan, jonka minä ennestään tunsin, kyselin sitä häneltä tarkemmin. Silloin hän taas muisti sen, ja niin sain tietää kaikki Väinämöisen urostyöt yhdessä jaksossa, ja sen mukaan olen sitten järjestänyt Väinämöisestä runot, jotka tunnetaan.

Seuraavana päivänä minua pyydettiin toiseen taloon aamiaiselle. Isäntä tarjosi minulle, paitsi aamiaista, muutamia uudempia runoja. Tämän jälkeen hän kertoi, miten hän noin 5 tai 6 vuotta sitten, ollessaan Suomessa laukkukaupoillaan, oli eräässä Hämeen herraskartanossa toverinsa kanssa laulanut koko yön. Kysyin, muistiko hän herraskartanon nimen, ja hän mainitsi Vesilahden Laukon. Saatuaan sitten tietää, että juuri sama henkilö, joka nyt oli hänen edessään, sinä yönä oli pannut kirjaan hänen runojaan, hän hämmästyi yhtä suuresti tavatessaan tuttavan kuin minä, kuullessani hänen mainitsevan paikan nimen. Puhellessamme tästä vanhasta tuttavuudestamme, syöksyi muuan pieni mies vallan hengästyneenä esiin, tarttui rajusti isännän käteen ja alkoi vetää häntä mukaansa. En tietänyt, mitä tämä kaikki merkitsi, ennenkuin kuulin, että hänellä oli riita-asia naapurinsa kanssa, jonka hevonen oli käynyt hänen pellollaan. Tämän asian tähden hän nyt tahtoi saada kylänoikeuden kokoon kutsutuksi syyllistä tuomitsemaan. Siksi hän väkisin tahtoi viedä isännän mukaansa. „Ota vahva keppi mukaasi“, hän sanoi, „sillä luultavasti sitä nyt, jos koskaan, tarvitaan“. Hänen mielestään olisi näet oikeuden ensin pitänyt tuomita hänen riitaveljensä selkäsaunaan ja sitten

heti panna rangaistus toimeen, kuten sellaisissa tilaisuuksissa täällä lienee tavallista. Isäntä kieltäytyi kuitenkin menemästä, puolustaen itseään sillä, että hänellä oli vieras. Saattoihan mies mennä toisiin taloihin ja niistä noutaa riidanratkaisijoita. Näin siis isäntä jäi kotia, käräjöitsijän melkoiseksi närkästykseksi; tämä näet uhaten ilmaista asian ispravnikalle koetti taivuttaa häntä tulemaan mukaansa. Isännän laulettua minulle koko aamupäivän, tarjottiin minulle päivällistä, jota hyvin tukalasti sain syödyksi; sillä hampaani olivat paljosta puolukkojen syömisestä — viimeksi tässä talossa — vuolettuneet niin, että tuskin kykenin pureskelemaan ja syömään. Tarjosin hänelle rahoja sekä laulamisesta että ruuasta, mutta hän kieltäytyi kokonaan siitä ottamasta maksua, kuten minulla oli ollut syytä jo edeltäkäsin aavistaa. Kuitenkin saatoin toisella tavalla antaa hänelle korvausta. Hän näet tarjosi minulle kaupaksi vyötä sekä muutamia muita pikku tavaroita, ja ostin ne, ollenkaan tinkimättä. Tämäkin talo oli varsin siisti, lattia pesty, pöydät, penkit ja tuolit puhtaiksi huosioidut.

Joka talossa on muutamia pyhimysten kuvia seinässä. Tullessaan sisään vieras ristii silmänsä niiden edessä. Näin tehdään myös ateriaa alettaessa tai lopetettaessa sekä myöskin lähdettäessä ulkotöihin, joissa viivytään monta tuntia, ja niistä kotia palattaessa. Erään Miinan kamarissa olevan kuvaryhmän edessä oli kynttiläteline vahakynttilöineen. Kuvien vieressä oli suitsutusaineita, joita ei kuitenkaan siellä ollessani kertaakaan käytetty. ⌜Ontreilla oli kantelekkin, jossa oli viisi vaskikieltä. Sekä hän, että hänen molemmat poikansa soittelivat sitä varsin kätevästi⌝.

Tavalliset ruuat, joita söin Miinan talossa, olivat voi, leipä ja rieskamaidon sekainen viilipiimä. Sitä paitsi oli joko perunoita, kalaa, lihaa tai lientä. Emäntä kehotti minua melkein aina sanoen: „syö, syö kaikki“, eikä näyttänyt olevan oikein tyytyväinen, jos jotakin jäi jäljelle. Maksua ei tahdottu ottaa niistä 4 tai 5 vuorokaudesta, jotka täällä vietin; kuitenkaan ei varsin itsepäisesti pantu vastaan, kun toistamiseen tarjosin sitä. — Vuonnisesta on pelkkää vesimatkaa Vuokkiniemeen, ja tämä väli luetaan neljäksi peninkulmaksi eli 40 virstaksi.

Tässä tahdon lyhyesti mainita, miten matkan pituutta lasketaan, sillä se tuntui minusta alussa hyvin kummalliselta. Suomen puolella käytetään, Kiannalla ja Kuhmossa, matkain mittoina tavallisesti vanhoja neljänneksiä, jotka ovat noin virstan pituiset, mutta joita nykyään jonkunlaisen tasauksen kautta luetaan kaksi uuteen neljännekseen eli Ruotsin neljännespeninkulmaan. Samoiten luetaan uudetkin peninkulmat, jotka ovat Ruotsin peninkulman pituiset, kahta vertaa pitemmiksi vanhoja. Sitä paitsi kuulee meidän rahvaan lähinnä rajaa usein käyttävän virstalukua. Suomen puolella rajaa asuva väestö näyttää siis olevan tottunut etupäässä venäläiseen laskutapaan, jota suuremmalla syyllä odottaisi Venäjän puolella asuvilta. Mutta kun näiltä kysyin jonkun tien pituutta, mainittiin se tavallisesti Ruotsin peninkulmissa, niin että alussa luulin heidän aina käyttävän niitä määrätessään matkojen pituutta. Mutta syynä oli vaan se, etteivät luulleet minun tietävän, kuinka pitkä virsta oli, ja sen tähden he puhuessaan kanssani välttivät tämän mitan mainitsemista.

Ontrein talon vanha emäntä sekä hänen miniänsä ja tyttärensä suostuivat soutamaan minut pieneen, Mölkkä-nimiseen kylään, joka on 2 peninkulman päässä Vuonnisesta. Soutopalkaksi määrättiin yksi riksi. Ruotsin paperiraha on täällä kaikkialla käypää. Minulle pantiin eväiksi peuranlihaa ja ohraleipää, vaikka en ollut muistanut sitä pyytää enkä siitä juuri olisi välittänytkään, kun matka ei ollut sitä pitempi. Järvessä oli monta saarta ja ulospistävää nientä; toisista soudimme ohitse, toisiin nousimme maihin syömään puolukoita. Emäntä, joka oli soutajanani, osotti ohi kuljettaissa suurehkoa metsäistä saarta ja virkkoi: „Tuonne teidän vastedes pitää tulla meitä tervehtimään.“ Ajattelin ensin, että saaressa oli hautausmaa, ja että hän näillä sanoilla viittasi siihen, etten enää koskaan heidän eläessään tulisi heidän seudulleen. Mutta hän selvitti minulle pian oikean tarkoituksensa kertomalla heidän seuraavana kesänä aikovan muuttaa pois isosta kylästä ja asettua tänne. Muuton syyksi hän mainitsi, että heidän nykyiset peltonsa olivat hallalle alttiina, ja tätä hän ei luullut tässä saaressa voivan tapahtua. Tämä saari oli kokonaisen peninkulman päässä Vuonnisesta. Monissa muissakin paikoin on

samoin muutettu pois isosta kylästä, ja vastaisuudessa täälläkin asutus muuttunee harvemmaksi, kuten Savossa, Karjalassa ja osassa Pohjanmaata. — Kuljettuamme kahden peninkulman pituisen matkamme, emäntä kysyi, olinko tyytyväinen heidän soutoonsa. Kun minulla ei ollut mitään muistuttamista sitä vastaan, pyysi hän saada soutaa minut nuo jäljellä olevat kaksi peninkulmaa Vuokkiniemeen. Tosin olisin vaihtamalla soutajia voinut päästä nopeammin perille; mutta soin kuitenkin kernaasti edellisille saattajilleni sen raha-ansion, jota toivoivat. On aina tavallansa hauskaa nähdä ihmisten rehellisellä tavalla ja työllään etsivän jotakin ansiota, semminkin kun Suomen puolella usein kauan saa kerjätä ja pyytää, ennenkuin lupaamalla puolta suuremman soutopalkan saa samat henkilöt soutamaan edes kaksi peninkulmaa. Emme kuitenkaan yhtä päätä tulleet Vuokkiniemeen; sillä eräässä pienessä kylässä, nimeltä Pirttilahti, kohtasimme veneen, joka kuljetti myllykalua Köynäskosken myllylle. Pyysin päästä samaan veneeseen ja luovuin täällä soutajistani. Mutta kun oli ilta ja matkasta Vuokkiniemeen vielä oli jäljellä $^1/_2$ peninkulmaa, päätimme yöpyä erääseen Pirttilahden taloon. Talon emännällä oli se tapa, että hän ainakin joka kolmannen sanansa jälkeen kirosi. Muuten hän oli hyvin hyväntahtoinen, mutta kiroileminen oli käynyt hänelle tavaksi. [Myöskin hän toisinaan teki ristimerkin ja kirosi kohta päälle, välistä kasvoja ristiessäänkin. Hän risti itseään iltaisinkin, ainakin neljännestunnin jopa puolenkin tunnin ajan. Luultavasti se oli merkkinä jostakin katumuksen teosta]. Minulle oli kerrottu isännän olevan erinomainen laulaja, mutta hänpä ei ollenkaan suostunut laulamaan. Varhain seuraavana aamuna kuljin myllylle aikovan väen veneessä Vuokkiniemen kylään. Poikkesin Laurisen taloon siitä syystä, että tämän talon nuori emäntä, jonka olin tavannut Köynäsjärven rannalla ennen mainitussa itkevässä seurueessa, oli kehottanut minua kaikin mokomin poikkeamaan juuri heille, eikä mihinkään muualle. Heti lähetettiin kylästä noutamaan kahta naista laulamaan minulle häälauluja. Olin ennen, toisissa paikoissa, saanut useita niiden toisintoja, mutta en kuitenkaan koskaan näin täydellisiä. Paljon sanottiin sellaisia lauluja vielä olevan, mutta en vielä ole voinut

niitä saada. Niillä viidellä, jotka minulla tätä nykyä on jotenkin täydellisinä, on seuraavat nimet.: *1. Alkuvirsi, 2. Vävyn virsi, 3. Kutsuvirsi, 4. Lähtövirsi ja 5. Tulovirsi.* Sallittakoon minun tähän liittää näytteitä. Alkuvirsi kuuluu seuraavasti [1]:

Lenti kokko koilta ilman,
yltä ilman, alta taivon,
siipi taivoa siveli,
koprat merta kuopraeli;
katselekse, kääntelekse,
liitelekse, laatelekse,
liiti miesten linnan päälle,
nokalla kolistelevi;
miesten linna rautakatto,
ei siihen sisälle päässyt.
Lenti kokko koilta ilman,
yltä ilman, alta taivon,
siipi taivoa siveli,
koprat merta kuopraeli;
katselekse, kääntelekse,
liitelekse, laatelekse,
liiti naisten linnan päälle;
naisten linna vaskikatto,
ei siihen sisälle päässyt.
Lenti kokko koilta ilman,
yltä ilman, alta taivon,
siipi taivoa siveli,
koprat merta kuopraeli;
katselekse, kääntelekse.
liitelekse, laatelekse,
liiti neitten linnan päälle,
nokalla kolisteleepi;
neitten linna liinakatto,
jo siihen sisälle pääsi,
liiti linnan ikkunalle,
seinälle selinäsulka,
satasulka salvamalle.
Katso parvesta parahan,
tukkapäistä turpehimman,
somahimman sormuskäistä.
Ken on hienoin höyheniltä,
kenpä sulilta sulovin,
senpä kokko kopristavi,
kynsi pitkä piirrältävi,
jok' on kaunis kasvannolta,
sekä varrelta valittu.
„Jo sanoin tämän sykysyn,
keskutin tämän kevään,
salvatessa piilopirtin,
pielet piiloikkunaisen,
missä neittä piiletellä,
päätä kassa kasvatella:
pah' on neitonen salata,
hivus pitkä piiletellä,
helpompi hepo salata,
sorajouhi suojualla."
„Ja mistä tiesit teltamoinen,
kuulit kultani omena,
tämän neion syntyväksi,
impyen yleneväksi?"
„Siitä tiesin teltamoinen,
kuulin kultani omena:
noki nousi nuorasesta,
savu paksusta pakeni,
neion kuulusta koista.
Aion ammo aamusilla
mäkähti kevätkaritsa
aika vihkon antajoa."

[1] Niitä ruotsinnettuja häävirsien näytteitä, jotka alkuperäisessä tekstissä tavataan, vastaavat seuraavat „Naimakansan virsistä" ja „Runokokous Väinämöisestä" nimisestä kokoelmasta otetut runot ja ovat ne siis osaksi Lönnrotin kokoonpanoa.

Tämä oli siis alkuvirsi. Kotka tarkoittaa joko puhemiestä tai itse sulhasta, joka tähystelee pitkähöyhenisintä pikkulintua (morsianta) ja iskee kiinni siihen. Viimeiset säkeet ovat puhemiehen tai sulhasen.

Vävyn virressä kuvataan ensin vävyn ja hänen seuralaisensa tulo, joka tapahtuu sellaisella jyryllä kuin tuulispää lähestyisi tai korkea halkopino lakoaisi maahan:

Mi on mäiskinä mäellä,
mi kumu kujaisten suissa?
Luulin tuulen tuulleheksi,
pinon pystyn viereväksi,
someren karehtivaksi.
Eipä tuuli tuullutkana,
pino pysty vierrytkänä,
someret karehtinunna;
vävyni väki tulevi,
väki tuleva tukulla,
saoin kaksin kääntelevä.

Sitten seuraa useita läsnäoleville tehtyjä kehotuksia, että pitäisivät huolta vävyn mustasta oriista, jonka hyvät ominaisuudet perinpohjin kuvataan, ja jota muun muassa verrataan lentävään korppiin ja tanssivaan vuonaan. Silkkisuitsista se on talutettava piehtaroimaan kultaisella peitteellä ja sitten vietävä juomaan maitolähteestä. Sittenkuin se on paraassa pilttuussa sidottu tammipatsaaseen, on se peitettävä hunajaruoholla ja syötettävä keitetyillä ohrilla ja kauroilla. Kun hevonen niin huolellisesti vastaanotetaan, saattaa helposti kuvitella, ettei vävyä itseään unhoteta. Kun hän suurella vaivalla on saatu tupaan, häntä näet kuvitellaan niin suureksi ja pitkäksi, ettei hän tahdo mahtua sisään tavallisesta ovesta, anoppi alkaa häntä lähemmin tarkastaa ja virkkaa:

Kylän naiset kyyhkyläiset!
tuokaa tulta tuohisella,
vahasella valkeata,
tempoote tervaksilla;
tuli on tuohinen rämäkkä,
savu musta tervaksinen,
mustuttaa vävyni silmät.
Kylän naiset kyyhkyläiset!
tuokaa tulta kynttilällä,
vahasella valkeata,
näkisin vävyni silmät,
sinisetkö vai punaiset,
vai on vaatevalkeuiset.
Ei siniset, ei punaiset,
eikä vaatevalkeuiset,
meren vaahen on valkeuiset,
meren ruo'on ruskeuiset,
meren kaislan kauneuiset.

Jotten väsyttäisi lukijaa, jätän tällä kertaa mainitsematta vieraiden virren, ja kaiken sen kestityksen, joka tulee heidän osak-

seen; mutta lähtövirrestä seuraavat säkeet saakoot tässä sijansa. Anoppi puhuttelee ensin sulhasta seuraavasti:

Mit' istut isosen poika,
veljes vanhin valvastelet?
Et istu ison hyvyyttä
et emännän armautta,
etkä pirtin valkeutta;
istut impien hyvyyttä,
kanamarjan kauneutta,
valvattisi valkeutta.
Sulho viljon veljyeni!
vuotit viikon, vuota vielä,
ei oo valmis valvattisi,
valmis valvateltavasi,
suorinut ikisopusi;
puol' on päätä palmikoittu,
puoli palmikoitsematta.
Sulho viljon veljyeni!
vuotit viikon, vuota vielä;
vast' on helma hiemotettu,
puoli hiemoteltavana.
Sulho viljon veljyeni!
vuotit viikon, vuota vielä;
vast' on jalka kengitetty,
toinen kengitettävänä.
Sulho viljon veljyeni!
vuotit viikon, vuota vielä;
vast' on käsi kinnastettu,
toinen kinnastettavana.

Kun sulhasen kärsivällisyyttä täten on koeteltu, morsian viimein on valmis, ja anoppi sanoo:

Sulho viljon veljyeni!
jo on valmis valvattisi,
valmis valvateltavasi,
suorinut ikisopusi.

Ja sitten hän sanoo tyttärelleen, morsiamelle:

Mene myöten myöty neiti,
kanssa kaupattu kananen,
kun olit rakas rahalle,
käpäs kättä antamahan,
kievas kihlan otantahan.
Etpä äiän nuori neiti
yli pääsi ymmärtänyt,
kun lait kautun kaupan;
Etpä kuuksi lähtenytkä,
puoleksi poikeltanutka,
etkä päiväksi käennyt.
Jopa läksit viikommaksi,
polveksi on pois erisit,
ijäksi ison koista,
ik' on kaikki itkeminen,
vuosi voikerehtaminen,
kun läksit isän koista,
oman emosi elolta,
kantajasi kartanosta.
Toivoit kuuksi lähteväsi,
puoleksi poikeltavasi,
päiväksi käkeäväsi.
elinajaksi emosi.
Aselt' on piha pitempi,
kynnys hirttä korkeampi,
silta lautoa leveempi,
kerran toisen kertoessa.

On luonnollista, että tämä puhe vaikuttaa morsiameen, jonka mieleen nyt äkkiä johtuu, miten paljon hän menettää erotessaan syntymäkodistaan, sekä epävarma tulevaisuus. Hän puhkee itse puhumaan:

„Noinpa tiesin, noinpa luulin,
arvelin ikäni kaiken,
noinpa polonen pakisin:
Et sä neito ollekkana
oman vanhemman varoissa,
kantajasi kainaloissa;
äskenpä olisit neito
luot' emosi lähtiessä,
mieholahan mennessäsi,
jalka toinen kynnyksellä,
toinen korjassa kosian;
oisit päätäsi pitempi,
korvallista korkeampi.

Jo nyt on lähtöni lähemmä,
toivoni toeksi saanut,
jalka toinen kynnyksellä,
toinen korjassa kosian.
Emp' ilolla lähtenekkää,
enkä riemulla erinne,
tästä kullasta koista,
iän nuoren istumasta.

Lähen hoikka huolissani,
ikävissäni eriän,
syksyisen yön sylihin,
keväisen kieran päälle,
jott'ei jälki jäällä tunnu,
jalan isku iljangolla,
hangella hamosen toimi;
eikä äiti ääntä kuule.
eikä iso itkuani.

Ja mitä liekkään mieli naisten,
mieli muien morsianten?
Niin on mieli miekkosien,
kun keväinen päivän nousu.
Minun on mieleni polosen,
kun on myötävän hevosen,
tahi tamman kaupittavan,
tahi ostetun orihin.
Niin on mieleni polosen,
kun syksynen yö pimeä,
talvinen on päivä musta."

Äiti, joka rupeaa häntä säälimään, latelee nyt lohdutuksiaan sanoen:

Niin sano emo tytölle,
lausu vanha lapsellensa:
„Elä o'o neiti milläkänä,
emon tuoma tuollakana;
sait miehen mitä paraimman,
uroita uhkeimman.

Sait miehen metsän käviän,
uron korven kolkuttajan,
ei sen koirat koissa maata,
pennut pehkussa levätä.
Kolmatsi tänä keväänä
noussut nuotiotulelta,
havannut havusialta;
kolmatsi tänä keväänä
havu pään on harjaillut,
varpa vartalon sukaillut.

El' oo neiti milläkänä,
emon tuoma tuollakana;

ompa meiän sulhollamme
sata sarven kantajata,
tuhat tuojata utaren.
Ompa meiän sulhollamme
purnonen joka purolla,
aumanen joka aholla,
lepikköiset leipämaana,
vesakkoiset vehnämaina,
kaikki rauniot rahana,
kivet pienet penninkinä,
telat on täynnä tynnyriä,
tynnyrit olutta täynnä.
Ja elä oo neiti milläkänä,
emon tuoma tuollakana;
ompa meiän sulhollamme
pyyhyöt pyräjämässä,
vempeleellä vieremässä,
kuusi kullaista käkeä
lekkumassa länkilöillä,
rahkehella laulamassa.

Sitten äiti jatkaa yhä puhuen tyttärelleen:

Vielä neuvon neitoani,
orpolasta opastan:
Morsian sisarueni,
kapolehti kantamani;
kuulestamma kun sanelen,
vaimo vanha lausuelen.
Tulet toisehen talohon,
pereheseen vierahaseen,
toisehen emän alahan;
toisin toisessa talossa,
toisessa emän alassa,
muiten muissa vierahissa,
ei niinkun emon koissa,
oman vanhemman varassa.
Jos talo epätapanen,
talo tapoja kysyvi;
Jos mies epäpätönen,
mies on mieltä koittelevi.
Kuule neiti kun sanelen,
vaimo vanha lausuelen.
Jos ukko susi supussa,
akka karhu karsinassa,
sama armo antaminen,
alemma kumartaminen,
kun ennen emon koissa,
vanhemmallesi omalle;
kytypä kyinä kynnyksellä,
nato nakloina ovella,
sama arvo antaminen,
alemma kumartaminen,
kun ennen emon koissa,
veljellesi vanhemmalle,
sisarellesi omalle.
Kuule neiti kun sanelen,
vaimo vanha lausuelen;
nisät nuoret notkuttele,
kaula pesty kaarruttele,
niinkun tuores tuomen latva,
vasta kasvava kataja.
Kuule vielä kun sanelen,
vaimo vanha lausuelen;
elä suihka sutsunatta,
eläkä räämä rätsinättä,
elä kengättä kehäjä.
Pese penkit illoin, aamuin,
pöyät keskipäivälläki,
lattia joka pyhäksi.
Piä lusikat luvussa,
astiasi arvelussa,
jott'ei kasit kanneltaisi,
linnut liiat peiteltäisi;
pyhät on pihlajat pihalla,
pyhät oksat pihlajassa,
marjaiset sitäin pyhemmät."

Tulovirsi alkaa näillä sanoilla:

Kylä vuotti uutta kuuta, minä vuotin poikoani,
miero nuorta morsianta, poikoani, miniöäni.
telat tervaista venettä,

Erityisiä selityksiä mainitut kaksi runoa eivät kaivanne. Olen aina hyvin halukkaasti niitä kokoellut ja luulen niiden antavan meille useita tietoja esi-isiemme koti-elämästä ja monesta muusta seikasta, joita nyt olisi vaikea saada selville. Jätän koskettelematta niiden omaa runollista arvoa. Vanhojen runojen sekä niiden tietojen avulla, jotka itse kieli tarjoaa, pitäisi monen seikan selvitä. Kieli esim. osottaa, että suomalaisilla, heidän muodostaessaan yhden ainoan heimon, oli käsitys yhdestä Jumalasta, ja tämä nimi on sen tähden yhteinen nyt hajalla olevilla suomensukuisilla heimoilla. Monijumalaisuus on varmaankin myöhemmin syntynyt; sillä muuten eri heimoilla ei olisi eri jumaluusolentojen nimiä, kuten asian laita kuitenkin näyttää olevan. En sentään luule suomalaisten olleen monijumalaisuuden tunnustajia; päinvastoin lienee liika aikaista tehdä pitkiä luetteloita jumalista, joita he muka ovat palvelleet. Ne nimet, joita suomalaisten luullaan jumalallisella kunnioituksella palvelleen, tarkoittavat, minun tietääkseni, mytologisia henkilöitä, mitkä arvoltaan olivat kreikkalaisten puolijumalien tai kristinuskon enkelien ja pyhimysten veroisia. Mutta sillä, että jumalallista voimaa omistetaan muutamille henkilöille suuremmassa määrin, ei jumaluuden yhteyttä kielletä. Vai lakkaako aurinko olemasta yksi siltä, että se kuvastuu järveen, ja selvemmin tyyneen kuin myrskyn myllertämään veteen? — Lisäksi saa kieltä tutkimalla sen tiedon, että suomalaiset jo ennen jakautumistaan eri heimoihin, harjoittivat karjanhoitoa, kalastusta ja raudan valmistusta, kuin myös osaksi maanviljelystä. Näitä elinkeinoja osottavat sanat ovat suureksi osaksi yhteisiä eri heimoilla, ainakin Suomessa ja sen rajoilla asuvilla. Sitä vastoin he vasta hajaannuttuaan näyttävät oppineen täydellisempää kehruu- ja kutomataitoa, sillä näitä toimia vastaavat eri seuduilla erilaiset tehtävien ja työaseiden nimet (*pirta, kaide; sarka, verka; levet, kielamusta; suppula, syöstäin* eli *syöstävä; palttina, liina*, j. n. e). Millaisia vaatteita suomalaiset alkujaan ovat käyttäneet ja mitkä

sittemmin kunkin heimon erityisen kehityskannan johdosta ovat tulleet käytäntöön, saattaisi myös osaksi tulla selville. Lisäksi, mitä eläimiä, kaloja, lintuja, kasveja, j. n. e. oli siinä maassa, joka oli heidän alkuperäinen asuinpaikkansa; sillä voipa olettaa, että he säilyttivät nämä nimet samoihin esineisiin kuuluvina missä hajautumisensa jälkeen tapasivat ne muuttumattomina; mutta niille esineille ja asioille, joita eivät ennestään tunteneet, heidän täytyi keksiä uudet nimet. Puut, joita ei tavata Suomen pohjoisseuduissa, mutta joiden nimi on yleinen, kuten esim. omenapuu, tammi, pähkinäpuu, samoiten eläimet, joita ei ole missään maassamme, kuten esim. tarvas, otava y. m. välttämättömästi viittaavat alkuperäiseen asuinmaahan, joissa suomalaiset ovat tunteneet noiden nimitysten esineet ja josta ovat perintönä tuoneet ainoastaan nimet. Monet kukat, kuten esim. *horsma* (epilob. angustif.), joilla on yhteinen nimi koko maassa, lienevät todenmukaisesti olleet suomalaisille tuttuja ennen hajaantumista. Toisia sitä vastoin, joilla nyt on eri nimet, vaikka niistä onkin joltinenkin hyöty taloudessa, luultavasti on vasta myöhemmin tavattu.

ᵀVakaumukseni[1] että tutustumalla eri suomalaisten heimojen murteisiin saataisiin tietoja monista nykyään tutkimattomista seikoista, olen täten lausunut. Varmasti tämä tutkimus suuressa määrin edistyisi, jos kustakin heimosta otettaisiin pari tai kolme nuorukaista, joille jossakin meidän oppikoulussa valmistettaisiin tieteellinen kasvatus. (Matkustajalla, joka ryhtyy näihin tutkimuksiin, on liian avara ala, voidakseen menetellä tarkasti). Nämä nuorukaiset saattaisivat sitten ilmaista, mitä heiltä kysymyksessä olevista asioista tahdottaisiin tietää.

Jätän nyt nämä mietteet, tai miksi niitä sanottaneen, samoin myös Vuokkiniemen laulajat. Vuokkiniemestä tulin taas Tsenaniemeen. Tänne oli muuan Kivijärven mies vähää ennen hevosineen saapunut noutaakseen kauppakuormaa. Mutta kuultuaan, että odottamansa henkilö oli saapuva vasta seuraavan päivän iltana, hän tarjosi hevostaan minun käytettäväkseni. Otin vastaan hänen tarjoumuksensa; säkki täytettiin puoleksi heinillä ja sidot-

[1] Tästä lauseesta loppuun otettu L:n käsikirjoituksesta.

tiin kiinni hevosen selkään. Minun tuli sääli tuota eläin parkaa, sillä nuora vedettiin hyvin kireälle sen ruumiin ympärille, jotta säkki olisi pysynyt paikoillaan. Varmaankin tämä satula oli hyvin epämukava hevoselle, mutta ehkä sentään vähemmin epämukava kuin mitä luulisi. Teen tämän johtopäätöksen siitä, etteivät talonpojat, jotka tavallisesti pitävät hevosestaan ja varsin tarkasti tietävät, mikä on sille terveellistä, mikä epäterveellistä, käyttäisi sellaisia satuloita, joista hevoset jollakin tavoin kärsivät. Koska nyt oli ilta ja pimeä, poikkesimme yömajaan $^1/_2$:n peninkulman päässä Tsenaniemestä. Sen talon isäntä oli kotoisin Siikajoelta Suomesta ja oli ottanut tilan uutisasutuksena viljeltäväkseen. Koko talon sisustus oli kuitenkin sellainen kuin muilla näiden seutujen suomalaisilla, ja talon tavat olivat vallan samat kuin muualla täällä. Hänen tyttärensäkkin olivat puetut maan tavoin. Seuraavana aamuna läksimme täältä aikaisin liikkeelle ja matkustimme kuutamossa; päivän valjetessa olimme perillä Kivijärvessä, ja olimme siis kulkeneet kolmatta peninkulmaa. Sama mies, joka Vuokkiniemestä oli kyydittänyt minut tänne, tarjoutui viemään minut Salmijärveen, jonne saavuimme päivällisaikaan. Olin tosin aikonut ensin käydä Latvajärven kylässä, joka on vallan päinvastaisella ilmansuunnalla, mutta kuultuani, ettei laulaja Arhippa ollut kotona, hylkäsin tämän matkan. Salmijärvessä jakelin lääkkeitä; kävin myös erään sairaan luona ja tein hänelle lääkkeen. — Voi, jota muualla olin syönyt, ei edes vivahtanut tuoreeseen voihin. Omituiselta minusta sen tähden tuntui, kun täällä sain syödä mitä parasta voita. Kysyin syytä siihen, ja minulle sanottiin sen johtuvan suoloista. (Venäjän suomalaiset ostavat suolansa Kemistä, ja se on hyvin likaista, minkä vuoksi voikin saa likaisen värin. Mutta rajakyläläiset saavat välistä Suomen puolelta parempia suoloja, kuten nyt esim. täällä oli tapahtunut. Tässä näet on vallan lähellä suomalainen kylä, jopa vaan muutaman askeleen päässä.) Täältä läksin Akonlahteen, missä jo syksyllä v. 1831 olin käynyt. Muuan tyttö, joka sieltä yksityisillä asioillaan oli tullut Salmijärveen, tuli opastajakseni, kuitenkin vasta pitkään tuumittuaan; hän näet arveli maineensa kärsivän siitä, että kahden kesken vieraan miehen kanssa kulkisi tuon puolentoista pe-

ninkulman pitkän tien. Sovimme matkalla erittäin hyvin, eikä tyttö malttanut olla perillä kiittämättä hyvää käyttäymistäni. Aina Vuokkiniemeltä alkaen tänne johtavat tiet olivat niin hyvässä kunnossa, että kaikkialla olisi voinut kulkea ratsain, jopa hätätilassa rattaillakin. Soilla ja rämeillä oli kapulasiltoja, jotka oli tehty jo 1788:n vuoden sodan aikana. Vaikkei niitä siitäperin oltu korjattu, ne kuitenkin vielä olivat jotenkin hyvät. Siitä näkee, miten kauan puu kestää vedessä. Akonlahdessa poikkesin Trohkimon taloon, missä minut vanhana tuttavana ystävällisesti vastaanotettiin. Sauna pantiin heti lämpiämään, huolimatta siitä, että jo oli sangen myöhäinen hetki; olin näet sinä päivänä kulkenut 5 peninkulmaa, 2 ratsain ja 3 jalan. Talo, joka edellisellä käynnilläni oli ollut köyhissä oloissa, oli tänä vuonna kaskimaistaan saanut paljon rukiita ja teki nyt kahta varakkaamman ja hauskemman vaikutuksen. Seuraavana aamuna läksin täältä Juortanalle Suomen puolelle. Vanha Trohkimon isäntä tuli oppaakseni ja näytti minulle matkalla lähteen, nimeltä Kultakallio. Se oli vähän matkan päässä polulta suon laidassa, josta Trohkimon kertomuksen mukaan vettä virtaa kahdelle eri taholle. Tämä lähde oli nyt miltei kokonaan sammalen peitossa, eikä siinä näyttänyt olevan muuta merkillistä kuin nimi, jota Ganander taisi pitää vielä merkillisempänä, kun on ottanut sen teokseensa „Mythol. Fennica“. Ainoa, minkä oppaani siitä tiesi oli, ettei se koskaan jäädy ja että se aina sulattaa ympärilleen keräytyvän lumen. — Juortanalla aion lopettaa tämän matkakertomuksen, ja minulla on siihen sitä suurempi syy, kun sinne saavuttuani saappaani oli vallan anturatta.[1]

E. L.

Liite.

1.

Maisteri Wirzénille Kasanissa.
(Kirjekonsepti.)

11 p:nä lokakuuta 1833.

Kiitos viime kirjeestäsi syyskuun 2:selta päivältä kuin myös siitä ehdotuksesta, että joka kuun ensimäisenä postipäivänä tahdot kirjoittaa tänne sillä ehdolla, että minä sinulle teen samoin. Tämä ehdotus oli minulle erittäin tervetullut, vaikka pelkään sinun melkoisesti siinä häviävän, kun näet minun kirjeeni täältä erämaan keskustasta eivät saata sinusta tuntua muulta kuin perin yksitoikkoisilta ja sisällykseltään köyhiltä, kun sitävastoin sinun kirjeidesi jokainen rivi minussa herättää monipuolista mielenkiintoa. Mutta sopimus on tehty, kuten sanottu, ja se, joka laiminlyö noudatettavaksi ottamansa velvollisuuden, häntä kuritetaan velttoudestaan siten, että hänen tulee kirjoittaa kaksi kirjettä siinä kuussa, jossa laiminlyöminen on tapahtunut. Jospa usein laiminlöisit ja saisit maksaa sakkoa! Syynä siihen, ettei tämä kirje lähde Kajaanista lokakuun *ensimäisenä* vaan *toisena* postipäivänä on eräs läänissä tekemäni tarkastusmatka, johon minulta on kulunut lähes kuukauden aika. — Läksin näet Kajaanista syyskuun 8:ntena päivänä ja jatkoin matkaani kruununvouti Vichmannin seurassa (kelpo mies näihin seutuihin nähden) Kiannalle, missä 14:ntenä päivänä erosin hänestä lähteäkseni Kuhmoon noin 15:n peninkulman pituisen sydänmaan läpi. Mutta päähäni pälkähti matkustaa Kiannalta Kuhmoon Arkangelin läänin ja Vuokkinie-

men pitäjän kautta, ja tämän tuuman toteutinkin. Siellä viivyin syyskuun 24:nteen päivään, ja tällä matkalla kokosin koko joukon runoja vanhasta Väinämöisestä, Lemminkäisestä ja muista. Näillä seuduin asuva kreikanuskoinen suomalainen väestö eroaa mielestäni sangen edullisesti Kajaanin läänin rahvaasta. Ollen erittäin vieraanvarainen ja palvelukseen altis se lisäksi noudattaa asuinhuoneissaan suurempaa siisteyttä, kuin rahvas mainituissa Suomen puolisissa seuduissa. Pirtin lattia pestään joka lauantai, pöydät, penkit ja tuolit melkein joka päivä. Lisäksi tämä väestö on niin vilkasta puheessaan ja liikkeissään, että melkein luulisi sen olevan vallan toista kansanrotua kuin suomalaista. Vaatteet eroavat melkoisesti suomalaisen rahvaan vaateparresta. Miehillä on paidan päällä eräänlainen mekko eli lyhyt paita, joka tavallisesti on tehty sinisestä kankaasta, ja sitten vielä tämän päällä sarkakauhtana, jota kuitenkin käytetään ainoastaan matkoilla. Naisilla on omituinen puku, johon kuuluu alusliivi ja hame; se pannaan kiinni edestä pitkin hameen pituutta ja hyvin tiheään lähellä toisiaan olevilla napeilla. Liikkuessaan ulkona heillä on yllään röijy, joka on melkein paljaina hihoina. Päähineenä heillä on kämmenen levyinen punainen käärenauha, jonka ylälaidassa on kultakuteinen raita; tämä nauha kääritään koko pään ympärille ja köytetään takaa kiinni nyöreillä. Naitujen vaimojen päähine eroaa naimattomien päähineestä siinä, että sitä peittää eräänlainen myssy, kun sitä vastoin tyttöjen on avoin. Millainen on rahvaan puku niillä seuduin? — Tytöt naitetaan täällä tavallisesti hyvin nuorina, usein 13 tai 14 vuoden ikäisinä, ja siitä on seurauksena, että he usein ennen aikojaan tulevat vanhan näköisiksi. Mutta nyt keskeytän jo tämän ja tarjoisin sinulle kernaasti uutisia, jos vaan niitä tietäisin. Kun ensi kirjeestäsi saan tietää, onko siellä suomalaisia lehtiä, koetan sovittaa antamani tiedot sen mukaan. Ellei siellä niitä ole ollenkaan, olen joka kerta, kun luen meidän lehtiä, niistä kirjoittava muistiin sellaista, minkä luulen huvittavan teitä ja täyttävä sillä kirjeeni, sillä vieraassa maassa on sentään sangen hauskaa saada tietoja kotiseudulta. — — — — —

— —

2.

Rehtori Appelgrenille.

(Ote kirjekonseptista.)

Kiitä häntä[1] kirjastansa,
Rustamastansa runosta,
Jonka hehki tapasin
Tultuani tuonempata,
Kuhmossa kulettuani,
Kanssa kirkolla Kiannan,
Vieläpä etempänäki
Yli raukkojen rajojen,
Wuokkiniemen pitäjässä,
Laulupaikassa paraassa,
Maalla mahtavan Venäjän,
Josta laukun lastattuna
Toin runoja tullessani,
Kirjoitettuja kylissä,
Talosissa tavatuita,
Venehissä veisatuita,
Laulajoilla laulatuita;
Pannakseni paperille
Joko vanhan Väinämöisen
Virren töistä viisaista,
Joko nuoren Joukahaisen
Jouto juonittelemista,
Kanssa kauniin Kaukomielen
Lieto pojan Lemminkäisen
Ainosista askareista,
Elikkä seppo Ilmarisen,
Takojan ijän ikuisen
Sykysyisistä sysistä,
Taonnoistansa talvisista,
Paahtamistansa pajassa.

3.

Tohtori Cajanderille.

(Kirjekonsepti.)

3 p:nä joulukuuta 1833.

— — — Tarkastusmatkallani poikkesin Arkangelin kuvernementtiin, missä j. n. e., jotka nyt olen järjestänyt. Yksistään Väinämöisen runoja minulla on noin 5—6 tuhatta säettä, josta voit päättää, että tästä paisuu aimo kokoelma. Aion kuitenkin talvella taas pistäytyä Arkangelin kuvernementissä, enkä ennen lakkaa runoja keräilemästä, kuin niistä saan kokoelman, joka vastaa puolta Homerosta. Hallussani olevat runot ovat sisällykseltään kaikki samaa jaksoa, sen mukaan mitä muuan ukko minulle osaksi lauloi ja osaksi muuten kertoi Väinämöisestä. Niitä runoja on ko-

[1] Nim. rehtori Appelgreniä.

konaista 16. Omituinen on Väinämöisen runojen loppu. Se kuuluu seuraavasti.

[Seuraa runo Marjatasta ruotsiksi käännettynä.]

Vaikka tämä runo onkin sekava, jopa puutteellinenkin, huomaa kuitenkin sen viittaavan kristinopin leviämiseen, ja että runossa mainittu poika luultavasti oli itse Vapahtaja, ja että Marjatta oli Neitsyt Maria.

— — —

4.

Professori Linsénille.

(Kirjekonsepti.)

6 p:nä helmikuuta 1834.

Herra Professorin arvoisan kirjeen kuluneen tammikuun 10:nneltä päivältä ynnä siihen liitetyn Kööpenhaminan Kuninkaallisen Muinaiskirjallisuuden Seuran (Kongl. Fornskrifts Sällskapet) kirjeen vastaanotin viime kuun 28:ntena päivänä. — Varsin kernaasti olen jättävä hallussani olevat runot Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran käytettäväksi; olisin jo aikaisemmin sen tehnyt, ellei toivo saada etenkin vanhempia runoja uusien lisien kautta täydennetyiksi olisi minua siitä pidättänyt. Tämä toivo on osaksi toteutunutkin, sittenkuin viime syksynä Arkangelin kuvernementissä onnistuin saamaan melkoisen keräelmän ennen painamattomia mytologisia runoja. Verratessani niitä ennestään tunnettuihin, heräsi minussa halu järjestää ne yksijaksoiseksi kokonaisuudeksi, aikaansaadakseni siten suomalaisessa mytologiassa jotakin iislantilaista Eddaa vastaavata. Ryhdyinkin heti työhön ja jatkoin sitä usean viikon jopa kuukauden kuluessa aina jouluun asti, jolloin minulla oli valmiina aimo nidos Väinämöisen runoja siten järjestettyinä, kuin olin ajatellut. Kiinnitin huomioni etenkin niiden urostekojen ajanjärjestykseen, joista runoissa kerrotaan. Tätä tosin alussa näytti olevan jotenkin vaikeata huomata, mutta se kävi itse työn kuluessa melkoisesti helpommaksi. Lisäksi moniaat suorasanaiset

kertomukset, joita Arkangelin kuvernementissä kuulin satuina vanhoilta ihmisiltä ja jotka käsittelivät samoja urostekoja, tarjosivat minulle jonkunmoista johtoa. Olettaen, ettei herra Professori pane pahaksensa, mainitsen tässä lyhyesti kunkin sellaisen runon sisällyksen, jota varten on ollut käytettävänä täydellisiä runoaineksia. Teen tämän siinä järjestyksessä, jota yllämainitussa kokoelmassa olen noudattanut.

Ensimäinen runo. Väinämöisen tapaa hänen retkillään muuan lappalainen, joka pitkät ajat on kantanut vihaa häntä vastaan. Lappalainen ampui nuolen häneen, hänen ratsastaessaan vuolaan kosken partaalla. Nuoli osui kuitenkin ainoastaan hänen hevoseensa, joka kompastui ja veti kaatuessaan Väinämöisen mukaansa koskeen. Virta vei hänet mereen, missä hän kauan aikaa ajelehti aaltojen varassa, voimatta päästä maihin ja näkemättä muuta kuin vettä taivaanrantoja myöten.

Tähän kokoelmaan kuuluu nyt 16 runoa, joissa on yhteensä vähä yli 8,000 säkeen. Vaikka sen nyt suuremmalla syyllä kuin ennen koottuja katkelmia, voisi toimittaa painoon, luulen kuitenkin parhaaksi lykätä sen ensi keväälksi. Olen näet tänä talvena aikonut tehdä uuden matkan Arkangelin kuvernementtiin kirjoittaakseni muistoon runoja useilta kuuluisilta laulajilta, joista viime syksynä kuulin puhuttavan, mutta joita en tavannut kotona. Siten saan epäilemättä monta lisää kokoelmaan, ja hätiköimistä olisi siis, jos nyt jouduttaisi nykyistä kokoelmaa painoon. En kuitenkaan tiedä, onko runokatkelmien[1] järjestäminen yhtenäiseksi kokonaisuudeksi yhden vai eikö pikemmin useiden tehtävä, koska jälkeentulevaisemme mahdollisesti tulevat pitämään sitä yhtä suuressa arvossa kuin göthilaiset kansat Eddaa ja kreikkalaiset ja roomalaiset, ellei juuri Homerosta, niin ainakin Hesiodosta. Senpä vuoksi olenkin aikonut Kirjallisuuden Seuralle jättää käsikirjoitukseni pelkkänä ehdotuksena, siellä tarkastettavaksi.

Nyt paraikaa järjestelen kokoomiani uudenaikaisempia suomalaisia runoja. Koska tämä työ pääasiallisesti on puhtaaksikir-

---

[1] Tämän sanan yläpuolelle on konseptiin kirjoitettu: „mytologisten runojen".

joitusta, toivon pian saavani sen valmiiksi ja olen sitten lähettävä ne Kirjallisuuden Seuralle.

Sitten on aikomukseni ryhtyä painatusta varten järjestämään loitsurunoja. Olen huomannut tavan, jolla melkoisesti vähennetyssä nidoksessa saan ne painetuiksi. Jokaisessa sellaisessa loitsurunossa on useita osia, joista muutamat kuuluvat yhteen ainoaan loitsuun; toiset taas ovat yleisiä eli kaikissa loitsuissa yhteisiä. Erityisesti jokaiseen loitsuun kuuluva on selitys sen pahan synnystä, joka on loihdittava pois; yleisiä eli yhteisiä osia ovat taas sellaiset kuin esim. useiden jumaluusolentojen puoleen kohotetut rukoukset, mehiläisen ja löylyn sanat y. m. Ellei tee tätä eroitusta, tulee kussakin loitsurunossa maininneeksi nuo yleiset seikat, joten alituisia toisteluja esiintyy ja runot paisuvat liian pitkiksi. Ei Topelius eivätkä muut ole ottaneet huomioon tätä, minkä vuoksi on tapahtunut, että useita yleisiä lukuja mainitaan jokaisessa runossa joko samanlaisina tai hieman muuttelemalla sanoja, ja tavallisesti jokainen niistä puutteellisena. Vahvistusta siihen *loihtia* sanan johtoon, jonka olen esittänyt väitöskirjassani Suomalaisten parantamisista loitsimisen kautta, olen nyt saanut siitä, että loitsuruno Arkangelin murteessa kutsutaan *luoe*, eikä kuten Savossa *loihto*; ja loitsia on siellä *luoa* ei *loihtia*.

Ollen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäsen rohkenen tässä ilmaista sen toivomuksen, että Seura jollakin tavoin osoittaisi huomaavaisuuttaan etevimpiä suomalaisia luonnonrunoilijoita kohtaan. Ehkä sopivinta olisi tilata heille jompikumpi tai molemmat maan suomalaisista sanomalehdistä. Täten samalla kertaa heitä rohkaistaisiin, ja Seuran pyrkimystä levittämään hyödyllistä valistusta rahvaaseen edistettäisiin. Ei olisi vaikeata mainita muutamia etevimmistä luonnonrunoilijoista, mutta enpä tunne yhtäkään toista, joka enemmän kuin Rautalammilla asuva Korhonen ansaitsisi sellaista huomiota.

Kööpenhaminan Kuninkaallisen Muinaiskirjallisuuden Seuran erittäin kunnioittavaan kirjeeseen olen jo aikaisemmin vastannut.

Useita vanhoja suomalaisia kirjoja olen täällä koonnut, ja olen sopivassa tilaisuudessa jättävä ne Seuran huostaan.

VIIDES MATKA

VIIDES MATKA

v. 1834.

[Tällä matkalla, jonka Lönnrot teki huhtikuun jälkimäisellä puoliskolla, oli lisäainesten kerääminen jo valmiina olevaan „Runokokoukseen Väinämöisestä“ päätarkoituksena. Venäjän Karjalaan Lönnrot meni Kiannan kautta ja palasi samaa tietä takaisin käytyään rajan takana seuraavissa kylissä: Lonkassa, Vuonnisessa, Jyvälahdessa, Uhtuessa, Vuokkiniemessä, Tsenassa, Kivijärvessä ja Latvajärvessä. Suuren merkityksen sai tämä matka, kun Lönnrot tällöin tapasi Vienan läänin paraimman runonlaulajan Arhippa Perttusen. Varsinainen matkakertomus on käännetty vuoden 1835 Helsingfors Morgonbladin numeroista 56–60. Alkuun on lisätty pari päiväkirjan-otetta, jotka on kirjoitettu vasta v. 1835, loppuun taas on liitetty matkaa koskevia kirjeitä ja sitäpaitsi pari otetta kirjeistä, jotka koskevat erästä Lönnrotin käyntiä Repolassa syksyllä 1834, josta ei ole sen tarkempia tietoja.]

1.

4 Tammista, Sunnuntai [v. 1835].

Kiantaa pelätään samati kun muitaki erhakko seurakuntia ikäväksi asuksella. Mitä lienee kun varsin asuisi, sit' en tieä sanoa, vaan huvaksi näyttää minusta elämä siellä. Eikä myös nykynen Apulainen ikävätä valittanut. Hän oli kätevä mies, laati viuluja ja muita veistöjä, leikkasi nimiä teräkseen sigilleiksi, piti koulua, jossa oli 3 lasta. Lapset pian yhtäikäset lukevat, veistelevät jousia, joilla ampuilevat, luistasivat j. n. e. jotta oli justin kaunis heidän menoansa katsella.

Kiannalta matkasin ylös Kuusamoa päin noin 5 tahi 6 penikuormaa ja olin monessaki talossa matkalla. Pian jokasessa talossa on usiampia kirjoja, joita säilytetään päretvasussa pöyällä eli penkillä. Tavallisimmat kirjat ovat Raamattu, Virsikirja, Gezeliuksen Katekismus ja muita hengellisiä kirjoja, kanssa Vegeliuksen Postilla. Jos heränneiten ilveistä emme puhu, niin on Jumalan palvellus talonpoikasessa kansassa aivan kaunis ja syämmellinen. Muutamassa talossa, 3 penikuormaa kirkosta, olin minä kerran sunnuntaina eillä puolisen. Kun talosta ei ollut ketänä, vielä kelinki kehnouelta, kirkkoon joutunut, niin piettiin kotona jumalan palvellus. Pirtti oli avara ja peretki isonen. Väki asettautu peräpenkkiä pitkin istumaan pöyästä alkain esinnä miehet sitte vaimot ja lapset. Aluksi veisattiin kauniilla ei ylen kovalla äänellä muutamia virsiä, Evangeliumin virret. Virsikirjoja riitti hyvästi, ettei kaikin paikoin tarvinnut kahtakana yhestä veisata. Veisun jälkeen luki pöyän takoa talon vaari saman päiväsen saarnan Vegeliuksen Postillasta ynnä Epistolan, Evangeliumin ja rukouksia. Siitä veisattiin päätökseksi moniahta virsi. Ennen Jumalan palvellusta olin minä ottanut kirjoitustyötä käsille, vaan sen heitin minä ja olisin mielelläni, jos kaikeksi päiväksi, heittänyt niin kaunista Jumalan palvellusta kuullakseni.

Kylmäsalmessa päätalossa makasin minä yötä. Siinä näytettiin minulle poika, joka lapsuuesta alkain oli mykkä ja kuuro. Hän taisi nyt olla 16 vanha ja näytti terveeltä ja sukkelalta. Kaikenlaisia töitä kuuluu hän muien jälkeen osottelevan ja hyvästiki tekevän. Asian mukaan minulta ei ollut hänelle apua.

Talon muori jutteli minulle illalla Kontion peiahista hänen nuoruuessansa. Niitä oli oluella ja viinalla päivät rupiamiseen pietty. Kontion kaaettua toimitettiin kaksi miestä tuojaksi, toista kaksi vastaanottajaksi. Näillä välillänsä oli kaiken laisia asian mukaisia kyselmiä ja vastaelmia, esinnä pihalla, sitte pirtissä ja taas viimmen pääkalloa viejessä pihalla. Ei niistä päivässä loppua tullut, sano muori usiamman kerran kertoessansa. Hän ei kuitenkana enää muistanut kun muutamia runoja, sillä runoilla piettiin kaikki puheet. Vaan niistä ja muista, joita toisilta laulettiin,

olen saanut seuraavat, jotka paremmin kuin muu kirjoitus näyttäköön ja selvittäköön miten karhun peiaita piettiin.[1]

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

2.

16 Tammista, Perjantai, 1835.

Kylmäsalmen Päätalosta matkustin Tormualle, viimeiseen rajalla olevaan taloon. Tämä näytti olevan köyhä paikka, sillä aamiaiseksi oli pantu esille pelkkää pettuleipää. Täällä oli lisäksi lavantauti esiintynyt ankarampana kuin tietääkseni missään muualla. Koko talon väestä, 13:sta hengestä, oli ainoastaan muuan lapsi jäänyt eloon, kaikki muut oli kulkutauti tuhonnut. Nykyiset asujamet olivat sittemmin tähän muuttaneet. Täällä kerrottiin, että Kuusamossa paraikaa liikkui tauteja, ja talonväki piti itseään onnellisena siitä, että oli niistä onnellisesti päässyt. Äsken oltiin molemmin puolin rajaa valitettu poronvarkaudesta, jonka rajan toisella puolella asuvien venäläisten väitettiin tehneen.

3.

Muistiinpanoja matkalta.

— — Tormualta oli tehtävä vaikeanpuolinen matka Lonkkaan, ensimäiseen Venäjän puolella olevaan kylään. Tosin väliä ei ollut enempää kuin $^3/_4$ peninkulmaa, mutta se oli melkein kokonaan ummessa. Saavuin sinne vähää ennen iltaa ja poikkesin Martin eli Martiskan luo, joksi häntä nimensä diminutiivi-(vähennys-)muotoa käyttäen sanottiin. Jo paljoa aikaisemmin oli häntä minulle mainittu oivallisena runonlaulajana. Eikä mieheltä puut-

[1] Karhunpyyntirunon katkelmat jätetty tästä pois.

tunutkaan sanoja, vahinko vaan, etteivät ne hänellä olleet paremmassa järjestyksessä. Enimmästi hän siirtyi toisesta runosta toiseen, niin että se, minkä häneltä panin muistiin, tosin kelpasi täydentämään ennen keräämiäni, mutta ei tarjonnut mitään täydellisiä runoja. Rommipulloni, jonka sisällystä hän ahkerasti maisteli, kuten sanoi, vahvistaakseen muistiansa, yhä vaan sekoitti hänen ajatuksiaan. Tästä huolimatta hän lauloi minulle loppupuolen tätä sekä kaksi seuraavaa päivää. Etenkin viimeisenä päivänä laulaminen sujui huononpuoleisesti. Hänen näet oli vaikea muistaa uusia runoja; sen sijaan hän usein alkoi laulaa samaa, mitä edellisenä päivänä olin häneltä kirjaan pannut.

Tämä Martiska oli itsekkin runontekijä. Joku aika sitten hän oli istunut vankeudessa, osaksi Kajaanissa, osaksi Oulun vankilassa, ja oli ollut syytettynä poronvarkaudesta, seikka, joka täällä rajaseudulla tiheään saattaa rajanaapurit tekemisiin toistensa kanssa. Nyt paraikaa valitettiin yleisesti meidän puolella rajaa, että heti kun porot vaan vähänkin pistävät päätään rajan yli tai ainoastaan tulevat lähelle sitä, ollaan Venäjän puolella valmiita pyytämään tai ampumaan ne. Nyt oli vähää ennen rahvaan valitus tullut hallituksenkin korviin, minkä johdosta joku (talonpoikien kertomuksen mukaan „ensimäinen mies keisarista“) Keisarillisesta Senaatista oli määrätty tutkimaan tätä asianlaitaa. Sillä aikaa, ja niinkauan kuin tuomio asiassa oli langettamatta tai ei ollut vielä tullut tunnetuksi, harjoitettiin tätä poronvarkautta entistä hurjemmin. Nähdessäni eräässä Lonkan talossa muuanna iltana taaskin tuotavan kotia kahta pyydettyä poroa, kysyin, kuinka he rohkenivat jatkaa tämän ammatin harjoittamista, kun paraillaan entisistä varkauksistaan olivat syytteen alaisina. Nyt on kaikkein paras aika, vastattiin, mies se, ken jotain saa käsiinsä, sillä kaikki käy nyt entisten kustannuksella, ja entisistä ei tule mitään. —

Näissä rajaseudun poronvarkauksissa on ikävää se asianhaara, että meidän puolella rahvaalla on poroja, mutta Venäjän puolella ei. Juuri tämä seikka herättää toisen puolen rahvaassa kahta suuremman halun katsomaan lähelle rajaa tai sen yli eksyneitä porolaumoja omistajaa kaipaavaksi saaliiksi. Sen näet ei tarvitse pelätä kostoa meidän rahvaan puolelta, ja nostetuista kä-

räjäjutuista ei tavallisesti monien lakimutkien vuoksi tule mitään, kuten Lonkan mies sanoi, tai jos joskus tulisikin, ei oikeudenhakijan voitto korvaa käräjäkuluja. Ylempänä rajaseuduilla on asianlaita toisin; siellä on kummallakin puolen rajaa asuvilla poronsa, ja kunkin täytyy pitää huolta siitä, ettei lähinnmäiselleen tee sellaista, jota ei soisi toisen hänelle itselleen tekevän. Lonkan tienoilla tosin jokunen suomalainen talonpoika on koettanut estää noita kuuluisia poronvarkauksia siten, että on poronhoito-kumppanikseen ottanut venäläisen talonpojan. Tämä saattaa paremmin pitää silmällä, etteivät naapurikyläläiset tuhoa poroja, mutta tämä ei kuitenkaan voi estää mainittuja varkauksia.

Mutta palaan Martiskaan. Istuessaan syytettynä poronvarkaudesta linnassa, hän teki runon tästä asiasta. Hän itse lauloi minulle tämän runon, vaikka se, kuten hän sanoi ja kuten muutenkin saattaa nähdä, on puutteellinen, hän kun näet ei enää muistanut kaikkea, minkä sepittämiseen hänellä silloin oli ollut niin runsaasti joutoaikaa. Se minkä runosta, sekä itse tekijän että muiden kautta, jotka ovat muistaneet hajanaisia kohtia, tähän asti olen saanut muistiinpanna, on jotenkin seuraavaa:

Poron synty on Pohjolasta,
Petra laulettu Lapista,
Tätä riikki riitelevi,
Raja raivoissa elävi.
Sykysyllä seikka synty,
Talven tullessa tapahtu,
Ruotsi tungeksen tukulle,
Koko Kuusamon pitäjäs.
Paljo maita matkustavat,
Kyllä kyytiä tekevät,
Hyvin hiihto Hossalainen,
Hiihto Huttu huikiasti,
Oikarinen oivalailla.
Lauttolammille tulevat,
Siitä metsähän menevät,
„Mitäpä tässä?“ — „ei mitänä“.
„Jälet tässä“, — „ei jälistä“,
„Siat tässä“, — „ei sioista“.
Ylös korpehen kohoovat.
Tuossa kumma keksitähän,
Petran vasa vaipununna
Kahen kallion lomahan.
Päivä päätä väännetähän,
Sorkkia soristetahan,
Turpoakin tuuvitahan
Kahen kallion lomasta.
Siitä Huttu huuon nosti,
Kela toinen kerkiävi,
Mit' on kummat kuulumassa,
Mitkä ilmoset imehet.
Silmät on entiset elolla,
Korvat vanhat valmihina,
Vielä kello kelvollinen,
Yht' on pikkuista vajella,
Henkeä poro polonen.
„Tuoppas täll' on tuuli henki,
Pane paarmuot ahava“.
Kela kellon soittajaksi,

Kulkusen kolistajaksi:
Kuulu kello Kuusamolle,
Kuusivaarahan kulina,
Kiannalle kielen lyönti.
Siit on Hutun huima Antti,
Vähämielinen Mikittä
Vuonisehen päästyänsä
Katsellahan kaikki paikat.
Huttu katso kaikki paikat
Nuuski nurkkajen taukset
Mit on akkaset ajettu
Tiiron piiat pirskutettu.
Kaikki laukkuhun latovi,
Mitä missäkin näkevi,
Eväs on tarves taipaleella,
Moni matkassa tulevi,
Tapahtuvi taipaleella.
Huttu huimaksi rupesi,
Mielettömäksi Mikittä,
Kaikkiaan kaheksan miestä,
Yhen miehen ympärillä
Sito yöllä yksinäisen,
Kesken yötä kenkimättä,
Väänti Martin väkkyrälle.
„Lähes nyt Martti matkan päälle
Kulkemahan Kuusamohon,
Oulun linnahan lujahan,
Kuss' ei konsa päivyt paista,
Eikä kuuhuet kumota."
Sano kainu karjalainen,
Yhä puoltansa puhuvi,
Yhä virkko vierestänsä:
„Kuule Kurvilan isäntä,
Jo mie sen sanon toeksi,
Kun tuo härkä ammonevi,
Jok' on kuollut mennä syyssä,
Mennä talvena tapettu,
Kun on kuollut Hoiluvalla,
Liha syöty, luu jätetty,
Talja Sunkuhun sulettu,
Laapat kaikki kaupunkihin.
Jyrki viinoa vetävi,
Rajan poikki raukiata,
Yöllä viinoa vetävi,
Kulettavi kuutamella,
Luoksi viinan vierahia.
Tuossa tuuma tuumatahan,
Annill' on hyvä heponen,
Saaha Martti matkan päälle.
Jyrki ajo antamahan,
Anni riisu rinnuksia,
Hevoista on lasettelevi.
Ottivat omin lupinen,
Martin matkahan panevat,
Poron syöjän polkusehen.
Jo Ruotsi hyvin elävi,
Koko Kuusamo ihastu,
Kun on Martti matkan päällä,
Poron syöjä polkusessa,
Kaikki on naiset naurusuussa,
Isännät iloissa mielin.
Niin on Martti matkan päällä,
Karjalainen koilamassa,
Kuuksi päiväksi kululla,
Iäksi on ilman alla.
Kulettavat Kuusamohon,
Tuonne tuomarin tupahan,
Esivaltojen etehen.
Koko Kuusamo kokoutu,
Lautamies lakitta seiso
Tuolla tuomarin tuvassa,
Esivaltojen eessä.
Vast' on Martti matkan päällä,
Kun on rautohin rakettu,
Kokonansa kolmet rauat
Yhen miehen ympärillä.
Kulkemass' on Kuusamosta,
Oulun linnahan lujahan,
Enarihin ilkiähän,
Joss' ei puuttune porohkat,
Ampuvärkit ei vähene.
Ain' yhtä ajattelevi,
Tämä on kasvanut kaloilla,
Veen kaloilla venynyt,

Atrioinut ahvenilla,
Ei siitä sinä ikänä
Kuletettu Kuusamohon.
Huttu huimaksi rupesi
Lähimmäinen miulla ranni;
Tuli vihat viikolliset,
Kaukaset ylenkatsannot,
Vaikk' oli ennen ystäväni.
En minä huolinna hyviä,
Jos olen ottanna urakan,
Nukuttanut nuoren petran;
Sinulle sikiät jäävi,
Kaksin vaatimot vasovi,
Porot toisen toimittavi.
Tuliko surma suutimaton,
Kesken yötä kenkimätön,
Sian tieän kussa synnyin,
Paikan kaiken kussa kasvoin,
En tieä sitä sioa
Kussa kuolo kohtanevi
Näillä ouoilla ovilla,
Teillä tietämättömillä.
Ain' yhtä ajattelevi
Luojan luotuja sanoja,
Pyhän synnyn säätämiä.
Kuu keritä, päivyt päästä,
Otava yhä opeta
Näiltä mailta vierahilta,
Yhä ouoilta ovilta.
Jopa tuomari tulevi,
Kemin herra kerkiävi,
Päästi Martin matkan päältä.
Ruotsi nyt tuli tuholle
Veionen Venähen voitti.
Huttu kulki huikiasti,
Alle pöytänsä ajakse,
Päähän penkin peittelekse,
Itsekseen itettelekse,
Parempi olisi ollut,
Maata koissa korkiassa.
Vähä nyt tulee väkeä,
Pieni arvo aartelia,
Saatu on saalis suurempiki,
Vähemmälläki väellä.

Lonkasta on neljä peninkulmaa matkaa Vuonniseen. Tällä välillä ei ole ainoatakaan asuttua paikkaa. Martiska itse tuli minua kyyditsemään, ja meidän seuraamme tuli kaksi muuta miestä, joiden oli yksityisten asiain vuoksi kulkeminen samaa tietä. Läksimme liikkeelle varhain aamulla ja saavuimme hyvissä ajoin perille. Keskelle kyytiväliä on rakennettu metsäsauna tulisijoineen matkustajia sekä kalastajia varten, jotka viimemainitut lähellä olevassa järvessä vetävät nuottaa. Viivyimme täällä noin tunnin ajan syöttääksemme hevosia. Saunaan tehtiin tuli, ja me asetuimme niin hyvin kuin taisimme, valkean ympärille. Pian savu täytti huoneen, eikä siihen paljoa tarvittukaan, sillä se oli sekä matala että muuten pieni. Suorana ei siinä ollenkaan voinut seisoa, vaikka savultakin olisi voinut, joka kuitenkin sekin olisi estänyt pystyyn kohoamasta. Siinä söimme päivällistä, ja sen jälkeen panin vielä paperille jonkun Martiskan runopätkän, joka nyt vasta johtui hänen mieleensä. Kuta kauemmaksi sitten tultiin, sitä vä-

hemmän lunta oli tiellä: Lonkassa, josta olimme lähteneet, oli sitä vielä puolen kyynärän vahvuiselta maassa, mutta Vuonnisessa maa oli vallan paljaana. Syy siihen on se, että Vuonninen on Yläkuitin järven rannalla, Lonkka sitä vastoin Maanselän harjanteella. Poikkesin Miinan taloon eli Teppanaan, joksi sitä myöskin ja tavallisemmin sanotaan. Täällä kaipasin ennen mainittua emäntää.[1] Puoli vuotta sitten kuolema oli temmannut hänet pois vaikeasta lapsivuoteesta. Mies, joka kertoi hänen kuolemastaan, itki, ja minunkin täytyi itkeä. Tämä oli toistettava Tsenaniemessä, kun äiti vielä kerran perinpohjin kertoi tyttärensä kuoleman. Hän kertoi, miten sama tytär-vainajansa, Teppanan nuori emäntä, kuluneena kesänä oli ollut pahasti sairaana, niin että kaikki epäilivät hänen paranemistaan. Potiessaan hän oli nähnyt unta, jossa kirjava jänis oli näyttäytynyt hänelle, muka koko taudin aiheuttajana. Hän oli silloin kysynyt jänikseltä, eikö se aikonut jättää häntä rauhaan, ja vastaus oli kuulunut: Heittänenki nyt, vaan varote toiste tullessani. Tämän unen hän oli kertonut äidilleen, joka heti oli selittänyt sen siten kuin nyt oli käynyt, nimittäin että seuraava tauti oli vienyt hänen tyttärensä manalle. — Syötyäni Teppanassa välipalaa, jonka isäntä itse nyt kantoi pöytään, ja jona oli voita, leipää ja suolattua lihaa, ilmoittautui muuan vanha naiseläjä laulamaan muutamia runoja. Niitä ei kuitenkaan ollut useampia kuin että 2 tai 3 tunnin ajassa ehdin panna ne kaikki kirjaan. Sitten kävin Antrein talossa ja läksin sitten yöksi tai yön selkään, kuten täällä sanottiin, kylästä matkaan. Lisääntyvä kelirikko pakotti minutkin kiiruhtamaan. Sain kyyditsijäkseni keski-ikäisen miehen; hevonen tuntui minusta olevan keski-ikäistä vanhempikin. Matkan päämääränä oli Jyvälahden kylä, ja sinne kuljimme Yläkuitin jään poikki, joka nyt oli kieränä, kun kaikki lumi edellisinä päivänpaisteisina päivinä oli sulanut pois. Jyvälahti on 4:n peninkulman päässä Vuonnisesta. Läksimme matkaan vähää ennen auringonlaskua. Ensin olimme kumpikin jonkun aikaa hereillä, ja mies kertoi muun muassa, miten Teppanan isäntä vaimonsa kuoltua noin kuukauden ajan oli ollut vallan kuin järjiltään. Vaikkei hän

[1] Neljännellä matkalla, ks. s. 180.

ennen koskaan ollut maistellut viinaa eikä rommia, oli hän äkkiä ruvennut kumpaakin nauttimaan niin runsain määrin kuin ikinä kykeni, lisäksi tuskin oli puhunut sanaakaan kenenkään toisen kanssa sekä syönyt ja nukkunut sangen vähän. Vasta 3—4 viikon kuluttua hän oli ehtinyt tointua ja oli silloin palannut entiseen raittiiseen elintapaansa. Puhellessamme aurinko laski; näky oli erittäin kaunis, koko läntinen taivas kun oli punainen, ja avara, sileä jää sen alla kuvasti taivaan hohdetta, ilman että järven pintaa tarvitsi pelätä minkään tuulen rikkovan. Siellä täällä etäisyydessä haamoittavat kuusia kasvavat saaret vaan lisäsivät tämän taulun kauneutta ja ylensivät sitä vaikutusta, jonka kokonaisuus minuun teki. Muutamissa tilaisuuksissa luonnon kauneudet erityisesti meidät lumoavat ja valtaavat sielumme, ja tämä tapahtuu tavallisesti äkkiarvaamatta. Kun varta vasten olen päättänyt nauttia niistä, olen harvoin täydelleen voinut sitä tehdä, en ainakaan niin kuin niiden tarjoutuessa itsestään. Kun sitten aurinko oli mennyt mailleen ja taivaan purppura oli kadonnut tai vaihtunut yön pimeään, jonkun tähden siellä täällä tuikahtaessa esiin, kävi niin, että me molemmat, sekä kyytimieheni että minä itse, nukahdimme. Vuode ei ollut kaikkein mukavimpia, mutta uni ei aina kysy paikan mukavuutta. Olen nähnyt henkilöitä, jotka ovat nukahtaneet satulassa istuessaan ja nukkuen jatkaneet matkaansa suistumatta alas. Näin uneen vaivuttuamme, oli hevosemme ainoa valveilla oleva koko seurassa. Enpä tiedä mikä lie ollut syynä, sekö, ettei hevonen ymmärtänyt tähtien mukaan ohjata kulkuaan oikein, vai se, että sekin tahtoi päästä nukkumaan ja sen tähden halusi päästä kotiin. Oli miten oli, mutta ympäri se vaan oli kääntynyt ja oli herätessämme verkallensa kulussa takaisin Vuonniseen, sen sijaan, että olisi mennyt Jyvälahtea kohti. Heti herättyään mies tuuppasi minua kylkeen ja kysyi: „missä nyt ollaan?“ Omituinen minulle tehty kysymys, sillä kaikkein vähimmin olin nyt valmis vastaamaan siihen muuten kuin että luultavasti olimme Yläkuittijärven jäällä, sillä huomasinhan heti, ettemme olleet sen alla. — Mutta on luonnollista, että se, joka yhdessä seikassa luulee olevansa toista huonompi, usein sellaisessakin seikassa, jonka paremmin tietää, kysyy toiselta neuvoa. — Hänen neuvottomuuttaan ei kui-

tenkaan kestänyt kauan. Käännyttyään moneen kertaan ja useilta tahoilta tarkasteltuaan tunnettuja tähtiä hän huomasi hevosen tuumat ja käänsi sen toiseen suuntaan. Sen jälkeen hän ei enää nukahtanut, vaikka minä taas taisinkin uudestaan torkahtaa. Puoliyön aikaan tai vähäistä myöhemmin tulimme perille Jyvälahteen, kolkutimme erään talon ovelle ja pääsimme sisälle. Kiireesti meille siellä sitten laitettiin makuusijat lattialle. Tämän seudun rahvas ei tee makuusijojaan, meidän rahvaan tavoin, oljista, jotka joka ilta kannetaan sisään, vaan poronnahoista ja muista vaatteista, eikä niihin tavallisesti panna peitettä. Pidän kuitenkin enemmän meidän rahvaan olkivuoteista, sillä onpa, kun tavallisesti joka ilta tuodaan sisään puhtaat, kuivat oljet, ja niiden yli levitetään puhdas hursti, etenkin väsyneenä ollen sangen miellyttävää paneutua siihen nukkumaan. Paraassa untuvavuoteessa ei voisi nukkua paremmin. Oljet pannaan useaan eri paikkaan, niin että kullakin pariskunnalla, joita varakkaassa talossa monasti on useampia, on oma makuupaikkansa; sitäpaitsi on naimattomilla miehillä omansa, niin naimattomilla naisillakin. Vähän arvokkaammalle vieraalle tehdään niinikään erityinen tila pitkän pöydän ääreen; huonommat vieraat, etenkin kerjäläiset, saavat tyytyä tuvan ovensuun puoleen. Vaikka saattaakin olla mukavaa että on, kuten Etelä-Suomessa, muutamia pylväsosastoja kattoon asti päällekkäin ladottuja sänkyjä kunkin perheen jäsenen tarpeeseen, pidän kuitenkin enemmän näistä lattialle joka kerta uudestaan laadituista olkivuoteista. Ne ovat itsessään siistimmät, ja päivällä on koko tupa hauskemman näköinen, kun ei siinä näe mitään huonosti kohennettuja tai aivan kohentamatta jätettyjä vuoteita. Aamulla näet, kun kaikki ovat nousseet, oljet kannetaan heti pois ja lattia lakaistaan puhtaaksi. On merkillinen ero etelä- ja pohjois-suomalaisten asuintupien sisustuksen välillä. Edelliseen kuuluu, paitsi jo mainittuja sänkylaitoksia, useita kaappeja, kirstuja, vesikorvoja, sankoja, kiuluja, pyttyjä y. m. siellä täällä hajallaan huoneessa. Lattia on usein lian peittämänä, kuten käy, kun sitä ei koskaan puhdisteta vedellä. Pöydällä on yhtä haavaa jätteitä aamiaisesta, päivällisestä ja illallisesta, siinä on huolimattomasti jätettyjä leipäpalasia, lautasia, kalakuppeja, j. n. e., jonka ohella itse pöytä harvoin on

puhdas. Liedellä on kiehumassa ja paistumassa ruokia seuraavaa ateriaa varten. Savossa, Pohjois-Suomessa, mutta etenkin Pohjois-Karjalassa ovat tuvat vapaat kaikesta sellaisesta romusta, lattia on sitä paitsi jotenkin puhdas, pöydät ja penkit valkeat. Eivät mitkään likaiset kaapit, kirstut, korvot, pytyt y. m. häiritse katsetta, sillä kaikilla sellaisilla esineillä on erityinen säilytyshuoneensa (eteinen), jonne ne käyttämisen jälkeen viedään. Erityinen huone (kota) on olemassa keittämistä varten. Näin ollen pitäisi luulla, että asian laita olisi päinvastoin, kun näet etelä-suomalaiset, jotka ehdottomasti ovat varakkaammat, myös kotielämässään voisivat paremmin noudattaa puhtautta.

Jyvälahdesta läksin seuraavana aamuna Uhtueen. Tässä kylässä, joka on seudun varakkain, on 80 suurimmaksi osaksi hyvin rakennettua taloa. Nimi johtuu Uhutjoesta, joka virtaa kylän läpi. Jyvälahdesta lasketaan tänne matkaa kolme peninkulmaa Keskikuitin järven poikki. Kylä jakautuu oikeastaan neljään osaan, jotka ovat *Lammin pohja*, *Mitkala*, *Ryhjä* ja *Likopää*, ja puolet siitä on Vuokkiniemen, toinen puoli Paanajärven pitäjää, Uhutjoki näet täällä on mainittujen pitäjien rajana. Tässä kylässä viivyin koko viikon, enimmäkseen uutterasti kirjoitellen muistiin runoja ja lauluja, joita kylän sekä miehet että naiset lauloivat. Muuan leski, nimeltä Matro, kunnosti itseään ennen muita. Sittenkuin hän puolentoista päivää oli laulanut, sukankudin kädessään, astui hänen sijaansa toisia, jotka lauloivat osaksi hänen laulamiensa runojen toisintoja, osaksi toisia, uusia. Jo ennemmin, mutta etenkin kolmantena päivänä, suorittelin sen ohella tuon tuostakin lääkärin tehtäviä, niin että mukaan ottamaani lääkevarastoa oli lähtiessäni sangen vähän jäljellä. Tahdoinpa itsekkin tästä lääkärintoimesta saada jotakin hyötyä, ja minun onnistuikin monesta lääkejauheannoksesta saada vaihteena joku pitkän- tai lyhyenpuoleinen runo. Muunlaista maksua en ottanut, minkä vuoksi ne, jotka eivät osanneet runoja, saivat lääkkeensä ilmaiseksi. Mutta tästä syystä olin vaarassa syödä itseni kuoliaaksi, sillä minne vaan tulin, kannettiin eteeni ruokaa, ja syödä täytyi joka paikassa, sillä muuten olisi pantu pahaksi. Vaikka paraillaan oli paasto, ja vaikkei silloin muunuskoisillekaan kernaasti anneta muuta kuin paasto-

ruokaa, ei nyt, harvoja paikkoja lukuunottamatta, oltu niin ankaroita eri ruokalajien suhteen, minkä vuoksi muun muassa sain voita, lihaa ja maitoa syödäkseni. Paastonaikana säilytetään maitoa erityisellä tavalla seuraavaan lihan- ja maidonsyönti-aikaan (arkeen). Annetaan sen ensin muuttua taalepiimäksi, josta kerma kuoritaan ja tehdään voiksi. Mutta sittenkuin kerma on otettu pois, jäljelle jäänyt osa eroaa sakeammaksi ja ohuemmaksi aineeksi. Jälkimäisen annetaan juosta pois, minkä jälkeen sakeampi osa kaadetaan saviruukkuihin, jotka pannaan kohtalaisen kuumaan uuniin. Siinä se muuttuu jonkunlaiseksi juustoksi, ja sitä sanotaan sen jälkeen *rahkamaidoksi*. Viiden tai kuuden tunnin kuluttua se otetaan pois uunista, ja sitä kuulutaan nyt voitavan säilyttää vaikka puoli vuotta sen pahenematta. Sellainen rahkamaito on sangen hyvänmakuista, jonka vuoksi olisi suotavaa, että meidänkin rahvas tutustuisi sen valmistamiseen.

Mutta palaan lääkäri-praktiikkaani. Ne taudit, joihin etsittiin parannusta, olivat paitsi ainaisia pitkällisiä sydänalanvaivoja (reväisimiä), joita kaikkialla, minne vaan tulee, on tarpeeksi, tiheitä *ophtalmia*-(silmätauti-)tapauksia, sekä muutamia muita tauteja, jotka tosin esiintyivät harvemmin. Eräälle 10-vuotiaalle tytölle, jonka oikea silmä oli niin pahasti kasvanut, että silmämuna kananmunan suuruiseksi tai hieman suuremmaksikin paisuneena oli pullistunut ulos kuopastaan, täytyi minun toimittaa *extirpatio oculi* s. o. ottaa pois koko silmä. Omituista, että muuan seudun vanha puoskarikin oli päättänyt ryhtyä tähän leikkaukseen, johon tytön äiti ei kuitenkaan ollut voinut suostua. Epäilemättä äiti siinä menetteli viisaasti, sillä kun puoskari olisi toimittanut leikkauksensa tavallisella puukolla, olisi tulos varmaankin ollut vähemmän tyydyttävä. Partaveitsiä, joita meidän rahvas tavallisesti leikkauksiin käyttää, ei täällä ole, kun näet ei kukaan aja partaansa. Minäkin, vaikka minulla olikin vähän paremmat leikkausaseet lääkelaukussani, ryhdyin leikkaukseen vasta pitkän miettimisen jälkeen, kun minun seuraavana päivänä täytyi lähteä paikkakunnalta ja jättää potilas oman onnensa nojaan. Sittemmin olen kuitenkin kotona Kajaanissa uhtuelaisilta kuullut, että tyttö on parantunut, ja kun sitäpaitsi kaikki, mitä lähtiessäni olin sanonut seuraavasta tuleh-

duksesta, märilletulosta y. m., tarkalleen oli tapahtunut, on varmaa, että minulla ensi kerran käydessäni tällä paikkakunnalla, on oleva vielä paljoa enemmän potilaita. Nyt, kun olin leikannut pois silmän, äiti lankesi kasvoilleen jalkojeni juureen ja ilmaisi iloaan sanoen: „Jumala te oletki, kun nyt minut tästä murehesta päässittä". Sellaista kunnianosotusta ei vielä koskaan ole tullut osakseni, minkä vuoksi tämä ylennys minusta tuntui vallan oudolta. Kuitenkin on minun mainitseminen seikka, joka vähentää tämän kunnianosotuksen arvoa, nimittäin se, että tavallisille kylänloihtijoillekkin ja tietäjille välistä omistetaan arvonimi *puolijumala* ja *puujumala*. — Ikävä tapa, kenties itämaalaista syntyperää on täällä tuo, että rahvas lankeaa kasvoilleen maahan tahtoessaan oikein kunnioittaa jotakuta. Minä en koskaan, minulle sellaista kunniaa osotettaessa, ole malttanut olla huomauttamatta heille, miten arvotonta ihmisen on täten alentua, mutta huomautusteni ei ole onnistunut ehkäistä noita kunnianosotuksia. Tämänvuotisten talvimarkkinoiden aikana sain viimeksi hävetä erään vuokkiniemeläisen miehen takia, joka juuri täten oli langennut kasvoilleen, ilman että vielä olin ehtinyt saada hänet nousemaan ylös, ennenkuin muutamat tuttavani astuivat sisälle ja saivat siitä aihetta pilaan.

Paitsi runoja, ruokaa ja jumalallista kunnioitusta, jotka parantamisillani ja lääkkeilläni Uhtuessa ansaitsin, sain vielä lisäksi lahjoina messinkisormuksia ja muita samanlaisia esineitä, jotka minulla vieläkin ovat tallella. Tapasin noin 30-vuotiaan vaimon, joka oli kotoisin Rautalammin pitäjästä Suomesta. Hänen nimensä oli Anni ja hän oli jo yhdeksän vuotta sitten tullut tähän kylään, missä nyt perinpohjin kertoi minulle elämänsä vaiheet, jotka antaisivat aihetta vaikka koko romaaniin. Koetanpa, kertomustani venyttämättä, kuvata niitä. Hän oli piikana palvellut eräässä talossa Rautalammilla, kun kaksi uhtuelaista kulkukauppiasta siitä oli kulkenut maan eteläisiin osiin. Toinen näistä miehistä oli silloin tarkkaavaisesti katsellut häntä, mutta oli mitään sanomatta seuraavana aamuna taas lähtenyt matkaan. Palatessaan keväällä rannikkoseuduilta hän oli sovittanut matkansa saman kylän kautta, ja heti kun oli astunut tupaan ja huomannut hänet istumassa rukkinsa ääressä kiukaan luona, oli ka-

vahtanut hänen kaulaansa ja sanonut: „Nyt meistä ei enää tule eroa milloinkaan. Aina viime syksystä, kun läksin täältä, en ole sinun tähtesi saanut untakaan silmiini.“ Sitten hän oli kehottanut häntä tulemaan mukaansa Venäjälle, siellä antaakseen vihkiä itsensä hänen kanssaan. Tyttö sanoi alussa olleensa sangen vähän taipuvainen sellaiseen askeleeseen, mutta kun mies oli uhannut, ettei ennen lähtisi pois talosta, tyttö viimein oli suostunut. Muutamat kulkukauppiaan antamat pienet lahjat olivat saattaneet tytön sukulaiset asiaan taipumaan. Näin hän oli seurannut miestä. „Ensi työksemme rajan yli tultuamme“, hän kertoi, „menimme papin luo, joka minut uudestaan kastoi ja vihki yhteen hänen kanssaan.“ Nyt hän haki esille upeasti kirjaillun punaisen pumasenki-hameen, jonka mies tätä tilaisuutta varten oli hänelle lahjoittanut. Mutta kuten sittemmin pian sain kuulla — näin hän jatkoi — oli mieheni täällä kotona ennestään kihloissa toisen kanssa — hän mainitsi naisen nimen — joka myöskin asui tässä kylässä, ja jonka edellisenä päivänä olin nähnyt. Tämä koetti kaikin tavoin houkutella miestäni minulta pois, mutta pitkään aikaan se ei onnistunut. Mutta lopulta tuo nainen sai hänet lumotuksi, ettei hän rahtuakaan huolinut minusta, vaan seurusteli hänen kanssaan. Kun ei mitään muutosta parempaan ollut odotettavissa, matkustin viimein Kemiin ja ilmaisin asian ispravnikalle. Seuraus siitä oli tutkistelu, joka päättyi niin, että mieheni vietiin sotamieheksi, niin ettei kumpikaan meistä saanut häntä pitää. — Hänen kohtalonsa tuntui minusta liikuttavalta, ehkä vielä enemmän sen vuoksi, että hän itse oli kotoisin tutulta suomalaiselta seudulta. Nyt hänellä oli kaksi lasta, poika ja tytär, joista edellistä, Venäjällä syntynyttä, hän ei voinut ottaa mukaansa Suomeen; muuten hän sanoi olevansa hyvin halukas palaamaan syntymäseudulleen. Tämä Anni oli kielensä ja kaiken muunkin puolesta siihen määrään muiden seudun naisten kaltainen, etten, erityisesti asiasta tietoa saamatta, mitenkään olisi voinut aavistaa hänen olevan muukalaisen seudulla.

Ennenkuin jätän Uhtuen, tahdon vielä mainita, että tämä nykyään varakas, suuri kylä ison vihan aikana Kaarle XII:nnen hallitessa oli niin perinpohjin hävitetty, ettei jäänyt ainoatakaan taloa. Tätä sotaa sanotaan seudulla *sarkasodaksi* ja myös *varastus-*

sodaksi. Edellinen nimi johtuu siitä, että silloinen Kajaanin viskaali oli ottanut takavarikkoon venäläistä sarkaa, mikä tapaus juuri aiheutti tämän kauhean sodan puhkeamisen näillä rajaseuduilla. Siihen asti oli eletty ja seurusteltu toistensa kanssa hyvässä naapurisovussa, vaikka sota riehui muissa osissa maata; mutta tuon onnettoman tavarain-kiinnioton jälkeen muuttuivat olot täälläkin toisiksi. Jälkimäinen nimi kaiketi viittaa ryöstöihin, joiden takia tämä sissisota tuli niin kuuluisaksi. Olemme tottuneet yksipuolisesti arvostelemaan ja kauhusta värähtämään lukiessamme niitä hävityksiä, jotka vihollinen silloin meidän puolella toimeenpani, mutta unhotamme silloin enimmästi, ettei meidän väki hiukkaakaan paremmin ja inhimillisemmin menetellyt, tultuaan rajan yli vihollisen maahan. Samoja kertomuksia kehdossaan kuoliaaksi pistetyistä lapsista, raiskatuista naisista, elävältä poltetuista ja toisella tavoin hengiltä kidutetuista ihmisistä, joita vanhat ihmiset tietävät kertoa vihollisen kauheasta elämöimisestä meillä tänä onnettomana aikana, kuulee täällä vanhempien henkilöiden kertovan meidän omista kansalaisista. Muuan joukkio suomalaisia talonpoikia oli silloin lähtenyt rajan yli, ryöstänyt ja polttanut kaikkialla Vuokkiniemessä ja muissa naapuripitäjissä ja oli silloin hävittänyt Uhtuenkin. Kylän sanottiin sitten olleen autiona, ja ensimäinen asujan kuuluu sittemmin tulleen Kiannan kappelista täältä Kajaanin läänistä. Tämä viimemainittu seikka, jos on tosi, olkoon myös todisteena siitä, miten maa tämän sodan jälkeen lienee ollut autiona asujamista, kun ennen viljavat seudut, pellot ja niityt, sijaiten suuren kalarikkaan järven rannalla — mihin täällä kiinnitetään paljo huomiota asuinpaikkaa valittaessa — eivät voineet saada asukasta lähempää kuin Kiannalta, jonne täältä on ainakin kaksitoista peninkulmaa. En ole saanut selville, mikä tämän partioretken suomalaisen päällikön nimi oli. Kuhmossa ja Repolassa muistetaan vielä ne päälliköt, jotka siellä sarkasodan aikana olivat kuuluisimmat. Suomalaisten puolella oli muuan Olli Kähkönen ja venäläisten puolella eräs Iso-Petri niminen mies etevin. Heidän urotöistään tiedetään vielä niin paljon kertoa, että kokonaan jätän tämän seikan toiseen kertaan, pitäen parempana jatkaa matkaani. — Uhtuesta tulin jälleen Jyvälahteen, missä oleskelin ainoastaan

lyhemmän aikaa, kun minun ei täällä onnistunut saada kuin yksi ainoa runonlaulaja, sekin huononpuoleinen. Rikkaan talollisen Dmitrein luona en nyt voinut käydä, sillä hän asuu peninkulman päässä syrjässä kylästä, Enonsuun kosken partaalla, joka erottaa toisistaan molemmat Kuitti-järvet. Tämä Dmitrei on epäilemättä rikkain talonpoika Vuokkiniemen pitäjässä. Hänen omaisuuttaan kuulin arvioitavan 60 tuhanneksi ruplaksi, jopa toiset arvioivat sen 100 tuhanneksi. Sellainen talonpoika ei enää mielellään itse lähde kauppamatkoille, vaan saattaa rahansa toisella tavoin korkoa kantamaan. Hän hankkii itselleen monenlaisia tavaroita, jotka hän kotiseutunsa vähävaraisille osaksi myy puhtaasta rahasta, osaksi lainailee. Sitäpaitsi hän käy markkinoilla, ostelee suuria tavaravarastoja yhdeltä seudulta, kuljettaa ne toiselle seudulle ja myy. Lisäksi hän lainaa rahoja vasta-alkajille suurta korkoa vastaan. Tätä korkoa kuulin maksettavan 25—30:neen sadalta, riippuen lainanottajan luotettavaisuuden määrästä. Dmitrein suuren rikkauden alkuna eli perustuksena kuului olleen kalakauppa. Hän näet asuu hyvin kalarikkaalla seudulla ja kuului vuosittain saaneen aika kalansaaliin.

Jyvälahdesta läksin Vuokkiniemen kirkonkylään, missä poikkesin Lipposelle, jonka pojat ennestään tunsin. Täällä minulle heti tarjottiin 5—6 kuppia „tsaajua“ (teetä) illalla ja samoin seuraavana aamuna. Seuraavana päivänä kävin monessa lähitalossa ja panin kirjaan runoja niin paljon kuin vain sain. Oppaani vei minut muun muassa erääseen ulkoa päättäen köyhään paikkaan, minkä emäntä, hänen vakuutuksensa mukaan, osasi koko joukon hyviä runoja. Mutta olipa mahdotonta nyt saada häntä laulamaan; hän esteli huomauttamalla, että nyt oli paastonaika, jolloin hän ei saattanut ryhtyä niin turhamaiseen toimeen. Tultuamme sieltä ulos oppaani virkkoi jo heti alusta pitäen pelänneensä, ettei vaimo suostuisi laulamaan, sillä hän oli toista uskoa. Kysyin, mitä toista uskoa. „Omp' on“, hän vastasi, „kun teillä köyrötyläiset, meilläki senlaisia, jotka pitävät itsiänsä muita pyhempinä.“ Mies kertoi edelleen, että sellaisia lahkoja oli kolmea tai neljää eri lajia. Kysyin, mitä eri mielipiteitä heillä uskonasioista saattoi olla, mutta en saanut siihen häneltä, kuten olin toivonut, selvitystä. Jotakin

hän kuitenkin tiesi, nimittäin, että toiset pitävät yksinkertaisia ristejä tarpeeksi pyhinä, toisia taas ne kauhistuttavat, sillä he uskovat ainoastaan kahdella poikkipuulla varustettuihin risteihin. Samoin toiset pitävät tavallista kirkonkellojen soittamista oikeauskoisuuden mukaisena, toiset taas eivät. Muutamat syövät kalaa paastonkin aikana, kun sitä vastoin toiset katsovat sitä paaston ajalla perin epäterveelliseksi vatsalle. Hyvin tärkeä seikka tällaisten erivierolaisten mielestä, joiksi heitä täällä sanotaan, on, etteivät ristimerkkiä tehdessään pane peukaloaan etu- ja keskisormea vastaan, kuten papit ja „papin vierolaiset“ tekevät, vaan nimetöntä ja pikkusormea vasten. Tätä kolmen sormen toisiinsa liittämistä pidetään muuten kolminaisuuden vertauskuvana. Ei yksikään erivierolainen mene kirkkoon papin ollessa siellä, mutta hänen mentyään pois he siellä kyllä käyvät. Joku heistä esiintyy silloin pappina ja toimittaa jumalanpalveluksen. Eivät he myöskään anna pappien kastaa lapsia, vihkiä morsiusparia ja haudata kuolleita, vaan kaiken tämän heidän omat pappinsa toimittavat. Kuitenkin he siitä suorittavat maksun papille, joka silloin merkitsee kirjoihin ja hyväksyy nämä heidän toimituksensa. Tuoppajärvellä on kokonainen luostari, jonka kaikki munkit ovat erivierolaisia. Nämä retkeilevät joskus pitäjissä, ja he varsinaisesti näillä seuduilla ylläpitävät vanhaa uskoa estäen sitä kokonaan häviämästä. Ei yksikään erivierolainen suostu syömään samasta vadista kuin sellainen, joka lukee itsensä kuuluvaksi yleiseen kirkkoon. Samassa talossa tapasi joskus eri-vieroisia henkilöitä, joiden siis aina on pakko syödä erillään. Eräässä katettiin muulle talon väelle erityinen pöytä, minulle ja yhdelle ainoalle toiselle miehelle toinen. Kysyin mieheltä, miksi hän söi minun pöydässäni eikä muiden kanssa, ja siihen hän vastasi, ettei katsonut maksavan vaivaa „ruveta heidän ilvehinsä“ (s. o. kääntyä heidän uskoonsa).

Lipposelta tulin „tsaajulla“, ranskalaisella viinillä ja muilla talon hyvillä varoilla kestittynä Tsenaniemeen, missä tapasin jo ennen mainitun vanhan Mari-muorin terveenä ja hyvinvoipana. Täälläkin oli „tsaajua“ yllin kyllin. Teetä juotaessa on yleinen tapa, ettei, kuten meillä, sekoiteta sokeria kuppiin, vaan sitä nautitaan erityisesti, kuten meillä on tavallista kahvia juotaessa. Korp-

puja ei ollenkaan käytetä, eikä rahvas itseään varten paastonaikana käytä kermaa, vaikka nyt minua varten tuotiin pöydälle kerma-astiakin. Muutamissa paikoin oltiin vielä niin tunnollisia, ettei edes käytetty sokeria, kun tiedettiin sitä puhdistetun verellä, eikä mitään, mikä vaan on ollut kosketuksessa veren ja lihan kanssa, sovi käyttää paaston aikana. Käytettiin hunajaa sokerin asemesta.

Tsenaniemessä olin yötä ja panin kirjaan naapurinisännältä Jyrki Kettuselta useita runoja, kirjoittaen myöhäiseen yöhön. Seuraavana aamuna jatkoin samaa työtä. En ollut edellisellä matkallani tavannut häntä kotona, muuten olisin jo silloin toimittanut tämän työn. Tämä Jyrki oli Uudessa Kaarlepyyssä tohtori Topelius vainajalle laulanut, kuten kertoi, kokonaista kolme päivää. Minua siis suuresti ihmetytti, etten Topeliuksen kokoelmasta löytänyt niitäkin, jotka hän nyt lauloi. Hän selitti minulle kuitenkin asian sanomalla: „Kuuluupa ne jo teillä olevan ennestään petsatoittuna, a miksi niitä uuelleen laulaisin.“ Hänen laulaessaan serkkunsa Pietari Kettusen tekemää, osalle tämän lehden lukijoista kenties jo tuttua laulua,[1] oli saman Pietarin leski, Mari, läsnä huoneessa ja kuunteli sitä. Kysyin oliko se runon kohta, joka koski häntä, totta. Vaikka hän oli vanha, hän tällöin punastui silminnähtävästi ja vastasi: „Niin totta se on kuin sellaiset seikat lauluissa tavallisesti ovat“, joilla sanoilla hän ei runoille yleensä näyttänyt omistavan täyttä historiallista totuutta. „Mutta“, hän jatkoi, „paraat runon kohdat Jyrki kuitenkin on unohtanut, ja niitä ette saa keneltäkään muulta kuin minulta.“ Sanoin, että tuota laulua vielä osataan, jopa hänen syntymäseudullaan Kiimingissäkin, missä todellakin kerran olin kuullut erään kyytimiehen sitä laulavan. Silloin hänellä oli paljo kyselemistä minulta syntymäseudustaan, josta kuitenkin tiesin sangen vähän. Hän valitti, etteivät hänen sukulaisensa moneen vuoteen olleet käyneet häntä tervehtimässä, itse hän jo oli liian vanha sinne lähtemään. Hän oli vähällä saada kyyneleet silmiinsä, kun virkkoi, ettei nyt enää varmaankaan koskaan saisi nähdä syntymäseutuaan. On kuitenkin mahdotonta,

[1] Vrt. s. 175.

että kukaan kokonaan unhottaisi näitä seutuja, missä ensin on nähnyt päivänvalon, kuullut ensimäisen käen keväällä ja metsässä poiminut ensimäiset marjat. Vaikka hän oli ollut täällä 40 vuotta, syntymäseudun muisto vaikutti häneen niin syvästi, että hän muutamaksi hetkeksi näytti kokonaan siirtyneen sinne. Mutta puhuttuamme taas muista seikoista, sain hänet itsensä laulamaan ne runon kohdat, jotka Jyrki, kuten hän sanoi, oli unhottanut. Ensin hän ei tahtonut siihen suostua, mutta teki sen kuitenkin lopulta, kun pojatkin häntä olivat pyytäneet. Nämä kohdat puuttuvat vielä siitä runosta, joka on painatettuna tämän lehden viime vuosikerrassa.

Tsenaniemestä tulin, siellä päivän viivyttyäni, Kivijärveen, joka on $2^1/_2$ peninkulman päässä. Nyt kävi päinvastoin kuin matkustaessani Lonkasta Vuonniseen. Tähän asti olivat kaikki paikat olleet lumesta melkein paljaat, mutta kuta lähemmäksi tulin Kivijärveä, sitä paremmaksi kävi keli. Herkesin kokonaan pelkäämästä kelirikkoa, ja kaduin, etten ollut malttanut viipyä kauempaa Uhtuessa, Jyvälahdessa ja Vuokkiniemessä. Lunta oli Kivijärvellä vielä puoltakyynärää vahvalta. Oltuani lyhyen ajan tässä kylässä, läksin täältä peninkulman matkan päähän syrjään Latvajärveen, missä asuvaa talonisäntää Arhippaa kiitettiin hyväksi runonlaulajaksi. Tämä vanhus oli nyt 80-vuotias, mutta oli ihmeteltävässä määrässä säilyttänyt muistinsa. Kokonaista kaksi päivää, jopa hieman kolmatta, hän piti minua runonkirjoitustyössä. Runot hän lauloi hyvässä järjestyksessä, jättämättä huomattavia aukkoja, ja useimmat niistä olivat sellaisia, joita en ennen muilta ole saanut; epäilen, olisiko niitä enää muualta saatavissa. Hyvin tyytyväinen olin siis päätökseeni käydä hänen luonansa. Kuka tietää, olisinko enää toiste tavannut ukkoa elossa, ja jos hän olisi ehtinyt kuolla, olisi melkoinen osa ikivanhoja runojamme hänen kanssaan mennyt hautaan. Ukko innostui, kun välistä tuli puhuneeksi lapsuudestaan ja monta vuotta sitten kuolleesta isästään, jolta hän oli saanut perinnöksi runonsa. „Kun silloin“, hän sanoi, „Lapukan rannalla nuotalla ollessamme lepäsimme nuotion ääressä, kas siinä teidän olisi pitänyt olla. Meillä oli apurina muuan lapukkalainen, kelpo laulaja hänkin, mutta ei kuitenkaan isävainajani vertainen.

Yökaudet he usein lauloivat käsitysten valkean ääressä, eikä samaa runoa koskaan kahdesti laulettu. Olin silloin pieni poika ja kuuntelin heitä, joten vähitellen opin parhaat laulut. Mutta paljon olen jo unhottanut. Pojistani ei tule yhtäkään laulajaa minun kuoltuani, kuten minusta isäni jälkeen. Ei enää pidetä vanhoista lauluista niinkuin minun lapsuudessani, jolloin niillä oli etusija, tehtiinpä työtä tai kokoonnuttiin joutohetkinä kylässä. Tosin kuulin vielä jonkun kokouksissa niitä laulavan, etenkin kun on hieman ryypätty, mutta harvoin sellaisia, joilla olisi jotakin arvoa. Sen sijaan nuori väki nyt laulelee omia rivoja laulujaan, joilla en edes tahtoisi huuliani saastuttaa. Jospa silloin joku, kuten nyt, olisi etsinyt runoja, ei hän kahdessa viikossa olisi ehtinyt panna kirjaan edes sitä, minkä isäni yksinänsä osasi.“ Näin puhuessaan ukko heltyi niin, että oli kyyneliin puhkeamaisillaan; minunkin oli vaikea liikutuksetta kuunnella hänen kertomustaan noista vanhoista hyvistä ajoista, vaikka kyllä, kuten sellaisissa on tavallista, suuri osa ukon jakamaa kiitosta perustui yksinomaan hänen mielikuvitukseensa. Ei myöskään vielä ole puute vanhoista runoista niin suuri kuin hän arveli, jos kohta onkin totta, että ne vähitellen häviämistään häviävät. Vielä meidän päivinämme niitä kuulee, ja ehkäpä vielä muutamia sukupolvia jälkeemme. Eikä niitä myöskään niin peräti halveksita; päinvastoin nuoret ja vanhat niitä kuuntelevat, kun niitä lauletaan. Vaikka Arhipan talo olikin köyhä, tuntui se minusta hauskemmalta kuin moni varakkaampi. Itse ukko Arhippaa koko talo kunnioitti kuin muinaisaikaista patriarkkaa ainakin, ja sellainen hän oli minunkin silmissäni. Sen ohella hän oli vapaa monesta ennakkoluulosta, jotka muualla täällä ovat vallitsevina. Hän ja koko talonväki söi minun kanssani saman pöydän ääressä, samalla kertaa ja samoista astioista, mitä harvassa muussa paikassa on tapahtunut. Mitäpä siis merkitsikään se pieni kömpelyys, jota ukko syödessään osotti! Hän esim. otti käsin kalan vadista ja pani sen minun lautaselleni. Kuinka oudolta tämä vanhuksen tarjoamis-tapa näyttäneekin, ymmärsin kuitenkin panna arvoa hänen hyväntahtoisuuteensa. Ruokahalu ei siitä ollenkaan kärsinyt, sillä täällä, kuten myös muissa tämän seudun taloissa, pidetään hyvin tarkkaa huolta käsien pesemisestä

ennen ateriaa; tämä peseminen toistetaan aterian jälkeen. Tähän tarpeeseen on joka talossa oma pesuastia, joka riippuu orresta tuvan ovensuun puolessa, ja lähellä pesuastiaa on enimmästi pyyhinliina. Pesuastian alla on suurehko vesisäiliö estämässä lattiaa kastumasta. Nämä pesuastiat ovat jotakin metallia, puuta, tuohta, j. n. e. talon varallisuuden mukaan.

Ehkä jotakuta huvittaa tietää, miten hyvä laulaja käyttäytyy laulaessaan. Kun ei ole toista laulajaa saapuvilla, hän laulaa yksinkin, mutta jos laulajia on kaksi, kuten juhlallisempi runonlaulanta vaatii, niin he istuvat vastatusten tai vieretysten, tarttuvat toistensa käsiin, joko vaan toisella tai molemmin käsin yhtaikaa ja alkavat laulamisen. Ruumis on laulun kestäessä edes takaisin huojuvassa liikkeessä, niin että näyttää siltä kuin kumpikin vuoroin vetäisi toisen luoksensa. Toinen laulaa silloin ensin yksin runosäkeen, jonka viime tahtiin toinen yhtyy, toistaen sitten uudelleen koko säkeen. Tämän toistamisen kuluessa toisella on hyvää aikaa ajatella seuraavaa säettä, ja näin laulaminen jatkuu, jokopa sitten lauletaan jo valmista runoa tai ollaan juuri tekemässä vallan uutta. Hyvissä kemuissa, missä on useita laulajia saapuvilla, syntyy usein kilpailu heidän välillään. Heidän tuttavansa ja ystävänsä molemmin puolin lyövät keskenään vetoa siitä, että toinen ja toinen on voittava vastapuolueen sankarin. Arhippa kertoi kyläläistensä täten usein asettaneen hänet kilpailuun eikä muistanut koskaan tulleensa voitetuksi. Mutta kuinka täällä kilpaillaan runonlaulannassa? — Ei siten kuin tavallisissa kaunotaiteiden akatemioissa; palkintoa tai voittoa ei myönnetä sille tulevaksi, joka laulaa paraat laulut, vaan sille, joka kauimmin jaksaa laulaa. Ensin toinen laulaa jonkun runon, sitten hän antaa toiselle aikaa vastata siihen jotenkin yhtä pitkällä. Tämän jälkeen edellinen taas laulaa, ja näin jatketaan vuoroitellen. Jos toiselta runovarasto loppuu, toisen vielä muistaessa runoja, katsotaan edellinen voitetuksi. Jos laulajat ovat huononpuoleisia, saa kerrassaan nauraa heidän ponnistuksilleen saada viimeinen sana. Kilpailu on silloin hyvinkin kahden kanan tappelun kaltaista; se luulee olevansa voittaja, joka kaakottaa kauimmin. Täällä ovat myös parhaat laulut jo aikoja sitten unhotuksiin joutuneet; muistetaan ainoastaan

hajanaisia seikkoja ja sanoja, joiden avulla koetetaan päästä voittajaksi. Toinen on hyvien laulajien laita. Se, mitä runossa sanotaan: „Laulo päivät pääksytysten, Yhytysten yöt saneli“, tapahtuu täällä todella, ja uni lopettaa kilpailun, niin ettei kumpaakaan pidetä, tai että kumpaakin pidetään voittajana. Hyvä runonlaulaja alkaa tavallisesti jotenkin seuraavasti: [1]

Mieleni minun tekevi,
Aivoni ajattelevi,
Mieli ruveta runoille,
Laatiua laulamahan.
Veli kulta veikkoseni,
Kaunis kielikumppalini!
Harvoin yhtehen yhymmä,
Saanemma sanelemahan,
Näillä raukoilla rajoilla,
Polosilla Pohjan mailla;
Pannos nyt käsi kätehen,
Haka toisehen hakahan,
Lauloaksemme hyviä,
Parahia pannaksemme;
Kuulla noien kultasien,
Tietä mielitehtosien,
Nuorisossa nousevassa,
Kansassa kasuavassa;
Noita saatuja sanoja,
Virsiä vetelemiä,
Vyöltä vanhan Väinämöisen,
Alta ahjon Ilmarisen,
Päästä kalvan Kaukomielen,
Joukahaisen jousen tiestä,
Pohjan peltojen periltä,
Kalevalan kankahilta.
Niit' ennen isoni laulo,
Kirvesvartta vuollessansa,
Niitä äitini opetti,
Niitä eukko neuotteli,
Keträvartta kiertessänsä,
Väätessänsä värttinätä.
Viel' on muitaki sanoja,
Ongelmoita oppimia,
Tievieristä tempomia,
Kanarvoista katkomia,
Risukoista riipomia,
Vesoista vetelemiä,
Paimenessa käyessäni,
Lassa karjan katsannossa,
Metisillä mättähillä,
Kultasilla kunnahilla,
Mustan Muurikin jälessä
Kimmon kirjavan keralla.
Sieltä sain sa'an sanoja,
Tuhat virren tutkelmoita;
Ne virret kerälle käärin,
Sovittelin sommelolle;
Kerän pistin kelkkahani,
Sommelon rekoseheni.
Viikon on virteni vilussa,
Kauan kaihossa siasnut;
Jo tuonen vilusta virret,
Laulut kaikki pakkasesta,
Rahin rautasen nenähän,
Petäjäisen pienan päähän,
Alle kuulun kurkihirren,
Alle kaunihin katoksen,
Keritellen pään kerältä,
Saahen solmun sommelolta.

[1] Ruotsalainen käännös vastaa jotenkin tarkoin Vanhan Kalevalan alussa olevaa laulajan alkuvirttä, joten se on tähän otettu.

Niin laulan hyvänki virren,
Kaunihinki kalkuttelen,
Ruualta rukihiselta,
Oluelta otraselta.
Kun ei oo olutta luona,
Tahi taaria tähellä;
Laulan suulta laihemmalta,
Vetoselta vierettelen,
Kuulun iltani kuluksi,
Vähän päivän päätteheksi;
Vaiko aamun alkeheksi,
Huomeneni huopeheksi?

Tullessani Arhipalle, muuan talon pikkulapsista oli viimeisillään. Niinhyvin minä kuin hekin pitivät kaikkea lääkkeiden nauttimista jo turhana. Minulta kysyttiin, miksi luulin tautia, *Jumalanko taudiksi* vai *poiken luomaksi* (ilkeiden ihmisten noitumisen aikaansaamaksi). Sanoin luulevani sitä edelliseksi, ja siihen luuloon he itsekkin näyttivät kallistuvan. Illalla me muut panimme maata, mutta äiti jäi valvomaan lapsen vuoteen ääreen. Nukuttuani vähän aikaa minut herätti kimakka, syvästi liikuttava ja korvia vihlova itkulaulu, jonka äiti viritti lapsen heitettyä henkensä. Unta ei enää voinut ajatellakkaan, vaan sen sijaan, miten saattoi pelastaa korvakalvonsa. Niin kauan tämä vielä kävi laatuun, kun äiti yksin lauloi ja itki; mutta ei kestänyt kauan, ennenkuin naapuritalosta noudettiin varta vasten tilattu itkijä-nainen, jonka ääni kimakkuudessa seitsemin kerroin voitti äidin äänen. Äiti ja tämä nainen pitelivät nyt toisiaan kiinni kaulasta, ja täten syleillen toisiaan he lauloivat minkä jaksoivat. Viimein ruumis pestiin haalealla vedellä, pyyhittiin koivunlehvillä ja pantiin sitten puhtaaseen liinavaatteeseen. Suu peitettiin puhtaalla palttinatilkulla ja jalat niinikään samanlaisilla. Vyötäisille sidottiin nyöri, muka vyöksi, sillä on tavallista, että lyhemmillekin retkille lähdettäessä kuin ijäisyyteen, vyö sidotaan miehustalle. Koko tämä aika kaiutettiin yhä toistamiseen tuota tuskallista itkulaulua, jolloin äiti ja muut itkijättäret (päivällä niitä näet oli useampia) aina halasivat jotakin henkilöä, joko toinen toistaan, Arhippa-vanhusta tai jotakin muuta perheen jäsentä. Ainoastaan minua säästettiin näistä halailuista. Ukko Arhippa kehotti moneen kertaan äitiä herkeämään, mutta tur-

haan. Koko päivän kesti tätä itkulaulua. Tällaista surun ilmaisemista sanotaan täällä *virren itkemiseksi*, ja itse laulu on nimeltään *itkuvirsi*. — Mutta virsien sisällys minun täytyy jättää toiseen kertaan.

E. L.

Liite.

1.

Lehtori Keckmanille.
(Kirjekonsepti; alk. suomeksi.)

1 p:nä toukokuuta 1834.

Myöhistynytpä kyllä on Helsinkiin lähtöni. Vaan en ole vielä tähän astik saattanut lähtiä moninaisten syiden tähden. Ensimmäisnä syynä oli että Virkani vahvistus kirjan Huhtikuun alussa saatuani piti valanteolla Oulussa käydä. Kun itse tietänet, niin siitä kaupungista ei tule paluuta noin 2:n viikon sisässä. Sitte olin epätuumanen, joko heti lähtiä Helsinkiin tahi ensin Arkangelin lääniin uusia runoja kokoelemaan. Jälkimmäinen tuuma näytti paremmaksi, enkä kadukkaan, jotta niin näytti. 13:na päivänä Huhtikuuta läksin täältä sinne matkaamaan, 15:nä olin Kiannan pappilassa, 17:nätoista tulin ensimmäiseen Venähen kylään rajan taaksi. Tässä kylässä, Lonkka nimeltänsä, kirjottelin runoja puolen kolmatta päivää. 20:na läksin siitä Vuoniseen 40:tä virstaa pitkää taivalta vaeltamaan. Vuonisessa iltapäivällä kirjottelin moniaita runoja ja vielä samana päivänä menin 30 virstaa eillen Jyvälahden kylään, joka on 30 virstaa ylempänä Vuokkiniemen kirkkoa. Yön siinä maattuani läksin toisella päivällä varahin Uhtuvan kylään, johonka vielä samana päivänä 21:nä Huhtikuuta peräytyin. Uhtuvan kylä on kooltansa paljoa suurempi Kajanin kaupunkia. Siinä kirjottelin lauluja 3:me päivää, sekä mies että naisväeltä ja läksin 23:na p. jälille Jyvälahden kautta Vuokkiniemen kylään. Samana päivänä kirjotin muutaman laulun

Jyvälahdesta, joka myös on suurenlainen kylä. Illalla myöhään Vuokkiniemeen tultuani siinä lepäsin yön. Aamulla jälestä kävelin kylässä ja kirjottelin lauluja mitä sain. Iltapuolella 24:tenä läksin siitä Tsenaan, josta vielä samana päivänä (ja toisen aamulla) aina iltaan asti kirjotin runoja. Seuraavalla aamulla varahin läksin siitä Kivijärveen, jossa vaan muutin hevoista ja peräytyäkseni Latvajärveen. Sinne tulin 25:nä p. Huuhtik. ja kirjottelin siinä sinä ja toisena päivänä aivan yheltä (mieheltä) 80:n vuoden vanhalta ukolta kaikenlaisia runoja. 27:nä päivänä, joka oli Sunnuntai, laitin sanan kylään kokoutumaan akkaväen kirjotuksillani. Tupa tulikin pian täytetyksi ja ison kattilan theevettä keitettyäni josta sai, jolla suinki suu oli, laulettiin siinä aina iltapuoliksi. Tästä palautuin minä rajan poikitse Suomeen, vietin 28:n päivän Kiannan pappilassa, Saksan luonna ja tulin siitä kyllä vaikialla kelillä (säiden liihen) parahana säiden liiheen aikana Kajaaniin, aivin eiläispäivänä. Nyt olet kyllä kuullut vaelluksistani, vaan mitäs siitä? — ei mitääkään. Kun tietänet että kaikissa Venäjän kylissä asutaan tukulta, Uhtuvassa esimerkiksi päälle 80:n talossa yksillä pelloilla, samon Vuokkiniemessä ja Jyvälahdessaki etc. niin arvannet että mahto näillä matkoilla runoja keräytyä. Väinämöisestä on äiä kaikenlaisia uusia ja parannuksia vanhoi. Aivan hyvä oli ettei niitä entisiä ennen tullut präntätyksi. Naisväeltä kirjotin monia *Vaikertoja* tahi miksikä kutsuisit niitä lauluja joita muissa kielissä Balladeiksi sanotaan — saat kyllä nähä ne hetiki. Ylehensä kirjotin tällä tiellä 2 kirjaa paperia täyteen. Kaikilla matkoillani en ole tavannut parempata laulajata kun 1828 Johana Kainulaista Kesälahdessa ja tällä reisulla Arhippa Latvajärvessä. Eillisellen annon minä sillon varani mukaan 1 Ruplan ja jälkimmäiselle nyt $3^1/_2$ Riksiä Pankkoossa, vaan jos olisin varakkaampi, vielä mä heille antaisin kunnia palkinnoksi vaikka 20 Ruplata kummallenki. Nyt olen minä myös luvan saanut Helsinkiin tullakseni, vaan nyt ei ole lähdennöstä ennenkun tulevan viikon loppupuolella. Jos lähtisin ennen niin olis varattava että saisin vuottaa Toivolassa Kuopion tällä puolella viikkokauden, koska 5:n virstainen salmi, jota sieltä Kelloniemeen yli kuletaan ei vielä taida olla sula, eikä enää hevosellakaan ajettava. Sentähden olen aikonut lähtiä, noin

9:nä eli 10:nä päivänä täältä ja taidan Helsingissä olla keskellä Toukokuuta. Jos sinulla itsellä niin lienee siaa että siinä asuisin olisi ainaki kaikista paras sihen tulla, vaan muuten olisi aivan hyvä jos tulisin asumaan likellä sinua. Hyvä olisi se sen tähden että saataisi yhdessä suorita Väinämöisen runoja yhteen, jossa ainaki näitä vasta saatuja niihin entisiin liittäissä menne 2:si viikkoa. Myös taidan Helsinkissä kirjottaa kaikki muutki runot selväksi präntättää.

2.

Apteekkari Skogmanille.

(Kirjekonsepti.)

20 p:nä marraskuuta 1834.

Kiitos kirjeestäsi, jonka palatessani Kuhmon ja Repolan pitäjistä Venäjän puolelta vastaanotin. Matkustin mainituille seuduille jo viime avoveden aikana ja tarkastelin paitsi rokotusta kaikenlaista muuta, niin että jäät ehtivät sekä vahvistua että tulla lumen peittämiksi. Koska matkani alku sattui kekrin aikaan, niin saatat arvata, etten kärsinyt mitään puutetta ja enpä totisesti ole nähnyt tätä maata niin varakkaana ennen, kuin tällä kerralla. Rahvaan kekri-olut ei kuitenkaan ollut kiitosta ansaitsevaa, siitä näet yleensä puuttui humalaa. Minä puolestani pääsin asiasta siten, etten juonut, mutta toisin oli tsaajun (teen) laita Repolan pappilassa. Saatat tästä luotettavasta viime päivänä tapahtunutta teenjuontia kuvaavasta kertomuksesta päättää, missä määrin sitä edellisinä päivinä harjoitettiin: aamulla 6 kuppia teetä, 4 kuppia kahvia pappilassa (aamupäivällä); aamiaisen jälkeen pyydetty talollisen Tahvosen luo, missä join 4 kuppia teetä, 3 kuppia kahvia; heti päivällisien jälkeen (jäähyväisien edellä) taaskin 6 kuppia teetä, taaskin pappilassa. Herra tietää, mitä vielä olisi voinut nauttia illalla, ellen olisi sitä ennen lähtenyt pois vieden mukaani sen kokemuksen, että kaikkia se vatsa parka saakin kestää. — Enemmän toiste, kun minulla parin viikon päästä on kunnia omassa persoonassani

tulla kunniatervehdykselle. Mitä tulee maksettavaksi määrättyihin rahoihin, niin anna niiden olla siellä, kunnes palaan, ellet mahdollisesti jo ole jättänyt niitä Wichmannin asiamiehelle; ennen matkaani näet otin vähän rahoja Wichmannilta ja pyysin häntä ottamaan korvausta rahatoimikamarista, jos siellä on minulle maksettavaksi määrättyjä rahoja. Tervehdi nyt ennen muita perin miellyttävää perhettäsi ja sitä lähinnä — — — — — — — — — —

Lehtori Keckmanille.

[Kajaani,] 6 Helmistä 1835.

— —
— —

Kerta sitte Helsingistä tultuani käpäsin taas ⌜tänä syyssä⌝ Venäjänki puolella ⌜Repolan pitäjässä⌝ lisännyksiä[1] saamassa, josta jo ehkä ennen lienen kirjottanut.

— —
— —

[1] Nim. runoja.

KUUDES MATKA

KUUDES MATKA

v. 1835.

[Kalevalan valmiiksi saatuansa ei Lönnrot joutanut lepäämään, päinvastoin hän entistä suuremmalla innolla jatkoi tehtäväänsä, jonka merkityksen yhä selvemmin alkoi ymmärtää. Huhtikuussa v. 1835 hän teki sen laajan kiertomatkan, josta seuraavilla lehdillä kerrotaan, venäjän-karjalaisen asutuksen itärajalle, kulkien Kuhmosta Repolan kautta Rukajärveen, sieltä pitkin Tsirkkakemiä Jyskyjärveen, Uhtueen, Jyvälahteen, Vuokkiniemeen ja vihdoin Kiannan kautta kotiin. — Liitteeksi on pantu muutamia otteita kirjeistä, joista näkyy, että Lönnrot elokuun lopussa 1835 käväisi Lapukassa Venäjän puolella.]

1.

Lehtori Keckmanille.

(Alk. suomeksi.)

Kuhmosta, 12 Huhtista 1835.

R. Y. Jo viikon eellä lähin Kajaanista aikomisella kelilliheeksi Venäjän puolelle päästä. Rospuutta on kyllä joutumassa, vaan matkani ei ole vielä Kuhmon pappilasta etemmä joutunna. Enkä varsin hitaisuuttanikan sihen syytä, koska olen heikon sairaan tähen viipynyt moniahan päivän ja ilman sitä tuoretta rokkoeste-ainetta täällä vaksinoitusta lapsista Venäjälle vieäkseni uotellut, jota Repolan pappi millon sanallisesti, kullon kirjallisesti on minun sinne laittamaan pyytänyt. Ja eipä täällä juuri ikävässä ole elettykänä. Esinnä alkuviikosta kulin pappien matkoa kinke-

rillä pitkin rajakyliä Venäjätä vastoin. Siellä satuin muutamia runoja saamaan Venäjän miehiltä, jotka heiän puolelta olivat kinkerille tulleet. Loppuviikon olen hartaasti Kuhmon pappilassa korttia lyönyt kolmen papin, Sotkamon Nimismiehen, Pitäjän kirjottajan ja muien kanssa. Vaan loppu hyvistäki häistä ja nyt puolisen jälkeen täytyy lähteä matkalle Repolaan. Keli on kylläki kehno, tiet vieläi kehnommat, matka 7 penik. Repolan kirkolle, jonne kuitenki aion päästä jos hiihtomalla kulkisin. Ja hiihtoa sitä pitäneeki, sillä hevoista kuuluu joka askelessa puottelevan. Nyt vaan eillä kirjotan Sinulle tervehyksiä, koska Sotk. Nimismiehen paluumatkassa saan kirjani hyvin Kajaaniin ja sieltä Sinulle kulkemaan. Viimmen en tainnut muistaa pyytää Sinua ennen präntäämistä tarkoin joka Runon päälliskirjotusta parantamaan, jotka kyllä parannusta tarvitsevat. Jos, mitä Esipuheen tapasessa Runo opista on kirjotettu, tahottaisi täyellisemmästi, niin olisin senki vasta tekevä. Aion esinnä mainitusta opista Helsingf. Morgonbladiin ruotsiksi kirjottaa, eikä olisi tainnut haitatakkana, vaan kuluupa se aika ilmanki kaikkiin ennättämätä. Mutta kirjotappa Sinä, sillä meiän Herrasrunojat, itse Juteiniki, ovat paljo syrjäytyneet oikiasta runolaausta ja tarvitsisivat muistutettaa. — Mitäs Sinusta on nimi *Kalevala?* Saatta, jos tahtonetta, toisenki antaa. Ouolta taitaa kirjotus laatu *vempelen, kantelessa* näyttää, mutta minusta senlaisia sanoja taivutetaan 2:hellaki tavalla: 1:ksi *vempele, -leen, -leelle* 2:ksi *vemmel (vempeli), -len, -lelle.* Senlaisia sanoja kun *taivas* lienee alusta alkain sanottu: *taivahi, taivahen* (contr. *taivaan*), taivahehen (taivahesen, taivasehen, taivaaseen j. n. e.). — Arkiiviin tulevia alkukirjotuksia en tainut kaikkia lähettää, sillä monia vanhoja runoja oli uuempien kanssa yksille paperilehille kirjotettu, enkä tainnut niitä jälkimmäisiä vielä käsistäni antaa.

Empä nyt enemmän ennätäkkänä, vaan pyyän Sinun tervehtämään muitaki ja kirjottamaan minulle, niin Venäjän puolelta kotiin tultuani tahon vastata. Veljellisesti ja ystävällisesti

Elias Lönnrot.

2.

[Päiväkirjasta; alk. suomeksi.]

Rukajärvessä 21 Huhtik. 1835.
Pääsiäistiistaina.

— Patvaskoita pitää sen eisti,[1] jotta ei pahat inehmiset rikottaisi vihkiparin väliä. He mahillaan se estetään.

Vasta eräs vuosi jälillä on pappiloilla Venähellä annettu maita viljeltää. Heissä vaan harvoin on itsessä viljeliätä, sillä palkkaväki on kallis. Maksetah 100 rupilaa vuoessa miehelle. Sen eistivuokratah he maa toisille, saavat tavallisesti 3:annen osan tulosta. Maita pappiloille pantaessa otettih parahat pellot, parahat niittynurmet kylästä, kysymättä ken heitä ennen viljeli. Erähissä paikoissa tuli sillä moni ennen maista rikas talonpoika köyhäksi. Vaan vääryyttä heille osotetuksi he eivät voi valittaa, sillä kaikki maa on Keisarin, heillä vaan viljellys-, ei omistus-oikeus.

Täällä Rukajärvessä noustah vuotehelta k. 5:en eli 6:en rajoilla. Laaitah tuli pätsih. Sinne jo laatiessa työnnetäh suuria ympyriälöisiä kiviä kuumistumaan, niin niillä kivitetäh lehmän hauetvesi. Kaikenlainen keittäminen mahto ennen vanhaan semmoisella kivittämisellä tapahtua. Ja tästä lienee sana *keittää* syntynyt, joka alusta mahto olla *kivittää*. Sitte näyttää litteillä kupusioilla kivillä keitetyksi, josta sana *pata* on rotinut, koska *paaella* keit[ettii]n. Samati on myös sana *paistaa* paaesta tullut (paaista).

Pirtin lämmitä pantua leivotah kalikoita, sultsinoita, piiroita, kakkaroita j. n. e. päiväksi syöä. Kalikat leivota[a]n noin 2 linian paksuiksi kuoriloiksi, joihin sitte pannaan otrasuurimoista ja maiosta laaittu puuro syämehen. Kuoren ääret taivutetaan ylös ja niin pannaan uuniin. Sultsinat taputetaan vielä mohuemiksi, jos $^1/_2$ linian paksuiksi, ja paistetaan. Ne ovat vehnäistä. Kaikki leipomiset uunista otettua kastellaan kvaasilla[2], ja kalikkoihin pannah vielä maitovoietta keselle. Sultsinat ennen syötöä taivutetaan toinen puoli toisen päällä ja keselle pannah suurimoista, vehnästä ja maiosta keitettyä (paksunlaista) puuroa. Ilman näitä teoksia

[1] Häämenoissa.

[2] Venäläiseen tapaan laitettua kaljaa.

laitetah rokkaa (liha- eli kala-rokkaa), maitokeittoa, kalaa, lihaa, siroa, voita murkkinaksi. Sitte lakeisen sulettua laitetaan kahvet ja tsaajut, josta juoah usiammat kupit perätysten. Sitte murkkina. Koko päivänä sittä ei nautittu mitänä ennen k. 6 iltoa, jona taasen juoah tsoajua, ja sen jälkiin iltaista. Pirtin lämmitys-aika on kyllä vaivaloinen, sillä heiän pienet pertit täytyvät savulla, jotta ovi pitää aukaistaa ja huone vilustua. Vasta viimmen 3 eli 4 tiiman jälestä soahan lakeinen kiinni. Erivierolaiset pitäis kieltä[ä] uuelleen rupiamasta, jos mitä ennen on saisi suatakkin. Nyt justin tapahtu, että pappi kylästä vähän vesselässä [1] tultuaan teki ristin erähän erivierolaisen kasvoilla sormet hänen tavalla pannen. Mies suuttu tästä, jotta vähän oli tappelo tulla.

Nyt vasta tulin tansista eli täällä niin nimitetystä *kisasta*. Pieni pirtti oli vuokrattu 2:hella krossalla itsekultaki mieheltä. Se pian täyty. Venäjän pajahusten laulamiseen kisattiin minun viipyessäni jo 3:llaki tavalla. 1. *Sina* nimellistä, jossa parittain kun katrilliin oli väki ensin asettaunut. 2 ja 2 paria oli aina yhtä haavaa liikkeellä. Vuoroin he lattian toiselta puolelta etenivät toiselle puolelle, pujoittautuen toistensa ohi; tällöin naiset kulkivat keskeltä, ja miehet oikeata puolta naisensa ohi. Tämä tehtiin useita kertoja, ja sillä aikaa kukin mies tanssia käännähteli omaa naistansa vastaan, joka mikäli mahdollista oli, pysyi liikkumatta paikallaan. Lopuksi pyörähyteltiin hänen kanssaan, kaksi muuta vastakkaista paria astui äsken tanssineiden sijaan, ja näin jatkettiin pitkin tanssijapiiriä niinkuin purpurissa.[2] 2. *Käsivetellystä*, jota samati pajahtamiseen kisattiin. Siinä vaan yksi pari erittäin tuli lattialle vastatusten lähelle toinen toistaan. Ensin otti kavaljeri hos oikialla käellään naisen vasemen, vei häntä erähän askelen vasemella puolella naista kävellen, muutti sittä puuttuen itse vasemella naisen oikiaan käteen viejen häntä jälelle oikialla puolella naista astuellen ja niin usiammat kerrat, siksi kun heitti. 3. *Kruga* nimellistä, jossa ensin asettauttiin tarhaksi. Siitä muuttautettih monella tavalla. Yhestä puolesta alettih esinnä, tultih toiselle puolelle, mentih nostettuin kätten alatse ulko puolella, tultih

[1] = iloisella tuulella.

[2] Tämän kisan kuvaus kirjoitettu ruotsiksi paitsi ensi lausetta.

välistä selin sisälle seisomaan, välistä erottih, pari mentih ulkopuolelta toisia ja tultih taasen yhteen. Terävään näitä ei kisattu, jos ei ensimäistä, jossa välistä kyllä ohta ortehen kolahti jos ei pää lakehen päässyt. Koko kisa tahto saaha kyllä surullisen lopun. Akka koukulla tuli kotihin. Mitä rasboinikoita [1] tänne on huonehesen saanut. Hänen tietämättä oli mies huoneen vuokrannut. Hän taluttiin ulos ja kisattiin uuelleen, kun esinnä naiset ennättivät jällen kokouta, jotka ensi häässä juostih ulos. Välistä otti nainen miehen, välistä mies naisen kisaan. Lempisanoja viskaeltiin sinne tänne parien välillä kun paremmissaki. Minulla oli fleiti muassa, jolla minäki soittelin lauluja. Eikä näyttänyt sillä suurta erotusta olevan mitä soitti, kaikkien laulujenki mukaan kisattih. Muitaki kisoja sanottih vielä äiä olevan, vaan niitä nyt ei kisattu. Polskia, kontria j. n. e., joita meiän rahvas kisaa täällä ei. Naiset oltih kaikki paitahiemoisillah, joko sitte paiat punaset eli valkoiset. Paian päällä oli hamet liivin kera yhteen ommeltu eli leikattuki, vaikka liiviksi sitä ei hyvästi taitaisi sanoakkana koska hamehesta voan kävi kun muutki kannattimet eli viilekkeet kaksi tuuman eli paremman levyistä rihmaa olkien ylitse. Pää oli jokaisella palmikoilla ja palmikosta heilu selkeä myöten $^1/_2$ kyynärän pituinen ja $1\,^1/_2$ tuuman levyinen silkkinen rihma alas. Muuten oli pään ympäri kaikilla siottu huivi sillä tavalla että se ensin oli $^3/_4$ korttelin levyiseksi laskettu ikäskun miehet kaulahuivinsa laskevat. Sellaisna oli se otsapuolelta alkaen siottu pään ympäri, taka puolelta palmikon juurelta yhellä puolisolmulla helposti kiinnitetty. Jos ken tahansa olisi nämät kisanaiset nähnyt, ei olisi hän luultavasti muuta virkkaa tainnut, kun että olivat koriat vaatteissansa. Eikä he naamoa myötenkän olleet rumat katsella, sillä jos toiset olivatki rokonarpiset, niin oli toisia kylläki kaunehia. Kun vielä siivosti käyttivät, niin oli siinä kyllä iloksi tänä päivänä. Miesten vaatehus erottihen äiän toinen toisistaan. Pitkät kengän varret housujen päällä, sukan suu toisilla kirjainen kääritty kengän varren päälle, paita punanen eli sininen housujen päällä, paian päällä toisilla kauhtana, toisilla turkki. Toisilla huivi, toiset huivittomat. Ainoa oli poika mies sortukilla ja seki tanssasi pian yhät papin tyttären kera.

[1] = rosvoja.

3.

[Päiväkirjasta; alk. suomeksi.]

Rukajärvessä 22 Huhtik.
Keskiviikko.

Nyt olen, kun vaan erähältä suonen aukasen, valmis lähtemään isosta kylästä enkä ole vielä sanoakan saanut, enkä puoltana sanoa. Lähen kun muinen Tuonelasta Väinämöinen, voan missäpä on se Antero Vipuinen, jonka luoksi lähtisin. Matkoja en kovin surisi jos naisten nieklojen neniäki kulettaa. Vaan vieläpä on naiselta itkuvirsi kirjotettava, jos lähtenee, kun pelkää pahaa siitä itselleen tulevan.

4.

[Päiväkirjasta; alk. suomeksi.]

Kiannan Pappilassa 1 Toukok.[1] *1835.*
Perjantaina.

Huhtikuun 22 päivänä,[2] joka oli keskiviikko, läksin Rukavaaran Pappilasta, kylläki kauan hyvin piäntöä siellä muistellen. Muuten runojen vuoksi olentoni siellä oli tyhjä. Vasta viimmesellä päivällä onnistu saahakseni akoilta erähiä itkuvirsiä, ei nekän suuriarvoset. Itkuvirsiä olen yrittänyt jo ennenki muilta kirjottaa, vaan mikä lienee, siitä ei tule tolkkua. Näyttää kun ne olisivat ikivanhaa laatua, sillä niissä on kamaloita sanoja, joita ei ymmärrä, eikä malta yhellä eli kahella sanomisella. Niitä taas kertoen kysyessä, miten oli seki sana, unohtuvat puolet pois sekä sanojalta jotta kirjottajalta, eikä tule täyttä kullonkana. Häissä itketään talosta lähtevälle tytölle, peiahissa kuoleelle, j. n. e.

---

[1] Käsikirj:ssa: 1 Maji.
[2] Käsikirj:ssa: 22 April.

Rukavaarasta 13 v. Jekon taloon Tiiksin kyleä, siitä 20 Kellovoaran, 7 Sirkkemiin, 43 Jyskyjärveen, 40 Nurmilahteen, 10 Luusalmeen, 30 Uhtuvaan, 15 Jyvälahteen, 30 Vuokkiniemeen, 5 Tsenaniemeen, 25 Kivijärveen, 6 Viiankiin, 4 Hyryyn, 10 Pussilaan, 50 Kiannan pappilaan. — Sirkkemiä mainittiin myös Sirkkakemiksiki. Jekossa makasin yötä, niin siitä [kuljettuani] 23 [virstaa] tulin esinnä Kellovaara[a]n, jossa vanhalta akalta, Latvajärven Arhipan sisarelta, kirjotin usiampia runoja. Iltapuolella Jyskyjärveen päin matkaan Kemijokea myöten. Jäätä varottiin jo huonoksi, jonka tähen lähti 2 miestä saattamaan, äsken nimitetyn akan poika setänensä (djädo). Yöllä makasimma vähän aikaa metsäpertissä ja muun aian matkasimma, minä nukkuen reessä. Siinä kerran laululla heräsin kylläki somasti. Toisessa metsäpertissä akan pojalta Simanalta kirjottelin 2 tiimaa lauluja, ja iltapuolella tulimma Jyskyjärveen.

5.

[Päiväkirjasta.]

Kajaani, 5 p:nä toukokuuta 1835.

(Muistiinpanoja, tehdyt Rukajärvessä, 21 p:nä huhtikuuta 1835.)

Muutama vuosi sitten on parannettu pappien palkkaedut. Paitsi puhdasta rahaa, noin 600 ruplaa pankkiseteleitä, on heille annettu paraat kunkin seudun tilat. Kun näitä tiluksia heille jaettiin, tosin muutamat talonpojat joutuivat kärsimään, sillä ottamatta lukuun, kenen oma pelto ja niitty ennen oli ollut, valittiin niistä paraat papille. Vielä nytkin moni talonpoika valitti, että häneltä täten oli riistetty paraat tiluksensa; kuitenkaan eivät he voineet valittaa tapahtunutta vääryyttä, sillä täällä on kaikki maa oikeastaan kruunun omaa, talonpojalla on ainoastaan viljelemisoikeus. Monet papit eivät kuitenkaan tätä nykyä voi harrastaa maanviljelystä, kun näet he itse ovat siihen tottumattomat, ja

työväki on kallispalkkaista. Miehelle maksetaan 60—100 [ruplaa] pankkiseteleitä vuodessa. Senpä vuoksi papit paikoittain ovat antaneet maan arennille talonpojille. Mutta vastaisuudessa saattanee odottaa pappienkin täällä rupeavan maanviljelijöiksi, ja he saattavat varmaankin ottamalla käytäntöön parempia metodeja ulkopuolella omiakin maitaan tuottaa hyötyä. Näinpä Repolassa papin olevan ainoan, joka oli viljellyt perunoita koko vuoden tarpeisiin. Vähitellen on tämän perin hyödyllisen ravintokasvin tuottama etu hänen esimerkkinsä kautta selviävä lähelläasuvillekin, kuten jo osaksi on käynytkin. Kuitenkin perunaa vielä näillä seuduin viljellään sangen niukasti; etempänä rajasta sitä ei viljellä melkein ollenkaan. Se perunain määrä, jonka rahvas kylvää, riittää muutamaksi viikoksi korjuun jälkeen; siemeneksi harva niitä säästää. Tätä he hankkivat markkina- ja muilla matkoillaan, tavallisesti Suomesta, ja kuulin mainittavan etenkin kolmea Kuhmossa olevaa tilaa, jotka tavallisesti olivat harjoittaneet perunanviljelystä siinä määrin, että saivat siitä paitsi omat tarpeensa vielä kevätpuoleen muille siemeneksi myötävää. En tiedä, onko heitä Talousseuralle mainittu rohkaisua ansaitsevina, mutta suotavaa olisi, että se tapahtuisi.

6.

Lehtori Keckmanille.

(Alk. suomeksi.)

Kajaani, 8 p:nä toukokuuta 1835.

R. Y. Sitte Kuhmosta noin kuukauen eellä kirjan Sinulle lähetettyä olen pian kaiken ajan ollut Venäehen puolella rajoa. Esinnä Kuhmosta 7 penik. Repolan kirkolle, siitä 12 d:o Rukajärveen, siitä 8 Jyskyjärveen, siitä 8 Uhtuvaan, siitä $1^1/_2$ Jyvälahteen, siitä 3 Vuokkiniemeen, siitä 3 Kivijärveen, josta viimmen pääsin omalle puolelle rajoa. Ilman jo nimitetyitä paikkoja kävin monta pienempätä kyleä tien varsilla, matkaten ylehensä 80 penik. 5 viikon sisässä. Runoja kirjottelin siellä täällä kokonaisen paperikirjan

täyteen. Kyllä niistä taasen lähtisi Kalevalaanki lisäyksiä ja parannuksia, vaan en ole ennättänyt erotella kuta kuhunki paikkaan. Ja paras taitaa ollakki vaan siltään pränätätä mitä nyt sinne on saanut ja vasta aikaa voittaen kerralla lisätä, mitä tästäki lähin tullee sihen sopivia. Sillä jos niitä nyt vähitellen rupeaisi kohentelemaan, se vaan viivyttäisi entisten valmiiksi saantoa. Mitä aina olen ajatellut, ulompana rajasta runoja olovammalta löytyvän, näin nyt tyhjäksi. Rukajärvessä, joka Bogosta lienee noin 10 penik. Valkian meren rannalta, runoja ylen vähä laulettiin ja siitä mereen asti kuuluu ne sitäi enemmin hävinneheksi. Venäehen pajahusvirret ovat näillä seuin suomal. laulun sortaneet. Rukajärvestä Kemijokea myöten Jyskyjärveen kulkeissa laulettiin muutamissa kylissä usiampia runoja ja Jyskyjärvessä samati. Uhtuvassa tapasin ennen tuntemattoman Jamala nimisen miehen, joka esinnä lupasi 5:estä rupilasta kaiken päivän, aamusta ruveten iltaan saakka laulaa, vaan sitte nähtyä, jotta kynä taisi terävämmin käessäni pyörähellä, kun uskokana, yhtyy toiseen kauppaan. Tätä myöten otti hän lauloakseen 20 pitempätä runoa sanotulla maksolla ja, mitä muistaisi, päällisiksi. Niin kirjotinki kaiken päivän häneltä. Pieni poika istu lähellä ja veisti joka runolta pykälen puuhun. Pimiän tullen tuli määrätty lukuki täyteen ja toisella päivällä kirjotin luvatuita pienempiä runoja murkkina päiviin asti. Vaan sitte hänestä päästyä keräyty tyttöjä kylästä, jotka kyllä pienensivät poveni 20 kopeikan seeleistä. Näin sain sekä tästä että muistaki kylistä taasen kyllä runoja. Nyt aikaa saahen lähtisin kernaasti rajoa myöten esinnä aina Lappiin asti, vaikk' en taia päästäkkänä, ennen kun tulevana vuonna, jos sillonkana. Sen jälkeen tekisi mieleni toiselle suunnalle rajoa seuraten vaikka Laatokan meren asti. Rajapaikat ovat kuitenki parahimmat lauluilta.

Mitä viimmen kirjotin, Akademian kustannuksella jos pitemmällenki matkalle toivovani ja josta kehotat minua Kanslerille anomuskirjan kirjottamaan, sen taian, tarkemmin asiata tutkistellen, semmoseksi heittää. Ei sen eistä, etten mitä hyövytystä senlaiselta matkalta toivoisi, vaan jos toivon ja vähän ehkä muka saavuttaisinki, niin epäilen kuitenki jaksannostani kuluja vasten mitänä voivani. Ja jos en voisi, tulisin vaan puheen alaseksi toisten va-

roja ilman hävittäneeni. Nyt omilla yrittelevä, jos välistä tyhjäänki menisi, niin siitä ei kenkään minua moiti. Olen siis aikonut heittää mielestäni koko sen tuuman, vaan toivova, jos ken toinen sillä toimella matkautettaisi. Tarpeellinen se ainaki Suomen euksi olisi.

Kiitoksia lupauksestasi Kongl. Nord. Oldskrift Sellskab:ille sisään-otto-rahat laittaa. Vähin makso taitaa tapahtua 70 Riksd. Ruots. Bankossa, jota siis pyyän Sinun sinne laittamaan Venäehen General Konsuli v. Gerschau:lle, taikka Seuralle suorastaan. — Sanoista, joita kysyt, taitaa *varuriikit* yhteisesti merkitä jos mitä ylellisyyttä eli kalleutta, Ruotsalaisista sanoista *vara* och *rik* kammellettu. *Holoppa* Ven. sanasta *холопъ* (orja, palkollinen) merk. yhteisesti kehno, huono, epäkelpo j. n. e. ja taitaa alkuaan olla yksi sama kun meiän tavallisessa kielessä *halpa*.

Kun muistaisin enemmänki Venäehen puolelta nyt saatuja sanoja niin panisin tähän, vaan kun ovat hajalla Leksikossa, niin panen mitä muistostani saanen vähä lehen täytteeksi: — *mitys* Genit. *mittyen* Infin. *mityttä* yksi merkitykseltään kun *minkälainen* — *kaikenjytys, -yen, -yttä* s. o. *kaikenlainen* — *sikäläinen* ja *täkäläinen* samanlaiset kun *meikäläinen, teikäläinen*. — Läksi *valmistamaatse* s. o. valmistamaan itsensä. — *Heitetäätse* s. o. heitetään (heittävät) itsensä — *muutamaatse, laitamatse* s. o. muutan, laitan itseni — *Vaattehut, Ropehut* diminutiv. sanoista *vaatet, rovet* — *Veto* yksi kun meillä *vero* — Vet adverb. s. o. *Vet sanoo, vet tulee* meillä: sanoopa, [tuleep]a — *Orko* Genit. *Oron* = *noro, alanko, aro* j. n. e. siitä runossa „*usein oronen koivu*“ — *Venakko, Ruotsakko* Venäehen (Ruotsin) mies eli akka.

Vaan nyt täytyyki minun lähteä Appelgreniin kortille etten ennätä enempätä. Löytyvät ne vasta Leksikossa. — Mitäs näyttää Sinulle siitä selvittämisestä, joka nyt minulle *Sammosta* annettiin, merkittävän *Sammolla* koko meiän maata, joka, tähtiensä vuoksi taivaalla, Sammon toisella nimellä kirjokanneksi sanotaan. Ei näytä minusta aivan typeräksi, jos liiatenki muistamme sen entistä nimeä Lappalaisten luona *Sabme*, josta Suomalaisessa suussa pian *Sampo* saatiin. Kaikki Sammon soat tarkoittaisivat sitä myöten Suomalaisten ensimmäistä maanottoa Lappalaisilta. — Tervehyksiä

kaikille tuttaville! Rabbelle aion pian kirjottaa Bankkivelastani ja sen muistamisesta, menet hän tuota Sinä vieläki takuusen, sillä nythän en saa jos viiennen osan maksetuksi.

Kajanista 8 Toukoista 1835.

Elias Lönnrot.

Liite.

1.

Tohtori Rabbelle.
(Kirjekonsepti.)

Kiannalta 25 p:nä elokuuta 1835.

— —
Lähden nyt viimeisiin rajakyliin Venäjän puolella, jossa en viivy kuin viikon tai puolentoista. — — — — — — — — — — —

2.

Kruununvouti Wichmannille.
(Kirjekonsepti.)

Kiannalta 30 p:nä elokuuta 1835.

Sittenkun viimeksi kirjoitin Sinulle olen ollut matkalla Venäjän rajalle ja käynyt yli rajan Lapukan kylässä venäläisellä alueella. Melkein ilman poikkeusta oli pakkanen niin kokonaan vahingoittanut vuodentulon että ohra esim. niitettiin viikatteella eikä sitä edes riihitetä. Kun sitäpaitsi kasket, vaikka ne paikoin ovatkin vähän säilyneet, enimmäkseen ovat niin harvoja, etteivät edes tuota siementä, niin näyttää tuleva vuosi sangen surulliselta. Jospa siellä olisi parempaa. Tämän viikon liikun vielä lukukinkereillä pappien kanssa, mutta palaan sitte viipymättä Puolangan kautta. Huomisesta viikko eteenpäin lähtenen täältä.

3.

Lehtori Keckmanille.

(Alk. suomeksi.)

Kajanasta, 18 Syysk. 1835.

Rakastettu Veljeni!

Äsken kotiin tultua Kiannalta, Puolangalta, Hyrynsalmesta, Venäjän puolelta ja muualta, joissa vaelsin lähes 6 viikkoa ja yhtehensä 60 penikuormaa varsin ennätäkkänä muuta kun kiittämään Sinua kolmestaki tänne sillä ajalla tulleesta kirjastasi. Niitä sanoja, joita Kalevalassa pyydät selvittämään, olen katsellut ja vaikka pikasuudessaki kokenut saada jollaki tavalla tässä postissa lähetettäviksi. Laita vasta lupaustasi myöten enemmän, niin minä kyllä selvittelen mitä itse tiedän. Sanan laskuja on minulla taas viimmesellä matkalla kokoutunut muutama sata uusia ja samati arvutuksia. Kun ne saan Sinunki kirjaasi lisätyksi, niin laitan taikka kohdastansa sinne, eli veljellesi Oulussa. Arvutuksia olen kokenut paremmin järjestyttää, kun ennen Gananderissa; uusia olen saanut puolentoista sataa niitä, ilman mitä vanhoja on tullut somemmasti saaduksi. Sano tervehyksiä kaikille tuttaville, jotka taiat tavata. Jos vastaki Kalevalan runoja viittisit tänne lähettää sitä myöten, kun niitä präntistä lähtee, niin hyväpä tuo olisi.

Veljesi ja ystäväsi
Elias Lönnrot.

P. S. Kenpä tiesi vaikka Joulun aikana taasen tulisin Helsinkiin. Olen vähä sinneppäin tuumaillut.

SEITSEMÄS MATKA

SEITSEMÄS MATKA

vv. 1836—1837.

[Jo v. 1835 Lönnrot ajatteli matkaa, joka käsittäisi koko sen alueen, missä suomen kieltä puhuttiin, ja aikoi pyytää sitävarten apua yliopistolta, mutta luopui tuumastansa. Vasta syksyllä 1836 hän saattoi lähteä tämmöiselle matkalle saatuansa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta matkarahoja. Tämä matka, joka oli pidempi kuin yksikään edellisistä, jakaantui kahteen osaan: pohjoiseen ja eteläiseen. Pohjoinen kävi Uhtuen, Kuusamon, Kieretin, Koudan, Kannanlahden, Kuolan, Inarin, Sodankylän, Kuolajärven, Kuusamon ja Kiannan kautta Kajaaniin ja päättyi toukokuussa 1837. Eteläiselle läksi L. heti kotiin tultuansa ja matkusti Vuokkiniemen ja Repolan kautta Suomen-Karjalaan, jossa kulki myöhään syksyyn ristiin rastiin, kuten alkuun liitetty matkakertomus tarkemmin osottaa.]

1.

Kajaani, 8 p:nä maaliskuuta 1838.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle.

Kirjelmässä 28:nnelta päivältä helmikuuta 1836 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kehotti minua lähtemään matkalle etsimään sellaisia suomalaisia runoja y. m., joita suusta suuhun kulkevan muistotiedon säilyttäminä vielä saattoi elää, ja joita ei siihen asti oltu kirjaanpantu. Tämän tarkoituksen toteuttamista varten Seura oli myöntänyt tuhannen ruplaa pankkiseteleitä. Sittenkuin vielä minulle armossa oli myönnetty vuoden kestävä virkavapaus, teh-

tiin se matkasuunnitelma, että ensin oli käytävä niillä seuduin asuvien suomalaisten luona, jotka ovat lähinnä valtakunnan rajaa täältä pohjoiseen päin, ja että matka sitten oli ulotettava täältä kaakkoon, osaksi Venäjän, osaksi Suomen alueelle.

Tämän suunnitelman mukaisesti matka alettiin syyskuulla mainittuna vuonna. Vaellus suunnattiin ensin Arkangelin kuvernementissä oleviin Lonkan, Vuonnisen, Jyvälahden ja Uhtuen kyliin. Ylioppilas, herra Johan Fredrik Cajan, joka tähän saakka oli matkakumppanina minua seurannut, palasi nyt Suomeen ja minä läksin pohjoiseen Tuoppajärven ja Kuusamon pitäjän välisille seuduille, missä lähelle joulua oleskelin Ohdan, Pistojärven, Suvannon, Makarin, Tuhkalan, Katoslammin, Akkalan, Käpälin, Suurenjärven, Vaarakylän, Skhiitan ja Pyhänsaaren kylissä. Itse joulunpyhät vietin Kuusamossa. Sieltä käännyin Pääjärven ja Kantajärven tienoille, missä suomalainen asutus Venäjän puolella rajaa lakkaa, siis näillä seuduin 20—30 peninkulmaa etelämpänä kuin Suomen puolella rajaa; maanviljelys, hevoset, lehmät ja suomalainen asutus ulottuvat näet viimemainitulla alueella Inarin järven eteläpäässä olevaan Kyrön kylään asti. Elleivät monet seikat, joista minun Kuolassa piti saada lähempiä tietoja, olisi tiukkaan vaatineet, että minun sinne saakka oli jatkaminen matkaani pohjoiseen, olisin Pääjärven lähikylistä suorinta tietä lähtenyt Kemijärvelle, Sodankylään ja Kuolajärvelle. Siten olisin voittanut lähes kahden kuukauden ajan, joka nyt varsinaiselta matkan tarkoitukselta meni melkein hukkaan matkustellessani venäläisten ja lappalaisten keskellä. Mutta siitä, miten pohjoiseen suomalainen kansanheimo ulottuu Venäjän puolella, olin kotoa lähtiessäni niin tietämätön, että luulin tapaavani suomalaisia Kannanlahdenkin tienoilla, jopa pohjoisempanakin. Pohjoisimmat suomalaiskylät ovat Ruva ja Tumtsa, jotka sijaitsevat lähellä Pääjärveä. Melkoisen suuren Koutajärven rannalla ei nyt enää ole ainoatakaan ihmisasuntoa, eikä suomalaisia asu mainitun järven pohjoispuolella. Sentähden matkustin Pääjärven tienoilta kaakkoon Vienanmeren rannalla olevaan Kierettiin Majavalahden, Heinäjärven, Jäletjärven ja Uudenkylän kylien kautta, jotka kaikki ovat Koutajärven eteläpuolella, ja joissa on suomalainen asutus. Kieretissä taas,

joka on melkoinen kauppala, asuu venäläisiä. Sieltä luetaan 12 peninkulmaa Kannanlahteen, nimittäin 4 Mustanjoen kylään, 2 Koudan kauppalaan, 3 Knäsoin kylään ja 3 Kannanlahden kauppalaan. Kaikissa näissä kylissä puhutaan venäjän kieltä. Kannanlahdesta luetaan 22 peninkulmaa Kuolan kaupunkiin, nimittäin 3 Imandran järvelle, 11 sen rantaa pitkin ja sitten 8 Kuolaan. Koko matka suoritetaan poroilla. Säännöllisiä postiasemia on tien varressa, 3—4:n peninkulman päässä toisistaan. Näillä asemilla olevat lappalaiset puhuivat kaikki välttävästi venättä. Kuola on mitätön kaupunki, 4:n peninkulman pituisen Kuolanlahden päässä, joka lahti nyt, kuten useampina muinakin talvina, oli sulana. Kaupunkia ympäröivät joka taholta ylängöt. Enimmät polttopuut kuljetetaan kotia koirilla, kuten tapa myös oli Koudassa ja Kannanlahdessa. Suurimmat koivut, joita käytettiin polttopuiksi, eivät läpimitaten olleet juuri yli 2 tuuman, ja niitä noudettiin lähes peninkulman päästä Tuulomajokea pitkin. — Kuolasta läksin maaliskuun alussa lappalaiskylien Muotkan, Petsamon, Paatsjoen ja Näytämön kautta Näytämönjoelle, joka on Norjan-Lapin rajalla, 15 peninkulmaa pohjoiseen Inarin kirkolta. Koko matka sanotaan 30 peninkulmaksi. Nämä kylät ovat vaan 3 tai 4 peninkulmaa etäällä Jäämerestä, ja niissä on kussakin noin 10 perhekuntaa, jotka asuvat yhtä monessa hirsistä kyhätyssä mökissä. Venäjän kieltä puhuivat tai ainakin ymmärsivät useimmat miehet. Nämä Venäjän lappalaiset eivät elä paimentolaisina, eipä heidän sanottu edes voivankaan niin elää, he kun paastoajoiksi hankkivat itselleen kalaruokaa, ollen sen vuoksi pakotetut luopumaan laveammanpuolisesta poronhoidosta. Näytämönjoelta luetaan 10 peninkulmaa Inarin järven pohjoispäähän, sieltä 5 peninkulmaa Inarin kirkolle, sieltä vielä 5 peninkulmaa Kyrön kylään, missä taas tapasi suomalaisia, savupirttejä, saunoja y. m. Inarin seurakuntaan kuuluvat lappalaiset puhuvat, paitsi äidinkieltään, murtamalla suomea, jättämällä pois muutamia loppuääntiöitä, melkein kuin Suomen eteläosissa, jonka ohella *d* usein äännetään epäselvänä *r*:nä. Jumalanpalvelus pidetään suomeksi, ja ainoastaan suomalaisia kirjoja näin heidän mökeissään. Varsin moni kuitenkin sanoi naapureitaan, Norjan lappalaisia, onnellisiksi, heillä kun oli jumalanpal-

velus ja kirjat äidinkieliset. Inarin lapin murteen sanottiin siihen määrään eroavan sekä Venäjän että Utsjoen ja Norjan lappalaisten murteista, että näitä murteita puhuvat vaivoin ymmärtävät toisiaan. Minusta tuntui kuin Venäjän lappalaisten kieli olisi ollut, jos ei juuri puhtahinta, ainakin enimmin suomen kielen kaltaista. Tämä lausunto älköön kuitenkaan vastaiseksi käykö muusta kuin minun yksityisestä arvelustani. — Kyröstä luetaan 12 peninkulmaa Sodankylän kirkolle. Kuljettuamme Sompiotunturien yli, tapasimme paljoa paksummalti lunta Sodankylän puolella kuin Lapissa. Kyytimies kertoi, että Lapissa aina on vähemmän lunta kuin Sodankylässä ja niissä pitäjissä, jotka ovat siitä etelään. Jos tämä on totta, on meillä tästä, kuten myös monesta muusta seikasta, esim. luulotellusta Lapissa vallitsevasta polttopuiden puutteesta, vallan väärä käsitys, joka on syntynyt siitä, että matkustajat ja muut ylen määrin ovat suurentaneet todellisia ja kuvitteltuja lappalaisten parissa kokemiaan vastuksia. Minä puolestani en tahtoisi yhtyä heidän valitusvirsiinsä, vaan luulen, että ihminen Lapissa elää vallan yhtä onnellista elämää kuin muualla, seikka, jonka muun muassa lappalaisten iloiset kasvot ja hilpeys joka tilaisuudessa todistavat. — Sodankylästä kuljin 12 peninkulman matkan tai hieman yli Kuusamoon ja edelleen 25 peninkulman matkan Kajaaniin, jonne saavuin toukokuussa.

Siten oli pohjoinen osa matkaa suoritettu, ja siihen meni 8 kuukautta. Eteläpuolisen aloin kesäkuun ensi päivinä, matkustin taas Vuokkiniemeen, sieltä Repolaan, Pieliseen, Ilomantsin Enon kappeliin, Liperiin, Rääkkylään, Tohmajärvelle, Kiteelle, Ruskealaan, Sortavalaan, Jaakkimaan, muutamiin Kurkijoen kyliin, Parikkalaan, Rautjärven kappeliin, Ruokolahdelle, Joutsenoon, Lappeelle, Lappeenrantaan, Lemiin, Savitaipaleeseen, Taipalsaareen, Ruokolahdelle (toisen kerran), Sääminkiin, Kerimäelle, Liperiin (uudestaan), Kontiolahden kappeliin, Juuan kappeliin, Nurmekseen ja Kajaaniin. Tähän matkan osaan kului minulta lähes 6 kuukautta. Käymättä jäivät etenkin ne Venäjän-Karjalan seudut, jotka ovat etelään Repolan pitäjän rajalta, ja joihin aion vastedes erityisesti matkustaa.

Mitä tulee matkani tuloksiin, olen ainakin itse niihin tyytyväinen. Olen kerännyt seuraavaa:

1) *Mytologis-historiallisia runoja.* Suurin osa näitä on Kalevalan lisiä ja toisintoja.

2) *Loitsurunoja.* Topeliuksen aikaisemmin keräämien ynnä muiden kanssa kaikki yhteensä painettuina saattavat paisua 500 sivuksi tai sen ylikin, kahdeksataitteista kokoa.

3) *Idyllisiä runoja* (sisällykseltään lyyrillisiä lauluja, romansseja, ballaadeja j. n. e.). Aloin niiden järjestämisen jo matkalla ja olen jatkanut sitä kotona. Jo olen järjestänyt 274 runoa, toiset lyhempiä, seuraaviin ryhmiin: *Lasten lauluja* 9, *Poikien lauluja* 12, *Paimenlauluja* 10, *Neitojen lauluja* 62, *Häälauluja* (sulholle, morsiamelle, kaasolle, kosiomiehelle, juohtokansalle j. n. e.) 32, *Soutulauluja* (kätkyt- eli kehtolauluja) 14, *Miniäin lauluja* 24, *Miesten lauluja* 7, *Orjain lauluja* 8, *Virsiä eli virrelmiä* (romansseja, ballaadeja) 16, *Pieniä lauluja* 34. Tämä kokoelma tulee lisättäväksi runoilla, jotka ennen ovat painettuina Gottlundin „Pieniä runoja“ nimisen kokoelman 2:ssa vihossa, „Kanteleen“ toisessa osassa, useissa Mehiläisen vihoissa, muutamissa Mnemosynen numeroissa sekä muilla käsikirjoituksena olevilla runoilla, jotka osaksi kuuluvat ylempänä mainittuihin ryhmiin, osaksi toisiin, kuten *Metsänkäviän lauluja, Jauhorunoja, Laulajan runoja* y. m. Koko kokoelma paisuu kaiketi 5 tai 6 sadan sivun suuruiseksi kahdeksataitteiseksi nidokseksi.

4) *Myöhäisempien aikojen runoja.* Kuten tunnetaan on tällaisia sekä tavallisen runomitan muotoisina että myös monen muunlaisen runomitan muodossa. 7-jalkaisia runosäkeitä sisältäviä lauluja lauletaan nykyään hyvin yleisesti ympäri koko maata, jopa osaksi Venäjän-Karjalassakin. Kieli näyttää soveltuvan niihin yhtä hyvin kuin tavallisiin runoihin, jotka niiden vuoksi näyttävät yhä enemmän joutuvan unhotuksiin. Sisäiseltä rakenteeltaan ne eroavat tavallisista runoista siinä, että kukin niiden runojalka enimmästi alkaa korollisella tavulla. Jokainen runojalka on säännöllisesti trokee, jonka kanssa tribrachys tai daktyyli joskus vaihtelee. *Ensimäiseen* ja *viidenteen* runojalkaan sopii myöskin varsin hyvin pyrrhichius, ja neljännen runojalan muodostaa

joskus yksi ainoa tavu. Kaksi kokonaista säettä on keskenään loppusoinnullisia ja päättää lauseen. Tämä runomitan laji näyttää olevan kotimainen eikä ulkoa lainattu. Sävelet vaihtelevat suuresti eri seuduilla. Seuraava tytön valitus poissa olevasta lemmitystään olkoon näytteenä mainitusta runomitasta:

Mull' on huolta montakin, ja se on suurin huoli:
Kun en tieä kullastani, elikö vai kuoli.
Muut ne käyvät kultansa kanssa, käyvät käsityksin,
Minä raukka vanhenen ja olen aina yksin.
Alahall' on aurinko, ja ilta on jo lässä,
Kultani on kulkemassa viien virstan päässä.
Kulkemass' on kultani ja kauas taisi mennä,
Jost' ei vielä viikon päästä lintunenkan lennä.
Kunpa se pieni lintunenki sanoman nyt toisi,
Suru menis mielestäni, parempi mun oisi.
Lennä, lennä, lintu rukka, puhu kuullakseni:
Kävitkö sä kullan maalla, näitkö kultaseni?
Puhu, kuinka kullan maalla aamu armas koitti,
Iloisnako elettihin, vaiko suru voitti?
Mitä näit sä muutaki ja näitkö vielä senki,
Jos oli kaikki tervehet ja kulta liiatenki?
Tule jo kulta tälle maalle, tule poika kulta,
Ettei tulis turha'an se ikä nuori multa.

Näiden uudempien runojen kokoelma näyttää, vaikka kaikki huonommat jätetäänkin pois, paisuvan melkoisesti suuremmaksi kuin mikään edellämainituista.

5) *Suomen kansan sananlaskuja* (sananparsia, vertauksia j. n. e.). Keräelmässä niitä on useita tuhansia. Aikomukseni on ryhtyä niitä järjestämään päästyäni vapaaksi idyllisistä runoista. Suotavaa olisi että samalla kertaa voitaisiin julkaista mitä muutkin ovat keränneet, ja tämän Seura voinee aikaansaada julkaisemalla sanomissa pyynnön, että sellaisia keräelmiä mainittua tarkoitusta varten Seuralle lähetettäisiin. Ne saattaisi sitten helposti sovittaa siihen käsikirjoitukseen, jonka täältä Seuralle lähetän, tai myöskin voisi sovittaa minun keräämäni runot niihin.

6) *Suomen kansan arvoituksia.* Näitä on kerättyinä hieman yli tuhannen.

7) *N. s. tarinoita* (kaskuja, saarnoja). Sellaisia olen pannut kirjaan lähes kahdeksankymmentä.

8) *Uusia suomalaisia sanoja, puhetapoja, murteishuomautuksia* y. m.

Sananlaskuja, arvoituksia ja satuja oli kaikkialla, satuja kuitenkin etupäässä Venäjän-Karjalassa ja Sortavalan lähipitäjissä. Venäjän-Karjalan pitäjät Vuokkiniemi ja Paanajärvi ovat mytologis-historiallisten runojen olemassaolon keskustana. Kuta enemmän mainituilta paikkakunnilta poistuu mihin suuntaan tahansa, sitä harvinaisemmiksi tulevat tämänlaiset runot, mikäli osaksi itse olen kokenut, osaksi varmasti kuullut muiden mainitsevan. Tuoppajärven ja Pääjärven tienoilla, Sodankylässä ja Kuolajärvellä niitä oli sangen vähän; hieman paremmin niitä muistetaan vielä Kajaanin läänissä ja Repolassa. Savossa ja Suomen-Karjalassa ne ovat enimmäkseen unhotuksiin joutuneet, ja Venäjän-Karjalassa niillä seuduin, jotka ovat itä- ja eteläpuolella äsken mainittuja, lauletaan parhaasta päästä venäläisten laulujen sokerruksia. Nämä alkavat myöskin Vuokkiniemessä, Paanajärvellä ja Repolassa saavuttaa suurempaa suosiota kuin alkuperäiset suomalaiset laulut. Idylliset runot elävät yhä vielä Sortavalan, Jaakkiman, Kurkijoen, Kesälahden, Kiteen, Ruskealan, Pälkjärven, Tohmajärven, Ilomantsin, Liperin ja Pielisjärven pitäjissä. Lappeenrannan lähipitäjissä ne olivat melkein kokonaan tuntemattomat, ja niin sanottiin asian laidan olevan myös Kurkijoen eteläpuolisissa seuduissa. Koko Savossa niitä on sangen vähän, Venäjän-Karjalassa hieman enemmän. —

Turha oli toivoni saada tällä matkalla edes Karjalan rahvaalta suomalaisen runouden tuotteet, sananlaskut, arvoitukset y. m. jotakuinkin täydellisesti kerätyiksi. Ainakin puolet niistä elänee enää vaan kansan muistissa, kunnes ne vastedes ehditään kirjaanpanna tai kunnes ne ainaiseksi häviävät. Ei ole niin suurta vaaraa sananlaskujen, arvoitusten ja satujen kuin vanhojen runojen unhottumisesta; sillä edellisten sijaan muisti ei ulkoapäin saa sellaista korvausta kuin jälkimäisten, joita syrjäyttämistään syrjäyttävät puolivenäläiset, puoliruotsalaiset tai muut uudemmat laulut. Sen tähden olisi suotavaa, että Seura vastedeskin pitäisi

huolta niiden keräämisestä, mikä lieneekin helpompaa sittenkuin on ehditty järjestää ja painosta julkaista aikaisemmin muistiinpannut. Muuten se, joka harrastaisi asiaa ja olisi halukas tekemään vaelluksia, saattaisi vähillä kuluilla tehdä sellaisia keräyksiä. Vuonna 1828 vaelsin, matkarahoinani vajaa 100 ruplaa pankkiseteleitä, vapunpäivästä syyskuun keskivaiheille, ja tämän suven vaelluksiin kuuden kuukauden ajalla ei mennyt enempää kuin 200 ruplaa. Näistä rahoista olisivat kyllä puoletkin riittäneet ja matkan tarkoitus olisi saavutettu, jos nyt, kuten silloin, olisin liikkunut talonpoikaisvaatteisiin puettuna. Monessa suhteessa kesänaika on talvea sopivampi sellaisten matkustuksien toimeenpanemiseen.

Elias Lönnrot.

2.

Kamreeri Rabbelle.

Kajaani, 15 p:nä syyskuuta 1836.

Rakas Veli!

Muut tervehtivät sisään astuessaan, mutta minun on ensi sanoikseni sanottava: Jää hyvästi! Hyvästi siis muutamiksi kuukausiksi tai koko vuodeksi tai *(θεῶν ἐν γούνασι κεῖται*[1]*)* ainaiseksi! Huomenna tai ylihuomenna lähden matkaan ja olisin jo pari viikkoa sitten lähtenyt liikkeelle, ellei punatautia olisi ilmestynyt muutamiin paikkoihin, ja ellen minä olisi pitänyt syntinä noin heti jättää kajaanilaisia tuon häijyn vihollisen käsiin, edes urkkimatta sen voimaa ja hyökkäystapaa, jotta sen jälkeen ennen lähtöäni olisin voinut järjestää puolustuksen. Minkä nyt maaherran tahdosta olen tullut hukanneeksi virkavapaus-ajastani, sen aion ensi syksynä korkoineen ottaa takaisin. Onpa tämä viipymiseni muuten ollut sangen tarpeellinenkin, kun Mehiläinen surinallaan on tuottanut minulle yllin kyllin työtä, niin ettei minun sitten matkalla tarvitse pitää huolta siitä. Mehiläisen, meidän linnun, laita on nyt niin, kuin huomaat myötäliitetystä ilmoituksesta, jota pyy-

[1] = se on jumalten vallassa.

dän sinun toimittamaan julkaistavaksi „Finlands Allmänna Tidningissä“, mahdollisesti myös Morgonbladissa ja H[elsing]fors Tidningen'issä. Pyydä myös puolestani postitoimen johtokunnalta — jos pyyntö joka vuosi välttämättä on uudistettava — että se alaisilleen postinhoitajille antaa määräyksen tilauksien vastaanottamisesta. Tilausmaksut voivat postilaitoksen johtokunnasta lähettää tavallista tietä Mehiläisen toimitukselle Ouluun, s. o. Barckille, jonka olen valtuuttanut niitä siellä vastaanottamaan ja käyttämään. Sen tekevät postilaitoksen johtokunnassa itsestäänkin, joten siitä ei tarvitse mitään puhua.

Jos matkallani saisin Sinulta kirjeen *Kuolassa*, jonne saavun helmikuun lopulla, tai *Arkangelissa*, jonne tulen toukokuun alussa, niin se minua äärettömästi ilahuttaisi.

Rehellinen ystäväsi
Elias Lönnrot.

[Yllämainittu „Mehiläisen“ tilausilmoitus.]

3.

Lehtori Keckmanille.

Uhutkylästä 24 marrask. 1836.

Rakas Veljeni!

Kajaanista lähtiissäni oli Mehiläisen ja muien kera niin äiä toimittamista, etten ennättänyt matkalle päästä, kun vasta 16 Syyskuuta. Aikomukseni oli Kiannan pappilasta Sinulle kirjottaa, vaan hupenipa se aika siinä niin, ettei saanut tolkkuun. Nyt vasta täältä Uhtuen kylästä saan toivoni täytetyksi ja samassa vähin kertoa matkani ensi alkeista, kun jo olenki pian kaksi kuukautta Venäjän puolella ollut. Tässä kylässä yksin olen jo lähes 3 viikkoa viipynyt ja kirjotellut, mitä on sattunut runoja, lauluja, tarinoita, sanalaskuja, arvuutuksia, outoja sanoja ja muita senlaisia. Taitaispa jos vielä kaheksi kuukaueksi olla kirjottamista tässä

kylässä, erittäinki tarinoissa eli *saarnoissa*, jolla nimellä niitä myös täällä mainitaan ja joista ei näytä loppua heti saavan; vaan kuitenki olen päättänyt lähteä tänäpänä muitaki kyliä katsomaan. Sanalaskuja ja arvuutuksia on jo niin keräytynyt, että uusille enää ei saa siaa entisissä kirjoissa, jonka tähen pitää ruveta entisiä vähitellen selvään kirjottamaan. Kalevalaan on myös tullut montaki lisäystä. Tästä lähen nyt esinnä *Tuoppajärven* kylilöihin, siitä *Pääjärven*, *Kantalahen* ja *Imantran* seutuloille. Helmikuussa arvattavasti olen Kuolan kaupungissa, josta taasen lähen jälelle etsimään kyliä ja paikkoja, jotka mennessä jäivät käymättä. Lopulla Huhtikuuta taian tulla Kemin kaupunkiin Vienameren rannalla ja siitä lähen poikki meren Vienan eli Arkangelin kaupunkiin. Sitä väliä kuuluu yhtäläiseen kulettavan, ettei siinä pitkää aikaa menne'kän, ennenkun taasen olen tällä puolen merta ja alotan kulkea halkimaisin Nurmeksen pitäjän rajoille. Niin siitä sitte alan astua pitkin rajaa Laatokan meren rannoille ja vähin Aunuksen Läänissäki käytyäni, lähteä Suomen Karjalan ja Viipurin läänin halki Helsinkiin, johon taian Lokakuun aikoina tulevana syyssä päästä. Sillä tavalla olen aikonut matkata, enkä ulommaksi yritellä, kun missä selvää suomea puhutaan.

Mutta nyt mitä en ni muista, josta tällä kerralla kirjottaisin, kuin että viimmesessä kirjotuksessasi pyysit minunki sanomaan, miltä hoti näyttäisi aviisissa Hels[ing]fors Morgonblad luettava ruotsal. kääntö Kalevalan 15:nestä runosta. Hyvinpä näyttää onnistuneen ja toivotettava asia olisi, saaha kaikki runot niin somasti käännetyksi. Muutamia erehyksiä siinä taisi olla, vaan ei monta. Niin esim. v. 19 sana *valvatti* ei ollut juuri oikein käätty, sillä se merkitsee sitä, ketä uotetaan, oikein unta saamatta eli *valvomalla* uotetaan (morsianta); v. 22 *viikon* merkitsee yhteisesti *pitempää aikaa*, uskottavasti venäläisestä sanasta *вѣкъ* suomeen tullut; v. 82 *polvemmaksi*, pitkäksi, epätietoseksi ajaksi; v. 86 *laklut*, diminut. sanasta *lakla*, sorsan, sotkan eli allinsukuinen vesilintu; v. 228 *Karsina uunipuolus* pirtistä ja myös kellarihuone pirtin lattian alla, johon ovi muurin vierestä käypi. Viimmeisen arkin lähetetyistä ouvommista sanoista, panen tätä kirjotusta seuraavaksi. Stud. Cajanilta, joka tähän asti tämän sykysyn on minua Venäjän

puolella matkatessani seurannut ja hartaasti kysellyt kaikkia outoja sanoja, taiat tulevana vuonna Hels[ingi]ssä soaha joitakuita selvityksiä Kalevalassa ja hyvinpä minultaki, jos Kuolaan taikka Vienaan kirjotat. Mehiläisestä kirjotin jo viimmen, jotta sihen toivoisin Sinulta jotai apua. Ennen lähtööäni Kajaanista laitin sihen kirjotusta hyväsesti noin puoleksi vuoeksi ja Kuolasta taian soaha jotai lisäksi lähettää, vaan en tahtoisi'kan sillä aikoani kovin viivytellä. Voi hyvin. — Veljellinen ystäväsi

Elias Lönnrot.

4.

Luutnantti Örnhjelmille.

(Konsepti.)

Uhut, 24 p:nä marraskuuta 1836.

Nyt olen tullut lähemmä 10 peninkulman päähän Suomen rajalta ja aion huomenna matkustaa edelleen. Sitä ennen tahdon ylioppilas Cajanin mukana, joka huomenna alkaa paluumatkansa Kajaaniin, lähettää terveisiä Sinulle ja vaimollesi, koska en kuitenkaan pitkään aikaan toiste voine sitä tehdä. Miten on nykyä Kajaanin yhteiskunnallisten olojen laita? Melkoisesti huolissani läksin sieltä kuultuani, että tuo jo muutenkin pieni seuraelämäpiiri oli välien rikkoutumisesta hajaantunut. — Suokoon Jumala kuitenkin meille kaikille edelleen terveyttä. Hyvin köyhää maa kuuluu olevan täältä pohjoiseen; en kuitenkaan luule nälkään kuolevani, sillä aina toisen pitää voida elää siinä, missä toisenkin. — Eräällä tehtävällä minun täytyy vaivata Sinua; pyydän nimittäin Sinua ostamaan kopallisen hyviä heiniä ja säilyttämään ne Kajaanin talvimarkkinoihin sekä silloin antamaan ne *Enonsuusta* kotoisin olevalle venäläiselle talonpojalle *Dmitreille.* Minä ynnä Cajan näet asuimme hänen talossaan viikon päivät, eikä hän ottanut siitä maksua, vaan teki sen sopimuksen, että talvimarkkinoilla saisi pienehkön kopan *hyviä heiniä.* Neuvoin häntä menemään sinun luoksesi, minkä vuoksi minun nyt, suorittaakseni tä-

män kunniavelan, täytyy vaivata Sinua. Voudilta saat siihen rahoja. Ellei heiniä missään olisi saatavissa, niin pyydä sitten, että Polvilasta annetaan. Jää hyvästi.

5.

Kruununvouti Wichmannille.

(Konsepti.)

Uhut, 25 p:nä marraskuuta 1836.

Viimeisenä hetkenä, ennenkuin täältä lähden pohjoisemmille seuduille, on hauskaa lähettää Sinulle ja vaimollesi tervehdys. En voine pitkään aikaan vastedes sitä tehdä, ellen joulukuun lopulla käy pistäymässä Kuusamon markkinoilla. Mutta se matka riippuu silloisesta olopaikastani; voin näet silloin jo olla kauempana rajalta. Nyt olen ruvennut keräämään suomalaisia satuja ja olen jo pannut paperille niitä $^1/_4$ sadan verran. Luultavasti niiden luku kasvaa moneksi sadaksi, ennenkuin taas olen Kajaanissa. Olen näet aikonut vaelluksillani käydä, paitsi täällä asuvien suomalaisten luona, myös ennen paluutani Suomen-Karjalassa ja Viipurin läänissä. Silloin luulen voivani kestitä lapsiasi saduilla vaikka monta päivää perätysten. Voi hyvin.

6.

Postinhoitaja Gosmanille.

(Konsepti.)

Uhut, 25 p:nä marraskuuta 1836.

Koska olen varma siitä, että Sinä taloudellisten ja muiden tarpeiden esiintyessä olet vanhemmilleni avullinen, olen sen asian suhteen vähemmin levoton kuin lähtiessäni Kajaanista. Muistuta heitä, että talvimarkkinoilla ostavat pellavia ja hamppuja, ettei niistä vuoden kuluessa tule puutetta, sekä ruokatavaroita, lihaa ja

muuta sellaista. Voudilla kaiketi silloin on niin paljo rahoja, että hän voi antaa, mitä tarvitaan. — Matkani on tähän asti ollut koko hauska; millainen se tämän jälkeen on oleva, sitä en niin tarkoin tiedä. Lähdettyäni Kajaanista, tulin ensin Säraisniemelle, missä viivyin pari kolme päivää, kuljin sitten salomaiden kautta Puolangalle, viivyin siellä pappilassa pari päivää, tulin sitten Hyrynsalmelle ja asustin rovastin luona kolme päivää; sieltä Kiannalle lokakuun alussa. Saman kuun 8:ntena päivänä tulivat Akseli ja vasta 16:ntenä [1] p:nä matkustin pois sieltä, ensin vesitse viisi peninkulmaa Venäjän rajalle. 20:ntena päivänä lienee kuljettu rajan yli, ja siitäperin olen oleskellut näissä kylissä tehden keräyksiä. Olen kyllä viihtynyt tähän asti, mutta en rohkene toivoa, että minulla vastedes olisi yhtä hauskaa, kun jään vallan yksikseni, sillä Cajan, joka tähän asti on ollut matkakumppanini, eroaa nyt minusta ja lähtee paluumatkalle teidän luoksenne; minun taas täytyy lähteä kauemmaksi vaan. Toiste enemmän. Voi siihen saakka hyvästi.

7.

Tuomari Flanderille.

(Konsepti.)

Uhut, 25 p:nä marraskuuta 1836.

Näillä riveillä saan ensi kerran tervehtää Sinua ja muita „Nygårdilaisia“ [2]; vasta en voine sitä tehdä ennenkuin Kuolasta helmikuussa. Kelirikko on tähän asti minua viivytellyt, niin etten ole päässyt etemmäksi kuin noin 10 peninkulmaa rajalta, mutta tänään aion lähteä liikkeelle viivyttyäni kolme viikkoa tässä kylässä. Ylioppilas Cajanin kanssa olen asunut vallan oivallisessa kamarissa eli kornitsassa, joksi sitä täällä sanotaan, ja olen joka päivä laulattanut sekä tyttöjä, akkoja että miehiä ja poikia tai antanut heidän kertoa satuja, niin että kyllä on ollut täysi työ, ja

[1] Yläpuolelle kirjoitettu: 17.

[2] „Nygård“ oli tuomari F:n koti Paltamossa.

ettei ikäväkään ole vaivannut. Täältä nyt vaellan pohjoisemmille seuduille, tulen muun muassa pian käymään Skiitan nunnaluostarissa, joka täältä on vajaan 10 peninkulman päässä. — Voi hyvin.

8.

Lääketiet. kand. Ingmanille.

(Konsepti, suomeksi.)

Uhutkylästä 25 Marrask. 1836.

Vasta nyt jälle lähetän kirjan *Pieniä runoja Gottlundilta*, jonka kamaristasi jo kesällä 1834 omin lupineni otin. Senlaisesta lainasta jo vaan pitäisi paremmin ja mahtavammin kiittää, kun osaankana. Pian 2 kuukautta olen nyt ollut Venäjän puolella, vaan edl.[1] Paitsi runoja, virsiä (itkuvirsiä), lauluja, hoiunnoita, sanalaskuja ja arvuutuksia olen myös ruvennut keräämään suomalaisia tarinoita eli saarnoja, jolla nimellä niitä myös täällä mainitaan. 25 on jo sana sanalta kirjassa, ja näyttää niitä saavan, jos kuinka paljo. Jos jolloin jouat, niin kirjota jotakuta Mehiläiseen ja laita Kirjapränttääjä Barckille Ouluun. Voi hyvin.

9.

Tohtori Rabbelle.

(Konsepti.)

Uhut, 25 p:nä marraskuuta 1836.

Nyt olen jo kolmatta kuukautta ollut poissa Kajaanista ja olen siis alkanut saada koko joukon keräelmiä. Tähän asti minulla on ollut ylioppilas Cajan seurana, mutta tänään minun täy-

[1] Tässä kuten seuraavissakin kirjoituksissa *edl.* (= edelleen) merkitsee: *j. n. e.*

tyy erota hänestä, kun hän lähtee paluumatkalle, ja minun täytyy matkustaa etemmäksi, nyt kun Herra viimeinkin on tehnyt kelin hyväksi; tähän asti se näet on ollut huononpuoleinen. Kuolasta kaiketi saan uudestaan tervehtää sinua ja kertoa, miltä pohjantähti näyttää, kun tulee lähemmäksi sen alle. Voi siihen asti hyvin.

10.

Yliopp. Cajanille.

(Konsepti, suomeksi.)

Pistojärvi, 27 Marrask. 1836.

Et voi arvata'kan, kuinka Uhtuesta lähettyäni oli ikävä, sitä ei voi sanalla sanoa, eikä virsissä veteä, niin oli mieleni apia. Olen usein ennenki ollut Venäjän puolellaki, vaan niin ikävää minulla ei vielä ole konsa ollut. Usein tulivat vedet silmääni ja tulevatpa vieläki. Voi kun mielelläni kääntyisin kotia, jos en pelkäisi häpiätä, ei täyttää, mitä olen toivotellut ja empä taitais niin siitäkän huolia, jos ei toisella puolella tievustelemuksen haluki vetäisi minua ulommaksi. Ainaki pitää niillä seuvuilla kerta käyä, puuttuu mi puuttuu runoja ja lauluja. Tässä kylässä, jossa nyt olen, ei ni ole mitä kirjottamista, ei runoa, laulua eikä tarinata, jotta sanoa saamatta huomenna taasen lähen.

11.

[Päiväkirjasta; alk. suomeksi.]

Makarista, 29 Marraskuuta 1836.

Perjantaina 25 Marraskuuta läksin Uhtuesta Ohtakylään. Matka luetaan olevan 45 virstaa kylätöntä taivalta. Keli ei ollut kiitettävä, jos ei varsin kehnokana. Muutamassa paikassa uppo hevonen rinnuksista saati suohon, jotta oli kylläi vaikia jälle ylös

päästä. Samaan paikkaan sano kyytimies hevosia toisinaan jääneenki. Ei muuallakan kantaneet suot varsin hyvästi. Ilman kulettiin vaihetellen soita, lampia ja kankaita, jota laatua ovat kaikkiki maat näillä pohjasilla seuduilla. 20 virstaa kylästä tultuamme oli sauna, johon eräs mies Uhtuesta oli asettaunut lähellisessä lammissa kalastamaan. Siinä istui hän meidän tullessa valkian ohessa poikansa kera. Oli myös vähä ennen meitä tullut Koljolan kylästä eräs ukko akkane ja tyttärenensä. Hänellä oli mieli lähteä parempoa elopaikkoa etsimään Venäjän maalla, lähteä *pääelolle*, kuin hän sano, taikka kerjäämään eli kysymään, sillä kerjäämistä täällä sanotaan *kysymiseksi*. Sitä varten oli hän varustaunut hevosella, padalla, kuppiloilla *(staltsoilla)* ja pussiloilla (värtsilöillä). Tässä oli tämä kulkeva perekunta kalastajalta saanut kaloja keitokseksi, isoja, lähes puolentoista korttelin pituisia, valkosia muiehia (muikkuja), joita vaan hyvistä lampiloista saahaan ja jotka kuulu vasta jään alla kutevan. Niistä keitti akka rokkoa ja jäi vielä meistäki keittämään, sillä kyyttimieheni vet ei syöttänytkän kauan hevostansa. Ukko sanottiin Koljolan kylän parahaksi laulajaksi, vaan tässä ei nyt käyttänyt häneltä lauluja kirjottaa, sillä jos polvet pöytänä maassa savun seassa vähin olisinki kirjotellut, niin ukko ei niin heti myöstynytkän laulamaan, eikä sanonut oikein laulumahtiinsa pääsevän, ennenkun saisi ryypin eli kaksi suuhunsa. Sanottiin häntä myös koko paikkakunnan parahimmaksi tietäjäksi ja kertopa itseki, jotta häntä usein oli etähellä'ki kuletettu ihmisiä pahoista päästämään. Kerran oli Petrosavotskassa herra mielirikkouksiin tullut ja sinne'ki oli häntä käyty. „No voitko päästä hänen jälle mielihinsä?“ kysäsin minä. „Mintäpä tuonne ilman olisin lähtenytkän“, vastasi ukko. Niin tarkat toki ei kaikki tohtorit ole. Vielä kysyin ukolta, paljonko hänellä siitä päästöstä maksettiin. Hän sano itsensä ei konsa suuren palkoillansa olleen, vaan vähempään tyytyneen. Niin sillonki oli hänelle tunkemalla tungettu tukku valkosia pumakoita (25 ruplan setelilöitä) käteen, vaan hän ei ollut ottanut, kun yhen sinikön (5 ruplan) ja mitä vähä ruokavärkkiä keralla. Ukko ei ollut kun jos korttelin päällä kahen kyynärän, jonkatähen hän kyllä nuorempana mahtoki, kuten sanottiin, rattaan tavalla maassa pyöriä ja ilmassa oravan tavalla

puusta puuhun lentää. Sekä Ohdassa, Pistojärvessä, Suvannolla ovat miehet myös lyhyitä, tuskin puolen kolmatta kyynärää, jotta kyllä luulenki heiän Lappalaisista alkunsa saaneen. En tieä, miten lienevät näistä seuvuin pohjaseen päin. *Ohassa* nukuin yötä ja läksin siitä toissa pänä (26) *Pistojärveen* 15 virstan päässä. Siinä vietin sen päivän ja seuraavanki, joka oli sunnuntai. Isäntä arveli minun kyllä hyvästi vielä maanantainaki *Suvantoon* kerkiävän, koska sillon hänellä itsellä sinne oli hevosen kera lähteminen. Niin jäinki ja kyselin laulajoita, joita ei kuitenkan ollut tässä kylässä, eikä muutakan kirjalle pantavata. Maanantai aamuna lähti hän Kierettiin elon noudantaan ja otti minun Suvannolle saati rekehensä. Minä siitä en luullut hänen hoti kysyvän, jos 5 riunaa palkkaa korkeinta, kuitenki kysy hän perille päästyä kokonaista ruplaa. Vähä ouostuen sanon: „eikö tuo vet kaheksalla riunalla vättäisi [? välttäisi] maksetuksi“ ja sihempä jäiki. Suvannolta tänäpänä oli kaha'päinki mieleni, taikka Kuusamon kirkolle taikka Pyhään saareen. Ikävöitsinpä taas hoti vähäksi ajaksi Suomen puolelle päästä, vaan toisin puolin katsoin sopivaksi, sitä ennen käyä Tuoppajärven kylissä kuulustelemassa ja keralla pyhäin miesten ja naisten asuntoa silmäämässä. Sillä matkalla ei toki menne'kän jos korkeimmaksi 3 viikkoa ja niin toivottavasti pääsen joulua Kuusamossa pitämään. Niin läksin iltapuolella Suvannolta ja tulin 6 virstaa tänne *Makariin* eli Multimakariin, jolla nimellä tätä paikkaa myös kuuluu mainittavan. Kaikki ylen köyhiä. (Talossa, jossa kirjottelen, akka Skiitasta. Mies poissa; akka vasta pääsi tähkiä olesta veitsellä leikkaamasta, josta rokkaa keitettiin. Lapsista vielä toinen oli sairas — — —.) Tässä kylässä ei nouse, kun kaikkinansa 3 savua, niistäki yhen talon asukas mennä kesänä Kuusamosta Suomen puolelta tullut. Siinä kävin vastikänä ja oliki ilahuttava nähä siinä meiän tapaan elettävän, vaikka oliki siinä eräs rosvonnäkönen venäläinen yötymässä, jolta hyvä, jos huomena pääsen rauhassa kulkemaan. Talossa, jossa nyt kirjottelen muun väen nukkuessa, vasta kerrottiin, hänellä parahillaanki rosvottu takki päällä olevan. Häneltä kuitenki vaihoin itselleni hyvän puukon, josta annoin kaksi kouraa tupakkaa. Isännältä kuulin seuraavan hirviän tapauksen, joka Kuusamolla hänen nuorra

ollessa oli sattunut. Oli renki talossa 10-kunta vuotta palvellut ja antanut palkkansa olla isännällä ottamatta. Niin isäntä hänen kera kerran lähti oravametsälle ja saunassa metsässä ollen rengin nukkuneena löi pyssyn krassin korvasta puhki. Jätti kuitenki rengin vähin elämään, vaan leikkasi kielen poikki ja tunki ison tupakkatukun suuhun, jotta ei saisi ni mitä ilmotetuksi. Lähti siitä kotiinsa ja sano rengin korvansa kannon oksaan puhki langenneen. Väki siitä tuli katsomaan, renki veettiin ahkiossa kotiin yhä hengissä. Niin isäntä siellä rupesi arkkua laatimaan ja muien ei nähessä luultavasti pani hänen elävänä arkkuun. Lääkärin katselossa vasta nähtiin, miten miehen kera oli menetetty ja isäntä lyötiin rautohin. Jonkun ajan linnassa oltuaan ja keräjissä käytettyään tuomittiin häntä iän päiväksi Viaporiin vietäväksi. Vietäissä teeksentelihen sairaaksi, monena päivänä ei ni syönyt mitä, vaan yhä valitteli jo kohta kuolevansa. Kulettaja ei ni varannut hänen semmoisen karkaavan, heittihen huolettomammaksi ja anto hänelle tilan pakoon päästä. Hään ni siitä tekeyty kuohariksi, eleli sillä viralla jonkun ajan maakunnassa ja kotia viimmen tultuansa piilehteli kellarissa pirtin alla. Sieltä häntä haettiin, ei saatu, vaan poikia sakotettiin, kumpastaki 8:lla tuhannella. Hään itse sitte eli Venäjän puolella ja kuoli viimmen punatautiin matkalla, kun oli lähtenyt Venäjän puolelta kotonansa käpäsemään. Siitä häntä metsään hauattiin.

Vaikiampata yötä en ni konsa muista viettäneeni, kun mennehen yön tätä 30:ttä vastaan Makarissa. Pirtti jossa ensin kirjottelin oli vilu, ettei arveltavasti ollut nukkumaan rupiamistana. Sentä ni menin toisen taloon Suomen eläkkään luoksi, jossa tiesin vähä lämpimämmän olevan. Siellä kyllä sain pienen taljan allani, vaan peitettä ei ni mitä. Omalla haljakallani koin peitellämätse, vaan ei tahtonut riittää. Vähä siinä kyllä nukuttiin koko pitkässä yössä. Ja kaiken yön puhu tuuli kovasti ikkunoihin paahtamalla. Ei millä ole nämät Venäjän pirtit meiän pirttilöihin verrattavat. Esinnä on heissä paljo ikkunoita ja likellä toinen toistaan, ettei tuulen liikkumatonta paikkaa lahitsoilla. Myös on lattia korkialla maasta ja siitä käy yhtäläiseen tuulen henki.

12.

[Päiväkirjasta; alk. suomeksi.]

Vaarakylässä 2 Joulukuuta 1836.

Makarista hiihin esinnä 5 virstaa *Tuhkalaan* ja siitä samana päivänä 3 v. *Iljalaan*, johon yövyin. Iljalasta Suureenjärveen tie esinnä 3 v. Akkalaan, siitä 20 Käpäliin, siitä 15 Suureenjärveen. Niin tavallinen tie. Kuultuani suoraa syänmaan halki ei olevan, kun 30 virstaa, päätin hiihtaa, vaikkei ollutkan jälkeä ennistä. Oppaaksi lähti eräs mies kylästä ruplan palkalla, jota en kieltänytkän, koska hän kuitenki viipyi lähes 2 päivää matkalla, yhen mennessä, palatessa toisen. Sainpa jo kylliksiki mitä toivoin jalotella sillä taipalella. Umpi pian koko taipalen ja vielä päälliseksi jäätäjä keli. Vaan kuitenki päästiin illaksi kylään, jossa ottima majan Tuhkaispapin Homan talossa.

Näillä seuvuin minun tieostani ollaan kolmea vieroa[1], jotka ei kenkän sovi yksistä astioista syömään. Oikia *papinviero*, jota myös *mieroksi* sanotaan ja sen tunnustajia *mierolaisiksi*, on ylen pieni ja yhtäläiseen vähenemässä. Sitä vaston levenee *Tuhkasen viero*, minkä voipi. Tämän jälkimmäisen pappi ja levittäjä kuuluu asuvan *Karkalahen* kylässä Kieretin ja Kemin välillä meren rannalla. Vaan kuin onki ylen suuri hänen lääninsä, niin onki pitänyt hänen asetella eri pappia, jotka pienemmissä lääneissään käyvät lapsia kastamassa, ventsäämässä[2], kuolleita hautaamassa ja muissa toimituksissa. Itse kuuluu hän noin kerran vuoessa ympäri suuren lääninsä kulkevan ja toimittelevan, mitä sattuu. Niin häntä, kuin hänen asetettuja aluspappia pitää kylien (Tuhkalaisten) kyyittää ja ruokkia kulkunsa ajan. En varmon tieä liekkö heillä muuta palkkaa, kun mitä kuki ehostaan antaa; eipä taia olla, koska siitä ei ni mitä ole virketty. Paljopa tulisiki maakunnalle rasitusta, jos heillä vielä maksaa pitäisi, sillä oikioille laillisille papeille pitää kaikista papillisista toimituksista, joita nämät eri-

[1] = uskoa.

[2] = vihkimässä.

vierolaiset tarvitsevat omilta papeiltaan, maksaa, minkä hän määrää, vaikk'ei hän ni mitä tee muuta, kun salassa pitää asian. Useinki olen Tuhkalaisilta kysynyt, missä heiän uskonsa mierolaisista erotaksen, vaan siitä en ni vielä ole mitä selvitystä saanut, eivätkä näytä itsekän tietävän. Sitä vaan sanovat, että papinviero molii toisilla sormilla, kun J[uma]la on käskenyt ja vieläpä mainivat muutamat kirotun (proklat) olevan, joka molii papin tavalla.

13.

[Päiväkirjasta; alk. suomeksi.]

Tuoppajärven Saaressa 5 Jouluk. 1836.

Eilen hiihin Vaarakylästä esinnä 12 v. Skiittaan, siitä 8 v. Pyhään saareen(!). Edellinen taival metsänen, soinen, 4 lampia tahi järviä taipaleella: Vaarajärvi, Haapajärvi, Neitijärvi ja Pamojärvi. Skiitta on kun muinenki Hämeen kylä, ei juuri nurkka nurkassa, ei paljo väliä, huonukset tahi talot ilman järjestyksettä, lahta pitkin Tuoppajärven rannalla. Jumalan palveloa pietään joka päivä kylässä olevassa kirikossa, vaan ei miehiltä, yksin naisväeltä, jotapa vaan Skiitassa asukseleeki, vähin miehiä. Mitä näillä naisilla lie muutai työtä, kun kirikössä käyä, en ni voi sanoa; täitaa hoti olla ommelluksia ja muita senlaisia. On myös kylistä ympärillä tuotu tänne tyttölapsia opastettaa kirjalukuun, lauluun ja kirjotukseen. Nuoremmat naisista asuvat lukon varassa, eivätkä laske heti luoksensa tuntematonta, niin erähät vanhemmatki. Matka Skiitasta Saareen on järveä ja tullah muutaman pienemmän saarenki poikki kulkemaan, ennen isoon saareen tultua. Tämä iso saari kuuluu olevan noin 10 virstaa pitkä, usiammalta pienemmältä piiritetty. En tieä mikä minussa mieli, niin muinen Valamon monasterissa käyessäni, niin nykyäni tässäki. Tuskin olin tullut huonusten ta kirikön näkyville, ni jo taasen teki mieleni kääntyä jälelle. En ni kuitenkan kääntynyt, vaan menin kylään. Pimiä oli minun jo jäällä hiihtaissani yllättänyt, jonka tähen

kyllä katselinki, mihin tässä kylässä mennä. Eräältä mieheltä kysäsin, kussa bolsij Starets (Polsakka Startsa) asui ja häneltä juohatettima päällysmiehen luoksi. Tämä ei kovin vanha, yksisilmä ukko asu kahessa pienessä huoneessa, kumpasetki noin 4 tahi $4^1/_2$ kyynär. suuruiset ja eipä vielä niitänä yksin viljellen, vaan toisen toveritsan kera, joka pöyän äärellä istu sisämmäisessä ja näytti kirjaa lukevan. Sisään tulleelta tuli Pols. St. kysymään minulta, mitä lie kysynyt Ven. kielellä. Kun sitä en malttanutkan niin vastasin: Ja nie govoriu po ruski a po niemetski, svetski, latinski, korelski[1]. Sai hän siitä sitte erään talonpojan tulkiksi, jonka kautta selvitti minulle, että hänen piti mennä kirikköön, vaan miehen käski hän juohattaa minua matkamiesten majaan, jossa yön lepäsin, häntä enää näkemättä, vaikka kiriköstä —

14.

Yliopp. Cajanille.

(Alk. suomeksi.)

Kuusamosta, 1 Tammikuuta 1837.

Rakas Veljeni!

Tuskin uskotkaan, kuinka Uhtuvasta lähettyäni maailma minusta näytti kamalalta. Sitä ikävätäni en voi „sanoilla sanoa, enkä virsissä veteä“. Olen usein ennenki Venäjän puolella ollut, vaan niin apialla mielellä en konsa vielä. Usein tulivat vielä toisella ja kolmannellaki päivällä veet silmihini. Voi kuinka mielelläni olisin jälkeesi kotiin kääntynyt, jos olisin kehannut ja jos toisella puolella ei himoni olisi vetänyt minua ulommaksi tievustelemaan, mitä voisi löytyä. Ainaki pitää niillä seuvuin kerta käyä, saa min saapi, ajattelin ma, ja ehkä toisten en enää pääsisikän. — Niin läksin ja olen sitte Sinusta erottuani osittain jalan, osittain hiihtamalla, osittain hevosella matkannut päälle 300 virstan, Tuoppajärven kylissä enimmiten, jotka kuitenki olivat hyvin köyhiä, niin ruualta,

[1] = En puhu venättä, vaan saksaa, ruotsia, latinaa, karjalata.

kuin runoilta. Muutamassa Makari nimellisessä kylässä ostin kaksi hyvää asetta, suuren Venäjän puukon ja sukset. Vaan kumpastaan ei ole minulla enää koska Pyhässä Saaressa vaihon puukkoni vielä suurempaan ja mielestäni parempaan, sukset taasen unohtuvat jälkeeni. Sitä ennen niillä kuitenki hiihin ylehensä 60 virstaa, jotta jousivatpa unohtuaki. Katoslammin kylästä Suureen järveen hiihtaessani oli 30 virstaa aivan umpea ja vähällä olin sillä taipaleella uupua. Ilman oppaatta en kyllä lähtenytkän, vaan hänki, eräs karkulainen, täällä piilossa elävä mies, ei ollut suuresti itseäni parempi. Illaksi toki pääsimä kylään ja majautuma Tuhkaispapin Homan taloon. Jos muistat Jaakkosen Jyvälahessa, niin jopa kyllä helposti arvaat, mimmoinen mies tämä Homa oli. Esiksi ni hän ei suannut minua itsensä ja muien kera kylyyn, vaikka oppaani, pahapäivänen karkuri kyllä pääsi, sitte kumartaa ilvehteli hän puolen iltaa ja viimmeksi väitti vanhat homeiset, savustuneet Slavonskankieliset kirjansa olevan *Gretjseskan* kieltä. Skiitassa tapasin äskenmainitun Jaakkosenki veljentyttäret, jotka vaativat minun sekä Venäjän kirjoja lukemaan, että laulamaan Karjalan lauluja ja valminaa soittamaan. Heiän opettajansa eli hoitajansa oli aivan ummikko Venäläisakka riepu, jos lieneeki alkuansa jotai herrasrotua ollut. Koko naispyhitys Skiitta näköänsä ei ole parempi, kun muinenkan Venäjänpuolinen kylä, jotta pettymään kyllä tulinki, kun luulin siinä tavallisen naisten monasterin löytäväni. Pyhä saari, jossa miehet Jumalaa palvelevat, taikka ovat palvelevanansa, on Skiitasta 8 virstaa pohjaseen päin. Ei äyriä parempi kun Skiitta ollut se minusta. Kirkossa kyllä kävin jo kaksiki kertaa ja kyllä näin, että siellä oli muutamia tomuttuneita kuvia, vaan en ni, mitä niien olisi pitänyt kuvailla. Päällysmiehen, jonka nimi oli Ilja, sanottiin koko maailman kielet osaavan, vaan nähtävästi Karjala, Ruotsi, Saksa ja Latina näihin koko maailman kieliin ei kuulunut, sillä niitä myöten en saanut sanaakan häneltä. Yhen yön ainoasti viivyin tässä, enemmin rosvopesältä, kun monasterilta näyttävässä rakennuksessa. Siitä tulin taas Skiittaan ja vielä samana päivänä Vaarakylään, vaikka kyllä vaaittiin minua Skiittaan yöksi jäämään. Kuinka sieltä olen tänne Kuusamoon joutunut, sillä nyt en ni kirjotustani pitkittele. Täällä

olen Arvuutukset selväksi kirjottanut ja uuen laukun kaheksalla erisialla teettänyt. Nyt lähen Pääjärven kylihin ja Vienasta, jos sinne minulle kirjan laitat Helsingistä, taasen Toukokuun lopulla kirjotan enemmin. Unohtu minulta Vaseniukselle viimmen kirjottaa käännöstyöstä. Tässä nyt on kirja hänelle siitä asiasta, jos luulet tarvitsevasi, niin vie käteen. Leikkaa myös erille seuraava tietoanto Mehiläisestä ja pyyä Kamreeri Rabben toimittamaan se Suomen Yht. aviisiin, taikka paneta itse, muistamalla minun puolestani, jälkimmäisessä tapauksessa, panna pränttäyskuluki. Niitä tietoja myöten, joita täältä ja matkaltani tätä ennen olen saanut, Suomen tahi Karjalan kieli loppuu heti Pääjärven pohjaspuolella ta lappi alkaa. Niin ollen kyllä tuleeki minulle tuumaamista joko Suomen tahi Venäjän puolitse ylös Kuolaan mennä. Taitaapa pitää Suomen puolelle tulla, sillä Lappalaisten kanssa minun ei ni ole mitänä tekemistä ja toimittamista. Sano terveisiä muillenki ja Keckmannille, jolle minulla ei nyt ole mitän erittäin kirjottamista, ennen kun Kuolasta tahi Kemistä, jos sieltä kirja kulkisi.

Ystäväsi

Elias Lönnrot.

Jos Waseniuksella ei olisi käännettävää antaa, niin käy Frenckellissä eli pyyä Keckmannin puolestasi käymään ja toimittamaan.

15.

[Päiväkirjasta; alk. suomeksi.]

Törmäsessä, 1 Tammikuuta 1837.

Majahuone Saaren pustiinassa (eli monasterissa) ei juuri pieni tupa, vaan läpikäytävä eräältä keittäjältä, joka sisämmäisessä huoneessa usiamman kerran päivässä keitti ruokaa ja siellä yönki makasi. Minulle levitettiin porontalja yöksi alleni lavitsalle, jossa nukuin laukkuni tyynyksi saatua. Muita majamiehiä makasi kolme eli neljä lattialla ja kuuluu pian yhtäläiseen, niin kesällä kun talvella vieraita paikalla kuleskelevan. Muutaman näiten kanssa

Kiisjoesta kotosin vaihon puukkoa, kun ei ollu'kan mitänä parempata tehtävätä. Miehet täällä, kun meidänki puolella usiammissa paikoin käyvät semminki matkoilla aina puukko vyöllä. Vaan pitävät sen oikialla puolella, ei, kun meidän miehillä on tapana, vasemella. Puukot heidän ovat suuremmat meidän laatua ja kären puolelta hamaraa vasten väärät. Terä on noin korttelin pituinen, pää neljän tuuman.

Edellä mainittu ukko Koljolasta, tavallisesti *Koljasu* nimitetty, kuuluu aikoinansa olleen viekkahimpia porovarkaita näillä rajaseuduilla. Enimmästi oli Ruotsin (Kuusamon ja Kiannon) poroja varastanut, josta häntä emme kuitenkan voi erittäin moittia, sillä Venäjän puolella ei ilmankan näillä seuduin ole poroja. Muutamanki kerran puikahti ulos metsästä, leikkasi paimenten havatsematta poron raidosta ja lähti kotiinsa kulettamaan. Vaan penkoen pian poroa kaivattavan ja jälkiä myöten hakemaan tultavan otti kengät omista jaloistaan ja puki peuran takajalat (kengitti), terät taas, kannan puolen eteenpäin sitoen. Poro takajaloillaan astuu juuri etujalan jälkeen, jonka tähen ei jää'kän näkymään kun takasten jalkain jälet. Niin laadittua talutti kauniisti poron kotiinsa sukkajalassa itse edellä astuen, löi lihoiksi ja söi suuhunsa. Poropaimenet kyllä olivat havanneet poron raidosta kaonneen, vaan eivät tienneet minne lähtiä hakemaan, kun jälkiä ei minne näkynyt menevän.

Toisen kerran juuri kotirannalle varastetun poron kera päästyä, näki poromiehiä luoksensa hiihtavan. Kun olisi lähtenyt vielä ylös rannalta poroa taluttamaan, niin toki olisivatki havanneet; sentähden keksi paremman neuon, työnsi aventoon jään alle poronsa ja lähti itse suksilla poromiehiä vastaan, kuni muinenki oikia mies. Poromiehet kysäsivät, jos ei olisi poroja missä nähnyt? — „Vastikään mentiin tuonne". — Poromiehet sinne, kunne sano menneen, hän aventoon poroansa jälle ylös saamaan ja niin kotiin lihoiksi lyömään.

Kolmannen kerran oli hevosella metsässä käynyt, poron ampunut, rekehensä köntännyt, kotihinsa lähtenyt. Eräälle lammille tultuansa näki suksimiehiä jälestä hiihtavan. „Mikäpä nyt esiksi", arveli, „ainaki nuo minun yllättävät", kun oliki hevosella vaikia

kulku, suksimiehillä kevyt. Niin kuitenki pääsi rannalle ennen suksimiehiä. Vähä pois näkyvistä tultua, otti omat suksensa reestä, löi kopsahutti ruoskalla hevosta, itse paikalle jääden. Suksimiestenki heti jälestä tultua alko surkialla äänellä voivotella, „äkisti kohtauksen tulleen (ruton ampuman), hevoselta jääneensä, ei minnekään pääsevänsä". Miesten tuli armo, ensin alkovat selässä häntä kotiin kantaa, vaan vaikiaksi tullen, laittivat hänen suksille makaamaan, niin vetivät. Koljolaan tultua, johon paikalta ei ollutkan kun eräs virsta, poroa ei ni enä ollut näkyvissä, sillä sen jo oliki akka korjannut ynnä hevosen riisunut. Suksimiehet olivat Koljasun luoksi yöksi jääneet, vasta toisella aamulla jällen lähteneet. Sen aikaa oli Koljasuki runtukalla maata jorotellen voivotellut, vaan heti suksimiesten sintsistä ulottua hypännyt lattialle sanoen: „a perkelehet jo kerta mentiin, missä poro, akka?"

Monta semmoista tarinaa kuulin Koljasun porovarkaudesta, vaan joilla en tahdo kirjotustani pitkittää, koska jo lieneeki näissä kerraksi.

16.

Yliopp. Cajanille.
(Konsepti; suomeksi.)

Törmänen, 1 Tammikuussa, 1837.

Tuskin uskotkan edl. — Siitä erottuani matkasin esinnä Ohtaan 48 virstaa — Pistojärvelle 15 — Suvannolle 20 — Makariin 6 — Tuhkalaan 6 — Katoslammille 3 — Akkalaan 3 — Suureen järveen 30 — Vaarakylään 10 — Skiittaan 12 — Pyhään saareen t. Monasteriin 8, sieltä taasen Skiittaan 8 — Vaarakylään 12 — Käpäliin 25 — Suvannolle 32 — Närhilään 10 — Multijärveen 15 Kuusamon kirkolle 40. Niin olen päälle 300 virstan (303) sitte erottuamme matkannut, osittain hevosella, osittain jalan, osittain hiihtamalla. Makarista nimittäin ostin kaksi hyvää asetta: *sukset ta puukon*, vaikkei ni kumpaa enää ole minulla. Sillä puukon vaihon Pyhässä Saaressa parempaan ja sukset unohin erähään taloon

rajan poikki Kuusamoon päästyäni. Sitä ennen niillä kuitenki hiihin ylehensä 60 virstaa, jotta joutivatpa unohtuaki. Katoslammilta Suureen järveen hiihtaessani oli 30 v. aivan umpea ja vähällä olin sillä taipaleella väsyä. Ilman oppaatta en kyllä lähtenytkän, vaan hänki, eräs sotapalvelosta karannut, täällä piilossa elelevä mies, ei ollut suuresti parempi minua. Illaksi pääsimä toki kylään ja yövyimä Tuhkaispapin Homan luoksi. Jos muistat Jaakkosen Jyvälahessa, niin jopa kyllä arvaatki helposti, mimmoinen mies tämä pappi Homa oli. Esiksi ni hän ei laskenut minua kylyyn, ennen muien kylvettyä, vaikka oppaani, pahapäivänen karkuri, kyllä pääsi toisten kera. Sitte kumarteli hän kummikseni puolen iltaa ja viimmeksi sano, että hänen vanhat savustuneet Slavonskan kieliset kirjat olivat Gretjseskan[1] kieltä. Skiitassa tapasin äskenmainitun Jaakkosenki veljentyttäret, jotka vaativat minua sekä Venäjän kirjoja lukemaan, että Karjalan lauluja laulamaan tai pilliä soittamaan. Heiän opettajansa eli hoitajansa oli aivan ummikko Venäläisakka vai liekö alkuansa ollutki jotai herrasväen laatua. Koko Skiitta näköänsä ei ole parempi kun muukan Venäjän puolinen kylä pitkin erästä Tuoppajärven lahta. Kirkko ei millän merkillinen. Pyhä saari pian samalainen. Päällysmiehen sanottiin kaiken maailman kielet osaavan, vaan Suomen, Ruotsin, Saksan ja Latinan kieli vet ei taia näihin kaiken maailman kieliin kuulua, sillä ne olivat eli ainaki näkyivät olevan hänelle tuntemattomia. Yhen yön vaan olinki koko Saaressa, joka minusta enemmin oli rosvonpesän, kun monasterin muotonen. Heti tultuani oli miehiä ympärilläni, jotka kysyivät, jos minulla ei olisi viinaa myödä, johon kuuluvat kovin ahnaita olevan. Sitte oli moniaalla, kun kuuli tohtariksi, samaa asiata kanssani toimitettava, kun Vasken kamarissa Paanajärven piissarilla. Hän vei minun kotihinsa, näytteli siellä näytettävänsä ja anto palkaksi kaksi luukkoa (sipulia). Kirkossa kävin kahestiki, vaan siitä ei ni ole mitä erinomaista sanottavaa. Pimiä esti ikoniaki[2] näkemästä, vähä niitä olisi ollutki katseltavaa. Vaarakylässä mennessäni olin kaksi päivää Joukkosen talossa. Talo oli vähä parempi ja eläjämpi muita

[1] = kreikan.

[2] = pyhäin kuvia.

taloja näillä seuduin, jonka tähden siinä taasen söin tarpeeni. Sekä ukko että akka itset elivät vielä, vaan liiatenki akka usein erikamarissa, jossa taisi aikansa molimalla[1] viettää. Minä koko kornitsassa en ni käyny. Heillä oli neljä poikaa, jokanen naisella ja naiset elossa. Kolme pojista nykyjään olivat laukkukaupalla Ruotsissa, neljäs vanhin kotona. Vasta oli talosta *Kieretissä* (elonmyönti paikassa Vienameren rannalla) käyty; kai niitä jauhoja, joita sieltä oli tuotu, myötiin yhtäläiseen toisille kylässä 3 ruplaan 6 riunaan puuta. Ukkoa piti minnäin[2] palvella kuni muinenki patriarkhaa, jalat jaksaa[3] iltasilla, aamusilla sukat, kengät ta muut vaatteet hänelle kantaa. Vähä ennen minua lähti hän uuelleen Kierettiin ja oli oikein lysti katsoa minunki, kuinka häntä matkalle varustettiin, rekeen katettiin edl., josta kaikesta minnöillä oli paljonki työtä. Nuorimmalla pojalla oli esinnä ollut Hämeestä tuuma naia, vaan kuinka sitte lie asia kääntynyt, kuitenki kotimaastaan nainut. Kumma asia että tytöt Suomesta lähtisivät tänne ouoille maille, eikö heiän ainaki hoti olisi parempi kotimaalla. *Ei Turkuun mene, joka kotona naiaan* taikka: *laiska lappihin menevi, veltto vettä soutamahan.*

Vaarakylästä otin hevosen Käpäliin, huononen kylä, noin kymmen talonen. Siinä talossa, jota parahimmaksi kehuttiin, en tahtonut saaha ni mitä ruokaa. Kalarokkaa kyllä keitettiin kyytimiehelleni, vaan kun pyysin minäi siitä maksoa vastaan vähä kuppihini saaha, vastasi emäntä: „anna vieras esinnä syö, jos mitä jää". Sitte syötyämme meni kyytimieheni kylään ja akka, joka yksin oli koissa, toimitteli ilta askareitaan. Niin yksin pirtissä oleva pistin tupakkaa piippuun ja alon huvikseni vetää muutamia savuja. Mutta siitäpä olin koko yömajani menettää. Emäntä sisääntultua, vaikka kyllä ennätinki piipun suustani saaha, tunsi savun ja sano: „ettekö ole tupakkaa juoneet? jos vaan tupakkaa juotta, niin kyllä sitte emme kauan sovi yhessä pirtissä olemaan". Olisinki mennyt toiseen taloon, vaan ne eivät olleet sitä paremmat. Muutamassa jo kävinki katsomassa, vaan siinä oli surkia

[1] = rukouksissa.

[2] = miññain, s. o. miniäin.

[3] = riisua.

elämä; ei ni mitä syöä paitsi tähkiä ja kalalientä. Akka siitä lupasiki lähtiä Skiittaan sanoen: „eikö hoti saaren vieroon minua otettaisi!“ Skiitassa nimittäin saavat naiset Saaresta miilostia (elatusta) 25 ruplaa vuoessa, jota kuitenki moittivat vähäksi, eikä riittäväksi. Oli sinne muuan akka Suomestaki tullut ja Saaren vieroon ruvennut. Hänellä oli poika Saaressa raatajamiehenä. — Koko Käpälin kylä ilman kuuluu poronvarkaita täynnä olevan. Toinen toisensa porot ovat jo niin tuiki syöneet, ettei kuulu enää ni mitä syötävätä niistä olevan. Ei sanottu päälle kahen talon koko kylässä olevan, joissa matkamieskän saisi omansa liikuttamatta pitää. Ei paljoa paremmaksi sanottu Tuhkalankan kylää, johon sitte tulin. Erähällä talonpojalla, *Kuisma* nimeltään, oli siinä kasakkapaimen kesän yli ollut. Syksyllä oli tämä kerran vähä sairaaksi tullut. Kuisma rupesi tohtariksi, anto keittää vettä ja valo kiehuvata vettä ratin läpi kurkkuun. Siitä mies paikalla kuoli arvattavasti ja sitäpä Kuisma toivoki, koska sillä tavalla pääsi hänelle kesän palkkaa maksamasta. Saman *Kuisman* satun minäi näkemään, sulokielinen, liukas mies eli ukko. — Makarissa eli eräs Kuusamonki mies akkanensa ja kolmine lapsinensa. Hän oli tänne muuttaunut täällä paremmin rauhassa saaha poroja varastella ja syöä. — Suvannolla on Roton talo rikas leivältä. Kuuluu vanhoja jyviä olevan aitta täynnä liikuttamatta. Vaan niitä ei liikuta'kan, ostaa uutta Kieretistä sekä syöäkseen, että myöäkseen. Alkua näiden rikkauteen en ni ole kuullut, jos li[e]nevät kunnialisesti rikastuneet, vaan usiammista muista kuuluu toisin. Sanotaan siitä ensin elämään päässeen, että ampuvat kaksi karkulaista Venäjän maasta, joilla oli paljo rahaa ollut. Nämät olivat ensin jolle kulle vaaralle kylästä paenneet ja kun luulivatki jo kaukana kylästä itsensä olevan, tulen tehneet, siihen nukkuneet. Niin näkivät Roton 3 veljestä tulen, tulivat edl. Niin sanotaan Larin veljesten sillä tavaransa saaneen että osiksi pettivät Moskovan porvareita, joilta ottivat suuria velkoja ja heittivät maksamatta, osiksi jonkun palon aikana Vienan kaupungissa varastelivat, mitä käsiin sattu. Äsken mainitun Joukkosen myös sanotaan Suomen talonpoikia pettäneen, velkoja maksamatta heittäneen ja sillä rikastuneen. Oli niistä keräjiäki käyty, vaan Venäjän laki ei kuulu ni

mitä voivan siinä asiassa. Viimmeinen päätös Vienasta oli tullut semmoinen, että Joukkosen pitäisi maksaa viisi ruplaa vuosittain veloistaan, vaan joka ei tee täyttä kasvuakan; kuinkapa pääsumman ompi? Muien rikkauesta olen myös paljo kuullut, ei hyvää paljon, koska pettäjän tavalla aina ovat alun saaneet ja maakunnan vääryttämällä eli rasittamalla enentäneet. Suvannolta kyyitsi eräs akka minua esinnä *Närhiin* ja siitä meiän puolelle rajoa *Multijärveen*. Akan kanssa tielläni piin paljoki pakinata erinomattain vieroon koskevista, joissa hän oli hyvin typerä. Ei ni tiennyt J[uma]lan 10:stä käskystään mitä. Kun toinen elo kohtasi minua taas rajan poikki päästyäni. Olinpa kun kotona. Täällä olen nyt asunut viisi neljännystä kirkolta eräässä talossa, jonka vanha muori aikonansa on mamsellista talon emännäksi ruvennut. Voi jos niin useinki rupiaisivat! Ainaki olen havannut semmoisten taloin paremmin kun muien voivan. Ja vielä siitä lähtisi talonpoikain hyväksi aina enemmin oppia kun muulla tavalla herrasväeltä ottavat. Tämäki mainittu muori kehu heillä ei ruunulle ei muille velkaa olevan. Tässä olen nyt kolmatta viikkoa selvään kirjotellut arvuutteita ja muita kirjotuksiani. Seuraavassa kirjassa on touustettu,[1] mitä meillä oli Uhtuossa puheena. Vie se itse Vaseniukselle.

17.

Konsuli Vaseniukselle.

(Konsepti.)

Törmänen, 1 p:nä tammikuuta 1837.

Ylioppilas J. Fr. Cajan, joka juuri itse tuonee perille tämän kirjeen, pyysi että Herra Konsulille suosittaisin häntä saamaan jonkinlaista muista kielistä suomeen suoritettavaa käännöstyötä. Tämän suosituksen saatan, jos Herra Konsuli muuten suvaitsee ottaa sitä huomioon, mitä suurimmalla mielihyvällä hänelle antaa.

[1] = toteutettu?

Ollen syntynyt suomalaisella seudulla, missä kieltä puhtaasti puhutaan, hän on sitäpaitsi opiskelun kautta saavuttanut perinpohjaisen ja laajemman kielentaidon sekä harjoituksen kautta helppouden käyttää sitä kirjallisesti. Jos siis Herra Konsulin tarvitsisi jotain suomeksi käännättää, niin sellaista vallan varmasti saattaa uskoa mainitulle ylioppilas Cajanille. Niukkojen varojensa vuoksi ja voidakseen oleskella Helsingissä hän sanoo olevan pakon uhrata päivästään muutamia tunteja joko puhtaaksikirjoittamiseen tai j. n. e.

18.

[Päiväkirjasta; suomeksi.]

Törmäsestä, 2 Tammik. 1837.

Pistojärvi itse saapi vetensä Kuusamosta *Muojärvestä* pistojokea myöten, jonka rannoilla sekä Multijärvi, että Närhilä ta Suvanto ovat. Pistojärvestä taasen vesi lankiaa Kuittijärveen, esinnä 5 virstaa, niin *Lusmakoski*, siitä virstanpituinen *Lusmajärvi*, siitä 3 virstanen *Seitsenoikia*, koski, siitä $^1/_2$ v:n *Seitsenoikian lampi*, siitä kaksi *Kotakoskea*, siitä 3 virstanen *Mae'järvi*, siitä $^1/_2$ virst. *Kurkikoski* (tulenpalava), siitä *Kananen*, *Jyrkkä*, *Leviö*, *Piiksi* koskia ja 3 virstanen *Hämejärvi*, jonka pohjaspuolella *Hämeen kylä*, siitä eelle *Ruottinen*, *Jyrkkä*, *Pitkävirta*, *Väärä*, *Harjuskoski*, *Pällinkorva*, *Luvanen*, 5 virstaa suvantoa, eelle kaksi *Imisystä* (ensimmäinen tulenpalava), kaksi *Lohikoskea*, *Vaivia*, *Puolivilla*, *Hirvikoski*, 3 v. suvantoa, 5 v. *Kortejärvi*, siitä *Korpikoski*, *Tappara*, *Paala* (iso), *Simppulampi*, *Paalan lampi* 1 v., *Ristikoski*, *Toraisjärvi*, *Aparainen* (virta), *Alanen järvi* 1 v., *Pistonkoski*, *Pistonsuu* Kuittijärvessä.

Lonkanjärvestä seuraava veenkulku: *Lonkka*, *Latvajärvi*, *Pirttijärvi*, *Matojärvi*, *Kuisma*, *Niskakoski*, *Umpikoski*, *Harmasen suvanto*, *Pikkuvirta*, *Suvanto*, *Jyrkät*, *Hynkeet*, *Pajulampi* (5 v.), *Kaalakoski*, *Pikkukoski*, *Kuurnakoski*, *Tuhkakoski* (iso), *Jämsä*, *Majajoki*, *Hirvikoski*, *Kalliokoski*, *Veärä*, *Sahi*, *Vuonislahti*.

Vuonisesta *Hämeenkylään* 30 v. (Puoliöiseen), siitä *Pistojärveen* 20 (al. 30 pohjas.), siitä 15 (18) *Suvannolle* edl.

Vuonisesta *Koljoseen* 60 v. (Pluo); *Ponkkalahteen* 20 v. (Etel.); siitä *Venejärveen* 10 v., siitä *Lapukkaan* 25 v.

Suvannolta *Tuhkalaan* 12 v. (Itäpohj.).

19.

Luutnantti Örnhjelmille.

(Konsepti.)

Törmänen, 2 p:nä tammik. 1837.

Kuusamon markkinoilla kuulin Dmitrein pojalta, että hän oli tunkenut hamppunsa vai mitä tavaraa lie tunkenutkin sinun aittaasi talvimarkkinoiksi. Hän on mahdollisesti sanonut, että minä olen häntä siihen kehottanut, mutta sitä en ole tehnyt enkä ole voinut tehdä. Tosin hän viime syksynä pyysi minulta huonetta siihen tarpeeseen, ja tähän minä vastasin, että sinä olit vuokrannut kaikki huoneet, ja ettei minulla siis ollut mitään vuokrattavaa. Nyt hän kuitenkin täällä tuli kiittämään minuakin huoneesta, seikka, joka minua oikein harmitti, ikäänkuin minä olisin antanut hänelle siihen lupaa. Ota häneltä maksua tuosta epämukavuudesta sen verta kuin haluat, sillä se velikulta kyllä on varoissa, kun siällä on rahoja yli 100 tuhannen ruplan. — Y. m.

20.

Tuomari Flanderille.

(Konsepti.)

Kuusamo, 4 p:nä tammikuuta 1837.

Arvoisin Veli!

Jo Uhtuesta kirjoitin kuluneen joulukuun alussa Sinulle, mutta kirje jäi, en enää muista minkä sattuman johdosta, lähet-

tämättä. Nyt saan siis toistaa sen sisällyksen ja ensiksi toivottaa Sinulle hyvää uuden vuoden jatkoa, vuoden joka arvatenkin on viimeinen, minkä vietät naimattomana miehenä! Matkastani tahdon nyt ainoastaan lyhykäisesti kertoa, että ensin muutaman viikon ylioppilas Cajanin kanssa vaelsin muutamissa tutuissa venäläisissä kylissä ja että sen jälkeen asetuin Uhtueen, missä asuin lähes kuukauden ajan, koko ajan pannen kirjaan runoja, arvoituksia, sananlaskuja, satuja y. m., mitä kylässä kuulin. Siellä asuin hyvinkin muhkeasti erityisessä kamarissa, mutta sitten oli asunnon laita taas huonompi, ennenkuin tulin tänne Kuusamoon. Pahinta, mihin yksikään kristitty sielu voi joutua, on se, jos on pakko talvisaamuina oleskella noissa kirotuissa venäläisissä pirteissä. Ensinnäkin ne ovat pienet, noin $^1/_4$ meidän talonpoikaispirteistä, ja sitten on, paitsi kattoaukkoa, ovi selkoselällään koko pitkän aamun kello 2:sta kello 6:en, jonka ajan kuluessa leivotaan, keitetään, tehdään haudetta lehmille y. m. sellaista, niin että pirtissä sillä aikaa on kylmempi kuin pihalla. Usein ovat hampaat kovasti kalisseet suussani, mutta toivon kuitenkin, että taas kerran tulee kesä. Eräässä Tuoppajärven tienoilla olevassa nunnaluostarissa olin kolme viikkoa takaperin ja siellä minun täytyi sekä laulaa että soittaa huilua nunnille. Lisäksi minua pyydettiin jäämään yöksi, jota pyyntöä en kuitenkaan voinut noudattaa, kun näet, jos olisin antanut kyytimieheni lähteä pois, en koko seudulla olisi voinut saada hevosta. Luostari on ainoastaan noin 15 peninkulman päässä Kuusamon kirkolta, niin että kuka tahansa teistä ensi kesänä voisi käväistä siellä. Kahdeksan virstaa samasta nunnaluostarista on munkkiluostari eräässä Tuoppajärven saaressa; siinä olin myös yhden yön. —

Mitä muuta voisin kertoa matkasta, ei erityisesti ansaitse mainitsemista. Välistä minulla on ollut hauska, toiste taas, jopa useamminkin, hyvin ikävä; milloin olen nähnyt nälkää, milloin taas syönyt itseni kahta kylläisemmäksi, osan matkasta ajanut, toisen osan astunut ja välillä taas hiihtänyt, kerranki kolme peninkulmaa yhtä päätä ilman minkäänlaista vanhaa latua. Tosin minulla silloin oli opas mukanani, mutta kun illan suussa tuli „takkalakeli“, olimme molemmat vähällä väsyä. Voi nyt hyvin ja

sano terveisiä Adolphille ja äidillesi, joille molemmille täten myös saan toivottaa onnellista uutta vuotta, vaikka toivotukseni kylläki myöhään ehtinee perille.

Veljesi
Elias Lönnrot.

21.

Vanhemmille.
(Konsepti; suomeksi.)

Törmäsestä, 12 Tammik. 1837.

Tähän asti olen ollut terve ja toivon että te kanssa oletta terveenä eläneet. Mitään ei minulla nyt ole'kan erittäin kirjottamista, koska olen jo ennen kirjottanut. Jos karjanruoka ei näytä piisaavan, niin toimittakaa jo aikanansa ostetuksi, sillä keväällä on se aina tyyreempi. Parempi se myös olisi markkinan aikana rukiitakin ostaa, mitä näkee tulevaan syksyyn asti tarvitsevan. Foudilta kyllä rahaa saatta niihin ja muihin tarpeisiin. Perunan siemeniä tarvitsisi taas samalla tavalla kun mennä vuonnaki idättää 4 taikka 5 viikkoa ennen kun istutetaan. Taidan minä Kesäkuun alussa kotiaki tulla viikoksi taikka kahdeksi.

22.

Postinhoitaja Gosmanille.
(Konsepti.)

Törmänen, 12 p:nä tammikuuta 1837.

Onnellista uutta vuotta! Vaellusten y. m. jälkeen olen tullut tänne, osaksi j. n. e. ja hankkiakseni itselleni uuden laukun, sillä entinen laukkuni, jonka nyt muutamine tarpeettomine kirjoineen ja papereineen lähetän kotia, oli jo kelpaamaton. Nyt on minulla uusi, joka tosin maksoi 12 ruplaa, mutta jossa sitten onkin 8 eri osastoa kaikkia kamssujani varten. Erityistä ikävää en vielä ole

tuntenut, tai ainakin hyvin harvoin, vaikka kyllä kernaasti antaisin 15—20 ruplaa, jos edes päivänkin saisin olla siellä kotona. Tähän asti olen tullut toimeen ilman turkkeja tai kauhtanaa, ja luultavasti tulen niin toimeen koko talven, ellei se tule kovin kylmä. Mutta uusi pitkä lievetakki kaiketi minun pian on tilattava, kun näet nykyinen, johon puettuna minulla on kunnia kirjoittaa näitä rivejä, jo alkaa käydä liian kuluneeksi. Saappaita minulla jo on kolmas pari jalassani siitä kun sieltä kotoa läksin. Täältä lähden nyt Pääjärven ja Koutajärven tienoille, sieltä rajaa pitkin luultavasti Utsjoelle saakka, sieltä Kuolaan ja sitten taas alas Kemiin ja Arkangeliin. Ehkäpä kesän alusta viikoksi tai niille paikkein tulen kotia. Pyysin vanhempiani alussa ostamaan rehua, jos sitä alkaa puuttua, sekä ruista — — muistutappa sinäkin, että sen tekevät.

23.

Kruununvouti Wichmannille.

(Konsepti.)

Törmänen, 12 p:nä tammikuuta 1837.

Hyvää uuden vuoden jatkoa. Tänne Kuusamoon tulin jo ennen markkinoita ja lähden nyt taas matkaan. Maaherran sekä asessori Bergbomin tapasin täällä ennen joulua ja Maaherra pyysi, että kulkutaudin sattuessa tulisin kotia sillä ehdolla että saisin vastaavan virkalomani pidennyksen. Sen lupasin tehdä ja sanoin, että Sinä kyllä tietäisit kirjeessä kutsua minua tulemaan. Mutta ilman kulkutautiakin ja kirjallista kutsua taidan ensi kesän alussa, kun tulen kulkemaan Kuhmon rajoilla, pikimmiltään poiketa tieltä tervehtiäkseni Teitä siellä. Nyt lähden j. n. e. Hieman ikävältä tahtoo tuntua nyt taas erota tästä seudusta, missä muutaman viikon olen hyvin viihtynyt ja missä minun olisi vielä hauskempi, ellei minulla olisi ollut niin hemmetin kiire kirjoituksineni, minkä

vuoksi en ole rohjennut majoittua mihinkään pitäjän herrastaloon, vaan olen asunut talonpoikaistalossa ja sieltä joskus käynyt herroja tervehtimässä. Tervehdi kirkkoherraa ja sano — — —

24.

Tohtori Höglundille.

(Konsepti.)

Törmänen, 14 p:nä tammikuuta 1837.

Viimein, joku päivä sitten, kirjoitin Sinulle muutaman rivin ja tahdon nyt viime hetkessä jatkaa. Lähden näet nyt täältä liikkeelle kulkeakseni taas Venäjän puolelle. Ensin suuntaan kulkuni Pääjärven pohjoispäähän, missä jo lapin kielen sanotaan vallitsevan. Aikomukseni on sieltä pitäin kiertää tuon 9 tai 10 peninkulman pituisen ja melkein yhtä leveän järven ympäri käydäkseni kaikissa sen rannoilla olevissa kylissä. Näin saavun viimein taas pohjoispäähän ja tulen luultavasti 4 tai 5 viikon päästä Kuolajärven alueelle Kemijärven pitäjään; sieltä sitten aion rajaa pitkin kulkea pohjoiseen vaikkapa Utsjoelle saakka, jos vaan on mahdollista. Venäjän puolella samaa rajaa pitkin pohjoiseen kuuluu asuvan pelkkiä lappalaisia, joiden kanssa minulla ei enää ole mitään tekemistä.

Tässä lähetän Sinulle mytyn joutavia kirjoja ja papereita, joita pyydän Sinua Gosmanin kirjeen kanssa, vaikkapa ei aikaisemmin, niin ainakin Kajaanin markkinoiden aikana, lähettämään Kajaaniin. Samalla pyydän Sinua olemaan niin hyvä, että toimitat tähän liitetyn kirjeen ylioppilas Cajanille Helsinkiin. Postikulut kaiketi sitten muistan, mutta nyt olen vallan vailla pikkuseteleitä, lukuunottamatta hopeaa. — — —

25.

[Hajanaisia muistiinpanoja, y. m.; alk. suomeksi.]

Kaikki ristit: selkä *koilliseen*, rinta *keväpäivänlaskuun*, kokka toinen *suveen*, toinen *pohjaseen*.

Sepään — sevätä = halata. „Montako Jumalata?“ „Ken heille luvun anto; kun kerranki oli 7 kuormaa Moskovasta Piiterih tuotu.“

„A mitä räähkää sii Ivana uot laatinut?“ — „A kävin mie hepoon.“ Pappi siitä itkemään. „Kovinpa sivulla, henkiisä kormelitsa se hepo sääliksi kävi“[1] (sääli siitä hevosta tuli). (*hepo* = tamma; *-ponen*, comm. generis —).

Heikkilässä.

Kolmatta polvea mie hänestä olen. Hän esiisäni oli Sotkamosta ja ensimmäisiä, ku tänne talon rakenti. Kotalappi sillon vielä ympärillä eleli. — Hyö ei suvattu lantalaisia.[2] Taioillaan vastusta tehtiin. Koskentalossa (paikalla) sillon eli lappalaisia. Kerranki isoisäni oli kaskea leikannut. Oli hänellä kasakka, joka näki, mitä muut ei nähneet. Niin jäätä myöten näki paljo väkeä koskelta tulemaan. Hän siitä outti, kunne'ka olivat rannalta maalle nosta, siitä vastustamaan. Niin karkotti kaikki paniainsa päälle. Siitä koko lappalaispere kuoli — Isäntä itse heti jälkeen matkalla.

Sinkka — Kävelys — Kinttaset — Tjsesterka — Ristinen — Paikkaset — Koroli — Käsivetelys — Naittajaiset.[3]

— Mieronpirtti — Sjotjska (Staarosta) — Tuli mies, kannettiin poroja syöneen, kaksi miestä ampuneen. Siitä hänellä rangastukseksi jalkohin kumarrella.

Heikkilässä. Niin J[umal]a laati, jotta minä kuitenki isäin maalle pääsin. Olin tässä jo kasakkana Törmäisellä, vaimoni entisellä miehellä. Siitä hän kuoli, niin 4 vuotta vielä olin sitte, hän minua rupesi tahtomaan. Niin tulin. Kolme kertaa hengenvaarassa.

---

[1] Ehkä luettava: K. siulla, henki-isä, k., s. h. s. k.

[2] = suomalaisia.

[3] Kisain nimiä.

Kerran patvesta (puusta) maahan, lehmiä kävin etsimässä. Pää eellä miun. Kiviä toinen puoli, portahani toisella puolella jo ajattelin mennessäni: hyvä tulisi, kun tästä putoaisi. Siinä minkä lien maannut, jo havasin. Näin päivän nousemillansa. Mieli täyellään, vaan en voinut jäsentä liikuttaa. Koettelin enkö voisi varvastakan liikuttaa; jo vähän liikku. Siitä vasemessa jalassa, jo vasenta kättäi edl., viimmen vedimme karjatielle mahallani. Siitä pääsin kotiin. Oli pyörtyä vaimoni kun näki minun niin hankaloitsevan. Toisen kerran savea kävin tytärteni kera veneellä. Savikorvolla istuin, he ni soutivat, Ankara tuuli. Ajattelin eikö hoti kerran pohjaaki tule. Tuli viimmen. — Kolmannen kerran metsässä venelaitoja veistämässä, kirveellä jalkaani löin. Vetäysin pälveelle. Siinä yön. Aamulla tultiin hakemaan.

Venäjän Karjalassa. Starovertsat itsensä ventsäävät. Ei siinä tarvitse Tuhkais-pappiakan, eikä multaankan pannessa, jonka myös itse toimittavat. Ristimässä vaan pappi pitää olla.

Heikkilässä. Kivekkäät kun kävivät, niin kerranki olivat miehen itsiänsä soutamaan tai toiseen kylään opastamaan pakottaneet. Itse soutivat toisia veneitä. Mies opas, souti eellä, kunne'ka tulivat suuren saaren rannalle. Lähti siitä heitä eellään soutamaan ta souti saaren ympäri. Tuli iltapimiä niin kysyivät: kunne nyt meitä juohatat, jo luulis kylänki tulevan. Hään ei sanonut. Noustiin maalle. Siinä uinottiin. Hän uinuessa kaikki venehet työnti rannasta, itse jälkimmäiseen. A Laurukainen kulta, tuo vene. — Kun toisit, suolesi honkaah ripustettaisi. — Itsen ripustettiin. — Uitiin jälkeen — airoilla sormiin.

Lappalaiset vähenivät, kuolivat yleisesti kuin kulkutautiin, kun suomalaiset tulivat[1] —

— Poronlihoja myötiin 1.80 k[op]. à Puuta. Lintuja, metsikana 10—20—25 kope[e]kkaa, siika 3, 4 Rubl. Puuta. — Tuohenterva kannu 80 kop. — tali — voi 20 kp. ℔. — Pian kylmin päivä talvessa Pääjärveä matkatessani. — Hyö ollah antikristus (keisari, herrat ta papit). Vielä pahempia hyö meistä ovat kun työ Ruotsalaiset. Näet sä, teillä tuolla näpillä vannotaan, kun myö

[1] Tämä lause käsikirj:ssa ruotsiksi.

molimma, vaan hyö tuolla. Prorokoista kirjutettu, jotta tiisats sesstsott semdesät[1] Antikristus nousoo. Kai sentäh hyö sitä[2] ei lopeteta, jotta varatah maailman loppu tulevan. Ennen kun staroveroi oli maassa, ka silloh sotia ei käyty, oli rauha maassa. Kolme kertaa sai Ruotsi ampuu, sitte vasta kerta vastaan ammuttiin. Nyt kun Antikristos, itsestään toisten päällä mennään.

— *allas, altaan,* jonkun esineen alla pidettävä laatikko.

— Virkamiehet ovat: —

Rahvas on kauniimpaa kuin Suomen puolella Savossa ja Karjalassa. — Naisten hiustenpito — pääkoristus — silmän väri — vaatteet — hiusten pituus — miesten vaatteet — parta — tukka — ikä — lapsivuodevaimot — vaikeita synnytyksiä.[3]

— Karja päästetään ulos — kuljetaan ympäri viikate kädessä, myötä ja vastapäivään, lyödään. Pihlajakeppi lasketaan veräjän eteen. Tuli sytytetään puunlastuihin, jotka on otettu kolmesta kannosta, kolme kustakin, veräjälle ja tulen yli ajetaan naudat. Emäntä lukee: yksi *Tuorstikki,* toinen *Punikki,* j. n. e. Ei ni yhtänä. Juoksee sitten vielä kerran viikate kädessä ympäri ja kätkee sitten viikatteen, niin ettei siihen saa kajota. —

Turkin sulttaanin sisar lähettää kolme leiviskää nauriinsiemeniä Venäjän keisarille. Niin paljo väkeä pitää kuolla. Hän on erään linnoituksen komentaja. Kenraali lahjotaan. 3 ankkuria kultaa. Sarkaa pannaan sillaksi joen poikki. 20 miestä tarvittiin tuota naista vangitsemaan. Rinta painoi 3 puutaa. Nosti 7 miestä ja nousi itse pystyyn. Tämä nainen kertoo että 2000 miestä lähetettiin — — —[5] Keisari päästi hänet vapaaksi, pidettyään häntä kiinni 14 päivää ja annettuaan kaikkien kenraaliensa häntä katsella. Yhden ainoan hän vaan oli antanut maata vieressään. — Arkangelissa löydettiin yksi heistä ja upotettiin jokeen, jonka jälkeen koko kolera äkkiä lakkasi. Se oli houkutellut pieniä poikia kylvämään myrkkyainetta ja antanut heille 50 ruplaa. Pietarissa

---

[1] = v. 1670.

[2] Sotaa?

[3] Tämä ja kaksi seur. kappaletta ruotsiksi käsikirj:ssa.

[4] „— — skickades att muuran kera [? kira]."

näitä löydettiin koko seura. Ilmiantaja meni keisarin luo, lyötiin viidellä rautaisella puolirenkaalla, joista yksi kaulaan j. n. e. seinään kiinni, kunnes tarkastus oli tapahtunut. Tähän valittiin 3 kenraalia, 3 arhhiereita ja 3 kuptsaa. Kenraalit tutkivat, avasivat kassan, siinä oli kultaa, mutta he eivät ilmaisseet, luulivat saavansa sen, vasta kuptsa sen ilmaisi. Kenraalit ja arhhiereit Siperiaan, kuptsa ylennettiin kenraaliksi.

Puhemiehet ilman sulhasetta 2 kertaa käyään. Siitä 3:s kerta sulhasen keralla. Kun mieltyy tytär, kaataa viinaa kahteen stokanaan molemmille kosjojoille. Sulhasen puolesta kosjojat kaasi 2 stokanaan tyttären emälle tai isälle. Siitä tyttären emä sulhaselle kaataa ryypin viinaa ta silkkihuivin antaa. Sulhanen siitä antaa hopiamanietan tyttärelle. Pannaan stola, syötetään. Siitä isetään käsi tyttären isä ta kosjomies, sanotaan: „kuulkaa kaikki ristikansa, nyt on Anna Petrin tytär ta Ivana — kaupan laatineet, ken tämän kaupan erottanee, sata sakkoa, kuusikymmentä kuuliaista". Kuuliko tämän assan[1] ken? Vast.: „Kuultih". No kun kuultih, ken tämän assan purkanee, päältäh isäntä ei ole. (Häpään, -vätä). 3 henkeä sulhasen puolesta, 6 henkeä tyttären isän puolesta, lauletah, kahella stolalla syööh, juoah, pritonaa luvatah lammas, 2 lehmä, poroja, eloa edl. Morsian itkee vieraille kaulassa. Vuoheelle vieään, kosjojat viikatteella kierretäh 3 kertaa ympäri sängyn, jottei rikottaisi. Sulhanen panee rahoa pahkiloihinsa. Morsiamen sisaret jaksetah jalat, saavat pitää rahan kun lattialle helistetäh. Aamulla kun noustah he (morsiamen sisaret, naot) vettä ta valkia paikka, joka jääpi sulhaselle olemah. Sulhanen panee rahaa maatessaan morsiamen yskään. Morsian kun aamulla tulee sulh[ase]n jälessä pirttih, ne rahat kynnyksen alla heittää pirttih. Naot tullah, ne siitä kerätäh ta saapka otetah sulhasen päästä ja pannah sihe sulkkuvyö sulhaselle. Sitte saatrokalle ruvetah. Anoppi muori päästyä ruoalta kantaa valk. paikan vihkiparille ja sisaret toisen paikan antavat samalla kerralla. Juohtokansa kun tullaan sulhasen kotia, siellä morsian tsarkkaa juoaan 4 pikaria luvalla, ne morsian Saajannaisen kera vie ympäri ja kumartavat. Ensimmäisestä ei anneta rahaa, toisesta tsarkasta pannaan riuna tahi kaksi tarelkalle, 1:n kostintsaksi lähti.

[1] S. o. aśśan = asian.

Anoppi sulhaselle lähtiessään valk. liinapaian, jota vastaan sulhanen 2 riksia rahaa hänelle. — Morsian akalle *rätsinän ta sukat*, isälle valk. *liinapaian*, *puksut ta kintahat*, veljille ruskian huivin ta liinapaian valk., sisarille rusk. huivin ta valk. rätsinän, lapsille kinttahaiset.

Kulki kaksi venäläistä jokia myöten, nukkuvat rekeen kumpanenki. Hevonen viimmen joutu jäätöytäälle, joka irtautu ja virtaa myöten koskessa meni alas. A kuinka nyt velle hepo seiso ta metsä juoksoo.

Metsäpirtissä maattiin pieni venäläispoika suuremman vellensä kera. · Ei Petri — Mi tuli? — Hammas kirpoi — Luo(ti) menemään — Taasen vähä aikaa uinottua: Ei Petri vellen! — Mi tuli? — Toinen kirpoi — Menemään luo — Vähän ajan päästä taasen: Ei P[etri]. — No mi siulla? — Kolmas kirpoi (lohkei) hammas. Hiisikö sillä sialla on maannut, siirrälläte toiselle sialle. Hämeessä ennen tallinsa sentähen muutalti. —

Tiesaarassa istutaan Vieritsänä sekä miehet että naiset ta tieustellaan tulevaisia onnia. Kolme kertaa ennen pitää viikatteen raualla ympäri paikan käyä.

Uuen vuoen aikana valetaan (sulatetaan) tinaa ja siitä tieustell[aan].

26.

Matka Majavalahdesta Heinäjärveen.

(Päiväkirjasta.)

Matkan ensimäinen puoli kuljettiin tiheän metsän läpi, niin ettei puoleen aikaan nähnyt muuta kuin puita ympärillään ja lumen taivuttamia haaroja ja oksia päänsä yläpuolella. · Aina kun vemmel sattui niihin ja karisti joukoittain lunta kyyditsijänaisen päälle, hän iloitsi siitä, että seuraavana vuotena oli tuleva hyvä vuosi, kun oli niin paljo *huuetta* metsässä. Vasemmalla näkyi *Majavaara*, joka kaukaa näytti hyvinkin muhkealta, mutta jota lähemmäksi tultua ei enää voinut nähdä. Niin käy monien suu-

ruuksien, jotka läheltä katsoen menettävät arvoansa. — Matkan jälkiosalla oli 3 lampea (Ruokojärvi, Hirvasjärvi ja Viksijärvi), ja niiden välillä metsää.

Kalmikkoa pelätään niin Ven[äjän] kun meiänki puolella ja muutamat luulevat kuolleiten jälle käyvän. Kalmikkoin päällä heitetään mettä kasvamaan.[1] — Mutta uskovatko joihinkin *haltijoihin*, en tiedä. Eikä niitä tarvittanekkaan, kun messinkijumalat tekevät saman palveluksen, ja kun vielä on se etu näistä, että voi sylkeä niitä kasvoihin ja ruoskia niitä, kuten välistä kuuluu tapahtuvan. „*Sie pakana* vet miulla et ni mitä hyvää laai, mie siua molin."

Riimusauat, *Paalakat*, useissa paikoin.

Kivekkäät[2] kerta olivat Venäjän puolella Pääjärveä soutaneet. Heiän (soutajansa) oppaansa johdatti heiät Kuntujoen niskalle, joka järven koillispäästä juoksoo Koutajärveen ja mereen. Alemmaksi tultua tulee *Kumakoski* vastaan, suuri palava, jota ni kons' ei veneillä laseta. Opas heiät sihen vei [:] tästä nyt matka. Itse eelle laski, veneestä tietylle kalliolle hyppäsi, vene meni ja kaikki Kivekkäät supi jälkeen.

Ärmäkkä[3] sillä kauhtanasta erotaksen, että kauhtanassa on *verkoa* (*verkaa*, liepeiten kertavuus), ärmäkkä on veraton (yhtä suora). (Heinäjärvi.)

Pääjärven tienoilla olevat pirtit tavallisesti 4 kyynärän korkuiset, 7, 8—9 kyynärää pitkät ja leveät. Ovesta tultaissa jommallakummalla puolen oleva uuni 3—4 kyynärää kunnakkin. Sillä puolella, missä ei ole pesää, on 3 kyynärän pituinen, 1 $^1/_2$ tai 2 kyynärän korkuinen ja noin $^3/_4$ kyynärän levyinen kaappi, joka on asetettu pitkin kiukaan muuria ja siihen kiinnitetty. Tämä kooltaan astiakaapin suuruinen huonekalu on nimeltään *kolpitsa*, *kolppi* tai *runtukka*. Sen toinen kylki on tietysti kiinni seinässä, toinen tupaan päin. Tämän kanssa kiuas, jonka kuve tavallisesti

[1] Nämä kaksi lausetta alk. suomeksi.

[2] Tämä ja seur. kappale alk. suomeksi.

[3] Tämän rivin ja sanan kohdalle reunaan kirjoitettu päällekkäin sanat: *Votruska* ja *Palahka*.

on $^1/_2$ kyynärää pitempi, muodostaa suoran kulman. Samaa kolpitsan viereistä kiukaan kylkeä myöten kohoaa lähes kolmen kyynärän pituinen *patsas*, jona on $^1/_2$ kyynärän levyinen ja $^1/_2$ korttelin paksuinen lankku. Patsaan yläpäästä lähtee suorakulmaisesti toisiaan vastaan ja yhdensuuntaisesti seinien kanssa kaksi kuuden kyynärän pituista *ortta*, jotka ovat jotenkin samanlaista, tai hieman kapeampaa, mutta paksumpaa lankkua kuin patsas. Tavallisesti nämä orret ovat niin matalalla, että kohtalaisen pitkän miehen niiden vuoksi täytyy käydä kumarassa. Usein on leveät lauteet kiinnitetty toisesta orresta seinään. Näitä lauteita sanotaan *palatiksi;* siinä lämmitellään päivällä ja maataan yöllä. Samaan tarkoitukseen käytetään *runtukan* päällystää, jopa itse *kiukoatakin;* viimemainittuja, kuten myös orsia käytetään useisiin muihinkin tarpeisiin, kuten esim. taikina-altaiden, tavaroiden [?], jauhotuokkosten säilyttämispaikkana, kenkien, saappaiden ja sukkien kuivaamiseen, ja mitä häneen milloinkin satutaan laskemaan. Sukkien kuivaamista varten on kuitenkin kiukaan laidassa runtukan yläpuolella useita erityisiä koloja, joita sanotaan *petslukoiksi.* Tulisijan yläpuolelle on asetettu $^1/_2$ tai $^3/_4$ kyynärän välille toisistaan kaksi yhdensuuntaista puuta, jotka ulottuvat toisesta orresta seinään. Näitä sanotaan *halko-orsiksi*, kun näet halot, jotka illalla kannetaan sisään, yöksi ladotaan niille kuivamaan. Pesänpuolinen osa uunia ei ulotu lattiaan asti, vaan on lieden ja *hinkalon* (hiilihinkalon) välissä aukko, mihin rikkoja päivällä lakaistaan. Tätä aukkoa sanotaan *hinkalon alustaksi.* — *Pervähkä* [1] = päärihma.

Ensikki, Toivikki (Toistikki), Serkko, Niekko, Pääkkö (Päätkö, Päättö), Suopo, Pyhikki, Rostukki, Äiikki, Matrokki (mahon nimellä kasvatettava), Outikki, Iivakki, Joutsikki, Mustikki, Hoikka, Pitkä edl.

Uuninkulman vastassa olevaan pirtin nurkkaan kulkee toisesta pääorresta kaksi yhdensuuntaista puuta (päret orret), joilla pyssyjäkin tavallisesti säilytetään. Ympäri koko pirttiä kulkevat lavitsat, $^1/_2$ kyynärän levyiset ja 4 tuuman paksuiset. — Paria

[1] *h*:n yläpuolelle on tähän sanaan kirjoitettu: *s*; *h* erityisesti alleviivattu.

kyynärää ylempänä lavitsoja ovat seiniä pitkin *laavasnikat*, joille pannaan kaikenlaisia tavaroita, samoin kuin orsillekin, ja näiden kaltaiset ne myös ovat; ovipielessä on lautoja, joilla pidetään vateja y. m. *Laki* on milloin laudoista, milloin pyöreistä puista ja lepää neljän hirren varassa, jotka ovat nimeltään *maatitsat;* näistä kulkee kaksi oviseinää ja tämän vastaista seinää pitkin, kaksi muuta niiden välillä poikittain tuvan yli. Silta (latti, lattia, late) on aina tehty höylätyistä laudoista ja sitä voipi pestä. Ikkunoita on 6, 3 päätyseinässä, ja näistä keskimäinen on $^1/_2$ kyynärän korkuinen, toiset pienemmät, 2 toisessa uunista vapaassa seinässä, 1 [kolmannessa seinässä]. — Tavallisesti niissä on pienet, 4 tai 2 tuuman levyiset ruudut, lasia tai kissankultaa (slotu). Monia niistä saattaa avata. Pöytä on parin kyynärän pituinen, kyynärän levyinen ja on vapaana jalustalla, jossa samalla säilytetään kuppeja, vateja, lusikoita y. m. Se on aina asetettu toinen pää päätyseinän keski-ikkunaa kohti suoraviivaisesti sen ja oven välille. Samalla se on rajamerkkinä miesten ja naisten pirttialueen välillä (urosten puoli, naisten puoli). (Lissavakka). Tuoleja ei tavallisesti ole ollenkaan, vaan sen sijaan 2 $^1/_2$ kyynärän pituisia penkkejä (kammit), joilla molemmilla, tai ainakin toisella, on vaan kaksi jalkaa toisessa päässä; toinen pää pannaan lavitsan varaan. — Päiviksi nämä penkit usein nostetaan orsille, mutta asetetaan yöksi lavitsan viereen vuoteeksi. Patsaan vieressä tai myöskin oven ja kiukaan välisessä nurkassa on joka talossa käsiastia, tavallisesti kuparinen, välistä tuohinenkin. Saman käsiastian alla on toinen suurempi astia, nimeltään *strigona* tai *jalokas*, mihin vesi käsiä pestäessä saa valua. Pyyhinliinoina käytetään usein verkonpalasia, mutta tavallisesti on parempiakin liinoja. Käsiastian yläpuolella on kaksikitainen pärepihti, ja usein on irtonainenkin pihti — mutta tällaisista pikkuesineistä ja lisäksi vaarnoista ja seinissä olevista veitsenpitimistä en käy tässä lähemmin selkoa tekemään ja mainitsen ainoastaan mitä muuta näin kuvailluissa pirteissä on. Nuottia, verkkoja, kuosali, 2—3 kirstua, pyttyjä, vesikorvoja, sankoja, taikinatiinu, pärepuita, vaatteita, vöitä, valjaita, lakkeja, reuhkoja, patoja, tinaamattomia kattiloita, kintaita, puntari, kirveitä, pyssyjä, saappaita, sukkia, ken-

kiä, pluokkana, 2—3 tsotkat, pari jumalankuvaa y. m. sellaista, usein kangaspuutkin. — (Otjska, silmälasit). — Huolimatta tästä kaikesta sellaisessa pirtissä usein asuu kolmattakymmentä henkeä yhdessä.

(*Taltta* = puras; *puras*, jolla jäätä jyskätään, = tuura. *Sāpra* = suova.)

Runtukan vieressä on ovi (karsinan ovi), jolta portaat johtavat *karsinaan* eli pirtin lattian alla olevaan huoneeseen; tässä ei ole lattiaa, seinät ovat 2 kyynärän korkuiset tai korkeammatkin. — Siinä säilytetään käsikiveä, huhmarta sekä kaikenlaisia talouskapineita. Pirtistä tullaan eteiseen *(sintsiin)*, joka usein on pimeä, mutta myös ikkunoilla varustettu; siitä johtavat portaat *tanhualle*, navettapihalle, jota käytetään tallina, ja jolla on kattona osaksi sintsin, osaksi aittojen ja sarajan (ylisen) lattiat, ja johon on mentävä sintsistä. Mutta sintsistä johtaa ovi porstuaan, josta portaat, *vajo* nimeltään, vievät pihalle. Tällä vajolla on tuohikatos. Tanhualta navettaan — mutta sinne en tahdo pysähtyä, minkä vuoksi vielä kannattanee mennä yläilmoihin. Pirtin sisä- ja ulkokaton välillä on kolmionmuotoinen (*pälkkiä* hirsiä = piiluta) *viilo* (= ullakko) ja sen yläpuolella ulkokatto, joka on kalteva *kurkiaisesta räystäille* päin. Vesikatto ulkonee noin kyynärän verran seinästä. — Pirttien ja muiden huoneiden hirret jätetään veistämättä (pälkkimättömät) — —

Paitsi pirttirakennusta ja sen yhteyteen rakennettuja *aittoja*, *sarajaa*, *tanhuaa*, *läävää* y. m. ei talonpojalla ole muita rakennuksia kuin *riihi* ja *sauna*, korkeintain lisäksi joku erityinen aitta. Saunassa ovat lauteet paljon alempana kuin mitä Suomessa on tavallista, nimittäin $1\,^1/_2$ tai 2 kyynärän korkeudella lattiasta. Riihissä ei ole luuvaa, mutta niissä on joskus eteinen tai porstua.

27.

[Päiväkirjasta.]

Jäletjärvi, 28 p:nä tammikuuta 1837.

Kuusamon kirkolta 12 virstaa Kantoniemeen, 18 Heikkilään, 10 Hännilään, 15 Koutaniemeen (Koutalaan), 25 Pääjärven ran-

nalla olevaan Oulungan suuhun, 40 Majavalahteen, 20 Heinäjärveen, 8 Jäletjärveen. Koutalan ja Oulungan suun välillä oleva ylänne, *Nuoruinen*, on huomattavimpia, sitäpaitsi on lähellä Oulungan suuta *Kivakka* sekä useita muita. Yleensä on paljo korkeita paikkoja Pääjärven ympärillä. Muuan saarista, Lupsinki, on niinikään ylänköä ja sen vuoksi melkein kokonaan kaskettu. Järven eteläpäässä asuvat kyläläiset kutsuvat pohjoispään asukkaita lappalaisiksi, vaikka nämä ovat yhtä hyviä suomalaisia kuin he itse, asuvatkin samoin j. n. e. — Ainoastaan kaksi kylää, *Kuva* ja *Tumtsa*, jotka ovat hieman pohjaiseen Pääjärvestä, ollen samalla äärimäiset suomalaiset kylät Venäjän puolella, kenties muodostaa vähäisen poikkeuksen, koska niillä vallan vähissä määrin, tuskin ollenkaan, on maanviljelystä, ne kun elävät poronhoidolla. Näistä kylistä alkaa *kotalappi*, joka seikka ei kuitenkaan ole siten käsitettävä, että lappalaiset kodissaan asuisivat lähistössä.

Jo edeltä minua oli pelotettu jäletjärveläisten suhteen, heitä kun sanottiin hyvin raaistuneiksi, ja kun eivät kuten muiden kylien asukkaat, matkustele Suomessa. Muun muassa sanottiin heidän olevan varkaita kaikki tyynni, niin ettei, vaikkapa usein kyselinkin asiaa, voitu mainita ainoatakaan taloa, joka tässä suhteessa olisi tehnyt poikkeusta. Kaiken tämän johdosta minua neuvottiin sekä Majavalahdessa että Heinäjärvellä ottamaan kyyti sieltä suoraan Kierettiin, joka on suuri kylä tai kauppala Vienanmeren rannalla. Mutta kun siihenastinen runosaaliini oli niukanpuoleinen, en tahtonut kulkea yhdenkään kylän ohi, ja sitäpaitsi ajattelin, ehkäpä tässä rosvoinpesässä, tässä metsäkylässä on jotakin, kukaties sellaista, mitä ei muissa kylissä edes ole saatavissa. Toimitin siis niin että Majavalahdesta tultaisiin paria päivää myöhemmin ottamaan minut Jäletjärvestä sekä kyyditsemään edelleen Kierettiin päin; nuo kaksi päivää aioin viipyä kylässä. Tuskin olin perille tultuani ehtinyt saada vyöni irroitetuksi, kun 5 tai 6 miestä tunkeutui *Kontrattalan* talon pieneen pirttiin kysyen, eikö minulla ollut viinaa. Kun sitä ei saatu eikä ollutkaan, alkoi tavallinen kyseleminen siitä, mitä minä kuljin kaupitsemassa. Pian oli siihen kysymykseen täällä, kuten muuallakin, vastattu, mutta

sitä vaikeampi on selvitellä näille raakalaisille, missä toimissa liikkuu. Jos heille sanoo kymmenesti asian niinkuin se on, niin he osaksi eivät ymmärrä, osaksi eivät usko sanaakaan, vaan tulevat kahta uteliaammiksi saamaan tietää. Joskus olen suoriutunut asiasta keksimällä jotakin toista, esim. että minulla on sukulaisia siellä, minne matkustan, tai kuljen oppiakseni venättä tai kuulustellakseni merimiehen paikkaa j. n. e. Mutta osaksi on vastenmielistä puhua muuta kuin totta, osaksi ei sitäkään uskota. Täällä Jäletjärvessä he olivat itsestään päässeet asiani perille. Minut muka oli lähetetty edeltä tutkimaan maan varallisuutta, jonka jälkeen Ruotsi oli tuleva sotimaan näille seuduille. Niin vähän he vielä tietävät, että luulevat Suomen olevan Ruotsin vallan alaisena, eivätkä uskoneet saman keisarin hallitsevan sekä Suomea että Venäjää. — Talon emäntä ilmoitti minulle tämän ennen miesten tuloa ja toinen nainen sanoi: mitä tekisit, jos tulisivat tappamaan sinut? Vastasin, että siihen varmaankin tarvittaisiin kaikki kylän miehet, ja jos se sitten onnistuisi heille, olisi kyllä niitä, jotka tiedustelisivat jälkiäni. Kuitenkin ajattelin olevan parasta olla liikkumatta kylässä, ja odottaa talossa kunnes ne tulivat, joiden piti kyydittä minut Kierettiin. Olinkin koko seuraavan päivän kotona, varsinkin kun talossa, missä asuin, oli lapsia ja vanhempia henkilöitä, jotka kertoivat satuja ja lauloivat muutamia runontoisintoja. Iltahämärässä tuli taas useita miehiä pirttiin ja alkoi kysellä matkaani Kierettiin. Sanoin heidän jo kuulleen kaiken moneen kertaan, ja ettei minun siis tarvinnut toistaa sitä. Silloin muuan heistä sanoi: entä jos matkustatte valmistaaksenne sotaa maalle. Näin heti, ettei hänestä helpolla voinut saada hänen vakaumustaan, jonka vuoksi olin suuttuvinani, ehkäpä todella suutuinkin, ja käskin hänen heti pitämään suunsa kiinni tuon sotansa suhteen, ellei tahtonut tulla ulosheitetyksi pirtistä. Uhkaus oli vähällä toteutua, sillä hän ei näyttänyt huolivan ensimäisestä uhkauksesta; vasta vähitellen hän kuitenkin alkoi vaieta. Sen jälkeen joku toisista miehistä kysyi, enkö tahtonut ottaa kyytiä Kierettiin tai Uuteenkylään, joka on 40 virstan päässä Jäletjärvestä eli puolitiessä. Sanoin jo tilanneeni kyydin Majavalahdesta. Mutta silloin hän poikkesi venäläisen lainopin alalle ja

sanoi, että kyytiä ei saanut tilata toisesta kylästä, vaan että se täytyi ottaa siitä kylästä, missä oli. Hänkin oli uhkauksilla saatava vaikenemaan. Sanoin, etten yhdenkään sen kylän miehen kanssa tahtonut matkustaa askeltakaan, vaikka haluaisivat ilmaiseksikin kyydittä minua, jota vastoin muille antaisin vaikkapa kaksinkertaiset kyytirahat. Enpä olisikaan toisin menetellyt. Sen jälkeen he rupesivat puhumaan venättä keskenään, kuitenkin hiljaa, sillä pelkäsivät, että mahdollisesti saatoin ymmärtää. Sitten lisäksi pari miestä meni kotvaksi ulos, neuvottelemaan, kuten arvelin. Muuan naisista sanoi minulle sillä aikaa, ettei minun pitänyt pelätä, sillä heidän pirtissään he eivät rohkenisi mitään tehdä. Käskin hänen tyyntyä ja lisäsin, että vaikka koko pirtti olisi täynnä miehiä, en sittenkään pelkäisi. Mitään sen enempää ei siitä tullut. Miehet tulivat jälleen sisälle, ja minua pyydettiin, tai kysyttiin, halusinko mennä kylpemään. Saunaan en kuitenkaan sillä kerralla mennyt, sillä pidin turvallisimpana pirttiin jäämistä. Onhan kuultu useita kertomuksia tämänkaltaisista ihmisistä, että he ovat saunoissa joko kuristaneet kuoliaaksi tai tukehuttaneet useat matkustajat, joilla arveltiin olevan rahoja mukanaan. Vähää ennen kuulin kerrottavan Heinäjärvessä, miten erään karanneen sotilaan ja erään talon pojan epäiltiin 15 ruplan tähden yhdessä kuristaneen tai tukehuttaneen kuoliaaksi erään Kuusamosta kotoisin olleen vanhan ukon. Vainaja oli haudattu Heinäjärvelle. Kysyin, eikö näin epäiltävän tapauksen johdosta oltu pantu toimeen lääkärintarkastusta, ja tähän vastattiin: kukapa rohkenee saattaa heitä ilmi, sillä jos ei saataisi mitään todistuksia epäiltyä murhamiestä vastaan, täytyisi koko kylän maksaa sakkoa ja sen lisäksi kyydittä ja elättää lääkäri hänen tarkastusmatkallaan. Lainsäätäjä, joka on määrännyt yhteisen rangaistuksen koko kyläkunnalle niissä tapauksissa, jolloin murhamiestä ei saada ilmi, on epäilemättä tarkoittanut parasta, mutta myöskin kysymyksessä oleva tapaus osottaa, minne se on johtanut. Välistä näet sattuu, että sillä on vallan päinvastainen vaikutus. Myöskin kysymys maksuttoman kyydittsemisvelvollisuuden poistamisesta, mikä rahvaalla on, kun tehtävä matka koskee rahvaan asioita, vaatinee lähempää punnintaa. Sillä paitsi sitä va-

hinkoa, jonka se tämänlaatuisissa tapauksissa voi matkaansaada, olen kuullut pääsyyksi karkulaisienkin sietämiseen mainittavan, että kukaan ei tahdo maksutta kyydittä heitä Kemiin tai Kuolaan, vaan antaa heidän kernaammin oleskella paikkakunnalla. Harvoja esimerkkejä lieneekin siitä, että yhtäkään karkulaista olisi vangittu ilman erityistä haetuttamista. Kuinka lukuisasti näitä on Tuoppajärven tienoilla rosvoinpesän turvissa, siitä toiste, mutta muuallakin kuin Tuoppajärvellä on harvoja kyliä joissa ei olisi useita karanneita sotilaita.

Majavalahdessa oli muuan talonpoika viime syksynä ottanut itselleen vaimon Heinäjärvestä. Vaimo, joka vasten kaikkien neuvoja oli ottanut tämän miehen, oli pian huomannut erehdyksensä ja eli nyt puolta vuotta myöhemmin tosin yhdessä hänen kanssaan, mutta ei parhaissa väleissä. Puhuttiin, että hän aikoi hylätä miehensä ja matkustaa takaisin kotia. Kysyttyäni, voisiko se käydä päinsä, vastattiin: „miksikä ei, sillä eihän mies ole tehnyt häntä sen huonommaksi, varsinkaan kun hän ei edes ole viime aikoina käyttänyt samaa vuodetta miehensä kanssa". Lisäksi vielä sanottiin, että vaimo vielä kyllä voi saada paremman miehen, kun hänellä oli edullinen ulkonäkö, ja kun hän ei vielä ollut tullut siunattuun tilaan.

Erään *Heinäjärven* talon vanha emäntä oli kotoisin Kargopolista eikä vielä osannut puhua karjalan kieltä, vaikka hän oli ollut 7—8 vuotta täällä ja seurustellut suomalaisten kanssa. Tosin hän ymmärsi kaikki tai ainakin sanoi ymmärtävänsä. Hän oli karannut miehensä luota, niin sanottiin, oli päässyt ensin Skiitan nunnien moskajoukkoon, mutta luultavasti taas ruvennut kaipaamaan avioliittoa ja siten tarttunut tänne.

Samassa Heinäjärven kylässä, joka muuten oli hyvin köyhä, eli muuan leski ja hänen kaksi lastansa kurjimmassa tilassa, missä ihmisen voi kuvitella elävän. Hän kysyi minulta osasinko ennustaa kädestä; kysyttyäni mitä asiata hän tahtoi saada selville, hän vastasi haluavansa edeltäkäsin tietää, oliko hän ennen kevättä kuoleva nälkään. Hän asui omassa pirtissään, jossa ei ollut ainoatakaan huonekalua, sillä kaikki hän oli kantanut kylään saadakseen ruokaa. Nyt hän joka aamu ja ilta kävi 7—8 taloa,

kiertäen talosta taloon, ja kerjäsi *Jumalan sanaan*. Olin monasti saapuvilla, kun hänelle annettiin jotakin, milloin poikkileikatuita, jyvättömiä tai hallan panemia tähkäpäitä, milloin tähkäjauhoja, milloin pettu- tai olkijauhoja. Poltto- ja pärepuutkin hänen täytyi kerjätä. Lapsilla ei ollut paitaa eikä muita vaatteita, minkä vuoksi he aina loikoivat uunilla, kun minä olin siellä. Kysyin, miksi hän ei mennyt lastensa kanssa kerjäämään parempiin kyliin, ja hän vastasi, ettei voinut viedä alastomia lapsia ulos talvipakkaseen. Hän kertoi muuten olevansa syntyisin Kuusamosta, mutta oli jo nelivuotisena tullut tänne ja kastettu toiseen uskoon. Hänen isänsä oli ollut se mies, joka sanottiin pari vuotta sitten 15 ruplan tautta kuristetun kuoliaaksi tai tukehdutetun saunaan.

28.

[Päiväkirjasta.]

Jäletjärvi, 29 p:nä tammikuuta 1837.

Tansseja sanotaan *kisoiksi, kisasiksi;* niitä on monenlaisia ja ne ovat yleisesti käytännössä. Paitsi sitä, että *yökesrät* tavallisesti päättyvät kisoihin, nuoriso kokoontuu melkein joka sunnuntaina paastojen välillä tanssimaan. Ensimäinen ja suurin huoli on siinä, mistä saadaan tätä varten huone (kisapirtti), sillä kisoja pidetään syntisinä, minkä vuoksi vanhat ihmiset, joiden vallassa huoneen myöntäminen tavallisesti on, eivät aina tahdo niihin suostua. Jos sitten pirtti on saatu, muodostetaan piiri sitä lukuunottamatta, onko tanssivissa kumpaakin sukupuolta yhtä monta. Joku joukosta ottaa kintaan ja viskaa sillä jotakuta, poika tyttöä ja päinvastoin. Sen, jota kintaalla on heitetty, tulee nyt ruveta ympäri piiriä ajamaan takaa viskaajaa. Juostuaan milloin myötä- milloin vastapäivää, ilman järjestystä, tehdään usein kokokäännös, j. n. e.; pääasia on, että takaa-ajaja ei pääse kintaalla lyömään; mutta jos tämä ennemmin tai myöhemmin tapahtuu, niin se, joka saavutet-

tiin, liittyy piiriin, ja äskeinen takaa-ajaja viskaa kintaalla jotakuta piirijonossa kulkevaa, jolloin tätä vuorostaan kehään jäänyt rupee takaa-ajamaan. Tätä tanssia sanotaan *kintahisiksi*, *kintahisilla olemiseksi*, ja se alkaa usein muiden kisojen sarjan.

Toinen leikki on *naitantakisa*, jota myös välistä sanotaan *ventsakisaksi* tai *naittajaisiksi*, *naittajaisilla olemiseksi* myös *paikkasilla olemiseksi* tai *paikkakisaksi*. Nämä jälkimäiset leikin nimitykset johtuvat siitä, että siinä aina täytyy olla kaulahuivi *(paikka)*. Kokoonnutaan parittain ja muodostetaan piiri. Naiset pyytävät kavaljeerejään tanssiin tavallisesti siten, että yksi heistä johtaa toiset yksitellen kunkin valitun luo. Johtaja-nainen ja johdettava tarttuvat toistensa käteen ja kumartavat molemmat syvään sen edessä, jota tanssimaan pyydetään. Kumarrus toistetaan moneen kertaan, ja kumarruksien välillä kumarteleva pari aina astuu 2—3 askelta taaksepäin, taas tämän välimatkan päästä palatakseen kavaljeerin eteen kumartamaan. — Kun täten yksi on tanssiin pyydetty, johtaja-nainen samoin jonkun toisen kanssa astuu toisen kavaljeerin eteen, ja näin jatketaan, kunnes tarpeellinen lukumäärä pareja on saatu. Toinen tanssiin-pyytämistapa on se, että kaikki naiset tarttuvat toistensa käsiin ja astuvat näin miesten eteen, jotka tavallisesti istuvat rivissä toistensa vieressä penkillä, ja pyytävät kukin sitä, jonka eteen kohtalo on hänet täten vie. Sittenkuin tanssiin-pyytäminen on tapahtunut joko jollakin äsken mainitulla tavalla, tai myöskin ilman erityisiä menoja, mikä sekin on tavallista, muodostetaan piiri, johon kukin pari liittyy siten, että mies ojentaa naiselle oikean kätensä. Sitten yksi pari astuu kehään, mies pitää kiinni huivin toisesta päästä ja nainen toisesta. Täten edellinen seisoo liikkumattomana samassa paikassa ja nainen kulkee kerran hänen ympärinsä ja kumartaa sitten syvään hänen edessään. Sitten hän kerran tekee kierroksen piirissä ja kumartaa jonkun ympäröivässä piirissä olevan edessä, kiertää taas kerran kehän sisällä, kumartaa seuraavalle, ja niin edespäin pitkin koko piiriä, sekä naisten että miesten edessä. Viimeiseksi hän taas kumartaa omalle kavaljeerilleen, ja sitten kumpikin yhtyy piirikulkuun, jonka jälkeen myötäpäivään päin lähin pari lähtee kiertämään samalla tavalla, sitten kaikki muut parit järjestänsä lop-

puun asti. Nyt taas ensimäinen pari lähtee, mies viskaa huivin johonkuhun kehäpiirissä olevaan, ja nainen ottaa sen pois, antaen sen takaisin miehelle. Tämä viskaa sen sitten taas johonkuhun toiseen, ja nainen tuo sen takaisin hänelle, lopuksi syvästi kumartaen hänen edessään, jonka jälkeen hän panee sen naisen olalle. Mutta nyt on naisen vuoro olla huivista välittämättä, hän näet viskaa sen milloin yhteen, milloin taas toiseen, mistä miehen vuorostaan tulee ottaa se pois ja aina panna naisen olalle. Lopuksi mies pyytää häntä tai jos tahtoo olla oikein kohtelias, kumartaa hieman ja pyytää, laskien huivin hänen olalleen, häntä antamaan sen jollekin toiselle parille. Sitten nainen antaa sen pois ja yhtyy kavaljeerinsa kanssa taas piiriin. Kaikkien parien tulee vuoroonsa tehdä samoin. Kun se on tapahtunut, on vielä jäljellä pyörähdystanssi, joka toimitetaan siten, että yksi pari eräänsä menee sisälle piiriin, mies tarttuu oikealla kädellään naisen oikeaan käsivarteen, pyörähyttää häntä kerran, päästää hänet sitten irti ja tarttuu sitten vasemmalla kädellään jonkun piirissä olevan vasempaan käsivarteen, pyörähytellen häntäkin, sitten taas omaa naistaan, joka koko ajan seisoo piirin sisällä, sitten seuraavan piirissä olevan j. n. e. Kun tämäkin on loppuun suoritettu, on tämä tanssi päättynyt.

Tsinkka on nimeltään tanssi, johon kukin nainen pyytää miehen mainitulla tavalla, ja parit asettuvat kuin tavalliseen neljäiseen eli katrilliin. Vastaisten puolten parit astuvat nyt toisiaan vastaan, niin että miehet hylkäävät naisensa ja juoksevat toistensa ohi, pyörähtävät sitten toiselle puolelle jääneen naisen ympäri, jolloin naisetkin rupeavat vallan samalla tavalla juoksemaan, kukin muodostaen lattialle suuren 8:nmerkin muotoisen kuvion. Kun kahden puolen parit näin kahteen kertaan ovat juosseet, he taas pysähtyvät paikoilleen ja päästävät sivulla olevat vastakkaisparit lattialle toistensa ohi samoin pujoittelemaan. Näidenkin tanssittua kuten juuri on selitetty, alkavat miehet juosta piirissä myötäpäivään, ja naiset vastapäivään, ja miehet tarttuvat ensin oikealla käsivarrella omaan naiseensa, sitä seuraavaan vasemmalla käsivarrella, ja näin eteenpäin vuoroitellen. Kun kukin taas on saanut oman naisensa, alkaa vastahyppely uudestaan, j. n. e.

Kävelykisaksi sanotaan hidasta tanssia, jossa parit ensin seisovat perätysten oven seuduissa. Etumainen pari astuu ensin esiin ja sitten järjestänsä muut parit huoneen toiseen päähän, kääntyvät siitä kummallekin puolelle ja kulkevat takaisin etenevien parien sivuitse. Näin syntyy 4 liikkeellä olevaa jonoa, kaksi keskeä kulkevaa, jotka astuvat eteenpäin, ja kaksi sivulla kulkevaa, jotka astuvat takaisinpäin [s. o. oveen päin], mutta liikkuen niin yhtämittaisesti, ettei näe mitään keskeytystä, sillä samassa kun pari on saapunut lähtöpaikkaan, toinen tarttuu toisen käteen ja kulkee eteenpäin.

Juoksentakisa on hieman edellisen kaltainen, mutta eroaa siitä siinä, että juosten kuljetaan eteenpäin, ja ensin miehet juoksevat toisessa, naiset toisessa jonossa, sitten he kääntyvät jäljessä juoksevain ulkopuolitse ja sitten taas perässä tulevien ulkopuolitse, minkä jälkeen lopuksi taas joudutaan juoksemaan keskimäisissä riveissä, vaikka vastakkaiseen suuntaan kuin alussa.

Käsivetelys[1] on yksinkertaisempi ja tapahtuu siten, että nainen ja mies pitävät — — —

Rämsy y. m. ovat toisia tansseja.

Tavallisesti leikitään *korolia* viimeiseksi; siinä leikkijät istuvat piirissä; yksi panee kätensä alimmaksi, muut sitten järjestänsä hänen kätensä päälle, alimmat kädet siirtyvät vuoroonsa muiden päälle, ja tätä jatketaan 14 kertaa. Se, jonka käsi 14:nnellä kerralla jää ylimäiseksi, on koroli (kuningas), ja hän määrää, mitä muiden on tekeminen. Tälläisiä hänen säätämiään tehtäviä on, että tulee syleillä jotakuta henkilöä, kumartaa jonkun edessä j. n. e.

Tanssin ohella muuten lauletaan; vilkkaampien tanssien ohella, joissa juostaan, ovat laulujen sanat venäjänmongerrusta, hitaammissa sekä venättä että suomea (karjalaa). Joskus, kun kaikki ovat hoilottaneet tai laulaneet äänensä käheiksi, ennenkuin jalat vielä ovat tarpeeksi väsyneet, tanssitaan vallan ilman laulua tai soittoa.

---

[1] Kts. siv. 236.

29.

[Päiväkirjasta.]

Kieretti, 1 p:nä helmikuuta 1837.

Pallokisa: suurta nahkapalloa potkitaan; se, joka saa potkituksi rajan yli, voittaa.

Kaposilla.[1] Seiväs maassa, kapoja sidottu juurelle. Yksi vartiana. Potkia pitää varkaita. Jos ken pääsee ilman potkutta lähelle, hän on kapojen herra; ja uusia varkaita.

Kiippisillä — — —

Räähkä ajetusta parrasta, leikkaamattomista hivuksista, aivan tyyni päälaki keritty Pääjärvellä, Kieretissä; tupakasta; jos toisesta kerrasta jäänyttä keitosta syö; jos veren eläviltä ruoaksi tekee tahi toisen tehdä antaa; jos maksan ja sisälmykset ottaa j. n. e. Karjaa teurastettaessa ei verta oteta talteen, se kun pidetään saastaisena. Lihakin on tarkoin pestävä puhtaaksi ja liotettava avannossa.

Jaara, peurannahkainen päällyssaapas; *pääkkö*, puolisukka (syylinkä, nenänen), peuran päänahkaa.[2]

Nuotio. Sen piusta kaksi honkaa, miten väkeä. Päällitystin. Päällimäinen koholla pietään vivulla kummastai päästä, sillä tavalla, että nalkki lyöään kumpaan päähän ja sihen vipuvitja kiinnitetään. Lumi luoaan kun seinä makaajia vasten toisella puolella.

Kattilat matkoissa heinätielläki.

Tyttäret usein karkaavat miehillä.[3] — Vanhempia pidetään usein pahasti lapsiltansa — Lapsia vähin koista autetaan — Veli veljensä naista pitää sekaluutta — Huoruutta jos nainut mies naimattoman tytön kera, ei suurena räähkänä henkii[n]sä —

Kaukanako on Suomi Kajaanin paikalta?

---

[1] Tästä muistiinpanon loppuun kirjoitettu suomeksi, paitsi mitä seur. alimuistutuksessa erotetaan.

[2] Tämä kappale ja edellisen kaksi viimeistä lausetta, jotka on 299:nnellä sivulla olevien kisankuvausten seasta tähän sovitettu, on alkuaan ruotsiksi kirjoitettu.

[3] = miehille, s. o. miehelään.

30.

[Päiväkirjasta.]

Kieretti, 1 p:nä helmikuuta 1837.

Hänninen huomautti Huotilan äijälle, kuka minä olin; heti tuotiin esille voita, ja äijä pyysi anteeksi. — Hänninen maksoi 30 kopeekkaa puudan kuljetuksesta Kieretistä Kuusamoon, jota matkaa on 188 virstaa; joskus saa 25:stäkin kopeekasta kuljetetuksi. — Tämä kuljetus on vaarallista, sillä kerran oltiin Jäletjärvessä vähällä ryöstää pois kaikki. Mihkali ukko tapasi koko joukkion ja ajoi sen pakoon. — Viinaa kysyttiin ainakin seitsemän kertaa Jäletjärvessä, vaikka usein on ryöstetty pois viina niiltä, jotka sitä ovat tuoneet. Tämän tiesin ja sanoin: eihän kuulu olevan luvallista j. n. e.

Seuraavana sunnuntaina pantiin toimeen tanssit pirtissä. Minua pyydettiin puhaltamaan huiluani, mutta ollen hieman närkästynyt heidän eilisestä loruilemisestaan, en siihen suostunut. Vielä maanantaina tuli luokseni muuan mies, joka tarjoutui minua kyyditsemään. Sanoin, etten huolinut kyydistä. Aikomukseni oli, ellei Mihkalia sinä päivänä olisi kuulunut, seuraavana yönä joko lähteä takaisin Heinäjärveen, tai ottaa talon vanhin poika, joka näytti olevan hieman parempi mies, oppaaksi, ja ollenkaan aikeistani ilmaisematta jalan kulkea neljän peninkulman taival Uuteenkylään.. Tätä minun ei kuitenkaan tarvinnut tehdä, sillä Mihkali tuli maanantaina; — mutta kun kieltäydyin ottamasta tarjottua kyytiä, äskeinen mies pyysi talon poikaa kanssaan ulos ja neuvotteli siellä kauan, mistä, sitä en saanut tietää, mutta minulla on syytä luulla hänen neuvotelleen siitä, että minut ainakin ryöstettäisiin; niin luulen sitä suuremmalla syyllä, kun eräs talon naisista piti tärkeänä mennä heidän puhettaan kuuntelemaan. Ainoa, minkä poika lähtiessäni virkkoi, oli: „Milma[1] jo hätäytellä alettiin, kun teitä tässä viikon[2] pi'in ja käskettiin pois ajamaan.“ Kovin kernaasti

[1] = minua.

[2] = kauan.

läksin kolmannen päivän aamuna tästä sekä tapojen että ravinnon puolesta kurjasta kylästä. Mutta enpä vielä päässyt rauhaan tästä roskajoukosta. Muuan miehistä, *Mihkali Sergein poika*, oli yhdessä toisen hyvän toverin, *Kirilä Hilipän pojan* kanssa Särkiniemestä lähtenyt vähää jälkeen Kierettiin matkustamaan samaa tietä, jota minun oli kulkeminen. Jäletjärven ja Uudenkylän välillä on puolitiessä, 20 virstan päässä kummastakin paikasta, mökki, jonka luona matkustajat syöttävät hevosiaan, ja jossa itse syövät. Siinä he meidät saavuttivat. Alettiin taas puhua passistani. Sanoin, että enhän ollut millään karkulaismatkalla, kun matkustin Kierettiin, missä passi kyllä oli näytettävä. Sen jälkeen he syytivät muutamia haukkumasanoja Mihkalille, joka kehtasi kyyditä sellaista henkilöä. Koko ajan he täällä ahdistelivat minua, ja huomasin, ettei minulta puhetta riittänyt heidän sanojensa vastimeksi. Sitten matkustettiin Uuteenkylään. Siellä satuimme suureksi ilokseni poikkeamaan eri taloihin. Seuraavana päivänä taas satuimme yhteen eräässä mökissä, joka oli 20 virstan päässä Uudestakylästä. Siellä alkoi taas sadella entisiä haukkumasanoja. Uhattiin panna minut köysiin, kun tullaan Kierettiin. „Tehkääpä se nyt tässä paikassa, jos luulette olevanne siihen oikeutetut.“ Mitä muuta he minusta sanoivat, en tässä tahdo kerrata, mutta seuraavalla tavalla minun onnistui saada toinen miehistä vaikenemaan. Olin näet hänestä, Mihkali Sergein pojasta, kuullut, että hän oli tuppautunut asumaan erääseen Särkiniemen taloon, ja että hän siellä eli hyvissä väleissä emännän kanssa („piti pyhävellenään“). Mies, joka tietystikkään ei tähän ollut kovin tyytyväinen, oli koettanut ajaa hänet pois, mutta ei siinä mitenkään ollut onnistunut, sillä tungettelija oli roteva mies. Kerran isäntä tosin kylän miesten avulla oli sitonut hänet ja kuljetuttanut Jäletjärvelle, mutta sekään ei auttanut. Mies palasi pian taas takaisin. Toisen kerran olivat Särkiniemen miehet uhanneet hukuttaa hänet ja siinä määrin panneet uhkauksensa täytäntöön, että olivat vieneet hänet järvelle ja kastaneet veteen, mutta sitten päästäneet hänet irti. Täten kuitenkin voitettiin vielä vähempi, sillä Sergein poika oli uhannut kannella herroille, että he olivat tahtoneet hänet hukuttaa, ja tällä uhkauksellaan pakottanut heidät antamaan sovintolunnaat. Yhä edelleen hän enimmäkseen asuu mainitussa

talossa, elää ja käskee kuin toinen isäntä ainakin. Mies ei kuulunut sanoilla eikä kurituksella, jos hän sitä uskalsi käyttää, mitään voineen aikaansaada vaimonsa oikaisemiseksi, joka yhä vaan edelleen — —. Kuultuani tämän kertomuksen, kysyin kertojalta, miksi rahvas ei ollut ilmiantanut tätä väkivallantekijää, jolloin hänet luultavasti olisi viety sotaväkeen. Jos tiedettäisiin, että näin kävisi, vastasi hän, niin oltaisiin jo aikoja sitten niin tehty. Mutta jos hän saa jäädä kotia, hän polttaa koko kylän ja lyö kaikki asujamet kuoliaaksi. Nyt tämä sama mies, joka Jäletjärvessä oli muiden kanssa väittänyt, ettei laki sallinut ottaa kyytiä toisesta kylästä, taas rupesi ahdistelemaan minua. Juuri kun hän oli päässyt hyvään vauhtiin, minä sanoin: sinä selvittelit toissapäivänä minulle lakia, että en muka saisi ottaa kyyditsijätä [toisesta kylästä], mutta tiedätkös myös, mitä laki määrää sille, joka valtaa toisen talon ja vaimon? Minun tekee mieli tultuani Kemiin kysyä herroilta sen asian laitaa. Jäletjärvi näet on Kemin piiriä, mutta Särkiniemi Kuolan piiriä (ujesd). „A siitä laki ei sano ni mitä, se ni meillä tapa“ j. n. e. useat huusivat yhtä kulkkua, jopa kyytimieheni, 80-vuotias Mihkali, yhtyi siihen. Mutta mies, jota asia koski, punastui peräti, astui pari askelta lähemmäksi minua ja mutisi ensin muutamia sanoja vihapäissään, mutta hillitsi itsensä pian. Hänen toverinsa, toinen Särkiniemen mies, ei juuri pitänyt siitä, että paras heistä näin joutui hämilleen, minkä vuoksi hän yllytti häntä sanoen: „ja siinä sinä töllistelet, lyö kirves kulkkuun tahi vie pirttiin ja ripusta sinne jaloista kattoon savun sekaan“. Keitettiin näet paraikaa mökissä, joka oli lattiata myöten täynnä savua, vallan kuin sauna, kun sitä lämmitetään, sillä näissä ei ole muuta savureikää kuin ovi. Tämä hänen kehotuksensa kajahti kuitenkin kuulemattomiin korviin, sillä mies muutti tämän jälkeen kokonaan puheensa, ja hänestä melkein tuli nöyrin palvelijani. Mitä minä kaiken tämän kuluessa lienenkään lörpötellyt, en oikein tiedä, mutta huomasin, ettei edes vanha Mihkali enää varmasti tietänyt, mitä minusta ajatella. Lieneekö hän luullut, että aioin karata matkalla, kun hän, ennenkuin läksimme viimeiselle 20 virstan taipaleelle, muistutti, että minun piti maksaa kyytirahat. Tämä muistuttaminen tuntui minusta perin naurettavalta, minkä vuoksi

en täyttänytkään hänen pyyntöänsä, vaan kysyin, mihin hän nyt matkalla tarvitsisi rahoja. Hän virkkoi, ettei tosin matkalla tarvinnut, mutta kylläkin Kieretissä. No, siellä kyllä saat minulta kyytirahat, minä vastasin, ja ettei sinun tarvitse pelätä minun karkaavan pois, siitä sinulla on kylliksi takeina laukkuni (tämän hän oli jo aamulla ottanut omaan rekeensä, vaikka itse ajoi minun reessäni); johan itse nahan arvo nousee melkein kyytimaksun suuruiseksi, ja onhan nahan sisälläkin vielä sitä paitsi jotakin. Siihen asia jäi. Olisin kyllä jo silloin voinut maksaa, mutta pelkäsin, että jos nuo puolivillit miehet olisivat saaneet nähdä rahaa, heissä sen himo olisi voinut käydä liian voimakkaaksi.

Tie Jäletjärveltä. Ensin kuljettiin muutama virsta Jäletjärven rantaa pitkin, sitten seurasi vaihdellen metsää, soita ja pieniä lampia, kunnes tulee kymmenen virstan päähän kylästä. Siitä alkaa Merijoki, joka kyllä on niin kaita kuin leveähkö maantie, mutta joka on saanut komean nimensä siitä, että laskee mereen. Tätä Merijokea seurataan, lukuunottamatta koskia, Uuteenkylään saakka, siellä poiketaan siitä pois ja kuljetaan milloin maata, milloin pieniä sisäjärviä. Viimein saavutaan suurelle Luovuskajärvelle, missä huomioni erityisesti kiintyi useihin korkeihin saariin. Ne eivät muuten näyttäneet alaltaan olevan suuret, mutta kohosivat monessa kohdin jyrkkinä kallioseinineen, joiden alapuolella oli metsää. Tämän järven päässä, josta on 10 virstaa Kierettiin, käännytään isolle maantielle, joka tulee Kemistä, ja ihmetellen näin tämän tien järvellä olevan viitoitetun. Maalle-nousun kohdalla oli metsää kaadettu molemmin puolin tietä maantien leveydeltä, mutta pienet siellä täällä vallan raiteen vieressä esiin pistävät vesat todistivat, ettei siinä kesällä ole muuta kuin tavallinen polku, ja niin onkin asian laita.[1]

[1] Päiväkirjanote on tähän katkaistu seuraavan yhtenäisen matkamuistelman vuoksi, joka sisällyksensä puolesta näytti parhaiten sopivan tähän, ja jatkuu katkaisukohdastaan etempänä 32:ntenä n:rona.

31.

Kolme kuukautta Venäjän Karjalan pohjois-osissa.[1]

Vaikka vuonna 1836 jo olin useampia kertoja käynyt Venäjän Karjalassa runoja, satuja ja muuta senlaista keräämässä, niin sen pohjaispuolisia seutuja ei kukaan vielä ollut siinä tarkotuksessa tutkinut. Kun siis oli aivan tietämätöntä, mitä runovaroja niillä paikoin voisi löytyä, niin päätin, virkavapausluvan esivallalta ja matkarahoja Suomen Kirjallisuuden Seuralta sitä varten saatuani, syksyllä vasta mainittuna vuonna lähteä tarkastamaan, kuinka kauvas pohjan puolelle Suomen runotar olisi paennut siinä turvattomuuden tilassa, josta se sitten lauloi:

„Piennä jäin minä emosta,
Matalana maammostani,
Vaimon vierahan varahan,
Ehtohon emintimäisen;
Se mun karkotti katalan,
Ajoi lapsen armottoman,
Tuulipuolelle tupa'a,
Pohjoispuolelle kotia,
Vilussa värisemähän,
Pakkasessa parkumahan,
Joka tuulen tuntemahan,
Ärjynnän älyämähän."

Matkoistani Vuokkiniemeen, Uhtuvaan ja muihin syrjäkyliin olen tietoja antanut muissa kirjotuksissa kuin myöskin nykyisen matkan loppupuolelta Kuolan kaupungista alkain Lapinmaan kautta kotiseuduilleni Kajaanissa. Niistä siis ei sen enempätä, vaan lähdetään Uhtuvasta suoraan kylihin Tuoppajärven ja Pääjärven ympäristöille. — Matka kulkee vaihetellen soita, lampia, korpia ja kankaita; keli huononpuoleinen ja suot eivät kannata paremmin kuin että muutamassaki paikassa hevonen rinnuksista asti vajosi suohon, josta töin tuskin saatiin ylös autetuksi. Saatiin kuitenki, mutta kyyditsijä tiesi kertoa samaan paikkaan hevosia toisinaan jääneenki. Pari penikulmaa kuljettuamme tulimme metsäsaunalle, jossa eräs Uhtuvan mies, joka oli tullut lähellisestä lammista kaloja pyytämään, poikansa kanssa istui valkean ääressä. Oli siihen myös vähä aikaa ennen meitä tullut Koljolan kylästä ukko vaimonsa ja tyttärensä kanssa, joilla oli mielessä lähteä „pääelolle"

[1] Juhlalehdestä „Per Brahes minne" (12. IX. 1880); alk. suomeksi.

s. o. kerjäämällä itsiänsä paremmilla ruokapaikoilla elättämään. Sitä varten kulkivat vanhalla hevoskaakilla, reessä pata, kuppiloita ja pussiloita. Tässä olivat kalastajalta saaneet kaloja keitokseksi, isoja lähes puolentoista korttelin pituisia valkoisia muikkuja, joita muutamissa harvoissa lampiloissa tavataan, ja jotka sanottiin myöhään syksyllä jään alla kutevan. Niistä ukko nyt keitti rokkaa, jota jäi vielä meidän lähtiessämmeki keittämään. Kuultuani ukkoa kiitettävän hyväksi laulajaksi pyysin häntä laulamaan runojansa, johon hän ei kuitenkaan myöntynyt, kun sanoi kielensä ei kääntyvän laulamaan, ennen kuin saisi ryypyn tahi kaksi suuhunsa, jota tarvetta en ollut tilaisuudessa täyttämään. Vaikeata olisi ilmanki ollut ruveta savun seassa polvet pöytänä kirjottamaan. Sanottiin häntä myös paikkakunnan parhaaksi loitsiaksi, ja itseki kerskasi hän siitä taidostansa. Oli häntä kerranki, lausui hän, kuljetettu päälle viidenkymmenen penikulman aina Petroskoille asti Äänisjärven rannalla parantamaan suurta herraa, joka oli mielenrikkoukseen tullut. Kun sitten kysyin, no voitko päästää hänen mielenrikkouksestaan täyteen järkeensä, vastasi ukko: mintähdenpä tuonne ilman olisin lähtenytkään. Uudelleen kysyttyäni, mitä palkaksi sai, sanoi ukko itsensä ei koskaan suuren palkoillansa olleen, ja niin silloinki ei ottaneensa kuin yhden sinikön (5 ruplaa), vaikka oli tarjottu tukku valkoisia punakoita (25:den ruplan seteliä). Ukko ei ollut pidempi kuin jos korttelin kolmatta kyynärää, jonka tähden hän kyllä, niinkuin kyytimieheni kertoi, nuorempana lieneeki taitanut kädet ja jalat haralla rattaan tavalla maassa pyöriä ja kuin orava puusta puuhun hypätä. Lähikylissä miehet myös olivat tavallista lyhemmät kasvultansa, jos lienevätki lappalaista alkuperää vai muutenko.

Kylät Ohta, Pirtojärvi, Suvanto, Makari, Tuhkala ja Iljala, joiden kautta sitten matkani kulki, olivat perin köyhiä niin runoin kuin kaiken muunki puolesta. Millä elänevätki, en tiedä, mutta paikoin en nähnyt muuta ruoka-ainetta, kuin ohran tähkistä keitettyä velliä. Täytenä totena kerrottiin muutamalla vanhalla miehellä olleen tapana syystalvesta mennä metsään, ja siellä karhun tavoin talven elettyänsä, keväällä jälleen ihmisten sekaan ilmautuneen, jota en kuitenkaan voinut enkä voi todeksi uskoa.

Olen Lapissa öitä maannut sekä ulko-ilmassa lumella että sisällä lapintuvissa ja matkasaunoissa, mutta niin vaikeata ja levotonta yötä en muista missään viettäneeni kuin Makarin kylässä 30:tä marraskuun päivää vastaan. Sain tosin makuusijakseni laattialle levitetyn peurantaljan, mutta ei minkäänlaista peitteentapaista, joksi omasta kevyestä takistanikaan ei ollut paljon apua, kun tuuli alinomaa paasasi ovesta, akkunoista ja laattianki raoista sisälle, ja tupa jo päivälläki oli niin kylmä, että kynä kirjottaissani tuskin pysyi hyppysissäni.

Matka Iljalasta Suurjärveen sanottiin kulkevan Akkalan ja Käpälin kylien kautta, mutta olevan lähes penikulman pidempi, kuin jos lähtisi suoraan sydänmaan halki, jota ei tulisi päälle kolmen penikulman, vaan joka oli aivan umpea suksilla hiihdettävää. Päätinki lähteä sydänmaan halki, jos vaan saisin jonkun taitavan oppaan, joka tuntisi matkan suunnan. Siksi tarjousikin eräs läsnä-olijoista, jonka sittemmin kuulin olevan sotapalveluksesta karanneen, täällä piilossa elelevän miehen. Ruplan palkasta hän lupasi kantaa laukkuni ja hiihtää jäljen eteeni, jonka tekikin, kunnes puolimatkassa väsyi niin, että ensin piti laukku omaan selkääni ottaa ja lopulta edellä hiihtäjäksiki ruveta, vaikka kyllä jo itseki olin väsymäisilläni. Illaksi pääsimme kuitenki perille ja yövyimme tuhkaispapin Homan taloon. Sauna oli juuri valmis kylpemistä varten, ja väsyksissä kun olin, teki mieleni muiden kanssa mennä saunaan, mutta sitäpä pappi ei suvainnut, vaan käski minun odottamaan, kunnes hän itse, oppaani ja kaikki muut olivat kylpeneet. Vähän suutuksissani semmoisesta ylenkatseesta en sitten huolinut toisten perästäkään saunaan mennä. Aamulla jälkeen havaitsin akkunan päällisellä savustuneella laudalla muutamia yhtä mustaksi savustuneita kirjoja. Otin yhden niistä alas katsellakseni, se oli vanha hengellinen slavonilaisilla puustaveilla painettu kirja. Homa pappi kysyi, ymmärsinkö minä kirjaa lukea, johon vastasin kirjasta kyllä ymmärtäväni venäjänki kieltä, ja puheeni todistukseksi käänsin siitä muutaman paikan karjalaksi. Vähän parempaan arvoon tulin siitä Homan silmissä, vaikka väittiki kirjan ei olevan venäjän vaan gretsjeskan (s. o. kreikan) kieltä.

Näillä seuduin ollaan kolmea eri uskontoa eli vieroa, joksi uskontoa täällä sanotaan. Ne ovat oikea papinviero, johon kuuluu hyvin pieni vähemmistö, toinen vanha viero, starovertsat, johon enin osa kansasta kuuluu ja kolmas Saaren monasterin eli luostarin viero, jota vaan muutamat harvalukuiset seuraavat. Jos Tuhkasen viero jollain tavalla eroaisi vanhasta vierosta, niin tulisi vielä neljäski viero eli uskonto, mutta minusta nähden se näyttää yhtä vanhan vieron kanssa olevan, vaikka sitä täällä eri nimellä Tuhkasen vieroksi sanottiin. Sen ylipappi sanottiin asuvan Karkalahden kylässä meren rannalla Kieretin kauppalan ja Kemin kaupungin välillä. Mutta kun hänellä on ylen suuri lääni allansa, on hänen täytynyt asetella alapappeja, jotka pienemmissä piireissä käyvät lapsia kastamassa, pariskuntia vihkimässä ja ruumiita hautaamassa. Niin häntä kuin hänen asettamia apupappejansa pitää maakunnan (Tuhkalaisten) maksutta ruokkia ja kyydittää heidän virkamatkoillansa; muuta palkkaa heille ei lienekkään, jos ei joku vapaehtoisesti tahtoisi heille jotaki vaivanpalkkioksi antaa. Paljoksihan tulisi kahdenkertaiset papit palkata, sillä varsinaiselle esivallan asettamalle papille, joka tuhkaispapin ristimät, vihkimät ja hautaamat kirkonkirjaan ottaa, pitää myös jotakin hänen vaivoistansa maksaa. Usein olen tuhkalaisilta kysynyt, missä heidän uskonsa eroaa papin uskosta, vaan siitä en muuta selvitystä saanut, kuin että papin uskolaiset molivat s. o. ristitsivät itsensä toisilla sormilla kuin millä Jumala on käskenyt. Muutamat vielä lisäävät siihen, että se on proklatoi (kirottu), joka molii papin tavalla.

Suurjärvestä hiihdin Vaarakylään, jossa Joukkosen talossa viivyin kaksi päivää. Talo oli vähän parempi ja varakkaampi muita taloja näillä seuduin, ukko ja akka olivat vielä kumpainenki elossa ja heillä neljä poikaa sekä neljä miniätä. Oli vasta käyty Kieretin kauppalassa Vienan meren rannalla ja sieltä tuotu jauhoja, joita yhtäläiseen tarvitseville myytiin kolmesta ruplasta ja 60:stä kopekasta puuta. Ukkoa piti miniäin palvella kuin patriarkkaa muinenki, iltasilla riisua kengät ja sukat jalasta, aamusilla ne ja muut pukimet hänelle kantaa ja päälle pukiessa apuna olla. Oikein lystikseni katselin, kuinka häntä miniät, kun hän toisena päivänä uudelleen läksi eloa Kieretistä noutamaan, varustivat

matkalle, saattivat ja peittivät rekeen, josta heillä oli paljonki työtä ja hommaa. Päivällä jälkeen minäki astuin suksilleni ja hiihdin Vaarakylästä Skiittaan, jota matkaa sanottiin 12 venäjän virstaksi. Skiitassa olin kuullut jonkunlaisen naisten luostarin olevan, jota mieleni teki nähdä, mutta paikalle tultuani ei silmäni mitään semmoista erottanut. Olihan koko Skiitta vaan Tuoppajärven lounaisrannalla kuin moni muukin järjestyksettä rakennettu venäjänpuolinen kylä näillä seuduin, huoneet siki saki, ei juuri nurkka nurkasta toisissaan kiinni, ei paljon väliäkään, ja pieni kirkonmuotoinen kylässä. Siinä kirkossa naiset joka päivä toimittivat jumalanpalvelustansa, ja heidän sanottiin itsekunki Tuoppajärven luostarista „Pyhästä Saaresta“ miilostia (elatusta) 25 ruplaa vuoteensa saavan, jota kuitenki moittivat vähäksi. Mitä näillä „pyhillä naisilla“ muutaki työtä, paitsi jumalanpalvelustansa lienee, sitä en tiedä, jos eivät opettane muutamia tyttölapsia, joita sitä varten niiden vanhemmat olivat tänne tuoneet. Niin tapasin täällä Jaakkosenki tyttäriä Jyvälahdesta, jotka vaativat minua sekä venäjän kirjoja lukemaan että Karjalan lauluja laulamaan. Heidän opettajansa oli ummikko venäläisakka, lieneekö alkuansa ollutki herrasväen sukua. Nuoremmat „pyhät naiset“, joiksi Jaakkosen tyttäret ei vielä suinkaan olleet koronneet, asuskelevat lukon varassa, eivätkä laske tuntemattomia puheillensa; niin muutamat vanhemman ikäisetki. Miehen puolia Skiitassa en paljon nähnytkään.

Vielä samana päivänä, kuin tulinki, läksin Skiitasta ja hiihdin 8 venäjän virstaa Pyhään Saareen, joksi Tuoppajärven saarella olevaa monasteria eli luostaria tavallisesti nimitetään. Matkalla, joka on järveä, tulin muutaman pienemmänki saaren poikki kulkemaan, ennen isoon saareen tultua. Tämä iso saari sanottiin olevan noin penikulman pituinen, ja sen ympärillä useampia pieniä saariloita. Ilta pimeä oli minun jo jäällä yllättänyt, jotta kylään tultuani kyllä arvelutti, mihin yöksi menisin. Eräältä mieheltä, jonka tapasin, kysyin, missä täällä voisi yömajan saada ja hän johdatti minun luostarin päällysmiehen luoksi, jota kutsui polsakka startsaksi, ja jonka kysyttyäni, ymmärsikö Karjalan kieltä, sanoi kaiken maailman kielet osaavan. Tämä polsakka startsa, ei erittäin vanha, silmäpuoli mies, asui kahdessa pienessä huoneessa,

eikä vielä niitäkään yksinänsä viljellen, vaan jonkun toisen toverinsa kanssa, joka sisämäisessä kammarissa istui ja luki jotaki kirjaa pöydän ääressä. Sisään tultuani pian havaitsin, ett' ei suomi, ruotsi, saksa eikä latinakaan kuulunut niihin kaiken maailman kieliin, joita hänen piti osaaman, vaan venäjänkielellä sanoi hän, että hänen tuli lähteä iltakirkkoon, ja käski saattomieheni viemään minua matkamiesten majaan, jossa sitten yön lepäsin, enkä koko polsakka startsaa sen enempää nähnyt, vaikka seuraavana päivänä pari kertaa kirkossaki kävin. Jos, niinkuin muutamat olivat tietävinänsä, hän oli Venäjänmaalta tullut pakolainen, joka kaksintaistelussa oli toisen silmänsä menettänyt, niin kyllä oliki syytä peljätä minua vaaralliseksi tiedusteliaksi, jota oli parempi karttaa kuin kohdella.

Majahuoneen perässä oli toinen vähän pienempi huone, jossa ruokia keitettiin ja valmistettiin ja jossa niiden kokki, joka usein kävi edes takaisin vierasmajan läpi, yönsäki vietti. Minulle levitettiin etuhuoneessa peurantalja lavitsalle vuoteeksi, jossa nukuin laukkuni päänalaisena; muita matkamiehiä makasi laattialla, ja sanottiinki alinomaa vieraita kesät talvet paikalla kuljeksivan. Kirkko kuin kaikki muutki rakennukset olivat niin kehnoja ja vähä arvoisia, ett'ei tarvinnekkaan niistä sen enempätä lausua. Kun myös en tiedä, kuinka monta munkkia luostariin kuului, jotka enimmät aikansa kuljeskelevatki Venäjänmaalla tarpeellisia toimeentulovaroja keräämässä, niin kyllä jo lieneeki aika jättää koko Pyhä Saari luostarinensa oman onnensa nojaan.

Pyhästä Saaresta lähdettyäni ja muutamissa kylissä Tuoppajärven ympäristöllä käytyäni päätin joulunpyhiksi lähteä Suomen puolelle Kuusamon pitäjään, ja niin lähdinki. Sieltä uuden vuoden jälkeen palattuani matkustelin Pääjärven ympäristöllä, kunnes viimein saavuin Heinäjärven kylään, johon asetuin muutamiksi päiviksi parempaan järjestykseen saattamaan eripaikoissa hätäisesti kirjotettuja muistoonpanojani. Kun kylät ja niiden asukkaat näillä seuduilla näyttivät olevan hyvinkin epätaattavia ja varottavia, niin olin edeltäpäin kysellyt, mihin taloon Heinäjärvessä olisi parasta majautua ja vastaukseksi saanut, ett'ei sen taloista toinen ollut paljon toista parempi, ja erittäinki olivat varottaneet minua mihinkään keskuuk-

siin rupeamasta erään miehen kanssa, jonka sanoivat päärosvoksi, ja josta ilman rosvoamisiansaki tiesivät kaikenlaista pahaa kertoa. Kun muutamat kuitenki olivat arvelleet Kontratilan talon vähän toisia paremmaksi, niin siihen nyt poikkesinki. Sama mies, jota minun oli karttamaan neuvottu, pian tuliki ja kysyi, minne olin matkalla ja koska lähtisin, niin lupasi kyyditsemään tulla. Katsoin parhaaksi en ruveta hänelle selittelemään, en minne menisin enkä koska lähtisin, josta en talonväellenkään ollut sen parempaa selkoa antanut, sillä jo edeltäpäin kuultuani kylää niin pahamaineiseksi, olin pyytänyt erään taatun talonisännän Majavanlahden kylästä tulemaan kahden päivän päästä ja kyyditsemään minua Heinäjärveltä Kierettiin. Toisena päivänä, joka oli pyhäpäivä, kokousi nuorta kansaa Kontratilaan tanssimaan, mainittu rosvomainen mies heidän seurassansa. Minuaki tahdottiin kaikella tavalla tanssiin, jonka tähden, kun penkillä istuessani en saanut rauhaa, enkä tietänyt, mitä lopulta tekisivät, pakenin ylös palatille (venäjän pirteissä tavalliselle liki kattoa olevalle makauslavalle) varustettuna vastarintaan, jos joku yrittäisi perästä tulla. Sinne ei kuitenkaan kukaan tullut, vaikka kyllä sain herjaussanoja tarpeekseni kuulla.

Määrättyyn aikaan tuli Majavalahden mies saattamaan minua Kierettiin, jonne Heinäjärveltä oli noin 6 penikulmaa melkein kylätöntä matkaa. Puolivälissä oli matkasauna, jonka luona kyytimies rupesi hevostansa syöttämään. Vähän ajan päästä saapui siihen myös ennen nimitetty Heinäjärven rosvo hevosellaan ja rupesi ensin sättimään minua, kun olin vieraan kylän miehen enkä häntä saattajakseni ottanut. Kääntyi sitten kyytimieheni puoleen sanoen: „ja sinäki mitä ajattelit kun läksit tuommoista Ruotsin biegloa (karkuria) kyyditsemään, parempi olisi, tekisit silmukan nuoran päähän ja vetäisit hänen ylös tuonne kattoon. Saat nähdä, kun Kierettiin tullaan, pannaan tyrmään (vankihuoneesen) niin hän kuin sinä itseki.“ Kun sitten vielä mökisi ja sanoi olevan vastoin Venäjän lakia, ottaa kyytimiestä toisesta kylästä kuin siitä, mistä lähtiki, niin en voinut kauvemmin häntä kuunnella, vaan keskeyttäin hänen puheensa kysyin, mitä Venäjän laki siitä ja siitäki määrää, luetellen toinen toisensa perästä kaiken pahan, mitä hänestä olin kuullut, muiden seassa senki, että kun kerran talvisella

yöllä oli havaittu jossaki toisessa kylässä luvatonta työtä harjottamassa, olivat kylän miehet saaneet hänen kiinni, sitoneet seljälleen rekeen, kääntäneet hevosen hänen kotiinsa päin, lyöneet ruoskalla selkään ja niin lähettäneet hänen Heinäjärvelle takaisin. Näistä kysymyksistä mies tuli äänettömäksi, kun hyvin huomasiki, ketä tarkotin. Hän sen perästä ei virkkanut sanaakaan, nuoran silmukasta eikä muutakaan, vaan seurasi meitä hiljaisesti Kierettiin, jossa kyytimieheni puheen jälkeen olisi kelpo selkäsaunan polisilta saanut, kun olivat kuulleet, kuinka hän oli matkalla käyttänyt itsensä ja minun passistani, jota kohta perille päästyämme tultiin kysymään, nähneet ett'en ollut mikään „Ruotsin biegloi".

Tähän nyt päättyköönki kertomukseni siitä matkasta, jolla 44 vuotta sitten olin Venäjän Karjalan pohjoisimmissa osissa, ja joka, vaikka vastoin toivoani ei tuottanutkaan mitään sanottavaa lisäystä entisille runokokouksilleni, kuitenki oli tarpeellinen tehtävä, kun ilman oli mahdotonta tietää, mitä uusia runoja sieltä ehkä voisi saada uuden Kalevalalaitoksen parannukseksi, jota jo silloinki rupesin miettimään. Näiden seutujen yleisestä, surkuteltavasta köyhyydestä mainitsin jo ennen; oli kuitenki varallisempia taloja myös paikoin tavattavana, ehkä neki, paha kyllä harvoin olivat siihen tilaan rehellisellä työllä ja toimella, vaan petoksilla ja muulla vääryydellä pääsneet, jos muuten oli syrjäisten puheita uskominen. Muutamista paikoista oli täältäki miehiä laukkukaupalle Suomeen lähtenyt. Peuroja eli poroja kävivät Kuusamon rajoilta varastelemassa, kun niitä ei enää siihenkään tarpeesen omalla puolella löytynyt. Muuten niin porovarkautta ei pidettykään häpeällisenä työnä, se enemmin ylensi miehen arvoa, jos oli siinä toimessa hyvin onnistunut. Niin edellä mainitusta Koljolanki ukosta kerskattiin, kuinka älykkäästi hän oli porovarkautta harjotellut. Muutamanki kerran oli hiljaa hiipinyt kuusamolaisen porokarjan lähelle ja sitten paimenen havaitsematta puikahtanut ulos metsästä, leikannut poron raidosta irti ja lähtenyt kotiinsa kuljettamaan. Mutta kun pelkäsi poroa pian kaivattavan ja jälkiä myöten hakemaan tultavan, riisui kengät jalastansa ja sitoi ne poron takajalkoihin terät taas — ja kannat eteenpäin;

niin talutti, itse sukkajalassa tallustaen, poron häirimättä kotiinsa, sillä poro kun astuu takajaloillansa aivan etujalkain jälkiin, ja niissä nyt oli kengät edestakaisin sidottuna, niin poronjälkiä ei nähty minnekkään päin kauvas syöttöpaikasta ulkoutuvan, joita myöten olisi arvattu hakemaan lähteä.

Erään toisen kerran oli juuri kotirannalle varastetun poron kanssa päästyänsä nähnyt ulompana järvellä miehiä luoksensa hiihtävän, joita kohta päätti poron omistajiksi. Jos olisi lähtenyt poroa rannalta ylös taluttamaan, niin miehet kyllä olisivat poronsa havainneet. Mikäpä nyt neuvoksi? Ei mikään muu kuin hetimmiten ranta-avennosta työntää poro sarvineen sorkkineen jään alle. Sen tehtyä astui itse suksille ja läksi poromiehiä vastaan hiihtämään. Likelle tultua poromiehet kysyivät, eikö olisi poroa missään nähnyt. Vast'ikään näin muutaman tuolla rannalla, vastasi ukko ja osotti miehet peräti toiselle suunnalle. Sitten vähän ajan päästä itse takaisin tultuansa otti poronsa avennosta ja vei kotiinsa. Kolmannen kerran oli hevosella metsässä käynyt, poron ampunut, rekehensä köntännyt, kotiinsa lähtenyt. Eräälle lammille tultuansa näki suksimiehiä jälestä hiihtävän, jotka tiettävästi olivat poron omistajia ja pian olisivat hänen yllättäneet, kun rekikeli oli huono mutta hyvä lipu suksilla. Ennätti kuitenki rantaan ja siitä vähän matkaa maalle pois näkyvistä päästyä otti omat suksensa reestä, käänsi ne rantaan päin, löi hevosta selkään, että juoksisi kotiin, johon pitkää matkaa ei enää ollutkaan, ja jäi itse paikalle. Sitten miesten lähelle saapuessa heittäytyi pitkälleen maahan, alkoi surkeasti voivotella ja valitti äkillisen kohtauksen tulleen, ett'ei päässyt paikasta liikkumaan. Miesten tuli sääli häntä ja ottivat ukko köpelyksen selkäänsä häntä niin kotiin kantaaksensa, mutta kun tämä ei laannut voivottelemasta, niin kiinnittivät hänen suksensa vieretysten yhteen, laskivat hänen seljällensä niille ja vetivät perässänsä. Ennen kuin sitten kerkesivät ukon kotiin, oli akka siellä ennättänyt sekä hevosen riisua että poron reestä näkymättömiin korjata. Myöhäinen kun oli, jäivät miehet yöksiki paikalle, jonka tähden ukon täytyi runtukalla maatessansa halki yön tekotaudissansa voihkaella. Vaan aamulla jälkeen, kun

miehet olivat menneet, kyllä ukkoki pian putkahti jaloillensa ja sanoi: „jo sen vietävät viimeinki läksivät, akka, mihin poron kätkit?“

Kun tämmöisiä seikkoja porovarkauksista kerrottiin ennemmin ylistykseksi niiden harjoittajille kuin miksikään paheksimiseksi, niin porovarkautta näillä seuduin ei näytä suurempana rikoksena pidettävän kuin meillä tavallisesti metsänvarkautta pidetään. Voisipa melkein porovarkaat täällä verrata naurismaan varkaihin Suomen puolella, joita vanha sananlasku päättää ei hirtettävän.

Elias Lönnrot.

32.

[Päiväkirjasta.]

Kieretti, 1 p:nä helmikuuta 1837.

Kieretti on kauppala, johon kuuluu toista sataa taloa ja kirkko. Siinä on yksi ainoa katu, joka pohjoispäässä jakautuu kahtia, ja molemmin puolin sitä ovat talot, jotka enimmäkseen ovat kaksikerroksisia. Kyytimieheni poikkesi ensimäiseen taloon, ja siihen kannoin minäkin vastaiseksi laukkuni. Menin sitten viinaarentiherran luo, jonka sanottiin puhuvan saksaa. Hänen luonaan tapasin pastorin perheensä naishenkilöiden kanssa, jotka pelasivat korttia ja joivat kahvia. Minäkin olin tervetullut vieras; minua kestitettiin ensin kahvilla, kahvinjuonnin välillä viinaryypyllä, ja viimeksi tarjottiin totia. Otin käteeni venäläisen kirjan ja rupesin sitä selailemaan. Kysyttiin, osasinko lukea venättä. Sanoin osaavani ja annoin siitä näytteen, millainenhan sitten lie ollutkin. Yritinpä suoraa päätä kääntääkkin hieman saksaksi talon isännälle, jonka jälkeen kaikki ihmettelivät, että osasin lukea niin hyvin (?) ja että ymmärsin venäläistä kirjaa, ymmärtämättä, mitä puhuttiin, ja osaamatta itse puhua tätä kieltä. Sanoin osaavani muitakin kieliä samalla tavalla, nimittäin niin, etten osannut puhua, paitsi saksaa auttavasti ja hieman latinaa, jota pastori ei kuitenkaan sanonut

osaavansa. Sitävastoin hän näytti minulle kultarahaa, joka hänellä oli rinnassaan ja jonka toisella puolella oli kirjoitus за спасенія человчества [1], ja toisella puolella keisarin rintakuva ja nimi. — Viinaherralta kysyin, mistä voin saada kortteeria. Hän vei minut ensin erääseen taloon, ja kun minä en siitä pitänyt, koska isäntä ja emäntä öisin tahtoivat nukkua minun huoneessani, osotti hän minut toiseen taloon, missä vuokrasin kamarin, josta ynnä sen lämmityksestä vaadittiin 5 ruplaa viikolta. Miten hän liekkään asiani puhunut, mutta mielipahakseni olen saanut kokea, että täälläkin isäntä vaimonsa kera yöksi majoittui minun huoneeseeni. Vähän sen jälkeen kun olin asettunut tähän taloon, isäntä tuli luokseni tulkin ja kolmannen miehen seurassa, jonka sanottiin olevan sossedaateli [2], ja joka tahtoi nähdä passini. Näytin sen hänelle, mutta se ei ollut oikein hänen mielensä mukainen, kun siinä ei ollut Kuolassa saatua allekirjoitusta. Sanoin, ettei se ollut tarpeen, ennenkuin muuten saavuin Kuolaan, jolloin se kyllä allekirjoitettaisiin, jos sitä siellä pidettäisiin tarpeellisena. Siihen asti minun oli lupa matkustella ja oleskella maassa, ilman että minun ensin täytyi matkustaa sinne. Hän väitti päinvastaista, ja vähäinen kiista syntyi, jossa minun täytyi ottaa avuksi venäjäni, se vähä minkä osasin. Asia päättyi siten, että pyysin tulkkia sanomaan herra sossedaatelille, että minulla paraikaa oli tärkeätä kirjoittamista, minkä vuoksi hän saattoi mennä ulos ja siellä tuumia asiaa miten tahtoi, *minua* se ei liikuttanut. Ulkona hän vielä oli sanonut, ettei minun ollut lupa viipyä kylässä vuorokautta kauempaa, jota varten kyläoikeus seuraavana päivänä oli kokoonkutsuttava asiaa lähemmin pohtimaan. Mikä päätös siinä lienee tehty, en vielä tiedä, mutta sossedaateli ei enää ole tullut näkyviini, seikka, jota olinkin tulkin kautta häneltä pyytänyt. — Ei ole muuta johtunut mieleeni kuin että ei ole koskaan tai ainakin ani harvoin ennen nähty passitettua henkilöä.

---

[1] ? За спасеніе человѣчества? „ihmissielujen pelastamisesta“ ?.

[2] = oikeuden jäsen.

Onni se vei katalan kauas kotimaaltahan poies
Toisia tutkimahan paikkoja vierahien.
Toisin toinen maa, niin ei mitänä kuni koissa,
Tuttua ei ketänä kelle sanan sanoa.
Vieras kieli ja outo eläntä ja muut tavat ouot,
Kaikki kovat kokea, kaikki nähä kamalat,
Muistan muinoiset, kuni koiss' elelin minä ennen,
Niin menivät päivät, kun savunen katoaa,
Niin menivät päivät, eik' ollut yökänä pitkä.
Pitkä on päiväni nyt, pitkäpä päivä ja yö
Kun auringon konsa näen jopa aattelen aina:
Voi jos koissani nyt paistelevan näkisin,
Tai otavan kuni nään minä yöllä ja muut tähet armaat,
Heitäki mielemmin katselisin kotona.
Ei kauniit ole niin aurinkokaan eik' otavaiset
Eikä tähetkänä myös, koissa ne kun olivat.
Vaan kun tuuli puhuu pohjasta ma toivotan aina
Saahani siipiähän lenteä taas kotihin.

Jo Jäletjärvessä olin pitänyt lieveätä paastoa, sillä minulla oli mukanani ainoastaan leipää, eikä edes sitä riittävästi. Talosta, jossa asuin, ei saanut juuri muuta kuin vesivelliä, johon puoleksi oli sekoitettu pettujauhoja. Autiossa mökissä, missä syötimme hevosia, söimme itsekkin. Minulla oli yksi ainoa leipäpala jäljellä ruokavaroistani, Mihkalilla ja hänen rengillään taas oli mukanaan kalaa, lihaa ja vähän jauhoja. Renki keitti kalakeittoa, jota söivät ilman leipää, minä taas söin pelkkää leipää, ilman mitään muuta ruokaa. Suomalainen sananlasku: *millon lientä leivätöntä, millon leipeä lihatta,* toteutui täällä molempiin osiinsa nähden. Kernaasti olisin maksusta pyytänyt itselleni vähän Mihkalin *rokasta,* mutta luulin hänellä itselläänkin olevan sitä liian niukalti. Kuultuani sitten, että hän vei kaloja Kierettiin kaupaksi, käskin häntä toisissa pysäyspaikoissa keittämään minullekin. — — —

Kuusamossa lueteltiin seudun tavallisimpina leikkeinä *majasilla, nuorasilla, leskisillä, kuurosilla, sokkosilla, polttosilla oleminen* sekä sotaleikki *lyöä pitkää pallia. Majasilla ollaan* kenties yli koko maan käytännössä olevalla tavalla, nimittäin että muuan

seurasta ottaa sauvan käteensä, ja muut istuutuvat seinämille. Se, jolla on sauva kädessä, kulkee toisesta toiseen, nojaa sauvalla lattiaan ja kysyy: *saako* (annetaanko, joutaako) majaa? Se, jolta kysytään, vastaa: *mee toiseh taloh, siellä kissan päätä keitetään.* Tämän lyhyen keskustelun aikana toiset koettavat vaihtaa paikkoja; kuta pitemmän välin pääsee siirtymään ja kuta useammin, sitä parempi. Jos nyt majan etsijä ehtii tällaisten vaihtojen tapahtuessa istuutua johonkin paikkaan ennen paikkojen vaihtajia, niin hän on vapaa kulkemasta ympäri sauva kädessä, ja sen, joka jää ilman paikkaa, täytyy astua hänen sijaansa. Tätä leikkiä sanotaan monessa paikassa *natthelperiksi* (nattherberge) ja lienee se saatu ruotsalaisilta.

Leskisilla oleminen on myös tavallinen yli koko maan; sitä ei tarvinne selittää, sillä varmaankin se jo jossakin on selitettynä.

Samoin *kuurosilla oleminen*, joka on tunnettu, jospa ei juuri kaikkialla, niin ainakin suurimmassa osassa maata, vaikkapa toisennimisenä. Minun kotiseudullani sanotaan, samaa leikkiä tarkoittaen, oltavan *lymysillä* ja muutamilla muilla seuduilla sitä taidetaan sanoa *piilosilla* tai *peittosilla* olemiseksi. Kuusamossa sekä sen lähiseuduilla sitä leikitään seuraavalla tavalla[1] : yheltä siotaan silmät taikka meneepi hän johonkuhun paikkaan, josta ei voi toisia nähdä, jotka kaikki lymyävät, paitsi yhtä, jota sanotaan *vartiaksi*. Koska kaikki muut ovat piilossa huutaa vartija: „kurluikkis! kuuro heräjä!“ Samassa ottaa kuuro peitteen silmiltänsä taikka uloutuupi loukosta ja rupeaa etsimään piilossa olevia. Kun kerran löytää, juoksevat kumpasetki kilvon johonkuhun määrättyyn paikkaan, kumpi ennättäisi sihen ensin sylkeä. Jos piilossa ollut ehättää, niin häntä vaan ei millään eholla piä kuuroksi tehtää seuraavalla kerralla, vaan jos etsiä eli kuuro ennättää hänen, on piilossa ollut velvotettu seuraavalla kerralla kuurona olemaan, ellei ketään hänen jälestä löyetä, joka ei ennen kuuroa ennätä määräpaikkaan päästä. Vaan jos hän yksin olisi kuurolta ennälletty, ja toinen häntä jälkemmin, niin pitää tämän jälkimmäisen jäähä kuuroksi, hänen vartiaksi. Ja jos kuuro olisi

[1] Tästä seuraavan kappaleen loppuun suomeksi muistiinpantu.

ylen montaki ennältänyt, tulevat aina ne kaksi jälkimmäistä nimitettyhin virkohin pantaviksi. Konsa niin tapahtuisi, että kaikki löyetyt olisivat ennen kuuroa määräpaikkaan ennättäneet, tulevat entiset kuuro ja vartia siallansa olemaan.

Olla nuorasilla. Otetaan pitkä nuora (köysi) ja siotaan päästä yhteen. Yksi pannaan sisään, ja kaikki muut seisovat nuorasta käsillä pitäen ringissä ympärillä. Sisällä oleva tavottelee koskettella yhtä ja toista, ketä katsoo, vaan tämä jos ennättää ennen nuoran käsistään heittää ja ulommaksi juosta, on hänestä vapa ja voipi uuelleen nuoraan tarttua. Ellei ennätä, pitää hänen astua sisään, ja sitä ennen siellä ollut käypi ulkopuolelle muiden tavalla nuorasta pitämään.

Sokkosilla oleminen on kyllä yleisesti tunnettu.

Polttosilla olo lienee myöskin tunnettu leikki ja se esiintyy ruotsalaisella nimellä *leka brännboll* tai *bränna boll.* Kuitenkin katson erityisestä syystä olevan aihetta antaa siitä kuvaus. Kaivetaan juuri yhtä monta kuoppaa kuin on leikkiin osanottajia. Yksi kuopista tehdään suurempi ja kaivetaan keskelle muita, pienempiä. Sitten kukin ottaa sauvan käteensä, ja kaikki muut asettuvat ympärillä olevien kuoppien ääreen, mutta yksi, polttaja, jää ilman kuoppaa, sillä hänen tehtävänsä on tavalla tai toisella saada sauvallansa survaistuksi palloa siten, että se sattuu johonkuhun kuopan ääressä seisovaan. Ainoastaan siinä tapauksessa, että pallo on kierinyt määrätyn matkan, tavallisesti 50 tai 100 askeleen päähän, on hänen lupa viskaamalla tähdätä pallo johonkuhun muista leikkijöistä; muuten hän ei saa kädellä kosketella palloa. Hänen koetellessaan saada joku poltetuksi, s. o. pallolla kosketelluksi, koettavat muut, sekä se, johon — — —

Erivaraisia porvareita tai oikeammin talonpoikia on Kieretissä. Muutamien varojen sanotaan nousevan 100,000:en ruplaan, jopa enempäänkin. Heidän kaupankäyntinsä on pääasiallisesti siinä, että j. n. e. ja viljaa, jota venäläinen talonpoika tosin ei ole oikeutettu kaupittelemaan, kun hänen näet vaan on lupa omasta puolestaan ostaa sen verta kuin voi ja tarvitsee. Nämä talonpojat eivät sitä kaupitsekkaan, sillä toiset talonpojat

ovat pyytäneet heitä heidän nimessään ostamaan viljaa, ja näin he ostavat kuinka monta tuhatta tynnyriä tahansa. Mutta talonpojat, jotka ovat antaneet jollekin toimeksi ostaa, tosin välistä laiminlyövät rahojen hankkimisen viljan lunastamista varten, ja kukapa siis saattaisi moittia tätä yleistä viljan tukku-ostajaa siitä, että hän myy viljansa kelle voi ja siitä hinnasta, jonka mahdollisesti voi saada.

Tästä muistan, miten naapurit olivat kehottaneet erästä venäläistä talonpoikaa viemään heidän pellaviaan Suomen-puolisille markkinoille. Hän tulikin sinne mukanaan 3—4 kuormaa, jotka kaupungin viskaali suvaitsi ottaa takavarikkoon. Alkoi käräjöiminen, joka kuten tällaisissa asioissa tavallisesti käy, venyi sangen pitkälle, kunnes talonpoika asianajajansa kehotuksesta ehti saada naapureiltaan todistukset, joiden mukaan yksi oli uskonut hänelle 1 leiviskän, toinen 2, kolmas 3 j. n. e., kunnes kaikkien kuormien sisältämä pellavamäärä oli saatu täyteen. Tämän todistuksen avulla myyjä ei ainoastaan saanut takaisin pellaviaan, vaan niiden takavarikkoon-ottaja lisäksi alemmassa oikeudessa tuomittiin maksamaan hänelle melkoiset oikeuskulut ynnä monet matka- ja muut niistä aiheutuneet kustannukset. Miten muuten oikeusjutuissa asiat hyvinkin usein kääntyvät milloin toiselle, milloin toiselle tolalle, riippuu useimmiten pelkästä sattumasta. Jos takavarikkoon-ottaja olisi tiennyt tai tahtonut hankkia itselleen vastatodistuksia siitä, etteivät samat talonpojat, jotka olivat antaneet markkinamiehelle toimeksi myydä heidän valmistamiansa pellavia, koskaan olleet viljelleet pellavaa, jopa kenties, ettei pellavaa niillä seuduin kasvakkaan, tai ettei sitä ainakaan viljellä 30 peninkulmaa lähempänä, niin miten silloin olisi käynyt? Sellainen menettelytapa esiintyy usein oikeudenkäynneissä, jotka aiheutuvat kulkukauppiaiden laukkujen ja tavaroiden takavarikkoon-ottamisesta. He ottavat passinsa Kemistä mennäkseen milloin puoleksi, milloin koko vuodeksi Suomeen etsimään työansiota. Tämä on siinä, kuten tiedetään, että he suomalaisten kauppiasten vahingoksi kaikennäköisillä huonoilla huiveilla, nauhoilla, sormuksilla, neuloilla, naskaleilla, kammoilla, napeilla, kanvertilla, arsenikilla y. m maasta viekottelevat itselleen vuosittain useita satoja

tuhansia ruplia. Täksi summaksi näet heidän raha-ansionsa välttämättömästi on arvioitava, kun Vuokkiniemeltä nykyään 5—6 sataa miestä vuosittain lähtee liikkeelle, ja kun toisista pitäjistä kuten Paanajärveltä, Tuoppajärveltä, Pääjärveltä, Kiimasjärveltä, Repolasta y. m. yhteensä ainakin yhtäsuuri lukumäärä ryömii esille. Tasaluvuin oletettakoon siis, että noin tuhatkunta miestä täten joka syksy lähtee Suomeen keinottelemaan. Kullakin näistä täytyy olla ainakin 200 ruplan voitto, ja jos muutamat saavat vähemmän tai jos eivät saa mitään, niin muut sitä vastoin saavat monta vertaa enemmän. Mutta jos lasketaan 200 ruplaa miestä kohden, niin nousee maan heille suorittama verotus vuosittain 200,000 ruplaksi, joka ei siis ole mikään mitätön summa. Sitäpaitsi he rasittavat maata toisessa suhteessa ja tuottavat sille vaivaa yhtä paljon, jopa enemmänkin kuin yhtä suuri kerjäläisjoukko, sillä harvoin he maksavat ruuastaan, vaan ovat taitavat viekkaasti hankkimaan sitä itselleen monella tavoin.

Ehkä jollakulla on edullisempi ajatus tästä kaupasta. Hän tarkastakoon maan tilaa, maanviljelystä, karjanhoitoa, käsitöiden tilaa näillä seuduin ja lisäksi verratkoon jonkun täkäläisen maa-alueen väestölukua yhtä suuren alan väestölukuun Suomessa. Hän on varmaankin myöntävä, että olen oikeassa, kun väitän, että talonpojan oikeastaan pitäisi pysyä maantyössä eikä tottua metsään ja kauppaan. Ainoa tapaus, joka voisi tehdä hänestä puoleksi kauppiaan, on se, että hän ostaisi naapuriensa tavaroita, myisi ne ja toisi palatessaan kaupungista, mitä he enimmin tarvitsevat. Mutta tämäkin helposti johtaa siihen, että kun joku sen kautta joskus joutuu jonkunlaiseen varallisuuteen, noudattavat monet sadat hänen esimerkkiään, kaikki tahtovat ostaa, ei kelläkään ole mitään myytävää, ja tämä tuottaa välttämättömästi köyhyyttä koko seudulle y. m.

Ainoa todellinen hyöty, jonka Vuokkiniemen ja muiden seutujen miehet saavat matkoistaan Suomessa, on jonkunmoinen sivistys, jota kaipaa muilla lähiseuduilla. Lisääntyköön se, mutta hylättäköön kauppa, ja viihtyköötmaanviljelys, karjanhoito sekä käsityöt paremmin!

33.

[Päiväkirjasta.]

Kieretti, 2 p:nä helmikuuta 1837.

En ole vielä kuullut, mikä päätös on tehty passini suhteen. Mutta eilen olin ainoan täkäläisen herrasmiehen, herra Baitramin, luona, jolla on valvontansa alaisena kruunun viina Kieretissä, Koudassa, Kannanlahdessa ja Umbassa. Häneltä kuulin, että yleisesti pelättiin kauempaa majoittaa minua kylässä, ja ettei tiedetty, mitä pahaa vielä voin heille tehdä. Minä kuitenkin levollisesti odottaisin heidän päätöstään, jos olisin saanut paremman kortteerin, mutta harmikseni olen huomannut, että talonväki vaan yhä enemmän tahtoo päivilläkin asustaa minun huoneessani, missä tekevät kauppasopimuksensa, ja naiset päällepäätteeksi ompelevat päivät läpeensä. Senpä vuoksi taidan lähteä matkaan aikaisemmin kuin ensin ajattelin, sillä käy kuitenkin mahdottomaksi rauhassa tehdä työtä tässä paikassa. — Suureksi ilokseni ja hämmästykseksi huomasin eilen, että Baitramin rouva, joka on kotoisin Arkangelista, puhui selvää suomea, sellaista, jota puhutaan Viipurin läänissä. Kysyin häneltä, miksei hän edellisellä kerralla ollut ilmaissut osaavansa meidän kieltä, ja tähän hän vastasi, ettei ollut luullut minun osaavani puhua sitä suomea, hänen kun näet oli vaikea ymmärtää sellaista suomea, jota näille seuduille matkustavat talonpojat puhuivat. — Missä hän oli oppinut Suomen suomea? — Hänen äitinsä oli ollut kotoisin Viipurin läänistä, josta hän äitinsä ja isänsä mukana kolmivuotiaana oli muuttanut Arkangeliin. Tämä äiti oli sekä hänen että muiden lastensa kanssa useimmiten puhunut suomea, kun ei yhtä hyvin ollut osannut saksaa eikä alussa venättä juuri ollenkaan. Siitä Baitramin vaimolla nyt oli tämä minulle sangen tervetullut kielitaito. Mainitun Baitramin isä oli 1788:n vuoden sodan aikana ollut luutnantti Venäjän palveluksessa, oli ollut mukana Suursaaren meritappelussa ja siinä tai myöhemmin joutunut ruotsalaisten sotavangiksi, minkä näin hänen poikansa hallussa ole-

vasta sukukirjasta. Päästyään vapaaksi vankeudesta hänestä oli sittemmin tullut karanteenintarkastaja Arkangeliin. Muuten poika kertoi hänen olleen kotoisin Viipurista. Että hän oli ollut kielitaitoinen mies, huomasin, paitsi pojan kertomuksesta, mainitusta sukukirjasta, jonka sadat sydämelliset runopätkät ja nimikirjoitukset eräänä iltana läpikävin. Runot olivat kirjoitetut milloin saksaksi, ruotsiksi, ranskaksi, venäjäksi, hollanniksi, englanniksi, latinaksi ja tanskaksi. Poika sanoi hänen sitäpaitsi puhuneen juutalaisten kieltä jopa suomeakin, mutta näillä kielillä ei ollut kirjoitettuna yhtään runoa.

Harvoissa paikoissa on seppää, ainakaan ei kunnollista. — Sepät suomalaiset. — Pöydät ja tuolit Arkangelista. — Naisväen kaikki vaatteet ostettuja. — Voinvalmistus huonoa. — Kaikki pellava ja hamppu ostetaan. — Ikkunalasia ei ole. — Juustonvalmistus tuntematonta. — Perunoiden viljelys puuttuu kokonaan tai on vallan mitätön. — Verrattakoon nyt siis Venäjän-puolista varallisuutta Suomen puolella esiintyvään. — On Venäjän puolella niitä, jotka eivät vähääkään tiedä, mitä he seuraavana päivänä saavat.

Hospodi, kun pellit avataan. — Tuhkaispapille [1] kuolleista 100—25 ruplaa, jotta molisi taikka palkkaa toisia molimaan, kun itse ei kerkiä — oikialle papille 5 ruplaa, jotta kirjaan panee.

34.

[Päiväkirjasta.]

Kieretti, 3 p:nä helmikuuta 1837.

Rahvaan pääasiallinen elinkeino Kieretissä on kalastus. Paremmanpuolisilla taloilla 300—1,000 botskaa [= tynnyriä] silliä,

[1] Tästä kappaleen loppuun alk. suomeksi.

jotka myydään Arkangelissa 1:stä ruplasta tai enemmästäkin kappale. Nämä ovat näet pienet. Sitä paitsi he kulkevat aluksillaan kalastuspaikoille Vienanmeren rannoille, ostavat siellä kaloja halvemmalla ja vievät sinne ruokatavaroita sekä muita tarpeita, kuten esim. viinaa y. m.

Maalla pannaan maata kello 5 tai 6, ja noustaan kello 2, oikeastaan tyhjää toimittamaan. Koko pitkän aamun miehet vetelehtivät runtukalla tai palatilla tai käyvät välistä ennen aamiaista noutamassa puita tai heiniä kuormallisen. Naiset taas puuhaavat hauteen keitossa lehmilleen, leipovat — toimi, jonka välttämättömästi täytyy tapahtua joka aamu —, keittävät aamiaiseksi rokkaa tinaamattomissa kuparikattiloissaan, survovat tai jauhavat. On täten hommattu paras osa päivää, jotta aamiainen saataisiin valmiiksi. —

Eilen ispravnikka tuli Kierettiin, ja minua käskettiin näyttämään hänelle passiani. Vähän sen jälkeen isäntä tuli luokseni ja virkkoi, että ispravnikka oli pyytänyt kysyä, enkö voinut luovuttaa hänelle yhtä tai puolta kartuusia ruotsalaista tupakkia (datskoi). Minun täytyi vastata kieltävästi. Sitten menin hänen luokseen kello 2 j. pp., mutta silloin hän paraikaa oli kylpemässä ja paria tuntia myöhemmin hän lepäsi sen jälkeen. Nyt aamuhetkellä olin siellä ja näytin passini, joka huomattiin oikeaksi.

35.

[Päiväkirjasta.]

Kieretti, 6 p:nä helmikuuta 1837.

Kirkossa kerrotaan säilytettävän jonkun Varlam (Bartholom) nimisen miehen muumiaa, jonka arkku kuuluu olevan katosta riippumassa. En ole tullut itse menneeksi sinne sitä katsomaan, kirjoitan vaan, mitä maalla kuulin. Tästä Varlamista kerrottiin, että hän tehtyään jonkun törkeän synnin, murhan, ryöstön tai jonkun senkaltaisen teon, oli tullut jumaliseksi ja viimein saanut

pyhimyksen maineen. Elämänsä viimeisinä vuosina hän oli rakennellut ristejä ja kappeleita kaikille Kieretin läheisille niemille ja siitä kauemmaksikin. Tässä toimessa hän kuuluu olleen niin uuttera, ettei koskaan ollut pannut maata katon suojaan; miten lie ollut talvella, sitä en erityisesti tullut kysyneeksi. Sillä ajalla hän ei kuulunut syöneen lihaa eikä muuta sellaista. Mikäli minä kertomukset käsitin, hän ensin oli vääryydellä hankkinut itselleen suurehkon omaisuuden, oli sitten saanut tunnonvaivoja ja yllämainitulla tavalla koettanut sovittaa omantuntonsa ja rikoksensa, s. o. oli hankkinut itselleen vaivaa ja työtä, siis vallan päinvastaista kuin mitä kaiketi ensin teollaan oli tavoitellut. Nyt hän on niin suuri pyhimys, että kun Arkangelin arhhierei kolme vuotta sitten tahtoi hänen muumiataan nähdä, oli hän siitä saanut sellaisen hengellisen järkytyksen, että oli hoiperrellut taaksepäin ja ollut vähällä pyörtyä. — Mutta itse muisto vaikuttaa siveellisesti pahoin.

36.

[Päiväkirjasta.]

Kieretti, 6 p:nä helmikuuta 1837.

Toukokuun keskivaiheilta loppuun täällä on alituinen matkustavien tulva. Kemin seuduilta, Sumasta, Sungusta j. n. e. matkustaa väkeä, niin sanottuja *murmanskoita*, Kannanlahteen ja sieltä Pohjanmerelle [1] kalastamaan. Niin pitkältä kuin tietä riittää, näkee hevosta hevosen jäljessä, ja tätä kestää kokonaista kaksi viikkoa. Aina 100:n, jopa 200:n virstan päästä tulee talonpoikia hevosillaan ja poroillaan kyyditsemään. Sellaisen kalastajan sanotaan voivan ansaita 100, 200 ruplaa, jopa enemmänkin kesässä. He kalastavat joko omasta puolestaan tai ovat jonkun Kieretin, Koudan, Kannanlahden, Umban, Kuolan tai muun seudun talonpojan palkkamiehinä, jolloin

[1] Tarkoittaa tietysti pohjoista Jäämerta.

heidän isännät tavallisesti hankkivat heille ruuan, aluksen (nokka) sekä kalastusneuvot; he saavat tällöin kolmanneksen saaliista. Omituinen on venäläisen talonpojan halu petkutukseen. Olen jo Vuokkiniemen talonpojasta tätä huomauttanut. Nämä taas ikävöivät kalastusaikoja. Palattuaan kalaretkeltään syksyllä, eivät edes silloin jää kotia. Kauppamatkat, markkinareisut ja muut matkat vievät heiltä siihen määrään ajan että viettävät korkeintaan harvat, luetut viikot kotona.

37.

[Päiväkirjasta.]

Kuola, 13 p:nä helmikuuta 1837.

Perveni huc tandem, (nobis ubi defuit orbis) *mihi quo jam defuit orbis.*

[Läksin] Kieretistä helmikuun 6:ntena p:nä iltapäivällä. Kortteeri maksoi 6:lta päivältä 10 ruplaa, siihen luettuna vähä leipää, maitoa ja teetä (huonoa). Paha onni saattoi jamstjikaksi [1] erään Heinäjärven miehen, joka itsekkin matkusti Koutaan. Olin hänen tähtensä kahta levottomampi, kun hän oli kotoisin likeltä mainittua Jäletjärveä, ja kun joku majatalossani lähdettäessä oli sanonut: „kun ei vaan oltais rasboinikkain kera tuumailtu.“ En rohjennut nukkua, vaikka matkustimme pitkin yötä; kuitenkin hieman rauhoituin päästyämme ensimäiset 10 virstaa kylästä. Puoliyön aikaan tulimme *Mustanjoen* kylään, joka on ensimäinen Kieretistä pohjoiseen päin tultaissa, viimemainitusta 40 virstan päässä. Tämä kylä on melkoinen, siinä on 50—60 taloa molemmin puolin *Mustaajokea.* Asukkaat elävät kalastuksella ja ovat enimmäkseen köyhiä, toiset tosin hieman varakkaampia, eivät kuitenkaan siinä määrin, että voisivat harjoittaa mainittavaa kaup-

[1] = kyytimieheksi.

paa. En nähnyt yhtään mastolaivaa, lukuunottamatta muuatta vanhaa. Talossa, johon jamstjikka minut vei, nukuin seuraavaan aamuun kello 8:aan, söin aamiaista ja kävin sitte muissa taloissa kysymässä, oliko karjalaisia lauluja saatavissa. Näitä ei kuitenkaan ollut, olipa vaan *ruskia päsni* [= venäläisiä lauluja], minkä vuoksi noin kello 2 i. p. läksin edelleen matkustamaan Koutaa kohti. Saavuin sinne kuljettuani 2 peninkulmaa 3:n tunnin ajassa. Heinäjärven mies oli seurassani, mutta minulla oli talosta toinen jamstjikka. Tämä pysyttelihe enimmän aikaa edellisen reessä, ja välistä taas molemmat tulivat istumaan minun rekeeni, puhellen ja neuvotellen keskenään venäjäksi, jota puhetta en ymmärtänyt. Suuri osa heidän uutteraa neuvotteluaan lienee koskenut kysymystä, miten voisivat kiristää minulta juomarahoja, ainakin kumpikin rupesi puolitiessä kiusaamaan minua, että lupaisin heille perille saavuttua antaa 40 kopeekkaa „viinarahoiksi". Sillä he eivät kuitenkaan voittaneet mitään, sillä minä vakuutin, etten aikonut antaa kopeekkaakaan, ja niin kävikin. Pelkoni olin suurimmaksi osaksi voittanut ja olin valmis panemaan väkivallan väkivaltaa vastaan, jos se olisi tarpeellista. Niin ei kuitenkaan ollut, vaikka nytkin olin varuillani. Tämä pelko tuntuu ehkä monestakin naurettavalta, jopa itsestänikin siltä tuntuu, kun nyt ajattelen, että melkein oli mahdotonta valtatiellä käydä minuun käsiksi. Kuitenkin se kiusasi minua Koutaan ja osaksi Kannanlahteen saakka ja oli seuraus Jäletjärvellä saavuttamistani kokemuksista. En voinut niin hallita itseäni, että olisin saattanut vapautua siitä, vaikkapa kovasti koetinkin ja lisäksi jo pelkäsin, että siitä olisi voinut syntyä häijy kiusanhenki, nimeltään piintynyt päähänpisto (idea fixa), joka monimuotoinen haamu aika kauan olisi voinut minua vaivata; (se näet tavallisesti rupeaa sen seurakumppaniksi, joka on tarjonnut sille majaa).

Illalla saavuin *Koutaan*, joka on melkoinen, pohjoispuolella Koutajokea ja -koskea sijaitseva kylä eli kauppala. Tänne poikkesin yöksi ja tiedustelin tavallisuuden mukaan runoja, joita täällä oli yhtä vähä kuin Kieretissä ja Mustassajoessa sekä seuraavissa kylissä, *Knäsoissa* ja *Kannanlahdessa*. Suomalaisia tapasin kyllä; he olivat enimmäkseen muuttaneet tänne karjalaisista kylistä tai

lähimmiltä Suomen-puolisilta rajaseuduilta. Näitä tapaa toisissakin äsken mainituissa kylissä, vähemmin kuitenkin Kieretissä kuin muissa. Tapasin m. m. kaksi tällaista suomalaista perhettä, jotka olivat kotoisin Kemijärven pitäjästä; he elelivät pienissä kurjissa saunoissaan, kun heidän ei ollut onnistunut saada parempia asuntoja. Toista näistä perheistä kävin usein katsomassa; siinä oli 70-vuotias ukko, hänen 60-vuotias vaimonsa ja kaksi lastansa. Ukko sanoi kesinä paimentavansa kauppalan karjaa, yhteensä noin 70 tai 80 lypsylehmää, siis $^1/_3$ vähemmän luvultaan kuin taloja. Kustakin lehmästä hänelle maksettiin 80 kopeekkaa koko kesältä, niin että hänen tulonsa nousivat hieman yli 50 ruplan. Talvisin hän teki länkiä, kelkkoja („vetureita“) lapsille y. m. Paraikaa hän korjaili lapsenkelkkaa. Se oli kaikinpuolin tavallisen poronpulkan (ahkion) näköinen, nimittäin kuin pitkin pituuttaan keskeltä halkileikattu, hieman kupera, ontelo särmäkartio, jonka alle oli kiinnitetty 3—4 tuuman levyinen jalas. Se ei kuitenkaan ollut 5 korttelia pitempi, kun ahkiot taas tavallisesti ovat $2\,^1/_2$—3 kyynärän pituiset. Kysyttyäni miten selkänoja sellaiseen kelkkaan oli laitettava, hän vastasi että se tehdään puoliympyrän muotoisesta laudasta, siten, että tämän kehäpuoli liitetään pohjaan ja halkaisija asetetaan ylöspäin. „Sillä“, hän sanoi, „tämä kelkka on tuleva rikkaimman isännän, Merikkäisen tytölle; vähempivaraisille kiinnitetään vaan vitsa selkänojaksi.“ Tämä vähäpätöinen etu, joka rikkaiden lapsilla on kelkkoihinsakkin nähden, lienee sydämellisesti huvittanut ukkoa, sillä hän nauroi sille moneen kertaan. Muuten ukko ei kiitellyt elantoansa täällä ja sanoi ensi kesänä muuttavansa takaisin, vaikka, kuten virkkoi, köyhyys ei parane, tulipa minne tahansa, mutta saisivathan ainakin hänen luunsa siten kristillisen hautauksen. Kysymykseeni, eikö hänellä ollut halua useiden muiden tavoin, jotka ovat tulleet Suomesta muuttaneeksi näihin kyliin, kääntyä kreikanuskoon, hän vastasi kieltävästi eikä näyttänyt pitävän koko asiasta. Sitten hän alkoi valittaa, että virsikirjansa oli vallan piloille kulunut, ja ettei hänellä ollut mitään toiveita saada uutta.

Kouta on Kierettiä hieman pienempi kauppala, mutta vähän paremmin rakennettu, kuten minusta tuntui. Puolet taloista ovat

kahdenkertaisia, kuten Kieretissä, s. o. pirtti tai kaksi alhaalla ja niiden yläpuolella kaksi. Näitä pirttejä saattaa kuitenkin yhtä suurella syyllä sanoa kamareiksi, sillä paitsi että ne aina ovat puhtaiksi pestyt, niissä on useita ikkunoita, tavallisesti 6 kolmen korttelin korkuista ja suhteellisesti leveätä lasi-ikkunaa. Kaikissa taloissa on savupiiput, vaikka uuni muuten on muodottoman suuri ja niin laitettu, että siinä voi keittääkkin. Laivoja, s. o. kolmimastoisia lotjia, sanottiin olevan 6—7; ne olivat jo mainitun Merikkäisen ja toisen yhtä rikkaan talonpojan, Klementsjoffin ynnä muiden omaisuutta. Nämä talonpojat ovat rikastuneet oikeastaan viljan myynnillä ja muulla kaupalla. —

Koudasta saavuin aamupäivällä *Knäsoihin*, pienenpuoleiseen kylään, jossa oli 30 taloa. — Samana päivänä iltapuolella tulin perille Kannanlahteen. Muuan Kuusamossa syntynyt, venäjänuskoon kääntynyt, täällä kirjoissa oleva talonpoika kuului olevan joltisestikkin varakas, muut olivat köyhiä. Kun hevosia ei ollut kylässä, käytettiin tilaisuutta hyväksi ja kiskottiin minulta tavallista suurempi kyytimaksu. Tavallisesti maksetaan 5 kopeekkaa virstalta. Täälläkin kuten Koudassa, minun täytyi näyttää passiani, josta eivät näyttäneet viisastuvan, sillä toistamiseen kysyivät, kuka olin ja millä asioilla liikuin.

38.

[Päiväkirjasta.]

Kuola, 14 p:nä helmikuuta 1837.

Päivää ennen kuin matkustin pois Kieretistä, minulle kerrottiin, että sossedaateli, sama joka oli ollut niin innokas passiani tarkastamaan, oli antanut Jäletjärven miehelle muutamia kelpo korvapuusteja siitä, että hän oli hätyytellyt minua matkalla, josta sossedaatelin sanottiin saaneen vihiä, vaikken minä sitä ollut kenellekään kertonut. Mistä hän nyt oli saanut moisen innon minun hyväkseni, kysyin talonmieheltä, joka oli kertonut minulle

asian, kun kuitenkin äskettäin ajoin hänet ulos luotani? Hän luultavasti pelkää, että te tulette kertomaan ispravnikalle, miten hän tahtoi estää teitä jäämästä muutamaksi päiväksi Kierettiin, oli vastaus; luultavasti hän silloinkaan ei tarkoittanut muuta kuin että olisi saanut houkutelluksi teiltä muutaman ruplan, mutta kun ette antanut vetää itseänne nenästä, niin hän tietysti on peloissaan.

Kello 2:n ja 3:n välillä läksin Knäsoista 3:n peninkulman pituiselle kyytivälille Kannanlahteen päin. Alkaen Kieretistä tie oli silloin tällöin kulkenut muutamien kapeiden, maahan pistävien merenlahtien poikki, mutta täältä lähtien täytyi ajaa muutamien suurempien, jopa yhden 8:n virstan levyisen yli. Näiden lahtien jäällä on tukalaa matkustaa, kun merivirta tulvii niiden yli, ja kun suolaveden ja lumen muodostama sohjo hidastuttaa jalasten kulkua. Tätä sohjoa sanotaan myös *pihaksi:* „Paljo pihkaa tiellä." — Aikaisemmin ei kulku näiden lahtien jäillä minusta ollut tuntunut niin hankalalta, ne kun näet osaksi olivat kapeammat, ja kun toisekseen ilma oli tyyni. Mutta nyt tuuli ja pyrytti tai satoi lunta niin ankarasti, ettei voinut nähdä monta kyynärää eteensä. Monta kertaa muistelin sananlaskua: *Turkki tuulella* j. n. e. ja olisin kovin halunnut turkkeja, joita vailla minun kuitenkin täytyi olla. Suurin huoleni oli kuitenkin se, ettei ämmä, joka oli ajajanani, eksyisi pois tieltä. Tämä tosin oli „viehkotettu", mutta viehkat olivat lyhyet, kumoon ajetut ja niin pitkän matkan päässä toisistaan, ettei niitä nyt ainakaan voinut nähdä. Tämän lisäksi muori ei pyryilmalta voinut istua kasvot menosuuntaan päin, vaan käänsi selän reen keulaan päin ja paneutui loikomaan. Menköön sitten Jumalan nimeen, minä ajattelin ja toivoin, että, jos hevonen poikkesikin tieltä, se ainakin kääntyisi rannanpuolelle. Ulompana näet jää niemien kohdalla on niin heikkoa, ettei se kanna, ja ulapalla meri on avoin. Onpa joskus tapahtunut, että hevonen on poikennut tieltä ja hukkunut. Niinpä muuan Mustanjoen mies kosioretkellään Kieretissä hyvin asiat toimitettuaan oli pannut maata rekeensä ja nukkunut. Eräällä merenlahdella tie polveilee rantaa pitkin, koska jään heikkoudelta ei ole mahdollista ajaa suoraan lahden poikki. Mutta ohjaajatta kulkeva hevonen ei ollut niin tarkoin laskenut jään heikkoutta kuin sitä etua, joka oli

suoraan vastakkaiselle rannalle, maallenousupaikkaan, kulkemisesta. Ennenkuin se saapui sinne, jää murtui, ja hevonen, reki ja mies joutuivat veteen. Mies pelastui kuitenkin jäälle, mutta oli vähällä paleltua kuoliaaksi, kun tuiki kohmettuneena ei voinut liikahtaa paikaltaan. Toiset matkustajat, jotka sattumalta tulivat paikalle, pelastivat hänet, muuten hänkin olisi kuollut eikä olisi kaikista ponnistuksistaan huolimatta voittanut hevoselleen muuta etua, kuin että se olisi kuollut jään alle, ja hän itse jäälle. — (Pilajuttu: Ta kuinka nyt pyhä velli — hepo seisoo ta metsä juoksee.) — Asioiden näin ollen jäällä Knäsoin ja Kannanlahden välillä, ei mikään saattanut olla minulle mieluisempaa kuin kuulla postin saavuttavan meidät. Pelkoni eksymisestä katosi, ja akan hevonen alkoi hieman juosta hölkyttää postihevosen jäljessä. Kello 10:n ja 11:n välillä saavuimme Kannanlahteen, missä sekä posti että minun jamstjikkani ajoivat ensimäisen talon pihaan, seikka, joka sekin oli minulle tervetullut, kun en mitään halukkaammin toivonut kuin taas pääsöä lämpimään huoneeseen. Pääsinkin ensiksi postiljonin tai postiherran luo. Kumpi hän lie ollut, en tiedä, mutta ensi katseelta hyvin kummallisen näköinen mies hän vaan oli. Hän oli lyhyt varreltaan, tukka pikimusta, kasvot laihat ja nenä suunnattoman suuri; yllään pitkä univormutakki. En tullut kysyneeksi, oliko hän synnyltään venäläinen. Myöhemmin, kuten pian olen kertova, oudoksuin vähemmin hänen ulkomuotoaan, mutta ensi hetkellä toivoin pääseväni jonnekkin muualle yöksi. Tämä toive muuten toteutuikin, sillä kohta sain sanan tulla alapirttiin, jossa talonväki loikoi täyttäen lattian. Näin tämä päivä päättyi. Kun seuraavana aamuna oltiin kuultu, että olin suomalainen lääkäri, minut pyydettiin teetä juomaan postiherran luo, joka näytti minulle napatyrän vaivaamaa lastansa ja selitti, mitä henkilöitä seinillä riippuvat vanhat pyhimysten kuvat esittivät, niin hyvin kuin osasi tehdä itsensä ymmärretyksi venäjänkielellään. Sitten kävin kahdessa suomalaisessa perheessä, jotka asuivat samassa pirtissä. Ne olivat molemmat kotoisin Kuolajärveltä (Sallasta), vasta erotetusta Kemijärven seurakunnan kappelista. Kumpikin perhe eli osaksi kerjäämisellä, osaksi työansiolla, kumpikin ylisteli kotiseutuaan ja moitti sitä seutua, missä par-

aikaa asuivat. Mieleeni muistui täällä mitä ennen usein olin kokenut Turussa ja Helsingissä. Huononpuoleinen Ruotsista sinne tullut väki ei ollenkaan lakkaa ylistelemästä Ruotsia, synnyinseutuaan, ja alentamasta Suomen arvoa. Miksikä näin ollen eivät jää tuolle paremmalle seudulle, eihän kukaan kehota heitä tai pyydä tulemaan huonompaan maahan? *Oma maa mansikka, muu maa mustikka.* — Toinen miehistä tuli jotenkin hyvin toimeen venäjänkielen puhumisessa ja luuli osaavansa sitä vielä paremmin kuin osasikaan. Ainakin hän monta kertaa kerskasi 6:ssa viikossa oppineensa puhumaan venättä paremmin kuin moni venäläinen itse puhuu. Jopa hän olisi ottanut opettaakseen minullekin venättä ja sanoi, että kun osasin kirjoittaa, sen voisi suorittaa parissa tai kolmessa päivässä. Niinpä hän oli opettanut erään Kemijärven miehen, joka niinikään oli osannut kirjoittaa, vähässä ajassa puhumaan venättä. Aluksi hän antoi minulle sen ohjeen, että kieli oli asetettava paljon jäykemmäksi, tai kuten hänen omat sanansa kuuluivat: kielen pitää olla paljo kovempana. Vaikkapa tilaisuus olisikin ollut kovin houkutteleva, kun näin lyhyessä ajassa olisi saavuttanut taidon puhua venättä, en kuitenkaan voinut käyttää sitä hyväkseni, jos kohta huomasin, että hänen metodinsa olisi ollut helpompi kuin tavallinen. Monia *s*-äänteitä varten hän ei tarvinnut muuta kuin meidän tavallisen suomalaisen *s*:n, ja koko substantiivien taivutus oli sillä suoritettu, että tunsi yhden yksikön ja samoin yhden monikon sijan, kummastakin sen, jonka pääte enimmin vivahti johonkin suomalaiseen päätteeseen. Koko Gretsch'in konjugatsioni-kaavaa ei tarvittu, sillä tarvitsi vaan tuntea verbin infinitiivi tai joku sellainen preesensin tai perfektin persoona, joka paraiten soveltui suomalaisen kielen äännettäväksi; sitä sai käyttää kaikkialla. Sellainen hänen opetustapansa olisi ollut, ja sellaisella kielen käyttämisellä hän hyvin tuli toimeen venäläisten parissa, samoin kuin karjalaiset yleensä eivät puhu kieltä paremmin, mutta vaikeudetta suoriutuvat kaikissa asioissaan. En tiedä, johtuneeko tästä, että koko ruumis on liikkeessä, eikä vaan, kuten muuten, kieli. Mies pyysi minua illalliselle luokseen, jota hänen kutsuansa noudatin. Vanha tynnyri pantiin pohjalleen seisomaan penkin eteen, ja sitä käytettiin pöy-

tänä; muuta pöytää ei ollut. Sille kannettiin sitten kookas vati täynnä poron- ja lampaanlihaa, joka nauriiden kanssa oli keitetty lihakeitoksi; tämä ruokalaji oli sangen hyvänmakuista. Itse keitoksen ohut osa (liemi) oli kaadettu toiseen puukuppiin, jonka isäntäni minua varten oli veitsellä vuollut ulkoa ja sisästä, niin että se näytti äsken tehdyltä. Enemmän kuin itse ruokalajit minua kuitenkin ilahutti, että hän rehellisellä tavalla oli ne hankkinut, seikka, jota ensin hieman epäilin hänen kerjäläis-elantonsa vuoksi. Hän oli näet vähää ennen tehnyt pitkänpuolisen retken lappalaisten alueelle ja oli sieltä paitsi poronlihaa saanut koko lampaan. Hän kertoi kuljettaneensa kokonaista 31 [? [1]] puutaa ahkiossa. Lappalaiset eivät hänen kertomuksensa mukaan itse syö lampaanlihaa. Mies oli sen verran kääntynyt venäjänuskoon, että oli antanut parran kasvaa, jota tekemään kehotti toveriansakkin. Tämä näet pyysi minulta lainaksi partaveistä ajaakseen pois partansa, mutta Kurtti — se oli mainitun kielimestarin nimi — kehotti häntä luopumaan tästä parranajo-aikeesta, koska häntä parrattomana ei seuraavana kesänä otettaisi jamstjikaksi Kannanlahden ja Kuolan väliselle postitielle, johonka toimeen kumpikin aikoi pestautua. Seuraavana aamuna kävin taas Kurttia katsomassa, ja minua kestitettiin aamiaiseksi samanlaisella ruokalajilla kuin edellisenä iltana illalliseksi. Hänen asuintoverinsa, entinen lautamies (jota venäläiset nyt ivalla sanoivat „sossedaateliksi“) oli tullut erotetuksi ja lisäksi tuomittu 28:ksi päiväksi vedelle ja leivälle, minkä vuoksi nyt juuri oli paennut ja tahtoi vaan tietää, kuinka kauan hänen tuli olla täällä karkulaisena, siksi kuin rangaistusaika oli umpeen mennyt. Minä en ollut niin lakiin perehtynyt, että olisin varmasti voinut sitä sanoa, mutta oman laintuntemuksensa nojalla hän oli muistelevinansa, että tuo aika vuoden ja yön kuluttua oli lopussa. Minun syödessäni aamiaista, läksi hänen vaimonsa kaksi lastansa mukanaan ulos kerjäämään almuja (milosti). Täällä ei kerjätä samalla tavalla kuin Suomessa, vaan kerjääjät pysähtyvät kuppi kädessään ikkunan alle ja huutavat tai oikeammin laulavat: *milosti, milosti, milosti* — — — —,

[1] Numerot epäselvät.

kunnes ikkuna avataan ja siitä pannaan jotakin kuppiin. Kieretissä ja sitä pohjoisemmissa seuduin ensin huomasin tämän kerjäämistavan. Karjalaisissa kylissä, missä suomalaisia asui, kerjäläiset menivät pirttiin ja seisoivat oven suussa useinkaan mitään sanomatta, tai myös sanoen: (antakaa) Jumalan nimeen (sanaan) milostia. Kumpi tapa lie parempi, on vaikeata sanoa. Edellinen taitaa olla parempi antajalle, jälkimäinen kerjäläiselle. Kyläkerjäläiset, s. o. sellaiset, jotka samoilematta eri seuduilla, oleskelevat yhdessä ainoassa kylässä, kiertävät muuten säännöllisesti kylää kaksi kertaa päivässä, aamulla aamiaisen (murkkinan) aikaan ja iltapäivällä hämärässä, tähän vuoden aikaan silloin, kun on tapana syödä toinen ateria.

Yön kuluessa tai jo edellisenä päivänä huhu oli levittänyt sen tiedon, että olin lääkäri. Sen tähden luonani kävi useita potilaita, joita taitoni mukaan autoin lääkkeillä tai pelkillä neuvoilla. Kurtti oli kaikkialla tulkkinani. Kun laitoin napasidettä yllä mainitun postiherran lapselle, postiherra sattui näkemään kelloni, jonka tahtoi välttämättömästi vaihtaa omaansa; tällä oli näet se paha tapa, että usein seisattui. Kun en yleensä pidä sellaisesta vaihtokaupasta enkä muista koskaan ennen tosissani vaihtaneeni mitään, en nyt tahtonut tähän suostua. Mutta hän kuvasi miten suuresti hän tarvitsi käypää kelloa, hänen kun aina minuutilleen täytyi merkitä kirjaan, milloin posti kävi Kannanlahdessa, jotta keisari sen tietäisi. Ottaen huomioon tämän hänen suuren tarpeensa ja sen seikan, että itse mahdollisesti voin joutua rahoja tarvitsemaan, suostuin nyt vaihtokauppaan. Välirahat määrättiin 40:ksi ruplaksi, jotka hän maksoi minulle puhtaalla hopearahalla. Mutta pahaksi onneksi unhotin neuvoa hänelle, miten kelloni oli vedettävä. Jos hän samalla tavalla myötäpäivään rupeaa sitä kiertämään kuin omaansa ennen, niin luulen, että siitä jo on ponnin poikki. Siinä suhteessa hän kumminkin lie hävinnyt tässä kaupassa, että hänen kellonsa helposti oli korjattu, niin että se nyt käy yhtä hyvin kuin minun entinen kelloni. Saatuani tämän toisen kellon, tein itselleni jonkunlaisen puhallusputken ja puhalsin sillä rattaiden väliin, jonka jälkeen kello on käynyt hyvin. En rohjennut ryhtyä sitä korjaamaan purkamalla koneistoa, kun näet sellainen yri-

tys kesällä v. 1828 Suomen-Karjalassa onnistui niin peräti huonosti, etten mitenkään enää voinut saada kaikkea jälleen paikoilleen, ja että siis huonosti käyvän kellon asemesta sain kellon, joka ei käynyt ollenkaan. — Harjakaisiksi juotiin tsaajua ja viinaryyppy. — Sitten kävin taas parin potilaan luona, ja varustauduin matkalle, kuljettuani vielä kerran kylää katselemassa. Rakennustavaltaan se on Koudan kaltainen, mutta paljoa huonompi. Se sijaitsee Kannanlahden koillisella rannalla likellä lahden pohjukkaa[;] idästä laskeva, ei varsin leveä oja muodostaa mainittua lahtea vastaan niemen, mille suurin osa kylää on rakennettu; muutamia taloja on ojan toisella rannalla. Mastollisia laivoja luin kolme, eikä tätä nykyä kuulu useampia olevankaan. Mutta paljaita lumituntureita laskin pohjoisessa, luoteessa ja koillisessa olevan kokonaisen tusinan. Tällaisia vallan metsättömiä tuntureita en ennen ollut nähnyt, tästä alkaen taas niitä kyllä näin. — Kirkkoja on kaksi, yksi kummallakin rannalla. Eteläpuolisella, joka sijaitsee kunnaalla, on varsin sievä asema, mutta se on vanhentunut eikä enää käytännössä. Maanviljelystä on täällä yhtä vähä kuin muissa kylissä, Kierettikin lukuunotettuna. Ainoa viljelyskasvi, joka täällä on saatavissa, on jokunen määrä naurista, ja pienten vihannestarhojen näköisiä, aidattuja naurismaita on useita. Ei ole epäilystäkään, että eivät ohra ja ruiskin täällä menestyisi, mutta kalastuksen ollessa pääelinkeinona ei ryhdytä tähän aikaa vetävään työhön.

Iltapäivällä olin matkaan valmis ja istuuduin Kannanlahdessa ensi kerran poronpulkkaan. Minulta kysyttiin, olinko ennen ajanut porolla; en tahtonut vastata kieltäen, vaan sanoin varmaa vastausta vältellen, että kyllä luulin siitä hyvin suoriutuvani. Tämän laita oli kuitenkin niin ja näin, sillä parin virstan päässä poro vei minut pois tieltä metsään, kaatoi pulkan ja minut, joka varmaan olisin jäänyt siihen, ellen varovaisuuden vuoksi olisi lähtiessäni köyttänyt ohjan päätä vyöhöni. Kohta sen jälkeen tuli suuri alamäki, ja siinä olin vielä pahemmassa pulassa. Pulkka kaatui taas ja poro laahasi minua perässään ulkopuolella pulkkaa pitkää mäkeä puoliväliin alas. Sitten alkoi mennä paremmin, ja 10 virstan matkan jälkeen saavuimme Imandran järven eteläpäähän, missä tasaisella jäällä ei enää ollut mitään hätää. Imandran

jäätä ajettiin sitten vielä 20 virstaa ensimäiseen postiasemaan, Sassegaan. Olin sopinut Kannanlahdesta lähteneen kyytimieheni kanssa, että hän veisi minut vielä 15 virstaa eteenpäin erään lappalaisen luo, joka asui syrjässä postitiestä, Kemiönniemessä, mistä luulin saavani halvemman kyydin kuin muuten. Olen näet aina edeltäkäsin tahtonut laskea, miten halvimmalla pääsee perille; tämä onkin välttämätöntä pitemmillä matkoilla, sillä sellaisia tilaisuuksia, jolloin saa maksaa kalliit rahat, tulee kuitenkin odottamattakkin. Sitäpaitsi halusin kernaasti nähdä lappalaisia muuallakin, kun tien varsilla asuvien sanottiin jo olevan siihen määrään venäläistyneitä, että kaikki, vaimot ja lapsetkin, paitsi omaa kieltänsä, puhuvat venättäkin.

39.

[Päiväkirjasta.]

Kuola, 15 p:nä helmikuuta 1837.

Olenpa joutunut keskelle todellista kieltensekoitusta, melkein samanlaiseen kuin se, joksi saattaa kuvitella Baabelin tornin jälkeistä. Jo Kieretissä oli mielestäni liikaa, että noin yks kaks tuli tekemisiin venäläisten ja saksalaisten kanssa. Kuitenkin se vielä jotakuinkin meni mukiin, kun en vielä puhunut edellisten kieltä ja joltisestikkin muistin saksalaisia sanoja siitä, mitä olin lukenut tätä kieltä kirjoista, sillä enpä sitä sanottavasti ollut ennen puhunut. Kannanlahdesta alkaen tulin tekemisiin lappalaisten kanssa, joiden kanssa tulin toimeen samoin kuin venäläisten kanssa Kieretissä, nimittäin siten, etten puhunut heidän kanssaan. Tärkeimmät sanat hain venäläisestä tulkkikirjasta ja suoriuduin siten. Mutta täällä Kuolassa olen nyt alkanut *puhua* venättä, puhun toiste saksaa kaupunginpäällikön rouvan kanssa, toiste taas latinaa tohtorin kanssa, joka, häpeä tunnustaa, puhuu tätä kieltä paremmin ja sujuvammin kuin minä, toiste suomea talonpoikien kanssa. Mutta ruotsia, joka on melkein toinen äidinkieleni, en saa käyttää missään, jos en ota lu-

kuun muutamia tapauksia, jolloin sitä puhun isäntäni kanssa; tämä näet Vuoreijassa on oppinut muutamia norjalaisia sanoja, joita hän joskus keskustelussa käyttää. Mutta jos siis ruotsikin voidaan ottaa lukuun, olen yhtä haavaa tekemisissä viiden kielen kanssa, ja onhan siinä jo kylliksi. Älköön kukaan luulko minun mainitsevan tätä kerskatakseni; niin ei suinkaan ole asian laita, sillä päinvastoin minun on tunnustaminen, etten tunne ainoatakaan niistä oikein hyvin, sillä onhan suuri ero, jos välttävästi puheessa ja kirjoituksessa osaa käyttää jotakin kieltä, ja jos osaa sen täydellisesti. Että sellaisessa kieltensekoituksessa välistä täytyy syntyä naurettavia erehdyksiä, varsinkin kun äskettäin olen ruvennut puhumaan venättä ja saksaa, on vallan luonnollista. Niin esim. isäntäni eräänä päivänä kysyi minulta venäjäksi, oliko minulla vaimoa. Liekkö hän tahtonut, että paremmin olisin häntä ymmärtänyt, vai liekkö hänen käyttämänsä sana muuten tavallinen paikkakunnalla, oli miten oli, hänpä tuli käyttäneeksi norjalaista tai tanskalaista sanaa *kona*, joka hänen venäläisellä ääntämisellään kuului *коня* tai *кони* (konja, koni), niin että minä ymmärsin kysymyksen, ikäänkuin hän olisi tahtonut tietää, oliko minulla kotonani hevosta. Vastasin, että minulla oli kaksi, ja tämä vastaus pani emännän ensi suurin silmin katsomaan minuun ja erehdyksen tultua ilmi oikein makeasti nauramaan. Tämä seikka, että emäntäkin ymmärsi sanan tanskalaisen merkityksen, antaa minulle aihetta uskoa, että *kona* sanaa Kuolassa käytetään *жена*, *женька* sanojen asemesta. Monta tällaista nurinkurista vastausta on sattunut, mutta en nyt huoli niitä mainita. Paitsi mainittuja kieliä minulla vielä olisi tilaisuus puhua ranskaa ispravnikan rouvan kanssa, jos olisin siihen paremmin perehtynyt, ja lisäksi lappia useiden kanssa, siis kaikkiaan 7 kieltä, siinä jo tarpeeksi näin vähäisellä seudulla.

Venäjän-puolinen rahvas (jopa Kuolan asujamet) alkavat ateriansa rokalla ja sitten siirrytään kalaan tai lihaan ynnä muihin ruokalajeihin. Kuolassa kannettiin eteeni pöytään ensin *sonkaa* (ruots. songa) ja lohta perätysten, sitten lihaa ja lopuksi maitoa, ja tätä ruokajärjestystä noudatettiin sitten joka kerta ilman muutosta. Ruokaryyp-

pyä eivät he näyttäneet tuntevan. Mutta teetä juotiin kahdesti päivässä. Koko ruokajärjestys oli seuraava: kello 8 aamulla 4—5 suurta kuppia teetä, aamiaista kello 11, teetä kello 5, illallista kello (7 tai) 8.

40.

[Matkakirje. [1]]

Kuolasta, 16 p:nä helmikuuta 1837.

Post varios casus, varia et discrimina rerum
Stetimus hic tandem — — — — — —

Muusta matkastani tällä kertaa en huoli'kan mainita, vaan ainoasti muutamilla sanoilla kirjottaa Suomalaisten ja Lappalaisten asuinpaikoista ja rajoista näillä seuduin. Kotoa matkaan antautuessani luulin suomalaisia kyliä löytyvän sillä saarennollaki, jonka rajottaa pohjaspuolelta Jäämeri, itäpuolelta Valkiameri, etelätse Vienameri ja Kantalahti, lännetse vastamainittu lahti, Imantrajärvi, Kuolajärvi, Kuolajoki ja niiden välimanteret. Vielä luulin Petsoran maallaki, Vienan kaupungista itäänpäin, Suomalaisia paikoitse asukselevan, koska kartasta katsoen siellä löytyy suomalaisia nimiä, esimerkiksi *Kylmajoki, Elmajoki, Usajoki, Jeletsjoki, Kolvajoki* j. n. e., jotka näyttää tavallisista suomalaisista nimistä *Kylmäjoki, Ilmajoki, Uusijoki, Jäletjoki, Kolvajoki* tulleen. Vaan täällä ja matkallani ylöspäin tarkemmin asiata tiedusteltuani, edellämainitulla saarennolla ei asu, kun harvakselta Lappalaisia ja Petsoran maalla ei muuta, kun Samojeetalaisia. Heitä siis en ni kehtaa'kan paikalla katselemaan lähteä, jolla toimeni, Suomen runoja ja muita sellaisia kerätä, tulisi kehnosti täytetyksi, vaan sen siasta lähden täältä Suomen puolelle Inaran seuduille ja siitä rajaa myöten eteläksi Pääjärven paikoille, josta taasen käännyn Venäjän Karjalaan Tuoppajärven ja Alakuittijärven itärantoja Ke-

---

[1] „Mehiläisessä" v. 1837, toukok.

min linnaan saati seuraten. Niin sieltä taasen lähden Suomen rajoja kohti ja tulen Toukokuun alussa viikoksi eli kahdeksi Kajaaniin, kesävaatteisiin muuttaumaan. Siitä sitten matkaun rajaa myöten Sortavalan kaupunkiin saati ja luultavasti edelle Aunuksen maalle. Sillä tavoin Vienassa eli Arkankelissa en tule'kan käymään, vaikka esinnä aion. Se matka vaan suotta veisi minulta kaksi eli kolme viikkoa, ettei siitä olisi muuta hyötyä, kun vähäsen itselleni, jos voisin oppia paremmin Venäjän kieltä sillä ajalla puhumaan. Täällä ja kylissä Kannanlahden rannalla olen mainittua kieltä viikkokauden lukenut ja kirjottanut, jotta puhe jo alkaa jotensa'ki käydä, vaan peräti toisin, kun tavallisesti tapahtuu. Muut oppivat esinnä ymmärtämään, siitä puhumaan outoa kieltä, vaan itse olen oppinut ennen puhumaan, kun oikein ymmärtämään, mitä toiset puhuvat. Sentähdenpä isäntäni, kun muuten en saa tolkkua, välistä kirjottaa sanat paperille, josta paremmin älyän. Ilman on minulla ollut kyllin kielien kanssa näinä aikoina tekemistä. Kylissä Kannanlahden länsirannalla puhuttiin enimmäksi Venäjän kieltä, harvat Suomen eli Karjalan kieltä, Kannanlahden päästä pohjaseen tuli Lappi vastaan ja Kuolassa puhutaan Venäjätä, paitsi mitä kaksi eli kolme miestä, jotka ovat tänne Karjalan kylistä muuttauneet, vähin puhuvat suomeaki. Tohtori taasen puhuu latinata ja Kommentantin roua saksaa. Niin on minulla välistä neljän eli viiden kielen kanssa yhtaikaa tekemistä. Jotta sillätavoin toisinaan naurattavia sekannuksia ja erhetyksiä tapahtuu, on kyllä arvattava asia. Niin kysyi muutamana päivänä isäntäni minulta Venäjästi, jos minulla oli vaimoa. Vaan kun hän paremmin älytäkseni, eli muutenko, ei käyttänyt venäläistä sanaa *sjena*, vaimoa merkitsemään, vaan juutilaisen eli ruialaisen sana *kona*, niin älysinki kysymyksen, kun olisi hevosia (конь) vaarantanut ja sanoin kaksiki itselläni kodissa olevan. Roua, joka myös oli huoneessa, silmäili esinnä pitkältä minua ja sitte, asiasta oikian tolkun saatua, rupesi nauramaan, jotta ei tahtonut loppua tulla.

Vaan näistä ja muista mainitessani, jopa peräti unohdan asian, josta esinnä rupesin kirjottamaan. Niin on siis viimmenen suomalainen kylä, Venäjän puolella rajaa, *Tumtsa*, Pääjärven poh-

jaspäässä Suomen pitäjän, Kuusamon, pohjaspäätä kohti. Siitä, jos suoraan lähdet Kannanlahden päähän, ei ole yhtäkän kylää välillä, eikä pohjaspuolella sitä liniata ollenkan suomalaisia kyliä, harvassa likimmäisillä seuduilla eteläpuolellaki. Tavalliset taipalet kylien välillä ovat 2, 3 ja 4 penikuormaa. Rantakylissä Vienamerta vasten puhutaan kaikissa Venäjän kieltä, harvat malttavat karjalata eli suomea. Semmoisia kyliä mainitulla rannalla löytyy 1. *Kieretti*, siitä 40 virstaa luoteesenpäin 2. *Mustajoki* (venäj. Tjsernarieka), 20 virstan päässä yhtä suuntaa 3. *Kouta*, siitä pohjaseen 30 virstan matkalla 4. *Knäsöi* ja viimmeseksi koillista suuntaa 5. *Kannanlaksi*, taasen 30 virstaa matkattua. Niin tällä 120 virstan pituudella ja itsellä meren rannalla ei ole, kun viisi kylää, vaikka kyllä *Kieretti* ja *Kouta* ovatki suuria, kun Kajaanin kaupunki. Vähän pienempi on *Kannanlaksi* ja *Mustajoki* ja *Knäsöi* vielä pienempiä, noin 30 eli 40 talosia. Mitä vähä ulompana meren rannasta pienoisia kyliä löytyy, niissä kaikissa paajitaan (puhutaan) karjalaksi, vaikkei ole'kan niissä sitä miestä, tuskin pientä poikanalikkaakan, joka ei keralla sokertelisi Venäjänki kieltä. Karjalan runot ovat niissä pian kokonansa hävinneet ja Venäjän tavalliset pajahdusvirret niiden siaan tulleet. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

41.

[Päiväkirjasta.]

Kuola, 19 p:nä helmikuuta 1837.

Sittenkuin viime rivit kirjoitin minulla on ollut ankara katarri ja rinnankipu, joka nyt kuitenkin on parempi. Sain 15 p:nä kirjeen Kajaanista ja Oulusta, lähetin mainittuihin kaupunkeihin kirjeitä 18 p:nä aamupäivällä; 17 p:nä minut oli kutsuttu *ужина*'an[1], joka alkoi kello 12, ja 18 p:nä häihin.

---

[1] = illallisille.

Jo Koudasta alkaen, Knäsoissa, Kannanlahdessa ja lappalaisilla Kuolassa kuljetetaan puita (heiniä) j. n. e. koirillakin. Sellaiset koirat ovat enimmäkseen ruskeat, tai valkeatäpläiset, muutamat jotenkin suuret, ja niitä sanotaan *hurtiksi*. Näiden valjaat kiinnitetään täytettyyn kaulapaatsaan, mistä kaksi hihnaa, yksi kummallakin puolella, kulkee *veturiin* eli *ahkioon*, niin että koira kulkee hihnojen välissä, kuten hevonen aisoissa. Ohjia käytetään yksi ainoa, selän yli heitettävä, kuten poroilla. — Sellainen koira vetää tiellä sangen helposti miehen, mutta on joskus, kun sitä on liiaksi rasitettu tai kun se on eksynyt tieltä, ollut hyvinkin kallispalkkainen kyyditsijä, kun on näet vaivoistaan syönyt suuhunsa ajajan. Jotta se estettäisiin puremasta, kun vihastuu, käytetään sen vuoksi usein nauhaa kuonon ympärillä. Siitä on tullut sananparsi: *Pane panta pihlajainen ympäri nenän nykerän* j. n. e.

Tiemme kulki ensimäisen kievaripaikan, Sasseegan ohi. Tultuamme sinne katsoimme parhaaksi antaa porojen hieman levätä, niiden juostua 30 virstaa, ja ennenkuin taas lähdettiin kulkemaan jäljellä olevaa 15 virstan pituista taipaletta. Tuvasta vielä loisti meitä vastaan kirkas takkavalkea, joka vielä enemmän houkutteli meitä poikkeamaan sisälle lämmittelemään, vaikkei vilu meitä suuresti vaivannutkaan. Mutta sattuma oli tuonut muutaman talonpojan tai sentapaisen tänne Kannanlahdesta, ja hänkin matkusti Kuolaan. Nyt hänelle oli edullista matkustaa minun kanssani perille, kun hänen muuten olisi ollut pakko maksaa enempi kuin jos kaksi käytti samaa jamstjikkaa. Sitä paitsi hänen tarkoituksensa jo silloin lienee ollut kehottaa jamstjikoita minulta, oudolta ja muka varakkaalta mieheltä, vaatimaan koko kyytimaksu molemmista kyydeistä, niin että hän olisi päässyt korkeintain tarjoamalla muutamia viinaryyppyjä. Nämä tuumat mielessään hän kuiskasi jotakin kievarinisännälle ja minun Kannanlahdesta lähteneelle jamstjikalleni, minkä jälkeen edellinen selitti minulle, ettei minulla ollut oikeutta ajaa ennen vuokratulla porolla tästä kievarista eteenpäin, vaan että minun asetusten mukaan sieltä oli ottaminen uusi poro. Toista lappalaista, joka sokerteli suomea, käytettiin tulkkina. Tähänastinen jamstjikkani

myös sanoi, että hänen nyt täytyi jättää minut, minkä vuoksi maksoin hänelle 30 kopeekkaa vähemmän. Sitten isäntä ja tulkki pyysivät minua iskemään heiltä suonta, minkä teinkin, ja siitä maksoivat 40 kopeekkaa kumpikin. Kaiken tämän jälkeen lähdettiin matkaan uuden kumppanin seurassa. — Ensimäisen kyytivälin maksu oli sovittu 1 ruplaksi 20 kopeekaksi, mikä kyllä riitti yhdestä porosta, sillä muut kuuluvat pääsevän 80 kopeekallakin — mutta luullen näin kaikkialla pääseväni 40 kopeekalla peninkulman, en edeltä tehnyt mitään sopimusta seuraavan, 48 virstaa pitkän *Jogostrovan* ja *Rasnovologan* välin suhteen, jotka ajettiin samoilla poroilla, vaikka 33 virstan päässä oli kievaripaikka, nimeltä *Rikkataival*. Tämä ja edellinen kyytiväli oli kuljettava suurimmaksi osaksi Imandran jäitä, joskus poikki suurehkojen tai pienten nienten ja saarten. Saaria näet on paljo tässä järvessä. Suuret paljaat ylängöt olivat siihen määrään valkeiden pilvien kaltaiset, etten aina varmasti tietänyt, olivatko pilviä vai vuoria. Matkalla kumppanini usein ajoi poronsa edellä ajavan jamstjikan poron rinnalle ja neuvotteli kauan uutterasti hänen kassaan. Arvasin jo, että neuvottelu koski minua, ja että aiottiin kiskoa minulta tavallista runsaammat kyytirahat. Näin olikin asian laita. Tultuamme Rasnovologaan kysyin, mitä olin velkaa. Kyytimies näytti ikäänkuin tuumivan tai vielä lähemmin asiaa ajattelevan, minkä ajan käytin hyväkseni sanoen: onko 1,50 tai 1,60 tarpeeksi? — *Что! только полтора рубли; нѣтъ, три рубли.*[1] Mutta tähän minäkin vastasin *nietu*, ja sanoin: tuossa saat kaksi ruplaa; jos et huoli, niin ole ilman, sillä et saa kopeekkaakaan enempää. Turhaan muutamaan kertaan sanottuaan *pribavi*,[2] ilman että se auttoi, otti hän rahat. Mutta mirabile visu,[3] nyt hän meni matkakumppanini luo ja alkoi pribavoida häntä, vaikka tuo mies aikaisemmin oli antanut hänelle jotakin, jota me muut pirtissä olijat tosin emme olleet nähneet, mutta jonka muka piti olla kyytirahaa. Se lienee kuitenkin korkeintain ollut joku 40 kopeekan kolikko, sillä muu oli

---

[1] Kuinka! Ainoastaan puolitoista ruplaa! Eipä toki: kolme ruplaa!

[2] = lisää.

[3] = ihmeellistä nähdä.

sopimuksen mukaan kiskottava minulta. Kun se nyt ei onnistunut, niin täytyi hänen, homman alkuunpanijan, maksaa oma kyytinsä. En kuitenkaan luule että hänen maksettavakseen tuli enempää kuin rupla, tai korkeintaan 1,20, kun minä maksoin 2 ruplaa. — Jos tällä kertaa olisin maksanut vaaditut 3 ruplaa, niin olisin ehdottomasti joka seuraavalla taipaleella saanut maksaa suhteellisesti yhtä paljon tai enemmänkin. Ehkäpä kunnon matkakumppanini vielä olisi voinut keksiä sen sukkelan kepposen, että olisi kehottanut kyytimiestä ottamaan minulta yli molempien kyytimaksujen, nimittäin heille kummallekin vähän juomarahoja. Kun nyt ensimäinen tuuma täten meni myttyyn, lienee matkakumppanini pitänyt turhana toisilla taipaleilla antaa ohjeitaan kyytimiehille, sillä kaikkialla he olivat perin tyytyväiset 40 kopeekkaan peninkulmalta. Tämä kuuluukin olevan enemmän kuin mitä tavallisesti maksetaan avoimesta ahkiosta, sillä Kannanlahdessa sanottiin, että hyvin pääsee 30 kopeekalla, jopa vähemmälläkin peninkulman. Niiden, jotka ajavat kuomipulkalla, täytyy maksaa paljoa enempi, nimittäin 1 rupla peninkulmalta. Mutta he tarvitsevatkin, paitsi jamstjikkaa, toisen miehen, joka suksilla seisten liukuu pulkan jäljessä pitäen siitä kiinni, ettei se saa kaatua. Sitä paitsi tällaisella kyydillä ajettaissa täytyy olla muassa varaporo tai kaksi. Tällä tavoin matkustaminen tosin on mukavampaa, mutta näköala menee hukkaan ja lisäksi kyytirahoja. Rikkataival-nimisessä kievaripaikassa, joka sijaitsee Jogostrovan ja Rasnovologan välillä, syötettiin poroja. Matkatoverini tarjosi lappalaiselle 3—4 ryyppyä viinaa, jota korvatakseen tämä keitti teetä ja tarjosi minullekin. Ruokaakin keitettiin joka paikassa, minne poikettiin, lihaa tai kalaa, josta ei tahdottu ottaa mitään maksua; oltiin hyvin tyytyväisiä, kun tavallisesti annoin 10, 15 tai 20 kopeekkaa. Muissa paikoissa asui ainoastaan yksinäisiä lappalaisperhekuntia pienissä pirteissä, joissa oli avoin kiuas ja 2—3 suurehkoa lasi-ikkunaa ynnä puulattia.

Maaselässä, ensimäisessä kievaripaikassa Rasnovologasta 35 virstaa eteenpäin, oli kokonainen kylä sellaisia lappalaistupia sekä myös muuan säässynä eli kirkko ynnä kello, jota uutteraan soitettiin, sillä oli sunnuntai. Tämä kello ei kuitenkaan ääneltään

ollut suurta lehmänkelloa juuri parempi. Tässä kylässä ostin itselleni koipikintaat ja jaarat niihin kiinnitettyine housuineen. Edellisistä maksoin 1 ruplan, jälkimäisistä 5 ruplaa. Poromekkoa (petjskiä) minulle niinikään tarjottiin ja pyydettiin siitä 10 ruplaa, mutta kun sitä piti pukea ylleen niin tyhmällä ja epämukavalla tavalla, en siitä huolinut. Rasnovologassa, missä riideltyäni lappalaisen kanssa kyytirahoista, olin lainannut talosta petjskin, olin sitä ylleni pukiessani satuttanut silmäni, ja minulla olisi ollut täysi syy olettaa, että lappalainen oli niin noitunut, jos olisin ollut taikauskoisempi. Koetin kuitenkin vapautua siitä luulosta, hyvin tietäen, että silmä siitä todella olisi voinut tulla kipeäksi ja noidutuksi, sillä se oli jo muutenkin kolmatta vuorokautta kipeänä. — Maaselästä on seuraavaan asemaan, Hangaskorvaan, 18 virstaa, mutta siellä ei vaihdettu poroja, vaan matkustimme samoilla vielä eteenpäin 20 virstaa Kiitsaan, jonne saavuimme myöhään illalla, vaikka 10:n aikaan olimme lähteneet Maaselästä. Sama matkatoveri, joka aikaisemmin oli neuvonut kyytimiehiä minulta liikoja kiskomaan, tuli nyt, maksaessani kyydin, 1 rupl. 20 kop., luokseni ja sanoi, ettei minun ollenkaan olisi pitänyt maksaa tästä kyytivälistä, kun porot olivat niin huonot. Luultavasti hän itsekkin olisi tehnyt samoin, mutta maksoi hänkin, kun minä en välittänyt hänen joko tosissaan tai leikillä lausumastaan kehotuksesta. Kiitsassa panimme maata vähäksi aikaa ja läksimme sitten matkaan niin varhain, että päivän valjetessa seuraavana aamuna saavuimme Kuolaan, minne täältä vielä luettiin matkaa 30 virstaa. Näin siis olin saapunut Kuolaan ja samalla päässyt rasittavasta matkatoveristani, joka seikka olikin ollut yhtä hartaana toiveenani. Sitä miestä yhä vieläkin harmilla muistelen. Jokaisessa kievaripaikassa hän kerrassaan kärvensi itseään valkean ääressä tavalla, jota en saata mainita säädyllisyyttä loukkaamatta, ja jommoista en ennen ole nähnyt kellään, kuinka raakoja ja sivistymättömiä lienevätkin olleet. Huomasinpa että kievaripaikoissa olevat lappalaisetkin pitivät sitä säädyttömänä.

— Metsät ovat Kannanlahdesta alkaen Maaselkään ja etemmäksikin kohtalaisen hyvät ja tuottavat seudulle hirsiä ja muuta

tarpeellista puuainesta. Lähempänä Kuolaa ne huononevat, hirret ovat uitettavat Kuolaan Tuulomajokea pitkin aina 10:n peninkulman takaa. Polttopuita, petäjää ja koivua saadaan kuitenkin verraten läheltä, nimittäin puolen tai yhden peninkulman päästä. — Imandran järvi täyttää melkein puolet Kannanlahden ja Kuolan väliä, vaikkei sitä kuitenkaan tule kulkemaan päästä päähän. Sen pisin perä, joka antaa koilliseen, jää tiestä sivulle. Suuria selkiä ei ollut varsin monta, kuten olin luullut, vaan leveät tai kaidat niemet katkaisivat ne usein. Tällä kertaa ei myöskään sattunut pyryilmaa, joka joskus kuuluu tuottavan paljon vaikeutta. Kun on vastatuuli, kuuluvat porot usein sellaisella pyryilmalla sanovan itsensä irti kontrahdista, kääntyvän päin ahkiota ja töllistelevän ajajata kasvoihin, ilman että niitä mitenkään saa eteenpäin kulkemaan. Meidän porot tosin välistä tekivät niin, mutta taipuivat kuitenkin taas sävyisästi jatkamaan matkaa. Muuten tämä poron tapa kääntyä sarvineen ahkioon päin ja töllistellä on ikävintä, mitä porokyydillä ajaen olen kokenut. Aina vaaditaan aikaa, ennenkuin sen saa jälleen liikkeelle, usein täytyy ajajan nousta ahkiosta ja ensin ohjasta taluttaa sitä joku matka, ennenkuin se suostuu jatkamaan. Kesällä matka Kuolaan kuitenkin kuuluu olevan paljoa tukalampi. Imandralla sattuva myrsky ja vastatuuli kuuluvat usein monta vuorokautta tai koko viikon viivyttävän matkaa, ja muuten kuuluu polkuakin haittaavan vuoret, kivet ja suot.

Näin siis olin tullut Kuolaan saamatta matkalla tai sen jälkeen muuta ikävyyttä, kuin kovan katarrin, joka oli niin ankaraa laatua, että muutamaksi päiväksi kiinnitti minut vuoteeseen rasittaen minua päänsäryllä, korvainsuhinalla ja muilla katarrin tukalilla seuralaisilla.

42.

Tohtori Rabbelle.

Kuola, 3 p:nä maaliskuuta 1837.

Rakkahin Veli!

Juuri kun otin esille tarpeelliset kirjoitusvehkeet muuten tervehtiäkseni Sinua täältä Pohjolan ylimmästä kaupungista, sain ta-

vattoman tervetulleen kirjeesi. Jokikinen kotimaasta tullut kirjain minua tavattomasti ilahuttaa tällä vieraalla seudulla, missä minulla nyt kahden viikon aika on ollut oikein ikävää. Isäntäväkeni ei puhu muita kieliä kuin venättä, johon en vielä ole oikein perehtynyt. Muista kaupunkilaisista ainoastaan tohtori, kunnon mies, puhuu latinaa, ja komendantin rouva, kotoisin Riiasta, puhuu saksaa. Ilman heitä kenties jo olisin menehtynyt pelkkään ikävään. Varsinkin tohtorin luona olen usein käynyt ja heittänyt hiiteen raittiusseuran, jonka jätin Kajaaniin paluuseeni säilytettäväksi. Saatat kuitenkin tästä kirjeestä päättää, etten ole tehnyt kovin suurta poikkeusta, sillä hetki sitten palasin hänen luotaan. Mutta kun hänen kanssaan laverran latinata, tapahtuu joskus, että sama kieli tuppaa tunkeutumaan venäjäänkin, jota minun on pakko puhua kortteerissani. Niinpä olen jo useammin kuin kerran emännän kanssa alkanut puhua latinaa. Tämä ei kuitenkaan ole mitään verrattuna hullunkurisiin erehdyksiin, jotka tämä kieltensekoitus on aiheuttanut. Niinpä isäntäni joku päivä sitten kysyi minulta, oliko minulla vaimoa. Mutta kun hän joskus on käynyt norjalaisessa Vargön kauppalassa ja kuullut vaimoa siellä sanottavan *kona*ksi, niin hän sovitti saman sanan venäläiseen kysymykseensä, joka koski vaimoa. Mutta minä käsitin kysymyksen kuin olisi se koskenut hevosia, kun hevonen on venäjäksi *конь*. Sen tähden vastasin, että minulla oli kokonaista kaksi „konia“, mikä ensin pani hänet ja muut läsnäolijat suuresti hämmästymään, ja sitten, kun asia lähemmin selveni, nosti yleisen naurun. Täällä oloni ensi päivinä alotin venäjän kielen opiskelua, mutta kyllästyin siihen sitten niin täydellisesti, etten viikkoon ole aukaissut ainoatakaan venäläistä kirjaa. — Tähänastisesta matkastani saan kertoa, että se enimmäkseen on ollut ikävä, mutta tästä lähin toivon sen käyvän hauskemmaksi. Osaksi olen kulkenut jalan, osaksi hiihtänyt, osaksi ajanut hevosilla tai poroilla. Koirilla en vielä ole tullut ajaneeksi, vaikka Kannanlahden rantakylissä, joiden kautta matkustin, yleisesti ajettiin niillä. Niinpä täällä Kuolassa kaikki puutkin kuljetetaan metsästä kotia koirilla, joita joko yksi tai pari valjastetaan eteen. Halkometsää ei kuitenkaan ole peninkulmaa likempänä. Hevoset ovat harvinaiset, eikä muutamia vuosia

takaperin ollut niitä koko kaupungissa muuta kuin yksi; nyt kuitenkin on 4—5, joilla ajaen välistä pidetään hemmetin-moista melua kaduilla, vaikka kyllä useimmat huviretket tehdään poroilla. Vallashenkilöitä täällä on tusinan vaiheille: Komendantti, ispravnikka, sudja,[1] kaksi sossedaatelia, tohtori, postinhoitaja, jauhomakasiinin hoitaja, suolamakasiinin hoitaja, viinaherra, tullinhoitaja, kaksi pappia, kirjuri y. m. Itse kaupunki on niemellä Kuolan- ja Tuulomajokien välissä. Ne yhtyvät heti kaupungin alapuolella ja muodostavat alun neljän peninkulman pituiseen Kuolanlahteen, joka tosin on Jäämerta, mutta jota ei siksi luulisi, kun se tuskin koskaan jäätyy talvella. Taloja on ehkä vähä toista sataa, 5—6 hieman paremmin rakennettua. *Yksi* pääkatu, muut mitättömiä kujia. Kirkkoja kaksi, toinen suuri puukolossi, toinen kivestä ja oikein hyvin rakennettu. Rahastorakennus niinikään kivestä tehty, mutta mitätön. Joka taholla kaupungin ympärillä alastomia korkeita vuoria ja melkein alituinen myrsky niiden välisellä alangolla. Enempää ei minulla tällä kertaa ole Kuolasta sanottavaa. Ensi syksynä tullessani Helsinkiin kerron lisää. Lähden nyt Inariin ja sieltä kuljen Suomen puolta rajaa pitkin; toukokuussa tulen Kajaaniin kirjoittamaan reseptejä Malmgrenille ja tilaamaan uudet vaatteet. En näet ollut arvannut, että vaatteet puolessa vuodessa niin kokonaan voisivat kulua, kuin nyt alkaa olla laita. Kajaanista, lähden sitten rajaa pitkin Sortavalaan, poiketen sekä Venäjän että Suomen puolelle; Sortavalasta Viipurin läänin kautta Helsinkiin. — Kyhäystäni rokotuksista saatte kernaasti muuttaa, niin ettei sen tarvitse vaikuttaa minun paluuseeni. Hyvä, jos siitä korjaamallakaan voi jotain tulla.

Jää hyvästi!

E. Lönnrot.

J. K. Olinpa vähällä unhottaa pyytää Sinua tervehtimään ensin, joskin minulle tuntematonta, suuresti kunnioitettua rouvaasi, ja sitten muita sikäläisiä tuttavia! Jumala pitäköön teidät kaikki terveinä! Huomenna tai ylihuomenna lähden matkaan. Lappa-

[1] = tuomari.

laisia saapui tänään siltä puolen, mistä olen tilannut itselleni kyyditsijöitä Suomen rajalle. Tähän asti olen ollut vailla sekä kauhtanaa että turkkeja, mutta nyt minun kait talven jäljellä oleviksi viikoiksi on hankkiminen turkit tai poromekko, kun en muuten uskalla lähteä 20 peninkulman pituiselle erämaan-matkalle. Jos vastedes tahdot ilahuttaa minua muutamilla riveillä, niin lähetä ne toukokuuksi Kajaaniin. Jätän tällä kertaa Arkangelin matkan kokonaan sikseen, kun se on turha tarkoituksilleni.

43.

Arkiaterinrouva Törngrenille.

Kuola, 3 p:nä maaliskuuta 1837.

Korkeasti kunnioitettu, jalosukuinen arkiaterinrouva!

Tuota perin miellyttävää lupaa, jonka kerran annoitte minulle, että välistä saisin kirjoittaa sinne Teille jonkun rivin, pelkäämättä siten häiritseväni, tahdon nyt kahta kernaammin käyttää hyväkseni, kun sen kautta tältä vieraalta ja minulle hieman ikävältä seudulta ainakin hetkeksi saan siirtää ajatukseni hauskemmille seuduille ja rakkaampiin esineisiin. Harras toivoni on, että nämä rivit, kuten toisetkin vastedes, tapaavat Teidät täydellistä terveyttä nauttivana. Herra arkiaterin viime kesänä lähettämästä kirjeestä huomasin, ettei terveytenne silloin ollut hyvä, mikä seikka suuresti minua huolestutti, vaikkei siihen ollutkaan syytä.

Teidän luvallanne saan nyt kertoa hieman siitä matkasta, jolla paraikaa olen. — Jo syyskuussa viime vuonna läksin Kajaanista ja kuljin ensin noin 30 peninkulmaa jalan. Sittemmin olen, kun lunta tuli tarpeeksi, jatkanut matkaa osaksi hiihtäen, osaksi hevosella tai poroilla ajaen. Viimemainittuun matkustamistapaan sain tutustua etenkin matkallani Kannanlahdesta tänne. Tätä taipaletta luetaan olevan hieman kolmattakymmentä penin-

kulmaa, eikä sillä asu muita kuin lappalaisia poroineen. Täältä on minun vielä matkustaminen ainakin neljäkymmentä peninkulmaa poroilla, nimittäin toinen puoli siitä Inariin ja toinen Sodankylään, miltä jälkimäiseltä seudulta vasta pääsee jatkamaan hevosilla. Täällä Kuolassa näkee enimmäkseen ajettavan koirilla, joita on joko yksi tai kaksi reen (ahkion) edessä. Täten kuljetetaan kotia melkein kaikki puut metsästä, ja niitä noudetaan tavallisesti peninkulman päästä, sillä lähempänä on ainoastaan alastomia tai mitättömän risumetsän peittämiä vuoria. Samoin näin jo Kannanlahdessa ja muissa tämän saman Vienanmeren rannalla sijaitsevissa kylissä ajettavan koirilla, vaikka siellä oli hevosiakin. Täällä Kuolassa olen ollut noin pari viikkoa ja sillä ajalla todenteolla koettanut ja kokenut, mitä ikävä merkitsee. Isäntäväkeni ei ymmärrä sanaakaan muita kieliä kuin venättä, jota en vielä hyvin ymmärrä ja vielä huonommin puhun. Ainoastaan tohtori puhuu latinaa, ja komendantin rouva, joka on kotoisin Riiasta, puhuu saksaa. Ilman heitä luultavasti jo olisin puolikuollut ikävästä. Etenkin tohtorilla olen usein käynyt.

Hieman lopuksi Kuolan kaupungista: se on niemellä kahden joen välissä, jotka kaupungin alapuolella yhtyvät ja yhdessä muodostavat Kuolanlahden alun, joka, vaikka onkin Jäämerta, koko talven on sulana. Avoimeen eli suureen Jäämereen täältä vielä luetaan neljä peninkulmaa. Joka taholta tätä kaupunkia ympäröivät korkeat, alastomat vuoret, joiden väliin tuuli niin sulloutuu yhteen, että melkein lakkaamatta on myrskynnyt.

On yksi ainoa pääkatu, muut ovat vaan ahtaita kujia; taloja on lukuaan sata, hyvin harvat niistä ovat paremmin rakennettuja. Kirkkoja on kaksi; toinen kivestä ja jotenkin kaunis. Mutta minun täytyy keskeyttää tässä saadakseni tilaa kunnioittavasti tervehtiä herra arkiateria, ja pyydän myös, että suvaitsette Atelle ja Kallelle minulta sanoa mitä sulimmat terveiset. Ensi syksynä tulen Helsinkiin ja saan silloin kauan toivomani tilaisuuden tavata Teidän perhettänne joko siellä tai Laukossa. Minun on kunnia alati olla, arvoisa arkiaterinrouva, Teidän nöyrin palvelijanne

Elias Lönnrot.

44.

Lehtori Keckmanille.

(Alk. suomeksi.)

Kuolasta 4 (Posti lähtee 6 päivä) Maalisk. 1837.

Rakas Veljeni!

Nyt olen jo kohta menettänyt ensimmäisen puolen lupa-ajastani ja tullut tänne Kuolaan, josta vähitellen aion jälelle kääntyä eteläisiä puolia katselemaan. Köyhät runoista kyllä ovatki tähän saati nämät pohjaset maailmat olleet, paljo köyhemmät, kun päältä ajatellen toivoin. Kehutuista Pääjärven kylistä en voinut saada suuresti mitänä, paitsi muutamia joiuntavirsiä Lapin tapaan, ei suuresta arvosta. Mitä kylissä ennen kerätyistä vanhoista runoista luin, näytti [heil]le enimmiten outoa olevan, jotta paljo en luule'kan erehtyväni jos päätän, niistä ei vastakan mitänä mainittavata apua Kalevalaan taikka muuhun Suomen Runostoon saatavan. Ovatki kylät pienosia ja harvassa, 3 eli 4 penikuormaa toisistaan erillä ja semmoisissa ei konsa runoja lauleta, kun missä tukummin asutaan. Ilman sitä on niissä Venäjän kieli niin vallan saanut, ettei löydy täysikasvuista miestä, tuskin pientä poikanalikkaakan, joka ei sokertele Venäjän puhetta ja pajahda Venäjän virsiä, semmoisia ulvomisia, kun toisinaan Helsingissä kuulet soltattain ääntelevän. Pääjärven pohjaspäässä on äärimmäinen Suomalainen tahi Karjalainen kylä, Tumtsa nimeltä ja siitä alkaa Venäjän puolella rajaa Kotalappi elellä. Mainitun Tumtsan ja Kannanlahden välillä ei ole kun karuja metsiä, soita ja järviä, asuttua paikkaa ei ni ollenkaan, eikä pohjaspuolella tätä liniata muita kun lappalaisia asukkaita. Niin juokseeki Venäjän puolella rajaa Lapin kansa paljo etelämmäksi, kun Suomen puolella, jossa vielä Inarin järven länsirannalla kuuluu väkiäinen suomenpuheellinen kylä löytyvän. Sinne aionki nyt täältä lähteä ja siitä rajaa myöten Suomen puoletse eteläksi Kuusamon pitäjän pohjaspäähän saati, josta taasen käännyn Pääjärven poikki ja Tuoppajärven itärannoitse Kemin linnaan asti. Saarennolla, joka jääpi Kannan-

lahden, Vienameren ja Jäämeren välisiaan, minun kuitenkan ei ole mitänä tekemistä, koska sillä ei asu muita kun Lappalaisia harvakselta. Sen siaan on Kemijärven kirkolta länneksi rajaa myöten paljo suomalaisia kyliä Kuolajärven eli Sallan Lapin nimellä, joilla tähän asti ei ole ollut ni kirkkoa, eikä pappia, paitsi mitä Kemijärven eli Kuusamon kirkossa kahdeksan ja kymmenki penikuorman päästä harvakselta ovat käyneet. Sinne kehotti minua eräs Kannanlahdessa asuva, sieltä kotoperänen mies, runoetsintään lähtemään ja niin nyt olen lähteväki sekä sinne, että esinnä Kemijärven ja Sodankylän muihinki rajavaiheellisiin kyliin, jotka sekä von Bekkeriltä että Sjögreniltä näyttää käymättä jääneen. En kyllä voi'kan päältä arvata, jos maksanevat käyntivaivan, mutta kuitenki on heissä käytävä, koska onki aikomukseni kaikki paikat tällä kerralla kulkea, josta vaan olisi mahdollinenki uusia runoja eli vanhoja täydellisempänä saada. Nykystä päätöstäni myöten en Kemistä lähde'kän Vienaan eli Arkangeliin, vaan käännyn Oniegan linnan puoleen ja sieltä Vuigujärven ja Oniegan meren pohjaspään tienoitse Repolan pitäjätä kohti, johon arvattavasti tulen noin keskellä Toukokuuta. Vienan matka minulta vaan suotta anastaisi kaksi, kolme eli usiampaaki viikkoa ilman minkänlaista hyödytystä muille, kun itselleni, jos voisin paremmaksi Venäläiseksi sillä ajalla opastua. Elä siis kirjaa minulle Vienaan lähetä, vaan sen siasta Kajaaniin, johon Repolasta pistäyn noin viikon ajaksi kesävaatteisiin muuttaumaan. Kajaanista sitte taasen Toukokuun lopulla lähden esinnä Nurmeksen pitäjään ja siitä pitkin rajaa sekä Venäjän, että Suomen kylitse Sortavalaan ja Aunuksen maahan. Vaan sopiiki niistä vasta tarkempi tieto antaa. Kirjallisuuden Seuralle en nyt mitänä erittäin kirjota; jos luulet tarvitsevan ja sopivan, niin sano, että olen kyllä kokenut täyttää velvollisuuteni ja niin yritän vastapäinki. Matkani lopulla on niistä kuitenki kerrassaan tili tehtävä. — Tänne tultuani luekselin ensimmäisinä päivinä Venäjän kieltä, vaan kyllästyin sitte taasen, rupesin Suomen Lausukkasanoista (de Verbis fennic.) aikani huviksi kirjottamaan. Siitä on minulla ollut täysi tekeminen koko viikon aika, enkä ole vielä valmiiksi saanut. Von Bekkerin kieliopissa on mielestäni Lausukkaoppi paljo puuttuvai-

nen. *Ensiksi* on peräti osottamatta jäänyt, kuinka kaikkein kielessä löytyväin erityisten Lausukkain käytelmät (conjugationes) seuraavat yhteistä lakia s. t. s. kuinka samaa lakia myöten, kun Lausukasta *nostan* Lausuntatavassa (Mod. Infinitiv.) tulee *nostaa'*, Lausukoista *arvaan, kuulen, taritsen* edl. tulevat *arvata', kuulla', tarita'* edl., *arvannen, kuullen, tarinnen* myös samate kun *nostanen*. *Toiseksi* hän ei ole malttanut, että *nostan, arvaan, kuulen* edl., *Aikansa* (Tempus) vuoksi niin hyvin ovat *Tulevata* kun *Nykyistäki* Aikaa. Suomen Lausukoissa ei eroteta kun kaksi Aikaa: *Mennyt* (Praeteritum) ja *Menevä* (Praesens et Futurum). *Tavoissa* (Modi) on hän vielä enemmin erehtynyt. Niitä Suomen Lausukoilla pidän olevan kahdeksan: *Sanonta-, Kerronta-, Arvelo-, Ehdonta-, Toivonta-, Käskentä-, Lausunta-* ja *Maininta*-Tapa (Modus Indicativus, Historicus, Consessiv., Conjunctiv., Optativ., Imperativ., Infinitiv., Participialis). Kullaki näillä on mainitut kaksi Aikaa: *nostan, olen nostanut; nostin, olin n.; nostanen, ollen (lienen) n.; nostaisin, olisin n.; nostaon, ollon n.; (nostakan, olkan n.;)* [1] *nostaa', olla' n.; nostava, nostanut.* Kuinka esimerk. taitaisi *nostaisin* olla Imperfektum (Praeteritum), joka ei koskaan merkitse *mennyttä*, vaan *menevätä* Aikaa, ehkä toisella Tavalla, kun käytös: *nostan, nostanen* edl. *Kolmanneksi* Bekkeri suotta on laittanut *Verba anomala* et *defectiva* Suomen kieleen joita ei juuri löydy'kän. *Neljänneksi* on hän usiammassa muussa paikassa erehdyttävä; katso esim. sivu 100. 4., jossa hän nimittää vaan kolme Lausukkaa: *auttaa, saattaa, kaataa*, joilla Kerrontatavassa olisi sekä *oi* että *i* semmoisista kaksitavuisista Lausukoista tätä Käytelmää, joilla edellisessä tavuessa on *a*. Minne jäävät siis Lausukat: *kaartaa, haastaa, vaihtaa, maistaa, paistaa, laittaa, naittaa, taittaa, malttaa, karttaa, kastaa, kattaa* edl., vai eikö niistäki sanota sekä: *kaarti (kaarsi), haasti, vaihti, maisti* edl., että *kaarto, haasto, vaihto, maisto, paisto, laitti.* Ylehensä on *oi* sekä *i* päätteenä kaikissa semmoisissa Lausukoissa, joiden päätteenä on *taa* ja edellisessä tavuessa *a* seurattuna joltai toiselta kirjaimelta paitsi *l, n, r.* Monta muuta puutosta sekä erehdystä olen tullut havatsemaan, vaan

[1] Yläpuolelle kirjoitettu: *nosta', ole' n.*

joista nyt en tahdo mainita. Mieleni on sentähden, saada Lausukkaoppi sihen tapaan perustetuksi, ettei jäisi mitänä epäilyksiin ja luulenki jo hyvällä tiellä olevani, vaikka kyllä vielä menee toinen ja kolmaski viikko, ennenkun saan kaikki valmiiksi, ynnä mitä jo kotona Kajaanissaki sitä varten usein miettielin. Forma Activa ja Passiva olen nimittänyt *Tehtävä* ja *Suattava Muoto* ja jakanut Tehtävän Muodon Lausukat kolmeen *Lajiin* (Genus), jotka nimitän seuraavasti: *Muunnehtuva*, *Itsehtyvä* ja *Oleutava Laji* (G. Activ., Reflexiv., et Neutrum). Itsehtyvän Lajin olen taasen kahteen *Rotuun* eli *Syntyyn* (Species) jakanut, jotka ovat *Johderotu* ja *Liiterotu* (Sp. derivatum et compos.). Liiterotua Itsehtyvän Lajin Lausukoista ovat semmoiset, kun esimerk. *annaksen*, *te'eksen*, vaan Johderotua: *antauu*, *antautuu*, *antauntuu; tekeyy*, *tekeytyy*, *tekeyntyy*, jonka tähden Johderodun Itsehtyvät Lausukat jakauvat kolmeen *Pukuun* (Varietas). Suattavan Muodon Lausukat taasen olen erottanut vaan kahteen Lajiin: *Kohdallinen* ja *Olollinen* Laji (Gen. personale et impersonale). Latinaiselle: Persona olen antanut Suom. nimen: *Kohta* ja erottanut: *Omakohdan*, *Kerakohdan* ja *Varsikohdan* (1. 2. 3. Pers.). *Varsikohdan* nimen otin siitä, että Lausukan *Varsi* (Radix), jonka kanssa minun on ollut paljo toimittamista, Yksikön kolmannessa Kohdassa, Sanontatavassa, useimmiten tavataan selvänä eli vähemmin kun muualla muutettuna. Tämmöisellä kirjotuksella olen nyt kirjani, Sinulle lähetettävän, pidentänyt, koska tiedän, semmoisia Sinulta mieluisesti luettavan. Kirjota suotta Toukokuuksi Kajaaniin, mitä tästä vähästä Lausukkaoppini osotuksesta päätät koko saman opin suhten ja erittäinki uusista nimilaitoksista. Terveisiä ystäville! Voi hyvin toivottaa Veljesi

Elias Lönnrot.

P. S. Kirjaa Sinulta tahi muilta Helsingissä en ole saanut, paitsi Rabbelta. Enkä jouda enä odottamaan, vaan täytyy huomena eli ylihuomena lähteä [tuol]le pitkälle taipalelle, jossa 3 yötä saan lumikinoksessa maata.

P. S. N:o 2. Vastikän pääsin Lappalaisten kera Venäjän, Lapin ja Suomen kielellä yhtaikaa riitelemästä. Heillä oli mielessä

ottaa kahdenkertanen kyytipalkka minulta, vaan jota eivät saaneet täysiin määriin. Niin siitä toimesta päästyäni rupesin kirjoja kiinnittämään ja havatsin, että taasen tulen vaivamaan Sinua muillaki kirjoilla, kun omallasi. Törngrenin rouan on Tamperiin ja Laukkoon lähetettävä, jos ei asuisi Helsingissä (taikka jos itse Törngreni on siellä, anna hänelle).

45.[1]

[Lähtö Kuolasta.]

Kuolasta matkustimme, nimismies Ekdahl ja minä, 9:ntenä p:nä maaliskuuta (1837). Aikomuksemme oli ollut jo edellisenä päivänä lähteä matkaan, mutta Muotkan lappalaiset, joiden oli määrä kyydittä meitä, juhlivat kukin eri tahollaan kaupungissa eikä heitä voinut saada koolle. Tosin joskus saimme heitä kolme tai neljä yhtaikaa kokoon, mutta kun he kaikki olivat melkoisesti hutikassa, emme katsoneet sopivaksi lähteä matkaan heidän kanssaan, jos heidät olisikin saanut taivutetuiksi lähtemään ja jättämään sinne toverinsa seuraavaksi päiväksi makaamaan pois humalansa. On näet Kuolasta ensin matkustaminen puoli peninkulmaa Kuolajoen rantaa pitkin ylös päästäkseen joen yli, sillä alempana se on koskinen ja enimmäkseen sulana. Vaikka porot ovatkin keveät, on kuitenkin joskus sattunut, että ylimenopaikalla on ajettu sulaan, ja tämä olisi vallan hyvin voinut tapahtua meillekin, jos iltapimeällä olisimme lähteneet matkaan juopuneen väen seurassa. Kaiken tämän vuoksi päätimme odottaa seuraavaan päivään. Varhain seuraavana aamuna lähetimme erään sotamiehen lappalaisten majapaikkaan kehottamaan heitä matkalle lähtemään, ennenkuin taas olisivat ehtineet juopua. Tämä sotamies, joka oli

---

[1] Seuraava matkamuistelma-sarja on Suom. Kirj. Seuran arkistossa, Lönnrotin muistiinpanoissa, nidoksessa R. 185—209. — Alkusivun yläreunassa lisäksi seuraava muistiinpano: „Laulu Kuolan kaduilla. Tansseja vuoroin. Tsajua j. n. e. Kildinanmatkat."

syntynyt Kemin pitäjässä Oulun lääniä, sanoi nimensä olevan Heikki Naakkula, mutta häntä sanottiin Kuolassa Grigoriksi, koska hän luultavasti oli kääntynyt kreikanuskoon ja silloin ottanut tämän nimen. Itse hän kielsi muuttaneensa uskoa, mutta kun sangen usein huomasin että hän valehteli, en voinut luottaa tähän hänen kieltoonsa, varsinkaan, kun hän siten luuli kohoavansa minun silmissäni. Totta ei liene ollut sekään, mitä hän kertoi menostaan tai joutumisestaan sotapalvelukseen. Hän sanoi jonakin katovuonna tahtoneensa etsiä työansiota Venäjältä ja siten tulleensa Kierettiin, Vienanmeren rannalla olevaan kauppalaan, josta ennen olen puhunut. Siellä oli vähän hänen tulonsa jälkeen tapahtunut sotamiesten otto, mihin kauppala oli käyttänyt hänet, niin että hän, ennenkuin hän itse oli tietänyt asiasta mitään, huomasi olevansa kirjoitettu sotilasluetteloihin. Tosin hänellä ei ollut passia, mutta tuskinpa saattaa uskoa, että hän näin vasten tahtoaan ja tietoaan olisi joutunut sotapalvelukseen. Hän syytti sitä, ettei hän silloin osannut venättä, jotta olisi tällä kielellä voinut herroille selittää oikean asianlaidan. Kun hän vihdoin sitä oppi, oli liian myöhäistä saada aikaan mitään tilansa muutosta. Muuten hän ei valittanut palvelusaikaansa, joka seuraavana talvena oli menevä umpeen, jolloin sanoi tahtovansa palata Suomeen. Minä sain nyt toimekseni kirjeen kautta, joka oli osotettu hänen sisarelleen, ilmoittaa tälle ja muille sukulaisille, millä kannalla asiat olivat. Annettuani hänen kertoa, mitä toivoi saavansa kirjoitetuksi, istahdin kirjettä kirjoittamaan. Luin sen sitten hänelle, ja se oli niin hänelle mieleen, että sanoi, ettei itse olisi voinut sitä paremmin kirjoittaa, arvostelu, jonka muuten harvoin kuulee arvostelijan suusta. En katsonut haitalliseksi kiinnittää hänen huomiotaan siihen, että pikkuseikoissakin tulee punnita sanojaan, ja kysäisin sen vuoksi, osasiko hän ollenkaan kirjoittaa. Hän huomasi heti erehdyksensä ja sanoi, että hänen tarkoituksensa ei suinkaan ollut ollut verrata itseänsä minuun, vaan että oli tahtonut sanoa kirjeen olleen hänen mielestään niin hyvän, ettei parempaa voinut toivoa, seikka, jonka kyllä muutenkin ymmärsin. Tätä samaa sotamiestä Ekdahl oli käyttänyt tulkkinaan, ja oli tämä toimessaan osannut omistaa itselleen sellaisen mahtipontisuuden, että tottumaton olisi luullut

häntä herraksi ja Ekdahlia hänen palvelijakseen. — Mutta olkoon jo kylliksi sanottu hänestä ja hänen jutuistaan, joilla muuten voisi täyttää useat lehdet. Kuten jo sanoin, lähetimme hänet varhain aamulla liikkeelle kutsumaan lappalaisia koolle. Viivyttyään jonkun aikaa tai pari tuntia tällä asialla, hän palasi 8:n aikaan ja kertoi lappalaisten taas olevan uudestaan päihtymäisillään viinasta, ja hänen omakin tuntuva humalansa ainakin puoleksi todisti tämän hänen väitteensä. Meidän täytyi siis muilla henkilöillä kutsuttaa heidät koolle, mikä viimein onnistuikin kello 9:n aikaan, tai hieman yli. Mutta kun lähtömme on lykkäytynyt näin pitkälle, ei minua moitittane siitä, että myös venytän kuvauksen siitä yhtä pitkäveteiseksi. Kun sitten tulemme tuntureille, missä porot ilman estettä ja pysähdystä rientävät eteenpäin laajoja lumiaukeita pitkin, on kertomuksenikin saava enemmän vauhtia. Tarkoitan tällä, että minun pitäisi lisätä tähän muutama sana lappalaisten matkoista Kuolaan. Erityisistä lähikylistä, joita ovat lännessä: *Muotka* 8:n peninkulman päässä, *Nuottajärvi* (Нотозеро), samoin 8:n peninkulman päässä, *Suonikylä* (Сонъдсла) vähän kauempana, molemmat Muotkan eteläpuolella, *Hirvaskylä* vielä etelämpänä, *Petsamo*, *Paatsjoki* ja *Näytämö* länteen Muotkasta, *Kildina* itäpohjaan 3:n peninkulman päässä, *Maaselkä* etelään 7:n peninkulman päässä — kaikista näistä sekä niemimaalla Kuolan itäpuolella olevista kylistä, joita en edes tunne nimeltä, tekevät lappalaiset 3—4 matkaa talvessa Kuolaan. *Raitoahkioissaan* (kuormapulkissaan) he kuljettavat myytäviä tavaroitaan, kuten poronlihaa, poronnahkoja, sarvia, poronkoipia eli sanalla sanoen kaikkea, mitä poro tuottaa. Sitäpaitsi vähän lintuja, revonnahkoja, majavannahkoja, majavanhaustaa y. m. Koko kylä, tai oikeammin sanottuna mies tai pari kustakin kodasta, matkustaa yhdessä seurassa, sillä tien vuoksi, jonka pian taas pyryttää umpeen, on parempi, että seurue on niin suuri kuin mahdollista. Täytyy näet usein vaihtaa etumaisia poroja, joiden on kulkeminen tukkiutunutta jälkeä. Heidän saavuttuaan perille kukin eroaa majataloonsa kaupungille, varakkaampien porvareiden luo, antaen isäntäväelle lahjoja, milloin jonkun revonnahan, milloin muuta. Isäntä koettaa kaikin tavoin pitää vierastaan hyvänä, tarjoten hänelle ruokaa ja viinaa, niin paljon kuin

tämä jaksaa nauttia, sillä siitä riippuu seuraavan kerran lahja, ja täten myös kauppa, jonka hän tekee lappalaisen tavaroista, taitaa tulla edullisempi. Näin lappalainen jo majapaikassaan tulee tarpeeksi ryypänneeksi, ja missä vaan hän liikkuu kaupungilla, sama kestitys tulee hänen osakseen, ja vaikka se annetaan ilmaiseksi, odotetaan, että lappalainen ymmärtää toisella tavalla maksaa kekkerit, ja sen hän tekeekin. Hänellä näet on jonkunmoinen kunniantunto tässä suhteessa. Vielä lähtiessään lappalaiset saavat eväiksi viinaa, piirakoita ja senkaltaista. Sotamies Grigor, joka tiesi tämän, sanoi, kun pyysin häntä ostamaan evästä minulle: „Ei teidän tarvitse hankkia evästä, sillä sekä kortteeristanne että muista paikoista pannaan teille sitä niin runsaasti, että teidän tulee olemaan vaikeata saada perille kaikkea.“ — Osaksi hän olikin oikeassa, sillä esikuntalääkäri käski todella emännöitsijänsä kantamaan minulle evästä ja oli lisäksi kieltänyt häntä ottamasta juomarahoja. Mutta mitä Grigor väitti yleisen tavan vaativan että matkaan lähtevä vieras muka majatalosta evästettäisiin, ei suinkaan toteutunut minun suhteeni, ja kukapa sitä edes olisi odottanut. Vieraanvaraisuudella on sivutarkoituksensa, auliilla anteliaisuudella niitä on vielä enemmänkin, ja suomalainen sananlasku sanoo: *vuoroin vieraissa käydään.* — — — —

Matka Kuolasta Muotkaan.

Lappalaisten kokoonnuttua kello 9:n ajoissa aamulla, lähdimme vähää myöhemmin matkaan. Koska useammat tulomatkallaan Kuolaan eivät olleet tehneet kierrosta Kuolajoen koskien yläpuolitse, vaan olivat kulkeneet joen poikki veneellä, olivat heidän pulkkansa ja osa poroista kosken toisella puolella metsässä. Kaupunkiin oli tuotu ainoastaan niin monta poroa kuin meitä oli henkilöitä, mutta pulkkia ei ollut riittämään asti. Minulle oli hankittu kaupungista lainapulkka, mutta se oli niin vapera, että mitä suurimmalla vaivalla ja laahaten molemmilla käsilläni hankea pitkin sain ajetuksi ensimäiset $^3/_4$ peninkulmaa, kunnes sitten sain paremman. Sen liitämistä Kuolan katujen kalteisilla iljanteilla en voi verrata mihinkään muuhun kuin siihen matkaan, jolta eräänä aamu-

hetkenä saavuin samaan kaupunkiin unisena ja peräti viluissani. Sitten tosin sain paremman pulkan, mutta kun sen selkänoja ensimäisen peninkulman päässä murtui liitteestään, oli edessäni taas surkea viippuminen jäljellä olevien kuuden peninkulman matkalla. Jokainen tietänee hieman, miten tukalaa on istua rattailla, joissa ei ole selkälautaa; pulkassa on vielä vaikeampi, kun jalkojen siinä täytyy olla yhdensuuntaisina itse istumasijan kanssa. Mutta se ajatus, että matka kuitenkin sujui, sekä tieto, että se illalla oli loppuva, pitivät minun sekä yhtä huono-osaisen Ekdahlin rohkeutta yllä. — Olin lappalaisten — ja miksen itsenikin — varalle Kuolasta ennen lähtöä ostanut pari kannua viinaa, ja jokikisellä lappalaisellakin oli oma nassakkansa tai pullonsa. Näiden sisällystä maisteltiin ahkerasti matkalla, ehkä ahkerammin kuin mitä minun tottumattomuuteni vuoksi olisi ollut sopivaa. Ainakin minun yhteen kotvaan oli vaikea kävellä, minkä vuoksi niissä paikoissa, joissa poroja puhallutettiin, jäin istumaan pulkkaan, jotta en olisi antanut lappalaisille aihetta hilpeyteen, ja mietiskelin siinä syvästi Kajaaniin koko vuodeksi jättämääni raittiusseuraa. Illalla 10:n aikaan saavuimme perille Muotkaan, jossa kylässä on yksitoista lappalaisperhekuntaa. Tie oli enimmäkseen kulkenut vähäisten metsien läpi ja lampien yli; tuntureille ei vielä oltu päästy. Kun lappalaisten matkan varrella osottama vieraanvaraisuus ja oma ajattelemattomuus pitivät minut suurimman osan päivää tilassa, jota ei suinkaan voi sanoa raittiiksi, tiesin varsin hyvin, että ainoastaan kaitselmuksen huoltapitävä käsi oli saattanut minut vahingoittumattomana perille. Vielä muistan selvästi, miten eräässä jyrkässä mäessä, jossa oli puita molemmin puolin ajouraa, poron juostessa täyttä vauhtia pulkkineni päivineni kaaduin, ja miten poro laahasi minua täten suurimman osan mäkeä alas, kunnes väsyi minua täten vetämään.

Päivä Muotkassa.

Seuraavana aamuna heräsin penkillä täysissä vaatteissani, kuten edellisenä iltana olin siihen paneutunut. Saatuamme luvan polttaa, sillä eivät ainoastaan Venäjän karjalaiset, vaan myöskin

Venäjällä asuvat lappalaiset pitävät tupakan polttoa syntinä, sytytimme aluksi piippumme ja tutkistelimme sen jälkeen lekkeriämme. Sitten keitettiin teetä, juotiin sitä ja tarjottiin lappalaisille. Mutta sokeri ja vehnäleipä eivät heille kelvanneet, kun sokerinvalmistuksessa on käytetty verta, ja kun leipää oli ennen paistamista voideltu voilla, ja tätä he tarkoin tutkivat, kun sitä heille tarjottiin. He joivat teetä siis ilman näitä lisäaineita, emmekä me tietysti panneet sitä vastaan; itse meidän täytyi juoda tee maidotta. Kun tämän jälkeen vielä olimme syöneet aamiaista, olisimme itse halukkaasti lähteneet liikkeelle päästäksemme taas illaksi yhtä kylänväliä etemmäksi. Mutta silloin lappalaiset taas olivat täydessä touhussa viinanassakoineen ja sanoivat olevansa kaikkein tyytyväisimmät siihen, että saivat jäädä kotia niin kauaksi kuin viinaa riitti. Emme erityisesti panneet vastaan, mutta teimme sen sopimuksen, että ainakin seuraavana aamuna varhain pääsisimme matkaan, ja he vakuuttivat, että tämä toivomuksemme oli täyttyvä. Viivyimme siis kylässä vielä tämän päivän, joka aamusta alkaen myöhäiseen iltaan vietettiin kemuillen vuoroin joka mökissä, joita oli 11 lukuaan. Usein saimme useat kutsut samalla kertaa, eikä suinkaan riittänyt, että kukin isäntä kerran oli meitä kestinnyt, vaan meidät kutsuttiin uudelleen, useimpien luo kokonaista kolme kertaa. Eikä päässyt vähemmällä kuin että ainakin kolmasti oli nostanut viinalasin huulilleen kullakin käynnillä. Vaikka siis lujasti olin päättänyt, etten, kuten edellisenä päivänä, antaisi pettää itseäni, ei tämä minua oikein tahtonut auttaa ainakaan iltapuoleen, sillä, kuten sananlasku mainitsee, käytiin kimppuun liian tiheään. Lappalaiset itse joivat, isä, äiti, poika ja tytär erotuksetta, mutta suuresti ihmettelin, ettei nähnyt monta pahasti juopunutta. Sellaisessa tilassa oli kuitenkin muuan muuten kauniskin tyttö, joka oli nauttinut niin paljon liikaa, ettei voinut kävellä, seisoa, eikä edes istua. Sen vuoksi hän loikoi penkillä, ja toiset pitivät vuoroin kiinni hänen käsiään, sillä tässä tilassa hän oli rajulla päällä ja koetti lakkaamatta päästä pystyyn tehdäkseen tiesi mitä urostöitä. Luultavasti hän kuitenkaan ei olisi voinut tulla paria askelta etemmäksi lattialla ja olisi silloin kaatunut kumoon, mutta olisi silti voinut rikkoa ikkunan tai tehdä itselleen tai muille jota-

kin vahinkoa. Miehet kuiskasivat meille juottaneensa tahallansa tytöllä näin paljo liikaa, hankkiakseen itselleen ja meille naurun aihetta. Ei kuitenkaan yhtään tehnyt mieli nauraa, kun näki muuten siivon tytön, punaposkisen kuten lappalaistytöt yleensä ovat, puettuna puhtaisiin liinavaatteisiin ja muuten hyvään vaatetukseen, näin alentuneessa tilassa. Jos tahtoo nähdä naista alennuksen tilassa, niin on hän nähtävä juopuneena — vaikka tosin ei voi kieltää, että hän toisessa alennuksen tilassa on vielä surkuteltavampi. — Tästä näytelmästä kohtalo johti meidät naapurin mökkiin läsnäolemaan toisessa. Siellä makasi penkillä nuori poika niin viinassa, että vaivoin voi itse kääntyä sen verran kuin tarvitsi, saadakseen päänsä siihen asentoon, että voi purkaa sisältään liiallisen viinamäärän samaa tietä, mitä se oli sisälle mennyt. Äiti oli hänelle tässä toimessa avullisena sekä kääntämässä häntä että pitämässä kiinni hänen päästään. Paitsi näitä kahta ei näkynyt yhtään pahasti juopunutta. Kaikki tosin olivat iloiset, mutta iloisia lappalaiset ovat viinattakkin. Illalla huomasimme iloksemme, että kaikki nassakat olivat miltei tyhjät, niihin luettuna omammekin. Oivallinen illallinen, jossa merikampelo oli tärkeinnä tarjottavana, seurasi kemuja. Tälle illalliselle meidät kutsui rikkain lappalaisista, joka sanoi olevansa erittäin tyytyväinen Kuolan-matkaansa. Hän oli näet — toisten kyläläisten suostumuksella — luvannut eräälle Kuolan porvarille, että tämä kesällä oli saava pyytää lohta heidän joestaan, ja siitä hän oli saanut ainakin muutaman kannun viinaa; muutamat sanoivat hänen saaneen 100 ruplaa rahaakin, mitä hän tietysti ei myöntänyt, peläten, että täytyisi jakaa tuo summa muiden kanssa. — Tähän tämä luku hyvin voisi loppua, ellei olisi syytä pelätä, että joku, tuntematta lappalaisten elämää, sen kertomuksen johdosta, joka on annettu tämän päivän kemuilemisesta, luulisi heidän yleensä liiaksi nauttivan väkeviä, varsinkin kun se, mitä ennen on luettu ja kerrottu heistä, pikemmin puolustaa kuin vastustaa tätä luuloa. Tämän väärän luulon eksyttämänä saattaisi moni, joka vuodessa nauttii sataa kertaa enemmän väkeviä kuin lappalainen, kuitenkin arvella itse elävänsä raittiina ja panna lappalaisen juoppojen kirjoihin, mikä olisi mitä räikeintä vääryyttä. Lappalaisen liikaan huutoon

joutuneen juoppouden laita onkin itse teossa se, että kun hän muutaman kerran vuodessa sattuu paikoille, missä viinaa myödään, hän, tottumaton kun on, helposti päihtyy vähemmästäkin määrästä viinaa, jota sellaisissa tilaisuuksissa harvoin suostuu kokonaan jättämään maistamatta. Ja kukapa siitä häntä moittii. Miksi olisikaan sallittu muiden ihmisten joka päivä ylenmäärin hankkia itselleen nautintoja ja soimata lappalaista siitä, että hän edes muutaman kerran vuodessa vaihtaa jokapäiväisen yksitoikkoisuutensa johonkin muuhun, jota ainakin hän pitää nautintona. Tyventä kiitellään enimmin myrskyn lakattua ja terveyttä taudista parannuttua, ja lappalainen panee tuollaisen yhteisen kaupparetken jälkeen entistä suurempaa arvoa kotielämäänsä. Jos hän saa seurata omaa tahtoaan, hän harvoin tai ei koskaan ota koko ryyppyä ja varoo päihtymistä; Muotkassa näimmekin vaan erään pojan ja mainitsemani tytön juopuneina. Ainoastaan silloin kun itsekkäisyys kietoo hänen yksinkertaisuutensa paulaansa, hän todella päihtyy, kuten samain Muotkan miesten laita oli Kuolassa, harvoja lukuunottamatta. Kun Muotkan lappalaiselta kysyttiin, miksi hän ei kernaammin säästänyt viinaansa, jolloin hänelle sitä olisi riittänyt pitemmäksi aikaa, jos olisi ollut vähemmän vieraanvarainen ja noudattanut suurempaa kohtuutta, hän vastasi: „Tiedämme, että viina on jotakin pahaa, ja meistä on parasta kerralla tehdä loppu tästä pahasta. Muuten eivät tavat salli että viinaa pidetään kotona, vaan kun sitä saadaan, on sitä nautittava niin kauan kuin on tippakin jäljellä.“ Tämä lappalainen tuntui jokaisessa muussa asiassa olevan kylän järkevin mies; lukija päättäköön, kuinka järkevä tämä hänen vastauksensa oli. Hänen vastauksensa muuten palauttaa mieleeni toisen, vieläpä vallan läheltä kotiseutuani. Muuan mies, joka joka päivä joi totilasinsa, otti ruokaryyppynsä sekä aamuisin rohtoryyppynsä — anteeksi, että olen noudattanut takaperoista järjestystä — sama mies moitti naapuriaan siitä, että tämä joskus otti liikaa. On otettava huomioon, että tämä naapuri oli noita „köyhiä raukkoja“, jotka joskus voivat saada irti kaksitoista killinkiä, mutta jotka muuten kärsivät puutetta. Nämä kohtalon hankkimat kaksitoista killinkiään hän joskus käytti viinaan ja päihtyi; sitten hän taas oli viikko-, ehkä

kuukausiakin ollenkaan nauttimatta väkeviä. Mutta kun rikas naapuri, joka joka päivä nautti tavallisen määränsä, moitti toista, tämä vastasi puolustellen itseään: „Minä tosin ansaitsen moitetta epäsäännöllisyydestä, kun varani eivät salli minun saattaa juoppouttani kunnolliseksi järjestelmäksi, kuten te muut voitte tehdä.“ Eiköhän sama suhde vallinne lappalaisen ja hänen varakkaampien eteläisien naapuriensa välillä? —

Matka Muotkasta Petsamoon.

(7 ½ penink.)

Edellisen päivän kemuilemisen jälkeen heräsimme seuraavana aamuna ja tutkistelimme nassakkaamme, jonka vielä huomattiin sisältävän täsmälleen neljä ryyppyä; näistä otimme itse ensin kaksi ja annoimme toiset kaksi isännälle ja emännälle. Kohta sen jälkeen saimme kutsut toiseen paikkaan, missä sattumalta myös oli jäänyt joku ryyppy nassakkaan, mutta tämä olikin kemujen viimeinen. Siihen päättyi ja oli jo aikakin päättyä tämän yltäkyllläisyyden, ja vielä pikemmin on aika lopettaa sen kertominen. — Muuan vanhanpuoleinen naishenkilö, joka edellisenä päivänä oli tullut Muotkaan, liittyi meihin seurassamme matkustaakseen Petsamoon. Hänellä oli mukanaan Kuolasta kuomi-pulkka, joka suuresti harmitti lappalaisia. Vastenmielisesti he näet valjastivat poron sen eteen, varsinkin kun itse henkilö pussineen, patjoineen ja vällyineen jo painoi melkoisesti. Sellaisessa katetussa pulkassa istuva henkilö ei voi ohjata poroaan, minkä vuoksi toisessa pulkassa istuvan lappalaisen alituisesti täytyy sitä hoitaa. Ja mäkien takia täytyy sitoa toinen poro tällaisen pulkan taakse, jotta se vastaan pitämällä edes vähän hiljentäisi pulkan liian kiivasta vauhtia. Sellaisen pulkan kuomi on tavallisesti tehty purjekankaasta, joskus nahasta. Tilaa siinä on niin vähä, ettei voi istua, minkä tähden matkustajan täytyy loikoa ja tässä asennossa ollen matkustaa. Kuolassa ja Kemin kihlakunnassa asuvat venäläiset vallasihmiset ajavat reissäkin maaten. Usein he vedättävät saappaat jalastaan ja antavat peittää itsensä kuin vuoteeseen ainakin. Kullakin on oma makunsa ja mielihalunsa. Näin peiteltiin mainittu

naishenkilökin pulkkaan; tällöin lappalaiset eivät voineet olla tekemättä huomautuksiaan. „Tuolla tavoin meitä rasitetaan, kun täytyy maksutta kuljettaa omia herroja, ja te, jotka olette toisista maista kotoisin, vaikka olettekin herroja, maksatte ja ajatte kuin mekin.“ Karavaaniimme liittyi vielä nuori, ainoastaan 16-vuotias poika, joka aikoi Petsamoon katsomaan itselleen vaimoa. Sitäpaitsi vielä muutamia vanhempia miehiä. Koko seurueessa oli kolmattakymmentä poroa, muutamat niistä irtonaisina. Sillä eipä kernaasti lähdetä pitemmälle matkalle ilman varaporoja. Tie oli jossakin määrin auki ajettua, mutta ei suinkaan ollut niin hyvää kuin olimme toivoneet, sillä edellisinä päivinä oli satanut lunta ja pyryttänyt. Toinen puoli matkaa oli autioita tuntureita, joilla ei nähnyt ainoatakaan kasvavaa puuta, korkeintain muutaman tunturikoivun. Nämä ovat jotenkin sellaisten leikattujen puiden näköisiä, joita näkee puutarhoissa; ne eivät kasva 3—4 kyynärää korkeammiksi, ja runko voi tyvestä olla 3—4 tuumaa läpimitaten. Runko ei ole sileä eikä suora, vaan enimmäkseen sammalen peittämä ja mutkikas. Vaivaiskoivut ovat vallan toista lajia kuin tämä tunturikoivu, jota luonnontutkijat kenties pitävät vaan meidän tavallisen koivun muunnoksena. Uskollisemmin kuin mänty se muuten kohoaa pohjoiseen, sillä vaikka mänty onkin kovin kestävä, ei se kuitenkaan vaivaa itseään kiipeämällä tuntureille. Tätä tunturikoivua nähtiin Kuolassa yleensä käytettävän polttopuina, joita koirilla vedätettiin metsästä, — toimi, jolla seudun köyhät asukkaat talvisaikaan enimmäkseen ansaitsevat elantonsa. Meren rannikolla kuuluu sellaistakin polttoainesta olevan niukalta, niin että se on hankittava 2—3 peninkulman päästä. Muutamissa paikoin, kuten pohjoislappalaisen niemimaan itärannalla sijaitsevassa norjalaisessa Vesisaaren (Vadsöen) kauppalassa, poltetaan enimmäkseen turpeita. Nämä kaivetaan ylös lapioilla, leikellään tiilinmuotoisiin paloihin, kuivataan ja poltetaan. Sellaista turvetta kuitenkin saadaan ainoastaan muutamissa paikoin mainittua niemimaata, mutta sitä kuulutaan voitavan ottaa samassa paikassa useasta päällekkäin olevasta kerroksesta, niin ettei ainakaan pian turpeen puutetta tarvinne pelätä.

Myöhään illalla saavuimme Petsamoon, valitsimme yöpaikan, keitimme kaloja, söimme ja panimme maata.

Petsamo. Matka sieltä Paatsjoelle.

(6 penink.)

Petsamo oli samanlainen kylä kuin Muotka; se oli rakennettu männikköön ja siinä oli 8—9 perhekuntaa, jotka asuivat kukin erityisessä mökissä. Kaikki lappalaiskylät, joiden kautta kuljimme, olivat täten metsään sijoitetut, kuitenkin siten, että metsä luonnollisesti oli harventunut. — Sittenkuin meille tavallisuuden mukaan oli keitetty kaloja, panimme maata ja läksimme taas seuraavana aamuna matkaan. Matkuettamme oli noin 20 poroa, joista useimmat juoksivat vapaina. Muuan naishenkilö, joka kylässä oli suuresti moittinut tupakkapiippujamme, oli myös seurassamme. Matkallakin hän näytti kärsivän tupakansavusta, sillä joka kerta kun näki meidän polttavan, hän aina matki meitä huulten liikkeillä y. m. Annoimme hänelle varsin monta tilaisuutta muistutuksien tekemiseen. — Koska pakkanen oli kova, täytyi usein turvautua vilkkaampaan ruumiinliikkeeseen kuin pulkassa istuen voi saada. Hevosella matkustettaessa saattaa asian parantaa juoksemalla jonkun aikaa reen jäljessä, jolloin mitä kovimmallakin pakkasella pian voi lämmetä. Mutta jos lumi ei ole tarpeeksi kovassa, niin jalat kuitenkin voivat palella, ja moni on jo palelluttanut jalkansa, vaikka on juossutkin, kun tie ei ole ollut kovaa. Porotiellä, jonka lumi tavallisesti on löysää, ei auta jäljessä juokseminen. Lappalainen on sen tähden keksinyt edullisen keinon, hän näet vähäksi aikaa köyttää poron kiinni tai käyttää hyväkseen aikaa, jolloin[1] sitä syötetään, ja painiskelee toveriensa kanssa lumessa. Miehet ja naiset, miten vaan sattuu, tuuppivat toisiansa kumoon. — — — Tien ollen tukossa pyryn jälkeen, matkamme kesti pimeään asti. Ei yksikään seuralaisistamme ollut käynyt Paatsjoen nykyisessä paikassa. Tämä kylä oli näet joku aika sitten muutettu pois entisestä paikastaan. Nimismies Ekdahl tosin oli siellä käynyt, mutta miten saattoikaan kohtuudella vaatia, että hänen, joka oli kulkenut sen läpi, lähemmin panematta huomioonsa kylän asemaa, nyt paluumatkalla piti se muistaa. Tähän kyytimiehemme kuitenkin luottivat, ja yllä mainittu akka sanoi moneen kertaan, kun eksyimme: „Hyi, hyi! On ollut kylässä eikä toista

kertaa osaa sinne takaisin!“ Ajettuamme jonkun peninkulman harhaan, osaksi vanhaa *tola*a, osaksi ilman sellaista, ja kun moni tällä ajalla oli ehtinyt muistella kuulleensa, että kylä entisestä paikasta oli siirretty siihen tai siihen suuntaan, satuimme viimein *tola*lle, joka onneksi johti meidät kylään. Kun siellä tuli tunnetuksi, että olimme sitä etsineet, kaikki ahdistivat *Paavalia* (Ekdahlia) nauraen hänellä pahanpäiväisesti, kun ei kylää löytänyt, vaikka kerran ennen oli siinä käynyt. Minä puolestani en suinkaan pitänyt asiaa kummallisena, omituisempaa minusta oli, kun vaadittiin, että oudon henkilön, joka matkallaan Kuolaan ensi kerran oli kulkenut kylän läpi, paluumatkalla olisi pitänyt muistaa, missä kylä sijaitsi.

Matka Paatsjoelta Näytämöön.

(50 virst.)

Tämä matka oli yleensä edellisten kaltainen, lukuunottamatta tuntureja, jotka nyt olivat pienemmät. Kun edellisenä päivänä oli satanut lunta, tie taas oli enimmäkseen ummessa; saavuimmekin vasta myöhään illalla perille. Näytämö (Näätäjoki) on viimeinen venäläinen lappalaiskylä, ja tästä alkaa norjalainen alue, joka, luonnottomasti kyllä, ulottuu aina Venäjän alueeseen asti sulkien Suomen lappalaiset erilleen Jäämerestä, jonne kuitenkin kaikki heidän kauppansa liikkuu. Kun lappalaisten on mahdoton Pohjanmaalta noutaa tarvetavaroitaan, ja kun lisäksi lienee kielletty käymästä kauppaa muukalaisen kanssa, en tiedä, miten Suomen lappalainen oikeastaan saisi sellaisia tarvetavaroita kuin jauhot, suolat y. m. nykyään ovat, jos hän tarkoin noudattaisi asetuksia. Hänen on pakko rikkoa ne. Tämän seudun kautta Suomi mukavimmin pääsisi yhteyteen meren kanssa, ja jos niin olisi asian laita, syntyisi tähän helposti suomalais-lappalainen kauppala. Tänne Inarin vedet j. n. e. Rajaa määrättäessä sanotaan norjalaisen rajaherran lahjomisella saaneen hyvän maakaistaleen. Venäläisen herran kerrotaan saaneen viisi mustaa revonnahkaa ja joka merimiehen saaneen hopearuplan.

Venäjän-lappalaisen puku. Naisten päähine on kuten Venäjän-Karjalassa; siinä on paljo koristeita ja ylhäällä viuhkan tavoin esiinpistävä kampa. Hame, röijy, kehto, kangat[1], korvarenkaat. Hameet raitavat, punaiset; vyö.

Lattiat pestyt. Tukkimetsää useimmissa paikoin — leveitä, yhdestä ainoasta puusta tehtyjä pöytiä. Liha muutamissa paikoin tympeätä (verta juoksuttamatta teurastettua). — Kala on Venäjän lappalaisella paastoruokanakin. Muutamat tekevät kuitenkin poikkeuksen. — Pappi: Jumala antakoon syntinne anteeksi! — Tupakansavu karkoitettiin katajanoksilla. Syy: kaikki on saastaista, mikä lähtee ihmisestä ulos. — Naiset tavallisesti kauniita, punaposkisia — puhtaat paidat — punaiset myssyt. — Värttinä — jännesäikeitä — miehillä jaarat, joissa paljo heiniä, usein ilman sukkia, ylettyvät lonkkain yläpuolelle. Paita, poromekko, kintaat.

Näytämöstä Näytämönjoen rannalle Ekdahlin virkataloon.
(3 penink.)

Matkaa kesti iltaan asti huonon kelin vuoksi. Asunto Ekdahlilla, muuan paja ilman pöytää tai penkkiä. Kahvia, viinaa y. m. ei ollut, tuskin leipää; lihaa joka ateriaksi kolmasti päivässä. Halot joka päivä noudettavat metsästä. Tsaajua. Sokeripöytä lapsille, jotka nuoleskelivat.[2] Leivonta. Rasvaa lihan kastikkeena. Ydintä. Tupakkaa, Virginian lehtiä. Vesinuuska. Kauppapaikkoja lähellä Ekdahlin virkataloa: Vesisaari, Mårtensnäs, Vardöe, Karlsbotten, Byggöen, Gullholen y. m. Vesisaaressa yhdeksän kauppiasta ja niistä muutamat oikein rikkaita. Pian tästä paikasta paisunee melkoinen kaupunki, sillä kuuluu jo olevan monta muhkeata taloa, ja uusia yhä on kohoamassa. Varakkaammat polttavat puita, köyhemmät turvetta, jota on paksuin kerroksin Nordkapin niemen itäpuolella. Meren rannalla lappalaiset asuvat puoleksi maanpäällisissä, puoleksi maanalaisissa majoissa, joissa on ikkunat katossa. Siellä navetatkin maanalaiset. On useita salakäy-

[1] ? — Sana on tällaisenaan ruotsinkielisessä alkukirj:ssa.

[2] Lause kuuluu alkuaan: „Sokerbord för barnen, som slickade".

täviä sellaisiin aittoihin y. m. Norjalaiset sanovat Inarin asukkaita „Injager"-suomalaisiksi, myöskin kveeneiksi. Porolappalaisten rikkaus: 6—10 tuhanteen poroon. „Miten porosi ovat voineet tänä vuonna?" — „Varsin hyvin." — „Eikö edes vasikoita ole mennyt hukkaan?" „Eipä pahasti, ainoastaan noin 500." Sellaisia porolaumoja seuraavat sudet alituisesti. Joka yö suistuu poro näiden petojen suuhun. Lentelevät korpit seuraavana aamuna ilmaisevat surman tapahtuneen, ja silloin lappalainen lähtee ottamaan pois, mitä sudet eivät ole voineet syödä, ja käyttää sen itse ruuaksi. Muuan porolappalainen oli kehunut, että susi oli teurastanut hänelle koko talven ajan, niin ettei hänen itse ollut tarvinnut nändä vaivaa.

Käärmeitä ei ole pohjoispuolella Sompiotunturia, kurkia ei Inaria pohjoisempana; variksia on Kuolassa ja Reisivuomassa (Byggefjorden), harakkoja ei Inaria pohjoisempana. Lappalainen sanoo kaikkia suuria jokia *Teno*ksi esim. Paatsjokea.

Näytämönjoelta Inarin kirkolle.

(15 penink.)

Turhaan olin toivonut pääseväni Utsjoelle, minne oli 13 peninkulmaa. Paljo lunta. Ekdahlin veli $^1/_2$ viikkoa [sitten lähtenyt] suoloja noutamaan merenrannalta. Puolessatoista vuorokaudessa 3 peninkulmaa. — Ensin 10 peninkulmaa Inarinjärvelle ja sieltä järven jäätä pitkin ja muutamien niemien poikki pääsiäisaikaan kirkolle. Inari on kylä, johon kuuluu 60 majaa; näissä ei asu ketään paitsi kokoontumisaikoina. — Ohu vaski, paksuvaski, paksu kun patonen vaski, kasarivasken paksuus. Merimateen maksa, kuivan kuusen oksa.[1]

Inarissa *Sammutvaara* ja *Sammutjärvi.*

Muuan lappalainen, sodankyläläinen ja torniolainen (Ahon Junni) ja pari norjalaista jäivät Huippuvuorille talveksi. Söivät karhuja, palvatuita mursunnahkoja[2], lintuja. Yksi heistä, Laurin

[1] Tämä ja edell. lause suomeksi muistoon kirjoitettu.

[2] Nämä kaksi sanaa „ „ „

Lassi Sodankylästä, valittiin isännäksi. Ainoastaan lappalainen kuoli.

Rovaniemi s. o. Paloniemi: *rova* = palo. — Ukonsaaressa ja Ukonvaaralla Inarinjärvessä sanotaan „ukkojen" ennen muinoin pitäneen pakanallista jumalanpalvelusta. *Akuvaara* Inarinjärven ja Ukonjärven välillä; siellä naiset pitivät jumalanpalvelusta.

Laurukainen oli kerran vihollisen oppaana ja sanoi: tuolla on varakas paikka; kun alan juosta päresoihtu kädessä, rientäkää silloin jälkeeni. Hän tuli jyrkälle ylängölle, viskasi alas soihdun, vihollinen perässä; opas meni aamulla katsomaan ja huomasi kaikki kuolleiksi. — Sodankylän[1] lukkari kettuja pyysi, teki ihmisen, sitä kumarteli. Sai ketun, lähti kotian, huuto jälestä: Paavo, elä mene, jo tääll' on toinen. Vei kettunsa aventoon, p—nsi päälle, poltti J:lan kuvansa. Lapinvaimot säikähyksissään menevät mielettömiksi, rupeavat aivastamaan ja sitte tulevat entiselleen. Utsojoki. Yksi akka suen sai, lenti sitte riekko (metsänkana), siitä säikähti, juoksi, juoksi, luuli suen itsiänsä ajavan, siksi kun repi nahkan pieniksi palasiksi. —

8 päivää sangen hauskaa Ekdahlin luona. Eväitä mukaani. Ja yhtä paljo taisi ruokavaroja jäädä jäljelle, niin sanoi kyyti-lappalainen. Kyytirahat. Puolet Inariin vievää tietä lampia; soita ei kuulu olevan. Sitarin pirtissä olimme yötä. Poroja syötetään neljännestunti aina 2:n tai 3:n peninkulman matkan jälkeen. Lappalainen tuntee syöttöpaikat yhtä hyvin kuin poro. Kalastaja-lappalaisten mökkejä. Talviasuntoja erityisesti metsässä. Kesäpaikkoja usein saarissa, järvien rannoilla y. m. Aitat rakennettu neljälle patsaalle ahmojen takia. Ovi niissä on niin pieni ja matala, että täytyy ryömiä sisälle. Köyhillä ei usein talvella ole kalaa, eikä edes lihaa, sillä useimmiten heillä on lainatut porot. Lampaita on 10, 15—20; ne syövät heiniä ja poronjäkäliä. Lihaa hankitaan porolappalaisilta, ja se on kallista rahalla ostaa, vaaditaan 2—3 hopearuplaa porohärästä. Viinalla saa helpommin, porohärkä kannusta. — Hame sarkaa, harmaa, vihreä, sininen. Kaulukseen ommeltu kaksi pituuden suuntaista, tuuman tai puolen levyistä,

[1] Tästä tämän kappaleen loppuun alkuaan suomeksi.

keltaista tai sinistä liuskaletta. Monta poikki-liuskaletta niiden välillä ja toisia hihan liitekohdassa, hihoista kaulukseen ja selkäsaumaan, pitkin selkää puolentoista korttelin pituinen kaistale, rinta-aukon reunoilla, ranteen ja helmojen kohdalla. Sen yllä petska. Paraat tehdään vuoden vanhojen, huonommat vanhempien porojen nahoista, jotka karvataan lepänkuorilla. Vyössä on soljet tai napit ja suuri puukko. Jalkineet. Naisten myssyt katkaistun särmäkartion muotoiset ja kengänkoron tavoin eteenpäin kallistuvat. „Sarvipäitä." Sarven sisässä puukehä. Malli taitaa todella olla otettu poron sarvista. Pääjärven seudulla käytettiin kahta pientä sarvea otsassa. Kirkossa-käynti. Lehmänkellolla soitetaan ihmisiä aamu- ja iltarukoukseen erityiseen rukoushuoneeseen. „Onko se rikas?" — „On se kyllä raharikas, vaan poroja ei ole." [1] Eroa petskojen välillä Venäjän ja Suomen puolella. Muutamilla keikareilla oli huivi puoleksi levitettynä hartioille. Miesten lakit ylhäältä neliskulmaiset ja eriväriset. — Neljät suuret „markkinat", joulun, käräjäin (Matinpäivän), pääsiäisen aikana sekä kaksi viikkoa juhannuksen jälkeen, jolloin palataan mereltä, jos kohta muutamat ovat jo aikaisemmin palanneet. Merelle lähtee suuri osa ollen palkkalaisina kalastuspaikoilla. — Kyrön kylän väki oli puettu aliseudun tapaan. Jos kohta lappalaiset yleisesti puhuvat suomea, he eivät osaa panna sanoihin oikeata korkoa. Heti erotti Kyrön asukkaan puheesta. Kieltämättä Inarin väestöllä olisi suurempi hyöty lapinkielisestä jumalanpalveluksesta. Mutta sen vuoksi, ettei yksi tahdo nähdä vaivaa oppia lapinkieltä, täytyy kaikkien oppia suomea. Toisin on laita Norjassa. Utsjoen lappalaiset kuuluvat puhuvan parempaa suomea. Lukkari toimitti jumalanpalveluksen. Muuan nelivuotias poika, joka seisoi minun edessäni olevassa penkissä, lyykisti polviaan joka kerta kun Jeesusta mainittiin. Ei näkynyt ainoatakaan juopunutta tai edes liikutettua, vaikka viinaa sanottiin olevan. Oltiin närkästyneitä Stenbäckille siitä, että kovisteli juoppouden harjoittajia. — „Mistä tieät päivänpuolella?" „Maailmasta". Luppaa (naavaa) porolle. Sompion tuolla puolen vähä lunta, Sodankylän puolella kahta paksummalta. — „Kun hiihti, ei perkele viti rikkautunut." Ensimäinen kuusi Ivalojoen

[1] Kysymys kuten vastauskin suomeksi muistiinpantu.

rannalla ja sitten Sompion tienoilla. *Nuotio:* „perkka“ hirsien välillä. — „Ken ennen on viien sylisiä nuotioita nähnyt.“ Poronpyynti Sompiossa. Sudenjälkiä. Psi, psi porolle. *Tiedä* (tiedrä) Inarissa; *tullekhan* Sodankylässä. Lappalaisia murteita. Kyyti Inarista; lampaanjuusto, petsäliemi. Lihaliemi, jota söin yhdessä lukkarin veljen kanssa Inarissa. Influentsa. *Juovua* porosta. *Ihollaan laskea* sanotaan nuotiosta. Lyijykynällä piirustetut kuvat Inarin ja Korvan välillä olevien saunojen seinillä. Kenkäheinät, niiden tuottama vaiva, puolet kesää. Joku vuosi sitten oli kuuromykkä kenraali matkustanut Lapinmaan kautta. — Karhuksi mies metsään ruoan puutteessa talveksi mäni. — *Nuotion alku.* Yksi laiska poisajettiin halkotulelta, kaatuneita honkia löysi, nosti päällitystin, pisti tulen rakoon. *Nousun niemi Sallassa.* Nouse pois nokinen poika j. n. e[1]. Pororuttoa Sallassa ja ympäristössä. *Pankka; hihna,* ohja; *vuottaraippa,* vetonuora; *käsäys,* kaulapaita; *ahkio,* pulkka; *suopunki,* silmukka, jolla poro pyydetään kiinni. Porokelkat. „Peuranpyyntö“ Sallassa; „se on mettäsä“ s. o. peuroja pyytämässä.[2] Karjarutto v. 1834 kesällä, jolloin poroja, lehmiä, hevosia ja lampaita kuoli. Hirvaksen [? Hirvaan] ja Nuottajärven lappalaiset muuttavat talveksi yhteen asumaan, 20 kattilakuntaa. Suonikylä, Akkala, Maaselkä. Kemijärvessä keväällä v. 1837 vaimo kuolleista virkonut, sanonut: „Ei sitä pitäis olkileipää pöhkelöksi nimittää ja muilla nimillä haukkua, J:lan antama sekin on. Vielä tulee vuosia ja tänäkin vuonna, vaan ei silloin ole syöpiä.“ Sitte kuoli uudelleen. — *Ikimieli* Lapp. Venäläisten käsistä aittaan pakeni. „Tule'pa alas!“ „Jo tulenki“, miehen rungon laatinut, sen visko; Venäl. tappamaan. Hän itse samassa suksilla pois pakoon. — Christopher Kuolan linnan piiritti. Aina hevosensa yli kaivoksen hypällytti. Viimen seinän alta sai päänsä sisään, sieltä akka rautalakin läpi nuolen laski. — „Jos noita olis vähemmin lapsia, paljo enemmin tekisivät, nyt aika toruessa mänöö.“[3] — Viirejä ei ole Karjalassa eikä Lapissa. Saunoja ei ole lappalaisilla. „Niin myö täällä eläisimmä kun kuninkaat heitä suhteen, kun vuoet tulisi“, sanoi eräs Venäjän karjalainen.

[1] Sanoista: Karhuksi mies j. n. e. tähän asti suomeksi muistiinpantu.
[2] Sanasta „*Pankka*“ „ „ „ „
[3] Sanoista: „Ei sitä pitäisi j. n. e.“ „ „ „ „

Inarin lappalainen syö pääasiallisesti yhden kerran päivässä, nimittäin illalla, mutta silloin koko vahvasti; sitten myös seuraavana aamuna, jos nimittäin jotain ilta-ateriasta on jäänyt jäljelle, muuten on ilman. Kuusamossa ja Karjalassa taas syödään neljästi päivässä.

46.

Viisi päivää Venäjän Lapissa.[1]

Lapinmaassa harvat meikäläiset kulkevat, vielä harvemmat *Kuolassa*. Alanimitettyä on asiansa vaatinut jo kahdestikin niillä seuduilla käymään, ensimäisen kerran Vienan meren rannoitse Kantalahteen, sieltä Kuolan kaupunkiin ja Inarin kirkolle, toisen kerran perin vastahakaan Inarista Kuolaan j. n. e. Kumpainenkin matkustus tapahtui talvis aikana, eikä niitä teitä kesällä hyväisesti kuleta'kaan. Talvella sitä vastoin ovat kyllä hauskat ja hupasat kulkea, peräti toisin, kuin ennen Lapissa käytyäni ajattelin. Ihmiset Lapissa ovat hyväntahtoiset, raittiit ja iloiset, peurat juoksevat ilman perkeleittä ja ruoskatta, pakkaset eivät ole paljo kovemmat kuin meilläkin, jota vastoin vaate vaarustus on paljo lämpimämpi, ettei kyllä kenenkään tarvitse vilua kärsiä enemmän, kuin muuallakin vielä paljo Suomeakin eteläisemmissä maissa.

Mainituista Lapin matkoistani nyt en huoli kertoa kuin jonkun osan, nimittäin Kuolasta Norjan Lapin rajoille, etten liialla lorulla menettäisi turhaan omaa ja lukian aikaa. Muutamia päiviä ennen tapahtuvaa lähtööäni Kuolasta tuli sinne Suomen-alaisen Lapin silloinen nimismies, *Paul Ekdahl*, joka oli minulle varsin otollinen sattuma, koska hänestä sain hyvän matkatoverin, jonka seurassa kulin aina Inarin Lapin rajoille. Kun hän oli asiansa suorittanut, piti meidän lähteä matkalle samain Lappalaisten kanssa, jotka olivat häntä Kuolaan tuoneet. Ne olivat Muotkan kylästä,

[1] Otettu lehdestä „Kanava, Sanansaattaja Viipurista", v. 1847, 51 n:o. Tämä matkakuvaus, jos kohta suureksi osaksi kertoo samaa kuin edellinen matkakertomus, on kuitenkin liitetty tähän, koska on Lönnrotin alkuperäisiä suomenkielisiä kirjoituksia ja edellistä ehyempi ja sujuvampi.

johon luetaan kahdeksan penikuormaa Kuolasta. Aamulla varhain piti lähdettämän — niin oli suostuttu lappalaisten ja meidän välillä — mutta jo varhemmin olivat saattomiehemme päässeet viinan makuun ettei heitä saatu koskaan yhtaikaa kokoon. Välistä kyllä saimma heitä kolmin neljin käsiimme, mutta toisia hakiessa katoisivat entisetkin. Viimein päätimmä antaa lappalaisten ryyppiä rauhassa ja vasta aamulla jälkeen lähteä, koska emme sinä päivänä kuitenkaan olisi enää Muotkaan ennättäneet. Toinen syy tähän päätökseen oli pelkomme, että saattajat viinapäissänsä milteivät hukuttaisi itsiänsä ja meitä Kuolajokeen, sillä kaupungin likellä on joki koskinen, ja vielä puolen penikuormaa ylempänäkin, josta tie kulkee sen poikki, niin virtasa että välistä ajavat sisäänkin. Peurat vietiin siis yöksi metsään ja Lappalaisia varoitettiin kovasti ne aamulla varhain sieltä jällensä noutamaan ja itsensäkin kokoutumaan ennenkun viina olisi saanut heitä minnekään eksytetyksi.

Yön levättyämme lähetimmä varhain aamulla jälestä muutaman saltakan eli sotamiehen Lappalaisia majapaikoistansa keräämään. Tiiman paikoilla viivyttyänsä tuli hän ypö yksinään takaisin ja sanoi ei voivansa saada Lappalaisia kokoon koska jo taas olivat humaltumassa, toiset jo hyvästikin humaltuneet. Sanansa todisti puoliksi sillä, että itsekin oli saanut päänsä täyden. Laitoimma siis toisia hakioita, joiden avulla viimeinkin saimma Lappalaiset kello 9:n ajaksi kokoon, monen jo kylläkin hoipertavaisilla jaloilla.

Aivan lähtöjalkeella saanemma luvan ennen matkalle jouduttua muutaman sanan hyvästi-jättäisiksi Kuolasta virkkoa. Se on pieni, isomman Hämeen kylän kokoinen kaupunki ei kaukana Jäämeren rannalta. Taloja siinä luetaan olevan 136, mutta nekin eivät ole rakennukseltaan paljo Hämeen taloja suuremmat. Asukasten luku sanottiin olevan puolen-kahdeksatta sadan paikoilla. Paras elatuskeinonsa on kalastus ja Lapinkauppa, muutamilla käsityö. Lappalaisia elää usiammissa kylissä ympärillä, nimittäin *Muotkassa*, 8 penikuormaa länteenpäin; *Petsamossa*, *Patsjoessa* ja *Näytämössä*, vielä etempänä länne alla; *Nuottajärvessä*, *Suonikylässä* ja *Hirvaskylässä*, eteläänpäin niistä ennen nimitetyistä; *Kiltinassa* Kuolan-

lahden rannalla 3 penikuormaa koillista ilmaa kaupungista; *Maaselässä*, 7 penikuormaa eteläänpäin ja muissa. Kaikista näistä Venäjän Lappiin kuuluvista kylistä matkustavat Lappalaiset kolme eli neljä kertaa talvessa Kuolaan, kaupaksi vieden sinne peuran lihaa, taljoja, sarvia, koipia, koipikenkiä, lapinturkkia eli peskiä, lintuja, revon ja majavan nahkoja, majavanhajua ja kaikkia, mitä heillä löytyy. Koko kyläjäs, taikka tarkemmin sanoen mies eli pari kustakin perehestä laittauvat yhteen matkuehen, sillä teiden vuoksi, jotka tavallisesti ovat ummessa, on parempi matkuessa kulkea kuin yksitellen. Umpitietä astuessa uupuu peura, ellei saa toista vuorostansa edellä kulkemaan. Jos tavaroita riittää siksi, niin on kullakin miehellä kymmenkuntaa peuraa hallittavana. Ensimmäisen reessä eli *pulkassa* istuu itse, ja toiset, kukin hihnasta edellisensä rekeen sidottuna, seuraavat peräkkää kuormarekilöitä eli *ahkioita* vetäen. Kymmentä sillä tavoin toisihinsa kiinnitettyä peuraa ahkionensa sanotaan *raidoksi*.

Päästyänsä perille eroaa kukin ennen tuttuun majataloonsa ja antaa tuliaisiksi majan isännälle jonkun revonnahkan taikka muun pienemmän lahjuksen. Isäntä taasen puoleltansa syöttää, juottaa ja apattaa Lappalaista yltäkylläisesti, sen saadun lahjan hyvästä, ken vasta saatavan toivossa, ken kauppansa parantamiseksi, ken hyväntahtoisuudesta eli muusta syystä. Koko olo aikansa juotetaan Lappalaista niin majapaikassansa, kuin muuallakin missä liikkuu, odottaessa että hän jollain tavalla palkitsisi suuhunsa tungetun viinan, jonka toinen älynsä ja kunniansa osoitukseksi tavallisesti tekeekin, jos ei sillä kerralla, niin toiste käydessänsä. Vielä lähtö evääksikin pannaan Lappalaiselle majapaikastansa viinanassakka mukaan, jolla paluu matkansa ajan ja muutaman päivän kotiinkin tultuansa pitkittää Kuolassa aletun viina juhlansa.

Kuolasta Muotkaan.

Heti Lappalaisten koottua istuimma pulkkihin ja läksimmä matkalle. Enimmät peuransa ja pulkkansa olivat Lappalaisilla metsässä kolmen neljänneksen päässä, jonne asti minulle piti kau-

pungista pulkka lainata. Se sovistui niin teräpohjainen ja vapera, että töin tuskin pääsin perille, koko matkan käsillä ja jaloilla ulkona pulkasta varoessani, ettei pääsisi kumoon. Sitte sain vähä vakavamman, mutta senkin selkälaudattoman. Pahapa on istua kärryissäkin, joissa ei ole mitään tuetta selkää vastaan, mutta semmoisessa pulkassa ajaminen on kahta katkerampi sentähden, että siinä täytyy pitää jalat suorana pitkin pohjalautaa, jolla istutaankin. Mutta ollaan päivä onnettakin, ja yöksi tiesimmä mekin vaivamme loppuvan, joka vahvisti kärsiväisyyttämme. Nassakat myös, joita melkein yhtenään pidettiin käsillä, saattoivat ruumiin noriammaksi ja jäsenet notkiammiksi.

Joka Lappalaiselle oli porvaristansa matka evääksi annettu kannun eli kahden vetävä viinanassakka, joista jonkun virstan ajettua pulputtelivat omaan suuhunsa ja pakkasivat meillenkin koko matkan ajan. Ensimäisistä tarjouksista pääsin sillä, että sanoin en saattavani nassakan suusta ryypätä, ellei heillä olisi jotain sarkkaa, jota heillä ei ollut. Mutta pianpa keksivät keinon siihenki: peuran kaulasta otettiin tiuku, jota sitte pidettiin sarkan asemesta, ja josta minunkin kun kerran saivat maistaneeksi, piti maistaa joka kerta heidän itsensäkin ryypätessä. Vähintäkin kaksikymmentä kertaa piti näillä kahdeksalla penikuormalla käyttää tätä tiukua suuhuni. Koin kyllä välistä vastustaa silläkin, että itseni jo entisistä maistumista jalattomana olevan, mutta mitästä se autti, kun Lappalaiset vakasivat minun terveenä Muotkaan saattavansa, vaikk'en pääsisi paikasta liikkumaan omin voimini. Vahingosta ja loukkauksista varjeltuna tulimmakin illalla kello 10 aikana Muotkaan, kömpeimmä taloon, johon meitä neuvottiin, ja nakkausimma nukkumaan. Vuodetta Lapissa harvoin laitetaan vieraallekaan, vaan kukin könttäytyy tavallisesti täydessä puvussaan penkille eli lattialle, mihin sattuu.

Päivä Muotkassa.

Aamulla herättyämme keitimmä ensityöksi teetä ja kutsuimma Lappalaiset myös juomaan. Oli meillä hyviä korppujakin, mutta ne eivät kelvanneet Lappalaisille, kun pelkäsivät niitä maidolla

leivotuksi, jota nyt paaston aikana ei saisi maistaa. Sokerista myös hokivat kuulleensa, sitä tehtäissänsä verellä puhdistettavan, jonka tähden eivät huolineet siitäkään, vaan joivat kuuman teen siltänsä ryyppyjen väliin, joita vielä eileisistä nassakoista saatiin. Mielemme teki nyt lähteä seuraavalle taipaleelle, mutta Lappalaiset päättivät heti, siitä ei virkkamistakaan olevan, ennenkun saivat viinansa viimeiseen tilkkaan asti loppuun, ja siihen päätökseen piti meidän tyytyä. Nyt alettiin meitä kutsua juominkiin talo talolta, jota tehtiin myöhään iltaan. Kyllä kolmekin kertaa kävimmä joka talon sinä päivänä; onneksemme niitä ei kuitenkaan ollut usiampaa kuin yksitoista koko kylässä. Mihin vaan päänsä pisti, kuului yhtäläinen rähinä vastaan. Miehet, vaimot, pojat, tyttäret, kaikki auttoivat yksin tuumin nassakoita tyhjiksi. Muutamassa tuvassa näin nuoren, näöltänsä kauniin tytön telmivän pitkänään penkillä vaahti ulkona suusta. Kaksi miehenpuolta pitivät häntä paikallaan, koska pelkäsivät, että jos olisi liikkeelle päässyt, miltei olisi loukannut itsiänsä eli muita. „Tämän olemma“, sanoivat he, „juuri sitä varten näin raivohon juottaneet, että saisitta nauraa.“ Mutta vähänpä siinä mieli nauramaan teki. Toisessa tuvassa tapasimma kymmenvuotisen pojan niin viinalta voitettuna, ettei omin voimin kyennyt värjähtämäänkään; muita emme nähneet juuri pahoin päihtyneenä. Kysyttyäni muutamalta Lappalaiselta, mikseivät ennemmin säästäneet toisiksikin ajoiksi viinaansa, sain vastaukseksi: „viina on pahaa ainetta ja pahasta pitää sen parempi mitä pikemmin loppu tekemän“. Onneksemme saivatkin vielä samana päivänä lopun siitä, ettei seuraavaksi aamuksi jäänyt kun korttelin verta kaikkinansa, josta ei jokainen olisi päänparannusryyppyäkään saanut, ellemme olisi lisäksi antaneet, mitä omassa nassakassamme vielä löytyi.

Asian mukaisesti olemma nyt kertoneet, mitenkä Lappalaiset Kuolassa, matkalla ja yhden päivän kotonansa elivät. Siitä ei kuitenkaan pidä heitä isoiksi juomareiksi päättää. Moni, jota ei olla iässänsä humalassa nähty, kuluttaa ehkä kymmenen sen verran väkeviä juomia vuodessa, kun Lappalainen, joka tavallisesti monena kuukautena ei maista märkääkään. Itsemme alin-omati moninaisten nautintoin orjana ollessa suokame Lappalaisellenkin joku

kerta vuodessa jotain muutosta elämänsä yksi muotoisuudessa. Myrskyjen jälestä kiitetään tyyntä, ja vasta taudin jälestä saapi terveys oikian arvon; niin myös Lappalainen pohmelosta selvittyänsä suostuu sitä paremmin kotoiseen yksinäisyytensä ja aina yhdennäköisiin kinoksiinsa.

Muotkasta Petsamoon.

Muotkasta saimma muutaman Kuolalaisen emännän, joka päivää ennen meitä oli sinne tullut, yhteen matkaan kanssamme Petsamoon, johon sanottiin olevan puolenkahdeksatta penikuormaa. Vaimonpuolella oli oma katettu pulkkansa, jossa peitetten ja polstarien varassa kulki kyllä sievästi. Muuten Lappalaiset ei sitä paljo kiitelleet, sillä katetusta pulkasta on heillä erityönsä varoessa, ettei kaatuisi; avonaisessa tulee vähänkään tottunut matkustaja heidän avuttansa toimeen. Vielä pitää semmoisen katetun pulkan perään toinen peura hihnasta sitoa, joka pidättäisi sitä mäissä luistamasta. „Näin meitä täällä vaivataan — sanoivat Lappalaiset — kulettamaan herrojamme, ja mitä muita roistoja monikin heistä usein lienee, ilman maksotta; mutta kun teidän maasta eli Norjasta joku tulee, niin maksaa hän rehellisesti saattopalkan ja ajaa ihmisten tavalla avonaisessa pulkassa.“ Pieni vartaloinen, kuudentoista vuoden vanha poika läksi myös matkaamme Petsamosta morsianta itsellensä katsomaan. Pilkkailivat häntä toiset ja arvelivat, kun olisi Kuolalaista vaimonpuolta kylässä puhutellut, niin ehkä olisi siitä morsiamen saanut ja molemmat taitaneet Muotkaan jäädä. Vielä lisäksi läksi muutamia miehiä asian alkain kylässä käymään, jolla tavalla matkuehen keräytyi kolmattakymmentä peuraa. Toinen puoli tästä luvusta kuitenki juoksi tyhjillään, sillä pitemmille matkoille Lappalainen ei lähde varapeuroitta, jotka, jos väsyisivät, toiset taidetaan valjaisin pistää ja tavallisesti pistetään jo ennenkin.

Matkamme tähän asti oli kulkenut enimmäksi osaksi harvapuisessa metsikössä, mutta nyt tuli autioita tuntureita, joilla ei nähnyt muuta kun siliän hangen ja hyvin harvassa siellä täällä jonkun vaivaiskasvuisen tunturikoivun. Semmoisia koivuja ynnä

petäjiä kasvaa Lapinmaan pohjoisemmissakin äärissä, joissa kuusta taikka muita meillä tavallisia puita ei nähdä.

Illalla myöhään tulimma Petsamoon, joka samate kuin Muotka ja muutkin Lapin kylät oli harvaan petäjikköön asetettu yhdeksällä eri pere kunnalla ja tuvalla.

Petsamosta Paatsjokeen.

Yön levättyämme läksimmä seuraavana aamuna kuuden penikuorman taipaleelle Paatsjokeen. Matkuehen pantiin kahdenkymmenen peuran paikoilla, joista enimmät juoksivat joutilasna. Edellisinä päivinä oli ollut lauhkiampi ilma, vaan nyt oli luja pakkanen. Lämmintä saadaksensa telmäsivät Lappalaiset syöttöpaikoissa välillänsä ja meidän kanssamme, pukkasivat ja väännältivät, kenen saivat, lumeen, Tämä olikin varsin hyvä keino, joka pian saattoi ruumiin lämpimäksi. Meidän tavallisilla talviteillämme saattaa re'en jälessä astua eli juosta ruumiinsa lämpimäksi, mutta Lapissa se ei käy laatuun, jossa tiet ovat pehmiät ja upottavat syvään. Oli eräs nuori vaimonpuolikin matkassa, joka varsinkin mahtoi lämpimänsä saada, sillä tuskin ennätti jaloilleen nousta, kun jo taas pukattiin lumeen. Eikä Ekdahlin ja itsenikään juuri tullut sääli häntä, koska väliajat jätkytteli meidän tupakin polttamista, joka oli hänelle outo näkö, kun Lappalaiset täällä eivät ruukkaa tupakkia.

Kelin kehnouden tähden, koska entistä jälkeä harvassa paikassa näkyi, viivyimmä pimiään iltaan matkalla. Eikä olisi se mitään haitannut, mutta pahempi oli se asia, kun saattajistamme ei kukaan ollut ennen käynyt Paatsjoen kylässä sillä paikalla, missä se nykyään seisoi. Kylä oli nimittäin syystalvesta tullut muutetuksi uuteen, parempaan jäkäläpaikkaan. Koko seurastamme oli ainoastansa Ekdahli Kuolaan mennessä käynyt paikalla, mutta taisiko sitä odottaakaan, että hän joka ei ennen siitä ollut näillä tienoilla kulkenut, piti paikan löytämään, semminkin iltapimiässä? Sitä olivat Lappalaiset kuitenkin odottaneet ja tekivät nyt aika lailla pilkkaa hänestä, kun ei ollut muita viisaampi. „Hyi! on kerran kylässä käynyt ja ei löydä toiste sinne“, kuuluivat sanat usiam-

manki suusta. Pari tiimaa sinne tänne ajeltuamme tulimma tok viimein verekselle tolalle eli peuratielle, joka suureksi iloksi vei meidät kylään. Vielä kylässäkin nauroivat Lappalaiset *Paavali* paralle, kun oli heitä ristin rastin iltakauden metsässä kulettanut. Paavaliksi kutsuivat Ekdahlia ristintänimestänsä. Omaa typeryyttänsä, kun kylästä tietämättä kuitenkin läksivät saattomiehiksi, eivät ollenkaan katsoneet naurun asiaksi. Niin meistäkin moni usein nauraa toiselle siinä, jossa kyllä saisi itsellensä nauraa.

Paatsjoesta Näytämöön.

Kulkumme tällä viisi penikuormaa pitkällä taipaleella oli edellisten kaltainen; maat kuitenkin olivat metsäisemmät. Tiet olivat nytkin niin umpeen juosseet, että viivyimmä iltaan asti.

Näytämö eli *Näätäjoki* on viimeinen Venäjän Lapin kylä ja siitä alkaa Norjan Lappi. Suomen Lapille ei ole annettu pienintä suikalettakaan Jäämereen asti. Meidän Lappalaiset luulivat siinä väärin tehdyksi heille ja arvelivat, kun Venäjän ja Norjan Lapilla on koko pitkä meren ranta moninaisilla kylillä, kauppa- ja kalastuspaikoilla haltussansa, heillen tok olisi pitänyt antaa yksikään kylä samalla rannalla. Ennen viimeistä rajan määräämistä sanoivat olleen paremman, sillä siihen asti oli Venäjän ja Norjan Lapin välillä ollut pitkältä rantaa ja rantamaata joka ei kuulunut erittäin kummankaan alle, ja jota siitä syystä kutsuttiin *yhteisalaksi* (Fällesdistrict). Rajaa käydessä oli koko tämä ala määrätty Norjalaisille, arvattavasti siitä syystä, että Norjalaiset olivat yhteisajalla ennättäneet asettua siihen.

Venäjän Lappalaiset elävät jotenkin siististi. Tuvissaan pesevät ei ainoastaan pöydät ja penkit, vaan monessa paikassa lattiankin. Vaimoväellä on melkein samanlainen puku, kun Venäjän Karjalassakin, lyhyt körtitön röijy, rantuinen eli punainen hame, renkaat korvissa j. n. e. Kasvoiltansa ovat enimmiten kauniin näköisiä, jos rumempiakin. Rukkia emme vielä nähneet missään, vaan kaikki kehrääminen toimitettiin värttinöillä. Miehenpuolilla on Venäjänkin Lapissa oma Lappalais-pukunsa, joka kuitenkin on vähä eri tyyliä siitä, kun Suomen ja Norjan puolella pidetään.

Suurin eroitus on siinä, että kengät ja housut Venäjän Lappalaisilla ovat yhdessä, toisilla erittäin.

Lihaa nyt paaston aikana ei löytynyt missään, mutta kalaa yltäkylläisesti. Kaikiksi talviksi ei kuitenkaan saada kalaa siihen määrään, että hyvästi riittäisi yli koko paaston ajan ja silloin Lappalaisen Venäjän puolella täytyy taikka nälkää nähdä taikka syödä lihaa, jota papitkaan eivät ole taitaneet kieltää heiltä semmoisina onnettomuuden aikoina.

Vaikka kylät, joita Näytämöön asti Kuolasta kulimma, eivät olleet kaukana Jäämeren rannoilta, niin löytyi niissä kuitenkin metsää ympärillä, josta saatiin sekä polttopuuta että avullisia hirsiäkin. Pöytänsäkin olivat Lappalaisilla yhdestä ainoasta puun tyvestä. Samatekun Inarin Lapissa asuvat Venäjän Lappalaiset koko talven vakinaisilla paikoilla, kesäksi Jäämeren rannoille eli muille kalastuspaikoillensa muuttauen. Niin enin osa Norjan ja Uutsjoenki Lappalaisista, joista tok muutamien, joilla on isommat, monituhantiset peurakarjat, täytyy talvenkin ajalla muuttaa majansa uuteen paikkaan, koska jäkälää eli sammalta ei enää löydy entisen vaiheella.

Vielä olisi kerrottavana, miten Näytämöstä kulin toverini Ekdahlin kotipaikkaan, siitä Inarin Lapin kirkolle, sieltä Sodankylään, Kemijärveen, Kuusamoon, Kiannalle, Hyrynsalmeen, Paltamoon, ja viimein Kajaaniin, mutta kun siinä, mitä jo kerroimma, on kyllä kerraksensa, niin loppukoon tarinani tähän.

E. L—t.

47.

Lehtori Keckmanille.

(Alk. suomeksi.)

Kajaanista 26 Toukokuuta 1837.

Hyvä Veljeni!

Täällä olen jo kolmatta viikkoa outtanut jäien lähtöä, vaan nytpä ovatki irtanaisna. Nyt lähen taasen Wuokkiniemeen ja sieltä kiertelen kaakossuuntaa Valkian meren ja Suomen rajojen

väliä niin loitoksi, kun Suomen kieltä kestää. En taia ennen kun Elokuun alussa päästä Sortavalaan, johonka pyyän Sinun sanomia Helsingistä lähettämään. Saapi nähä miten tuolla käypi vaelto kesäsaikana, ei kuulu juuri taattava kaikin paikoin olevan. Kuvernööriltä sain viimme-postissa oikein täydellisen kartan niistä seuduista (niin täyd. nimittäin, kun niistä saada voidaan). — Kysyt minua „hengenvaarasta“ Jäletjärven kylässä. Se ei ollut suurempi, kun että kuulin muutamien miesten tuumailevan, miten saada minua tiellä rosvotuksi, vaan josta tuumasta ei syntynyt mitänä, kun en ottanutkan heitä, eikä muita siitä kylästä kyyditsemään itsiäni. Oli siinä vähä enemmänki seikkoja, vaan jolla nyt en kehtaa tätä kirjotustani kasvattaa, koska vielä on kertomatta seki, kuten Kuolasta tänne palasin. Sieltä kuljin esiksi neljän Venäjän kylän läpi Ruian rajalle (Norjaa kutsutaan siellä Ruiaksi ja Jäämerta Ruian mereksi) 30 penik. Näätäjoen (Nejdelfven) suulle, siitä 15 d:o Inarin kirkolle, siitä 22 Sodankylään, siitä 10 Kuolajärveen, siitä kolmatta kymmentä Kajaanin rajoille, ylehensä poroilla ajettuani 130 penik. Kuolajärven paikoilta vähä kirjotteli[n] runoja, enimmiten *syntyjä*, ei tarinarunoja. Samote sanalaskuja ja arvuutuksia ja saarnoja. Ei sieltä näytä paljo olevan kerättävää. Parahimmat paikat tähän asti kyllä ovat olleet jo ennen usiasti käydyt likimmäiset rajapaikat Venäjän puolella. Niinkö lieneeki, että olen lähtenyt ulompata etsimään, mitä parahite saapi kotipaikan seuduilla? — Sopivasti ja vilpittä, kun pitääki, nuhtelet minua, jos viimmesessä kirjassani, Suomen Lausukkoihin koskevasti, tulin mitäkuta v. Beckeriä vastaan sanomaan ja jota niin en tarkon muista, enkä koskaan muulla mielellä sanonutkan, kun sillä osottaakseni, ettei sama Lausukkaoppi häneltä vielä ole niin täydelliseksi saatu, jotta olisivat joutavat ja tarpeettomat kaikki kokeetki sitä parannella. Sitä nyt kyllä ei kukaan kiellä'känä, että hänen ansionsa Suomen Kieliopissa on suurempi, kun yhdeltä mieheltä ja semmoisilla edelläkäyvillä voisi odottaa'kan. Imperfectum Conjunctivi koskevasti, niin osiksi kyllä on tosi, että se monessa muussaki kielessä on samanlainen kun Suomessaki merkityksensä puolesta. Mutta kuitenki on joku erotus *latinaisella* esimerk. ja *suomalaisella*. Cum *curreret*, ne ire qvidem potuit: ei

taida koskaan suomeksi käättää seuraavaan tapaan: kun *juoksisi*, ei voinut käydä'kän, jossa, jos niin kävisi laatuun sanoa, sanalla *juoksisi* taitais olla jonkunlainen merkitys menneestäki ajasta. Vaan en ole voinut miettiä minkänlaista sananpartta, jossa sillä olisi ees tämänlainen menneen ajan näkönenkän merkitys, eli mikän muu, kun myötänsä menevän ajan laatu (praesens l. futur). Mutta kun käyttääki menevätä aikaa toisella tavalla kun sanat: *juoksen, juossen, juoskoni*, edl. (*edelle; eille* on Ven. Suomalaisten tavall. sana merkitsevä *etc.*, j. n. e.), niin kaiketi'ki pitää sitä eritavaksi lukea. Samoin lukisin Imperf. Indicat., vaikka vähemmästä syystä, eritavaksi. Seki merkitsee menevätä aikaa, vaan *menevätä*, joka jo on taaksi jäänyt esim. väki *odotti* rannalla, ja katsoi kun laiva *purjehti*. *Odotti* ja *purjehti* olivat *odottamisen* ja *purjehtimisen* aikana meneviä (ei menneitä) tapahtumia. Mitä niiden yhtäläiseen tuntomerkkiin *i* koskee, niin kyllä saavat olla yhtäläisiä. Yksi *i* on myös tuntomerkkinä Nimukkain Monikkosioilla, paitsi Nimennässä. Näissä taisi se seuraavalla tavalla syntyä: kun esimerk. esinnä tahdottiin lausua usiammasta *halosta*, Monikkoa ei vielä eritysten ollen, sanottiin *halko ja halko ja halko*, josta sitte syntyi eli sievistyi Monikon *halkoja*, joka näyttä[ä] pääsia siinä luvussa olevan — siitä tuli *i* Monikkoon. Kun taasen kerrottiin jostakusta entisestä tapahtumasta taittiin välikkö *jo* pantaa sanan jälkeen; niin saatiin *astui* sanoista *astu jo* — siitä tuli *i* kerrontatapaan. Vielä kun mainittiin jotakuta vasta eespäin tapahtuvan, niinkuin Ehdontatavalla vielä nykyäänki enimmiten semmoisia tapahtumia merkitään, niin pantiin sana *esi* (ees, eespäin) eli joku muu semmoinen Lausuntatavan jälkeen; niin synty *voisi* sanoista *voi esi* ja vieläpä Turussa ja muualla siellä nytkin sanotaan *vojesi, vojeisi, voesi, voeisi*. Syntaksin luulisin kaiketi'ki paljo selvemmäksi tulevan, jos *tapoja* ja *aikoja* ei seotettasi Suomenkielessä Latinan kielen j[älkeen] ja mitäpä sihen on pakkokan. Onko Hebraean kielen Grammatika Latinan jälkeen tehty? — Vaan näistä galimathiaksista et taida selvää saada'kan, jonka tähden ne mielelläni lopetan ja pyydän Sinua tervehtimään Ilmonia ja muita.

Voi hyvin toivottaa totinen ystäv.

El. Lönnrot.

48.

Arkiaterinrouva Törngrenille.

Kajaani, 26 p:nä toukokuuta 1837.

Korkeasti kunnioitettu, jalosukuinen arkiaterinrouva!

Minulla oli kunnia ja ilo palatessani Kajaaniin vastaanottaa Teidän arvoisa kirjeenne toukokuun 5:nneltä päivältä. Kun samalla kertaa sain kirjeen Atte ystävältäni ja kun Kalle sitä paitsi on muistanut minua lähettäen kirjeen Upsalasta, niin oli minulla melkein liiaksi iloa yhdellä haavaa. Ennen kaikkea minua kuitenkin ilahuttaa se tieto, että Teidän terveytenne taas on vakaantunut. Sillä täytyyhän olla huolissaan, kun kuulee jonkun todellisen ystävänsä terveyden olevan heikon — sillä kuinka helposti he jättävät meidät ainaiseksi tässä elämässä! Hieman toisin oli asian laita lapsuudessa — minäkin jo olen poistunut siitä aimo askeleen — silloin oli tai ainakin luuli olevan melkoisen joukon ystäviä, ja oli helppoa saavuttaa uusia. Mutta tästä suuresta lukumäärästä kukin kuluva vuosi korjaa osansa, niin että piiri lakkaamatta pienenee, ja uusien tulo on niin vähäinen, että sitä tuskin voi ottaa lukuun. Viimeksi tohtori Hedbergin kuolema minua suuresti masensi. Rohkenen Teiltä kysyä neuvoa asian suhteen, joka koskee häntä. Minulla on syytä uskoa, että hän kuollessaan jätti jälkeensä muutamia, vaikkakin pienemmänlaatuisia velkoja, jotka ovat syntyneet hänen opiskeluaikanaan yliopistossa. Eiköhän ainakin meidän nuorempien lääkärien, jotka olemme hänen joko koulu- tai yliopistotovereitaan, tai, kuten minä, molempia, tulisi pitää huolta niiden maksamisesta? Olisihan ikävää hänen iäkkäälle äidilleen äsken menettämänsä pojan jälkeisessä tavallisessa konkurssissa kuulla, että joku vainajan takia tulisi kärsimään. Jos Te tästä asiasta olette samaa mieltä, luulen Teidän hyväntahtoisesti siitä nostavan kysymystä, jos niin sopii juhannusaikaan Laukossa tai jo sitä ennen neuvottelevan tohtori Sjömanin tai Rabben kanssa, jotka molemmat, kuten minäkin, äsken manalle mennyttä jo koulusta asti pidimme vilpittömänä ystävänä ja toverina.

Matkani suhteen saan lisätä, että maaliskuun alkupäivinä läksin Kuolasta, kuljin 30:n peninkulman matkalla neljän venäläisen lappalaiskylän läpi, saavuin sitten Suomen-Lappiin, nimismiehen virkataloon, missä viikon päivät oleskelin. Mainittu talo ei kuitenkaan ollut tavallista lappalais-mökkiä parempi, siinä kun oli paljas maa permantona ja tulisijan yläpuolella aukko, jota ei edes yöksi suljettu. Pöydistä ja tuoleista ei ollut merkkiäkään, vaan oli istuttava porontaljalla, joka oli levitetty lattialle (s. o. maahan), ja kirjoittaessaan sai käyttää vanhaa kirstua, jolle ateriatkin katettiin. Muutenkin köyhyys oli niin suuri, ettei meillä kahdella viimeisellä aterialla ollut suolaa, jota kuitenkaan ei tarvinnut noutaa kauempaa kuin kolmen peninkulman päästä. — Mutta monesta varakkaammasta talosta olen eronnut vähempää kaihoa tuntien kuin tästä. Asujanten tyytyväisyys tässä yksinäisyydessä, pakkasessa ja köyhyydessä oli todella kadehdittava, ja ikäänkuin tarttuman kautta sama tyytyväisyyden tunne siirtyi minuunkin. Sieltä matkustin ensin 15 peninkulmaa Inarin kirkolle ja Inarista 22 peninkulmaa Sodankylään. Kun vielä sieltä eteenpäin aina Kajaanin rajoille tulin matkustaneeksi poroilla, niin laskin, että koko matka, jonka olin poroilla ajanut, yhteensä teki noin 130 peninkulmaa. Muutaman päivän kuluttua taas lähden rajan yli. Venäjän-puolisiin suomalais-pitäjiin ja luulen elokuun alussa voivani olla Sortavalassa, mistä sitten jatkan vaellustani Suomen rajojen sisällä aina Helsinkiin saakka, minne minun ainakin ennen joulua pitäisi ehtiä perille.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Syvimmästi kunnioittaen, Teidän nöyrin palvelijanne

Elias Lönnrot.

49.

Lehtori Keckmanille.

(Alk. suomeksi.)

Kajaani, 2 p:nä kesäkuuta 1837.

Rakas Veljeni!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tähän asti koottuja runoja ja muita kirjotuksia en nyt ota'kan matkaan, vaan olen kaikki kerännyt yhteen tukkuun, seilan-

nut lakalla ja kirjottanut sinun nimesi ulkopuolelle. Sen olen sitä varten tehnyt, että tulevat joksiki hyväksi, jos mikä onnettomuus minua kesämatkallani Venäjän Karjalassa kohtaisi, etten pääsisikän itse perimään.

Vaan kuitenki koska toivon Jumalan avulla Elokuun alussa Sortavalassa olevani, niin pyydän Sinua sinne vastaus minulle — — — — lähettämään. Nyt juuri olen lähtemilläni. Veljesi ja ystäväsi

Elias Lönnrot.

50.

Matkakertomusta.

Erosin monenlaisia kyyneleitä vuodattaen Polvilasta iltapäivällä 6:ntena päivänä kesäkuuta. Vesitse $^3/_4$ [penink.] Kuluntalahteen, sieltä $^1/_2$ Jormuanlahteen, sieltä $^1/_8$ ja maamatkaa $^2/_4$ Mieslahteen, sieltä yli $^1/_4$:n, maamatkaa $^2/_4$ erääseen Mieslahden Lumimäen kulmakuntaan kuuluvaan köyhään talo-pahaiseen. Nukuin kapealle penkille laukku päänalaisena; ei kukaan edes koettanut laittaa parempaa vuodetta, eikä siihen liene ollut neuvojakaan. Olin pannut maata illallisetta ja aloin taas aamiaista syömättä vaellukseni Kariniemelle 1 $^2/_4$, kuljin eksyksissä tai kompassin mukaan, saavuin viimein paikalle kello 10, hyvin nälkäisenä. Viivyin siellä sateen vuoksi koko päivän ja seuraavan yön. Kertomus Spoof'in muutosta. Sadetta kesti vielä seuraavanakin päivänä, mutta läksin kuitenkin matkaan aamiaisen jälkeen. Mutta unhotan tuon kirotun *minän* vuoksi, että minulla koko tällä matkalla oli matkatoveri, ja senpä tähden tästälähin puhun monikossa. Tulimme jotenkin onnellisesti ensi neljänneksen Putkonsalmeen, missä nimismies Elfving asustaa. Mies on mieleltään vialla, hänen oma mielikuvittelunsa siitä; se lieneekin asian todellinen laita. Noituutta. Mukosen taloon. Mellin. Mikkoselta soutumatkaa Seipilään $^2/_4$. Sadetta matkalla. Vaatteiden kuivaaminen talossa; siitä $^1/_4$ maamatkaa Lehtovaaraan, missä Hyrynsalmen varalukkari asuu. Söimme päivällistä ja läksimme kulkemaan Oravivaaran

kylään, 4/4. Sadetta matkalla. Jalat läpimärät, sillä toisessa saappaassa reikä ja toisen antura ohut. Tämä oli harmillista, eikä harmi suinkaan lopen sulaanut sen kautta, että Karpinvaaran paimen, ensin meitä kyllikseen tähysteltyään, kysyi: „ette taia mustilaissukua olla“? — Vastaus: „ei justin sitänä sukua“. Ennen iltaa Oravivaaraan, kirkkoväärtin taloon. Joutessani aloin lukea kirjaa, joka oli käsillä ja joka oli syntynyt siten, että useita pieniä lentokirjasia oli sovitettu samojen kansien väliin. Näissä oli useita arkin tai puolen arkin kokoisia hengellisiä, muutamia maallisiakin lauluja. Evankelisen Seuran. Sen johdosta vanhan muorin kanssa keskustelu *uudesta syntymisestä*. Se vastaus, jonka sanoi saaneensa edelliseltä papilta. Virsienlaulaja, hänen suuri lääninsä, laiskuutensa ja monet seikkailunsa. Mikkosen kilpailija, rukouksien pitäjä, saarnamies. Oravivaarasta Lietejoelle 4/4, venematka lukkarin ja rovasti Vegeliuksen luo. Näin ensi kerran uusia virsiä, jotka minusta suurimmaksi osaksi tuntuivat hyviltä. Lauantaiiltapäivänä Riihivaaran taloon 4/4. Sieltä seur. p:nä Pyykkölään 5/4. Puolitietä hieman kauempana Korpijoki, jonka yli uin lauttaa noutaakseni. Pyykkölään pyydettiin jäämään seuraavaan päivään, mutta ei ollut aikaa, vaan kuljin illalla 2/4 Suovaaraan, 2/4 Isoonvaaraan, 1/4 Alanteen taloon ja 2/4 pappilaan. Iloinen vastaanotto ja kohtelu, joka oli kahta suurempiarvoista, kun tännekkin köyhyys oli tunkeutunut, niin että pettuun täytyi turvautua. Mutta sen kautta että herrasluokankin väki ottaa osaa hädän kärsimiseen, se tulee hieman siedettävämmäksi rahvaalle. Ihminen pitää seurasta; harvoja poikkeuksia. Maanantaina lukkarin tilalle; pettua, kahvia. — Köyhyys papilla ja lukkarilla, sillä viiteen vuoteen eivät enää ole saaneet palkkojaan muuta kuin osaksi. Sitäpaitsi heitä ylenmäärin rasittavat kerjäläiset, ja mitä sanottaneenkin, on yleensä kiittäminen tapaa, jolla meidän papisto kohtelee köyhiä. Kaikki jaetaan pois niin pitkältä kuin riittää, jopa pitemmältäkin; niin täytyy sanoa meneteltävän, kun toisille annetaan ja samassa itse tarvittaisiin apua.

Samana päivänä taas pappilaan, ja seuraavana Alanteelle. Tytär, noin 20-vuotias älykäs ja jumalaapelkääväinen tyttö, souti minua yksin siitä Vuokinjokea ylös 3/4 penink. Neljää viikkoa

aikaisemmin sama henkilö kyyditsi minua Kerälään $^{7}/_{4}$ peninkulman. Kun joskus aloin puhua hieman leikillisemmin, hän ei vastannut mitään, mutta kun puhuin vakavammista asioista, hänellä oli sangen järkevät vastaukset. Hiljainen, tyyni jumalanpelko tuottaa ihmiselle arvonsa. — Niipaskoski $^{2}/_{4}$ peninkulman päässä Alanteelta, ainoa koski Vuokinjoessa. — Vuokinniemen talo. Venäläiset olivat keväällä pahoin pidelleet emäntää, lyöneet häntä päähän, niin että oli maannut monta päivää sairaana; kaikki vaan sen tähden, ettei hän ollut voinut antaa heille ruokaa. Köyhyys tuo mukanansa muita kärsimyksiä. Muutamien venäläisten menettelytapa täällä. Useat miehet tulevat keihäineen sisään, meluavat, vaativat ruokaa itselleen ja heiniä hevosilleen, tosin maksusta, mutta komentavasti, pistelevät keihäillään seiniä, pöytiä ja lattiata y. m. Maksavat joskus väärillä seteleillä, jotka on ensin heille petkutettu heidän vaelluksillaan ja joista eivät vielä muualla ole päässeet eroon. Niinpä mainittu emäntä oli saanut väärän 3 ruplasen, josta oli antanut oikean 3 ruplasen takaisin, siis tämän rahasumman, ruuan, heinät y. m. ilmaiseksi.

Alajärven mies edellisenä kesänä. Oli ollut muutaman varakkaanpuoleisen talonpojan palkkaamana laukunkantajana, myynyt tavarat, tuhlannut rahat, ei sitten ollut näyttäytynyt, oli viimein palannut kotia, ja kun ei hänellä ollut mitään ruoka- eikä kyytirahoja, oli keksinyt sen keinon, että sanoi olevansa keisarin lähettämä tutkimaan maan tilaa, kruununpalvelijoita ja etenkin veronkantajien menettelyä. — Talojen asiakirjat, veronmaksukuitit, kaikki oli käskenyt tuoda eteensä. Oli sanonut: „Tuossa hän (vouti) taas on kiskonut liikaa.“ Oli uhannut pian panna viralta, jopa hirtättää jokikisen. Keisari muka oli asettava uudet virkamiehet ja vähentävä verot ja oli jo lähettänyt viljaa Hyrynsalmen kirkolle, mistä kaikki takauksetta saisivat sitä niin paljon kuin halusivat. Suuri osa Vuokin ja toisten seutujen talonpoikia oli todella lähtenyt matkaan, mutta olivat kääntyneet takaisin Alanteelta, kun siellä ei asiasta mitään tiedetty. Häntä palveltiin, viinaa tuotiin kylästä, olkialustat laitettiin veneeseen. Risaisten vaatteidensa vuoksi hän tosin joskus oli ollut häpeissään, mutta oli sanonut, ettei ollut voinut ottaa parempia vaatteitaan näille erä-

maanmatkoille, ne kyllä olivat laukussa. Hänen hopeahelainen piippunsa oli etupäässä pettänyt talonpoikia, sillä Venäjän-Karjalan asukkaat eivät polta tupakkaa. Pussilan miehet pitivät häntä laukkuvenäläisenä, mutta tultuaan sieltä $^3/_4$ Murtovaaraan, hän taas alkoi näytellä vanhaa osaansa, kunnes isäntä, joka oli palannut kotia, oli tuntenut hänet, ja mies läksi tiehensä sellaista kyytiä, että piippukin jäi jälkeen. Hukkui sitten veteen syksyllä.

Vuokinniemestä Jumaliseen $^3/_4$; ennen rikas talo; nyt syötiin pettua, vieraille kuitenkin annettiin sekoittamatonta leipää. Pojan naiminen pitkistynyt, kun ei ollut varoja häitä pitää. Jumalisesta Mäkelään $^1/_2$, sieltä Materoon $^1/_2$; tämä oli kurjimpia pesiä, mitä pitkiin aikoihin olin nähnyt. Talo se on olevinaan, köyhä, likainen, rappiolla; ainoa hevonen kuollut, itsekuolleen lehmän raato mäellä, pellot nurmena. Miehet palasivat Oulusta tuoden viljaa, joka 3:sta tynnyristä oli matkalla kutistunut 1 $^1/_2$:ksi tynnyriksi. — Ei kummallakaan tahtonut olla jäljellä voimia soutaa minua $^1/_4$ penink. matka järven yli — —. Sieltä $^1/_4$ Vuokin Isoonkylään, missä söin Härkölässä, ja läksin edelleen Kikkoon, Rämeeseen, Vängänvaaraan. Kuljin lopulla eksyksissä $^1/_2$ peninkulmaa aina rantaan asti. — Vängästä Salmijärveen $^1/_2$, sieltä Pussilaan $^1/_2$. Lukkari, lastenopettaja, Mikkonen. Saappaani pohjattiin. Köyhyys. Lautamiehen vaimo otti kalaretkellekin pieniä arkkivirsiä mukaansa. Täältä Hyryyn $^4/_4$, Viiankiin 4 virstaa, Kivijärvelle 6 virstaa. Viimeisellä taipaleella taas eksyin ja tulin lammelta toiselle. Lampia paljo. —

Profeetta M—n Vuokissa. Jo alussa vuotta M—n oli lähtenyt tähän Kiannan seurakuntaan kuuluvaan laajaan kylään kääntääkseen ihmisiä uuteen oppiinsa. Jonkinlaista puoltoa saadaksensa hän oli, viisaasti kyllä, ensin mennyt kappalaisen Saxan luo ja sanonut aikovansa lähteä joksikuksi ajaksi Vuokkiin opettamaan pikku lapsille sisälukua ja, jos tarvetta oli, myöskin vanhemmille ihmisille kristillisyyttä. Saxalla ei ollut ollut mitään sitä vastaan; kuitenkin hän ensinnä halusi kuulustella hänen oman kristillisyytensä perusteita. Kuulustelussa hän oli vastaillut kristinuskon totuuksien ja asian mukaisesti kaikkiin kysymyksiin. Sitten hän läksi opettajatoimeensa, jonka alotti luulottelemalla kansalle Saxan

lähettäneen hänet tähän kaukaiseen kulmakuntaan, kertoen sen ohessa Jumalan useasti puhuneen hänen kanssaan (unessa) ja pyytäneen häntä kansaa kääntämään, jota varten Jumala oli varustanut hänet omilla lahjoillaan. Kerran Jumala oli hänelle näyttänyt *tämän maailman päämiehen*, joka oli heittänyt ulos suuren verkon, mikä täyttyi kaloilla. Hän kysynyt, mitä kaloja ne olivat, ja saanut vastaukseksi, että ne olivat ihmisiä. Jumala sitten antanut hänelle oman verkkonsa ja pyytänyt häntä sillä pyydystämään takaisin ne, jotka olivat suureen verkkoon takertuneet. Siten saatua verkkoaan hän toisinaan kuuluu nimittävän leiviskäkseenkin, sillä se painanee leiviskän. „Jos kaivaisin tämän leiviskäni maahan, tekisin mitä suurimman synnin.“ Siksi hän sitä ei kätkekkään maahan, vaan käyttää sitä, yöt päivät saarnaten oppiansa ihmisille. Näiden saarnain tekstinä on Siionin virsiä ynnä muita hengellisiä kirjoja, pääasiallisesti kuitenkin Siionin virsiä. Lauletaan ensin muutamia värsyjä tai koko virsi. Sitten M—n alkaa selittää näitä saarnassaan, ahkerasti lyöden käsiään pöytään innoissaan ja ottaen kauhistuttavan asennon („kauhtuen“). Saarnat kuuluvat olevan enimmäkseen samoja sanoja ja lauseparsia, joista seuraavaa kuuluu useimmin käyttävän: „Jumala antakoon Pyhän Hengen rautavasarallaan lyödä teidän syntiset sydämenne ja kaksiteräisellä miekalla läpitse pistää ne pohjasta saati.“ Hänen kauhistuttavat kuvauksensa paholaisen mellastuksista ihmisen kanssa kuuluvat tavallisesti saavan jonkun mielen sellaisissa kokouksissa liikutetuksi pois suunniltaan, niin että hän lankeaa jonkinlaisessa tyrmistys-tilassa maahan, eli hänen sanoillaan: „*tulee lyödyksi*“, arvattavasti jo mainitulla Pyhän Hengen rautavasaralla. Joskus kuuluu (yhdellä haavaa) saman saarnan aikana 6—7:nkin henkeä siten lankeavan. Mutta jos hänen kauan saarnattuaan, pöytään lyötyään ja kaikin tavoin säikytettyään kuulijoitaan, kuitenkaan ei ketään lankea maahan, kuuluu saarna tavallisesti loppuvan sanoihin: „Niinkö nyt on perkele vallan saanut, ettei yhtään sielua päässyt tällä kerralla hänen verkostansa.“

Laulun aikana kuuluu hänellä olevan kaulassaan riippumassa usein puoli tusinaa naisia, jotka siten liikkuvat hänen kanssaan, minne hän liikahtaa. Jotenkin selvään, vaikkakin kuvilla, hänen

kerrotaan antavan tietää, että hän esittää Kristusta, esim. usein sanovan jumalanpalveluksensa alussa: „Nyt taasen on Kristus teidän sekahanne astunut.“ Sen vuoksi hän ottaa kuulijoiltaan vastaan jumalalle tulevaa palvelua ja kunnioitusta, niin että hän kertomuksen mukaan antaa halata itseään polvista, langeta eteensä polvilleen j. n. e. Tavallisesta virsikirjastamme hän kuuluu kieltelevän laulamasta, koska sen kautta kukaan ei tule herätykseen, ja sama varmaan koskisi Raamattuakin, sillä sekään ei voi saada ketään herätetyksi, niin kuin hän tahtoo. Mutta en ole kuullut hänen selvään *kieltäneen* ketään Raamattua lukemasta; hän jättänee asian silleen, että ei *suosita* sitä, kuten Siionin virsiä, Huutavan ääntä, Arndtin Totista kristillisyyttä y. m. Monin paikoin tämä Mikkonen kuuluu oleskelevan useita viikkoja jopa kuukausia. Silloin hänen syödä tuodaan parasta, mitä saadaan, eikä yleinen hätä saa tulla kuuluviin. Hyvin vähän tämä M. kuuluu nukkuvan; kuuluu sanovan, että öinen aika vaikuttaa paremmin herätystä — ja silloin useampia kuuluukin tulevan lyödyiksi ja vaipuvan maahan. Pappeja kohtaan hän toisinaan kuuluu olevan säälimättömämpi kuin oikealta kristityltä odottaisi.

51.

Matkakertomusta.

Kivijärvi. Yötä Vaskan luona; varakas talo. Kolme tytärtä; nuorempi päivää ennen kihlattu, mutta kihlakalut vietiin takaisin samana yönä, jona minä siellä olin. Tyttöä pidettiin liian nuorena, ja muuan hänen tätinsä pani parastaan, saadakseen kaupan purkaumaan. Muistinpäivä, troitsavieritsä.

Muistinpäivä.[1] Niitä 4 vuodessa, Vieritsäpäivänä, Troitsasuovattana, Lihanlaskun eellä,[2] sykysyllä. Laatanat[3] laitetaan ja

---

[1] Tämä kappale tämmöisenään muistiinpanoissa.

[2] S. o. loppiaisena (oik. vieristä), helluntailauantaina, viimeisenä talvisen paastonajan edellissunnuntaina.

[3] = pyhää savua.

putroa keitetään. Sitte lähtee väki kustaki talosta kuolleita omasiansa, heimolaisiansa muistelemaan kalmalla. Ottivat mennessään koivun varpoja ja kuusen oksia. Edellisillä pyyhkivät grobnitsat (hautain päälle tehyt huonukaiset) ja jälkisiä panivat grobnitsain katteelle. Toisten tätä toimittaissa kävi muutamat laatanalla savuttamassa (kaattimassa) grobnitsoita. Tähän tarpeeseen oli ulkokylään naitu tytär muutamasta talosta työntänyt laatanaa ta[a]ttovainajansa grobnitsan kaattimiseksi ja käskenyt loput laatanoista grobnitsan syämeen luoa, joka myös niin tapahtu. Myös oli sama tytär työntänyt palasen palttinata sidottavaksi toatonsa ristiin, joka myös niin tapahtu. Nämät tehtyä pantiin putrostaltsat grobnitsoille ja alettiin syödä, kukin noin 2, 3 eli usiampaa lusikkaa. Minua varten oli myös lusikka tuotu ja käskettiin minuaki syömään. Putro oli otrasista suurimoista keitetty ja voilla sulattu. Miespuoli (lapsia) kaiken ajan seiso lakitta, niin minäi.

Lähdin sieltä luulossa ettei häistä tulisi mitään, vaikka jotkut vakuuttivat, että tytär siitä huolimatta otettaisiin. Hääväkeä tulikin Vuokkiniemestä vastaani. Häätapoja: kihlaajaislahjat. Häissä antilaalta kysytään lupaa päästä sisään. Sulhanen lahjoittaa sukulaisille peilejä, kampoja j. n. e. Antilas (morsian) kumartaa kolmasti sulhaselle, tämä [1]

52.

Matkakertomusta.

Sulhanen istuu koko hääajan korkea samettilakki päässä arvonsa merkkinä. Morsian itkee kullekin sukulaiselleen ja tuttavalleen, jotka antavat hänelle muutamia lahjoja, enimmäkseen 4—8 griunaa hopeaa, mutta myöskin kolikoita. Tätä itkua kestää koko päivän, muuttaen hääilon eronhetken suruksi. Kun nuori pari illalla panee maata, morsian vetää saappaat sulhasen jalasta ja saa ne rahat, jotka sulhanen niihin sitä ennen on pan-

---

[1] Muistiinpano jäänyt kesken, vaan seuraavassa, myöhemmässä, asia kerrotaan tarkemmin.

nut; morsian riisuu häneltä muitakin vaatteita. *Pridanie*[1] määrätään, ellei tätä jo aikaisemmin ole tapahtunut. Lähdetään morsiamen kodista (antiaisista), ja lauletaan eri tilaisuuksissa tavallisia lauluja. Patvaskan tehtävä on pitää huolta siitä, ettei mitään *rikkeitä*. Heidät vastaanotetaan sulhasen kodissa häälauluilla, ja niin kauan täytyy morsiamen pitää peite kasvoillaan (pään yli heitetty huivi). Täten verhottuna hän lakkaamatta kumartelee päätään syvälle. Kun laulu on lopetettu, hän ottaa peitteen kasvoiltaan, ja sulhanen vie hänet appivanhempien luo, joiden edessä hän kumartaa alas jalkoihin (ensimäinen tervehdys); sulhanenkin kumartaa. Syödään. Sulhanen ja morsian syövät muiden jälkeen erityisessä huoneessa. Morsiansarkka juodaan kahdesta pikarista, rahoja lahjoitetaan 20, 40—80 kopeekkaa. Koko ensimäisen viikon aika ja kauemmankin tulee morsiamen kumartaa syvään jokaiselle, jonka kohtaa, jopa lisäksi aina moneen kertaan hänen joka ilta tulee langeta appivanhempiensa jalkojen juureen ja pyytää heitä herättämään hänet ja hänen miehensä, jotta eivät nuku liian kauan, ja pukeuduttuaan hänen tulee tästä palveluksesta taas kumartua alas heitä kiittämään.

Kivijärvestä lähtien kauniita lehtimetsiä ynnä monta lampea; 4:n virstan päässä Pahkomivaara, 3 taloa; siitä 15 virstan päässä Aionlahden ja Karkujärven talot, jonka viimemainitun isäntä oli kotoisin Muhoksesta, vaikka nyt enää oli vaikeata erottaa häntä todellisesta Venäjän-karjalaisesta muuten kuin puheesta. Siitä Tsenaan 10 virstaa, siitä Akankosken taloon 1 $^1/_2$ virstaa vesi- ja maamatkaa, siitä maamatkaa Vuokkiniemeen 4 virstaa. Karkujärvessä viivyin sateen takia yötä, Tsenassa kaksi yötä, sieltä Troitsa[2]-päivänä Vuokkiniemeen; missä tsaajua tarjottiin kolmessa paikassa ja viinaa vielä useammassa.

Leikki paaskoilla. Kukin asetti kiviä riviin, menivät sitten matkan päähän ja heittivät niitä vuoroonsa kivellä. Kukin sai pitää kaikki ne kivet, jotka sai heitollaan nurin, ja jos ensi vuorolta vielä jäi jäljelle, hän sai heittää päinvastaiselta taholta siitä paikasta, mihin kunkin kivi oli jäänyt, ja joka sen tähden aina

[1] = myötäjäiset.
[2] = helluntai.

pantiin merkille. Ei kukaan tietysti voinut hävitä enempää kuin panoksensa. — Natalia, vanha huora, jolla on kaksi poikaa, on kaikkien vihaama, ei kenenkään rakastama, mutta pelätty ja sen tähden jonkunlaista arvoa nauttiva. Hän on viinan kaupustelija, parantelee veneerisiä tauteja sinnoberi-savustuksella ja valmistaa tällaisille potilaille juomaa salpietarista, ruudista, salmiakista ja vaskenruosteesta; paljon veneerisiä potilaita tässä kylässä, niin että pelko heräsi kauempaa siellä oleskella; lääkäriä harvoin hankittaneen. Silmätaudit hyvin yleisiä ja enemmäkseen veneeristä laatua. — „Ennen käytiin kun muinenki kummaa toisiin kylihinki katsomaan, kun kuultiin jonkun sokian olevan; nyt niitä näkee joka talossa.“ [1] „Joka talossa“: liioittelua. Viivyin Vuokkiniemessä neljä vuorokautta; sain runoja useilta. Minua varoitettiin Natalian suhteen, ettei hän juottaisi minulle jotakin taikajuomaa, sillä niin hän oli, väitettiin, toisille tehnyt. — Pappi oli poissa, rouva nuorimman tyttären (10-vuotiaan) kanssa kotona. Olivat noin kolme vuotta sitten tulleet tänne, eivätkä vielä osanneet suomea, lukuunottamatta mainittua nuorinta lasta. Viimeiset tulevat ensimäisiksi. — — Suuresti pelättiin, että kaupankäynti Suomessa kiellettäisiin. „Silloin tämä maa joutuu perikatoon.“

Kylän asema kaunis kesällä, sijaiten Kuitti- ja Lammasjärven välillä, jotka yhtyvät ja muodostavat niemen. Jotenkin korkea särkkä erottaa kylän kahteen osaan, niin että toista niistä ei toiselta paikalta näe. Livojoki kylän itäpuolella muodostaa niemen, jolla on vaan yksi talo. Tämän Livojoen takana useiden talojen laitumet. Sinne soudetaan joka ilta kiulut mukana, lypsetään, viritetään savu, jäädään paikalle seuraavaan aamuun asti, lypsetään uudestaan, päästetään lehmät laitumelle ja soudetaan kotia päiväksi.

Tällaiseen lypsäjäseurueeseen liityin lähtiessäni kylästä 40 virstan päässä olevaan Kostamukseen. Lehmien lypsinpaikalle kyllä oli seuraa, mutta sieltä oli kulkeminen vallan yksin yön selkään. Vähää ennen puoliyötä saavuin puolitiehen, missä oli sauna heinäväkeä varten kesällä. Olin väsynyt, mutta lapsellisesti

[1] Tämä lause suomeksi muistiinpantu.

pelkäsin siihen panna maata, kun ajattelin, että joku olisi voinut arvata minun siihen jääneen ja mahdollisesti olisi seurannut minua ja ryöstänyt. Kuljin siis edelleen, poikkesin metsään ja koetin nukkua sammalille. Mahdotonta hyttysten vuoksi. Niitä oli niin kosolta, että kaikki ympärillä oli aivan mustana ja että joka henkäyksellä oli saada niitä suunsa täyteen. Alotin taas vaellukseni ja kuljin noin kymmenen virstaa eteenpäin, jolloin väsyksissä ja unisena koetin taas nukkua. Leikkasin oksia ison kasan, paneuduin pitkäkseni, peitin itseni oksilla mikäli voin, sidoin huivin päähäni ja luulin nyt olevani turvissa hyttysiltä. Kaikki turhaa. Nytkin ne pääsivät kimppuuni, vaikka kuinkakin usein olisin koettanut parannella linnaani. Täällä kaipasin ensi kerran Kajaaniin kesäksi jättämääni tupakkipiippua. Tuli tosin olisi auttanut, mutta en tahtonut sitä virittää, kun siitä minut olisi huomattu. Koko matka kävi enimmästi kaskettujen maiden, lehtimetsien halki, siitä tuo suunnaton hyttysten paljous. Monta vertaa kernaammin olisin ollut mitä kovimmassa talvipakkasessa, sillä näin tukalaa ei ollut koko talvena Lapissa paljaalla lumella maatessani. Aamulla saavuin Kostamukseen, joka on samannimisen järven rannalla. Siinä oli kymmenen taloa, joista monet hyvin rakennettuja ja kaksi varakasta. Toisessa, Jakon talossa, sanottiin toisen miehistä olevan veneerisestä tartunnasta sairaana, minkä vuoksi valitsin toisen, Mikittä nimisen, majapaikakseni. Sieltä minua seuraavana päivänä pyydettiin tulemaan toiseen teelle ja sittemmin useita kertoja. Samovaara. — Runoja, satuja, sananlaskuja j. n. e. neljänä päivänä. — Vesireitti sieltä Kuittijärveen, Alajärveen ja Kemiin. — Mikitän vaara sen johdosta, että oli antanut erään karkurin hakata huonettaan. Tämä oli uudestaan vangiksi jouduttuaan antanut asian ilmi Kemissä. Nimet ikkunanpielissä. Laitettu uudet, vanhat korjattu pois. 500 ruplaa lahjoiksi. Karkuri tuomittu Siperiaan siitä että oli — —[1]

Kertomus uskon muuttamisesta. Keisari Aleksein isä oli nähnyt unta, että usko sinä ja sinä hetkenä oli muutettava. Huomatessaan viimeisen hetkensä lähestyvän, hän kutsui poikansa

[1] Keskeytyy.

luokseen ja käski siksi hetkeksi asettamaan kolme vartijaa ja määräämään, etteivät päästäisi ketään sisälle, vaan että pää oli iskettävä poikki siltä, joka yritti sisälle päästä. Vähää ennen tuota hetkeä piru tuli valepukuisena arhhierein Niikkalan luo ja viekoitteli hänet muuttamaan muutamia vanhan uskon sanoja. Muutaman varsin harvan sanan he lisäsivät ja ottivat pois muutamia muita. Useita päiviä ja öitä he työskentelivät yhdessä. Yhdeksi yöksi tuli matkustajia, jotka pyysivät yömajaa, mikä heille myönnettiinkin. Kun luultiin heidän vaipuneen uneen, alettiin työ uudelleen. Mutta entä jos nämä kuuntelevat ja ilmaisevat, sanoi Niikkala, johon piru kuului vastanneen, että oli parasta koettaa, olivatko todella nukkuneet, nimittäin pistämällä heitä neulalla kantapäähän. Nämä rukoilivat Jumalaa, että voisivat koetuksen kestää, ja sen he kestivätkin. Täten kuuntelivat koko yön. Sittenkuin kaikki oli muutettu paholaisen mielen mukaan, kaivettiin kirjat maahan monta syltä syvälle, ja piru kasvatti siihen paikkaan suuria puita, koivuja, kuusia ja mäntyjä. Sitten Niikkala näinä aikoina meni tsaarin luo. Tsaari piti hänestä paljon, ja hän oli silloin oppinein mies koko Venäjällä. Sen tähden ei ensimäinen, eivätkä muut vartijat rohjenneet lyödä hänen päätänsä poikki, kuten oli käsketty. Hän tuli tsaarin luo ja kertoi nähneensä unta, ettei silloin voimassa oleva usko ollut oikea, vaan että se oli väärennetty vanhasta oikeasta uskosta, joka oli eräässä paikassa säilyneenä vanhoissa kirjoissa, joiden yli oli karttunut maata ja kasvanut puita; niin vanhoja ne olivat. Mentiin tutkimaan, oliko uni tosi, ja löydettiin maahan kaivetut kirjat. Tsaari luuli Jumalan näin säätäneen ja vaati, että kaikki omistivat täten muutetun uskon. Näin tapahtui. Mutta kirottu on jokainen, joka ottaa pois tai lisää kirjaimenkin. Monet pysyivät kuitenkin vanhassa uskossa, ja heidän tähtensä Jumala vielä ylläpitää maailmaa, muuten kaikki aikoja sitten olisi ollut mennyttä. — Tämän kertomuksen kuultuani oli minun puolestani tekeminen selkoa siitä, missä meidän uskomme erosi heidän uskostaan, minkä tein niin hyvin kuin taisin, nimittäin että me Vapahtajan ansion vuoksi turvaudumme Jumalan armoon, mutta että he ansiokkaiden ihmistenkin nojalla Häntä avuksi huutavat, kun me taas emme usko

heidän voivan mitään aikaansaada, ei edes itse Bogoroditsan.[1] Mutta usein — sanoi vastaväittäjäni — herra tekee sen, mitä hänen lempipalvelijansa pyytää häntä muille tekemään, ja niin Jumalakin tekee. Arvelin, ettei minun ollut sopivaa väitellä tästä hänen kanssaan. Sitten puhuttiin rinnan ristimisestä, paastosta y. m. sellaisesta.

53.

„Matkalta."

Kostamus. Mikitän tytärtä ensin kosi Dmitrein nuorin poika, sitten Vaskon. Haittarikas. Dmitrei: „Meillä et näe muuta romua huoneissa kuin laskutauluja." Minulta kysyttiin, kummalle puolestani annoin etusijan. Annoin välttelevän vastauksen, kiitin kuitenkin Vaskon poikaa, moittimatta Dmitrein poikaa. Mutta hän on niin poikamainen, tekee kaikennäköisiä kepposia matkoillaan, sanoi isäukko. „Poikalapsi pillomusna, raivona ori parempi (tytär tyynenä parempi)." — Ei tahdottu ottaa maksua ruuasta ja asunnosta. „En tieä pitäisikö siitä mitänä ottaa."

15 virstaa Kontokkiin, jonne johti hyvä polku, kuljin yksin. Poikkesin Sallisen luo, jolla oli yksi veljistään Suomessa Tornion seuduilla. Itsekkin hän jonkun aikaa oli ollut luteerilainen. Nyt oli taas siirtynyt kreikanuskoon. Oli karannut sotapalveluksesta Persian rajalta. Kaksi miestä ollut. Oli ajettu takaa, mutta muuan akka ratsain tullut vastaan ja antanut hevosensa. Toisen kerran olivat poikenneet taloon, missä aiottiin murhata. Kangasta kutova tytär oli merkeillä ilmaissut sen. Heidän mentyään pois iltapimeässä isäntä oli palkatun murhaajan seurassa tullut pihalla vastaan ja oli sitten kauan päresoihtu kädessä etsinyt nurkissa. — Kauhea tapaus kerrottiin eräästä, joka murhasi oman poikansa Äänisjärven tai Laatokan tienoilla. Poika yhdeksän[2] vuotta poissa

---

[1] = Jumalan äidin, Neitsyt Marian.

[2] Toisessa muistiinpanossa, josta seuraavat neljä lausetta, sanotaan hänen olleen poissa kymmenen vuotta.

oltuaan lomalle. Tapaa sisarensa naituna muutamaan taloon, josta oli kymmenen virstaa vanhempien luo. Ei ilmoita itseään heti vanhemmilleen, ja murhataan yöllä. Sisar tulee kahta päivää myöhemmin ja kysyy, missä Okahvana on. Vanhemmat eivät ole tietävinään j. n. e. — Pojat olivat tehneet pesänjaon, asuivat kahdessa uudessa pirtissä. Kontokissa kuusi taloa. — Siellä yötä. Viisitoista virstaa Luvajärveen. Matkan päässä lauttapaikka. Lautta kaikeksi onneksi minun puolellani. Homa Sirkeisen luo. Sirkeisiä 3 veljestä. Äsken pesänjaon tehneet nuorimman veljen tautta [poismuuton vuoksi?] Vanhin heistä, Iivana, oli jo yli kuudenkymmenen ja harmaapää. Talo näihin asti kiinnittämätön [?] [1]. Veljekset olivat luulleet yhteisen kassan nousevan 5—6 tuhanteen ruplaan, mutta jakoa toimeenpantaessa huomattiin, että olikin vaan kolme tuhatta. Vaikea oli heidän eronsa. Vanhempi Homa polvillaan nuoremman veljensä edessä: „Ota minä kasakaksesi, naiseni piiaksesi.“ [2] — Tämä kysyy kamarissa nuorelta vaimoltaan, Törhösen tyttäreltä, neuvoa. Tämä: „Ennen kivi haletkoon, kun enää yhessä elämmä.“ [2] — Tsaajua. Rästien tutkimus. Kymmenen vuoden kuitit. „Kylän vanhin“ ympäri. Kutsutti kaikki miehet kokoon paraana heinäaikana. Jokainen saattoi minua 20 virstaa Miinoaan. Osan matkaa ratsastin, osan kävelin. — Tuohilakki. „Ei tule tuohesta lakkia, vanhasta pappia.“ Miinoassa yötä. „Tuossa se aitain kohentaja on.“ Sama aitain kohentaja tuli useiden muiden miesten kanssa meidän seurassamme Repolaan. Roukkulaan 50 virstaa, 12 virstan päässä kylästä tie kääntyy Viiksimön sillalle, joka on Suomen puolella. Suuri mänty, jonka kaarnaan on leikattu nimismies Cajanin nimi. Viiksimön asukkaat kaatavat kaskea Venäjänkin puolella. Pelättiin, ettei Lylypäässä tavattaisi venettä. Olipa niitä kaksikin. Huudettiin tuomaan ne meille. Iivana Sirkeinen teki selkoa staarosta-ajastaan. Rehellinen mies. Istoisen luo Roukkulaan. Istoisen akka läksi seuraamme Miinoasta. Hänen nuorin poikansa oli ryöstänyt erään starovieroi-munkin Tuoppasaarelta. Veli oli pakottanut hänet lä-

[1] ? Ruotsiksi merkitty: „H:net hittils oikt.“

[2] Lause on tällaisenaan suomeksi muistiinpanoissa.

hettämään rahat takaisin. Istoisesta 30 virstaa järvimatkaa Repolaan; 20 virstaa Omeliaan, mihin yövyimme. Siellä keitettiin tsaajua jollekulle seurueestamme, ei kuitenkaan kaikille. Eipä minullekaan tarjottu. Sen sijaan annettiin ruokaa, jonka kuitenkin maksoin. Sunnuntaina Repolaan. „Kostitsjat“ [1] tyttäreltä Törhöselle. Kahvia, voita ja maitoa papin luona. Rästientutkija-herra. Äsken saanut tupakkaa Pielisestä, mutta ei rommia. Törhösen viekkaus. Viljan jakaminen. Oltiin vähällä muuttaa pappi täältä pois, kun ei ollut saanut starovieroja liittymään yleiseen kirkkoon. Oli tullut käsky, että hänen piti jäädä paikoilleen. Kivijärveen 30 virstaa, sieltä Koroppiin 15 virstaa, Lusmajärveen 10 virstaa vesimatkaa. Kuljettiin veneessä. Kova tuuli. Perillä ensi kertaa taas voita ja maitoa, kuitenkin jo papinkin luona.

Sieltä Ruunamäkeen 10 v., sieltä Pankakoskelle ja Lieksaan. Kirkonpolttaja. Matka Juukaan. Sikäläinen kappalaisen vaali. Puvut: ämmät ilman röijyä, paidan yläosa pussimaisena. Paluumatka. Kalakemut saaressa. Vuonislahti. Nuhaa. Enontaipaleella ajoin maanmittari von Fieandtin kanssa. Joensuussa t:ri Roos. Edeltäjä Modin. Viikon [viivyin] paikalla. Huviretki Utran sahalle; kalakemut (lohta). Roosin seurassa Liperiin. Vaellus Tutjunniemelle. Kuohari Niiranen, joka kysyi passia. Tuli maalarinkisälli. „Kun minä sanon, niin ette taia kumpainenkaan oikioita miehiä olla.“ [2] Kotiaresti seuraukseksi. „Miksikä sitä teiän naistanne kutsutaan?“ [2] „Miksipä muuksi, jos ei armoksi.“ [2] Sieltä Rääkkylän kirkolle. Se oli edellisenä sunnuntaina palanut poroksi tapulineen päivineen. „Mistäpä sen maion olisi saanut?“ [2] Nuhdesaarna. Yleisenä luulona, että se oli palanut kansan syntien tähden.

Kuljin Onkamoon. Varoitettiin Salmin suhteen, missä muutamia henkilöitä oli ryöstetty. Sama varoitus Riikolan suhteen. Ukko Immosen luo, joka ei laulanut. Herrastuomari Simonen. Simosen talon isäntä ja emäntä olivat äsken palanneet Taipaleesta, joka on Kaavin pitäjän rajalla. Siellä asuu laajalti kuuluisa noita

[1] = tuomiset.

[2] Lause on suomeksi muistiinpantu.

Räsänen, jonka luona olivat käyneet emännän reväisimelle (cardialgie) parannusta hakemassa. Emäntä ei luullut tästä matkasta saaneensa mitään apua, ja isäntä oli sen kuluessa saanut itsepäisen vatsataudin, joka jo kolme päivää oli häntä vaivannut ja jota vastaan hänelle annoin neuvoja. Useita potilaita oli ollut Räsäsellä, muiden muassa pari kaatuvatautista tyttöä, joiden hän oli selittänyt olevan paholaisen riivaamia. „Paha pieksää.“ Immosta minua kehotettiin varomaan, hänellä kun sanottiin olevan veneerinen tauti. Vähässä ajassa tämä tauti oli levinnyt pitkin Tohmajärven pitäjätä.

Liperin kreikanuskoiset. He siirtyisivät kaikki, väitetään, luteerilaiseen kirkkoon, jos asetukset sen sallisivat. Kreikanuskoinen pappi: „Hän tulee kun hukka minun lampaisiin.“ [1] — „A minä en tule sinun lampahiin, vaan lampahat kun hyö ei tunne oman paimenensa ääntä, tulevat vieraan luoksi.“ Nykyään ei Taipaleen pappi kuulu ymmärtävän sanaakaan suomea, vielä vähemmän osaavan sitä puhua. Kuitenkin hänellä Synoodissa kuuluu olleen suomalaiselta opettajalta todistus että hän osasi. Vähä seurakunnalla siis on hänestä hyötyä, vaikkapa olisi raitiskin, mikä ei kuulu olevan laita. Kreikanuskoon kääntyneistä on ainoana esimerkkinä muuan tyttö. Hänen sisarensa oli naimisissa erään kreikanuskoisen kanssa, ja hän itse joutui toisen veljen kanssa kihloihin. Mutta kreikkalaisen kirkon sääntöjen mukaan häntä ei voitu vihkiä. Sitä ei sallittu, koska pappi oli ajoissa saanut ilmoituksen luteerilaiselta papilta. Majuri Nilsson houkutteli hänet kääntymään kreikanuskoon, jonka hän tekikin toivossa, että pappi asianlaitaa tuntematta heidät vihkisi. Mutta kreikanuskoisen papin, joka sai tiedon heimolaisuudesta, oli nyt varsin mahdoton sitä tehdä. Nyt tyttö kuuluu kauheasti katuvan tekoaan. — Monet kreikanuskoiset kuuluvat tahtovan viekkaudellakin kastattaa lapsensa luteerilaiseen oppiin, niin että pappein on tarkoin oltava varuillaan. Olisipa, jos asiata raha-asiana katselisi, joku, vaikkapa vähäpätöinen voittokin päästää nämä kreikanuskoiset

[1] Tämä ja muut lainausmerkkien väliset lauseet tämän kappaleen loppuun asti tällaisinaan muistiinpanoissa.

siirtymään luteerilaiseen taikka vapaasti valitsemaan kreikkalainen tai luteerilainen tunnustus. Moniaasta kreikanuskoisesta talonpojasta oli tullut „herännyt". Papille valitettiin hänen valattaneen pyhimystenkuvansa („jumalaisensa") lehmänkelloksi. Pappi tulee hänen huoneeseensa, menee ristinmerkin teolle ja huomaa kuvan. „Piessat, kun valeheltiin." [1] — „Kumarrate!" — „Kyllä kun näytättä Pipliasta sen paikan, missä käsketään." „Onko sinulla pipliita?" — „Saan lainaksi naapurista." Pappi ei laskenut lainaksi ottam[aan]. Lupais toiste koissaan näyttää, vaan ajo pois talonpojan kun mäni kysymään. „Eikö se ole hupelo, joka heittää oman peltose, ja menee vieraalle työhön?" „On." — „Ei, kun oma on laiha eikä kasva mitän edl."

54.

Lehtori Keckmanille.

(Alk. suomeksi.)

Sortavalassa 31 Elokuuta 1837.

Oiva Veljeni!

Kirjasi tänne tultuani käsitin. Kiitän Sinua toimistasi niissä asioissa, joilla jälkimmäinen Kajaanista keväillä työtty kirjani tuli Sinua vaivaamaan. Niin kyllä taitaa olla, ettei Mehiläiselle saa kahdeksi vuodeksi välitoimittajata, jonka tähden, jos ei ketä saisi, taidan itse kokea, vaikka tulevatki muut toimeni sen kautta jälkeen jäämään. Vähettyä ottajain lukua en justin pelkää, koska jo heti työhön ryhtyessäni päätin omista varoistani panna noin korkeinta 200 ruplaa pränttikulujen avuksi, jos muuten eivät tulisi täyteen. Ja sillä summalla hoti pääsenki selväksi, jos tulevana vuonna en pränttäytä usiampaa kappaletta, kun mitä suorastaan ottajille menee. — Ilahuttava asia oli kirjassasi lukea, jo Sophokliai suomeksi käätyn. Kolmesta näytteeksi pannustasi värsystä on kolmas. — „Rukoiliain oliivalehviä kantaen" — minusta somimmin kuuluva, toisissa pidän vikana, että *siitelmä, riennätte*

ovat loppulyhyitä, kun minusta pitäisi olla keskilyhyitä eli alkupitkiä, jotta kuuluisivat esim. näin: „Oi! lapset muinas Kadmon uusi siittämä (siittelö, kantama), mit' ootta istuimille näille rientävät (rientäneet, joutuvat, -neet, kokoutuneet edl.).“ Mitat tässä värsylajissa Greekalaisilla, jos oikein muistelen, olivat: ⏑ | — ⏑ | — kolme kertaa perätysten pantuna eli: ⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ — ⏑ | ⏑, johon tahtiin Roomalaiset monellaki tavalla sommittelivat sanojansa ja samate taidettaisi ehkä meidänki kielessä tehdä, jotta kuten kullonki tulisivat juoksemaan esim.: ⏑⏑ | — ⏑ — ⏑⏑ | — ⏑ | — ⏑⏑ | — ⏑ | ⏑. Niin olisi avara tila suomen sanoilla tässä värsylajissa eikä tulisi värsy niinkään poikkeamaan alkuluonnostaan, kun Latinalaisilla Terentiolla, Plautolla, Phaedralla edl. — Renvallin kirjan sain Prof. Linseeniltä lähetettynä. Jopa näyttää joutaviin ruvenneen, Savolaisten ja Karjalaisten kielitapaa moittimaan, jota ei hyväsesti taida tuntea'kan. Sillä missäpä koko Suomessa sanotaan *mähtä*, *mätsä* (s. 7 ja 9), missä: *myö tulloon*, *olloon* (s. 9), missä, missä *isähän*, *isään* pro isänsä (isäsä, isäse') s. 9. — Siv. 8, r. 1—11 selittää hän peräti omalla tavallaan, minkä tähden Savon ja Karjalan kieli olisi länsisuomea kehnompi, eikä muista että justin Länsisuomi oli Ruotsin, Viron ja Saksanki vaiheilla, joista helposti puuttui vieraita aineita, jota vaston Itäsuomella meidän maan Savossa ja Karjalassa oli toisella puolella Hämeen Suomi ja toisella laajat Venäjän Karjalan, Aunuksen ja Inkerin maat, joissa vieläki puhutaan semmoista kieltä, että erähät pitävät yhtä selvänä ja hyvänä kun Hämeenki kielen. Siv. 9, r. 8 *lanka* on villoista, *rihma* pellavista eli hampuista kehrätty; *viitsiä'* taas on Hämeen sana, joka kyllä yli koko maan ymmärretään ja toisinaan käytetäänki, ehkä usiammasti: *kehata'*. *Kehata* merkitsee: *olla hidas työssä eli liikunnassa* ja *kehno*, hidas, joka sanan alkumieli sitte on kahtia eronnut, jotta Häm. *en kehtaa* jag täcks icke, *kehno*, blyg; Karj. *en kehtaa*, jag ides ej, *kehno* dålig; vaan sillä mielellä, kun Hämeessä sanotaan *en kehtaa* (jag täcks icke), sanovat Karjalassa: *en julkia'* (julkea, julkii', julkee'), eikä millonkaan(?) samalla mielellä *en viitsi* (viiti, viihi), joka aina(?) on = *en kehtaa*. Renvallista näyttää, kun *en viitsi*, karj. mer-

kitsisi: *jag täcks icke.* — Siv. 20, r. 6—3 alalta. En tiedä, jos siinä luettava soimuu sopii Gottlundiinkan, joka kuitenki enimmästi on Savon kielestä huolta pideksellyt, mitä eritteessä (noten) vielä samasta asiasta lausuu, koskee kaikitse'ki enimmästi itseen lausujaan. — S. 21, r. 19. Ensimmäinen selvä ja suora Kielioppi saatiin Suomessa von Bekkeriltä, joka ei seurannut erittäin Hämeen eli Karjalan kieltä, vaan rinnakkaa kumpaaki, vaikka hänki muutamissa kohti on tainnut erehtyä, esimerk. selvityksessään koskevasti Caritivus casus, jossa rupiaa Lapin kielen avulla näyttämään, että sitä tulee kirjottaa yhdellä Teellä *t*, ei kahdella *tt* — *luvata* ei *luvatta*. Minkäpä tähden siis sanotaan *luvattoman*, *luvattomalla* edl. kahdella Teellä, jos ei Caritiv. alkusesti olisi ollut *luvatta?* Nykynen usiammissa paikoissa käyvä *luvata* näyttää sillä tavoin syntyneen, että alkuperäistä *luvatta* on ruvettu itsepäällänsä käyttämään (tekliineeraamaan), josta sitte Muutuntasiassa (Lokat. formal.) on saatu *luvataksi*, *luvatak* samate kun *edemmäksi*, *edemmä'*, *taemmaksi*, *taemma'* edl. Niin on myös Lausukkain Käskentätavassa (Imperativ) Hämeen tapaan seottanut Käskentä- ja Toivontatavan, vaan niistäpä ei nyt ollutkan virkettävä, jonka tähden taas ryhdyn Renvallin kirjottamaan. Siv. 23, r. 1—3 mitä hän tuosta mixtum compositum'ista Bekkeri miettinee, itse Mehiläisen ja muiden kirjotusteni suhteen kyllä sen voinki kärsiä, koska en aina ole'kan tullut yhdellä tavalla yhtä sanaa eripaikoissa kirjottamaan, vaikka, mitä s. 28, r. 12, 13 R. siitä asiasta lausuu, useinki tulee siitä syystä, että on eri kirjottajilta kirjotettu *tuloo*, *tulee*, *vuoen*, *vuuen*, *vuoden* ja runossa *härän*, muissa *härjän* edl., jonka kyllä hänki olis voinut älytä, kun muuten olis tahtonut. — S. 26, r. 8 edl. alalta lukien. Renvalli ei näytä vähää hyvänä pitävän, kun ei kohta saa kaikkia, ei huoli yhdestä eli kahdesta talosta, kun ei samassa saa koko kylää. Vaan mintäpä pitkitän kirjani näillä lauseilla, koska itse paremmin näät Renvallin uuden kirjan mielen, laadun ja luonnon. Mitä III:ssa jaossa erittäin minua vastaan kirjottaa, niin siitä saan sanoa vanhan sanaparren: adhuc sub judice lis est (katkaistu ei viel ole riita). Samalla tavalla kun Heksametrosta saapi: „minlai | nensuku | lehtilö | jensepon | ihmisi | enki“ saa hän, jos

tahtoo, tavallisista nelimittarunoistaki esimerk. „Suojä | rähti | maatä | rähti, kangas | vasta | hanka | lahti“ sen laisia katkaistuja sanoja. Niihin sopii myös s. 32, r. 16 tehty kysymyksensä: „Ovatko Suomea?“ Mitä s. 32, r. 21—26 inttää, ei taida niin toden tosi olla, kun R. luulee. Jos puhuisi kaikista niistä kielistä, joiden pitkäarvoset tavuet myös ovat korolliset, niin sitte olisi tosi lauseensa, ei kyllä muuten.

Savonlinnasta 20 Lokakuussa 1837.

Edelliset kirjotin Sordavalasta, vaikka jäivät lähettämättä. Sitte olen lukenut R:n kirjasta erityisen tutkinnon H:forsin Avisassa, joka kyllä ei suuresti armahdaR:ia. Vaan mitäpä niistä. — Sortavalasta vaelsin esinnä Jaakkiman pitäjään, siitä Kurkijokeen (Kronoborg), Parikkalaan, jossa Majuri Lagervallin luona viivyin kokonaisen viikon ja teetin uudet saappaat. Parikkalasta kuljin Ruokolahteen, Joutsenoon, Lappeesen, Lemiin, Savitaipaleen, Taipalsaareen; jälle Ruokolahteen Säämikään ja vihdoin tänne Savonlinnaan toissa päivänä. Täältä nyt lähden Kerimäen pitäjän halki Heinäveteen, Taipaleen, Juukaan, Nurmekseen ja Kajaniin. Niin olenki jo kauan ylimäärän matkallani viipynyt, etten tohdi'kan Helsinkiin tulla, joka vielä viikomman viivyttäisi kotiinpäästöäni. Ja ompa toinenki syy, joka kieltää tulemasta: kaikki pukimeni ovat jo niin hajanaiset, että tuskin pääsen niillä kotiini. Runokokoukseni on tänä kesänä jotenki kasvanut sekä vanhoilla että nykyisemmillä runoilla. Semmoisia *vanhoja lauluja*, kun Kantel. 2 osassa olen saanut joksikin runsaasti. Kohta syntyy niistä yksinään kaunis kirja. Sanalaskuja on monta tuhatta ja välilehdet Juteinin Sanalaskukirjassa niin täpi täyteen semmoisilla kirjotetut, että harvassa kohti enää saapi siaa. En ole lukenut montako tuhatta niitä on, vaan arvoituksia on 1,200. Tulee niistä kylläki tulevaksi talveksi työtä, enkä tiedä, kuinka ennätän, jos Mehiläiselle ei saa toista toimittajaa. Kirjotan kyllä nyt Pehr Tickleinin luoksi kysyen, jos tahtois tulevanaki vuonna Historiaosan toimittaa, vaan en tiedä mitä vastannee. Kolmen viikon päästä aion olla kotona Kajanissa ja pyydän Sinua sinne siksi kirjottamaan. Haglundille

panen tässä kirjan, vaan kosk' en tiedä'kän, jos hän on Helsingissä asuva, niin pyydän, ettäs lähettäisit sen hänelle, jos olisi muuallaki. Sano terveisiä kaikille tuttaville.

Ystäväsi
Elias Lönnrot.

55.

Lehtori Keckmanille.
(Alk. suomeksi.)

Sortavalasta 3 Syyskuuta 1837.

Oiva Weljeni!

Toissa päivänä kirjotin pitkänki kirjan Sinulle, joka ei vielä täysivalmisna on asuntopaikassani 4 virstaa Sortavalasta, Karmalan kylässä. Siinä oli muutamia sanoja Renvallin nykysimmästä kirjotuksesta, jonka Prof. Linseeni lähetti minulle tänne. Ne nyt saavat jäähä. Myös kirjotin Törnuddin käännöksestä. Esimerkiksi pannustasi kolmesta värsystä näyttää hänen siinä paikassa, jossa ovat sanat *siitelmä, riennätte* loppulyhyitä suanneen. Minusta se ei ole somasti kuuluva, vaan pitäisi sanojen olla, joko alkupitkien eli somimmasti keskilyhyitten, jotta tulisivat kuuluman esim. näin:

„Oi lapset muinas Kadmon uusi siittelö (siittämys, kantama).
Mit' ootta istuimille näille rientäneet (rientävät, lähteneet edl.)
Rukoiliain oliivalehviä kantaen."

Veljesi, Piispan, runokäännöksestä en kyllä sovi mitänä lausumaan. Jos runoja kirjotetaan luettavaksi (ei laulettavaksi), niin ovat kyllä sillä tavoin, kun sanoo, käännettävät. Vaan jos kääntäjän mieli on saaha niitä käättynäkin laulettavaksi, niin pitäisi kaikitse'ki laitettaa, että tulisivat käymään neljämittasesti, ei kolmella mitalla.

Jos Mehiläiselle ei saisi toista välitoimittajata, niin pitää itseni kokea toisten tointen ohessa saaha sihenki aikaa. Ottajaluvun vähenemisestä, en ni suuresti huoli, koska jo alkaessaniki

tiesin työtäni ei monelle mieluiseksi ja sentähen päätinki noin korkeinta 200 ruplaa vuoelta omista varoistani lisätä. Tänä vuonna kyllä menee enemmän, koska pränttätään 500 kappaletta, vaan tulevana vuonna enpä anna'kan päälle 200 pränttätä. Aunuksen paikkakunta jäi tällä kerralla käymättä ynnä muitaki paikkoja, vaan enkö niihin päässe vasta. Täältä lähen nyt Lappeenrannan seuvuille, Viipurin tienoille, Savon Linnan ympäristölle j. n. e.

En tieä, kuinka tullen kiertelemään, jonka tähen elä huoli'kan, kuhunkaan niistä paikoista kirjottaa, koska ennen kirjasi tuloa jo olisin tainnut käyä.

Voi hyvin rakas Weljeni.

Ystävällisimmästi ja nöyrimmästi

Elias Lönnrot.

KAHDEKSAS MATKA

KAHDEKSAS MATKA

v. 1838.

[Vuonna 1838 tehdystä lyhyestä matkasta, jolloin L:lla oli alkupuolella seuralaisena ystävänsä, maist. K. H. Ståhlberg, ei ole paljon tietoja. Matkalle sanoo L. eräässä Rabbelle 24 p. elok. kirjoitetussa kirjeessä kohta lähtevänsä ja syyskuun lopulla hän oli jo taas kotona. Sen lisäksi mitä tähän otetuista kirjeistä selviää, mainittakoon että Lönnrot Koiteren järveltä suuntasi kulkunsa Pielisjärvelle ja sieltä kotiin.]

1.

Maisteri Ståhlbergille.
(Konsepti; alk. suomeksi.)

12 p:nä lokakuuta 1838.

Kiitoksia kirjastasi, jonka viime viikolla käsitin. Sama kiitos lupauksestasi vastaki kirjotella. Sinusta Honkavaarassa [?] erottuani oli kylläki ikävä ensiaikoina. Yötä piin Kihtelysvaaran Kestikivarissa ja siitä toisena päivänä tulin Koveraan. Siinä kirjottelin runoja 3 päiveä, ehken paljon vanhoja. Olisin suonut Sinunki siellä olevan, sillä ensiksi oli siinä enempi kirjottamista kun yhelle kolmessa päivässä ja toiseksi olisit, jota toivoit, kylläki saanut kuulla kanteleen soittajia ja sopeuttajia (stämmare). Kanteleita siinä oli joka talossa, jossa tulin käymään. Siitä menin Ilomantsin kirkolle, jossa ja kylissä ympärillä tulin puolentoista viikkoa viipymään. Oli niissäki laulajia, ehken ennättänyt puoliakaan etsiä, joita neuottiin. Oikian laulajan tapasin kuitenki vasta jälkeen-

päin Materi Kuivalattaren Koiteren rannalla Ilomantsin kirkolta neljättä penik. pohjaseen päin 3 neljännestä Huhuksen kylältä. Siltä yksinään kirjottelin vanhoja lauluja 2 päivää. Sitte piti kerkeämiseen kotiin rientää, johon pääsin syyskuun loppupäivillä. Täällä kohtasi uusi ikävä Sinun ja Elfvinginki perään, jonka tähden vaan elä unehutakaan tänne tulevana kesänä tulla ja sitä ennen usein kirjoittaa. Sukulaisesi voivat hyvin ja muuttavat tänä päivänä Kajaniin. Muut voivat myös hyvin. Potakoita, nauriita ja muuta riistaa on tullut hyvin ihmisille.

2.

Tohtori Rabbelle.

Kajaani, 12 p:nä lokakuuta 1838.

Rakas Veli!

Hyvin tervetulleen kirjeesi olen vastaanottanut ja saan sydämellisesti kiittää Sinua kaikesta siitä suuresta vaivasta, jonka minun tähteni olet nähnyt ja jota vielä saat nähdä auttaessasi Mehiläistä taas hyvään kuntoon. Ei liene vielä tullut vastausta tai päätöstä Senaatista, mutta ehtineehän myöhemminkin tulla. Ståhlbergiä myöten lähetin Seuralle 20 kappaletta Mehiläistä, muut 80 saapuvat ensi kelillä, jolloin vanha uusmaalainen renkini palaa vaimonsa luo ja ottaa ne mukaansa. Viime matkallani, jonka yhdessä Ståhlbergin kanssa tänä syksynä tein Karjalaan, sain taas sellaisen joukon suomalaisia lyyrillisiä runoja, osaksi uusia, osaksi vanhojen toisintoja, että niiden vertaaminen ja sovittaminen entisten joukkoon luultavasti vaikuttaa sen, että kaikkien sellaisten runojen painoon toimittaminen, joka jo ilman tätä on ylen kauan viipynyt, lykkäytyy kuukautta tuonnemmaksi. — Saapa nähdä, kenestä nyt tulee Keckmanin jälkeinen, Ståhlbergista vai Gottlundista. Arvelen edellisestä tulevan.

Voi hyvin. Tuus

Elias Lönnrot.

YHDEKSÄS MATKA

YHDEKSÄS MATKA

v. 1839.

[Niistä matkoista, joista seuraavilla lehdillä kerrotaan, ensimäinen epäilemättä osaksi oli tavallinen virkamatka, niin ettemme ole sitä varsinaiseksi runonkeruumatkaksi lukeneet. Matkalla Helsinkiin sitä vastoin näkyy L. Suomen-Karjalassa runoja keränneen saadaksensa täydennyksiä silloin paraikaa tekeillä olevaan Kantelettareeseen, sillä Kantelettaren esipuheessa hän sanoo vv. 1838 ja 1839 käyneensä runonkeruumatkalla Karjalassa, „josta myös kummallaki kertaa saimma paljo lisäyksiä ja toisinnoita ennen koottuihin". Valitettavasti ei tältä matkalta ole säilynyt täydellisempää matkakertomusta. Joulukuun alussa L. jo oli Helsingissä.]

1.

Tohtori Rabbelle.

Kajaani, 6 p:nä syyskuuta 1839.

Rakas Veli!

Yhdessä Ståhlbergin kanssa koko päivän kuljettuani ulkona Iisalmen rovastin seurana, joka perheineen on matkustanut tänne tervehtimään sukulaistaan, asessori Wichmannia, ja kun lisäksi postituntia jo kotvan aikaa on kestänyt, en jouda pitää pitkiä puheita. — Kuvernööriltä kuulun saaneen virkavapautta kuudeksi viikoksi s. o. syyskuun keskivaiheilta lokakuun loppuun, mutta lupa ei vielä ole tänne saapunut. Mutta ennenkuin voin olla mat-

kalle valmis, minun täytyy tarkastuksen vuoksi, jotta se tulisi loppuun suoritetuksi, matkustaa Kiannalle sekä muutamille muille seuduille, joilla tänä kesänä on jäänyt käymättä. Huomenna lähden tälle matkalle Ståhlbergin seurassa, joka on lupautunut kumppanikseni koko tälle matkalle. Sieltä tulen kotia vasta tämän kuun loppupuolella, ja kun sen jälkeen kotona kuluu ainakin joku viikko, ennenkuin pääsen täältä eroon, toivon sitä ennen Sinulta saavani tietoa siitä, voinko varmasti saada pyydetyn kokovuotisen virkavapauden, jotta sen mukaan voisin varustautua koko vuodeksi. Mitä tulee huoneisiin, joita tarjosit minulle, saan ensiksi kiittää Sinua; mutta kun Ståhlberg on pyytänyt minua kanssaan asumaan Jahnssonin talossa oleviin huoneisiinsa, ja kun koko vuoden ajan tulen tutkimaan ja järjestelemään suomenkielisiä aineksia, missä työssä hän usein saattaa minua auttaa, pidän sopivimpana asettua sinne, etenkin kun ennen olen asunut samoissa huoneissa. — Ståhlbergin terveys on päivä päivältä parantunut, ja luulenpa, että hän kolmekkin viikkoa vaellettuansa tämän läänin erämaissa, on koko Herkules. — Tahtoisitko, koska asia nyt tuli mieleeni, katsoa tilikirjoista, onko kirjoittamani lasku siellä hyväksytty maksettavaksi ja lähetetty Ouluun. Se koski erästä Kajaanista viiden peninkulman päässä olevaan Vuolijoen kylään tehtyä veneeristen tautien tarkastusmatkaa, jonka tein Kuvernöörin määräyksestä viime tammikuun loppupuolella. Sen jälkeen tavallisuuden mukaan lähetin laskun, joka ei vielä kuulu saapuneen Ouluun, vaikka myöhemmin kirjoitettuja laskuja on saapunut. — Voi nyt hyvin! Pian kaiketi saan sinut itsesi nähdä. — Uskollinen ystäväsi

Elias Lönnrot.

2.

Tohtori Rabbelle.

Kajaani, 11 p:nä lokakuuta 1839.

Rakas Veli!

Ståhlbergin kanssa onnellisesti päätettyäni neljä viikkoa kestäneen tarkastusmatkan Hyrynsalmella, Kiannalla, osassa Arkan-

gelin kuvernementtiä y. m., olen nyt heti päättänyt lähteä täältä Helsinkiin matkaamaan. Mutta matkani tulee kulkemaan Karjalan kautta, missä tulen viipymään ainakin kuukauden, saadakseni perin tärkeitä täydennyksiä suomalaisiin lyyrillisiin runoihin. Kun itse matka sitäpaitsi vie jonkun aikaa, en luule saapuvani perille sinne ennen marraskuun loppua. Kajaanilais-parat eivät ota uskoakseen, että saavat jonkun sijaani; laita siis, rakas veli, niin, että he niin pian kuin suinkin selvän todisteen kautta saavat toisen käsityksen. Tosin tänä syksynä ei mitään kulkutauteja ole liikkunut seuduillamme, mutta muutamat yksityiset potilaat, joiden tila ei kuitenkaan ole vaarallinen, ovat vetäneet valitusvirsiään.

Ståhlberg lähettää terveisiä. Hänen terveytensä on päivä päivältä parantunut, niin että hän pian kenen kanssa tahansa voi siinä suhteessa kilpailla.

Uskollinen ystäväsi

Elias Lönnrot.

3.

[Matkakertomusta.]

23 p:nä lokakuuta 1839.

Viime sunnuntai-iltapäivänä läksin Polvilasta aikoen koko vuoden olla kotoa poissa. Hinc illæ lacrimæ vanhemmille. Seurassani olivat Turunkorvaan asti maisteri Ståhlberg ja sihteeri Elfving. He seurasivat minua vielä $^1/_4$ peninkulman matkan Tahkosaareen, missä erosimme toisistamme. Tultiin sieltä $^1/_2$ peninkulman päähän Muurahaissaareen, vähäiseen korkeaan, ahontapaiseen Nuasselän saareen. Sinne noustiin ja syötiin puolukoita, joista tänä syksynä on ollut puute vallan vastoin yleistä luuloa, että hyvää vuotta seuraa runsas marjansaanti. Muurahaissaaren sanottiin muinoin olleen hautausmaana; siitä näkyi vielä muutamia merkkejä. „Ettekös pelkää kalman tarttuvan?“ kysyi toinen kyy-

415
283
698

timiehistä, kun mielihalulla söin puolukoita. Siitä huolimatta hän noudatti esimerkkiäni syöden itsekkin. Monessa paikoin saarta oli jälkiä kaivamisista, jotka olivat aiheutuneet tarusta, että sinne oli kätketty aarteita. Siitä Kärnälään. „Matkustatteko nyt Helsinkiin?“ „Se on aikomukseni.“ „Olkaa siis niin hyvä ja kuulustakaa niitä rahoja, joita olemme tahtoneet lainata pankista ja kysykää, miksi ne eivät tule. Olemme jo tähän hommaan käyttäneet lähes 70 ruplaa, emmekä vielä ole mitään saaneet.“ Heidän matkansa Kajaaniin ja ajanhukkansa varmaankin maksavat toiset 70 ruplaa. Sieltä $1\,^3/_4$ peninkulmaa Juurikkalahteen, missä oltiin yötä. Sieltä Saviahoon $1\,^1/_2$ peninkulmaa ja edelleen lyhyt peninkulma Maanselkään. Tämä kylä on osaksi Sotkamoa, osaksi, ja suuremmaksi osaksi Nurmeksen pitäjää. Edelleen Rumolampeen peninkulma ja sieltä Haapajärvelle 2 peninkulmaa. Vasta Rumolammessa voitiin saada istuimella varustetut rattaat, siihen asti oltiin oltu ilman. Sillä kuvernörin käskyä, että kestikievarien sakon uhalla piti hankkia itselleen istuimella varustetut rattaat, ei vielä oltu ehditty noudattaa. Nurmeksen puolelle Kajaanista tullen pian huomaa, mikä etu on maanjaosta, eikä malta olla toivomatta, että Kajaaninläänissäkin isojako pian pantaisiin toimeen.

Vallan toisin oli tien laita. Nurmeksen rajapyykille saakka se oli hyvää, tosin virstapatsaita vailla, siitä alkaen huonoa, vaikka oli virstapatsaat, jopa kaksinkertaisetkin, joista toinen oli kumossa maassa, toinen osaksi kumossa, osaksi pystyssä. „Kuka on laitattanut nämä?“ „Täällä oli nimismies, joka ensin laitatti kumossa olevat, seuraavana vuonna toiset ja olisi kaiketi kolmantena vuotena laitattanut kolmannet, mutta ei ehtinyt, sillä hän itse siirrettiin täältä pois.“ — Kaikki tämä tapahtuu talonpojan kustannuksella, ja usein hänet pannaan ryöstön alaiseksi. Mutta syy ei ollut nimismiehen.

Haapajärveltä Jokikylään $1\,^1/_2$ peninkulmaa. Kuljettiin Karhunpään kylän ohi, jonka seudut ovat kauniimpia maassa lampineen, lahtineen, niemineen, kannaksineen ja metsineen. Puolen neljännespeninkulman päässä Jokikylästä on Kuokkaisten koski. Siihen asti on karjalainen sahajärjestelmä levinnyt. Laudat viedään Lappeenrantaan ja Viipuriin. Sahan ympärille pian kohoaa

pieni kauppala. Niistä on monenlaista hyötyä maalle. Ne antavat vauhtia metsänhoidolle ja maanviljelykselle sekä muulle yritteliäisyydelle. Sitävastoin Pohjanmaan tervanvalmistus on todellinen maan syöpä. Se tekee kerrassaan lopun metsistä, ehkäisee maanviljelystä ja karjanhoitoa, ylläpitää rahvaan laiskuutta ja pidättää sitä kaikenlaisesta muusta teollisuuden harjoittamisesta. Päähäni on pälkähtänyt se ajatus, että sama tervanvalmistus, jota pohjalaiset merikaupungit nykyään niin innokkaasti rahvaalle saarnaavat ja jota kaikilla mahdollisilla keinoilla ylläpidetään, kerran on tuottava niille perikadon. Ja siinä piilee rangaistus yksipuolisuudesta, rangaistus, joka Raamatun mukaan vasta esiintyy kolmannessa ja neljännessä polvessa. Omanvoiton pyynti sokaisee heidät niin, etteivät ajattele lähintä päivää. Nyt jo on melkein kaikki muu kauppa, voi-, liha- y. m. kauppa ruvennut kulkemaan itäiseen suuntaan, kun sitä lyhyt aika sitten vielä harjoitettiin pohjalaisissa merikaupungeissa. Ja jos asettuu maan kannalle, ei voi paheksua sitä, ettei maakauppaa koskevia asetuksia tarkemmin noudateta.

25:ntenä p:nä Nurmeksesta Juukaan; 26:ntena p:nä Juuasta Pielisjärvelle, Rompalan kestikievariin.

WIIPURIN KAUPUNGINKIRJASTO

1948 A
85